

IVAN MERZ
SABRANA DJELA
SVEZAK V.

IVAN MERZ

SABRANA DJELA
SVEZAK V.

Urednik:
Božidar Nagy, SJ

IVAN MERZ

NAČELA POLITIČKOGA
DJELOVANJA KATOLIKA

LJUDSKO TIJELO I TJELESNI
ODGOJ U SVJETLU UČENJA
KATOLIČKE CRKVE

LESSING I FRANCUZI

profesorski habilitacijski rad

Postulatura za kanonizaciju bl. Ivana Merza
Filozofski fakultet Družbe Isusove
Glas Koncila

Zagreb, 2014

IVAN MERZ

NAČELA POLITIČKOGA DJELOVANJA KATOLIKA
LJUDSKO TIJELO I TJELESNI ODGOJ
LESSING I FRANCUZI

Tekstove Ivana Merza priredio i uredio:
Božidar Nagy, SJ

Izdavači:
POSTULATURA ZA KANONIZACIJU BL. IVANA MERZA
Zagreb, Jordanovac 110 – www.ivanmerz.hr – e-mail: postulatura@ivanmerz.hr

FILOZOFSKI FAKULTET DRUŽBE ISUSOVE
Zagreb, Jordanovac 110 – www.ffdi.hr – e-mail: dekan@ffdi.hr

GLAS KONCILA
Zagreb, Kaptol 8 – www.glas-koncila.hr – e-mail: web-izlog@glas-koncila.hr

Nakladnik:
Postulatura za kanonizaciju bl. Ivana Merza
Zagreb, Jordanovac 110, pp.169

Za nakladnika:
Božidar Nagy, SJ

Lektura:
Anda Jakovljević, prof.

Grafička obrada:
Dvoklik - Robert Borenić, Zagreb

Tisak:
Printex – Čakovec

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 892267.

ISBN 978-953-7562-05-2

Izdavanje ovoga petog sveska Sabranih djela Ivana Merza pomoglo je
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske.

SADRŽAJ

PREDGOVOR Petom svesku Sabranih djela Ivana Merza.....	1
KRATKA BIOGRAFIJA IVANA MERZA	3

Prva knjiga NAČELA POLITIČKOGLA DJELOVANJA KATOLIKA

PREDGOVOR UREDNIKA.....	9
Promidžbeni letak	15
PREDGOVOR IVANA MERZA.....	17
I. MORALNI, PRAVNI I SOCIJALNI MODERNIZAM	23
II. KATOLICIZAM I NACIONALIZAM	25
III. UVJETI NARODNE SREĆE.....	28
IV. CRKVA I VJERA U ODNOSU PREMA POLITICI.....	32
V. SVETA STOLICA I POLITIKA.....	38
VI. BISKUP I POLITIKA.....	47
VII. SVEĆENIK I POLITIKA.....	53
VIII. VJERNICI I POLITIKA.....	62
1. Dužnost je vjernika baviti se politikom	62
2. Općenita načela političke akcije vjernika.....	67
3. I u politici se valja najprije obazirati na interes Boga i Crkve, a zatim na korist vlastite političke stranke.	80
4. Politička razboritost eksponiranih katolika	82
5. Vjernici i crkveni autoritet u politici	83
IX. KATOLIČKA POLITIČKA STRANKA	85
1. Može biti više katoličkih političkih stranaka.....	85
2. Glavna obilježja katoličke političke stranke.....	89

3. Katolička je politička stranka neovisna o hijerarhiji u kontingenntno-političkim stvarima	95
4. Katolici se ne smiju međusobno udruživati na »neutralnoj« »laičkoj«, »interkonfesionalnoj« bazi	96
 X. ODNOS KATOLIČKE AKCIJE PREMA KATOLIČKOJ POLITIČKOJ AKCIJI	
1. Povijesni razvoj.....	108
2. Današnje stanje	109
3. Teoretska i praktična politička djelatnost Katoličke akcije.....	117
4. Odnos Kršćanske demokratske pučke akcije prema katoličkoj političkoj akciji	121
 XI. DODATAK	
1. Izvatci iz talijanskoga časopisa <i>Civiltà cattolica</i>	124
a) Pravila Talijanskoga katoličkog izbornog saveza <i>Civiltà cattolica</i> od 19. V. 1906., str. 479	124
b) Narodni savez i Pučka stranka u Italiji <i>Civiltà cattolica od 21. II. 1920.</i>	124
c) Katolička akcija i njezini novi statuti <i>Civiltà Cattolica od 3. XI. 1923., str. 204–205</i>	130
2. Izvatci iz belgijskih časopisa	132
a) <i>La Revue Catholique des Idees et de Faits</i>	132
b) Izvatci iz časopisa <i>L'Effort</i>	134
c) Katolička akcija i političke stranke. Smjernice belgijske omladine ...	138
3. Članci Don Sturza	141
a) Konstitucija, svrha i rad talijanske Pučke stranke	141
b) O katoličkoj politici	144
4. Izvatci iz vatikanskoga dnevnika <i>L'Osservatore Romano</i>	146
5. Izvatci iz raznih novina i časopisa	147
a) <i>Bilten</i> talijanske Federacije katoličkih muževa.....	147
b) Izvadak iz dnevnika <i>La Croix</i>	148
c) Izvatci iz sarajevskoga tjednika <i>Nedjelja</i>	148
d) Izvatci iz tjednika <i>Katolički list</i>	157
6. Izvatci iz knjige <i>Katolicizam i politika</i>	196

Druga knjiga

LJUDSKO TIJELO I TJELESNI ODGOJ U SVJETLU UČENJA KATOLIČKE CRKVE

PREDGOVOR UREDNIKA..... 211

Prvi dio OPĆENITO O LJUDSKOM TIJELU

I. FILOZOFSKO-TEOLOŠKI POGLED NA LJUDSKO TIJELO.....	215
1. Konačni vanjski cilj stvaranja svijeta	215
2. Konačni unutarnji cilj stvaranja svijeta.....	216
3. Odnos duše i tijela	217
II. LJUDSKO TIJELO U SVJETLU KRŠĆANSKE OBJAVE.....	221
A. NAVODI IZ SVETOGA PISMA	221
<i>Stari zavjet</i>	
1. Bog – Stvoritelj svijeta	221
2. Tijelo i grijeh.....	222
3. Važnost zdravlja i jakosti	223
4. Uskrsnuće tijela	224
<i>Novi zavjet</i>	
1. Tijelo i istočni grijeh	225
2. Tjelesna smrt Isusova otkupila je svijet	225
3. Naša su tijela udovi Isusa Krista i stan Duha Svetoga	226
4. Naša se tijela moraju staviti u službu Isusovu	226
5. Kako će naše tijelo postati slično Kristovu tijelu?	226
6. Zašto moramo ljubiti naše tijelo?	227
7. Simbolika tjelesnoga natjecanja	229
8. Uzvišeni zadatak ljudskoga tijela u Božjoj ekonomiji	230
B. TEOLOŠKA SINTEZA	231
1. Prije istočnoga grijeha	231
2. U istočnom grijehu	234
3. Borba za integritet.....	237
4. Tijelo Isusovo jest središte i biser svega tjelesnog svijeta	238

5. Crkva je tijelo Duha Svetoga.....	239
6. Budućnost ljudskoga tijela u raju i paklu	240
III. LJUDSKO TIJELO U POVIJESTI	247
A. SVJEDOČANSTVO POGANSKE POVIJESTI	247
B. SVJEDOČANSTVO KRŠĆANSKE POVIJESTI	248
1. Evanđeoske ličnosti.....	248
2. Borba s herezama	251
3. Sveci, redovnici, odlični muževi	251
4. Pape.....	257
5. Crkva se brine za ljudsko tijelo i tjelesni odgoj	261

Drugi dio
ZNAČENJE TJELESNOGA ODGOJA

1. Metafizika tjelesnoga odgoja	263
2. Fizička korist umjerene tjelovježbe	266
3. Moralna korist umjerene tjelovježbe	266
4. Tjelesni odgoj jest priprava za Kristov apostolat	270
5. Šteta od neumjerene tjelovježbe	271
6. Crkva i materijalistička tjelovježba.....	272
7. Smjernice biskupa za katoličke tjelovježbene organizacije	277
8. Prednosti tjelesnoga odgoja u Orlovstvu u odnosu na Sokolstvo.....	280

Treći dio
TEOLOŠKO-ASKETSKI POGLED
NA TIJELO I TJELESNI ODGOJ

I. BOŽJI PLAN SA SVIJETOM I ČOVJEKOM.....	289
1. Slava Božja i dobro čovjeka – svrha su ljudskoga tijela	289
2. Ljubav prema Bogu i bližnjemu koja vodi prema kontemplaciji	291
3. Vršenje krsnoga zavjeta borborom protiv grijeha	295
4. Kroz pokornost duši tijelo vrši volju Božju	297
II. ČOVJEK PRIJE I POSLIJE ISTOČNOGA GRIJEHA	300
1. U počecima stvaranja	300

2. Bog dao čovjeku izvan-naravni dar – integritet	301
3. Gubitak darova po istočnom grijehu i njegove posljedice	303
III. NADNARAVNA I NARAVNA SREDSTVA ZA OBNOVU PALE NARAVI	306
1. Kristova otkupiteljska milost pomaže uspostaviti integritet.....	306
2. Pokora i trapljenje za obnovu pale naravi.....	307
3. Tjelesni odgoj u službi stjecanja integriteta	314
IV. O STRASTIMA I KAKO NJIMA GOSPODARITI.....	317
1. Kako se odnositi prema strastima.....	317
2. Dobra uporaba strasti.....	318
3. Tjelesni odgoj treba formirati viša čovjekova svojstva: um i volju	322
4. Tjelesni odgoj pomaže suzbijati sedam glavnih grijeha.....	325
V. O NAPASTIMA I KAKO IH NADVLADATI	340
1. Općenito o napastima	340
2. Kako se vladati u napastima?.....	341
3. Suzbijanje početničkih napasti: iluzije, nestalnost, naglost i skrupule	342
VI. O KREPOSTIMA I KRŠĆANSKOJ SAVRŠENOSTI	348
1. Put prema kršćanskom savršenstvu	348
2. Općenito o moralnim krepotima	349
3. Četiri stožerne krepoti	351
4. Krepost razboritosti	352
5. Krepost pravednosti i pridružena krepost poslušnosti	353
6. Krepost jakosti i pridružene krepoti	359
7. Krepost umjerenosti i pridružene krepoti	362
8. Čistoća.....	363
9. Stidljivost i odgoj za nju	368
10. Poniznost	374
11. Stjecanje teoloških i stožernih krepoti	380
12. Darovi Duha Svetoga i njihovi plodovi	384
VII. DODATNE BILJEŠKE I TEKSTOVI	392
Tjelesni odgoj je kršćanska dužnost	392
Tjelesni odgoj u službi kršćanske savršenosti	392
Primjena teologije sakramenata na tjelesni odgoj.....	393

Papa Pio XI. blagoslovila katoličke sportske pokrete	393
Pozdravi pape Pija XI. mladim sportašima okupljenima u Rimu	394
Papa Pio XI. o veliku značenju tjelesnoga odgoja kod omladine.....	395
O vladarima i vršenju vlasti	395
Važnost djelovanja po smjernicama Petrova nasljednika	396
Navodi iz djela <i>Zamak duše</i> sv. Terezije Avilske.....	396
BIBLIOGRAFIJA autora.....	398
BIBLIOGRAFIJA članaka Ivana Merza o tjelesnom odgoju.....	399
RECENZIJA studije Ivana Merza o ljudskom tijelu i tjelesnom odgoju	401

Treća knjiga LESSING I FRANCUZI

PREDGOVOR UREDNIKA.....	407
UVOD	411
I. razdoblje: OPONAŠANJE (1729.–1749.)	413
II. razdoblje: ŠIRENJE HORIZONATA (1749.–1751.)	415
III. razdoblje: PRIJELAZNO RAZDOBLJE (1751.–1754.)	418
IV. razdoblje: ETAPA PREVLADAVANJA (1754.–1759.).....	421
V. razdoblje: SAMOSVIJEST (1759.–1767.)	419
VI. razdoblje: ZRELOST	
Hamburška dramaturgija: 1767.–1769.....	429
VII. razdoblje: ZAVRŠETAK (1770.–1781.)	
Razdoblje prosvjetiteljstva.....	440
ZAKLJUČAK	445
BIBLIOGRAFIJA	446
A. Djela korištena za izradu ove radnje.....	446
B. Djela koja nisu korištena a sadrže podatke o odnosu Lessinga prema Francuzima	446
POPIS IMENA PISACA I NJIHOVIH DJELA	447
<hr/>	
KAZALO IMENA ZA PETI SVEZAK SABRANIH DJELA	451
NAJAVAŽNIJE KNJIGE O IVANU MERZU.....	459

PREDGOVOR

Petom svesku Sabranih djela Ivana Merza

U petom svesku Sabranih djela Ivana Merza donosimo tri njegova do sada neobjavljena rada koja su bila čuvana u njegovoј rukopisnoј ostavštini. Prva dva odnose se na društvene teme povezane s kršćanskim vjerom i Katoličkom Crkvom, a u čemu je Merz bio aktivno angažiran kao katolički intelektualac i apostol hrvatske mlađeži. Treći dio ovoga petog sveska odnosi se na njegovu struku – književnost.

Prvom djelu sam Merz dao je ovaj naslov: *Načela katoličke političke akcije*. Međutim, da se izbjegnu mogući nesporazumi, kao i krivo tumačenje ovako formulirana naslova, a potpuno u skladu sa samim sadržajem njegova djela, izdavači su naslov jasnije preformulirali ovim riječima: *Načela političkoga djelovanja katolika*. Radi se o zaista originalnu djelu koje na hrvatskom jeziku nitko prije Merza ni poslije njega nije priredio. Merz je uz puno truda, ali i umješnosti prikupio i na hrvatski preveo izvatke iz raznih papinskih i ostalih crkvenih dokumenata te izjave biskupa i katoličkih teologa o aktivnu sudjelovanju vjernika katolika u političkom životu. Koristio je u tu svrhu čak sto dvadeset autora i njihovih dokumenata kao što je naveo u Bibliografiji na kraju ove knjige. Opširniji prikaz sadržaja knjige te kome i zašto je namijenjena, Merz je dao u svom *Predgovoru*, kao i u promidžbenom letku koji je sam sastavio. Čitatelj ostaje upravo zadivljen s koliko je revnosti, mara i ljubavi Merz napisao ovo djelo kako bi unio u hrvatsku katoličku javnost jasne pojmove o vjeri i politici, a što ga je stajalo sigurno ne malena truda.

U nastavku kao drugi dio petoga sveska slijedi još jedna do sada neobjavljena Merzova studiju sačuvana u njegovoј ostavštini pod naslovom kako ga je on sam odredio: *Ljudsko tijelo i tjelesni odgoj u svjetlu Katoličke Crkve*. Radi se o teologiji ljudskoga tijela i tjelesnoga odgoja što je primijenio na Orlovsку organizaciju kojoj je Merz bio na čelu kao njezin idejni vođa. Ovo svoje djelo Merz je zamislio kao duhovno-tjelovježbeni priručnik za članstvo Orlovske organizacije budući da je tjelovježba bila sastavni dio programa rada ove organizacije. Protiv sportskoga materijalizma i kulta tjelesnosti, što je bila opasnost i za Orlovstvo, Merz ovim svojim djelom unosi jasna katolička načela po kojima se treba ravnati i provoditi ih ova katolička odgojna organizacija. Opet se radi o originalnu, jedinstvenu djelu takve vrste.

U trećem dijelu ove knjige donosimo njegov rad *Lessing i Francuzi*. Radi se o njegovu habilitacijskom radu s područja njemačke književnosti napisanu za polaganje profesorskoga ispita nakon kojega je dobio dopuštenje i svjedodžbu da može biti profesor francuskoga i njemačkoga jezika u srednjim školama tadašnje države. Ovaj rad pokazuje njegovu veliku stručnost na području njegove profesije, a što pokazuje i ocjena »izvrstan« kojom je bio ocijenjen ovaj njegov rad.

I ovaj peti svezak njegovih Sabranih djela donosi nam važne i izvanredno vrijedne njegove radevine koji nam svjedoče o njegovoj širokoj erudiciji i intelektualnoj nadarenosti koju je usmjerio i upotrijebio za osvjetljavanje problematike koja je tada bila veoma aktulana među hrvatskim katolicima, a kojoj je Merz ovim svojim djelima pokazivao rješenja. Čitajući prve dvije njegove studije i listajući bibliografiju koju je upotrijebio, iznenadjuje kolika je djela s područja crkvenoga učiteljstva i teološke literature Merz prostudirao i potom njihove izvatke prevodio za hrvatsko čitateljstvo. Radi se u pravom smislu o jednom pionirskom radu na profesionalnoj razini.

Premda su djela pisana prije devedeset godina, svojom tematikom, ali i svojim odgovorima koji su utemeljeni na učenju Katoličke Crkve, još uvijek su aktualna; i danas se postavljaju ista pitanja koja traže kršćanske odgovore i koje možemo pronaći i u ovim Merzovim djelima.

Zagreb, svetkovina Krista Kralja, 23. XI. 2014.

*Božidar Nagy, SJ
postulator*

BLAŽENI IVAN MERZ

1896.-1928.

Kratka biografija

1896.-1914. – Djetinjstvo i mladost u Banjoj Luci. – Ivan Merz rođen je u Banjoj Luci 16. prosinca 1896. Tu započinje školovanje. Dva razreda osnovne škole pohađao je u Prijedoru, gdje mu je otac, austrijski časnik, kao državni željeznički službenik bio neko vrijeme na službi. U Banjoj Luci pohađa gimnaziju – realku i maturira s odličnim uspjehom. Odrastao je u liberalnoj sredini. Veoma se zanima za umjetnost i književnost. U vjerskom i odgojnog smislu najveći je utjecaj na njega izvršio tijekom školovanja i studija njegov srednjoškolski profesor dr. Ljubomir Maraković, katolički javni djelatnik i književni kritičar.

1914. – U Vojnoj akademiji u Bečkom Novom Mjestu. – Po želji roditelja nakon mature Ivan polazi u Vojnu akademiju u Bečko Novo Mjesto. Napušta je nakon tri mjeseca budući da za vojno zvanje nije imao ni smisla ni volje. Boravak u Vojnoj akademiji koristio mu je ipak za stjecanje životnoga iskustva.

1915. – Početak studija u Beču. – Po izlasku iz Akademije upisuje na Bečkom sveučilištu studij prava. Ovo je razdoblje označeno nutarnjim krizama i traženjima, što se vidi iz njegova dnevnika i korespondencije. U ljetu iste godine pozvan je u vojsku.

1916.-1918. – U krvi i plamenu Prvoga svjetskog rata. – Nakon časničkoga tečaja poslan je na talijansku bojišnicu i ondje ostaje do kraja rata. Boravak na ratištu, gdje je svakodnevno gledao smrti u oči i bio izložen stradanjima i trpljenju svake vrsti, produbljuje njegovu vjeru i učvršćuje kršćanski nazor na svijet. Religiozne vrijednosti zauzimaju od tada prvo mjesto u njegovu životu. Bilo je to razdoblje njegova duševnoga sazrijevanja i iskrena obraćenja Bogu.

1919.-1920. – Nastavak studija u Beču. – Po završetku rata i uz pristanak roditelja konačno započinje studij književnosti, što je želio još od gimnazijskih dana. Vodi i nadalje svoj dnevnik čije stranice postaju dragocjenim dokumentom njegova duhovnoga uspona prema kršćanskoj svetosti.

1920.-1922. – Studij u Parizu. – Zauzimanjem isusovca Miroslava Vanna, Ivan dobiva stipendiju jedne katoličke ustanove iz Francuske. Polazi u Pariz, gdje nastavlja studij književnosti na Sorboni i na Katoličkom institutu. Dvogodišnji boravak u Francuskoj te mnogi dodiri s katoličkim intelektualcima i obraćenicima proširuju njegove kulturne i religiozne vidike. Posebno se zanima za liturgiju; o toj temi skuplja materijal za svoju doktorsku disertaciju. Vodi dubok religiozni život pun askeze i kršćanskoga usavršavanja. U jednomu pismu iz Pariza piše majci: »Katolička je vjera moje životno zvanje.«

1923. – Doktorat na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. – Doktorski je rad napisao na francuskome jeziku čiji naslov glasi: *Utjecaj liturije na francuske književnike od Chateaubrianda do danas.* (Ova je njegova

disertacija objavljena u Zagrebu tiskom na francuskom za stotu obljetnicu njegova rođenja 1996. g., a drugo izdanje objavljeno je 2005. g. u Parizu, izd. Du Cerf.) Iste godine polaže vječni zavjet čistoće kojim se kao laik u svijetu potpuno posvećuje Isusu Kristu i radu za proširenje njegova Kraljevstva. Nakon postignutoga doktorata dvije godine pohađa privatno kod isusovaca u Zagrebu tečaj iz kršćanske filozofije. Potom nastavlja privatno studirati teologiju te proučavati sve crkvene i papinske dokumente posljednjih stotinu godina. Posljednjih mjeseci života bavio se proučavanjem suvremenih moralnih problema.

1922.–1928. – Apostol hrvatske mladeži u Zagrebu i Hrvatskoj. – Po završetku studija dolazi u Zagreb i postaje profesorom francuskoga i njemačkoga jezika u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji. Tu službu obavlja sve do smrti. Tijekom šest godina boravka u Zagrebu sve svoje slobodno vrijeme posvećuje apostolskoj djelatnosti u katoličkim organizacijama za mladež. Uvodi u Hrvatsku Katoličku akciju pape Pija XI. Jedan je od suosnivača katoličke organizacije Hrvatskoga orlovskega saveza i u njoj obavlja dužnost tajnika. Ovoj organizaciji daje geslo ŽRTVA – EUHARISTIJA – APOSTOLAT po kojem će živjeti tisuće mladića i djevojaka. Jedan je od najzauzetijih promicatelja liturgijske obnove i euharistijskoga života u Crkvi u Hrvata. Svima svijetli nenadmašivim primjerm revnosti u širenju Kristova kraljevstva u dušama ljudi. Živi svetačkim životom ispunjenim ljubavlju prema bližnjima i herojski se uspinje do vrhunaca kršćanske savršenosti. Svake godine obavlja duhovne vježbe i zapisuje odluke koje vjerno provodi u život. Piše brojne članke, studije i brošure u kojima ostavlja bogatu idejnu i vjersku duhovnu baštinu. Glavno njegovo obilježje kao katoličkoga intelektualca bila je vjernost Crkvi i papi. Ljubav prema papinstvu široj je riječu i perom i usađivao ju je duboko u duše hrvatskih katolika. »Premda nije nikada obukao reverende, bio je stup Crkvi Božjoj«, pisali su o njemu nakon smrti. Namjeravao je osnovati svjetovnu ustanovu katoličkih laika, svjetovni institut, koji bi se potpuno posvetili Bogu i apostolatu. Ovu je ideju djelomično ostvarila njegova bliska suradnica Marica Stanković, osnovavši deset godina nakon njegove smrti prvi ženski svjetovni institut u Crkvi u Hrvata pod nazivom: Zajednica suradnica Krista Kralja.

10. V. 1928. – Žrtva za mladež – ulazak u vječnost. – Nakon neuspjele operacije sinusa dobiva meningitis i umire u četvrtak, 10. svibnja 1928. u bolnici u Zagrebu. Prije odlaska u bolnicu, svjestan da će umrijeti, sastavlja oporuku u kojoj među ostalim piše: »Umro u miru katoličke vjere. Život mi je bio Krist, a smrt dobitak. Očekujem milosrđe Gospodinovo i vječno posjeđovanje Presvetog Srca Isusova. Moja je duša postigla cilj za koji je stvorena.« Na smrtnoj postelji prikazuje svoj život Bogu kao žrtvu za hrvatsku mladež. Koliko je ta žrtva bila Bogu ugodna, potvrđuje činjenica da je njegovo ime postalo programom života i rada cijelomu jednom naraštaju mlađih katolika. Njegov svetački primjer i žrtva života donijeli su obilne plodove jer su mnogi mlađi nastavili ostvarivati njegovu duhovnu baštinu, kako to svjedoči i natpis

s vijenca koji su mu mladi postavili na grob: »HVALA TI, ORLE KRISTOV, ŠTO SI NAM POKAZAO PUT K SUNCU.« Grob mu se nalazi u bazilici Srca Isusova u Zagrebu.

22. VI. 2003. – Beatifikacija u Banjoj Luci. Papa Ivan Pavao II. dolazi u Banju Luku i uzdiže Ivana Merza na oltar kao blaženika Katoličke Crkve. U svome govoru Papa je među ostalim rekao:

»Ivana Merza dajem vam danas kao svjedoka Kristova i zaštitnika, ali istodobno i suputnika na putu u vašoj povijesti... On će od danas biti uzor mlađeži, primjer vjernicima svjetovnjacima... Ime Ivana Merza za čitav jedan naraštaj mlađih katolika značilo je program života i djelovanja. Ono to mora biti i danas!«

2007. – Uvršten među 18 najvećih svetaca Crkve! – Papa Benedikt XVI. u svojoj apostolskoj pobudnici o euharistiji *Sacramentum caritatis*, objavljenoj 2007. g., uvrstio je bl. Ivana Merza, jedinoga od hrvatskih duhovnih velikana, među osamnaest najvećih svetaca Crkve kao uzora štovanja euharistije. Ovo je još jedno veliko priznanje svetosti bl. Ivana, priznanje Crkvi u Hrvata i dodatan poticaj da ga što bolje upoznamo i štujemo.

2011. – Prva župa u Zagrebačkoj nadbiskupiji posvećena bl. Ivanu Merzu. – 10. veljače 2011. zagrebački nadbiskup Kardinal Josip Bozanić utemeljio je u Zagrebu, u naselju Špansko, prvu župu posvećenu bl. Ivanu Merzu.

2011. – Papa Benedikt XVI. prigodom svoga posjeta Hrvatskoj 4. i 5. lipnja, na susretu s mladima na Trgu Bana Jelačića opširno je govorio o bl. Ivanu Merzu, o njegovoj ljubavi prema Kristu i liturgiji i preporučio im ga je kao uzor kršćanskog života: »Ovdje, u Hrvatskoj, vi i ja upravimo misli na blaženoga Ivana Merza. Sjajan mladić, u potpunosti uključen u društveni život... Otkriva ljepotu katoličke vjere i shvaća da je njegov životni poziv živjeti, i činiti da živi, prijateljstvo s Kristom. Koliko divnih djela ljubavi i dobrote ispunja njegov put!«

Znanstvena istraživanja i proučavanja života i djela Ivana Merza. – Osim brojnih maturalnih, seminarskih i diplomskih radova posvećenih Ivanu Merzu o njemu je napisano i obranjeno pet doktorskih disertacija: 1. Marin Škarica: *Ivan Merz – promicatelj liturgijske obnove u Hrvatskoj*, Rim, 1975. (talijanski). – 2. Božidar Nagy: *Ivan Merz – čovjek vjere i odgojitelj za vjeru*, Rim, 1978. (talijanski). – 3. Zdravko Matić: *Ivan Merz i Katolička akcija u Hrvatskoj*, Zagreb, 2005. (hrvatski) – 4. Stjepan Ribić: *Vjera i razum u životu i misli Ivana Merza*, Rim, 2007. (talijanski). – 5. Saša Ceraj: *Doprinos dr. Ivana Merza i Hrvatskoga orlovskega saveza hrvatskoj kulturi, posebice tjelesnoj kulturi*, Zagreb 2013. (hrvatski).

Opširne informacije o bl. Ivanu Merzu mogu se naći na njegovoj službenoj internetskoj adresi: www.ivanmerz.hr

SUVREMENA PITANJA

Vjersko-znanstvena rasprava
za naobražene krugove

Sabralo: dr. Ivan Merz

NAČELA
POLITIČKOGA
DJELOVANJA KATOLIKA

prema spisima Svetе Stolice,
nadopunjeno odredbama Koncila,
okružnicama biskupa, člancima teologa
i novinara te izjavama glasovitih političara

Zagreb, 1925.

Motto:

»Posvuda gdje Crkva ne zabranjuje sudjelovanje u javnim poslovima valja jamačno potpomagati ljude čelična poštenja i takve koji će steći zasluge za kršćansko ime i ni pod kojim se uvjetom ne smiju njima pretpostavljati loše raspoloženi ljudi prema vjeri... Ljudi koji žele biti tijesno povezani uz Crkvu koja je ‘stup i uporište istine’ (1 Tim 3,15) lako će se ukloniti učiteljima laži koji ‘obećavaju slobodu, a sami su robovi pokvarenosti’ (2 Pt 2,19).«

Leon XIII., *Sapientiae Christianae*

PREDGOVOR UREDNIKA

Djelo o načelima političkoga djelovanja katolika kao prvi dio ovoga petog sveska Sabranih djela Ivana Merza jest zbirka izabranih navoda iz raznih papinskih i crkvenih dokumenata o temi kako se katolik može i treba angažirati u politici i dokle Crkva kao institucija preko svojih službenika može ulaziti u politički život. Dakle, ne radi se o izvornom djelu Merza, nego je on urednik, odnosno, kako je i sam napisao na naslovnicu rukopisa: sakupio dr. Ivan Merz. Ono što je njegovo izvorno jest *Predgovor*, kao i tekst promidžbenoga letka, potom naslovi i podnaslovi pod koje je svrstao razne citate pojedinih dokumenata. Iz *Predgovora* se jasno vidi njegova izvorna misao što je htio postići ovim djelom i kome je ono namjenjeno. Donosimo nekoliko izvadaka:

»Budući da ova knjiga donosi samo dokumente, a ne komentira ih, jasno je da ne polazi ni s kakva stranačkoga političkog gledišta. Ona iznosi samo ona velika načela prema kojima bi morali svi katolici djelovati politički... Zadaća je ove male riznice s jedne strane da pruži katoličkim intelektualcima zgodan priručnik, a s druge strane i da svećenstvo podsjeti na njihovu vlastitu uzvišenu misiju kod političkoga odgoja naroda, jer je to i njihova dužnost...«

Zašto i kako se Merz odlučio na sastavljanje ovoga, s pravom možemo reći, jedinstvena djela koje nitko ni prije ni poslije njega nije priredio u ovakvu obliku na hrvatskome govornom području. Prije odgovora na ovo pitanje moramo promotriti crkvene i društvene prilike u vremenu kada je Merz priređivao ovo djelo, a to su bile godine 1924. i 1925.

Povijesna pozadina nastanka ovoga djela

Svi tekstovi Ivana Merza, ovdje mislimo na njegove članke, studije i knjige, osim desetak članaka i studija koje se odnose na književnost, imaju konkretnu povijesnu pozadinu, tzv. *Sitz im Leben*. Redovito su nastajali kao njegov odgovor na određeni izazov koji se pojavio unutar društva, odnosno kršćanske zajednice u vrijeme kada je Merz živio i djelovao. Kao angažirani katolički laik bio je u vodstvu Orlovske organizacije u kojoj je vršio razne odgovorne službe. Svojim spisateljskim radom i osobnim zalaganjem te duhovnim i moralnim utjecajem što ga je imao na članstvo bio je idejni vođa ove velike katoličke organizacije za mladež; toj je organizaciji davao smjer tako da je postala prava odgojna organizacija, i to na

liniji smjernica *Katoličke akcije* koju je tih godina pokrenuo papa Pio XI. za cijelu Crkvu.

U to vrijeme u tadašnjoj državi Kraljevini SHS Hrvati kao narod te Katolička Crkva u Hrvatskoj bili su izloženi raznim progonima i zlostavljanjima na nacionalnoj, kulturnoj i vjerskoj razini od strane beogradskoga režima na čelu s dinastijom Karađorđevića.¹ Osim toga, bio je veoma jak utjecaj liberalnih krugova koje je tajno i javno podupirala masonerija, a svoje revolucionarne ideje nakon Prvoga svjetskog rata počeli su sve više širiti socijalisti i komunisti. U takvoj društvenoj i političkoj situaciji bilo je veoma aktualno pitanje angažiranja vjernika katolika u politici.

Među aktivnim hrvatskim katolicima koji su bili članovi velikoga *Hrvatskoga katoličkog pokreta* što ga je pokrenuo biskup Mahnić početkom 20. stoljeća bile su dvije struje. Jedni su zastupali mišljenje da katolici trebaju imati svoju političku stranku koja je i osnovana 1919. godine pod nazivom *Hrvatska pučka stranka*, a koja je političkom demokratskom borbom trebala osigurati provođenje kršćanskih načela u javni život. U tu svrhu željeli su angažirati i sve katoličke organizacije, u prvom redu najjaču među njima – Orlovsku organizaciju, koja je trebala postati podmladak *Pučke stranke* i tako u svoj program uvesti i stranačku politiku. Ivan Merz i cijelo vodstvo Orlovstva nisu prihvaćali takav stav i zastupali su i branili mišljenje da Orlovska organizacija, koja se od početka postavila na temelje papinske *Katoličke akcije*, treba biti i ostati odgojna katolička organizacija za formiranje angažiranih katolika u svim područjima društvenoga i javnoga života, a političko opredjeljenje treba ostaviti svakomu pojedinom članu organizacije. Takvo stanje među hrvatskim katolicima dalo je povoda Ivanu Merzu da se dao na izradu ovoga djela kako bi na temelju papinskih, biskupskih i ostalih crkvenih dokumenata i smjernica unio potpuno svjetlo na koji se način katolik treba angažirati u politici, a dokle Crkva kao institucija preko svoje hijerarhije smije ići na tome području.

Razlikovanje Katoličke akcije od političke akcije katolika

U ovom djelu često se spominje naziv *Katolička akcija*. To nije obična akcija zauzetih katolika, nego se taj naziv odnosi na crkvenu organizaciju s tim nazivom koju je u Italiji pokrenuo papa Pio XI. i koja se potom proširila po cijelom katoličkom svijetu. Radi se o izvanpolitičkoj katoličkoj organizaciji čiji je cilj bio formirati laike da budu suradnici biskupima i svećenicima u evangelizatorskom i spasenjskom poslanju Crkve u svijetu. Nakon što je papa Pio XI. pokrenuo *Katoličku akciju* 1922. godine, Ivan Merz je

¹ Vidi knjigu: Rudolf Horvat, *Hrvatska na mučilištu 1918.–1941.*, Zagreb, Izd. Kulturno historijsko društvo »Hrvatski rodoljub«, 1942. - Ponovljeno izdanje nakon 50 godina. Izdala Školska knjiga, Zagreb, 1992., 647 str.

bio prvi koji je unio njezine ideje u Hrvatsku, i to u Hrvatski orlovske savez osnovan 16. XII. 1923. Stoga je i dobio naziv *pionir Katoličke akcije*.²

U *Predgovoru* ovome svom djelu Merz jasno definira što je *Katolička akcija* i zašto se ona razlikuje od političkoga djelovanja u kojemu se naravno trebaju angažirati i katolici, ali ne u ime Crkve kao institucije nego u ime svoga kršćanskog uvjerenja. Evo njegovih riječi:

»*Katolička akcija* je vjersko-moralna akcija kojoj je zadaća djelovati odgojno, tj. da učvršćuje, širi, brani i primjenjuje katolička načela u životu pojedinaca, obitelji i ljudskoga društva. Ona je pomoćnica Crkve jer joj pomaže u njenoj posebnoj misiji radeći za spas neumrlih duša. Politička se akcija naprotiv obazire na društvo (državu) i traži načina kako će ga usrediti na ovoj zemlji. Sličan odnos, koji postoji između Crkve i države, mora postojati i između ovih dviju akcija.«

Kako je nastajalo ovo djelo?

Sačuvana nam je vrijedna i zanimljiva dokumentacija kako je nastalo ovo djelo, kako ga je Merz pripremao, kako je već bilo u tiskari i ujedno doznajemo razloge zašto nije bilo tiskano za Merzova života. Sve podatke o tome doznajemo iz korespondencije koju je Merz vodio sa svojim kolegom i prijateljem još iz studentskih dana u Parizu, odvjetnikom dr. Matijom Belićem koji je tada s obitelji živio u Đakovu.

Koncem svibnja 1924. Merz u pismu dr. Matiji Beliću i njegovoju supruzi među ostalim piše ovo:

»Neprestano skupljam materijal o odnosu Crkve i *Katoličke akcije* prema politici. Ako mislite da je zgodno da u *Đakovačkim novinama* upozorite na ovu tendenciju dijeljenja *Katoličke akcije* od političke stranke, to možete načiniti nadovezujući na zadnji odsjek uvodnika koji je izšao u *Nedjelji* 27. IV. 1924... Ne radi se o brzoj provedbi, nego o javnom idejnom pokretu o kojem valja misliti, pisati, raspravljati.«³

Početkom 1925. g. Merz je knjigu već dovršio i posredstvom svoga prijatelja dr. Belića poslao je rukopis u *Prvu hrvatsku dioničku tiskaru* u Osijek (Kapucinska ul.). Međutim, do tiskanja ipak nije došlo najprije zbog tehničkih razloga. O tome ravnatelj tiskare Rudolf Švedl u dopisu od 27. III. 1925., nakon što je Merzu u istom dopisu poslao predračun za 1000 komada (ukupno bi za cijelu nakladu tiskanje iznosilo tadašnjih 17.500 dinara), obavještava Merza ovim riječima:

² Pod tim nazivom mons. Fabijan Veraja napisao je i objavio Poziciju za beatifikaciju Ivana Merza koju je kao posebnu knjigu objavila Vatikanska izdavačka kuća na talijanskom jeziku 1998. god. Naziv knjige je: Ivan Merz – pioniere dell’Azione Cattolica in Croazia. Roma, Lev, 1998., 1104 str.

³ Ovo je pismo objavljeno u: B. Nagy, *Borac s bijelih planina*, Zagreb, FTI, 1971., str. 266–267.

»Što se samoga rukopisa tiče, to Vam moramo nažalost saopćiti da se taj mora u dosta velikom dijelu još jednom prepisati jer je slaganje iz ovoga rukopisa nemoguće.« Rukopis, koji nije bio pisan strojopisom nego vlastoručno, vraćen je Merzu natrag u Zagreb, ali tek koncem listopada iste godine, i to posebnim automobilom zbog »odgovarajuće visoke vrijednosti«, kako to naglašava dr. Matija Belić u dopisu ravnatelju osječke tiskare Rudolfu Švedlu od 22. X. 1925. prigodom prijevoza istoga rukopisa.

Zauzetost Ivana Merza brojnim drugim poslovima i angažmanima na području apostolata u Orlovstvu i izvan njega nije mu dopustila da ovu knjigu za života i objavi. No rukopis je ostao sačuvan i sada konačno dolazi na svjetlo dana.

Jedinstvenost ovoga djela

Kada se knjiga lista, čitatelj ostaje iznenađen s koliko je truda, ali i znanstvene akribije Merz pristupao sastavljanju ovoga djela. Upravo je nevjerojatno kolike je strane autore, pape, biskupe, teologe i njihove tekstove ne samo konzultirao, nego ih i prevodio na hrvatski, i to s latinsko-ga, talijanskog, francuskog i njemačkog, da bi ih potom suvislo posložio u logičkom redu prema određenim temama. Radi se stvarno o pionirskom radu koji izaziva svako divljenje koje je tim veće jer ga je izradio ne svećenik ili biskup ili profesor teologije, što bi se očekivalo za takvu vrstu spisa, nego samoinicijativno mlad čovjek od samo 28 godina, koliko je Merz imao kada je sastavljao ovo svoje djelo, a kojemu još k tome teologija nije bila struka! Uz njegovu disertaciju o utjecaju liturgije na francuske pisce te djelo o teologiji ljudskoga tijela (objavljeno u ovom svesku), ovo njegovo djelo ulazi u trilogiju Merzovih originalnih studija kojima nema ništa slična na hrvatskomu govornom području.

O naslovu djela

Izvorni naslov, kako ga je sam Merz vlastoručno napisao na naslovnoj stranici rukopisa, glasi: *Načela katoličke političke akcije*. Međutim, da se izbjegnu mogući nesporazumi, kao i krivo tumačenje ovako formulirana naslova, izdavači su naslov jasnije preformulirali, ali potpuno u skladu sa sadržajem knjige i Merzovim mišljenjem koje je izrazio posebice u *Predgovoru* djela. Stoga sadašnji naslov glasi: *Načela političkoga djelovanja katolika*.

U ono vrijeme kada je Merz pisao ovaj svoj rad pojmovi i izrazi o odnosu vjere, Crkve i politike nisu bili dovoljno iskristalizirani. Danas znamo da za svaku upotrebu pridjeva »katolički« treba imati dopuštenje crkvene hijerarhije. Stoga, kada bi se zadržao izraz »katolička politička akcija«, moglo bi se činiti kao da Crkva ima svoju političku akciju ili organizaciju, da postoji neka »crkvena katolička politička akcija« i da se Crkva

izravno miješa u politiku, što nije točno. To jasno potvrđuje i sam Merz navodeći brojne citate iz raznih crkvenih dokumenata u ovom djelu. Crkva kao institucija i njezina hijerarhija ne bavi se politikom, još manje stranačkom politikom. Ali zato crkveni pastiri u brojnim svojim govorima i dokumentima preporučuju katolicima da ulaze u politiku te da vodenim kršćanskom savješću i u javnom životu promiču načela evangelja.

Razne brojčane oznake

Budući da je ova knjiga jedna vrsta leksikona, tj. zbirka izvadaka iz papinskih dokumenata i spisa pojedinih crkvenih pastira i teologa, Merz je njihove izjave svrstao po temama u jedanaest velikih poglavlja. Svakom izvatu iz dokumenta Merz je sam dao sažet podnaslov označen kurzivom. Ispred toga podnaslova je redni broj određenoga izvatka, potom u zagradi rimski redni broj koji označava kvalifikaciju dokumenta. (Objašnjenje ovih rimskih rednih brojeva vidi na stranici 22). Numeracija izvadaka ide kontinuirano od 1 do 464, neovisno o brojevima poglavlja. Na kraju podnaslova češće se u zagradi nalazi oznaka: »*vidi broj*«... Naime, jedan navod iz određenoga dokumenta često je višeoznačan. Da se ne ispisuje ponovno isti tekst, Merz po toj oznaci »*vidi broj*...« upućuje čitatelja na mjesto gdje je taj navod u knjizi već objavljen.

U zadnjem, jedanaestom poglavlju koje nosi naziv DODATAK i koje je najopširnije jer sadržava preko osamdeset stranica, Merz donosi cijele članke kako svoje, tako i pojedinih autora koji ulaze u tematiku ovoga djela. Sve je te članke prema naravi djela razlomio u manje cjeline i dao im već uobičajene podnaslove kao i u prethodnom dijelu knjige.

Promatrajući svu tehničku stranu uređenja rukopisnog teksta s brojnim oznakama citata i njihovih izvora te pedantnom numeracijom i bibliografijom od čak 120 konzultiranih i upotrijebljenih dokumenata, čitatelj ostaje zadivljen s koliko je truda Merz sve to sastavljao i nastojao čitatelju omogućiti što bolji i lakši uvid u tematiku djela, u sadržaje pojedinih dokumenata i u njihovo značenje za vjernike katolike u vidu njihova angažiranja u političkom životu.

Naglašavanje kurzivom

U svojim spisima Merz je veoma često naglašavao određene riječi, a koji put i cijele rečenice. U svome rukopisnom tekstu činio je to stavljajući ili navodnike, ili označavajući tamnijim slovima, ili je slova razmicao da riječi koje je želio istaknuti budu uočljivije. Sve te oblike isticanja pojedinih pojmoveva i riječi u ovom izdanju uglavnom smo ujednačili stavljajući ih u kurziv. Stoga čitatelj, kada u tekstu nađe na kurziv, treba znati da je tu riječ ili rečenicu sam Merz želio posebno istaknuti i naglasiti.

Zahvale

Zahvaljujemo svima koji su surađivali u tehničkoj pripremi izdavanja ovoga djela. U prvom redu gospodi Zlati Župan, magistri farmacije, koja je još sedamdesetih godina prošloga stoljeća na molbu Postulature Ivana Merza cijeli rukopisni tekst ovoga djela prepisala strojopisom u nekoliko primjeraka, koji su kasnije bile uvezani, i tako ga učinila dostupnim užem krugu štovatelja Ivana Merza i proučavateljima njegova života i djela. Nada-lje zahvaljujemo našim suradnicima koji su ovaj strojopisni prijepis prenijeli u računalo i tako ga učinili spremnim za daljnju obradu i pripremu za tisak. Naša zahvalnost ide i lektorici, profesorici Andi Jakovljević te gosp. Robertu Boreniću koji je izvršio posljednje grafičke i tehničke pripreme za tisak.

Vjerujemo da će i ovo djelo Ivana Merza, bez obzira što je prošlo već gotovo jedno stoljeće od njegova pisanja, poslužiti današnjim vjernicima laicima da usavrše poznavanje ove problematike i da si posvijeste svoje obveze uključivanja u politički život kao jedan od uvjeta u radu za opće dobro društva.

Zagreb, svetkovina Krista Kralja, 23. XI. 2014.

*Božidar Nagy, SJ,
postulator*

PROMIDŽBENI LETAK

Ovaj je tekst kao promidžbeni letak za knjigu sastavio sam Ivan Merz. Priložio ga je u pismu upućenom svome prijatelju dr. Matiji Beliću u Đakovo zajedno s rukopisom knjige koja je trebala biti tiskana u Osijeku, a u čemu je posredovao sam dr. Belić. Međutim, zbog tehničkih razloga knjiga nije mogla biti tiskana pa je rukopis vraćen autoru. - op. ur.

Vrlo suvremena knjiga. Koristan priručnik za svakoga svećenika i katoličkoga javnog radnika.

NAČELA POLITIČKOGLJELOVANJA KATOLIKA

spisi Svetе Stolice, biskupa, crkvenih dostojanstvenika, glasovitih katoličkih političara, načelni članci teologa itd.

Sakupio: dr. Ivan Merz

U ovom se opsežnom djelu nalaze samo dokumenti skupljeni i zgodno poredani. Poglavlja su knjige ova: *Sveta Stolica i politika, Biskup i politika, Svećenik i politika, Opća načela katoličke politike vjernika, Katoličke političke stranke i njena načela, Odnos Katoličke akcije prema katoličkoj politici, Politika i crkveni autoritet itd.*

Važnost je ovoga fundamentalnog djela u tome što se donose jedino dokumenti (i to uglavnom službeni dokumenti Svetе Stolice) i što ti tvore pravu riznicu za svakoga kulturnog radnika. Glavna ideja koja dominira ovom zbirkom jest sljedeća:

Bog je gospodar svega života, pa i političkoga. Katolici su dužni – upravo jer su katolici – da se kao katolici bave politikom, da na taj način uzmognu uliti u sve žile države blagi duh evanđeoskoga nauka. Kako će oni to činiti, to je u knjizi naznačeno. Osim toga se vidi veličanstvena misija papinstva koja je tijekom devetnaestoga i dvadesetoga stoljeća slala raznim katoličkim narodima političke smjernice načelnoga karaktera i tako narodima i vladama jasno pokazala da je politička znanost samo jedan dio etike i da postoji uska i upravo

nerazdruživa veza između vjere i politike. Svaki čin čovjeka, pa i njegovi politički čini, moraju imati kao konačnu svrhu slavu Božju.

Budući da ova knjiga donosi samo dokumente, a ne komentira ih, jasno je da ne polazi ni s kakva stranačkoga političkog gledišta. Ona iznosi samo ona velika načela prema kojima bi morali svi katolici djelovati politički. Ona upućuje vjerne katolike kojim strankama i narodnim zastupnicima mogu i smiju po savjeti dati svoj glas, a za koje to ne smiju učinti ne žele li se ogriješiti o same temeljne moralne zakone.

Veliki talijanski obraćenik Giovanni Papini nedavno je napisao ove riječi: »U drugim vremenima, manje obilježenima od naše komotne hereze indiferentizma, papine su se riječi tumačile i glosirale jedna po jedna kao što se čini u višim školama s tekstovima Platona i Shakespearea. Kada je Otac govorio, sinovi su slušali da bi razumjeli, a razumijevahu da bi poslušali. Danas čak i velik broj onih koji se smatraju da su pobožni katolici čitaju letećim okom govore, bule i enciklike papa u novinskim izvaticima jer ih više zanima izvještaj *matcha, meetinga* ili premijera.«

Kod drugih se naroda s velikim pijetetom čitaju i komentiraju spisi Sвете Stolice jer je u njima usredotočeno neizmjerno blago znanosti, učenosti i praktičnih uputa. Izdaju se prijevodi, komentari te sistematski poredani izvatci tih pravih remek-djela.

Eto, i u hrvatskom jeziku dobivamo po prvi put, i to doskora, ovakvo značajno djelo od trajne vrijednosti.⁴

⁴ Na kraju ovoga promidžbenog letka Merz donosi i sasvim konkretnе informacije u vezi s tiskanjem knjige i njezina raspaćavanja. Taj dio završnoga teksta donosimo ovdje:

»Cijena je ovoj knjizi ... din. Na ... stranica u formatu ... Tko unaprijed pošalje pretplatu, dobiva ...% popusta. Narudžbe se šalju na adresu: ... Umojavamo sve prijatelje katoličke knjige koji kane knjigu nabaviti da nam to jave. Prema broju tih predobjava ustanovit će se visina naklade.«

PREDGOVOR

Ivana Merza

Sav je naš javni život prožet dnevnom politikom. Učeni i neučeni, radnik i seljak, činovnik i svećenik, jednom riječju većina ljudi čita nas novine te govori i sudi o političkim problemima. Ne spada na mene da rečem je li to zdrava pojava. Neoboriva je činjenica da je svaki katolik, bez obzira na stalež, dužan raditi na »obnovi svega u Kristu« (usp. Ef 1,10) i da nastoji unijeti Kristov nauk i u politički život. Dužnost je dakle katolika da se ozbiljno bave politikom. Ozbiljno, velim, jer je politika sama po sebi prava znanost, i to znanost kojoj je predmet upravljanje građanskim društvom.⁵ Ona nema ništa zajedničkoga s onim iskrivljenim značenjem koje joj je dao suvremeni život i koje obično s pojmom politike povezuje misli na nepoštenje, prevaru i druge poroke. Bilo je dakle potrebno da se započne s objavljivanjem političkih djela koja će katolicima dati smjernice za njihov rad u javnome životu. To je poglavito danas poželjno jer su mnogi katolici i nesvesno u se upili otrov poganskoga javnog mnijenja u kojemu žive i jer se hrane lošom štampom koju dnevno čitaju. Može se reći da u našim krajevima velik dio inače vjernih katolika ima iste neispravne političke nazore kao i njihovi vjerski protivnici. Zato sam se potrudio te sam preveo najvažnije izvatke iz spisa Svetе Stolice koji se odnose na politički život.

Iako svi ti spisi nisu dogmatske definicije kojima se treba bezuvjetno pokoriti, ipak možemo ustvrditi da ne bi nimalo pokazao »*sentire cum Ecclesia*« – osjećanja s Crkvom – svaki onaj koji bi se usprotivio načelnim smjernicama Svetе Stolice.⁶

⁵ Politika je prema nauku sv. Tome:

- Praktična znanost koja spada u područje agibilita. (Agibilita su ovisna o našim unutarnjim porivima.) Politika, dakle, ovisi o neoborivim zakonima morala.

- Mjesto da postane baukom nesloge, politika je znanost kojoj kao bitni cilj pripadaju uvjeti zajedničkoga htijenja; ona je sintonizacija htijenja.

- Politička znanost proučava socijalne kolektivne čine da ih ponajprije svede na njihov neposredni konstitutivni princip, na sintonizaciju htijenja; zatim na zadnji konstitutivni princip svih socijalnih čina, na narav ljudskoga čina i njegov cilj.

- Napokon je politika najuzvišenija znanost radi svoga objekta. Može li zaista da bude plemenitije ili više djelo od ove sintonizacije htijenja? (Profesor Katoličkoga sveučilišta u Parizu: Izvještaj u *La Croix* polovicom veljače 1924. Vidi također Crahay: *La politique de St. Thomas*.)

⁶ Općenito se može reći: ne treba enciklike smatrati dogmatskim odredbama crkvenoga učiteljstva koje čovjeka bezuvjetno vežu. Ali im u neku ruku ipak pripada karakter dogmatskih naučavanja i to ukoliko hoće biti odredbe učiteljstva oslanjajući se pri tome na teze općenitoga značenja koje papa proglašava socijalno-etičkim naukom kršćanstva i s obzirom na ustanovljene dogmatske teze o koje se papa upire... Još više! Tko se dobro zadubi u sadržaj ovih enciklica, dobiva onaj sensus catholicus, onaj habitus vjere koji mu

Tko se zaista zadubi u čitanje i proučavanje enciklika, apostolskih listova i drugih odredaba Svetе Stolice, dolazi umnim zaključivanjem do uvjerenja da Crkva nije ljudsko djelo i da ljudi sami ne bi nikada mogli tijekom tolikih stoljeća davati načelne smjernice koje se dadu primjeniti kod svih naroda i u svim vjekovima.

Zaista nam svaki redak tih spisa govori da Crkvu vodi Duh Sveti. Krist nam govori preko crkvenoga učiteljstva, a upute nas Svetе Stolice uvjeravaju da unatoč zbrici ideja u kojoj se danas nalazimo Krist Gospodin po svome namjesniku, biskupu rimske, i danas među nama stanuje. »I evo ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta« (Mt 28,20), rekla je Utjelovljena Riječ Božja i mi s velikom ljubavlju i velikom pripravnosću primamo s usana nje-gova vidljivoga zastupnika svaku njegovu riječ, pa makar nam on i ne govorio uvijek nepogrješivo *ex chatedra*, pa makar nam te riječi katkada i teške bile.

I da su starije generacije našega naroda, naših političara i svih onih koji su u političkom životu naše prošlosti imali odlučnu riječ, da su svi ti, velim, uskladili svoje djelovanje prema načelima katoličke politike, to bi vjerojatno danas naš položaj bio povoljniji i bili bismo u stanju da pomoći društvene vlasti unosimo u sav javni život načela Kristova nauka.

Zadaća je ove male riznice s jedne strane da pruži katoličkim intelektualcima zgodan priručnik, a s druge strane i da svećenstvo podsjeti na njihovu vlastitu uzvišenu misiju kod političkoga odgoja naroda, jer je to i njihova dužnost. No istodobno će ih ova knjiga jasno uputiti koje granice moraju staviti svojoj političkoj djelatnosti kako se ne bi vjernicima učinilo da se svećenici previše zauzimaju za pitanja vremenite naravi koja ne prelaze interes ovoga života. Ova knjiga također želi probuditi zanimanje za spise Svetе Stolice i potaknuti želju za postupnim objavlјivanjem ovih remek-djela kršćanske književnosti. Vjernici koji će čitati ovu zbirku doći će do uvjerenja da je njihova dužnost i u politici raditi na slavu Božju i u interesu Crkve i da su prema tome obvezni raditi prema uputama svojih biskupa ukoliko se one posredno ili neposredno tiču vjere ili čudoreda prema: »Tko vas sluša, mene sluša i tko vas prezire, mene prezire« (Lk 10,16). Mnogima će se ove riječi činiti gorkima jer je sva naša generacija zadojena duhom krive slobode i jer ne poštuje skoro nikakva autoriteta i ne zna da i na političkom polju katolici moraju neprijateljima biti »strašni kao vojska pod zastavama« (Pj 6,4).

Dva su poglavљa ove knjige nešto opširnije obrađena, i to ono o *Neutralnim organizacijama* i o odnosu između *Katoličke akcije i katoličke*

omogućuje da uz pomoć skoro neprevarljivoga vjerskog instinkta u pitanjima javnoga života zauzme uvijek pravo stajalište. – /Bauer-Rieder, str. 56–57, govori o enciklikama što se odnose na konstituciju država, autoritet i dr., dakle o disciplinarnim enciklikama. Ove vežu bezuvjetno one kojima su upravljene, a za slične slučajeve drugih jesu »norma iudicandi tutoque agendi«. Vidi: Noldin, *De Princ. Theol. mor.*; 1917; Nr. 135/2. Vidi također djelo: Choupin, *Valeur des decisions doctrinales et disciplinaires du Saint-Siege* (Beauchesne).

političke stranke. Za naše je prilike, naime, vrlo važno da se istakne da svaka organizacija među katolicima već po svojoj naravi mora imati konfesionalni karakter. Svi su naime ljudi društvena bića: Stvoritelj ih je takvima stvorio. Hoće li čovjek da se usavrši umno ili vjerski ili tjelesno ili kako mu drago, to mora tražiti pomoć kod svoga bližnjega. Dakle, sam naravni zakon traži od čovjeka da se ujedinjuje, a jer je tvorac samoga naravnog zakona sam Bog, to stvorene – u ovom slučaju organizacija – mora Stvoritelju od koga dobiva svoj opstanak odati onu čast koja ga ide. Prema tome svaka organizacija, pa i politička, ne smije biti akonfesionalna i proglašiti da je vjera privatna stvar i da političko udruženje ne vodi o tome računa da li Bog postoji ili ne postoji. Sama dužnost konfesionalnoga opredjeljenja prema tome jest zakon koji bi morao ravnati cijelim javnim životom katolika. Ta dužnost postaje to veća ako se radi npr. o političkim te odgojnim organizacijama. Nemoguće je odgajati mlađe bez vjere i čudoređa i zato katolici ne mogu slati – bez dozvole biskupa – svoju djecu u neutralne odgojne organizacije. Isto se može reći i za političke organizacije. Ujedinjuju li se naime katolici za obranu svojih političkih interesa, to se oni kao katolici ne smiju razilaziti u vjersko-čudorednim načelima katoličke politike. Oni moraju imati iste nazore o zadaći Crkve, države, o postanku vlasti, o katoličkom odgoju djece, o kršćanskom braku. Iz toga slijedi da među katolicima svaka politička organizacija mora biti izrazito konfesionalna i da političke organizacije u kojima se nalaze katolici, a koje nisu opredijelile svoje stajalište prema ovim temeljima cijelog društvenog poretka, da te organizacije svojom šutnjom propovijedaju nauk koji je protivan nauku Isukrstovu.

Čovjek koji govori da je vjera privatna stvar ili da su sve vjere jednake istodobno uključuje misao da katolička vjera nije jedina prava vjera. Na takve se ljude i stranke mogu primijeniti Spasiteljeve riječi: »Tko nije sa mnom, taj je protiv mene i tko sa mnom ne sabire, rasipa« (Lk 11,23).

Sve bi stranke u kojima se nalaze katolici morale biti i katoličke. To ne znači da svaki katolik mora biti u jednoj stranci ili da mora postojati samo jedna katolička politička stranka ili da ta katolička stranka ne može surađivati u formi kartela na čisto političkom programu s nekatoličkom političkom strankom. Može biti više katoličkih političkih stranaka jer program svake političke stranke na sebi nosi dva glavna obilježja, i to jedno načelno (*necessarium*), a drugo vremenito (*contingens*). U vjersko-čudorednim načelima katoličke politike moraju se, kako to već rekli, svi katolici slagati, a u vremenitom je pitanjima dozvoljeno svakome imati svoje vlastito pošteno mišljenje. Ali, jer se vremenitost mora podrediti vječnosti, to će prilike često prisiliti katolike da žrtvuju svoje osobne, vremenite, političke interese samo da spase velike interese Crkve i domovine. Oni će često morati dati svoj glas onom narodnom zastupniku čije se

vremenito političko mišljenje (npr. kako će se rasporediti porezi, uprava i dr.) ne slaže s njihovim samo zato što taj poslanik ima u pogledu temeljnih načela o kršćanskoj konstituciji države ispravne nazore. Oni neće prema tome dati svoj glas onom kandidatu čiji se vremenito politički program potpunoma slaže s njihovim, ali koji istodobno ima nekatolička politička načela. Neka se katolik koji pridonesе tu žrtvu sjeti Spasiteljevih riječi: »Tražite najprije Kraljevstvo i pravednost njegovu, a sve će vam se ostalo nadodati« (Mt 6,33). Da, nadodat će vam se i vremenito blagostanje vaše zemaljske domovine. Dakako da katolik ima pravo nastojati da se osnuje katolička politička stranka s njezinim vremenitim političkim programom.

Druge veće poglavlje *O odnosu Katoličke akcije prema katoličkoj političkoj stranci* ima zadaću pokazati razliku između obih ovih potrebitih akcija i ukloniti mnoge nesporazume. Često se naime događa u javnom životu – a to se poglavito odnosi na one zemlje u kojima je tzv. katolički pokret još mlađ – da jedni te isti ljudi istodobno rade puni idealizma za Katoličku akciju i za katoličku politiku. Na taj način dolazi do čestih zabluda i mnogi pojedinci, ne poznavajući dobro razliku između obih akcija, pomicaju da borci Katoličke akcije žele ovu da izrabe u stranačke političke ciljeve.

Članci, koji su načelnoga karaktera i koje donosimo na kraju ove knjige, iznose uglavnom sljedeće misli: Katolička akcija je vjersko-moralna akcija kojoj je zadaća djelovati odgojno, tj. da učvršćuje, širi, brani i primjenjuje katolička načela u životu pojedinaca, obitelji i ljudskoga društva. Ona je pomoćnica Crkve jer joj pomaže u njenoj posebnoj misiji radeći za spas neumrlih duša. Politička se akcija naprotiv obazire na društvo (državu) i traži načina kako će ovo usrećiti na ovoj zemlji. Sličan odnos, koji postoji između Crkve i države, mora postojati i između ovih dviju akcija. Politička je akcija u svom vremenitom programu neovisna o hijerarhiji, a u načelnim pitanjima i pitanjima mješovite naravi vremenita se akcija (politička, državna) mora podrediti vječnoj (Katolička akcija, crkvena). Ova velevažna načela valja širiti u sve slojeve naroda i eksponirani katolici moraju u svom političkom radu vrlo oprezno i razborito nastupati da ne bi možda uslijed svoga dopuštenog i potrebitog političkog djelovanja odbili od Katoličke akcije mnoge neupućene vjernike.

Usput spomenimo da je terminologija »Katolička akcija« u navedenom značenju novijega podrijetla. Prije se je Sveta Stolica istodobno služila izrazima »akcija katolika«, »katolički pokret« te »kršćanska pučka ili kršćanska demokratska akcija«. Prema današnjem značenju tih riječi imala bi se pod riječju katolički pokret shvatiti cjelokupna djelatnost katolika u javnom životu dok naziv Katolička akcija specificira vjersko-čudoredne odgojne organizacije (omladinske, đačke, djevojačke, dječje, muževa, žena i dr.), a Kršćanska demokratska akcija poglavito teži za tim da u prvom

redu materijalno te pomoću toga čudoredno i vjerski pomogne siromašnim i zapuštenim slojevima naroda (sindikati, zadruge i sl.).

U ovoj sam knjizi također iznio izvatke iz nekih važnih biskupskih poslanica. Što je naime papa za cjelokupnu Crkvu, to je biskup za svoju biskupiju. Njega je »postavio Duh Sveti da ravna Crkvom Božjom«.⁷ On je zaručnik svoje Crkve. Pojedina biskupija postoji po svome biskupu: ona proizlazi iz njega, ona dobiva od njega svu konstituciju, ona počiva na njemu kao što zgrada počiva na svom temelju.⁸ Zato se i politička djelatnost katolika, ukoliko je u izravnoj ili neizravnoj vezi s vjerom i čudoređem, mora vršiti pod vodstvom i u zajednici s biskupima.

»Vi ste presretni,« piše mučenik sv. Ignacije Efežanima (br. 3, 4), »vi koji ste sjedinjeni s vašim biskupom, kao što je Crkva s Isusom Kristom i kao što je Isus Krist s Ocem da tako sve stvari budu u skladu jedinstva.« Isti svetac veli malo dalje (br. 4): »Svećenici (i po njima vjernici), sjedinjuju se s biskupom kao što se žice lire ujedinjuju s drvetom glazbala koje ih spaja i u ovom jedinstvu duša i glasova, na ovoj liri Crkve Duh Sveti pjeva Isusa Krista.«

Na koncu se knjige, a katkada i među spisima Svetе Stolice i biskupa, nalaze neki članci iz časopisa i novina koji se odnose na sadržaj ove knjige. Samo se po sebi razumije da ovima ne smijemo pripisati odveć veliku važnost; njihova je zadaća da zaokruže i jasnije prikažu stajalište raznih naroda i uvaženih ljudi prema katoličkoj političkoj akciji.

Lako je naći u ovoj knjizi glavna načela za političku djelatnost katolika. Osim toga, preporučujemo proučavanje sljedećih enciklika pape Leona XIII.: *Immortale Dei* – o kršćanskoj konstituciji država (1. XI. 1851.); *Sapientiae christianaæ* – o glavnim građanskim dužnostima kršćana (10. I. 1890.); *Arcanum divinæ sapientiae* – o kršćanskom braku (10. II. 1880.); *Diuturnum illud* – postanku građanske vlasti (29. VI. 1881.); *Rerum novarum* – o radničkom pitanju (16. V. 1891.); *Quod apostolici munera* – o modernim zabrudama, socijalizmu (28. XI. 1878.); *Humanum genus* – o masonskoj sekci (20. IV. 1884.) i, napokon, *Libertas praestantissimum* – o ljudskoj slobodi (20. IV. 1888.).

Molimo se osim toga prvaku apostola sv. Petru da uzdrži hrvatski narod vjeran rimskim papama. Njemu i njegovim je nasljednicima rekao Spasitelj: »Ti si Petar-Stijena i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju« (Mt 16,18). Zar postoji jači izraz nego ovaj o temeljnoj stijeni? Oznaka je temelja da svoju čvrstoću daje cijeloj zgradi i svakom kamenu zgrade tako da nema ni jednoga kamena koji bi od drugdje dobivao svoju čvrstoću i da onaj koji je temeljem ni od koga drugoga ne dobiva nepomičnost.⁹

⁷ Usp. Sv. Klement Rimski, *Epistula ad Corinthios*, 42, 44.

⁸ Dom Gréa: *De l'Église et de sa divine constitution* (II., str. 13)

⁹ *isto* (I., str. 136)

Vjernost Svetoj Stolici rimskoj je dakle za svaki katolički narod prvi uvjet njegove vremenite sreće i jedino jamstvo da će kroz ovu vremenitu zemnu domovinu jednom doći do obala one domovine gdje vlada vječna i neugasiva radost.

TUMAČENJE RIMSKIH REDNIH BROJEVA

Napomena urednika: *U ovoj knjizi Ivana Merza, koja je zbirka raznih citata iz pojedinih crkvenih dokumenata ili navoda iz časopisa, na početku svakoga citata nalazi se najprije arapski redni broj. Nakon njega slijedi u zagradi rimski redni broj. Taj rimski redni broj ne slijedi nikakav logički red nego je oznaka kategorije dokumenta po njihovoj važnosti i obvezatnosti iz kojega je određeni navod uzet. Donosimo ovdje popis crkvenih i drugih dokumenata kako ih je Ivan Merz razvrstao po važnosti i potom u tekstu označio uz svaki citat odmah nakon arapskog rednog broja, a prije teksta samoga citata.*

- I. – Kanoni iz Zakonika crkvenog prava
- II. – Dokument koji je Sveta Stolica upravila cijelom svijetu
- III. – Dokument koji je Sveta Stolica upravila jednom narodu ili provinciji
- IV. – Dokument koji je Sveta Stolica upravila jednom crkvenom dobrostanstveniku
- V. – Konzistorijalna alokucija
- VI. – Govor ili pismo Svetoga Oca jednoj grupi ljudi
- VII. – Pismo Svetoga Oca jednom privatniku
- VIII. – Govor Svetoga Oca u službenoj prilici
- IX. – Govor Svetoga Oca u poluslužbenoj prilici
- X. – Biskupski dokument
- XI. – Razna pravila, programi
- XII. – Članak načelne vrijednosti
- XIII. – Članak novinarske vrijednosti

Napomena Ivana Merza: Tamo gdje ispod podnaslova nema sadržaja, valja naći sadržaj koji se odnosi na odgovarajući broj u zagradi.

XI. poglavje ove knjige jest DODATAK i spada samo utoliko u ovu knjigu, ukoliko pojedini brojevi tijekom prvih deset poglavlja upozoravaju na izvatke iz navedenih časopisa.

Podnaslove smo stavili samo zbog lakše orientacije. Treba biti na oprezu da se ne bi uvijek doslovno shvatili. Poglavitno se valja obazirati na sam tekst gledajući pri tome na koga je upravljen. Neke su naime odredbe tek primjena načela na posebne prilike dok druge iznose čisto načelno stajalašte. Zato se valja čuvati generaliziranja.

I. MORALNI, PRAVNI I SOCIJALNI MODERNIZAM

1. – *Rad, koji se ne ravna prema smjernicama Svetе Stolice, ne može uroditи Božjim blagoslovom. (vidi br. 43)*

2. (II.) – *Tko se u pitanjima građanskoga autoriteta, međusobnoga odnosa država, odnosa Crkve i države itd. ne pokorava smjernicama pape i biskupa, spada pod osudu moralnoga, pravnoga i socijalnoga modernizma. (vidi br. 188)*

»Koliko li ih je zaista koji priznaju bilo katolički nauk o građanskom autoritetu i o dužnosti da ga valja slušati, bilo o pravu vlasništva, bilo o pravima i dužnostima seljaka, bilo o međusobnim odnosima država ili radnika i gospodara, bilo o odnosima vjerske i građanske vlasti, bilo o pravima Svete Stolice i rimskoga pape, o povlasticama biskupa, bilo napokon o pravima Krista Stvoritelja, Otkupitelja i Gospodara nad svim ljudima i svim narodima? I oni u svojim govorima, svojim spisima i u cijelosti svojega života rade upravo kao da su naučavanja i zapovijedi što su ih tako često pape objelodanili, a poglavito Leon XIII., Pio X. i Benedikt XV., izgubili svoju prvotnu vrijednost ili da se uopće na njih ne treba više obazirati. Ova činjenica pokazuje kao neku vrstu moralnoga, pravnoga i socijalnoga modernizma; mi ga osuđujemo isto tako izričito kao i dogmatski modernizam.« (Pio XI., Enciklika *Ubi arcano Dei* od 23. XII. 1922.; AAS 1922., 696)

3. (II.) – *Ljudi su si braća bez obzira na narodnost.*

»Tko bi pomislio, promatrajući narode koji su međusobno zaraćeni, da oni potječu od istoga Oca, da imaju istu narav, da su članovi istoga ljudskog društva? Zar bi se po tome prepoznalo da su sinovi jednoga te istoga Oca koji je na nebesima?« (Benedikt XV., Enciklika *Ad beatissimi Apostolorum* od 1. XI. 1914.; AAS, 1914., 601)

Predgovor.

2

Da je naš pamtični život projekt politikom. Učeni i naučni, redukt i sefak, činovnik i vedenik, jednom riječi ~~zrave~~ vlastna
priča kada neš novinski govor o političkim problemima. Ne
spada mi ~~mene~~, da ~~znam~~, jeli to znamo pojavom. Nas zanima
~~zaboravljena~~ činjenica, da je svaki Katolik bez obzira na stalu
dužnu, da radi na "obnovi crkve u Kristu" (Efesi I, 10.) i da
nestoju unijeti "istorike nauke i u politički život. Dužnost je deku,
da se katoličko ~~zabranjeno~~ bave politikom.

Ogledno, velimo, ~~je~~ jer politika, te fraza znanost i to
znanost, ~~je~~ predmet ~~znanosti~~ ~~koja~~ je ~~znanstveni~~ predmet
grđanskih ~~znanosti~~ državnih ~~znanosti~~ (1) One nema nista zajedničkog
s vama i s kriogenim zračenjem, koje ~~ne~~ je deo znanosti
život i koja obično se naziva pojmom politike. Lovosu je moli
za nepotrebu, prevaru i druge potiske.

Bilo je dakle potrebno, da se započne s objelaznjivanjem
političkih ljudi, koja će Katolicičkim učiti unijenice za njihov
red u javnosti životu. ~~To je~~ ~~zajedno~~ ~~zajedno~~ ~~zajedno~~, jer su
magi ~~zajedno~~ i razvijemo u sebi atrov ~~zajedno~~ ~~zajedno~~
ponos unijenja ~~zajedno~~ u bojenu živu i lošestvujućem, koji je
deku do svojih duonov ~~zajedno~~. Može se reći, da je
veliki dio mace vjernih Katolika iina iste neispravne
političke nasore, kuo i njihovi vjerski protivnici.

Tako ~~zato~~ ^{zato} ~~zato~~ ^{zato} ~~zato~~ neispravne isvatke
se spisu mace Stolice, koji se odnose na politički život.

Faksimil predgovora Ivana Merza za knjigu
»Načela političkoga djelovanja katolika« (vidi str. 17)

II. KATOLICIZAM I NACIONALIZAM

4. (II.) – *Neobuzdani je nacionalizam plod požude tijela, požude očiju i oholosti života. (Vidi o tome raspravu »Zdravi i nezdravi nacionalizam« u Životu, studeni 1924., str. 350–358.)*

»Zaista, ne može se zamisliti smrtonosnija kuga od požude tijela, to jest neobuzdane pohote za užicima koja ne ruši samo obitelji već i same države; požude očiju, to jest žeđi za bogatstvom koja je uzrokom bjesne borbe slojeva jer svi oni preko mjere misle samo na svoje vlastite probitke; što se tiče oholosti života, to jest strasti vladati nad svima drugima, njena je osobina da potiče političke stranke na tako užasne građanske ratove da ne krzmaju ni pred zločinima uvrede veličanstva, ni pred zločinstvom veleizdaje, ni štoviše pred ubojstvom domovine.« (Pio XI., Enciklika *Ubi arcano Dei* od 23. XII. 1922.; AAS 1922., 682.)

5. (II.) – *Svi narodi imaju pravo na blagostanje. Nepravedno su zadobivene prednosti na štetu drugih od kratke trajnosti.*

»Ovim neobuzdanim pohlepama koje se skrivaju pod velom općega dobra i rodoljublja bez dvojbe valja pripisati mržnje i sukobe koji se redovito dižu među narodima. Sama ova ljubav prema vlastitoj domovini i vlastitoj rasi, moćno vrelo mnogih kreposti i junačkih djela, kada je obuzdava kršćanski zakon, postaje isto tako sjemenom mnogih nepravdi i mnogih nepravičnosti ako se pretvorи, prekoračivši granice pravednosti i prava, u neobuzdani nacionalizam. Oni koji padaju u tu pretjeranost jamačno zaboravljuju ne samo da su svi narodi kao članovi sveopće ljudske obitelji međusobno povezani vezama bratstva te da i druge zemlje imaju pravo na život i na blagostanje, ali da uz to nije ni dozvoljeno ni korisno dijeliti interes od poštenja: Pravednost uzvisuje narod, ali grijeh je sramota pucima (Izr 14,34). Ako je jedna obitelj, jedan grad ili jedna država zadobila prednosti na štetu drugih, to će se moći učiniti ljudima kao sjajan i visok politički čin, ali sveti nas Augustin mudro podsjeća da takvi uspjesi nisu konačni i da ne isključuju opasnosti propasti. To je sreća koja je blistava, a i krhkla poput stakla, za koju valja strepititi da se ne razbijje iznenada još strasnije.« (Sv. Augustin, *De Civitate Dei*, lib. IV, gl. 3)

6. (III.) – *Dopušteno je braniti materinji jezik kao svako drugo privatno pravo, ali se kod toga valja čuvati da vjeri ne zaprijeti opasnost.*

»Najveći razlog nesloge u Češkoj jest jezik kojim se svaki služi po svome podrijetlu. Sama nas priroda potiče da ljubimo i branimo jezik koji smo primili od djedova i mi smo odlučili da se ne uplićemo u rješavanje razmirica koje su nastale o tim stvarima. Zaista, obrana materinjega jezika ne zaslužuje nikakva prijekora kada ostaje u pravednim granicama; međutim, ne valja zaboraviti da ono što vrijedi u pitanju ostalih privatnih prava, i ovdje vrijedi, tj. pri zauzimanju se za ove ne smije oštetiti opće dobro. Odnosi se dakle na one koji ravnaju javnim poslovima da, ne ogriješivši se o pravičnost, na taj način žele pribaviti svakom pojedincu prava, a da se potpunoma sačuva sva dobrobit države. Što se nas tiče, naša nas zadaća opominje da brižljivo bdijemo da rasprave ne dovedu u opasnost vjeru koja je prva od svih dobara duše i vrelo ostalih dobara.« (Leon XIII., *List češkim biskupima* od 10. VIII. 1901.; Bonne Presse VII., 113–117)

7. (III.) – *Veza je katoličke vjere daleko jača od veza po krvi.*

»Svi oni, zaista, koji su u Kristu kršteni imaju jednoga Gospoda i jednu vjeru i radi toga su jedno tijelo i jedan duh, kao što su i pozvani u jednu nadu poziva. Ne pristaje da oni koje spajaju tako čvrste veze, koji hoće da uđu u isti nebeski grad, da dozvole da ih odvuku zemni razlozi, pravdujući se, kako veli Apostol, međusobno zaviđajući jedan drugome. Dakle, ovo sredstvo duhova, koje dolazi od Krista, treba vjernicima neprestano u glavu ucjepljivati i treba ga uzdizati s najvećim žarom. Bratstvo po Kristu jest jamačno daleko veće negoli bratstvo po krvi; bratstvo po krvi dolazi samo od sličnosti tijela, bratstvo po Kristu zasvjedočuje jednodušnost srca i duše, kao što je bilo pisano: ‘Mnoštvo je vjernika imalo samo jedno srce i jednu dušu’ (sv. Maxim, inter. Sv. Aug. Op.).« (Leon XIII., *List češkim biskupima* od 10. VIII. 1901.; Bonne Presse VII, 113–117.)

8. (III.) – *Kler mora primjerom pokazati da su mu vjerski interesi svetiji od nacionalnih i vremenitih.*

»U ovoj stvari članovi klera moraju davati primjer. Ne samo da im njihova dužnost zabranjuje da se mijesaju u takve razmirice, već ako se nalaze u krajevima gdje obitavaju ljudi raznih jezika i rasa to se oni lako izlažu mržnji ili napadajima jedne ili druge stranke ukoliko se ne okane svake vrste raspravljanja; sve je to veoma kobno za izvršavanje svete službe. Vjernici moraju bez svake dvojbe iz svakdanjega iskustva znati da se službenici Crkve brinu samo za vječne interese duše i da ne teže za onim što njima samima pripada, već za onim ‘što jedino pripada Isusu Kristu’. Ako svi ljudi znaju da se učenici Kristovi prepoznaju po ljubavi koju gaje

jedan prema drugom, tim više je sveti članovi klera moraju međusobno provoditi. To nije samo radi toga jer prema opravdanom poimanju koji se o njima ima oni moraju obilnije piti ljubav Kristovu. Svaki između njih kada govori vjernicima mora se poslužiti Apostolovim riječima: 'Nasljedovatelji moji budite kao što sam i ja Kristov' (1 Kor 11,1).

Ovaj će sklad htijenja koji će blistati na kleru imati za posljedicu među drugim prednostima, kao što smo to naglasili, da će opomene koje će sveti službenici upraviti vjernicima biti djelotvornije te će ih to spriječiti da u obrani i zahtijevanju prava svoga vlastitog naroda, kada bi ih zaveo prevelik žar, ne prekorače mjeru te da tako ne stave u pozadinu pravednost i općenite interes države.

Mislimo da je s obzirom na stanje naših krajeva glavna zadaća koja sada zapada svećenike da obodore vjernike u zgodno i nezgodno vrijeme (opportuno, importuno), da se ljube međusobno; da ih bez prestanka opominju da čovjek ne postaje vrijedan kršćanskoga imena ako ne ispuni u duhu i u djelu novu zapovijed koju je dao Krist: da se ljubimo međusobno kao što nas je On ljubio. Taj je ne izvršava koji drži da je dužan iskazivati ljubav samo prema onima s kojima je povezan po krvi i po rasi. Veli Krist: 'Jer ako ljubite one koji vas ljube... zar to isto ne čine i carinici?' (Mt 5,46). Obilježje je kršćanske ljubavi da se jednako proteže na sve; jer kao što veli Apostol, nema razlike između Židova i Grka jer je isti Gospodin svih i bogat za sve koji ga zazivlju (usp. Rim 10,12). Bog koji je ljubav neka dobrostivo svima dade da svi za istim teže jednodušno, isto misle bez pravdanja, ali da nastoje da se međusobno nadmašte u poniznosti, ne pomišljajući svaki na svoje vlastite interese, već na tuđe (usp. Fil 2,2–4).« (Leon XIII., *List českim biskupima* od 10. VIII. 1901.; Bonne Presse VII, 113–117)

9. (III.) – *Svećenici raznih naroda, obreda i političkih naziranja moraju prednjačiti u međusobnoj ljubavi.*

»Zatim – što svakome iz svetoga reda mora biti sveto – treba da nastoje da prema svojoj svećeničkoj braći vrše usluge međusobne ljubavi, pa makar se u političkom pogledu razilazili i makar bili drugoga plemena ili obreda.« (Benedikt XV., *List poljskim biskupima* od 16. VII. 1921.; AAS 1921., 426)

III. UVJETI NARODNE SREĆE

10. (II.) – Crkva je vrelo vremenitoga blagostanja.

»Iako Crkva, to besmrtno djelo milosrdnoga Boga, teži za spasom duša i vječnom srećom, to je ona u samom djelokrugu ljudskih stvari vremenom takvih i tolikih koristi da ona ne bi bila u stanju zadobiti ih veće i više kada bi bila ustanovljena poglavito i izravno radi toga da zajamči blagostanje ovoga života.« (Leon XIII., Enciklika *Immortale Dei* od 1. XI. 1885.; B. Pr. II, 17)

»Iako po svojoj božanskoj misiji Crkva izravno teži za duhovnim dobrima, a ne za dobrima propadljivim – a sva se dobra međusobno potpomažu i povezuju – Crkva ništa manje ne surađuje pri stjecanju blagostanja zemaljskoga, kako pojedinaca, tako i društva. I to ona djeluje tolikim učinkom da ga ne bi mogla nadvisiti ni onda kada bi se njezin isključivi cilj sastojao samo u stjecanju ovoga blagostanja.« (Pio XI., Enciklika *Ubi arcano Dei* od 23. XII. 1922.; *Doc. cath.* od 13. 1. 1923.; 85)

11. (III.) – Jedino je vjera vrelo narodnoga blagostanja i veličine narodne.

»Mi smo ih (česte i teške atentate) također požalili i mi smo to radi naše domovine rekli u potpunoj iskrenosti našega srca zato što je religija vrelo blagostanja i veličine za jedan narod i glavni temelj dobro uređenoga društva. I zaista, kada oslabi vjerski osjećaj koji uzdiže i oplemenjuje dušu te u nju ucjepljuje načela pravde i poštenja, to čovjek počinje padati i prepušta se divljim instinktima te jedinom lovu za materijalnim interesima, odakle izlaze kao logična posljedica neprijateljstva, nesloge, pokvarenost, sukobi, poremećaj dobrega poretku. Sve to ne može uspješno i potpuno popraviti ni strugost zakona ni kazne sudova, štoviše ni sama uporaba oružane sile.« (Leon XIII., *List talijanskim biskupima* od 5. VIII. 1898.; B. Pr. V, 249)

12. (III.) – Jedino načela kršćanske socijalne organizacije obnavljaju narode i postaju uvjetom njihova materijalnoga blagostanja.

»Mi smo međutim mislili da će oni koji upravljaju javnim poslovima tražiti prvotne uzroke ovih pobuna i ovih bratoubilačkih borba te da će prepoznati kobni, ali prirodni plod lošega sjemena što se je nekažnjivo sijalo na Poluotoku tako obilno i tako dugo. Mi smo mislili da će poći od učinaka k uzrocima te, okoristivši se teškom podukom kojoj su se podvr-

gli, da će se povratiti kršćanskim pravilima socijalne organizacije pomoći kojih se narodi moraju obnavljati ako neće da izumiru i da će poradi toga dati časno mjesto načelima pravde, poštenja i vjere iz kojih poglavito proistječe štoviše i materijalno blagostanje jednoga naroda.« (Leon XIII., *List talijanskim biskupima* od 5. VIII. 1898.; B. Pr., V., 250)

13. – *Vjera je tvorac društvenoga porekla. (vidi br. 178a)*

14. (III.) – *Slava naroda ovisi o njihovoj vjernosti Crkvi, papama i biskupima.*

»Dobročinstvo božanske istine i milosti koje je Krist donio po svojoj vjeri ljudskome rodu od takve je vrijednosti i potrebe da ne postoji ni jedno drugo druge vrste, i to ne samo koje bi mu bilo jednak, već ni koje bi se s tim dobročinstvom dalo usporediti. Krepost se ovoga mnogostrukoga i spasonosnoga dobročinstva na divan način širi, kao što to svi znaju, na svakoga i na sve, na obitelj i na građansko društvo, u prilog blagostanja ovoga prolaznog života, a u korist postignuća vječnoga života.

Iz ovoga jasno slijedi da narodi koji su obdareni katoličkom vjerom moraju poradi najveće od svih dužnosti, zato što posjeduju u sebi najveće od svih dobara, po njoj živjeti i ljubiti je...

Dakle, punim je pravom vaš narod primio toliki sjaj od vjere po kojoj su živjeli vaši pređi i vaši očevi. On se je naime uvijek s najvećom vjernošću vezao uz Crkvu, svoju majku, i ostao je uvijek jednak nepokolebit u svojoj pokornosti rimskim papama i u svojoj poslušnosti prema biskupima koje je odredila papinska vlast. Koje koristi i koje su slave iz toga proistekle za vas, koju ste potporu iz toga primili u teškim prilikama, koju pomoći iz toga danas crpite, vaša zahvalnost to glasno naviješta.

Svaki dan posve bistro pokazuje od koje je neizmjerne važnosti za narode i za carstva njihovo stajalište prema Katoličkoj Crkvi: da li joj odaju počitanje ili čast ili su pak prema njoj nepravedni ili puni prezira... Crkva po svojoj božanskoj misiji posjeduje veliku moć da ravna ljudskim društvom u koje ona ulijeva velikodušnu krepost i tako postaje vrelom najdragocjenijih plodova.« (Leon XIII., *List poljskom episkopatu* od 19. III. 1894.; B. Pr. IV, str. 61–62)

15. (III.) – *Narodi, koji rade za vjeru, rade istodobno za slavu svoga imena i za spas svoje rase.*

»Štoviše, ako je ona (Ugarska) ostala uvijek vjerna vjeri katoličkoj koju je primila od Stjepana, kralja i apostola svoga, treba u tome prepoznati, osim posebnoga dobročinstva Božjega, najjaču posljedicu uloge koju

je uvijek vršio ovaj narod *jer je potpunoma razumio da radi li se o vjeri, to se istodobno radi o slavi imena i o samom spasu naroda...«*

»Iako je Ugarska i sama osjetila njihov bijes i prebrodila teške nemire, ona je uvijek iz njih izašla neporočna i ona će im u budućnosti odoljeti pod uvjetom da ostane vjerna svojoj vjeri, da svi njeni građani upoznaju svoje dnevne dužnosti i da ih vrše s revnošću.« (Leon XIII., Enciklika *Constanti Hungarorum* od 2. IX. 1893.; B. Pr. III. 231)

16. (II.) – *Dobri čudoredni običaji daju snagu državama, a loši je gone u sigurnu propast.*

»Takva je dakle država kakvom je čine čudoredni običaji naroda. Kao što vrsnoća broda ili zgrade ovisi o vrsnoći pojedinih dijelova i o njihovu zgodnom razmještaju, isto tako tijek javnih poslova ne može biti redovit i bez nezgoda ako građani ne slijede pravi životni put. Sam građanski (politički) poredak propada i sve ono što s njim skupa čini akciju javnoga života ako ne proistječe od samih ljudi koji običavaju da ovaj tako izgrade da on postane izrazitom slikom njihovih nazora i njihovih običaja. Da naše naredbe prodrnu do dna u ljudske duše i, što je najglavnije, da se po ovima uredi svagdanji život pojedinaca, treba nastojati da pojedinci počnu kršćanski misliti i kršćanski raditi i to ne samo privatno nego i javno.« (Leon XIII., Enciklika *Quod auctoritate apostolica* od 22. XII. 1885.; B. Pr. II. 54)

17. (V.) – *Nakićene teorije i bučne sjednice ne prepoređaju ljudsko društvo, već žrtva u siromaštvu i boli.*

»I evo zbog čega je betlehemska štalica škola odakle božanski Ot-kupitelj započinje svoj nauk ne riječima već djelima, propovijedajući da je jedino sredstvo preporoda žrtva u siromaštvu i boli. Nakićene teorije, bučne sjednice, raspravljanja o gorućim pitanjima ničemu ne služe. Da se uzmognu obnoviti sve stvari u Kristu bez brižljivosti, znanosti, bez pomoći bogatstva, bez sudjelovanja politike, ovaj je nauk dostatan i kada bi ljudsko društvo pošlo tim putom, bilo bi sretno u radosti i sveopćem miru...« (Pio X., *Alokucija* od 23. XII. 1903.; B. Pr. I, 210–211)

18. (V.) – *Narode koji ne prime Isusa, iščekuje sudbina nesretnoga Betlehema.*

»Betlehemska je štalica škola. Kako bi bila sretna obitelj koja bi te noći bila primila siromašne supruge! Koliko bi blagoslova sišlo na nju! Ali za njih nema mjesta i Isus dođe k svojima, ali ga njegovi ne primiše. Siromašni puci, siromašni narodi, koji ne samo da ne primaju Isusa i njegovu Crkvu, već koji su daleko gori od stanovnika Betlehema te je sprečavaju u njezinu radu, progone, kleveću s neoprostivom zaslijepljenošću; jadni

narodi koji znaju *da ih iščekuje sudska nesretnoga Betlehema.*« (Pio X., *Alokucija od 23. XII. 1903.*; B. Pr. I, str. 210–211)

19. (II.) – *Države propadaju ako zanemare kršćanska načela.*

»Otkako su se pri vladavini država zanemarile odredbe i ustanove kršćanske mudrosti koje su najsigurnije jamstvo javnoga poretka i mira, od tada su se države nužno započele posve njihati u svojim temeljima i došlo je do tolika poremećaja u idejama i čudoređu tako da ljudsko društvo hrli u svoju sigurnu propast ako se Bog ne pozuri da mu priskoči u pomoć.« (Benedikt XV., Enciklika *Ad beatissimi* od 1. XI. 1934.; AAS 1914., 602)

20. (II.) – *Samo grijeh upropasćuje narode.*

»Ovo je misao svetih knjiga o narodu židovskom: Dok nisu griješili proti svome Bogu, njihova je sudska bila dobra jer je Bog mrzio njihovu zloću. Ali kada su se udaljili od puta koji im je dao Bog, bili su u bojevima uništeni od mnogih naroda (usp. Jdt 5,21–22). Zatim, židovski je narod bio u neku ruku započeti kršćanski narod i događaji njihove stare povijesti bili su često proročka slika onoga što se je imalo zbiti kasnije, s tom razlikom što je nas Božja dobrota obogatila i obasula većim dobročinstvima; prema tome grijesi kršćana nose na sebi biljeg daleko veće nezahvalnosti. Bog ne napušta nikada ni na koji način svoju Crkvu. Ona se dakle ne treba bojati nasrtaja ljudskih, ali narodima koji su se odrodili od kršćanske kreposti ne može biti ista sigurnost. Grijeh, dakle, čini narode nesretnima (usp. Izr 14,34).« (Leon XIII., Enciklika *Sapientiae christianaæ* od 10. I. 1890.; B. Pr. II, 291–293)

21. (III.) – *Grijesi se katoličkih naroda strože kažnjavaju od grijeha onih naroda koji su od Boga dobili manje dobročinstava.*

»Uistinu bi Italija skuplje platila svoj otpad od vjere jer bi kod nje bogomrskosti i bezbožnosti još pridošla nezahvalnost. Nije slučajno ni uslijed jednoga hira ljudske volje da je Italiji od početka bilo dano da bude po Isusu Kristu pridružena zadobivenom spasu, da posjeduje usred svoga krila Stolicu Petrovu i da bude dionikom kroz dugi tijek vjekova najvećih i božanskih dobročinstava kojima je katolička vjera naravno vrelo. Ona bi se morala veoma bojati da joj se ne bi dogodilo ono što je s prijetnjom navještao apostol Pavao nezahvalnim narodima: ‘Jer zemlja koja se napije kiše što na nju često pada i rađa raslinjem korisnim onima za koje se i obrađuje, prima blagoslov od Boga; ona pak koja donosi *trnje i drač*, odbačena je, blizu prokletstvu, a svršetak joj je: ‘U oganj!’» (Heb 6,7–8).« (Leon XIII., Enciklika *Etsi nos* od 15. II. 1882.; B. Pr. VII., 33)

IV. CRKVA I VJERA U ODNOSU PREMA POLITICI

22. (II.) – *Crkveno je učiteljstvo blagodat za čovječanstvo i u njegovu političkom radu.*

»Jedini sin vječnoga Oca, pošto se je pojavio na zemlji da donese ljudskom rodu spas kao i svjetlo božanske mudrosti, pribavio je svijetu osobito veliko i divno dobročinstvo kada je neposredno prije uzašašća na nebo naredio apostolima da idu naučavati sve narode (usp. Mt 28,19) i što je ostavio za zajedničku i najvišu učiteljicu Crkvu, koju je osnovao.« (Leon XIII., Enciklika *Aeterni Patris* od 4. VIII. 1879.; B. Pr. I, 43.)

23. (II.) – *Crkvena vlast ne mijenja nikada svoja politička i socijalna načela.*

Osuda sljedeće modernističke teze: »Neka crkvena vlast promijeni u političkim i socijalnim stvarima smjer svojega rada; neka ostane izvan političkih i socijalnih organizacija, ali neka im se ipak prilagodi da ih prožme svojim duhom.« To je želja modernista koju papa Pio X. osuđuje. (Pio X., Enciklika *Pascendi Dominici gregis* od 8. IX. 1907.; B. Pr. III, 147)

24. (III.) – *Crkva ne teži za političkim gospodstvom nad državom.*

»I ovdje, prije negoli podemo dalje, moramo spomenuti jednu klevetu što je podmuklo šire oni koji kane podmetati katolicima i Svetoj Stolici gadne namjere. Tvrdi se da sloga i odlučnost u akciji koja se traži od katolika kod obrane vjere krije u sebi tajne namjere i ambiciju da pribavi Crkvi političko gospodstvo nad državom, a da joj je mnogo manje stalo do zaštite vjerskih interesa. Zaista, to znači da se želi uskrisiti jedna vrlo stara kleveta jer su ovu izmislili već prvi neprijatelji kršćanstva. Nije li se ova ponajprije podmetala božanskoj osobi Otkupitelja? Da, optuživahu ga da radi iz političkih motiva dok je rasvjetljivao duše svojim propovijedanjem i dok je bogatstvom svoje božanske dobrote utaživao tjelesna i duševna trpljenja nesretnika, govorili su: ‘Ovoga nađosmo kako zavodi naš narod i brani davati caru porez te za sebe tvrdi da je Krist, kralj’ (Lk 23,2). ‘Ako ovoga pustiš, nisi prijatelj caru. Tko se god pravi kraljem, protivi se caru... Mi nemamo kralja osim cara!‘ (Iv 19,12,15).« (Leon XIII., Enciklika *Au milieu des sollicitudes* od 10. II. 1892.; B. Pr. III., 114)

25. – *Crkva i Katolička akcija su iznad kontingenčnih političkih pitanja. (vidi br. 426)*

26. – *Vjera je neovisna o svakoj stranačkoj politici. (vidi br. 399)*

27. – *Ne smije se poistovjetiti katolicizam s jednim stranačkim političkim programom (vidi br. 315).*

28. (III.) – *Katolicizam nije povezan ni s jednom političkom strankom. (vidi br. 197; 205)*

»Iz toga se vidi kako loše i nepravedno čine oni koji potpomažu jednu političku stranku te ne okljevaju staviti u sumnju katoličku vjeru drugih samo zato što pripadaju drugoj stranci, kao da je čast katoličkoga isповijedanja nužno vezana uz ove ili one političke stranke.« (Leon XIII., Enciklika *Pergrata nobis* od 14. IX. 1886.; B. Pr. II, 114)

29. – *Crkva je neovisna o svakoj stranačkoj politici. (vidi br. 50a)*

30. (II.) – *Crkva nije u službi nikojih političkih stranaka (vidi br. 206).*

»Crkva ima dakle pravo živjeti i uzdržavati se pomoću ustanova i zakona koji su u skladu s njenom prirodom. Jer ona nije sama u sebi samo savršeno društvo, već društvo iznad svakoga ljudskog društva, ona se odlučno opire poradi prava i iz dužnosti da se stavi u službu strankama i da se ravna po promjenljivim zahtjevima politike.« Papa Leon XIII. poglavito misli na indiferentnost prema državnim oblicima. (Leon XIII., Enc. *Sapientiae christianaæ* od 10. I. 1890.; B. Pr. II, 283)

31. (III.) – *Crkva se ne miješa u kontingenčne političke i ekonomske stvari.*

»Ako bi se, časna braćo, neke grupe usprotivile da se pokore ovim uvjetima (tj. da se bez zajedničke centrale organiziraju po biskupijama pod vodstvom biskupa), vi biste to morali smatrati činom kojim se protive pokoriti vašem vodstvu i zatim treba razvidjeti da li se ograničavaju na čisto političke i ekonomske stvari ili i nadalje ostaju pri svojim starim stvarima. *U prvom se slučaju ne trebate s njima više baviti negoli s ostalim vjernicima*« (tj. ako je rad sijonista prešao na čisto političko, vremenito polje), »u drugom vi ćete raditi, kao što proizlazi iz same biti stvari, razborito, ali odlučno.« (Pio X., *List o Sillonu* od 25. VIII. 1910.; B. Pr. V, 139–140)

32. – *Crkva se ne miješa u vođenje vremenitih i čisto političkih poslova. (vidi br. 39a)*

33. – Crkva se ne bavi čistom politikom ukoliko ova zastupa kontingenntne interese. (vidi br. 442)

34. (III.) – Crkva ne služi političkim strankama. Ona propovijeda poslušnost prema zakonitoj vlasti. (vidi br. 144; 206)

34a. (III.) – Katolicima mora da je svetiji interes Crkve negoli njihove političke stranke. Neka katolici preuzimaju javne službe. (vidi br. 116, 174)

»Zaista, jer Crkva nije u vezi s buntovnim strankama kao što je to jasno, niti smije služiti političkim strankama, zato je njena zadaća vjernike podučavati da se pokoravaju onima koji vladaju, bez obzira na poseban način vladavine. O tome ovisi opće dobro koje je zaista po Božjoj odredbi najviši zakon društvu, kako je to izvanredno izložio naš sretno vladajući prethodnik Leon XIII. u encikličkom pismu *Au milieu des sollicitudes* od 16. II. 1892. On je također 3. svibnja iste godine pisao kardinalima Francuske da je dužnost kršćaninu da se vjerno pokorava onoj vlasti koja uistinu vlada. Slijedeći dakle nauk i običaj Crkve koja je običavala biti u prijateljskim odnosima s javnim vlastima svih oblika i koja je nedavno uspostavila s Portugalskom republikom međusobne veze, neka se također isti katolici vjerno podvrgavaju civilnoj vlasti koja sada postoji i neka građanske službe, koje im se podijele svojevoljno prime u korist zajedničkoga napretka vjere i države... Dužnost je vaša, časna braćo, da po vašemu kleru što češće savjetujete vjernicima da majku Crkvu više vole od stranaka i strančica i da poglavito za obranu njenih prava rade zajedničkim silama.« (Benedikt XV., *List portugalskim biskupima* od 18. XII. 1919.; AAS 1920., 32)

35. (III.) – Zabluda je htjeti da se vjera posve odijeli od politike. (vidi br. 109)

»Bit će dakle korisno prije svega da podsjetimo na odnose između vjere i politike jer se mnogi u ovoj točki dadu zavesti od protivne zablude. Zaista, neki ne običavaju samo razlikovati politiku od vjere, već je potpuno od nje odvajaju i dijele tako da između obih ne žele ništa zajedničko i misle da se ne smije dozvoliti utjecaj jedne na drugu. Ovi se zaista mnogo ne razlikuju od onih koji žele da država bude konstituirana i upravljana izvan Boga tvorca i gospodara svih stvari i njihova je zabluda to veća što društvo na taj način zlobno udaljuju od najplodnijega vrela...« (Leon XIII., Enciklika *Cum multa sint* od 8. XII. 1882.; B. Pr. VII, 49)

36. (III.) – Zabluda je mijesati vjeru s jednom političkom strankom. (vidi br. 172)

»Ali kao što valja izbjjeći ovoj bezbožnoj zabludi, također se treba ukloniti protivnom mnijenju onih koji tako rekavši miješaju i brkaju vjeru s jednom ili drugom političkom strankom tako daleko da za one koji su druge stranke vele da su skoro napustili katoličko ime. To znači unositi političko strančarenje u uzvišeno polje religije; to znači htjeti da se uništi bratska sloga i otvoriti ulaz i vrata pogubnoj množini nezgoda.« (Leon XIII., Enciklika *Cum multa sint* od 8. XII. 1882.; B. Pr. VII, 49)

36a. (III.) – *Vjera ima vječan cilj, politika samo vremenit.* (vidi br. 140)

»Važno je radi toga da vjera i politika, koje se razlikuju po svojoj vrsti i naravi, budu u mnijenju i суду predmetom iste podjele jer ovaj rad građanskih stvari, ma kako pošten i važan bio, ako se sam u sebi promotri, ne prelazi granice života koji se provodi na zemlji. Naprotiv se religija, od Boga rođena i sve svodeći Bogu, uzdiže više i dosiže nebo. Što ona hoće, zaista, što ona traži jest uliti u dušu, koja je najvredniji dio čovjeka, spoznaju i ljubav Božju i sigurno hoće da odvede cijeli ljudski rod u buduću domovinu koju tražimo. Radi toga je opravdano smatrati da religija i sve što je posebnom vezom povezano vjerom spadaju u jedan viši red.« (Leon XIII., Enciklika *Cum multa sint* od 8. XII. 1882.; B. Pr. VII, 49)

36b. (III.) – *Sve političke stranke moraju biti katoličke.* (vidi br. 203a)

»Iz čega slijedi da ona, jer je najviše dobro, mora u raznolikosti ljudskih stvari i u samim promjenama država ostati netaknuta budući da vjera obuhvaća sve razmake vremena i mjesta. Zastupnici se protivničkih stranaka, razilazeći se u ostalim stvarima, moraju međutim svi slagati u tome da vjera mora biti u državi netaknuta.« (Leon XIII., Enciklika *Cum multa sint* od 8. XII. 1882.; B. Pr. VII, 49)

36c. (III.) – *Crkva ne osuđuje pošten politički rad, ali traži da se u potrebi pri obrani vjere zataje stranačko-politička mišljenja.* (vidi br. 112, 182)

»Svi oni koji vole katoličko ime moraju se kao nekim paktom ujediniti da uzmognu sa žarom raditi na ostvarenju ovoga plemenitog i potrebnog cilja te trebaju malo ušutkati razna politička mišljenja koja se mogu na svome mjestu posve slobodno, pošteno i legalno braniti. Crkva, uistinu, ne osuđuje poslove ove vrste, ako se ne protive vjeri ili pravednosti, ali udaljena od svake buke pravdanja nastavlja donositi svoje brige zajedničkoj potrebi, *ljubeći sve ljudi majčinskom ljubavlju, ali poglavito one čija su vjera i pobožnost veće.*« (Leon XIII., Enciklika *Cum multa sint* od 8. XII. 1882.; B. Pr. VII, 49)

37. *Religija i politika su u savezu. (vidi br. 403)*

38. *Crkva se bavi politikom ukoliko je ova u vezi s vjerom i čudoređem. (vidi br. 441)*

39. (IV.) – *Tko drži da božanski zakoni vrijede samo za privatni, a ne za javni i državni život i da se Crkva ne smije uplitati u politički život, dolazi pod osudu liberalizma. (vidi br. 110)*

»Zatim slijedi treći stupanj liberalizma kod kojega se zaustavljuju oni koji vele da ‘Božanski zakoni imaju ravnati životom i običajima privatnika, ali ne države. U javnim je stvarima dozvoljeno udaljiti se od zapovijedi Božjih i ne obazirati se na njih u stvaranju zakona’. Radi toga ljudi koji tako misle potpuno odbijaju od sebe crkveni autoritet i svako njezino uplitanje u građanske poslove jer Crkvu ne priznaju ili jer neće da priznaju da je ona savršeno i neovisno društvo.« (Leon XIII. – Kard. Rampolla, *List o liberalizmu nadbiskupu u Bogotu, Kolumbija* od 6. IV. 1900.; B. Pr. VII, 187)

40a. (II.) – *Crkva se miješa u politiku kada građansko društvo:*

- a) ograničuje duhovna dobra, b) izdaje po duše štetne zakone,
- c) ranjava njenu konstituciju, d) gazi nogama Božja prava u društvu.

»Uistinu, Crkva sebi ne priznaje pravo da se bez razloga miješa u vodenje vremenitih i čisto političkih poslova, ali je njena intervencija opravdana kada nastoji izbjegći da građansko društvo pod izlikom politike ili ograničava u bilo kojem obliku najveća dobra o kojima ovisi vječni spas ljudi ili da pomoću nepravednih zakona i naredaba škodi duhovnim interesima ili da veoma ranjava božansku konstituciju Crkve ili da napokon gazi nogama prava samoga Boga u društvu. Mi dakle potpuno usvajamo nazore i same riječi našega neprežaljenog prethodnika Benedikta XV., na čiji smo spomen češće podsjetili; svečane izjave koje je izrekao u svom posljednjem govoru od 21. studenog prošle godine, posvećene međusobnim odnosima koje valja uspostaviti između Crkve i društva, opetujemo i potvrđujemo s naše strane... Mi nećemo trpjeti ni pod koju cijenu da se u sporazume ove vrste uvuče makar koja odredba protivna časti i slobodi Crkve; uostalom, osobito danas, vrlo je važno za samo blagostanje društva da Crkva ostane u tom pogledu zaštićena od svakoga oštećenja.« (Pio XI., Enciklika *Ubi arcano Dei* od 23. XII. 1922.; Doc. cath. od 13. I. 1923.; P. 85–86.)

40b. (IX.) – *Dužnost je Crkve i pape da u stanovitim slučajevima daju političke upute i smjernice. (vidi br. 147c)*

41. (II.) – *Crkva potpomaže ljudi koji imaju ispravna načela o odnosu između Crkve i države. (vidi br. 123)*

»Zaista, Crkva i političko društvo imaju svoju vlastitu suverenost i radi toga u vođenju stvari, koje spadaju pod njihovu kompetenciju, ni jedno od ovih društava (Crkva i političko društvo), u okviru u kojemu se nalazi svako po svojoj konstituciji, nije dužno da sluša drugo društvo. Iz ovoga međutim ne slijedi da su oba društva jedno od drugoga odijeljena ili da su štoviše u međusobnoj borbi. Zaista, priroda nije čovjeku dala samo fizičko biće, već i moralno. Zato čovjek iščekuje od mira javnoga poretka, a to je bliži cilj građanskoga društva, sredstvo da se usavrši fizički i osobito da radi na svome čudorednom usavršavanju koje se jedino sastoji u spoznaji i vršenju krepsti. On istodobno hoće, kao što je to njegova dužnost, da u Crkvi nađe potrebnu pomoć za svoje vjersko usavršavanje koje se sastoji u poznavanju i vršenju prave vjere, tj. one vjere koja se nazivlje kraljicom krepsti, jer ih povezuje s Bogom i zato ih sve upotpunjuje i usavršuje.

Dakle, kod stvaranja ustanova i zakona valja se obazirati na čudorednu i vjersku narav čovjeka i pri tome mu valja pomoći da se usavrši, i to ispravno i uredno: ne zapovijedajući i ne zabranjujući nešto, a ne obazirući se na posebnu svrhu svakoga od obaju društava, građanskoga i vjerskoga. *Crkva dakle ne može biti indiferentna kakvi zakoni vladaju u državama i to ne radi toga što ti zakoni pripadaju u građanski (i politički) poredak, već ukoliko ovi izlaze iz djelokruga ovoga reda te se ogrješuju o pravo Crkve.* Crkva je također primila od Boga mandat da se usprotivi ustanovama koje bi škodile vjeri i da neprestano nastoji da krepost Evandelja prožme zakone i ustanove naroda. I kao što sudbina država ovisi poglavito o duhu onih koji su na vlasti, Crkva neće potpomagati ni simpatizirati s ljudima za koje zna da su joj protivni, koji neće da javno priznaju njena prava i koji nastoje da raskinu naravnu vezu koja opstoji između vjerskih i građanskih interesa. *Naprotiv, ona mora da potpomaže ljudi koji imaju ispravna načela o odnosima Crkve i države i koji nastoje da oba društva zajedničkim silama rade na njihovu zajedničkom dobru.«* (Leon XIII., Enciklika *Sapientiae christianaæ* od 10. I. 1890.; B. Pr. III., 284)

42. – *Katolička politička stranka vojuje u vlastito ime, a ne u ime Crkve. (vidi br. 419)*

V. SVETA STOLICA I POLITIKA

43. (X.) – *Rad, koji se ne ravna prema smjernicama Svetе Stolice, ne može uroditи Božjim blagoslovom.* (vidi br. 1, 458a)

»Nikoja osnova, nikoja akcija, nikoja požrtvovnost ne može biti blagoslovljena od Boga ni uroditи plodovima vječnoga života ako se ne ravna, a još manje ako se usprotivi smjernicama Petrova nasljednika kojemу je naš Gospodin Isus Krist dao misiju da učvrsti svoju braću u episkopatu.« (Kard. Ratti/Pio XI. i lombardski biskupi: *Poslanica* od 16. XI. 1921.; Doc. cath. od 25. II. 1922.; c. 451)

43a. – *Blagodat papinstva u političkom pogledu.* (vidi br. 461)

44. – *Sveta Stolica i nuncijatura su izvan i iznad svake stranačke politike.* (vidi br. 83a)

45. (V.) – *Papa mora biti iznad narodnih sporova.*

»Ne bi bilo ni zgodno ni korisno kada bi se papinski autoritet miješao u razmirice raznih zaraćenih naroda. Tko razborito prosudi položaj, doći će zaista do uvjerenja da Sveta Stolica u toj borbi, koja joj posve nužno nameće najveće brige, ne može pristajati ni uz jednu stranku. Kao zamjenik Isusa Krista koji je umro za sve i za svakoga pojedinog čovjeka papa mora svojom ljubavlju ogliti sve zaraćenike. Kao otac katoličke zajednice ima svagdje sinove u velikom broju čija mu je sreća jednakor prirasla srcu. On dakle ne smije gledati na pojedinačne interese koji ih razdvajaju, već na zajedničku vezu vjere koja ih veže. Kada bi drukčije radio, ne samo da ne bi nimalo koristio samoj stvari mira, već bi to štoviše na umjetan način razbudilo mržnju na vjeru, a sloga bi i unutarnji mir Crkve bili izloženi teškim potresima.« (Benedikt XV., *Konzistorijalna alokucija* od 22. I. 1915.; B. Pr. I. 67)

46. (III.) – *Papa je neutralan u narodnim sporovima, ali uvijek osuđuje nepravdu.*

»Ako nekoj narodi poradi svojih osobnih razloga međusobno ratuju, to papa, jer je zajednički otac sviju, mora biti neutralan i biti neovisan o objema strankama. Rimski su se biskupi uvijek tako ponašali, a i mi smo se sustezali za užasnoga rata i nedavno prije plebiscita u Gornjoj Šleziji uspr-

kos svemu onomu što su opetovali i što opetuju zlobni ljudi, koji jamačno slabo poštuju Apostolsku Stolicu. Dogodi li se uslijed raspaljenih ljudskih strasti da se povrijedi tuđe pravo što se, kako nam to svjedoči iskustvo, često događa, ista nas sveta dužnost nuka da prekorimo i osudimo ovu povredu ne obazirući se na to s koje strane ona dolazi.« (Benedikt XV., *List poljskim biskupima* od 16. VII. 1921.; ASS, 1921., 424–425)

47. (II.) – *Smjernice za politički rad katolika nalaze se u spisima Sveće Stolice.* (vidi br. 139, 212)

»Neka se radi toga (katolici) ravnaju prema naučavanjima koja smo mi sami upravili svim katoličkim narodima, a nekima posebice, i neka iz njih crpe, prema prilikama, načela za svoje misli i za svoju djelatnost.« (Leon XIII., Apostolsko pismo *Praeclara gratulationis* od 20. VI. 1894.; B. Pr. IV., 97)

48a. (V.) – *Papa se bavi politikom ukoliko se radi o vjeri i čudoredu i ukoliko mora štititi slobodu i sigurnost svih katolika.*

»Ne tajimo sami sebi da ćemo prouzročiti negodovanje kod nekih ljudi kada kažemo da se moramo baviti i politikom. Ali tko hoće pravedno da sudi, dobro vidi da Papa, vršeći svoju učiteljsku funkciju (*magisterio quo gerit*), nema pravo da izuzme političke poslove iz područja vjere i mora. Osim toga, vrhovni poglavar i vođa savršenoga društva, koje je Crkva, društva sastavljenoga od ljudi i postavljenoga među ljudima, mora htjeti, ako mu je stalo do toga da sve zemlje svijeta brane slobodu i sigurnost katolika, da podržava veze s poglavarima i članovima vlada.« (Pio X., *Konzistorijalna alokucija* od 9. XI. 1903.; B. Pr. I. 205. Vidi u Baur-Rieder: *Die verbindlichkeit der Enzykliken*, str. 50–61)

48b. (IX.) – *Dužnost je Crkve i Pape da u stanovitim slučajevima daju političke upute i smjernice.* (vidi br. 147c)

49. (X.) – *Sveta Stolica ima se pravo miješati u politiku ukoliko je ova u vezi s moralom.*

»Božanska se misija papinstva ne ograničuje samo na dogmatsko naučavanje, već se proteže na sva načela moralnoga poretku i radi toga i na socijalni, građanski i politički rad, ukoliko je taj u savezu s kršćanskim moralom.« (Jedan crkveni dostojanstvenik u Baur-Rieder, str. 54)

50. (X.) – *Sveta Stolica daje katolicima lozinku u načelno-političkim pitanjima.* (vidi br. 129)

50a. (X.) – *Crkva je neovisna o svakoj stranačkoj politici. (vidi br. 29, 207)*

»Rastavom od države (u Francuskoj) Crkvi bijahu oduzete neke vremenite pogodnosti. Ali ukoliko je ona izgubila na dobrima i pogodnostima, ona je to nadoknadila na području prave slobode i moralnoga autoriteta. *Oslobodena je od politike*; ne želimo joj da ponovno padne u vrtlog političkih agitacija pa makar time opet natrag dobila nekoja od svojih prava. Pustimo brigu Svetome Ocu koji posjeduje moć riječi i vodstva da u vrijeme kada on bude htio povuče konsekvence zbljenja za koje je radio kao dobri radnik. *Neka katolici uvijek uzmu od Sveće Stolice svoju lozinku i mir će vjerski s tišinom i sa strpljivošću providencijalnih namjera polučiti svoje dobre učinke...*« (Mons. Jullien, biskup iz Arrasa, *Okružnica o Božiću 1921.*; Doc. cath. 21. I. 1922., c. 140)

50b. (II.) – *Sveta Stolica je iznad nacionalnih konfliktata, ali ima pravo stavljati prijedloge o čisto političkim stvarima ako je na to sili očinska ljubav.*

»Od početka našega pontifikata, usred užasa groznoga rata koji bjesni nad Europom, mi smo prije svega težili da budemo posve nepristrani prema svim zaraćenicima kao što pristaje Onomu koji je zajednički Otac i koji voli svu djecu jednakom ljubavlju. Nadalje, neprestano smo nastojali činiti što više dobra svima, ne obazirući se ni na osobe ni na razliku narodnosti ili vjere kao što nam to istodobno nalaže sveopći zakon ljubavi i najuzvišenija duhovna dužnost koju nam je povjerio Krist. Napokon, kao što isto tako to od nas traži naša mirotvorna misija da ništa ne zapustimo, ukoliko to do nas stoji, što bi moglo pridonijeti da se pozuri konac ovih nevolja, nastojeći da privedemo narode i njihove poglavare k umjerenijim odlukama, vedrim pregovorima pravedna i trajna mira.« (Benedikt XV., *Poglavarima zaraćenih naroda* od 1. VIII. 1917.; ASS, 1917., 417)

Sveti Otac, svjestan svoje tradicionalne uloge posrednika kršćana, daje posve konkretne političke prijedloge jer drži da o miru ovisi vjersko-čudoredni, a zatim duševni, ekonomski i drugi procvat ljudskoga roda. Tako predlaže da Nijemci napuste Belgiju i Francusku, a Antanta da vrati njemačke kolonije.¹⁰

¹⁰ Uz ovaj kratak komentar što ga je Ivan Merz, tada već tridesetogodišnjak, nadodao na gornji izvadak iz pisma pape Benedikta XV. poglavarima zaraćenih strana, napominjemo da postoji još jedan njegov tekst-komentar na ovo isto Papino pismo. Napisao ga je međutim devet godina ranije boraveći na samom bojištu u Prvom svjetskom ratu, i to u istom mjesecu kolovozu kada je Papa uputio svoje pismo državnicima zaraćenih zemalja. Bila mu je tada 21 godina. Radi se o privatnom pismu ocu od 25. VIII. 1917. u kojem komentira ovo Papino nastojanje za obustavu rata i pravednu uspostavu granica. Iznenaduje s kakvom realnošću i dalekovidnošću Merz gleda na odnose među tada zaraćenim narodima i s druge strane na Papina nastojanja uspostave mira. Merz je tada bio mladić, student, pa još nije imao onako izgrađen stav prema Papi koji će biti tako karakterističan za njegovu kasnije zrelu,

51. (III.) – *Papa se upliće u internacionalnu politiku i traži neovisnost Poljske.*

»Kada su se vlastodršci više služili silom negoli pravom i kada su svi šutke dopuštali da se uništi osobnost poljske države, upravo je u to doba protestirala Apostolska Stolica. Kada su oholim gospodstvom bila ugnjetavana najsvetija prava Poljaka, istodobno ih je Apostolska Stolica javno i tajno uzela u zaštitu; kada je za vrijeme zadnjega prevelikog rata bilo ljudi koji su tvrdili da se je Poljskoj dovoljno dalo, ako joj se je obećala neka vrsta autonomije, istodobno je ta ista Apostolska Stolica tražila u više navrata i izričito da Poljska treba punu i potpunu slobodu, to jest nezavisnost brinući se poglavito da nanovo steče svoje negdašnje dostojanstvo moralne ličnosti...« (Benedikt XV., *List poljskim biskupima* od 16. XII. 1921.; ASS. 1921., 424–425)

52. – *Sveta Stolica nastoji odijeliti Crkvu i vjeru od stranačke politike. (vidi br. 396)*

53. (IV.) – *Papa ima pravo prema prilikama mijenjati odredbe, a vjernici ga moraju potpomagati. (vidi br. 131)*

»Ono što u tom pogledu treba zapamtiti jest da u ravnjanju Crkve, izuzev najviših dužnosti kojima se moraju radi svoga apostolskog zvanja podvrći svi pape, svakome je između njih slobodno slijediti one razloge koji mu se čine zgodnjim, uvezši pri tome u obzir vrijeme i ostale stvari. U tome je on sam sucem: zbog toga što on za tu stvar nije obdaren samo posebnim svjetлом, već što poznaje prilike i potrebe cijelog katoličanstva kojima mora dobro zadovoljiti njegova apostolska briga. On se brine za dobro cijele Crkve kojem je podređena korist pojedinih dijelova, a svi ostali koje obuhvaća taj poredak moraju potpomagati naume najvišega poglavara i poslušno slijediti što se odnosi na taj cilj. Kao što je jedna Crkva i jedan koji je na čelu Crkve, isto je tako jedno vladanje, kojem se svi moraju podrediti.« (Leon XIII., *List Epistola tua* od 17. VI. 1885.; B. Pr. VII, 65)

54. (III.) – *Sveta Stolica je strana svakoj političkoj stranci, ali ima pravo da osudi onu koja se ogriješi o katolička načela. (vidi br. 192, 208)*

Državno tajništvo Njegove Svetosti, Vatikan, 2. listopada 1922.

»Vaše Gospodstvo, Illustrissime i Reverendissime, znade da je u posljednja vremena liberalna štampa optuživala i napadala Svetu Stolicu. Tvrđilo se je naime da ona radi u sporazumu s Pučkom strankom koja kao da je jedna organizacija ovisna o Svetoj Stolici ili kao da ta stranka zastupa kato-

izgrađenu osobnost katoličkoga intelektualca. Ovo zanimljivo Merzovo pismo s bojišta ocu objavljeno je u 4. svesku njegovih Sabranih djela koji nosi naslov Dnevnik, Zagreb, Postulatura Ivana Merza, 2014., str. 285–286.

like u parlamentu ili u zemlji. Sveta Stolica uvijek je smatrala dužnošću da energično protestira protiv takvih posve neispravnih i klevetničkih podvaljivanja; ona je u više navrata izjavila, vjerna svome načelu *da se ne da zavesti u vrtlog političkih tražbina, da je uvijek ostala i da kani uvijek ostati posve strana Pučkoj stranci, kao i svakoj drugoj političkoj stranci*, ali si pridržava pravo da zauzme prema Pučkoj stranci, kao prema drugim strankama, stav nepristajanja ili ukora u slučaju da se ova ogriješi o načela vjere ili kršćanskoga čudoređa.« (*Documentation catholique*, 28. X. 1922.; str. 707–708)

54a. – *Biskupi i svećenici mogu imati svoje privatno političko mišljenje, ali vršeći svoju službu moraju stajati iznad političkih borba i čisto političkih tražbina. (vidi br. 78, 87 i 447f)*

»Zatim su se, štoviše, takve optužbe rasturile i u narod i sve su se bez prestanka pronosile proti episkopatu u svećenstvu; govori se da Pučka stranka nalazi svoj najčvršći potporanj u crkvenoj hijerarhiji, tj. u episkopatu i župnom kleru. Sveta Stolica nimalo ne sumnja da je držanje biskupa i župnika, uzevši ih ukupno, bilo u skladu s čestim napucima koji su se objelodanili o tome predmetu, i to poglavito s onima koje je upravio Leon XIII. biskupima Češke i Benedikt XV. belgijskim i poljskim biskupima. Te je naputke potvrdila Njegova Svetost, sretno vladajući papa Pio XI. Ali kako se radi o delikatnu i zamršenu pitanju, to Sveta Stolica drži shodnim da svrati na ovu točku uvijek življtu i pozorniju pažnju biskupa. Jamačno se ne može zanijekati biskupima ili župnicima pravo da imaju kao privatni građani svoje mišljenje i svoje osobne političke simpatije, dok se ove ne udaljuju od zahtjeva ispravne savjesti i interesa vjere. Isto je tako jasno da se oni moraju, vršeći službu biskupa i župnika, držati apsolutno izvan političkih borba, iznad svake čisto¹¹ političke tražbine.« (*Documentation catholique*, 28. X. 1922.; str. 707–708)

54b. (III.) – *Urodi li stanoviti rad biskupa i svećenika u zamršenim političkim pitanjima lošim posljedicama po vjeru, to im razboritost nalaže da apstiniraju od toga rada. (vidi br. 186)*

»Istina je, u praksi nije uvijek lako s točnošću odrediti granice takve distinkcije; neće dakle u raznolikosti pojedinih slučajeva biti lakše odrediti u kojim prilikama jedna akcija stavlja zahtjeve ili samo na privatnoga građanina ili na čovjeka kome njegova služba daje javni karakter. U ovim dvojbenim slučajevima, kao i u svim onima gdje bi akcija biskupa ili župnika mogla kompromitirati njima povjerene vjerske interese, razboriti se žar dobrega pastira duša neće nimalo ustručavati od nesudjelovanja (apstinencije). Sveta je Stoli-

¹¹ Bilješka Ivana Merza: »Čisto« (kontingentno, vremenito, stranačko) treba naglasiti jer u načelnim političkim stvarima biskupi moraju davati smjernice za rad.

ca uvjerenia da će biskupi i župnici uvijek prilagoditi svoje ponašanje smjernicama koje smo malo prije naveli i da će znati podrediti, ako je potrebno, svoje osobne simpatije visokim dužnostima i delikatnim zahtjevima svoje uzvišene službe.« (*Documentaion catholique*, 28. X. 1922.; str. 707–708)

55. (III.) – *Sveta Stolica osuđuje kriva politička načela (Sillon). (vidi br. 191)*

»Sillon gaji plemenitu brigu za ljudsko dostojanstvo. Ali on razumije ovo dostojanstvo poput stanovitih filozofa s kojima se Crkva ne može никакo podićiti. Prvo je počelo ovoga dostojanstva sloboda koja se, osim u pitanjima vjere, ima tako razumjeti da je svaki čovjek autonoman. Iz ovoga temeljnog načela on povlači sljedeće zaključke: danas je narod pod tutorstvom jedne vlasti koja se razlikuje od njega i on se nje mora oslobođiti. Emancipacija politička... Ponajprije u području politike Sillon ne ukida autoritet; on naprotiv drži da je potreban, ali ga želi, da se bolje izrazimo, tako umnogostručiti da svaki građanin postane u neku ruku kralj. Autoritet, uistinu, dolazi od Boga, ali je njegovo prvotno sjedište u narodu i iz ovoga se izvodi putem izbora ili, što je još bolje, putem odabira, a da pri tome niti napušta narod niti postaje neovisan o njemu. On će biti izvanjski, ali samo prividno; on će biti u biti unutarnji jer će to biti autoritet na koji se je privoljelo....«

»Sillon ponajprije postavlja javni autoritet u narod od koga on zatim prelazi na vladare, ali tako da i nadalje ima svoje sjedište u narodu. No Leon XIII. je formalno osudio ova načela u svojoj enciklici *Diuturnum illud* o političkom principatu u kojoj veli: ‘Moderno izjavljaju u velikom broju, stupajući stopama onih koji su si u prošlom stoljeću nadjenuli ime filozofa, da vlast dolazi od naroda; da uslijed toga oni koji u društvu vrše vlast nju ne vrše kao svoj vlastiti autoritet, već kao autoritet koji je njima povjerio narod, i to pod uvjetom da mu ga volja naroda koji mu ga je dao može i oduzeti. Posve je s time u opreci stajalište katolika koji tvrde da pravo zapovijedanja dolazi od Boga kao od svoga prirodnog i nužnog počela.’«

Bez sumnje, Sillon priznaje da ovaj autoritet proizlazi od Boga koji on postavlja ponajprije u narod, ali tako da se ovaj diže odozdo da ide prema gore, dok u organizaciji Crkve vlast silazi odozgora da ode dolje (Marc Sangnier, *Govor Rouhenski*, 1907.). Ali osim što je neprirodno da vlast dolazi odozdo, jer u njezinu biti leži da silazi, Leon XIII. je unaprijed pobio ovu težnju da se katolički nauk pomiri s filozofskom zabludom. On nastavlja:

»Važno je da se to ovdje istakne: oni koji predsjedaju državi mogu u nekim slučajevima bez protivnosti ili opreke s katoličkom naukom biti izabrani po volji i prema sudu mnoštva. Ali ako ovaj izbor označava vladara,

to mu on ne daje pravo i autoritet da vlada, niti mu predaje vlast; on samo određuje osobu koja će je nositi...«

»On (Sillon) radi na tome da oživotvori doba jednakosti koje bi, što više, bilo prema tome razdoblje bolje pravednosti. Tako je za nj svaka nejednakost staleža nepravda ili barem manja pravda. To je načelo potpuno ma u opreci s prirodom stvari; ono jer tvorcem zavisti i nepravde te ruši sav socijalni poredak. Po tome će jedino demokracija uvesti vladavinu sa vršene pravednosti! Nije li to uvreda koja je nanesena drugim vladarskim oblicima koji se tako snizuju na stupanj vladavine drugoga reda?« (Pio X., *List o »Sillonu«* od 25. VIII. 1910.; B. Pr. V. 128–131)

56. – *Papa žarko preporučuje katolička udruženja. (vidi br. 292)*

57. (IV.) – *Papu treba slušati iz religioznih motiva kada daje političke smjernice. Osuda onih koji to ne čine. (vidi br. 130)*

»To je, časni brate, što ste tako dobro istakli kada ste s istim govorničkim darom raspravljadi o dužnostima koje vežu katolike prema nasljedniku svetoga Petra i kada ste, među ostalim stvarima, svratili pozornost na osobit način na jedno od prava Svetе Stolice i preporučili vjernicima čašćenje imena i bitnih osobina toga očinstva prema kojem su, po samom Svetom pismu, sinovi mudrosti dužni da iskazuju poslušnost i ljubav (Sirah 3,1). Iako smo sretni što možemo ustanoviti da su mnogi od vaših sugrađana izvršili dvostruku dužnost poslušnosti i ljubavi i ako nadalje rado čestitamo onima koji svojim spisima i svojim djelima s ushićenjem potpomažu naše upute, to ipak ne možemo zatajiti činjenicu da nam zadaje stanovitu žalost što drugi u odviše velikom broju otvoreno zabacuju naše savjete i o njima ne vode računa. Tako si oni utvaraju u svojoj maštiji da gaje sinovsku odanost što je duguju našoj osobi, dok se naprotiv izmiču potrebnoj dužnosti pokornosti.« (Leon XIII., *List mons. D'Antunu* od 20. XII. 1893.; B. Pr. IV., 49)

58. (III.) – *Vjernici moraju slušati Svetu Stolicu u načelnim političkim stvarima. (vidi br. 147 i 231)*

»Enciklike, što smo ih već napisali za vrijeme našega pontifikata, sadržavaju o tim stvarima, kao što vi to znate, mnoga naučavanja *koja katolici moraju sljediti i slušati*. Ljudske slobode, glavne dužnosti kršćana, društvena vlast, kršćanske konstitucije država – dotakli smo se svih tih tema u našim spisima i našim govorima, oslanjajući se bilo na načela crpljena iz evandeoskoga nauka, bilo iz razuma. *Koji dakle žele biti pošteni građani i vršiti svoje dužnosti kako to traži vjera, lako će u našim listovima naći pravila poštenja.*« (Leon XIII., *Longqua oceanii*. Apostolsko pismo američkim biskupima od 6. I. 1895.; B. Pr. IV, 173–175)

59. – *Osuda onih koji se protive konkretnim političkim smjernicama Svete Stolice. (vidi br. 190)*

60. (II.) – *Ljudi grijše kada se opiru ne samo u pitanjima vjere i čudoređa, već i u onome što je u vezi s papinom trostrukom dužnošću naučavanja, vladanja i upravljanja, tj. i davanja političkih smjernica za dobrobit Crkve. (vidi br. 189)*

»Ne možemo prešutjeti smionost onih koji ne podnose zdrav nauk i tvrde da se ne mora prilagoditi i da se ‘bez grijeha i bez ikakve štete za ispovijedanje katolicizma može oprijeti osudama i zapovijedima Apostolske Stolice koje idu za sveopćim dobrom Crkve, za njezinim pravima i za njenom disciplinom, i to tako dugo dok se ne odnose na dogme vjere i čudoređa’. Koliko li se to protivi katoličkoj dogmi o potpunoj vlasti rimskoga biskupa koja mu je dana na božanski način od samoga Krista Gospoda da Crkvom pase, vlada i upravlja! Nema čovjeka koji to ne bi jasno video ili spoznao.« (Pio IX., Enciklika *Quanta cura* od 8. XII. 1864.; B. Pr. 11)

61. (IV.) – *Papu treba slušati iz vjerskih motiva kada daje konkretne političke smjernice. Neka Francuzi priznaju republiku! (vidi br. 130)*

»Dok se bavimo važnošću položaja i da vjera ne bude u svom uzvišenom dostoanstvu bačena u vrtlog ljudskih strasti i u prevarljive komplikacije politike, hoćemo, kao što se to pristoji, da ona sačuva svoje mjesto iznad ljudskih slučajnosti. Mi pozvasmo zato sve francuske građane, ljude savjesti i srca, te im svjetovasmo da priznaju i da lojalno čuvaju ustav zemlje koji sada postoji i da zaborave stare prepirke i energično porade na tome da pravednost i pravičnost (*équité*) zavladaju zakonima, da poštivanje i uvjeti prave slobode budu zajamčeni Crkvi i da se tako bratski radeći s istim načelima i principima brinu za blagostanje zajedničke domovine... Jer opravdano držimo da su prava djeca Crkve oni koji spremno žrtvuju svoja čuvstva i svoje privatne interese vrlo uzvišenom dobru vjere i domovine.« (Leon XIII., *List kardinalu Lecotu* od 13. VIII. 1893.; B. Pr. III., 221–222)

62. – *Katolici ne sudjeluju u talijanskom političkom životu jer im je to papa zabranio. (vidi br. 305)*

63. – *Papi su mile katoličke političke stranke. (vidi br. 217)*

64. – *Papa želi da katoličke političke stranke čuvaju slogu. (vidi br. 217a)*

65. – *Katoličke političke stranke ne moraju se u kontingenntnim stvarima bezuvjetno odazvati željama pape. (vidi br. 232)*

Vrlo saočena knjiga.

Konstan svedenika i
Siguran priučnik za svakog Katoličkog
glasnog radnika.

Načela Katoličke političke
akcije.

(Spisovete Stolice; biskupa; crk. dostignutvenika;
glasovitih Katol. političara; načelnih članova itd.);
Sakupio Dr. Ivan Merz.

U ovom se u općemom djelu nalaze veću rano dokumenti,
kojima zaključeni i egodno potrdani. Poglavlja su Knjige: Sveti Stolica i Politika,
Biskup i Politika; Srednje i Politika; Opće načela Katoličke politike ujedno;
Katoličke političke stranke i njene načela; Odnos je Katoličke Akcije prema
Politici i ekumeni autoritet (49.).
Katolički Politici = Vainost je ovog fundamentalnog djela a tom je u ovome
jedino dokumenti (često nagrađeni pljubljivim dokumenti po Stolice) jek - arhiv
četvrtog marta niznicu da ovakog kulturnog nadriva.

Glama i deja, koja dominira ovom glosu je zbirka jeft obrešta:
Božje gospodar stoga životas je i Katolički. Katolići su Božji - upraviti
su Katolići - da se bave kao Katolići bare politikom; da uži tež nečim
učinjenim uliti u prežive dobro (duh evanđeoske nauke). Neko se oni to živeti
tež u knjizicama i - Osim toga se radi rečenstvena misija prepuštena,
četvrtog marta u dvadeset i dva sata. Knjizi napisani listi

Faksimil promidžbenog letka što ga je Ivan Merz sastavio
za svoju knjigu Načela katoličke političke akcije.
Sadržaj letka vidi na 15. stranici ove knjige.

VI. BISKUP I POLITIKA

65a. (X.) – *Kanonski obziri priječe biskupa da se kao biskup upliće u čisto politička pitanja. (vidi br. 67a)*

66. – *Kardinali, nadbiskupi i biskupi ne trebaju posebnu dozvolu za vršenje senatorske službe ako im to pravo daje sama konstitucija Države. (vidi br. 102a)*

67. (III.) – *Dužnost je biskupa oblikovati savjest naroda i javnih vlasti.*

»Ali propovijedajte također odvažno velikima i malima njihove dužnosti; vama pripada da oblikujete savjesti naroda i javnih vlasti.« (Pio X., *List o »Sillonu«* od 25. VIII. 1910.; B. Pr. V., 138)¹²

67a. (X.) – *Zanimljivi su listovi što su ih izmijenili državni kancelar Stresemann i münchenski kardinal Faulhaber.*

Njemački je državni kancelar zatražio od ovoga crkvenog dostojskstvenika da mu pomogne pri pridizanju moralne svijesti Nijemaca koja je jedini uvjet za politički i ekonomski procvat Njemačke i da aktivno sudjeluje kod rješavanja nekih čisto političkih pitanja. Kardinal ovako odgovara: »Nažalost me zdravstveni razlozi i kanonski obziri priječe da udovoljim želji s obzirom na naum koji iznosite u vašem listu. Mogu vas međutim uvjeriti, a da se ne umiješam u čisto političke stvari i da ne zauzmem stajalište prema svim suvremenim političkim problemima, da će si Katolička Crkva smatrati dužnošću da svim silama surađuje pri obnovi naroda njemačkoga...« (Documentation catholique, 19. – 26. VII. 1924., c. 75) Vidi također kard. Faulhaber: *Njemačka čast i katolička savjest* (Documentation catholique, 19. – 26. VII. 1924., c. 80–88)

¹² Crkva je uvejk oblikovala političku savjest vlastodržaca i naroda. Vrlo poučne su u tom pogledu suvremene njemačke prilike, i to kolektivna poslanica njemačkoga episkopata od 23. VIII. 1923. U njoj episkopat poziva Nijemce na pokoru, podsjeća ih da je kršćanska dužnost ljubiti neprijatelje, žrtvovati novac za spas domovine i prikazati te žrtve Kristu. »Mi se odričemo svih misli, svih nauma mržnje i osvete, mi ne pomišljamo na represalije. Mi se zadovoljavamo onom osvetom koju sv. Pavao nazivlje božanskom, a sastoji se u tome da ljubimo naše neprijatelje i da se za njih molimo.« (Documentation catholique, 19. – 26. VII. 1924., c. 72)

67b. (I.) – *Biskupi upućuju vjernike da prigodom izbora dobro glasuju.*

»Na koji se način mogu ponašati biskupi od kojih se je tražilo da potpomažu izbor dobrih poslanika? Ništa ne smeta da biskupi i ordinariji, kad god se to od njih zatraži prigodom izbora, podsjetite narod da je svaki pojedini vjernik dužan iz svih svojih sila spriječiti зло i podupirati dobro.« (S. Poenitentieria od 1. XII. 1866. Citira kard. Sevin, str. 6)

68. (I.) – *Biskupi moraju Svetu Stolicu izvješćivati o djelatnosti katolika na političkom i građanskom polju; slijedi dakle da moraju vjernike o ovoj i podučiti.*

»Da li se vjernici u vršenju političkih i građanskih prava iz svih sila zanimaju za katoličku vjeru i za slobodu Crkve?« (De relationibus Diocesanis od 4. I. 1918., ASS, 1918., 502)

69. (X.) – *Učiteljstvo Crkve ima pravo da odredi izborne dužnosti, a vjernici je moraju slušati. (vidi br. 148)*

»Izbornici se nimalo ne trebaju obazirati na savjete što ih daju katolici, koji su bez mandata, a ponašaju se uz to kao kakvi propovjednici morala i upravitelji savjesti. Namjesto što tako krše prava duhovnoga učiteljstva, bolje bi bilo da se sjete da pripadaju Crkvi koja sluša i da samo učiteljstvo Crkve ima pravo odrediti izbornu dužnost, da se tako uzmogne dati zakonodavna vlast izobraženim, savjesnim ljudima koji su slobodni od svake demagoške krilatice i nepokolebivo vjerni starom francuskom načelu: Bog i domovina.« (Kardinal Andrieu, nadbiskup Bordeauxa, List od 7. V. 1924. (Documentation catholique od 14. VI. 1924.; c 1492)

70. – *Biskupi moraju podučiti vjernike načelima katoličke politike. (vidi br. 117a)*

71. – *Dužnost je bila biskupa podučiti vjernike o načelima katoličke politike, i to poglavito prigodom izbora, a dužnost je vjernika da ih slušaju. (vidi br. 83u)*

72. – *Katolička (načelna) politička akcija mora biti jedinstvena i podređena biskupima. (vidi br. 121)*

73. – *Biskupi upućuju narod da se moli za dobar uspjeh izbora. (vidi br. 83j)*

74. (III.) – *Biskupi se moraju brinuti da narod izabere narodne zastupnike koji su svjesni katolici. (vidi br. 149)*

»Također morate nastojati da u zakonodavne skupštine budu izabrani ljudi iskušane vjere i krepsti, obdareni velikom ustrajnošću, uvijek spremni da se zauzimaju za prava Crkve.« (Leon XIII., Enciklika *Constanti Hungarorum* od 2. IX. 1893.; B. Pr. III., str. 235)

75. – *Biskup ima pravo da imenom osudi loše stranke ili kandidate. (vidi br. 83t)*

76. – *Episkopat stoji izvan i iznad političkih stranaka. (vidi 83b)*

77. – *Neka se biskupi ne upliču u stranačku politiku, već svjetuju pokoravanje zakonitoj vlasti. (vidi br. 86)*

78. – *Biskupi mogu imati svoje privatno političko mišljenje, ali vršeći svoju biskupsku službu moraju stajati iznad političkih borba i čisto političkih tražbina. (vidi br. 54a)*

78a. (X.) – *Vjernici su dužni i u politici slijediti vodstvo biskupa, ukoliko je politika u izravnoj ili neizravnoj vezi s vjerom ili čudoredem. (vidi br. 196a)*

»No što onda ako predstavnik crkvene vlasti prekorači granice svojega pravnog područja prešavši npr. na političko polje? Treba razlikovati. Dok se biskup ili svećenik služi političkim pravima koja mu pripadaju kao građaninu, ne može mu nitko prigovoriti, jer i za nj vrijedi što u ono doba reče sv. Pavao o себи: ‘*Civis romanus sum*’ (rimski sam građanin). No drugo je ako crkveni dostojanstvenik kao takav svoj ugled upotrebljava za to da vjernicima daje propise ili naputke za politički rad. *Vjernici su dužni samo toliko uvažiti glas svojih crkvenih poglavara u politici koliko načela vjerske ili etičke naravi zasijecaju u politiku*, a imaju slobodne ruke gdje god se radi o političkim pitanjima bez ikakva odnosa na vjeru i moral. Tu katolici mogu s dužnim poštovanjem otkloniti ingerenciju crkvenih poglavara, očitovala se ona u obliku zapovijedi, upute ili savjeta! Jedan takav primjer imamo u pitanju septenata gdje je njemački katolički *Centrum* otklonio želju pape Leona XIII. Može se dogoditi da i biskup usvoji politički program uz koji katolički laici ne mogu pristati. Može biskup učiniti i pritisak na svećenstvo i vjernike u smislu izvjesna političkoga pravca. No nitko nije u ovom slučaju dužan žrtvovati ovom pritisku svoje političko

uvjerenje. Štoviše, dopušteno je i javno, bilo riječju ili pismom, uz dužno poštovanje, *sine ira et studio*, ne odobriti politički pravac i rad crkvenoga dostojanstvenika, pa i narod odvraćati da se ne povede ovim pravcem.« (Biskup Mahnić, *Luč*, 1916.–1917; vidi: *Knjiga života*, str. 188–189)

78b. (X.) – *Neka biskupi i svećenici ne nameće vjernicima svoje mišljenje u čisto političkim stvarima. (vidi br. 98a)*

78c. (X.) – *Neka svećenstvo ne hlepi za političkim gospodstvom. (vidi br. 98b)*

»Daleko to bilo od nas da bismo nadležnost duhovne vlasti protezali na čisto političko polje, nametnuvši vjernicima jaram što ni Bog neće da ga nosi! Za crkvene je poglavare u tom pogledu mjerodavan Kristov primjer. Upitan Isus da li je on Kralj židovski, izjavlja da njegovo kraljevstvo nije od ovoga svijeta. A uzlazeći na nebo ovlasti apostole da uče narod držati sve što im je zapovjedio. No glede politike ne nalazimo u Evandelju nikakvih Kristovih naredaba do one: 'Dajte caru što je carevo, a Bogu što je Božje.' Kada je netko od njega tražio neka rekne bratu njegovu da podijeli s njime baštinu, odgovori mu Isus: 'Čovječe, tko me postavio succem ili djeliocem nad vama?' (Lk 12,14). To je svećenstvu putokaz i opomena da i ono u poslovima politike traži tek ono što je Božje, da se tu bez potrebe ne nameće, a kamoli da hlepi za političkim gospodstvom.« (Biskup Mahnić, *Luč*, 1916.–1917.; vidi: *Knjiga života*, str. 188–189)

78d. – *Katolici moraju biti složni. Uvjet je sloge: pokornost biskupima. (vidi br. 147a, 195a)*

79. – *Ordinariji moraju biti suzdržljivi prema svećenicima koji traže dopuštenje da smiju postati narodnim zastupnicima. (vidi br. 103)*

80. – *Biskupi moraju bdjeti da društva u kojima se nalaze katolici ne bi naškodila vjeri vjernika. (vidi br. 296)*

81. – *Ordinarij odlučuje da li su pojedina neutralna ili areligiozna društva na štetu po vjeru. (vidi br. 297)*

81a. (X.) – *Ordinarij može u stanovitim slučajevima iz Crkve izopćiti one roditelje koji svoju djecu šalju u neutralne škole. (vidi br. 290a)*

82. – *Katolički novinari moraju vjersko-politički djelovati po intencijama biskupa.* (vidi br. 161)¹³

83. (XII.) – *Jedan primjer kako episkopat vrši svoju načelno-političku dužnost.* (vidi br. 453a)

Izbori u Francuskoj 1924. Vidi o tome članak na kraju knjige pod brojem 453a.

83a. – *Sveta Stolica i Nuncijatura stoje izvan i iznad svake stranačke politike.* (vidi br. 44, 209)

83b. – *Episkopat stoji izvan i iznad političkih stranaka.*

83c. – *Kršćanska demokratska akcija te Katolička akcija neovisne su o političkim strankama.* (vidi br. 320)

83d. – *Neka se svećenik kao svećenik ne miješa u stranačku izbornu borbu.* (vidi br. 90)

83e. – *Dužnost je katolika da glasaju.* (vidi br. 134)

83f. – *Dužnost je katolika da dobro glasaju.*

83g. – *Ne glasovati je grijeh propusta.* (vidi br. 136)

83h. – *Loše glasovati je grijeh proti Bogu i bližnjemu.* (vidi br. 137)

83i. – *Poželjna bi bila politička stranka na katoličkim temeljima.* (vidi br. 236, 453b)

83j. – *Sav se narod po uputi pastira mora moliti za dobar uspjeh izbora.* (vidi br. 73, 133)

83k. – *Najprije se valja obazirati na interes Boga i Crkve, a zatim na vremeniti interes domovine, ako bi se prividno činilo da između njih postoji opreka.* (vidi br. 133, 176, 236)

83.1. – *Kandidati moraju biti ljudi vjere i kreposti.*

¹³ Glavne misli koje iznosi francuski episkopat prigodom ovih izbora zgodno su i sistematski poredane u knjižici lyonskoga kardinala Sevina *Catechisme sur le devoir electoral*.

83m. – *Kandidati moraju biti praktični katolici, i to ne samo u privatnom već i u javnom životu.*

83n. – *Kandidati se moraju zauzeti da u državi ljudski autoritet ustupi mjesto Božjem.*

83o. – *Kandidati moraju tražiti neovisnost i slobodu Crkve te raditi za vremenito dobro domovine.*

83p. – *Kandidati moraju osuditi »laicizam«.*

83r. – *Kandidati moraju biti protivnici:*

a) rastave braka – b) revolucionaraca – c) bezvjeraca – d) masona,
a pristalice:

e) od države priznate nerazrešivosti braka – f) pobornici obuke vjeronauka u državnim školama – g) državnih potpora za konfesionalne katoličke škole.

83s. – *Opreznost izbornika*

a) Dati valja svoj glas kandidatu koji je već bio zastupnikom, ako je u Parlamentu izričito radio za vjeru i domovinu.

b) Ako ne poznajemo kandidata, moramo se raspitati kako je odgojen, s kakvim se ljudima druži, kakve novine čita, koji ga ljudi i grupe potpomažu.

c) Ako među kandidatima nema katolika koji bi htio da unese u državni život evanđeoski duh, to valja glasati za manje lošega.

d) Nema li u našem izbornom kotaru katoličkoga kandidata, to od nekatoličkoga kandidata moramo tražiti potrebite garancije za zaštitu Crkve i čudoređa.

83z. – *Biskup ima pravo poimenično osuditi loše stranke ili kandidate. (vidi br. 75)*

83u. – *Dužnost je biskupa da poduče vjernike o načelima katoličke politike, i to poglavito prigodom izbora, a dužnost je vjernika da ih slušaju. (Documentation catholique, 3.*

– 10. V. 1924.; c. 1208–1216) (vidi br. 71, 196)

VII. SVEĆENIK I POLITIKA

»Spasenje naroda ovisi
najvećim dijelom o svećeniku.«

*Papa Pio X., List Poloniae populum
od 3. XII. 1905. – B. Pr. II. 114.*

84. (I.) – *Župnik mora štititi vjernike od
protuvjerskih političkih nauka i stranaka.*

Kanon 469: »Neka župnik brižljivo bdiće da se ne bi u njegovoj župi
naučavalo štogod protiv vjere i čudoređa...« (*Zakonik kanonskog prava*)

85. (III.) – *Svećenik mora i u širenju ispravnih
političkih načela raditi po naputku biskupa.*

»Neka svećenicima bude svet autoritet njihovih poglavara; neka budu
uvjereni da svećenička služba, ako se ne vrši pod vodstvom biskupa, ne
može biti sveta, ni dosta korisna, ni poštena.« (Leon XIII., Enciklika *No-
bilissima Gallorum* od 10. II. 1884.; B. Pr. I., 237. Citirano kod Pija X. u
enciklici *Pascendi Dominici gregis* od 8. IX. 1907.; B. Pr. III, 171)

86. (III.) – *Neka se biskupi i kler ne upliču u stranačku politiku,
već neka savjetuju pokoravanje zakonitoj vlasti. (vidi br. 77)*

»Izmirenje s obližnjim narodima i pripojenje srednje Poljske zaista, dragi naši sinovi i časna braćo, može potpuno postići vaša revnost i djela
vašega klera ako se ona uistinu bude kretala unutar vrlo širokih granica
vaše svete službe. Na koji se način ima ponašati kler, a poglavito biskupi
u političkim stvarima, izražava list koji smo poslali 10. veljače ove godine
biskupima Belgije, a u kojemu stoji: 'S jedne strane pripada posebna za-
daća legalnoj vlasti služba vladati državom koja je na čelu društva; s druge
strane moraju se oni koji su na čelu svetih stvari uvijek sjećati riječi sv.
Pavla: 'Svaki veliki svećenik, zaista, od ljudi uzet, za ljude se postavlja u
odnosu prema Bogu da prinosi darove i žrtve za grijehu' (Heb 5,1). Tako
je razgraničen djelokrug u kojem se kreće svaka od pojedinih dviju vlasti.'
Radi toga civilna poljska vlast, vršeći svoju svetu dužnost u samom inter-
resu države, mora pogodovati kleru, a naprotiv bi zlorabila svoju službu
kada bi se usudila staviti zapreku izvršavanju njegovih dužnosti ili kada bi

željela da sama uredi odnose koji postoje između građana i Boga. Također, biskupi i ostali poljski kler imaju kao građani slobodu da se pošteno služe svojim građanskim pravima, ali jer su sluge Kristove i upravitelji otajstava Božjih (usp. 1 Kor 4,1), to se ne smiju uplitati u političke poslove, već savjetovati riječju i primjerom pokoravanje zakonima države i političkoj djelatnosti civilne vlasti. Oni nadalje moraju u prvom redu tako djelovati da odgoje duše građana vjerski i u dobrom čudoredu.« (Benedikt XV., *List poljskim biskupima* od 16. VII. 1921.; AAS, 1921, 425–426)

87. – *Svećenici mogu imati svoje privatno političko mišljenje, ali se, vršeći svoju službu, moraju držati iznad političkih borba i čisto političkih tražbina. (vidi br. 54a)*

88. (III.) – *Svećenik je iznad svih političkih stranaka.*

»Svećenik, uzdignut iznad svih ostalih ljudi, da uzmogne vršiti misiju koju ima od Boga, mora se držati iznad svih ljudskih interesa, svih konflikata svih slojeva društva. Njegovo je posebno područje djelovanja Crkva gdje kao poslanik Božji propovijeda istinu i naučava sa strahopočitanjem pred Božjim pravima, pred pravima svih stvorova. Radeći tako to se on ne eksponira nikakvoj opoziciji, ne pokazuje se kao čovjek stranke, potporan jednih, a protivnik drugih...« (Pio X., Enciklika *II fermo proposito* od 11. VI. 1905.; B. Pr. II, 102)

89. (II.) – *Neka svećenici budu iznad političkih strasti.*

»Neka se samo žarki plamen koji gori u vašim srcima prenese u srca svih vaših svećenika. Ovi su u neposrednu kontaktu s narodom; oni točno poznaju njegove želje, njegova trpljenja i stupice i zavađanja koji ga okružuju. Ako puni duha Isusa Krista i držeći se u sferi *iznad političkih strasti*, oni koordiniraju svoju akciju s vašom, uspijet će im da pod Božjim blagoslovom izvrše čudesa.« (Leon XIII., Enciklika *Parvenu à la 25e année* od 19. III. 1902.; B. Pr. VI, 292)

90. – *Neka se svećenstvo ne miješa u stranačku izbornu borbu. (vidi br. 83d)*

91. (III.) – *Neka se svećenici ne upuštaju u stranačke borbe.*

»Nije u redu da se svećenici upuštaju u stranačke borbe tako da izgleda da se više brinu za ljudske stvari negoli za nebeske. Neka se dakle

razumiju čuvati i neka ne prekorače razboritost i mjeru.« (Leon XIII., Enciklika *Cum multa sint* od 8. XII. 1882.; B. Pr.VII, 51)

92. (III.) – *Svećenik se može služiti svojim građanskim dužnostima ukoliko mu to ne smeta u djelatnosti njegova zvanja.*

»Neka kler ponajprije ništa ne izgubi od svoga dostojanstva ni od uspješnosti ako se oviše umiješa u ovakva raspravljanja. Po kojim bi se uistinu uputama kler morao ravnati ne samo u ovim već i u drugim stvarima, koje su s tim u vezi, to proizlazi iz onih Apostolovih riječi koje posve jasno opisuju dužnosti svećenika: 'Svaki veliki svećenik, zaista, od ljudi uzet, za ljude se postavlja u odnosu prema Bogu da prinosi darove i žrtve za grijeha' (Heb 5,1). Iz ovoga jasno slijedi da je služba svećenika božanska; radi toga autoritet njegova zvanja i ne smije da služi zemaljskim poslovima; iako nije zabranjeno da se kler, kao i ostali građani, posluži građanskim pravima, *to ta uporaba ne smije nikada škoditi uspješnosti njegova svetoga zvanja.* Iako svećenička akcija u svako vrijeme i svugdje mora težiti za izvršenjem toga pravila, to on mora osobito činiti kada odgaja narod u kršćanskoj mudrosti podukom i propovijedanjem.« (Benedikt XV., *List kardinalu Mercieru* od 10. I. 1921.; AAS, 1921, 128)¹⁴

93. – *Kler se u pravilu ne smije izlagati za stranačku politiku jer bi to naškodilo vjerskim interesima. (vidi br. 398)*

94. – *Kler, da ne odvrati duše od vjere, mora biti iznad čisto političkih tražbina. (vidi br. 400)*

95. (III.) – *Neka kler ne sudjeluje ni kod agitacija ni kod buna.*

»Ali neka kler ne sudjeluje kod agitacija, a još manje kod buna, već neka radije svjetuje riječima i djelom što je najbolje i neka u zgodno vrijeme umiruje uznemirene duhove.« (Benedikt XV., *List venetskim biskupima* od 14. VI. 1920.; AAS, 1920, 290–291)

96. (III.) – *Neka svećenici ne prisustvuju pučkim političkim skupštinama da ne bi prouzročili sablazan vjernika.*

»O ove bi se preporuke svetoga Koncila, koje bi htjeli, predraga braćo, urezati u sva vaša srca, jamačno ogriješili svećenici koji bi se u svojim propovijedima izražavali jezikom što je malo u skladu s dostojanstvom njihova svećeničkoga staleža i sa svetošću riječi Božje; koji bi prisustvovali pučkim skupštinama gdje bi njihova prisutnost služila samo da raspali strasti bezbož-

¹⁴ Vidi također Acta 1916/389 gdje Benedikt XV. savjetuje da se katolici zbog jezičnoga pitanja međusobno ne svađaju.

nika i neprijatelja Crkve, a njih bi same izvrgavala najodurnijim uvredama, bez koristi za ikoga i na veliko začuđenje, ako ne na sablazan, pobožnih vjernika; koji bi se ponašali i radili kao svjetovnjaci i koji bi u se upili njihov duh. Jamačno se sol mora pomiješati s masom koju mora očuvati od truleži, ali se sol mora braniti protiv mase da ne izgubi sav ukus i da ne bude samo zato dobra da se baci napolje i satare nogama« (usp. Mt 5,13). (Leon XIII., Enciklika *Depuis le jour* od 8. IX. 1899.; B. Pr. VI., 106)

97a. – *Neka kler te laici koji predstavljaju vjerske interese izbjegavaju iz razloga razboritosti po mogućnosti svaki stranački politički rad. (vidi br. 185, 352)*

97b. – *Svećenici se smiju samo iznimno, i to dozvolom biskupa, baviti politikom gdje za taj posao nema dovoljno katoličkih svjetovnjaka. (vidi br. 105, 450)*

»A svećenik bi morao tri puta promisliti prije negoli ostavi hram, kojemu ga je Bog postavio čuvarom, i istupi na političko polje kao agitator, kandidat ili čak kao voda izvjesne političke stranke. Zato i Crkva nalaže svećeniku da se propita za savjet ne samo kod svoga biskupa, nego da dobjije i izrijekom od njega dopuštenje prije negoli preuzme bilo koju važniju ulogu na političkom polju. Svećenik koji ne haje za ovu naredbu Crkve, nego, uzdajući se u svoje političke sposobnosti, tvrdoglavu prihvaća političku karijeru, dijelit će udes nerazboritih svećenika makabejskoga doba, o kojima pripovijeda sveti pisac: ‘Toga su dana u boju pali svećenici koji su se htjeli istaći hrabrošću pa se nepromišljeno upustili u boj’ (1 Mak 5,67). Kolikim se već svećenicima na kliskom tlu političkoga previranja okliznula noga, a oni su kukavno postradali!... Svećenika je Bog pozvao da vrši duhovne poslove. Obrađivanje ovoga polja iziskuje sve njegove sile... U svjetske poslove, u političke poslove neka se svećenik upliće samo ukoliko to iziskuju probici katoličke vjere *dok nema svjetovnjaka* koji bi te probitke branili ili promicali. Bespotrebno uplitanje sama sebe u svjetske poslove, prihvaćanje uloga za čije su vršenje pozvani i sposobniji laici daje neprijateljima Crkve povod te oni prekoravaju svećenstvo zbog takozvanoga ‘klerikalizma’. Nema jamačno ništa odvratnije, ništa poraznije za svećenički ugled, ništa što vjeri i Crkvi nanosi veću štetu nego svećenstvu predbačeni klerikalizam u smislu kao da svećenstvo hlepi za vodstvom u svjetovnim stvarima, a s namjerom da svome gospodstvu podvrgne državu i općinu iskorištavajući ih u nečiste svrhe. Svećenstvo se treba kloniti svega što može pobuditi sumnju da u javnom životu i u politici traži nešto drugo osim Isusa, pobjedu evandeoskih načela i slobodu Crkve. Gdje ga ne vode ovi razlozi, neka se svećenik ne nameće za upravu svjetskih posala

pa ako uistinu drži da bi to moglo biti probitačno za katoličku stvar, neka slučaj podastre svome crkvenom poglavaru ne bi li uvažio njegov naum. Svećenik koji se usuđuje istupiti na političko polje bez odobrenja i blagoslova svoga biskupa ili, štoviše, proti njegovoj volji, žet će prokletstvo, njegov će rad biti katoličkoj stvari prije na štetu negoli na korist.« (Biskup Mahnić, *Luč*, 1916/17; *Knjiga života*, str. 193, 202, 203)

97c. (X.) – *U prvom su redu katolički svjetovnjaci, a ne svećenici, pozvani da se bave politikom. (vidi br. 209a)*

»Laik se nalazi u neposrednu i neprekidnu saobraćaju sa svijetom, on je svjetsko dijete, sa svijetom živi, misli i osjeća; njemu su pristupačni svi slojevi zajednice. Zato i laik stječe u svjetovnim poslovima više iskustva, veću okretnost u vršenju svjetskih poslova negoli svećenik kojega je Bog od svijeta odijelio upravo zato da stoeći nad ljudima posreduje među zemljom i nebom. Premoć laikata u upravljanju svjetskim poslovima ne može se poreći. Što je svjetovno – svjetovnjaku. Svakome svoje! Napose vrijedi to za politiku... I tu, na polju političkoga rada, opet je katolički laik pozvan da istupi na polje i sile svoje uloži ne bi li i u politici izvojšto priznanje i pobjedu načelima zdravoga razuma i Kristova evanđelja. U novije je vrijeme katoličko svjetovnjaštvo na sjajan način posvjedočilo intelektualcima svoje vrline i spretnost odvažnim vršenjem političkih zadaća, osvjetlavši si obraz pred cijelim svijetom. Imena jednoga O'Connella, grofa du Muna, Lindhorsta, Luegera i sijaset drugih potvrđuje nepobitno kako katolički laici razumiju svoju političku misiju u službi vjere i morala i kako su, što se tiče politike i ostalih grana javnoga života, *upravo katolički svjetovnjaci u prvom redu oni muževi po kojima dolazi spas Izraelu*« (usp. 1 Mak 5,62–63). (Biskup Mahnić, *Luč*, 1916/17; *Knjiga života*, str. 192–193)

98a. (XII.) – *Samo se iz ljubavi prema Bogu mogu redovnici i svećenici baviti vremenitim poslovima (npr. politikom), i to dozvolom poglavara kada za taj posao nema dosta svjetovnjaka.*

»U politici se moraju poglavito davati smjernice načelnoga karaktera. Odgovaram da valja reći, kao što je gore rečeno, da je redovnički stalež uređen tako da se teži za savršenstvom ljubavi; njegovo je dakle prvo obilježje ljubav prema Bogu, a tek zatim ljubav prema bližnjemu. I radi toga se redovnici moraju poglavito i radi sebe brinuti za Božje stvari. Ali ako zaprijeti opasnost bližnjemu, to iz ljubavi moraju da preuzmu njihove poslove, prema onom što piše u poslanici Galaćanima: ‘*Nosite jedni bremena drugih i tako ćete ispuniti zakon Kristov*’ (Gal 6,2), jer se u tom samom što poradi Boga služe bližnjemu pokoravaju Božjoj ljubavi. Radi toga se veli u poslanici sv. Jakova: ‘*Bogoljubnost čista i neokaljana jest: zauzimati se za sirote i udovice*

*u njihovoj nevolji' (Jak 1,27). Tumačenje je ovo da valja pomagati onima koji u danima potrebe nemaju zaštite. Treba zato reći da se ni redovnicima ni kleru ne pristoji iz požude baviti vremenitim poslovima, ali se služeći i ravnajući se poradi ljubavi mogu s potrebitom umjerenošću i dozvolom poglavara baviti vremenitim poslovima. Zato se veli u Dekretu, dist. 88, pogl. I, col. 416: Sveti Sinod je odredio da odsele ni jedan od svećenika ne smije ni iznajmljivati dobra niti se miješati u vremenite poslove. Izuzimaju se slučajevi gdje se to čini poradi brige za malodobnu djecu i siročad ili udovice ili ako bi to biskup zapovjedio poradi upravljanja crkvenim imanjima. Isti se razlog odnosi na redovnike kao i na svećenike jer se vremenita poslovanja, kao što je rečeno, obima jednako zabranjuju. K prvome valja reći da je redovnicima zabranjeno da se iz požude bave vremenitim poslovima. Ako to čine iz ljubavi, to im je dozvoljeno. K drugome valja reći da nije radoznalost već ljubav ako se poradi potrebe netko počne baviti vremenitim poslovima. K trećemu treba reći da se redovnicima ne pristoji pohađati poradi užitka ili slave ili požude kraljevske dvorove, ali da ih iz svetih razloga mogu pohađati. Radi toga se veli u 2 Kr 4,13, što je Elizej rekao ženi: 'Što možemo učiniti za te? Treba li reći riječ za te kralju ili vojskovodi?' Isto tako se pristoji da redovnici pohađaju dvorove kraljeva, da ove karaju i upravljaju kao što je Ivan Krstitelj karao Heroda, prema onom što se veli kod Mateja 14,4–5.« (Sv. Toma, *Summa theologica*, 2-2, q. 187, Art. II. 3 J; *Utrum religiosis liceat saecularia negotia tractare*)*

98b. (X.) – *Neka svećenici ne nameću vjernicima svoje mišljenje u čisto političkim stvarima. (vidi br. 78b)*

98c. (X.) – *Neka svećenstvo ne hlepi za političkim gospodstvom. (vidi br. 78c)*

99. (III.) – *Svećenik se samo iz smilovanja može baviti stranačkom politikom.*

»Neka se svećenici čuvaju da se ne odaju odviše civilnim ili političkim stvarima sjećajući se često riječi Pavla apostola: 'Neka se nitko, tko se bori za Boga, ne miješa u svjetovne poslove da se svidi vojskovodi' (usp. 2 Tim 2,4). Potrebna je međutim najveća razboritost i opreznost da svećenici ne prekorače istodobno ozbiljnost i mjeru i da se ne bi činilo da se više brinu za ljudske stvari negoli za nebeske. Vrlo dobro veli isti Grgur Veliki: 'Iz smilovanja treba katkada podnositи svjetske poslove; ne smiju se nikada tražiti iz ljubavi da ne bi oteščali duh onoga koji ih ljubi i, povučen od

njihova tereta, ne padne s nebeskih visina do nižih dubina.« (Leon XIII., Enciklika *Constanti Hungarorum* od 2. IX. 1893.; B. Pr. III, 239)

100. (III.) – *Katkada je dobro poslati svećenika u parlament.* (vidi br. 138)

»Ovoj koristi vjerske štampe valja još pridodati onu koja proizlazi iz prava što ga imaju katolici da preuzmu javne službe i da stupe u Zakonodavnu skupštinu. Zaista, riječ, kao i pero, upliv i autoritet, kao i spisi, mogu služiti dobroj stvari. Štoviše, nije katkada nezgodno poslati u ove skupštine ljude svećeničkoga staleža: ovi zvanični čuvari ove u neku ruku predstraže vjere moći će bolje od drugih braniti prava Crkve.« (Leon XIII., List *Paternae providaeque* od 18. IX. 1899.; B. Pr. VI, 112)

101. (III.) – *Katolički narodni zastupnici, poglavito svećenici, moraju biti umjereni i poslušni društvenom autoritetu.* (vidi br. 157)

»Ali neka narodni zastupnici svim silama izbjegavaju one neograničene borbe u kojima bi se pokazivalo slavohleplje i slijepi stranački duh, a ne ljubav katoličkim interesima. Nije li zaista nedostojno službenika Božjih da se pod izlikom kako rade za sveopće interesе bacaju u borbu te da tako postaju povodom najkobnijega zla u državi: bune i nesloge? I kako ćemo osloviti ponašanje onih koji se bacaju u stranku zlih i vode neumornu borbu protiv ustanovljene vlasti? Posljedica svega toga može samo biti ogromna sablazan naroda i nepresušno vrelo mržnje proti svećenstvu. Treba se dakle umjereni služiti izbornim pravima, izbjegavati svaku sumnju slavohleplja i nikada se zaista ne buniti proti poslušnosti prema društvenom autoritetu.« (Leon XIII., List *Paternae providaeque* od 18. IX. 1899.; B. Pr. VI, 112)

102a. (III.) – *Svećenici se ne smiju kandidirati bez prethodne dozvole vlastitoga ordinarijata i onoga u čijem se djelokrugu kandidiraju.*

102b. – *Sacra Congregatio de Negotiis Ecclesiasticis extraordinariis: Odluka o svećeničkim kandidaturama prigodom legislativnih izbora 1906. – Audijencija kod Sv. Oca od 2. IV. 1906.*

»Bio je stavljen upit na Svetu kongregaciju da li je u Francuskoj članovima klera, bilo svjetovnoga ili redovničkoga, u sadašnjim prilikama dozvoljeno da budu birani kao kandidati u Zastupnički dom kod sljedećih izbora. Ja, potpisani tajnik, predložio sam stvar našem Svetom Ocu Piju X., a Njegova je Svetost blagoizvolila odgovoriti da oni to ne smiju bez dozvole svoga vlastitog ordinarijata i ordinarijata onoga mesta gdje

se kane kandidirati. + Petrus, Archiep. Caesariensis, secret.«¹⁵ (Pio X., B. Pr. II, 276)

102c. – Kanon 139, § 2: Neka svećenici ne preuzimaju javne službe koje uključuju vršenje laičke jurisdikcije ili administracije. (Zakonik kanonskog prava)

102d. – Kanon 139, § 4:

»Bez dozvole Svetе Stolice, u mjestima gdje bude papinska zabrana, neka ne traže i ne primaju senatorske zastupničke službe kojom se tvore zakoni; toga neka ne kušaju ni u drugim krajevima bez dozvole kako vlastitoga ordinarijata, tako i ordinarijata mjesta u kojem se ima birati.«¹⁶ (Zakonik kanonskog prava)

102e. – Kanon 141, § 1:

»Ni na koji način svećenici neka ne potpomažu unutarnje borbe ili remećenje javnoga poretku.« (Zakonik kanonskog prava)

102f. (I.) – Kardinali, nadbiskupi i biskupi ne trebaju posebnu dozvolu za vršenje senatorske službe ako im to pravo daje sama konstitucija države. (vidi br. 79)

103a. (I.) – Ordinariji moraju biti suzdržljivi prema svećenicima koji traže dozvolu da smiju postati narodnim zastupnicima.

(1) Da li kardinali, nadbiskupi, biskupi, bilo rezidencijalni ili titularni, mogu prema normi kanona 139 § 4 tražiti ili primiti službu senatora ili poslanika?

(2) Da li da mjesni ordinariji u davanju slobode svećenicima, koji žele zauzeti sjedišta u Zastupničkom domu, radije budu suzdržljivi ili možda darežljivi?

Odgovor na (1): Negativno i po smislu. Smisao je: Ako su po Ustavu države kardinali, nadbiskupi i biskupi već *de iure* senatori i ako je to Sveti Stolica na neki način priznala, kardinali, nadbiskupi, biskupi mogu bez posebne dozvole Svetе Stolice vršiti ovu službu dok po glavnom vikaru ili na koji drugi način udovolje svojoj službi. U svakom drugom slučaju kardinali, nadbiskupi, biskupi, bilo rezidencijalni, bilo titularni, trebaju

¹⁵ Ova je naredba za Francusku obnovljena od S. Congregatio Consistorialis, dne 9. V. 1913.; B. Pr. VIII, 83 te 8. VI. 1914; AAS p. 313.

¹⁶ Alexander VII., Konstitucija Sacrosancti od 18. I. 1658.; 2, n. VIII; Klement IX., Konstitucija In excelsa, 13. IX. 1669.; Leon XIII., Enciklika Constanti Hungarorum, 2. IX. 1893.; Sv. Kongregacija Consist., Dekret, 9. V. 1913.; Sv. Kongregacija de Prop. Fide, Instructio ad Vic. Ap. Societ. Mission ad Exteros, 1659.

dozvolu Svetе Stolice. Odgovor na (2): Afirmativno na prvi dio, na drugi dio negativno. – *Rim*, 25. travnja 1922. – *P. Card. Gasparri, predsjednik, Aloisius Sincero, tajnik* (Sumnje o Kanonu 139, AAS, 1922, 313)

103b. (X.) – *Svećenik za svoju političku djelatnost mora u stanovitim prilikama također imati dozvolu župnika na čijem području djeluje.*

»Međutim, da sačuvam čast i dostojanstvo svećenstva i da još više zaštитim brigu za duše, držim da je moja biskupska dužnost da naložim neke restrikcije s obzirom na sudjelovanje svećenika u navedenim (političkim) pokretima... Zabranjujem pod prijetnjom otpusta svećenicima Breslau-ske biskupije održavanje političkih govora ili političkih predavanja, bez obzira na njihovu narav i njihov predmet i u svakom području za koje nije unaprijed svaki svećenik pismeno dobio dozvolu župnika mjesta. Ova se zabrana također proteže na svećenike koji ne spadaju u biskupijski kler.« (Kardinal Bertram Breslauski, *Okružnica od ožujka 1924.; Documentaion catholique* 19. – 16. III. 1924; c. 88–89)

104. (II.) – *Briga za vremenite poslove ne smije svećenika nimalo smetati u njegovu nastojanju za vlastitim posvećenjem.*

»Neka se, međutim, svećenici u vršenju svojih dužnosti ponašaju vrlo oprezno i razborito, uzevši za uzor svece. Siromašni i ponizni Franjo, otac bijednika Vinko Paulski i mnogi drugi koji žive u sjećanju Crkve znali su tako moderirati svoje brige za narod da se nisu dali odviše zaposliti te tako nisu na sebe same zaboravili, već su jednako živahno radili na tome da svim krepostima što vode do savršenstva urese svoju dušu.« (Leon XIII., Enciklika *Graves de communi* od 18. I. 1901., B. Pr. VI, 223)

105. – *Neka se svećenici ne bave katoličkom stranačkom politikom gdje za taj posao ima dosta svjetovnjaka. (vidi br. 450)*

106. – *Neka se svećenici pod pokroviteljstvom biskupa međusobno ujedinjuju da uzmognu zajedničkim silama umnogostručiti svoju apostolsku djelatnost. (vidi br. 301, 262)*

107. – *Svećenici smiju biti članovima samo onih udruženja koja ovise o biskupu. (vidi br. 302, 302, 263)*

108. – *Svećenici koji se u laičkim organizacijama nalaze u ime biskupa vrše poglavito ulogu dušobrižnika. (vidi br. 303)*

VIII. VJERNICI I POLITIKA

1. Dužnost je vjernika baviti se politikom

109. – *Zabluda je htjeti vjeru posve odijeliti od politike. (vidi br. 35)*

110. – *Tko drži da božanski zakoni vrijede samo za privatni, a ne za javni i državni život i da se Crkva ne smije uplitati u politički život, spada pod osudu liberalizma. (vidi br. 39)*

111. (II.) – *Čovjek se u privatnom, kao i u javnom životu mora ponašati kao osvijedočeni katolik. (vidi br. 271)*

»Isto tako nije dozvoljeno drukčije se ponašati privatno, a drukčije javno tako da se sluša crkveni autoritet u svom privatnom životu, a zabačuje u javnom. Zaista bi to značilo povezati dobro sa zlim i staviti čovjeka u borbu sa samim sobom jer on naprotiv mora biti dosljedan i da se ni u kojoj stvari i ni u kojoj vrsti života ne udalji od kršćanske kreposti.« (Leon XIII., Enciklika *Immoratle Dei* od 1. XI. 1885.; B. Pr. II, 51)

112. – *Crkva ne osuđuje pošten politički rad. (vidi br. 36c)*

113. – *Dužnost je katolika da se bave politikom. (vidi br. 430)*

114. – *Vjera nalaže katolicima da sudjeluju u političkom i socijalnom životu. (vidi br. 408a)*

115a. – *Katolici su dužni baviti se politikom – i to samo katoličkom. (vidi br. 201a, 210)*

115b. – *Dužnost je katolika baviti se politikom. (vidi br. 458)*

116. – *Neka katolici preuzmu javne službe. (vidi br. 34a)*

117. (IV.) – *Neka katolici sudjeluju u javnim poslovima da ih tako uzmognu kristijanizirati.*

»Zatim valja vjernike brižljivo podučiti da gdje to vjerski interesi traže i gdje to ne sprečava opravdani poseban razlog, treba nastojati da sudjeluju u javnim poslovima te svojom djelatnošću i svojim autoritetom dovedu

u sklad ustanove i zakone s pravilima pravednosti i da duh i blagotvorna snaga vjere prodru cijelu političku zgradu.« (Leon XIII./Kard. Rampolla, *List o liberalizmu nadbiskupu u Bogoti* od 6. IV. 1900.; B. Pr. VII, 193)

117a. (IV.) – *Biskupi moraju podučiti vjernike o načelima katoličke politike.* (vidi br. 70)

»Njegova je Svetost naložila da ti pišem sve to, prečasni gospodine, i da to saopćiš ostalim biskupima Kolumbije *da pastiri biskupija*, pošto su se dogovorili, odrede jedan način djelovanja i govorenja koji će biti svima zajednički i da *zajedničkim pismom objave povjerenom stadu da se toga drže.*« (Leon XIII./Kard. Rampolla, *List o liberalizmu nadbiskupu u Bogoti* od 6. IV. 1900.; B. Pr. VII, 193)

118. (III.) – *Katolici se moraju baviti politikom te radeći za građansko blagostanje naroda promicat će istodobno i duševna dobra.*

»Napokon prijeti opasnost da se ljudi zaustave na pola puta jer se štoviše ni u legalnoj mjeri ne služe tim građanskim pravima koja moderne građanske konstitucije pružaju svima i prema tome i samim katolicima... Činjenica je da suvremene konstitucije država svima bez razlike daju mogućnosti da vrše utjecaj na javni život. Katolici se mogu, podvrgavajući se istodobno dužnostima koje im nameće Božji zakon i odredbe Crkve, poslužiti ovom mogućnosti posve mirne savjesti te će se tako pokazati isto toliko ili štoviše i sposobnijima od drugih da surađuju za materijalno i građansko blagostanje naroda. Na ovaj će način osim toga steći ugled, a ovaj će im također olakšati da brane i promiču dobra uzvišenijega reda, tj. dobra duše. Ova su građanska prava u velikom broju i raznovrsna sve do izravna sudjelovanja u političkom životu zemlje po zastupstvu naroda u zakonodavnim skupštinama.«

Papa dalje iznosi da je u interesu Crkve da katolici ne sudjeluju u Italiji u vršenju legislativne vlasti, ali ako »najviši interes društva, interes duša i najviši interesi Crkve« to zatraže, on može neke oslobođiti te zabrane. (Pio X., Enciklika *Il fermo proposito* od 11. VI. 1905.; B. Pr. II, 98–99)

119. (III.) – *Prije negoli katolici zahvate u javni politički život, neka se priprave dobrom katoličkom izbornom organizacijom.* (vidi br. 168, 215, 219, 334)

»Ali mogućnost ove dobrohotne dozvole s naše strane nameće svim katolicima dužnost da se razborito i ozbiljno priprave za politički život za čas kada budu u ovaj pozvani. Radi toga je vrlo važno da se ova ista aktivnost, koju su katolici već pohvalno razvili, tj. pripravljavajući se na administrativni život općina i provincijalnih savjeta pomoći jedne dobre iz-

borne organizacije, proširi također na prikladnu pripravu i organizaciju za politički život kao što je to dobro preporučilo Vrhovno predsjedništvo ekonomskih organizacija Italije u svojoj Okružnici od 3. prosinca 1904.« (Pio X., Enciklika *Il fermo proposito* od 11. VI. 1905.; B. Pr. II, 98–99)

120. (III.) – *Katolik (ili stranka) koji surađuje u državnom životu mora raditi za socijalno i ekonomsko dobro domovine i istodobno braniti interese vjere. (vidi br. 233)*

»Istodobno treba isticati i u praksi slijediti uzvišena načela koja ravnaju savješću svakoga istinitog katolika: on se prije svega mora sjetiti da u svakoj prilici bude katolik i da se kao takav zaista i pokaže preuzimajući javne službe i vršeći ih s čvrstom i nepokolebljivom odlukom da će promicati, koliko to može, socijalno i ekonomsko dobro domovine, poglavito pučanstva, i to prema načelima čisto kršćanske civilizacije i da će istodobno braniti najviše interes Crkve, to jest vjere i pravednosti.« (Pio X., Enciklika *Il fermo proposito* od 11. VI. 1905.; B. Pr. II, 98–99)

121. (II.) – *Katolici se moraju baviti politikom da rekristijaniziraju državu. Njihova (načelno) politička akcija mora biti jedinstvena i podređena biskupima. (vidi br. 72, 239)*

„Također je za sveopće dobro važno da katolici mudro pridonesu svoju pripomoć upravi općinskih posala i da osobito uznastoje da u tom pravcu djeluju te se javna vlast tako pobrine za vjerski i moralni odgoj mlađeži, kao što se to dolikuje kršćanima; o tome poglavito ovisi blagostanje pojedinih gradova. Općenito će biti korisno i pohvalno ako katolici prošire svoj djelokrug izvan granica ovoga odviše uska polja i preuzmu velike državne terete. Općenito, velimo, jer su ovdje naši savjeti upravljeni svim narodima. (*Papa aludira na posebne talijanske prilike.*) Ali općenito, kao što smo to rekli, ne htjeti sudjelovati u javnim poslovima, to bi se takvo ponašanje moralno isto tako osuditi kao kada netko ne bi htio brinuti ni za sveopću korist niti bi ovoj htio pripomoći; tim više što su katolici već poradi nauka koji isповijedaju prisiljeni u potpunoj mjeri po savjesti vršiti ovu dužnost. Uostalom, ako oni budu apstinirali, uzde će vlasti bez dvojbe prijeći u ruke onih čiji nazori zaista ne daju velike nade da će koristiti dobrobiti države. To bi bilo i sudbonosno za kršćanske interese jer bi neprijatelji Crkve imali svu vlast, a njeni branitelji nikakvu. Jasno je zbog toga da katolici imaju opravdane razloge da zahvate u politički život jer oni to čine i moraju to činiti ne da uzmognu dati svoje odobrenje svemu onom što danas ima nevrijednoga u političkim institucijama, već da izvuku iz ovih samih institucija, ukoliko se to može, sveopće i istinito dobro, uvezvi

si za cilj da poput najzdravijega soka i krvi uliju u sve žile države mudrost i snagu katoličke vjere.«

»Isto je bilo u prvima vjekovima Crkve. Ništa nije bilo udaljenije od načela i čudoređa Evanđelja negoli načela i čudoređe pogana; ipak se je moglo vidjeti gdje nepokvareni kršćani usred praznovjerja i uvijek sebi slični junački ulaze svakuda gdje im se je otvorio ulaz. Uzorne vjernosti prema vladarima i potpuno poslušni zakonima države, ukoliko im je to bilo moguće, oni su posvuda *prosipali divno blistavilo svetosti* i nastojali da budu korisni svojoj braći i da privuku druge da slijede Krista, ipak spremni da napuste mjesto i da umru junački ako nisu s neokaljanom savješću mogli sačuvati časti, činovnička mjesta i vojničke službe.«

»U vremenima u kojima se nalazimo na mjestu je da obnovimo ove primjere naših djedova. Prije svega je potrebno da katolici, dostojni toga imena, odluče da budu i da se pokažu kao odani sinovi Crkve; neka bez oklijevanja odbiju sve što se ne bi moglo složiti s tim uvjerenjem; neka se služe javnim ustanovama ukoliko oni to mogu s čistom savjesti na korist istine i pravednosti; neka rade da sloboda koju je opredijelio prirodnji i Božji zakon ne prekorači granicu; neka si stave za zadaću da svaku javnu ustanovu svedu k onom kršćanskom obliku koji smo stavili za uzor. Nije lako odrediti jedan jedinstven i siguran način da se oživotvore ove stvari. Valja ih naime prilagoditi raznim mjestima i vremenima, koji se opet međusobno vrlo razlikuju. Ipak, prije svega, valja sačuvati slogu htijenja i težiti za jedinstvenošću u akciji. Jamačno će se postići ovaj dvostruki rezultat ako si svaki uzme za životno pravilo da slijedi odredbe *Apostolske Stolice i bude poslušan biskupima* koje je postavio Duh Sveti da ravnaju Crkvom Božjom (usp. Dj 20,28).« (Leon XIII., Enciklika *Immortale Dei* od 1. XI. 1885.; B. Pr. II, 47–51)

122. (III.) – *Neka katolici sudjeluju u javnim poslovima i ondje gdje je zakonodavstvo bezbožno. U obrani vjere katolici moraju i na političkom polju biti složni, pa makar se nalazili u više dozvoljenih stranaka.*¹⁷

»Pošto smo u našoj enciklici temeljito ustanovili tu istinu, mi smo označili razliku između političke vlasti i zakonodavstva i pokazali smo da pristajanje uz jedno nimalo ne uključuje pristajanje uz drugo u točkama gdje se je zakonodavac, zaboravivši na svoju misiju, stavio u protuslovje s Božnjim zakonom i zakonom Crkve. I neka si svi dobro zapamte da razumnu i junačku privrženost domovini dokazuju oni ljudi koji svim silama rade i koji se nastoje poslužiti svojim utjecajem djelujući na vlade da promijene mnoge nepravedne i nevaljale zakone, a istodobno ne pokazuju ni tračak neprija-

¹⁷ Poznato je da su u to doba francuski katolici bili u raznim konzervativnim – dopuštenim – strankama.

teljstva prema vlastima kojima je povjerenio da ravnaju općom institucijom (državom). Tko bi se usudio ustvrditi da su kršćani prvih vjekova bili protivnici Rimskoga Carstva jer se nisu prigibali pred idolopoklonskim naredbama te su nastojali da se ove ukinu? Shvati li se na taj način zajedničko vjersko područje (to jest, ako se dobro razlikuju politička vlast i zakonodavstvo) i uz to ako katolici nastoje da se domognu političke vlasti i na taj način da gledaju da poprave samo zakonodavstvo, to će se razne konzervativne političke stranke moći, a i morati složiti. Ali ljudi, koji bi sve podredili prethodnoj pobjedi njihove vlastite stranke, pa bilo to i pod izlikom da im se ta pobjeda čini najzgodnijom za samu obranu vjere, u tom bi slučaju oni uslijed kobne zbrke ideja bili uvjereni da u realnosti prije dolazi politika koja dijeli negoli vjera koja ujedinjuje. I njihova bi bila pogreška kada bi na kraju uspjelo našim neprijateljima da izrabe njihovu neslogu, kao što su to već i odviše puta učinili i da ih napokon sve pobijede.« (Leon XIII., Enciklika *Notre consolation* od 3. V. 1892.; B. Pr. III, 126)

123. – *Crkva potpomaže ljudi koji imaju ispravna načela o odnosu između Crkve i države. (vidi br. 41)*

124. – *I stranačko organizirani katolici nisu samo dužni da privatno brane izvanstranačku Crkvu, nego da to čine i na političkom polju. (vidi br. 315b)*

125. – *Svi su katolici dužni svagdje braniti Crkvu. (vidi br. 315a)*

126. – *Katoliku nije dozvoljeno da bude »neutralan« u javnom životu. (vidi br. 273)*

127. – *Katolik ne smije biti neutralan već borben. (vidi br. 272)*

128. – *Osuda neutralnosti: svi ljudski čini moraju biti upravljeni prema Bogu i potpadaju u čudorednom pogledu pod sud Crkve. (vidi br. 274)*

129. – *Sveta Stolica daje katolicima lozinku u načelno-političkim pitanjima. (vidi br. 50)*

130. – *Papu treba slušati iz vjerskih motiva kada daje konkretne političke smjernice. (Neka Francuzi priznaju republiku!) Osuda onih koji to ne čine. (vidi br. 57, 61)*

131. – *Papa ima pravo da prema prilikama mijenja odredbe, a vjernici ga moraju potpomagati. (vidi br. 53)*
132. – *Sav se narod po uputi pastira mora moliti za dobar uspjeh izbora. (vidi br. 83j)*
133. – *Za kojega kandidata moramo, a za kojega ne smijemo glasovati? (vidi br. 83k)*
134. – *Dužnost je katolika da glasuju. (vidi br. 83e)*
135. – *Dužnost je katolika da dobro glasuju. (vidi br. 83f)*
136. – *Ne glasovati je »grijeh propusta«. (vidi br. 83g)*
137. – *Loše glasovati je grijeh proti Bogu i bližnjemu. (vidi br. 83h)*
138. – *Katkada je dobro poslati svećenike u parlament. (vidi br. 100)*
139. – *Smjernice se za politički rad katolika nalaze u spisima Svetе Stolice. (vidi br. 47)*

2. Općenita načela političke akcije vjernika

140. – *Vjera ima vječan cilj, politika samo vremenit. (vidi br. 36a)*
141. – *Politička akcija – oblik kolektivne ljubavi prema bližnjemu je potrebna. (vidi br. 408)*
142. – *Politički rad katolika teži za tim da se djelatnost države usmjeri prema smjernicama katoličke misli. (vidi br. 434)*
143. (II.) – *Temeljno je načelo katoličke politike da je svaka vlast od Boga i da prema tome mora biti ljudi koji slušaju i ljudi koji zapovijedaju.¹⁸*
- »Da se uzmognu oba (socijalno i političko pitanje) mudro i pravedno riješiti, pa makar kako hvale vrijedna bila proučavanja, nagađanja, pokušaji o kojima se je raspravljalo, ipak ništa nije tako potrebno kao ono da se ljudi upute da po načelima kršćanske vjere iz dna svijesti utisnu u dušu smisao za pravo i dužnost. O socijalnom smo pitanju u tom duhu nedavno raspravljali pozivajući se na Evangelje i na načela naravnoga razbora. Što

¹⁸ Vidi o tome posebnu encikliku Leona XIII. *Diuturnum illud* od 29. VI. 1881.

se tiče političkoga pitanja, tj. da se uzmognu pomiriti sloboda i vlast, ove dvije stvari koje mnogi u teoriji miješaju, a u praksi odviše rastavljaju, i za takvo političko pitanje kršćanska filozofija ima predvina načela. Primimo li naime načelo i prisvoje li ga svi da je vlast od Boga, pa makar koji oblik imala vladavina, odmah razbor jednima priznaje vlast da zapovijedaju, a nalaže drugima da slušaju. To nije oprečno ljudskom dostojanstvu jer se zapravo pokorava Bogu, a ne ljudima. Bog će dakle najstrože suditi onima koji vladaju ako ne budu ispravno i pravedno zastupali njegovu osobu. Sloboda pojedinaca ne može biti nikom sumnjiva ni mrska jer nikom ne škodi i jer će se kretati samo u djelokrugu onoga što je istinito, ispravno i što je u skladu s javnim mirom.« (Leon XIII., Apostolsko pismo *Praeclara gratulationis* od 20. VI. 1894.; IV, 102)

144a. – *Crkva propovijeda poslušnost prema zakonitoj vlasti.* (vidi br. 34)

144b. – *Međusobni odnos duhovne i vremenite vlasti.* (vidi br. 455)

144c. – *Duhovna se i vremenita vlast moraju međusobno potpomagati.* (vidi br. 456)

144d. – *Moderna država i njene dužnosti.* (vidi br. 457)

144e. – *Nekoja politička načela: solidarnost, hereditacija, autoritet.* (vidi br. 454)

145. (II.) – *Stajalište katolika prema nepravednim vladama.* (vidi br. 241)

»Gdje vlada, koja drži društvo pod tlakom nepravedne sile, tako jako ugnjetava i tlači građane ili nasilno oduzima Crkvi slobodu na koju ima pravo, dozvoljeno je tražiti drugu političku organizaciju u kojoj će biti dopušteno slobodno djelovanje, no na taj se način ne traži neograničena ili loša sloboda, već neko olakšanje za sve; što se jedino traži to je da ne bude oduzeta mogućnost činiti dobro tamo gdje je dana sva sloboda zlu.« (Leon XIII., Enciklika *Libertas praestantissimum* od 20. VI. 1888.; B. Pr. II, 211)

146. (II.) – *Stajalište katolika prema zakonodavcima čije se odredbe protive Božjem i naravnom zakonu.* (vidi br. 242)

»U slučaju da vladari smiono prekoračuju granice svoje vlasti, katolički nauk ne dopušta buniti se na vlastitu ruku protiv njih da se ne bi sve više i više poremetili mir i red i da to za samo društvo ne urodi još većom štetom. I kada je stanje postalo tako nesnosno da se čini da osim pobune

nema druge nade spasu, treba tražiti lijek u zaslugama kršćanske strpljivosti i u vrućim molitvama. *Ako odredbe zakonodavaca i vladara potvrđuju ili određuju nešto što se protivi Božjem ili naravnom zakonu, dostojanstvu kršćanskoga imena, dužnost i zapovijed apostolska izjavljuju da se treba većma pokoravati Bogu negoli ljudima.* (usp. Dj 5,29).« (Leon XIII., Enciklika *Quod apostolici* od 28. XII. 1878.; B. Pr. I, 35)

147. – *Vjernici moraju slušati Svetu Stolicu u načelnim političkim stvarima.* (vidi br. 58)

147a. (II.) – *Katolici moraju biti složni. Uvjet je sloge: pokornost biskupima.* (vidi br. 78d, 195a)

»Kao što je u svakom ljudskom udruženju, bez obzira na motiv njegova ustrojstva, radi uspjeha zajedničkoga rada od najveće važnosti da članovi teže za jednim te istim ciljem, to moramo i mi raditi iz svih sila da nestanu sve vrste nesloge i nesporazma među katolicima, da spriječimo nastajanje novih i da postignemo te svi budu ujedinjeni u istoj misli i u istom djelu. Neprijatelji Božji i Crkve dobro razumiju da svaka nesloga među nama u činima naše obrane za njih postaje pobjedom. Oni se također često utječu sljedećoj taktici: kada vide katolike vrlo složne, to nastoje da među njih spretno bace sjeme nesloge i da na taj način unište njihovu jedinstvenost. Kamo sreće da u ovoj taktici nisu i odviše često uspjeli na veliku štetu vjere! Tako dakle, kada zakonita vlast izda pozitivnu odredbu, neka nikomu ne bude dopušteno ne pokoriti joj se pod izlikom da mu se to ne sviđa, već neka svatko podvrgne svoj način gledanja autoritetu poglavara i neka ga sluša jer mu tu dužnost nalaže savjest. Isto tako, neka se nijedan privatnik izdajući knjige ili novine ili javnim govorima ne nameće za crkvenoga učitelja. Svi znaju komu je od Boga u Crkvi podijeljeno učiteljstvo; ovomu treba ostaviti cijelu i potpunu slobodu da govori kada i kako mu se to čini zgodnim; dužnost je drugih da ga smjerno slušaju i da se prilagode njegovoj riječi.« (Benedikt XV., Enciklika *Ad beatissimi* od 1. XI. 1914.; AAS, 1914, 609–610)

147b. (III.) – *Katolici moraju u politici (unutarnjoj i vanjskoj) i kao katolici biti složni.*

»Što je tako pogubno za katoličku stvar i što je tako strano božanskim zakonima i načelima Crkve kao kada su kršćanski vjernici među se podijeljeni uslijed stranačkih borbi? ‘Zaista, kraljevstvo koje je u sebi podijeljeno bit će razoren’ (usp. Mt 12,25). To se isto događa kršćanskom narodu kada je zaboravio da bude ‘jedno srce i duša jedna’ i kada postupno otpada od one ljubavi koja nije samo ‘vez savršenstva’ (usp. Kol 3,14) već osobit

i prvi zakon kršćaninu (usp. Mt 22,38–39) jer ga je Otkupitelj ljudskoga roda ostavio kao amanet i proglasio znakom i dokazom prave vjere: 'Po ovom će svi upoznati da ste moji učenici ako se budete ljubili među sobom' (usp. Iv 13,35; 15,12.17; 17,11). Događa se da nesloge ove vrste nisu samo vrlo udaljene od duha Krista Gospoda, već imaju taj bijedni učinak da one koji su izvan Crkve sve više i više odbijaju od katoličke vjere, dok je naprotiv bratska složnost i ljubav katolika bila vanjskima (nekatolicima) snažan poziv da dođu u njihov krug.«

(Papa nadalje savjetuje da svećenici uče istodobno francuski i engleski da mogu koristiti vjernicima obaju naroda.)

»Činimo svojima riječi Pavla apostola: 'Zaklinjem vas, braćo, imenom Gospodina našega Isusa Krista: svi budite iste misli; neka ne bude među vama razdora, nego budite savršeno istoga osjećanja i istoga mišljenja' (1 Kor 1,10). 'Podnosite jedni druge u ljubavi; trudite se sačuvati jedinstvo Duha svezom mira' (Ef 4,2–3). Ta mi smo djeca istoga Oca, dionici istoga božanskog stola i istih sakramenata, zvani k istom blaženstvu: 'Ta u jednom Duhu svi smo u jedno tijelo kršteni... I svi smo jednim Duhom napojeni' (1 Kor 12,13). 'Koji ste god u Krista kršteni, Kristom se zaodjenuste' (Gal 3,27). 'Tu više nema: Grk – Židov, obrezanje – neobrezanje, barbar – skit, rob – slobodnjak, nego sve i u svima – Krist' (Kol 3,11). Ako vjernici onoga kraja iz porodičnih ili narodnih razloga ne osjećaju isto i trpe zbog tjelesnih ograničenja, to naprotiv trebaju, prema savjetu Augustina (Sermo 59, Migne, P. L., t. 38, col. 440), da se prošire prostori ljubavi. Ako se ipak ne mogu pravično i dobro u svemu složiti na temelju jedinoga zakona ljubavi, to su u Crkvi od Duha Svetoga postavljeni oni koji će suditi i čijim se odlikama moraju pokoravati vjernici ako žele biti Kristovi i ne žele da ih se drži za *pogane i carinike*. Zato neka vaše misli i vaše brige budu usmjerenе prema tome da svi budu jedno i da budu savršeni u jedinstvu kao što je to naučavao i molio božanski Učitelj malo prije nego je za nas pretrpio smrt na križu: 'Jedno tijelo i jedan Duh – kao što ste i pozvani na jednu nadu svog poziva! Jedan Gospodin! Jedna vjera! Jedan krst! Jedan Bog i Otac sviju, nad svima i po svima i u svima!' (Ef 4,4–6). 'Naprotiv! Budite jedni drugima dobrostivi, milosrdni; praštajte jedni drugima kao što i Bog u Kristu nama oprosti' (Ef 4,32).« (Benedikt XV., *List kanadskim biskupima* od 8. IX. 1916.; AAS, 1916, 389–393)

147c. (IX.) – *Dužnost je Crkve i pape da u stanovitim slučajevima daju političke upute i smjernice. (vidi br. 40b, 48b, 447a)*

»Ne prolazi dan u kojem se ne bismo morali zahvaliti Bogu za utjehe koje izviru svuda oko nas kao iz jednoga divnog vrela, iz ovoga prekrasnog saveza osoba, ustanova i organizacija kao što je Katolička akcija. Ali kada

potaknuti očinskom, instinktivnom brižljivošću pozornije gledamo oko nas, to otkrivamo više činjenica koje, iako ne zadaju pravu bol, to su ipak povodom velikih briga.«

»Čini nam se da vidimo gdje niču ovdje i ondje ideje i mišljenja, držanja i kretnje koje kao da nisu učinjene da nas umire. Netko veli na primjer: Sveti Otac se ne bi trebao baviti politikom. On bi nam trebao ostaviti slobodne ruke. Ne trebamo upute... Ali kada se politika približava oltaru i vjeri, Crkva i papa koji je predstavlja imaju ne samo pravo već i dužnost da daju upute i smjernice koje sami katolici imaju pravo tražiti i dužnost slijediti. Tako je eto najveća politička smjernica bila zacrtana od Učitelja kada je rekao: 'Dajte caru što je carevo, a Bogu Božje' i isto su se tako apostoli doticali najtežih političkih pitanja kada su naučavali: svaka je vlast od Boga.« (Papa Pio XI., *Govor talijanskim katoličkim sveučilištarcima* od 8. XI. 1924.)

147d. (IX.) – *Katolička akcija ne bavi se stranačkom politikom, već podučava vjernike kako će se ovi najbolje poslužiti politikom.* (vidi br. 356b, 447b)

»Ali eto drugih gdje se tuže što Papa dopušta premalo politike Katoličkoj akciji. Sinovi moji, istina je jasna, iako nije uvjek laka, jer *jasno* i *lako* nisu sinonimi i nema istine koja bi bila tako jasna da ne bi mogla biti zasjenjena. Manzoni je štoviše govorio sa svojom običajnom istančanošću da bi netko i u geometrijsko pravilo o kutovima trokuta jednakim dvjema ravnim crtama posumnjao kada bi ovo imalo posljedice za praktični život. Mi ne bismo trebali osjećati potrebu da naglasimo ovo pitanje jer smo uvjek govorili na isti način; *što se tiče politike poradi politike, političke borbe i politike stranke, Katolička akcija u ovu se ne treba i ne može miješati upravo zato što je katolička.* Treba li dakle potpunoma isključiti politiku? Ne, ali vas podsjećamo, vas, mladež, što smo rekli prvi puta kada smo primili katoličku omladinu u dvorištu sv. Zampara.«¹⁹ (Papa Pio XI., *Govor talijanskim katoličkim sveučilištarcima* od 8. XI. 1924.)

147e-1. (IX.) – *Katolik koji se bavi politikom mora steći prije toga temeljitu vjersku, duhovnu, ekonomsku i socijalnu izobrazbu.* (vidi br. 356b, 447c)

»Politika u svoje vrijeme kada i kako treba, i neka se njom bavi tko je za to pozvan nakon zgodne priprave, i to priprave potpune, vjerske, umne, ekonomске, socijalne, napokon priprave što si je temeljitiju možemo uopće zamisliti. Katolička akcija, iako sama ne djeluje politički, hoće podučiti katolike kako će se politikom najbolje poslužiti: što su dužni činiti dobri građani uopće, a posebice katolici, budući da samo isповijedanje katoličke

¹⁹ Taj se govor nalazi u *Zlatnoj knjizi* Orlovske organizacije, Zagreb, 1924.

vjere od njih traži da budu najbolji građani. To je priprava koju iziskuje svaki stalež. Tko hoće da se bavi politikom, ne može izbjegći dužnosti da se za nju temeljito pripravi.« (Papa Pio XI., *Govor talijanskim katoličkim sveučilištarcima* od 8. XI. 1924.)

147e-2. (IX.) – *Papi su mile katoličke političke stranke.* (vidi br. 217, 447d)

»Sjećamo se da smo poznavali mnogo članova staroga njemačkog *Centruma* koji su imali u svom stanu teološku biblioteku i koja, iako ne bi dostajala, to bi ipak bila hvalevrijedna štoviše i za jednoga svećenika. Ova biblioteka isto tako nije manjkala u sjedištu svake grupe. I tako se je dogodilo da se je Bismarck zaustavio zaprepašten pred tim katolicima ako bi se kojom prilikom zaletio na vjersko područje.« (Papa Pio XI., *Govor talijanskim katoličkim sveučilištarcima* od 8. XI. 1924.)

147f. (IX.) – *U politici se smije surađivati sa strankom koja počiva na neispravno vjersko-moralnim načelima samo onda ako je to zahtjev neizbjježive nužde ili nakana da se spriječi još veće zlo.* (vidi br. 217.b, 447.e)

»Ali kod nas kola odviše ideja koje pokazuju opasni manjak priprave. Kaže se npr.: želi li se surađivati s jednim zlom, da je dovoljan koji mu drago razlog općega dobra. Ali to je posve krivo; jedna se takva suradnja koja, što se samo po sebi razumije, može biti samo materijalna, može opravdati samo neizbjježivom nuždom ili da se spriječi još veće zlo. Navodi se još suradnja katolika i socijalista drugih naroda, ali se mijesaju posve raznolike prilike zbog slaba razlikovanja ne uzimajući u obzir različitost okoline te povjesnih, političkih i vjerskih uvjeta. Jedna je stvar ako se nalazimo nasuprot jednoj stranci koja je već došla na vlast, a drugo je ako pomažemo drugoj stranci njezin dolazak do vlasti – prilike su bitno različite.« (Papa Pio XI., *Govor talijanskim katoličkim sveučilištarcima* od 8. XI. 1924.)

147g. (IX.) – *Neka katolici u politici budu složni, njihova je dužnost da svoju političku djelatnost postave na temelje vjere.* (vidi br. 217c, 447d)

»I zaista je bolno srcu Oca kada gleda dobre sinove i dobre katolike kako su podijeljeni i kako se bore jedni proti drugima. Zašto u ime katoličkih interesa siliti ili se držati prisiljenim da se pristaje uz program tamo gdje bi taj program, budući da je akonfesionalan, sam po sebi dovodio do toga da se ne vodi računa o katoličkoj konfesiji? Isto tako nije dobro kada katolici učine od nasilja sistem i ovjekovječe njihove prijetnje nastavljući time miješati i poistovjećivati opće dobro s dobrom pojedinca; isto tako nije dobro kada potpomažu jedno stanje stvari i raspoloženje koje mora da dovede do bolnih protuslovlja i do sudbonosnih posljedica po opće dobro.

*Zar ne bi bilo mnogo korisnije, zar ne bi bila potrebna dužnost za katolike da postave kao temelj svakoj svojoj djelatnosti, štoviše i političkoj, velika načela vjere i religije koja isповijedaju i ispod kojih se ni jedan dio njihova života ne može i ne smije izuzeti? Evo što trebate razumjeti, vi, koji se tako ozbiljno pripravljate za javni život. Učinit ćete dobro djelo noseći ove očinske riječi povjerenja onamo gdje mislite da bi se mogle dobro primiti i gdje mogu učiniti neko dobro. To će znati uočiti i učiniti prosvijećena ljubav koju pomaže vaš žar koji je apostolski.« (Papa Pio XI., *Govor talijskim katoličkim sveučilištarcima* od 8. XI. 1924.)*

147h-1. (IX.) – Svećenik mora biti iznad stranačke politike, ali je njegova dužnost da širi ispravna politička načela i da vrši svoje političke dužnosti. (vidi br. 54a, 447f)

»Ako mi svećenici – Božansko Srce Isusovo nas to naučava – želimo činiti što Gospod od nas traži, to moramo raditi jedino i isključivo na slavu Božju i za spas duša. Ako smo to učinili, to smo sve učinili; to je naša zadaća i naše poslanje. To je djelokrug rada koji nama pripada, a isto tako poglavito i ondje gdje se radi o općem narodnom blagostanju. Radi li se o osobnoj sreći, to neka se razviju u svakom pojedincu sve njegove sposobnosti do najvećega stupnja. Radi li se o općem dobru, to je razumljivo da valja doći do podjele posla ne želimo li da mu mnogo toga uzmanjka. Financijer neka se bavi novcem, trgovac poslovima, industrijalac industrijom, seljak obradivanjem zemlje, vojnici obranom zemlje, sposobni i zakonito izabrani građani državnim poslovima. To je temeljno pravilo bez kojega se ne može djelovati. To naravno ne znači da se svi drugi, a među njima i svećenici, ne trebaju brinuti za politiku. Upravo ona, zato što se odnosi na javno dobro, mora biti predmetom djelotvorne ljubavi koja mora biti to veća što je javno dobro veće i što ima veću važnost. I svećenici mogu i trebaju i ovdje sudjelovati na izravan način, bilo dajući primjer kako se savjesno vrše prava i ispunjavaju dužnosti, što im pripadaju, bilo da prema zakonima Božjim i Crkve prosvjetljuju i ravnaju mnjenjem građana. Ali to što dužnost ljubavi traži od svećenika poradi općega dobra neće moći izvršiti ako taj posao, koji im je milost Božja posebice dala, ne budu vršili na čast Božju i za spas duša. Ako tako djeluju, to rade na najplemenitiji, najdragocjeniji način za opće, socijalno i političko dobro. Razlog je tomu što su interesi Božji i duša najviši i najdublji, temelj i kruna svih ostalih, nepopustivi preduvjet, jedino sigurna garancija svega onoga što se uopće može zamisliti ili učiniti za opće dobro.«

»Ako mi svećenici ne ispunimo ovu zadaću, to je neće nitko drugi izvršiti. Svi drugi će bolje, negoli bismo mi to mogli, druge stvari izvršiti, jer su slobodni od svih onih svetih zapreka koje nam donosi svećenički stalež.

Potpuni se istiniti smisao Apostolovih riječi ‘nitko tko vojuje za Boga ne povezuje se s vremenitim poslovima’ odnosi na političke borbe, na izrazite stranačke prepirke, kako ih svijet sa sobom donosi.« (Papa Pio XI., *Govor talijanskem svećenstvu Apostolata molitve* od 18. IX. 1924. *Kipa* od 26. IX. 1924.; *Život*, 1. I. 1925.)

147h-2. (III.) – *Okružnica kardinala Gasparrija o političkoj akciji talijanskoga klera.* (vidi br. 447g)

»Budući da je u Italiji uzrujanost duhova radi suvremenih političkih borbi tako velika, to je nemoguće da svećenik, koji po volji Božjoj ima zadaću naviještati mir i ljubav, na ikoji način radi u jednoj političkoj stranci. Njegovo sudjelovanje u političkim borbama ne bi bilo bez opasnosti za njegovu osobu i za Crkvu. Ali to ne brani da svećenik može slobodno, na veće dobrovjere i društva, vršiti svoja građanska prava. Pozivljemo biskupe da nad tim bdiju, da bez razlike svi svećenici svjetskoga i redovničkoga klera budu izvan i iznad svih političkih stranaka i poglavito da ne surađuju u stranačkim listovima. U tu svrhu prilažemo ovom listu dva posljednja govora Svetoga Oca što ih je održao katoličkim sveučilištarcima i svećenstvu Apostolata molitve.« (Kardinal Gasparri, *Okružnica o političkoj akciji talijanskoga klera.* *Kipa* od 3. X. 1924.; *Život*, 1. I. 1925.)

147i. (XII.) – *Sveta Stolica stoji izvan i iznad svih stranačkih borba i Sveta Stolica nije sustala da opetuje ovo načelo.* (Papa Pio XI., *O katoličkoj političkoj akciji.* Vidi u: *L'Osservatore Romano* od 5. X. 1924. i *Život*, br. 1, siječanj 1925., str. 44–49)

147j. (XII.) – *Također se Katolička akcija i sve organizacije koje o njoj ovise moraju postaviti izvan i iznad svih političkih stranaka.* (vidi br. 147d)

»Katolička akcija stoji dakle po strani svim nasiljima i izgredima, potjecali ovi od vladajuće stranke ili od opozicije. Ipak, opravdani otpor katolika protiv svim nasiljima neće nikada uzmanjkati. Ali se taj ne smije zamijeniti razbijajućim otporom njihovih neprijatelja, koji pobijaju nasilje nasiljem.« To je jasni smisao Papina govora što ga je upravio katoličkim sveučilištarcima čija je organizacija učlanjena u Katoličkoj akciji. Ove tvrdnje koje je Papa upravio na svoje sabrane sinove ponavlja samo ono što je već u više navrata upravio organizacijama i vodama Katoličke akcije. Uvijek se je tražilo da Katolička akcija (a protivnici su dugo tražili da je uzmognu lakše uništiti) ni na koji način ne djeluje kao politička organizacija. (Usp. Papa Pio XI., *O katoličkoj političkoj akciji.* *L'Osservatore Romano* od 5. X. 1924. i *Život*, br. 1, siječanj 1925., str. 44–49)

147k. (XII.) – *Iz još jačih razloga ne smiju svećenici, ti službenici ljubavi i mira, sudjelovati u sadašnjim prepirkama. (vidi br. 147h-1)*

»Radi toga oni ne smiju, također, surađivati ni kod kojih stranačkih novina. Razlozi su tome u dostojanstvu njihove službe, u zadaći koja sve obuhvaća i u obziru prema neoskrvnenosti njihove osobe i njihovih vjernika.« (Papa Pio XI., *O katoličkoj političkoj akciji*. Vidi u: *L'Osservatore Romano* od 5. X. 1924. i *Život*, br. 1, siječanj 1925., str. 44–49)

147 l-1. (XII.) – *Članovi svjetskoga i redovničkoga klera imaju potpunu slobodu u vršenju svojih građanskih prava prema mjerilu svoje savjesti. (vidi br. 147h.)*

»Vršenje je ovih prava u neku ruku njihova dužnost, iako je ova podređena svetijim pravima i dužnostima svećeničkoga staleža.« (Papa Pio XI., *O katoličkoj političkoj akciji*. Vidi u: *L'Osservatore Romano* od 5. X. 1924. i *Život*, br. 1, siječanj 1925., str. 44–49)

147 l-2. (XII.) – *I svećenici smiju i trebaju surađivati kod javnih stvari. (vidi br. 147h-1)*

Ne samo izvršavanja ovih dužnosti, već i načina kako se to ima činiti i prije svega odnos svećenika prema novinarstvu dotaknuo se je Sveti Otac u svom govoru kada je rekao: »I svećenici smiju i trebaju surađivati kod javnih stvari, bilo primjerom savjesna vršenja svojih vlastitih dužnosti, bilo da ravnaju i prosvjetljuju savjesti prema nepogrešivim odredbama zakona Božjega i njegove Crkve.« (Papa Pio XI., *O katoličkoj političkoj akciji* vidi u: *L'Osservatore Romano* od 5. X. 1924. i *Život*, br. 1, siječanj 1925., str. 44–49)

147m. (XII.) – *Svećenička djelatnost ravnanja i prosvjetljivanja potrebna je u ovo burno doba. (vidi br. 147h)*

»Ova je svećenička djelatnost ravnanja, prosvjetljivanja i savjetovanja, ujedinjavanja i pomirivanja upravo ona koja je potrebna u ovo burno doba. Ona je i najdostojanstvenija i najbolje odgovara svećeniku. Ona će također u sadašnjim prepirkama biti najkorisnija Crkvi i katoličkim svjetovnjacima, štoviše cijelom građanskom društvu, i dobro će doći i onim protivnicima koji sada s toliko nerazumijevanja na nju napadaju i koji je kleveću. Jasno je radi toga da se obveza prema ovim načelima ne odnosi na to da svećenik potpomaže ovu ili onu stranku, već ona ide jedino za tim da djelujući izvan svake stranke i svake političke prepiske radi za opće dobro.« (Papa Pio XI., *O katoličkoj političkoj akciji* vidi u: *L'Osservatore Romano* od 5. X. 1924. i *Život*, br. 1, siječanj 1925., str. 44–49)

148. – *Crkveno učiteljstvo ima pravo odrediti izborne dužnosti, a vjernici ga moraju slušati. (vidi br. 69)*

149. – (*Tekst ovoga broja je izgubljen. Nema ga u originalu. - op.ur.*)

150a. (II.) – *Birati valja svjesne katolike, a ne one »koji obećavaju slobodu, a sami su robovi pokvarenosti.«*

»Jamačno posvuda gdje Crkva ne zabranjuje sudjelovanje u javnim poslovima valja potpomagati ljude čelična poštenja i takve koji će steći zasluga za kršćansko ime i ni pod kojim se uvjetom njima ne smiju pretpostavljati prema vjeri loše raspoloženi ljudi. Iz ovoga se vidi kako je važna zadaća da se sačuva sloga katolika, osobito u doba kada se na kršćansko ime napada s tolikom proračunanom žestinom. Ljudi koji žele biti tjesno povezani uz Crkvu, ‘koja je stup i tvrda istine’ (1 Tim 3,15), lako će se ukloniti učiteljima laži ‘koji obećavaju slobodu, a sami su robovi pokvarenosti’ (usp. 2 Pt 1,19).« (Leon XIII., Enciklika *Sapientiae christianaæ* od 10. I. 1890.; B. Pr. II, 285–287)

150b. (X.) – *Dužnost je vjernika da biraju u zakonodavna tijela svjesne i sposobne katolike.*

»Budući da se danas građanska vlast obično na demokratski način određuje, to se pozivlju građani da izaberu one koji će preuzeti razne građanske službe. Događa se da u današnjim prilikama skoro uvijek i svagdje dobar kao i nezgodan položaj Crkve kao i države ovisi o rezultatu javnih izbora. Nitko dakle ne može sumnjati da je velevažna *dužnost građana* da se posluže izbornim pravom i to tako da izaberu sposobne ljude, a da uklone one koji su loših namjera. I neka si svi budu svjesni da oni po izboru postaju općenito sukrivci šteta koje se nanašaju po njihovim zastupnicima vjeri i građanskem društvu. Iz toga slijedi da treba u pozadinu potisnuti posebne ili privatne simpatije i koristi, ‘a potpomagati ljude čelična poštenja i takve koji će steći zasluga za kršćansko ime i ni pod kojim uvjetom ne smiju se njima pretpostavljati prema vjeri loše raspoloženi ljudi’ (*Sapientiae christianaæ*).« (Kard. Mercier, *Acta et decreta concilii provincialis Mechliniensis quarti*, anno 1922., Dessam, 1923., str. 72)

150c. (X.) – *Katolik ne može biti članom stranke čija se načela protive načelima Katoličke Crkve.*

»Koje će biti držanje katolika – a pod imenom katolik razumijevam katoličke vjernike koji slušaju glas Crkve – prema političkim strankama? Katolička Crkva nije nikada tvrdila da naučava nešto određeno o političkim strankama... No ona je postavila određena načela koja su takve naravi

da ni jedan Crkvi odan katolik ne može pripadati političkoj stranci koja određeno i otvoreno zastupa načela koja su u protuslovju s načelima Katoličke Crkve.« (Londonski kardinal Bouren, *Univers*, 16. I. 1925.; *Kipa* 22. – 23. I. 1925.)

150d. (X.) – *Načela za katolike u zemljama (Engleska) gdje nema katoličke političke stranke.*

»Ali svaki katolik, kojoj god stranci pripadao, mora se sjetiti tri stvari: u prvom redu on ne može sa svojom strankom ići kamo god ga ona vodi, jer u ovoj zemlji (*Engleska*) svaku stranku vode ljudi koji često ne poznaju sva načela Katoličke Crkve i jamačno ih neće ni prigrlići. Zatim, katolici moraju nastojati da svoju stranku sačuvaju na pravom putu. I napokon – uzdam se da je to samo hipoteza koja je daleko od nas udaljena – moraju se sjetiti da može nadoći čas kada njihova stranka otvoreno i određeno hoće prigrlići načela protivna Katoličkoj Crkvi i tada je njihova dužnost ostaviti tu stranku.« (Londonski kardinal Bouren, *Univers*, 16. I. 1925; *Kipa* 22. – 23. I. 1925.)

151. – *Katolici moraju birati zastupnike koji će na političkom polju raditi za Katoličku Crkvu i kršćansko čudoređe. (vidi br. 439)*

152a. (III.) – *U parlament valja slati katolike obazirući se kod izbora na lokalne prilike.*

»Neka se sjete svi da nije nikome dopušteno da ostane besposlen kada su vjera ili javni interes u opasnosti. Zaista, oni koji hoće da unište vjeru ili društvo poglavito se nastoje dočepati vlasti, ukoliko je to najviše moguće, i biti izabrani za zakonodavce. Potrebno je da katolici nastoje ukloniti ovu opasnost i, ostavivši po strani interes stranke, da sa žarom rade oko spasa vjere i domovine. Njihovo će glavno nastojanje biti da uvezši u obzir osebujnosti svakoga izbora i uvjete vremena i mjesta, kao što to mudro savjetuju članci naznačene revije, posalju bilo u općine, bilo u zakonodavno tijelo ljudi koji će u vođenju javnih poslova vjerojatno bolje bdjeti nad interesima vjere i domovine.« (Leon XIII., List *Inter catholicos* od 20. II. 1906.; B. Pr. II, 153)²⁰

²⁰ Španjolska revija *Razon y fe* iznijela je načelo da katolik može glasati za lošega kandidata ili za listinu na kojoj su loši kandidati ako taj čin može sprječiti još veće zlo (naime izbor još lošijeg kandidata ili slično). Ramon Nocedal je napao to načelo i apelirao na Svetu Stolicu. Papa Pio X. je odgovorio »da se ništa ne nalazi u naznačena dva članka *Razon y Fe* što ne bi danas naučavala većina moralista i da ih Crkva ne osuđuje«. – Kardinal Riario Sforza, nadbiskup napuljski, zauzeo je 28. III. 1867. isto stajalište. (Del Vecchio, vol. I. n 332, V; Sevin, str. 15–17)

152b. (X.) – *Nikada se ne smije glasovati za nekatoličkoga kandidata ili za nekatoličku listu ako postoji katolički kandidat ili katolička lista.*

»a) Za lošega se kandidata može samo onda glasovati ako je izbor katoličkoga kandidata nemoguć. – b) Na katoličku se listu mogu samo onda staviti kandidati strani našim katoličkim načelima ako je čista katolička lista nemoguća.« (Kard. Sevin, *Catechisme sur le devoir electoral*, 25. III. 1914. (B. Pr., str. 18)

153. – *Katolik neće glasovati za stranku čiji se program izričito kosi s katoličkim načelima, koja potkapa crkveni autoritet ili koja šutke prelazi preko katoličkih načela (koja je vjerski »neutralna«).* (vidi br. 444)

154. – *Katolik će glasovati za izričito katoličku političku stranku čiji su kandidati svjesni katolici i dorasli svome zvanju.* (vidi br. 445)

155. – *Katolici mogu potpomagati samo katoličke političke stranke.* (vidi br. 440)

156. – *Katolici mogu stupati samo u stranke prožete načelima katoličkoga čudoređa.* (vidi br. 220, 432)

157. – *Katolički narodni zastupnici (poglavito svećenici) moraju biti umjereni i poslušni društvenom autoritetu.* (vidi br. 101)

158. (III.) – *Ljudi katoličke političke akcije moraju biti pokorni načelnim smjernicama Svetе Stolice.* (vidi br. 235)

»Svi oni koji su pozvani da ravnaju katoličkim pokretom moraju biti uzorni katolici. Uvjereni o istinitosti svoje vjere, temeljito izobraženi u stvarima vjere, *iskreno pokorni Crkvi i poglavito ovoj najvišoj Apostolskoj Stolici i zastupniku Isusa Krista na zemlji*, ti ljudi moraju biti ljudi prave pobožnosti, muževnih kreposti, čistoga čudoređa i tako neokaljana života da svima uzmognu služiti dobrim primjerom.« (Pio X., *Enciklika II fermo proposito* od 11. VI. 1905.; B. Pr. II, 95)

159. (IV.) – *Katolički političari moraju naglašavati da se njihov rad slaže s političkim naukom Crkve.* (vidi br. 234)

»Također, to sam izjavio u jednom listu upravljenom biskupu Salamanke na zapovijed Papinu, 17. veljače 1891., dodavši međutim sljedeće uvjete: katolici, koji se nazivaju liberalnima,²¹ moraju prije svega *iskreno pristati na sve bitne točke nauka koji uči Crkva i biti spremni primiti*

²¹ Ovdje liberalizam nije shvaćen u vjerskom smislu i ne znači onaj od Crkve osuđeni sistem.

*što će Crkva naučavati i ubuduće; uostalom neće ništa poduzimati što je osudila Crkva izričito ili uključivo; napokon se oni neće nikada, kada će to prilike zatražiti, oprijeti tome kao što je to i njihova dužnost, da javno dadu do znanja da se njihove namjere potpunoma slažu s naukom Crkve...« (Leon XIII./Kard. Rampolla, *List nadbiskupu u Bogoti o liberalizmu* od 6. IV. 1900.; B. Pr. VII, 189)*

160. – *Katolici moraju biti spremni poslušati Svetu Stolicu u još neopredijeljenim političkim poteškoćama. (vidi br. 177a)*

161. (III.) – *Katolički novinari moraju vjersko-politički djelovati po intencijama biskupa. (vidi br. 82)*

»Neka novinari pripravna srca slušaju biskupe koje je Duh Sveti postavio da ravnaju Crkvom Božjom. Neka poštuju njihovu vlast i neka ništa ne poduzimaju bez njihove volje. Jer kada se vojuje za vjeru, to ih valja slijediti kao vode.« (Leon XIII., Enciklika *Nobilissima Gallorum gens* od 8. II. 1884.; B. Pr. I, 239)²²

162. – *Neka se omladina ne bavi preuranjeno kontingenčno-političkim pitanjima. (vidi br. 333–410)*

163. – *Valja razlikovati Katoličku akciju od katoličke političke stranke. (vidi br. 243, 346, 447)*

164. – *Katolici se smiju izvan društava Katoličke akcije baviti katoličkom stranačkom politikom. (vidi br. 328a)*

165. – *Nitko ne smije politički nastupati u ime Crkve ili Katoličke akcije (kršćansko-demokratske akcije). (vidi br. 452)*

166. – *Katolici sudjeluju u katoličkoj političkoj akciji na vlastitu odgovornost, a ne u ime Crkve ili Katoličke akcije. (vidi br. 435)*

167. – *Ne bude li narod imao jednu jedinstvenu nadpolitičku katoličku organizaciju, to se neće moći ni politička akcija katolika dobro razvijati. (vidi br. 336, 407)*

168. – *Prije negoli katolik nastupi politički, treba biti za to spreman. (vidi br. 119, 409)*

²² Dokaz da se tu misli i na politička pitanja, ukoliko zasijecaju u područje vjere i čudoređa, jest što se ovim izvatkom služi kardinal Andrieux iz Bordeauxa u svom listu od 7. V. 1924. (*Documentaion catholique* 14. VI. 1924.; c. 1491.)

169. – *Poželjna bi bila katolička politička stranka na katoličkim temeljima. (vidi br. 83i)*

170. – *Katolici i u politici moraju biti složni kao katolici unatoč raznih kontingenčno-političkih mišljenja. (vidi br. 177)*

171. (III.) – *Katolik ne može biti u revolucionarnim strankama.²³*

»Kako se mogu katolici nazivati neprijateljima domovine i kako ih mogu poistovjetiti sa strankama koje rade proti redu i proti sigurnosti države?« (Leon XIII., Enciklika *Talijanskim biskupima i narodu* od 5. VIII. 1898.; B. Pr. V, 252)

3. I u politici se valja najprije obazirati na interes Boga i Crkve, a zatim na korist vlastite političke stranke.

172. – *Zabluda je miješati vjeru s jednom političkom strankom. (vidi br. 36)*

173. – *Katolici mogu imati više čisto političkih mišljenja. (vidi br. 176a)*

174. – *Katolicima mora biti svetiji interes Crkve negoli njihove političke stranke. (vidi br. 34a)*

175. (III.) – *Glavno geslo katoličke politike jest: slava Boga i njegove Crkve. Pred tim mora prestatи svaka stranačka nesloga.*

»Stavimo dakle iznad svega slavu Božju i njegove Crkve; radimo za nju neumornom marljivošću i puni ljubavi, a brigu za uspjeh ostavimo Isusu Kristu koji nam veli: ‘U svijetu čete imati tjeskobu, ali se uzdajte, ja nadvladah svijet’ (Iv 16,33). Da taj cilj postignemo, već smo to spomenuli, potrebna je velika sloga i ako želimo da do ove dođe, trebamo ostaviti na stranu svaku brigu koja bi mogla umanjiti njenu snagu ili njenu uspješnost. Ovdje poglavito želimo upozoriti na politički nesklad Francuza u pogledu njihova držanja, poglavito u njihovu držanju prema suvremenoj Republici.« (Leon XIII., Enciklika *Au milieu des sollicitudes* od 16. II. 1892.; B. Pr. III, 116)

176a. – *U političkoj se akciji (poglavitno kod glasovanja) valja ponajprije obazirati na interes Boga i Crkve, a zatim na vremenit interes domovine ako bi se prividno činilo da postoji opreka između pozitivnoga i naravnoga zakona. (vidi br. 83k)*

²³ Vidi encikliku Leona XIII. *Quod apostolici muneris* od 28. XII. 1878.

176b. (II.) – *Katolici mogu imati više čisto političkih mišljenja. (vidi br. 173)*

177a. (II.) – *Katolici i u politici moraju biti kao katolici složni unatoč raznih kontingenčno-političkih mišljenja. (vidi br. 170)*

177b. (II.) – *Katolici moraju biti spremni poslušati Svetu Stolicu u još neopredijeljenim političkim pitanjima. (vidi br. 160)*

»Da se zadrži ova sloga mišljenja, kao što je to poželjno, neka svi izbjegavaju uzroke prepiraka koji vrijeđaju duhove i razdvajaju. Radi toga neka se u periodičnim spisima i javnim skupštinama prešute neka odviše suptilna pitanja i koja su skoro bez ikakve važnosti. Jer je teško protumačiti ova pitanja, to ona zahtijevaju da se uzmognе razumjeti stanovita moć inteligencije i vrlo rijetka marljivost. U samoj ljudskoj naravi leži uzrok ovoj raznolikosti mišljenja i mnogoju neodlučnosti, ali se pristoji onima, koji iskreno traže istinu, da sačuvaju, kada raspravljaju o još neizvjesnim stvarima, ravnodušje, čednost i međusobno poštivanje; neka se naime također volje ne razdijele uslijed raznih mišljenja. Makar netko više volio bilo koje mišljenje, u stvarima gdje je slobodna sumnja, to se katolik mora uvijek tako ponašati da se na prvi pogled vidi njegova spremnost da sa svom odanošću posluša riječi Svetе Stolice.« (Leon XIII., Enciklika *Graves de communi* od 18. I. 1901.; B. Pr. VI, 221–223)

178. (IV.) – *Treba radi obrane vjere napustiti stranačku neslogu.*

»U tome leže za vašu domovinu razlozi, uvjerljiviji negoli su ikada bili, da ona posluša naše savjete i da se kani stranačke nesloge ako želi uspješno braniti najviše dobro. Trebaju se ujediniti svi građani i težiti za istim ciljem i ujediniti svoja nastojanja da uzmognu braniti slobodu i dobrostojanstvo vjere.« (Leon XIII., *List mons. D'Autunu* od 20. XII. 1893.; B. Pr. IV, 49)

179. (IV.) – *Vjera je tvorac društvenoga poretku. (vidi br. 13)*

»Dogadaji koje dnevno proživljujemo dosta glasno govore da jedino vjera može zajamčiti društvu potrebnu sigurnost i pravi mir i da je kadra ustaliti pojedince u vršenju onoga što je pravedno i pošteno.« (Leon XIII., *List mons. D'Autunu* od 20. XII. 1893.; B. Pr. IV, 49) (vidi br. 49)

180. (III.) – *Stranačko-političke interese valja potisnuti kada se radi o obrani vjere.*

»Težeći za tim rezultatom iz dana u dan mi smo to zaista sve bolje uočili: rad je dobrih ljudi bio nasamo oslabljen radi pocijepnosti njihovih sila. Zbog toga smo rekli i opetujemo svima: neka ne bude više strana-

ka među vama, već naprotiv potpuno jedinstvo, da uzmognete zajednički braniti ono što nadilazi sve zemne interese: vjeru, interes Isusa Krista. U toj stvari, kao u svemu, 'tražite ponajprije kraljevstvo Božje i njegovu pravednost i sve ostalo će vam se nadodati' (usp. Mt 6,33).« (Leon XIII., Enciklika *Notre consolation* od 3. V. 1892.; B. Pr. III, 124)

181. – *U obrani vjere katolici moraju biti i na političkom polju složni, pa makar se nalazili u više dozvoljenih političkih stranaka. (vidi br. 122)*

182. – *Crkva traži da se u potrebi za obranu vjere zataje stranačko-politička mišljenja. (vidi br. 36c)*

183. – *Katolik mora često za ljubav Crkvi radije glasovati za onoga katoličkog kandidata čiji kontingenntno-stranački program ne odgovara njegovim simpatijama, negoli za nekatoličkoga kandidata s čijim se kontingenntno-političkim programom slaže. (vidi br. 446)*

184. (X.) – *Osuda nasilnih ekonomskih i političkih diskusija. (vidi br. 261)*

»Vjerno slijedeći Papine riječi mi sada zaklinjemo sve intelektualce i poštene ljude da iz ekonomskih i političkih diskusija izagnaju svaki duh nasilnosti i podjarmljivanja. Iskustvo nas uči da nasilje rađa nasiljem i da ovi sukobi oslabljuju ugled zakona i autoriteta, čuvara reda i istodobno pripravljaju na ratove između braće i sinova iste zemlje.« (Kard. Ratti/Pio XI. i lombardski biskupi, *Okružnica* od 16. XI. 1921.; *Documentation catholique* od 25. 11. 1922.; c. 456)

4. Politička razboritost eksponiranih katolika

185. (III.) – *Neka kler te laici koji zastupaju čiste vjerske interese po mogućnosti izbjegavaju zbog razboritosti svaki stranački politički rad. (vidi br. 97, 352)*

»Državno tajništvo Njegove Svetosti. – Vatikan, 25. IV. 1923.

Presvjetli i mnogopoštovani Gospodine! Potpisani Kardinal ima čast ponoviti Vašem Gospodstvu da Sveti Otac, pozivajući se na okružnicu koju je odasla Državno tajništvo 2. listopada 1922., ponovno preporuča njen obdržavanje. Po nalogu Njegove Svetosti *svi se oni koji na neki način ili u nekojoj mjeri predstavljaju interese vjere moraju podvrći pravilima najveće razboritosti* i moraju izbjegavati uplitanje u političke stranke;

neka ih i ne potpomažu, pa bilo to i prividno. P. Cardinal Gasparri.« (Pio XI., Doc. cath. od 9. VI. 1923.; str. 1411)

186. – *Urodi li stanoviti rad biskupa i svećenika u zamršenim političkim pitanjima lošim posljedicama po vjeru, to im razboritost nalaže da od njega apstiniraju. (vidi br. 54b)*

187. – *Iz razboritosti i u javnosti neka se oni koji samo predstavljaju interes vjere ne zauzimaju za političke stranke. (vidi br. 401)*

5. Vjernici i crkveni autoritet u politici

»Blaženi su poslušni jer Bog neće nikad dopustiti da zablude.«
Sv. Franjo Saleški, Filoteja (3/11)

188. – *Tko se u pitanjima građanskoga autoriteta, međusobnoga odnosa država, odnosa Crkve i države itd. ne pokorava smjernicama pape i biskupa, spada pod osudu moralnoga, pravnoga i socijalnoga modernizma. (vidi br. 2)*

189. – *Ljudi griješe koji se ne opiru papi samo u pitanjima vjere i čudoređa, već i u onome što je u vezi s njegovom trostrukom dužnošću pastve, vladanja, upravljanja tj. i davanja političkih smjernica za dobrobit Crkve. (vidi br. 60)*

190. (IV.) – *Osuda onih koji se protive konkretnim načelnim političkim smjernicama Svetе Stolice. (vidi br. 59, 265)*

»Ali unatoč veselju koje nam prouzrokuju ovi znakovi, ne možemo se otresti osjećaja koji nas tereti i smionosti nekih ljudi koji naglašavaju svoje katoličko ime te tvrde da su privrženi vjeri pređa, a ipak se daju tako daleko nositi od stranačkoga vala da se ne ustručavaju u uvredljivim spisima određenim za javnost nesmiljeno napadati najviše dostojanstvenike Crkve, a ni samoga Papu ne štede svojim gorkim kritikama. Čini se štoviše da se ovi pisci, koji osjećaju da ne mogu ovom taktikom ništa postići za političku stvar koju brane, drže dovoljno nagrađenima za svoj rad ako svojom akcijom mogu zaustaviti ili smetati rezultate naših nastojanja i tako paralizirati blagotvorne dispozicije duhova koje su izmorile borbe te teže prema miru.« (Leon XIII., *List Kard. Lecotu* od 13. VIII. 1893.; B. Pr. III, 220–221) (t; str. 220–221)

191. – *Sveta Stolica osuđuje kriva politička načela.* (vidi br. 55)

192. – *Sveta Stolica ima pravo da osudi one političke stranke koje se ogriješe o katolička načela.* (vidi br. 54)

193. – *Katoličke se političke stranke ne moraju u kontingenntnim stvarima bezuvjetno odazvati željama pape.* (vidi br. 232)

194. (III.) – *U obrani Crkve na političkom polju valja vojevati zajedno s biskupima.*

»Ako dakle želite... da u teškoj borbi što je vode protukršćanske sekte i sotonina država proti Crkve pobjeda bude na strani Božjoj i njegove Crkve, od krajnje je potrebe da svi zajedno vojujete u točnoj disciplini, pod zapovjedništvom vaših hijerarhijskih glavara. Ne slušajte one kobne ljude koji unatoč tome što govore da su kršćani i katolici bacaju kukolj u njivu Gospodnju i siju neslogu u njegovu Crkvu, napadaju i štoviše često kleveću biskupe koje je postavio Duh Sveti da ravnaju Crkvom Božjom.«²⁴ (Leon XIII., Enciklike *Depuis le jour* od 8. IX. 1899.; B. Pr. VI, 105)

195a. (II.) – *U politici će se vjernici ravnati prema političkoj mudrosti crkvenoga autoriteta.*

»Iz ovoga se vidi da nije dosta ako u mislima i činima vjernika vlada savršena sloga, već da je potrebno te se oni uvijek vjerno ravnaju prema političkoj mudrosti crkvenoga autoriteta.« (Leon XIII., Enciklike *Sapientiae christianaæ* od 10. I. 1890.; Br. Pr. II, 291)

195b. – *Katolici moraju biti složni. Uvjet je sloge: pokornost biskupima.* (vidi br. 78d, 147a)

195c. – *Neka se katolici kane nadimaka integralci, liberalci i dr.* (vidi br. 200c)

196a. – *Dužnost je vjernika (i to poglavito prigodom izbora) slušati biskupe kada naučavaju o načelima katoličke politike.* (vidi br. 83u)

196b. (X.) – *Vjernici su dužni i u politici slijediti vodstvo svoga biskupa ukoliko je politika u izravnoj ili neizravnoj vezi s vjerom ili čudoredjem.* (vidi br. 78a)

²⁴ Da se ova izjava zaista valja politički shvatiti i primjeniti na pojedine političke izbore, dokazuje list kardinala Andrieuxa iz Bordeauxa od 7. V. 1924. (vidi *Documentation catholique* od 14. VI. 1924.; e. 1491). Ova je izjava objavljena i u Katoličkom listu.

IX. KATOLIČKA POLITIČKA STRANKA

1. Može biti više katoličkih političkih stranaka

197. – *Katolicizam nije povezan ni s jednom političkom strankom. (vidi br. 28)*

198. (II.) – *Katolici se mogu razilaziti u čisto kontingenntnim političkim stvarima, ali ne u načelnim.*

»O stvarima o kojima se može slobodno izmijeniti mišljenje dopušteno je raspravljati u umjerenim granicama sa željom da se nađe istina, ali kod toga valja ostaviti po strani uvredljiva sumnjičenja i međusobne optužbe. Također nije dopušteno po drukčijim načelima živjeti u privatnom životu, a po drugim u javnom tako da se poštije crkveni autoritet u privatnom životu, a odbacuje u javnom. Ali radi li se o čisto političkim pitanjima, o najboljoj vrsti vladavine, o ovom ili onom sistemu građanske uprave, pošteno je razilaženje dopušteno. Pravednost ne podnosi, dakle, da se smatra zločinom kada ljudi, čija je pobožnost inače poznata i čiji je duh posve spremjan nakon što učtivo primi sve odredbe Svete Stolice, ostaju drugoga mišljenja u naznačenim stvarima. Još bi veća nepravednost bila kada bi se osudili ti ljudi s tvrdnjom da je njihova vjera sumnjiva i da je izdaju. Mi žalimo što se je to više puta dogodilo.« (Leon XIII., Enciklika *Immortale Dei* od 1. XI. 1885.; B. Pr. II. 51)

199. (III.) – *Može biti više kontingenntno-političkih mišljenja koja je slobodno braniti.*

200. (III.) – *Sva politička mišljenja katolika moraju biti u skladu s načelima katoličke politike. (vidi br. 230)*

200a. (III.) – *Kod obrane se kontingenntno-političkoga programa ne smije govoriti u ime vjere. (vidi br. 257)*

»Iako je uostalom svatko sloboden da ima svoje vlastito mišljenje o čisto političkim stvarima, ako ono nije u opreci s vjerom i pravednošću te ga može pošteno i s dopuštenim sredstvima zakonito braniti vi, međutim, znate, časna braćo, kako je kobna zabluda onih, ako ima takvih među vama, koji ne razlikuju dovoljno svete stvari od građanskih i koji izrabljaju

ime vjere za zaštitu političkim strankama.« (Leon XIII., Enciklika *Pergrata nobis* od 14. IX. 1886.; B. Pr. II, 108)

200b. (II.) – *Dopušteno je umjereno braniti svoje osobno mišljenje ako Sveta Stolica o toj stvari nije izrekla svoj sud.*²⁵

»S obzirom na pitanja o kojima se bez štete za vjeru i disciplinu može raspravljati za ili protiv zato jer Sveta Stolica još ništa nije odlučila, ni kome nije zabranjeno da izreče svoje mišljenje i da ga brani, ali neka se u ovim raspravljanjima čuva svakoga pretjerivanja u govoru koje bi moglo veoma ozlijediti ljubav; neka svaki slobodno iznosi svoje mišljenje, ali neka to čini umjereno te neka ne misli da može zastupnicima protivnoga mišljenja samo iz toga jedinog razloga predbaciti neposluh disciplini ili da je protivnikova vjera sumnjive vrijednosti.« (Benedikt XV., Enciklika *Ad beatissimi* od 1. XI. 1914.; AAS, 1914, 609–610)

200c. (II.) – *Neka se katolici kane nadimaka. (vidi br. 195b)*

»Također hoćemo da se naši kane nekih naziva kojima se je počelo služiti da se uzmognu razlikovati katolici od katolika; valja ih se kloniti ne samo kao ‘svjetovnoga praznoglasja i proturječja’ (1 Tim 6,20) koji nisu u skladu ni s istinom ni s pravičnošću, već što iz njih proizlazi za katolike veliko uzbuđenje i velika zbrka. Katolička je vjera takve naravi da joj se ništa ne može pridodati niti joj oduzeti; ili se ona posjeduje u cjelini ili se nikako ne posjeduje. To je vjera katolička: ako netko u nju ne vjeruje čvrsto i vjerno, neće moći biti spašen (*Symb. Athanas.*). Nisu potrebni nadimci da se označi ispovijedanje katolicizma; dosta je kada se svakome kaže: kršćanin mi je ime, a katolik prezime.« (Benedikt XV., Enciklika *Ad beatissimi* od 1. XI. 1914.; AAS, 1914, 609–610)

201. (X.) – *Može biti više političkih stranaka, ali sve moraju biti katoličke.*

»*Svi su građani dužni raditi za opće dobro*, ali kao što za kontingenčne stvari nitko ne može ustvrditi da je nepogrešiv, naravno je da se razilaze i oni koji iskreno teže za općim dobrom; i *upravo iz toga stanja nastaju stranke*. Ali bi se ove stranke izrodile u strančarenje kada bi s vida smetnule zajedničko dobro, stavljajući iznad svega interes stanovitih pojedinaca ili stanovitih slojeva na štetu drugih ili, što bi bilo još gore, kada bi napadale kršćanska načela, koja tvore za ljudsku porodicu najbolje jamstvo mira i napretka. Nauk Crkve nije samo u stvarima objavljenih dogmi nepogrešiva, već i za naravne čudoredne istine koje su u uskoj vezi

²⁵ Stavak br. 200.b i sljedeći br. 200c odnose se na borbu između integralaca i liberalaca.

s objavljenim dogmama; i iz toga razloga ona u pravednosti i pravičnosti²⁶ podučava društvo kao i pojedince i u samom društvu pojedine stranke. Crkva se dakle ne bavi čisto materijalnim pitanjima, kao ni političkim sistemima, koji svi mogu biti dobri kada u stanovitom času i s obzirom na prilike-vremena ovi tvore pošteno sredstvo da poluče opće dobro.« (Kard. Ratti/Pio XI. i lombardski biskupi: *Okružnica* od 16. XI. 1921. *Documentation catholique* 25. II. 1922.; c. 455)

201a. (X.) – *Katolici su dužni baviti se politikom, i to samo katoličkom.* (vidi br. 115)

»Ali ne zaboravljujući da vanjsko dobro, cilj građanskoga društva, mora biti koordinirano s unutarnjim dobrom čovjeka i podređeno vječnom dobru te znajući da se ne može niti smije zanemariti u čovjeku neu-mrli duh koji ga oživljuje i njegovi nadzemaljski ciljevi, Crkva uvijek označuje narodu putove u kojima može stupati slobodnim korakom, a da ne oskvrnuje prava Božja i ne kompromitira najviše ciljeve čovjeka. Pošto su se jednom u duhu jasno odredila i fiksirala ova *načela*, svatko si može posve lako položiti račun o dužnostima vjernika pri izvršavanju njihove *političke akcije*. Pošto je iščezla zabrana izravnijega sudjelovanja u političkom životu, zabrana koja je iz vrlo važnih razloga do sada vezala katolike i koja je bila ukinuta poradi prijeke potrebe da svi dobri građani surađuju u korist društvu, *vjernici moraju uskladiti svoju akciju prema kršćanskim načelima* tako da javni život ne učini njihov pošteni život samo težim, već taj mora na nj i povoljno djelovati te se oni sami pokažu kao najbolji građani. Odazivajući se Papinu pozivu, mi zaklinjemo sada sve uviđavne i poštene ljude *da isključe iz ekonomskih i političkih diskusija svaki duh nasilnosti i podjarmljivanja*. Iskustvo nas uči da nasilje rađa nasiljem i da ovi konflikti umanjuju dostojanstvo zakona i autoriteta, tih čuvara reda, dok istodobno pripremaju ratove među braćom i sinovima iste zemlje.« (Kard. Ratti/Pio XI. i lombardski biskupi, *Okružnica* od 16. XI. 1921., *Documentation catholique* 25. II. 1922.; c. 455)

202. (III.) – *Svaka stranačka politika mora biti u skladu s naukom Crkve.*

»Samo se po sebi razumije da svaki katolički sillonist ostaje sloboden i da će k tomu svoje *političke simpatije čuvati čiste od svega onoga što u tome pogledu ne bi bilo u potpunu skladu s naukom Crkve.*« (Pio X., *List o Sillonu* od 25. VIII. 1910.; B. Pr. V., 139)

²⁶ Aequitas – Billigkeit je krepost koja tako stišava napetosti i trzavice u životu naroda da je poradi mira spremna u korist drugih žrtvovati jednu prednost koje bi se mogla domoći i koja joj i po pravu pripada. Baur-Rieder, str. 70 prema Schindler, Moraltheologie II (Wien 1913), str. 734.

*203a. (II.) – Katolici u politici moraju braniti vjeru
kao sveopće i najveće dobro. (vidi br. 36b)*

»Bez dvojbe da na političkom području može biti u mišljenjima poštena razilaženja i da je dozvoljeno nastojati, ne ogriješivši se pri tome o prava pravednosti i istine, da se u život provedu one ideje za koje se drži da će više negoli druge koristiti sveopćem dobru. Ali htjeti da se Crkva uvuče u ove borbe stranaka ili htjeti da ona postane njihovom pomoćnicom te se tako što lakše svladavaju protivnici znači nelijepo zlorabiti vjeru ljudi. Naprotiv se sve stranke moraju u tome slagati da vjeri iskažu isto poštovanje i da je čuvaju od svakoga napadaja. Štoviše, jer se politika ne da odijeliti od zakona morala i vjerskih dužnosti, to se valja uvijek i u prvom redu brinuti da se što uspješnije brane interesi katolicizma. Opazi li se da su ovi u opasnosti, to mora nestati svaki nesporazum među katolicima i da ujedinjeni istim mislima i istim savjetima započnu braniti vjeru koja je sveopće i najveće dobro i kojem sve valja podrediti.« (Leon XIII., Enciklika *Sapientiae christianaæ* od 10. I. 1890.; B. Pr. II, 282)

*203b. (X.) – U zemljama gdje ne postoji katolička
politička stranka katolici mogu biti u strankama čiji
se program ne kosi s katoličkim naukom.*

»Što misli kardinal Bourne o *Labour Party* koja vlada u Engleskoj... Ovo je vrlo zanimljivo i vrlo suvremeno pitanje postavio zastupnik nizozemskog katoličkog dnevnika *De Tijd* uvaženom dostojanstveniku katoličke Crkve Engleske.

– Zar nema u Engleskoj, preuzvišeni, u Parlamentu katoličke stranke?
– zapita nizozemski novinar?

– Ne! – odgovori londonski nadbiskup i nastavi: – To valja tumačiti tako jer se je Katolička Crkva u Engleskoj u povijesti mnogo drukčije razvijala negoli katolicizam drugih zemalja. U Engleskoj katolici mogu posve slobodno pripadati stranci koju si odaberu; tako ima izvrsnih katolika među konzervativcima, kao i među liberalima,²⁷ kao i u samoj *Labour Party*. Uskrsne li koje pitanje, što posebice zanima katolike i koje bi moglo postati opasnim za katoličke interese, odmah se i posve naravno katolici samih stranaka nađu posve složni.

– Ali – ističe novinar – ako su članovi *Labour Party* ‘travajisti’, oni su po tome i socijalisti?

Kardinal učini pokret neodobravanja i odgovori smiješeći se:

– Socijalisti! Mogu vam zajamčiti da naš *Labour Party* nema u svom programu ništa što bi vrijedalo naše vjersko osvjedočenje. Naravno je da u

²⁷ Ti liberali nisu zastupnici od Crkve osuđenoga filozofskog liberalizma.

njoj ima nekoliko ekstremista, ali stranka kao takva nema ništa zajedničkoga sa socijalizmom, kao što se ovaj razumije na kontinentu. Prema značenju koje vi dajete toj riječi može se reći da u Engleskoj nema socijalista. *Labour Party* je osnovana kao reakcija na egoističnu školu Manchestera. U svom se shvaćanju društva sve više približava samom katoličkom shvaćanju, iako si toga ni njezini članovi ni oni koji uz nju ne pristaju, toga nisu posve svjesni. Članovi *Labour Party* hoće promicati što je pravedno i svi koji tako djeluju približuju se, pa bilo to i nesvjesno, Crkvi Katoličkoj.« (*La Jeune Republique* od 5. IX. 1924.)

204. – *Sve bi političke stranke morale biti katoličke.* (vidi br. 443)

2. Glavna obilježja katoličke političke stranke

205. – *Katolicizam nije povezan ni s jednom političkom strankom.* (vidi br. 28)

206. – *Crkva nije u službi ni jedne političke stranke.* (vidi br. 30, 34)

207. – *Crkva je neovisna o svakoj stranačkoj politici.* (vidi br. 50a)

208. – *Sveta Stolica je strana svakoj političkoj stranci.* (vidi br. 54)

209. – *Sveta Stolica i nuncijatura su izvan i iznad svake stranačke politike.* (vidi br. 83a)

209a (X.) – *U prvom su redu katolički svjetovnjaci, a ne svećenici, pozvani da se bave politikom.* (vidi br. 92b)

210. – *Katolici su dužni baviti se politikom, i to samo katoličkom.* (vidi br. 115)

211. – *Katolici su dužni baviti se katoličkom politikom.* (vidi br. 448)

212. – *Smjernice se za politički rad katolika nalaze u spisima Svetе Stolice.* (vidi br. 47)

213. – *Katolička politika jest aktivnost katolika na političkom polju za obranu religiozno-etičkih načela.* (vidi br. 425)

214. – *Prije negoli katolik nastupi politički, treba biti za to spremam.* (vidi br. 409)

215. – *Neka se katolici politički organiziraju. (vidi br. 119)*

216. (II.) – *Katolici se smiju politički organizirati ako u korist gradanskoga društva žele polučiti političke uspjehe. (vidi br. 280)*

»Sudjelovanje je kod vođenja javnih poslova hvale vrijedno. Izuzeći valja neke krajeve gdje je poradi osobitih stvarnih i vremenskih prilika potrebno drugo držanje (npr. poseban položaj Svetе Stolice u Italiji u prošlome stoljeću). Crkva štoviše nema ništa proti tomu ako svi poradi zajedničkoga uspjeha ujedine svoje sile i kada svatko prema svojim silama brani, uzdržava i širi građansko društvo.« (Leon XIII., Enciklika *Libertas praestantissimum* od 20. VI. 1888.; Br. Pr. II. 210)

217. (XIII.) – *Papi su mile katoličke političke stranke. (vidi br. 63, 147e-1)*

217a. – *Papa želi da katoličke političke stranke čuvaju slogu. (vidi br. 64)*

»Godine 1887. stupio je Papa u bliži dodir s Centrumom²⁸ u Bavarskoj. On pozva Franka von Steina na dogovor o školskom pitanju i odgoju klera, dakle o dvama pitanjima koja su u najužoj vezi s vjerskim, moralnim i crkvenim područjem. Papa hvali držanje bavarskoga Centruma, označava putove političkom radu za budućnost i opominje da kao svetu stvar valja štititi slogu u Centru.« (Baur-Rieder, str. 53)

217b. (IX.) – *U politici se smije suradivati sa strankom koja počiva na neispravnim vjersko-moralnim načelima samo onda ako je to zahtjev neizbjegive nužde ili želja da se spriječi još veće зло. (vidi br. 147f, 300a)*

217c. (IX.) – *Neka katolici i u politici budu složni; njihova je dužnost da svoju političku djelatnost postave na temelje vjere. (vidi br. 147g)*

218. – *Katolici se smiju udruživati samo u katoličkim, a ne u vjersko-neutralnim političkim udruženjima. (vidi br. 449)*

219. – *Prije negoli katolici zahvate u javni politički život, neka se pripreme dobrom katoličkom izbornom organizacijom. (vidi br. 119)*

220. – *Katolici mogu stupati samo u stranke prožete načelima katoličkoga čudoređa. (vidi br. 156, 432)*

221. – *Katolička politička i katolička ekonomska akcija pretpostavlja Katoličku akciju. (vidi br. 389)*

²⁸ Centrum (njem. Zentrum) – katolička politička stranka u Njemačkoj u 19. stoljeću.

222. – *Katoličke političke stranke pretpostavljaju izvanpolitičku Katoličku akciju.* (vidi br. 411)

223. – *Katoličke socijalne organizacije (Katolička akcija i Kršćanska demokracija) pripravile su teren katoličkoj političkoj stranci.* (vidi br. 420)

224. – *Katolička politička stranka proizašla je iz katoličkih socijalnih organizacija.* (vidi br. 423)

225. (XIII.) – *Poželjna bi bila katolička politička stranka (Bakšić, Zaključak).* (vidi br. 83i)

226. – *Naziv »katolička stranka« nije dobar.* (vidi br. 416)

227. – *Rad političke stranke usmjeren je prema javnom životu nacije.* (vidi br. 417)

228. (XI.) – *Političke stranke moraju voditi nacionalnu politiku, i to samo na temelju kršćanskih načela.*

Zadaća je Centruma »ostvariti načela kršćanstva u državi i društvu, u gospodarstvu i kulturi, jednom riječi baviti se istodobno kršćanskom i nacionalnom politikom.« (Program Centruma 1921. Vidi: Baur-Rieder, str. 12)

229. – *Rad političkih stranaka mora biti usmjeren prema državi, a nadahnut papinskim smjernicama.* (vidi br. 379)

230. – *Sva politička mišljenja katolika moraju biti u skladu s načelima katoličke politike.* (vidi br. 200)

231. – *Vjernici moraju slušati Svetu Stolicu u načelnim političkim stvarima.* (vidi br. 58)

232. (XIII.) – *Katoličke se političke stranke ne moraju u kontingenntnim stvarima bezuvjetno odazvati željama pape.* (vidi br. 65, 193, 269)

»Svi se političari još sjećaju stajališta pape Leona prema njemačkom Centrumu u septenatskom pitanju. Papa je u siječnju 1887. Centrumu poručio da glasa za zakon o septenatu. U svom politički vrlo mudru i otmjeđnu govoru, što ga je Windhorst održao 6. veljače 1887. u Gürzenichu kod Kölna, ne ogriješivši se ni jednom riječi o poštovanje prema Papi, razložio je zašto Centrum ne može ispuniti tu želju. Isto je tako veliko i otmjeđno bilo držanje Pape koji je 'naglasio da nije izrazio smjernicu već samo

želju koju je iznio samo radi političko-taktičnoga saveza s crkvenim pitanjem (prestanak kulturnoga boja)'. Uostalom je po kardinalu Jacobiniju potvrdio Centrumu karakter kao političke stranke i njegovo pravo prema slobodnom, neovisnom, političkom samoodređenju.« (Baur-Rieder, str. 53)

233. – Katolik (ili stranka) koji surađuje u državnom životu mora raditi za socijalno i ekonomsko dobro domovine i istodobno braniti interese vjere. (vidi br. 120)

234. – Katolički političari moraju naglašavati da se njihov rad slaže s političkim naukom Crkve. (vidi br. 159)

235. – Ljudi katoličke političke akcije moraju biti pokorni načelnim smjernicama Svetе Stolice. (vidi br. 158)

236. – Poželjna bi bila politička stranka na katoličkim temeljima. (vidi br. 83i, 453b)

237. – Katolička politička stranka čini Crkvi velike usluge. (vidi br. 429)

238. – Katolička politička stranka (a i Katolička akcija) bavi se sljedećim načelnim pitanjima: odnos Crkve i države, bogoslužje, poduka, pravo posjedovanja, groblja, rastava braka, tvorni napadaji na vjeru, propaganda zablude i nećudorednosti, neovisnost Pape. (vidi br. 115a)

239a. – Katolička (načelna) politička akcija mora biti jedinstvena. (vidi br. 121)

239b. – Katolička se politička stranka brine (Katolička akcija se ne brine) za oblik vladavine, izbor poreza, organizaciju sudova, sastavljanje zakona. (vidi br. 414)

240. – Žele li katolici postići pošten politički cilj, to s nekatolicima smiju surađivati u formi »kartela«. (vidi br. 299)

241. – Stajalište katolika prema nepravednim vladama. (vidi br. 145)

242. – Stajalište katolika prema zakonodavcima čije se odredbe protive Božjem i naravnom zakonu. (vidi br. 146)

243. – Valja lučiti Katoličku akciju od katoličke političke stranke. (vidi br. 447)

244. – *Ne smije se poistovjetiti Katolička akcija (Kršćansko-demokratska akcija) i katolička politika. (vidi br. 451)*

245. – *Velika je zabluda identificirati Katoličku akciju s jednom katoličkom političkom strankom. (vidi br. 380)*

246. – *Treba poznavati razliku između Katoličke akcije i katoličke političke stranke. (vidi br. 349, 413)*

247. – *U javnosti treba narod uputiti o razlici između Katoličke akcije i katoličke političke stranke. (vidi br. 350, 382)*

248. – *Neka dnevnik Katoličke akcije ne bude i ujedno glasilo jedne katoličke političke stranke. (vidi br. 351)*

249. – *Lučenje Katoličke akcije od katoličke političke akcije ne znači da se prva ne interesira za načelne političke probleme. (vidi br. 348, 356, 404)*

250. – *Katolička politička stranka vojuje u vlastito ime, a ne u ime Crkve. (vidi br. 419)*

251. – *Katolička politička stranka radi neovisno o Crkvi i lišava u svom političkom djelovanju Crkvu svake odgovornosti. (vidi br. 428)*

252a. – *Katolička politička stranka ne kani pomoći crkvene organizacije ojačati svoju političku akciju. (vidi br. 418)*

252b. (XIII.) – *Katoličke političke stranke neovisne su u vremenitim stvarima o crkvenom autoritetu. (vidi br. 418)*

»Hrvatska pučka stranka nije osnovana na crkvenoj organizaciji. Drugo je crkvena, a drugo stranačka organizacija. Za našu politiku nisu odgovorni ni biskupi kao biskupi ni svećenici kao svećenici. Za politiku naše stranke odgovorni su oni koji je vode. Kao građani ove države udružili smo se u stranku po pravima koja proistječu iz građanske ravnopravnosti i slobode izricanja svojega mišljenja. Ako ljudi drže drukčije mišljenja da smiju formirati stranke prema svojim kulturnim, socijalnim i političkim načelima, onda ne smiju toga prava uskratiti ni nama.

Ista potreba koja je primorala katolike drugih država da se organiziraju politički dovela je i do osnivanja Hrvatske pučke stranke. Kao slobodni građani želimo voditi onaku politiku kakva odgovara našem uvjerenju. Liberalci i socijalisti prihvatali su program koji se u mnogim načelnim toč-

kama kosi s tim uvjerenjem. Radi toga nam savjest ne dopušta da budemo članovi njihovih stranaka. Politikom se moramo baviti jer smo i mi građani i zato nam je uvjerenje nalagalo da osnujemo takvu stranku koja će odgovarati i po svojim načelima i po svojoj praksi našoj ideologiji.

Ludorija je kada tko tvrdi da se smiju osnivati samo onakve stranke koje mogu okupiti oko sebe sve državljanе. Tako shvaćanje dovodi do identificiranja stranke i države, a uz to takve stranke nisu moguće nigdje na svijetu, a najmanje u nas.

Ne kidamo veza koje nas moraju spajati s građanima drugoga političkog mišljenja. Tko ne može stupiti u našu stranku, preostaju mu druge stranke. Mi ga zato ne isključujemo iz društva i države. Ima stalnih načela koja moraju biti zajednička svim državljanima i svim strankama, pa kada se radi o pitanjima u kojima odlučuju takva načela, mi smo spremni da stupamo s drugima u širu ili užu suradnju. Kooperacija ili čak koalicija omogućava svim strankama da se u nekim glavnim pitanjima nađu uvijek zajedno.

Hrvatska pučka stranka propovijeda kao jedno od temeljnih svojih načela građansku ravnopravnost pojedinaca i skupina i uz to nacionalni i socijalni solidarizam.« (*Narodna politika* od 11. X. 1924., god. VII, broj 41, str. 1–2)

253. – *Katolička politička stranka neovisna je o katoličkim socijalnim organizacijama (Katolička akcija, Kršćanska demokratska akcija).* (vidi br. 424)

254. – *Katolička politička akcija ne govori u ime Crkve niti je emanacija crkvenih organizama niti ovisna o njima.* (vidi br. 418)

255. – *Nitko ne smije politički nastupati u ime Crkve ili u ime Katoličke akcije (Kršćansko-demokratske akcije).* (vidi br. 354, 377, 452)

256. – *Katolici se moraju baviti katoličkom politikom, i to u vlastito ime, a ne u ime Crkve.* (vidi br. 431)

257. – *Kod obrane se kontingenntno-političkoga programa ne smije govoriti u ime vjere.* (vidi br. 200a)

258a. – *Neprijatelji vjere napadaju Crkvu pod izlikom da katolička politička stranka djeluje u njenu ime.* (vidi br. 381)

258b. – *Katolički političari moraju težiti za svetošću.* (vidi br. 459)

- 259a. – *Moraju postojati praktične veze između katoličke političke stranke i Kršćanske demokratske akcije.* (vidi br. 378, 422)
- 259b. – *Žensko pravo glasa.* (vidi br. 462)
- 259c. – *Neke druge smjernice katoličke politike.* (vidi br. 463)
260. – *Kontingentni se dio programa jedne katoličke političke stranke mijenja.* (vidi br. 421)
261. – *Osuda nasilnih ekonomskih i političkih diskusija.* (vidi br. 184)
262. – *Neka se svećenici pod pokroviteljstvom biskupa međusobno ujedinjuju da uzmognu zajedničkim silama umnogostručiti svoju apostolsku djelatnost.* (vidi br. 301)
263. – *Svećenici smiju biti članovi samo onih udruženja koja ovise o biskupu.* (vidi br. 302)
264. – *Svećenici koji se u laičkim organizacijama nalaze u ime biskupa poglavito vrše ulogu dušobrižnika.* (vidi br. 303)
3. Katolička je politička stranka neovisna o hijerarhiji u kontingenntno-političkim stvarima
265. – *Osuda onih koji se protive konkretnim načelnim političkim smjernicama Svetе Stolice.* (vidi br. 190)
266. – *Čisto politička akcija stranaka ne ovisi hijerarhijski o crkvenom autoritetu.* (vidi br. 328)
267. (IV.) – *Katolička politička akcija neovisna je o hijerarhiji.* (vidi br. 232)
»Centrumu, političkoj (a ne konfesionalnoj) stranci, uvijek se je dala potpuna sloboda djelovanja i u ovom svom političkom položaju ona ne može direktno predstavljati interes Crkve.« Kard. Jacobini münchenskom nunciju Di Pietru o septenatskom pitanju 1887. S. T. Serclaes, Le Pape Leon XIII. 1426; Baur-Rieder: *Die Päpstlichen Enzykliken und ihre Stellung zur Politik*, Herder, str. 6–7)
268. – *Katolici se smiju izvan društava Katoličke akcije baviti katoličkom stranačkom politikom.* (vidi br. 164, 328a)

269. – *Katoličke se političke stranke ne moraju u kontingenntnim stvarima bezuvjetno odazvati željama pape. (vidi br. 232)*

270. (III.) – *Čisto vremenite, ekonomske, administrativne i kontingenntno političke stvari, kojima se bave katoličke organizacije, ne spadaju pod kompetenciju Crkve.*

»Sigurno je da se takve organizacije, uzevši u obzir njihovu narav, moraju kretati sa slobodom koja im razborito pripada i to jer na njih same pada odgovornost njihovih čina, osobito u vremenitim i ekonomskim pitanjima isto kao i u onima javnoga, administrativnoga ili političkoga života. Sve su to stvari koje su strane čisto duhovnoj službi. Ali jer katolici uvijek nose zastavu Krista, već po tome nose i zastavu Crkve. Razborito je, dakle, da je primaju iz ruku Crkve, da Crkva bdije da ona bude uvijek bez ljage i da su katolici kao učtivi i ljubezni sinovi podvrgnuti djelatnosti ovoga majčinskog nadziranja.« (Pio X., Enciklika *II fermo proposito* od 11. VI. 1905.; B. Pr. II, 101)

271. (X.) – *Čovjek se u privatnom kao i u javnom životu mora ponašati kao osvjedočeni katolik. (vidi br. 111)*

4. Katolici se ne smiju međusobno udruživati na
»neutralnoj« »laičkoj«, »interkonfesionalnoj« bazi

272. (II.) – *Katolik ne smije biti neutralan, već borben. (vidi br. 127)*

»Iz toga slijedi da svi koji ljube razboritost tijela i koji se prave kao da ne znaju da svaki krščanin mora biti junačan vojnik Kristov, oni koji misle da će zadobiti vjernicima obećane nagrade živeći kao kukavice i ne sudjelujući u borbi, ti ne samo da nisu sposobni zaustaviti nasrtaj vojske zlih, već je i potpomažu.« (Leon XIII., Enciklika *Sapientiae christianaæ* od 10. I. 1890.; B. Pr. II, 287)

273. (II.) – *Katoliku nije dopušteno da bude neutralan u javnom životu. (vidi br. 126)*

»Ali kao što to veli sveti Toma: 'Svatko je dužan da javno ispovijeda svoju vjeru, bilo da podučava ili bodri ostale vjernike, bilo da odbija navale nevjernika' (Sv. Toma, *Summa theologiae*, I-II, quaest. III. art. III., ad 2.). Povući se pred neprijateljem i šutjeti dok se sa svih strana diže buka protiv istine ponašanje je čovjeka bez značaja ili onih koji sumnjaju u istinitost svojega vjerovanja. U oba je slučaja takvo ponašanje sramotno i ono vrijeda Boga; ono se ne da uskladiti sa spasom svakoga i sa spasom svih; ono ide u prilog samo neprijateljima vjere jer ništa ne daje toliko odvažnosti nepo-

štenima kao slabost dobrih.« (Leon XIII., Enciklika *Sapientiae christiana* od 10. I. 1890.; B. Pr. II, 287)

274. (III.) – Osuda »neutralnosti«: *svi ljudski čini moraju biti upravljeni prema Bogu i potpadaju u čudorednom pogledu pod sud Crkve.* (vidi br. 128)

»Štogod kršćanin radi, pa i u stvarima koje se tiču zemaljskih interesa, ne smije zanemariti vrhunaravna dobra i treba sve upravljati prema najvišem dobru, Bogu, kao svome zadnjem cilju prema propisima kršćanske mudrosti; svi pak njegovi čini, ukoliko su dobri ili zli s obzirom na čudo-ređe, tj. slažu li se ili ne slažu s naravnim ili božanskim pravom, potpadaju pod sud i vlast Crkve.« (Pio X., Enciklika *Singulari quadam* od 14. IX. 1912.; B. Pr. VII, 273)

275a. (II.) – *Država – najveća naravna organizacija mora biti konfesionalna.*

»Budući da se političko društvo osniva na ovim načelima (poštivanje autoriteta koji je prema Rim 13,1–2 božanska ustanova)²⁹, jasno je da ono mora svakako javnim isповijedanjem vjere zadovoljiti mnogobrojnim i važnim dužnostima koje ga vežu s Bogom. Ako priroda i razum svakome pojedincu zapovijedaju da poštuje Boga na svet i vjerski način, jer smo u njegovoj vlasti i jer smo izišli iz njega te se moramo povratiti k njemu, to oni (priroda i razum) podređuju istom zakonu građansko društvo. Ljudi, zaista, povezani vezama zajedničkoga društva ne ovise nimalo manje o Bogu negoli kao pojedinci; društvo se mora barem u istoj mjeri kao pojedinci zahvaliti Bogu od kojega dobiva svoj opstanak koji ga uzdržava i od kojega dobiva bezbrojno mnoštvo svojih dobara. Isto tako kao što nije nikome dopušteno da zanemari svoje dužnosti prema Bogu i jer je najveća od svih dužnosti da duhom i životom priglimo vjeru i to ne onu koja bi se nekome bolje sviđala, već onu koju je Bog odredio i za koju nam je dao sigurne i nedvojbene dokaze da je jedina istinita među svima, isto se tako države ne mogu bez prekršaja ponašati kao da Bog ne bi uopće opstojao ili da odbace brigu za vjeru kao da im je ova strana ili ne donosi nikakve koristi ili da indiferentno prema simpatijama prihvate jednu između više njih; poštujući Boga, države moraju svakako točno slijediti pravila i način po kojemu Bog hoće biti čašćen i koji je On sam pokazao.

Vladarima mora dakle biti sveto ime Božje; među svoje najvažnije dužnosti trebaju staviti promicanje vjere, trebaju je štititi svojom dobrohotno-

²⁹ Poslanica Rimljanim: »Jer nema vlasti doli od Boga: koje postoji, od Boga su postavljene. Stoga tko se suprotstavlja vlasti, Božjoj se odredbi protivi; koji se pak protive, sami će na se navući osudu« (Rim 13,1–2).

sti, staviti je pod okrilje autoriteta i vlasti zakona i ne smiju ništa ustanoviti ili odrediti što bi se protivilo njenoj neporočnosti. To duguju i građanima čiji su glavari. Rođeni smo, zaista, i podignuti mi svi ljudi radi jednoga najvišeg i konačnoga cilja, prema kojem valja upraviti sve odluke i koji se nalazi u nebu izvan krhkoće i kratkoće života. I jer od toga posvuda ovisi potpuna i savršena sreća ljudi, od najvećega je interesa za svakoga da postigne taj odredeni cilj. Budući da je, dakle, građansko društvo bilo ustanovljeno radi zajedničke koristi, ono se mora brinuti, štiteći opće blagostanje, za dobrobit građana na taj način da ne samo ne doneše ništa što bi vjeri bilo na štetu, već da joj priteče u pomoć sa svim olakšicama kojima raspolaže, da građani steknu ono najviše i nepromjenljivo dobro za kojim svi po naravi teže. Prva je između svih dužnosti da svojim utjecajem djeluje da se sveto i neporočno služi vjeri, čije dužnosti povezuju čovjeka s Bogom.« (Leon XIII., Enciklika *Immortale Dei* od 1. XI. 1885.; B. Pr. II, 21–23)

275b. (II.) – *Vjerski indiferentizam i ateizam u biti su jedna te ista stvar.*

»A osobito kada se misli o vjeri da je svejedno što ona ima različite i protivne oblike, to ovakav postupak posve isto znači, tj. da se ni jedna vjera ne želi ni prihvati, a niti se po njoj želi živjeti. Ali ako se takvo naziranje nešto malo po imenu razlikuje od ateizma, to se ono u biti od njega nimalo ne razlikuje.« (Leon XIII., Enciklika *Immortale Dei* od 1. XI. 1885.; B. Pr. II, str. 37)

275c. (II.) – *Loše je kada su privatnici ili društvo indiferentni prema raznim vjerama.*

»Uopće treba iz ovih papinskih odluka prihvatići da je grijeh kada privatni ljudi i društva smatraju da vjerske dužnosti ne zaslužuju pažnju ili da se na isti način smije postupati s različitim vjerama.« (Leon XIII., Enciklika *Immortale Dei* od 1. XI. 1885.; B. Pr. II, str. 41)

275d. (II.) – *Sveta Stolica naziva vjerski indiferentizam kugom.*

»Krivo je tvrditi da će građanska sloboda svih vjeroispovijesti bez razlike, kao i potpuna vlast dana svim ljudima da otvoreno i javno manifestiraju svoje uvjerenje i misli, usporiti kvarenje ljudskih duša i čudoreda u narodu te širenju kuge indiferentizma.« (Pio IX., Alokucija *Numquam fore* od 15. XII. 1856.; Pio IX., Enciklika *Quanta cura* od 8. XII. 1864.; B. Pr., str. 35)

276. (IV.) – *Sveta Stolica preporučuje čisto katoličke sindikate.*

»Njegova Vam Svetost najprije čestita glede sretnoga izbora pitanja o kojima se je raspravljalo za tih sastanaka (to je bio treći dijecezanski

kongres) i u kojima se je poglavito vijećalo o konfesionalnosti organizacija. Ove organizacije nisu katoličke samo po imenu već i po duhu koji ih oživljuje, po naucima koje isповijedaju, po moralu koji prakticiraju.« (Pio X., *List biskupu Bougouinu* od 29. VI. 1912.; AAS, 1912, 714; *Život*, 1923.–1924.; br. 3, str. 167)

277. (X.) – *U sindikate valja primati samo uvjerene katolike.*

»U praksi, dakle, slobodni katolički sindikat može živjeti samo među katolicima. Htjeti da se vlastiti redovi otvore svima koji se nazivaju 'ljudima dobre volje' i zadovoljiti se jednostavnom izjavom da članovi pristaju uz nauk (katolički) i ništa drugo, to sindikatima prijeti opasnost da će oslabiti; što će možda zadobiti brojem, to će jamačno izgubiti na čvrstoći, dakle na snazi.« (Mons. Caillot, biskup Grenoblea, *Smjernice o konfesionalnim sindikatima; Documentation catholique* od 4. III. 1922., c. 534)

278. (III.) – *Preporuka katoličkim konfesionalnim sindikatima.*

»Što se tiče radničkih društava, premda ona idu za tim da članovima steknu probitke ovoga života, ipak ih treba najviše odobriti te takva društva smatrati kao najpodesnija za pravu i solidnu korist jer su osnovana na temeljima katoličke vjere i otvoreno slijede Crkvu kao svoju voditeljicu. To je ono što smo mi isto izjavili više puta kada se je kod raznih naroda za to pružila prigoda. Odatle slijedi da treba osnivati i svim silama pomagati ovakva udruženja, kako vele, 'katoličke konfesije', kako u katoličkim krajevima, tako i u svim drugima gdje se vidi da se preko njih može pomoći raznim potrebama članova.« (Pio X., Enciklika *Singulari quadam* od 24. IX. 1912.; B. Pr. VII, 274–275)

279. (III.) – *Interkonfesionalna društva pogubno djeluju na vjeru članova.*

»Niti bi se, ako se radi o onim udruženjima koja se tiču direktno ili indirektno vjere ili čudoređa, ikako moglo odobriti u onim istim krajevima koje sada spomenusmo, kada bi se gajila i širila mješovita udruženja, tj. koja se sastoje iz katolika i nekatolika. Jer, da drugo ne spominjemo, cjelevitost se vjere naših katolika i njihov pravedni posluh prema zakonima i zapovijedima Katoličke Crkve nalaze u pogibelji poradi društava te vrste ili bi se ovi mogli radi njih naći u pogibelji. Stoga preradosno obasipljemo svakom hvalom čisto katolička radnička udruženja koliko god ih ima u Njemačkoj i na srcu nam je da uspiju u svemu što poduzimaju za dobrobit radničkih masa, želeći im sve bolji porast.« (Pio X., Enciklika *Singulari quadam* od 24. IX. 1912.; B. Pr. VII, 274–275)

280. – *Katolici se smiju politički organizirati ako političke uspjehe žele postići u korist građanskoga društva. (vidi br. 216)*

281. (II.) – *Osuda organizacija koje stavljaju brigu za vjerske stvari među indiferentne stvari.*

»Štoviše, masoni, otvarajući svoje redove svim mogućim ljudima, došli oni iz koje mu drago vjere, tim samim djelom oni preporučuju veliku zabludu našega vremena da treba brigu za vjerske stvari staviti među indiferentne stvari i da nema razlike između raznih vjera. Već je samo ovo načelo dovoljno da uništi sve vjere i poglavito katoličku jer budući da je ona jedina istinita, to ne može bez krajnje nepravde biti izjednačena s ostalima.« (Leon XIII., Enciklika *Humanum genus* od 20. IV. 1884.; B. Pr. I, 255)

282. (VI.) – *Pogubnost neutralnih institucija.*

»Takoder smo uvjereni da druga grupa neće u svojoj akciji samo nastojati da njeni članovi ne budu učlanjeni u onim društvima koja su izravnim uzrokom intelektualne i moralne razvratnosti, već će takoder uprijeti sve sile da ih izvuče iz neutralnih institucija koje su naoko ustanovljene za obranu radnika, a imaju posve drugu svrhu, a ne glavnu, to jest da pribave pojedincima i obiteljima istinsko moralno i ekonomsko dobro.« (Pio X., *Breve* od 19. III. 1904. grofu Medolagu Albaniju, predsjedniku II. grupe Organizacije talijanskoga katoličkog kongresa; B. Pr. V, 113)

283. (VII.) – *Osuda neutralne socijalne akcije.*

»Vi posve ispravno hoćete da se svi načini rada koji su zaista sposobni da postignu veliko dobro, baveći se ekonomskim pitanjima i odgojem elite, u discipliniranoj slozi odlučno udalje od kobnoga načela vjerske neutralnosti i poprime katolički karakter pun točnosti i jasnoće. Zaista se uzalud pomišlja obnoviti društvo i istinski poboljšati sudbinu naroda ako se istodobno izbjegava položiti kao temelj socijalnoj akciji duh vjere i kršćanske ljubavi.« (Kard. Mery del Val gospodinu Louisu Durandu, Quest. Act. t. CXIII, str. 356; vidi Brun: *Cité chrétienne*, str. 438)

284. (III.) – *Osuda neutralnih, mješovitih, laičkih škola.*

»Neće biti od manje koristi za narod ako se ljudi s iskrenošću i mudrošću pobrinu za odgoj omladine od prvih dana djetinje mladosti. Takav je danas tijek vremena i običaja da velik broj ljudi svim silama nastoji otrgnuti mladost koja uči ispod nazora najblagotvornije kreposti Crkve. Žele se i traže sa svih strana škole, koje se zovu *neutralnima*, mješovitim, laičkim s nakanom da učenici odrastu u potpunu neznanju najsvetijih stvari i bez i

najmanje brige za vjeru. Jer je ovo zlo daleko raširenije i veće negoli lijekovi, vidi se gdje se množi naraštaj koji se ne brine za dobro duša, koji ne poznaje vjeru, a često je bezbožan. Uklonite tako veliku nesreću od vaše Ugarske, časna braćo, i posvetite tome svu vašu brigu, svu vašu gorljivost. Odgajati valja omladinu od djetinjstva u čudoredu i mudrosti kršćanskoj; to je stvar koja se tiče, dan-danas, više negoli koja druga, ne samo Crkve već i države. To je što potpuno razumiju svi oni koji imaju zdrave ideje; također se vidi, na mnogim mjestima, velik dio katolika kako se živo brine za dobar odgoj omladine i da ovi posvećuju ovome djelu najglavniji i neprekidni udio svoga djelovanja, a da se ne daju zastrašiti od veličine žrtava i posla.« (Leon XIII., Enciklika *Quod multum* od 22. VIII. 1886.; B. Pr. II, 93)

285. (III.) – *Crkva ima pravo na odgoj omladine.*

»Promotrivši važnost stvari, mi zaista moramo željeti i htjeti da se pri javnom odgoju omladine potpuno dopusti da Crkva vrši dužnosti koje su joj povjerene na božanski način; i ne možemo, a da vas ne zaklinjemo da vašu djelatnost upravite prema tome cilju.« (Leon XIII., Enciklika *Quod multum* od 22. VIII. 1886.; B. Pr. II, 93)

286. (III.) – *Roditelji ne smiju slati djecu u škole gdje će im vjera nastrandati.*

»Istdobno, nemojte sustati opominjući glavare obitelji i naglašavajući im da ne dopuste svojoj djeci pohađanje škola u kojima kršćanskoj vjeri prijeti opasnost.« (Leon XIII., Enciklika *Quod multum* od 22. VIII. 1886.; B. Pr. II, 93)

287. (III.) – *Osnivati valja konfesionalne škole.*

»Nastojte, također, da ne uzmanjkaju škole koje se mogu preporučiti po vrsnoći odgoja i poštenju učitelja i neka te škole potпадaju pod vašu vlast i budu stavljene pod nadzor svećenstva. Mi ne želimo da se to razumije samo za osnovne škole već i za one gdje se uče lijepe književnosti i visoke znanosti.« (Leon XIII., Enciklika *Quod multum* od 22. VIII. 1886.; B. Pr. II, 93)

288. (III.) – *Interkonfesionalna udruženja šire protukatolički interkonfesionalizam.*

»I u toj smo stvari – *pitanju radničkih organizacija, mješovitih ili čisto katoličkih* – to veću brigu posvetili jer smo svjesni naše apostolske zadaće i razumijemo da je naša najsvetija dužnost težiti za tim da provedemo te katolički nauk ostane kod naših ljubljenih sinova u svojoj čistoći i svojoj neporočnosti i ne smijemo ni na koji način dopustiti da samoj nji-

hovoj vjeri zaprijeti opasnost. Ako nisu za vremena upozorenji da pripaze, bez dvojbe su izloženi opasnosti da će malo-pomalo pristajati, a da to i ne zapaze, jednoj vrsti nejasna i neodređena kršćanstva koje se obično nazivaju *interkonfesionalno* i koje se širi pod firmom jedne zajedničke kršćanske vjere, dok posve očito nije ništa u većem protuslovlju s propovijedanjem Isusa Krista.« (Pio X., Enciklika *Singulari quadam* od 24. IX. 1912.; B. Pr. VII, 272)

289. (II.) – *Kakav odgojni sistem izvan katoličke vjere mogu roditelji prihvati za svoju djecu?*

»Katolici mogu pristati uz jedan odgojni sistem izvan katoličke vjere i katoličkoga autoriteta, a čiji je cilj ili barem glavni cilj jedino upoznavanje čisto naravnih stvari i koji se odnosi na stvari koje se kreću u granicama socijalnoga života na zemlji.« (Pio IX., Enciklika *Quanta cura* od 8. XII. 1864.; B. Pr. 29)

290a. (III.) – *Roditelji ne smiju slati djecu u škole u kojima se ne naučava kršćanski nauk.*

»Roditelji se trebaju brinuti za obranu i dobrobit svoje djece, a poglavito za njihov odgoj; neka im vlastitim ponašanjem dadu bolji i uspješniji primjer koji više djeluje negoli sve ostalo. Ne smiju zaista misliti da će se moći bez vrlo velike brige skrbiti za dobar, pošten odgoj svoje djece. Ne samo da valja izbjegavati škole i zavode gdje se u obuku namjerno miješa zabluda s obzirom na vjeru, gdje prevladava bezbožnost, već i one u kojima se ne naučava kršćanski nauk i čudoređe, a koji su uklonjeni kao da su to nepotrebne stvari.« (Leon XIII., Enciklika *Poljskom episkopatu* od 19. III. 1894.; B. Pr. IV, 64)

290b. (X.) – *Ordinariat može u stanovitim slučajevima iz Crkve izopćiti one roditelje koji svoju djecu šalju u neutralne škole. (vidi br. 81a–x)*

»Treći je plenarni koncil u Baltimoru naložio katolicima da osnuju katoličke župne škole i pod prijetnjom je ekskomunikacije zabranio da se djeca šalju u neutralne svjetske državne škole.« (Baur-Rieder, str. 36)

291. (VIII.) – *Konfesionalne organizacije, to jest one koje su u vezi sa svećenstvom i hijerarhijom, jamstvo su pobjede.*

»Zaista, ova veza sinova Crkve međusobno, vjernika sa svećenicima, vjernika i svećenika s biskupima, vjernika, svećenika, biskupa s najvišim pastirom čini našu snagu. I ova je snaga već pobjedosna, pa makar se još činilo da smo pobijeđeni i potlačeni, jer gdje je sloga, jest ljubav, gdje je ljubav, jest mir, gdje je mir, jest Gospod i ako je Bog s nama, tko će biti

protiv nas.« (Pio X., *Govor francuskim hodočasnicima* od 16. IV. 1914.; B. Pr. V, 220)

292a. (VIII.) – *Papa žarko preporuča katolička udruženja. (vidi br. 56)*

292b. (VIII.) – *Mješovita su udruženja s nekatolicima (koja su osnovana za materijalni probitak) dozvoljena samo uz stalne uvjete.*

»Ako se sastanete s onima koji se ponose da su vjernici odani papi i koji hoće da budu katolici, a smatraju kao najveću uvredu ako ih netko nazove klerikalcima, recite im svečano da su papi odani sinovi oni koji slušaju njegovu riječ i u svemu ga slijede, a ne oni koji smišljaju sredstva kako će izbjegći njegovim naredbama. Neprestano opetujte da papa, ljubeći i odobravajući katolička udruženja što smjeraju i na materijalna dobra, vazda naglašava da u njima moralno i vjersko dobro treba imati prednost... Jasno recite da su mješovita udruženja, savez s nekatolicima za materijalni probitak, uz stalne, uvjete dozvoljena, ali da papa voli ona udruženja vjernika koji se okupljuju, zabacivši svaki i ljudski obzir i zatvorivši uši pred laskanjem ili prijetnjama protivnika, oko one zastave koja je, iako napadnuta, ipak najsjajnija i najslavnija jer je zastava Crkve.« (Pio X., *Alokucija novim kardinalima* od 27. V. 1914., B. Pr. VIII, 67)

293a. (IV.) – *Interkonfesionalne su organizacije dozvoljene samo pod stanovitim uvjetima i garancijama.*

»Zaista u tome dokumentu gore navedeni *Austrijski katolički narodni savez* ne otklanja samo energično svaki nauk ili svaki krivi smjer, poglavito na socijalnom i političkom polju, već i izjavljuje da u ove krajeve nikako ne kani uvesti sistem interkonfesionalnih društava za koja je slavni Papa rekao da nisu posve zabranjena, i to samo u određenim zemljama pod točno određenim uvjetima i garancijama s obzirom na posebne prilike u kojima se nalaze.« (Kard. Mervy Del Val, *List bečkom kardinalu Pifflu* od 26. I. 1914., B. Pr. VIII, 122)

293b. (X.) – *Samo je u iznimnim slučajevima dopušteno upisati se u nekatolička udruženja.*

»Neka se katolički muž ne učlani u društva koja ne priznaju katolička načela ili su im štoviše protivna ili ih u stvari vrijedaju osim ako boljih nema i to, razumije se, nakon razborita savjetovanja i osiguravši se garancijama i samo onda ako je tome razlog primjeren dobro koje bi se imalo postići ili zlo kojemu bi valjalo izbjegći.« (Kard. Mercier, *Acta et decreta* od 1922., 75)

294. (III.) – *Katolici mogu biti samo u konfesionalnim udruženjima. U nuždi biskup može dispenzirati od toga pravila.*³⁰

»Radnici imaju pravo da stvore udruženja i sebi pomognu; na to pristaje Crkva, a narav nije protivna. No veoma je važno kome će se oni priključiti da ne bi, tražeći svoj vremeniti boljitet, izložili pogibelji najveća dobra... Ako dakle ima društvo kojim upravljaju ljudi koji se ne drže tvrdo pravednosti niti su prijatelji vjere... takvo društvo može javno i privatno premnogo škoditi, a koristiti neće. Stoga, kako je i dosljedno, treba ne samo izbjegavati otvoreno ona društva koja je Crkva osudila, nego i ona koja razboriti ljudi, u prvom redu biskupi, drže za sumnjiva i pogibeljna. Dapače, a to je cjelovitosti vjere vrlo korisno, katolici se moraju udruživati s katolicima ako nužda drukčije ne prisili.« (Leon XIII., List *Longiqua oceanii* od 6. I. 1895.; br. Pr. IV, 175)

295. (III.) – *Biskupi mogu u stanovitim prilikama i uz određene kaucije tolerirati mješovita udruženja.*

»Mnogi nas između vas zamoliše, časna braćo, da vam podijelimo dozvolu da smijete tolerirati u svojim biskupijama takozvane kršćanske sindikate i to stoga jer su brojem radnika daleko veći negoli su katolička udruženja te bi nastale mnoge neugodnosti ako se to ne bi dopustilo. Imajući pred očima osobite prilike katoličke stvari u Njemačkoj, smatramo da toj molbi valja uđovoljiti. Izjavljujemo da se može tolerirati i dopustiti katolicima sudjelovanje i u onim mješovitim udruženjima koja su u vašim biskupijama dok takva tolerancija poradi novih prilika ne prestane biti zgodnom ili pravednom. To treba učiniti tako da se upotrijebe prikladne mjere opreza te da se uzmognu otkloniti pogibelji koje sa sobom donose, kako rekosmo, udruženja takve vrsti.

Najprije se treba pobrinuti da se katolički radnici koji su članovi ovih sindikata upišu i u katolička udruženja koja se zovu *Arbeitervereine*. Ako nešto zbog toga moraju pretrpjeti, osobito u trošku, uvjereni smo da će to rado učiniti jer ljube cjelovitost svoje svete vjere. Lijep je naime prevladao običaj da ova katolička udruženja nastojanjem klera koji ih vodi i čuva, vrlo mnogo rade za čistoću vjere i očuvanje neporočna čudoređa gajeći kod članova religiozni duh pomoću raznovrsnih nabožnih vježbi. Stoga će, bez sumnje, upravitelji ovih udruženja, poznavajući vremena, poučiti radnike osobito o onim zapovijedima i odredbama pravednosti i o dužnostima ljubavi za koje znaju da su im potrebne i korisne te će oni tako pravo i prema načelima katoličkoga nauka moći biti učlanjeni u sindikatima.« (Pio X., Enciklika *Singulari quadam* od 24. IX. 1912., B. Pr. VII, 276–277)

³⁰ Naravno uz potrebite garancije, vidi br. 295.

296. (III.) – *Biskupi moraju bdjeti da društva u kojima se nalaze katolici ne bi naškodila vjeri vjernika. (vidi br. 80)*

»Osim toga se isti sindikati, da budu takvi te se katolici u njih uz mogu učlaniti, moraju čuvati svakoga povoda ili stvari koji se ne bi slagali s naukom i zapovijedima Crkve te zakonite svete vlasti; isto tako da ne bi u tom pogledu njihovi spisi, riječi ili djela bili pokudni. Stoga je presveta dužnost biskupa da marno paze kako se ova društva vladaju i neka bdiju da ne bi njihovo učlanjenje štogod naškodilo katolicima.« (Pio X., Enciklika *Singulare quadam* od 24. IX. 1912., B. Pr. VII, 276–277)

297. (IV.) – *Ordinarij odlučuje da li su pojedina neutralna ili areligiozna društva na štetu po vjeru. (vidi br. 81)*

»Krist zaista živi i naučava u osobi biskupa prema onomu: ‘Tko vas sluša, mene sluša.’ To pravo koje mu pripada neka revno slijede katolički učitelji u svemu što se tiče katoličkih škola i odgoja klerika u višim i nižim sjemeništima; zatim neka napokon prosude potrebe ili odnose vjernika s nekatolicima u javnom životu da li općenje i saobraćaj s nekim društvima ili članstvo u nekim filantropskim udruženjima koja se nazivaju neutralnim ili areligioznim u pojedinom slučaju ili kraju ne dovodi vjernike u veliku opasnost da otpadnu od prave vjere.« (Benedikt XV., *List P. Pisaniju u istočnu Indiju* od 15. IX. 1921.; AAS, 1922, 7–11; *Život*, br. 3, 1923., str. 169)

298. (IV.) – *Surađivati se smije sa svim poštenim ljudima.*

»Kršćanska razboritost traži da se ne odbija ili, bolje reći, da se stekne pripomoć svih poštenih ljudi u radu za osobnim, ali poglavito socijalnim dobrom. Velika je većina Francuza katolička. Ali među njima koji nemaju tu sreću mnogi imaju, unatoč tomu, bistar razum i stanovitu ispravnost koja se može nazvati osjećajem duše koja je po naravi kršćanska. Također nismo propustili zatražiti suradnju tih ljudi u namjeri da svladavamo sektaški progon kojem je sada spala krinka s lica i koji sada hara te je u Francuskoj postao uzrokom vjerskih i moralnih nesreća.« (Leon XIII., *List mons. Favi, biskupu u Grenobleu*, od 22. VI. 1892.; *Documentation catholique* od 14. VI. 1924.; c. 1491–1492)

299. (III.) – *Žele li katolici postići pošten politički cilj, to smiju s nekatolicima surađivati u formi kartela. (vidi br. 240)*

»Mi dakle svakom hvalom rado obasipljemo čisto katolička radnička udruženja, koliko god ih ima u Njemačkoj, i stalo nam je do toga da uspiju u svemu što poduzimaju na dobrobit radničkih masa te im želimo sve bolji porast. Ipak, dok ovo velimo, ne niječemo da je dopušteno katolicima, osiguravši se pri tome, zajednički raditi s nekatolicima za zajedničko dobro

da tako radniku pribave bolju sreću te da traže i pravednije uvjete plaće ili rada ili da postignu koju mu drago drugu poštenu svrhu. Ali u takvu slučaju volimo da se katolička i nekatolička udruženja međusobno združe u savez koji je u tu svrhu zgodno izumljen u tzv. kartel.« (Pio X., Enciklika *Singulare quadam* od 24. IX. 1912.; B. Pr. VII, 275–276)

300a. (IX.) – *U politici se smije surađivati sa strankom koja počiva na neispravnim vjersko-moralnim načelima samo onda ako je to zahtjev neizbjegive nužde ili nakane da se spriječi još veće зло.* (vidi br. 147f)

300b. (II.) – *Valja biti u konfesionalnim organizacijama jer to Crkva danas traži od svojih vjernika.*

»Iz toga slijedi da je Crkva, to potpuno društvo koje nadvisuje svako drugo društvo, dobila od svoga Osnivatelja zadaću da vojuje za spas ljudskoga roda kao u *bojne redove poredana vojska* (usp. Pj 6,4). Ovaj se organizam i ova se ustanova kršćanskoga društva ne može mijenjati. Nije dopušteno ni jednom od njegovih članova da radi po svojoj volji i da izabere način koji mu se svida da bolje vojuje. Zaista, rasiplje, a ne skuplja tko ne skuplja s Crkvom i Isusom Kristom i, uistinu, protiv Boga se bore oni koji se ne bore u njegovim redovima i redovima Crkve. ‘*Tko nije sa mnom, protiv mene je. I tko sa mnom ne sabire, rasipa*’ (Lk 11,23). (Leon XIII., Enciklika *Sapientiae christianaee* od 10. I. 1890.; B. Pr. II, 277)

301. (II.) – *Neka se svećenici pod pokroviteljstvom biskupa međusobno ujedinjuju da uzmognu zajedničkim silama umnogostručiti svoju apostolsku djelatnost.* (vidi br. 106, 262)

»Još nam je nešto drugo na srcu što želimo preporučiti da svećenici *uspostave međusobno, kao što se to pristoji braći, što užu vezu koju će učvrstiti biskupski autoritet i kojom će ovaj i ravnati.* Jamačno se može preporučiti da se svećenici ujedine u udruženje, da se međusobno zaštite od nesreća ili da brane svoje ime i neporočnost svoga zvanja protiv neprijateljskih zasjeda ili poradi drugih sličnih uzroka. *Ali je daleko važnije* da se udruže da njeguju bogatstvo svete znanosti i, *poglavitno, da sa većim žarom prionu uz dužnosti svoga svetog zvanja te da tako rade za spas duša udruživši svoje misli i svoje sile.* Crkveni nam anali svjedoče da u vremenima kada su svećenici posvuda provodili zajednički život kojim li je dobrim plodovima urodila ova vrsta udruženja! Zašto se ne bi moglo ponovno uskrisiti u naše vrijeme nešto slično uzevši u obzir raznolikost zemalja i dužnosti. Zar se ne bi, kao i negda, s punim pravom mogli iščekivati isti plodovi na radost Crkve?« (Pio X., *Exhortatio ad Clerum catholicum* od 4. VIII. 1908.; B. Pr. VI, 48–49)

302. (III.) – *Svećenici smiju biti članovima samo onih udruženja koja ovise o biskupu.* (vidi br. 107, 263)

»Uostalom, časna braćo, da suprotstavimo djelotvorni bedem ovoj prevelikoj bujnosti ideja i ovom razvitku duha neovisnosti, pozivajući se na naš autoritet, od danas potpuno zabranjujemo svim klericima i svećenicima da dadu svoje ime bilo kojem udruženju koje ne bi ovisilo o biskupu.« (Pio X., Enciklika *Pieni l'animo* od 28. VII. 1906.; B. Pr. II, 211)

303. (II.) – *Svećenici u organizacijama vrše poglavito ulogu dušobrižnika.* (vidi br. 108, 264)

»Biskupi potpomažu sindikate i stavljaju ih pod svoju zaštitu; pod njihovim se autoritetom i vodstvom mnogi iz svjetovnoga i redovničkoga klera sa žarom posvećuju u društвima svemu što se odnosi na *brigu za duše.*« (Leon XIII., Enciklika *Rerum novarum* od 16. V. 1891.; B. Pr. III, 63)

304. (X.) – *Općenita zabrana za katolike Zagrebačke nadbiskupije da stupaju u neutralna prosvjetna udruženja.*

»Sveta Crkva koju vodi Duh Sveti određuje po Svetoj Stolici da se odgoj mora vršiti pomoću ustanova koje stoje na izrazito vjerskim i čudorednim katoličkim načelima. Ona traži od svojih vjernika da posvuda izričito i jasno ističu svoj katolički karakter. Stoga s velikim nepovjerenjem promatra ne samo društva koja u svojem programu iznose načela oprečna svetoj vjeri katoličkoj, nego, sjećajući se Spasiteljevih riječi ‘tko nije sa mnom, protiv mene je i tko sa mnom ne sabire, rasipa’ (Lk 11,23), isto tako promatra i ona tzv. neutralna koja, ne vodeći računa o vjeri, govore da vjera spada u crkvu, a ne u javni život. Kobne li zablude, predragi sinovi, kao da je moguće odgajati bez ustaljenih vjerskih i čudorednih načela; kobne li zablude, kao da svako udruženje kao takvo nije dužno odati čast Tvorcu naravnoga poretku koji od ljudi, društvenih bića, traži da se ujedinjuju i zajedničkim silama potpomažući se međusobno, nastoje se usavršiti vjerski, čudoredno, umno, socijalno i tjelesno.« (Mons. Antun Bauer, nadbiskup zagrebački, *List Hrvatskom orlovsrom savezu* od 5. V. 1924.; *Katolički list* od 7. V. 1924.)

X. ODNOS KATOLIČKE AKCIJE PREMA KATOLIČKOJ POLITIČKOJ AKCIJI

»Parvus error in principio, est magnus in fine.«³¹
Sv. Toma, De ente et essentia (proem.)

1. Povijesni razvoj

305. (III.) – *Katolici ne sudjeluju u talijanskom političkom životu jer im je to papa zabranio.*³² (vidi br. 62)

»Evo zašto prema sadašnjem stanju stvari akcija katolika ostaje tuđa politici, usredotočuje svoj rad na socijalnom i vjerskom polju, nastoji moralizirati narod čineći ga poslušnim Crkvi i njenu poglavaru, udaljuje ga od opasnosti socijalizma i anarchije, ulijeva mu poštivanje prema principu autoriteta i napokon utišava njegovu bijedu pomoću raznovrsnih uredaba kršćanskoga milosrđa.« (Leon XIII., Enciklika *Talijanskim biskupima i narodu* od 5. VIII. 1898.; B. Pr. V., 252)

306. – *U Italiji je duga politička apstinencija veoma koristila katolicima.* (vidi br. 427)

307. (VI.) – *U početku su razvoja katoličkoga pokreta iste organizacije obavljale odgojni, socijalno-ekonomski i politički rad.*

»Jedna te ista organizacija obavljala je funkciju Predsjedništva Katoličke akcije, Narodnoga saveza, Predsjedništva kršćanske demokratske akcije, Sindikata, Zadružne sveze i dr. i Katoličke političke stranke. Još su godine 1915. u Talijanskom katoličkom narodnom savezu (*Unione popolare*) bile uključene sljedeće organizacije: *Unione economico-sociale* (Ekonomski socijalni savez), *Unione elettorale* (Izborni savez), *Societa della Gioventu cattolica italiana* (omladinska organizacija), *Unione delle donne*

³¹ Mala pogreška na početku postane velika na kraju.

³² Talijanska vlada oduzela je Papu slobodu: slobodu koja je uvjet slobode cijele Katoličke Crkve. Cilj je tadanje talijanske vlade bio poniženje papinstva, a povod njenoj djelatnosti bila je urota svih protuvjerskih i sektarških elemenata. Da su katolici onda sudjelovali u političkom životu Italije, bili bi potpomogli to nepravedno stanje stvari. Zato im je to Papa zabranio. Nakon 1. svjetskog rata Papa je ukinuo tu zabranu.

cattoliche d'Italia (Ženska organizacija). Znak je da do diobe rada dolazi tek kasnije i da valja težiti kao za jednim idealom da razne akcije katolika zadobiju u svojem organizatornom obliku izražaj ljepote i raznolikosti.« (Kard. Gasparri, *List grofu Josipu della Torre, predsjedniku Tal. kat. narodnog saveza* od 25. II. 1915.; AAS, 1915, str. 138)

308. – *U počecima je isti organizam istodobno obavljao socijalni kao i politički rad katolika.*

309. – *Katoličke socijalne organizacije (Katolička akcija i Kršćanska demokratska akcija) pripravile su teren katoličkoj političkoj stranci. (vidi br. 420)*

310. – *Izgrađene katoličke socijalne organizacije bile su u Italiji temelj katoličkoj političkoj stranci. (vidi br. 427)*

311. – *Kod evolucije katoličkoga pokreta politički se je rad odijelio od Katoličke akcije. (vidi br. 393)*

312. – *Katolička politička stranka izišla je iz katoličkih socijalnih organizacija. (vidi br. 423)*

313. – *Nastojanje je Svetе Stolice da odijeli Crkvu i vjeru od stranačke politike. (vidi br. 32, 396)*

314. – *Čin Pija XI. kojim je odijelio Katoličku akciju od političke akcije bio je providencijalan i koristan za obje akcije. (vidi br. 438)*

2. Današnje stanje

315a. (III.) – *Ne smije se poistovjetiti katolicizam s jednim stranačkim političkim programom. (vidi br. 27)*

315b. (III.) – *Svi su katolici dužni svagdje braniti Crkvu. (vidi br. 125)*

315c. (III.) – *I stranačko organizirani katolici nisu samo dužni privatno braniti izvanstranačku Crkvu, nego to trebaju činiti i na političkom polju. (vidi br. 124)*

»Ponajprije se Sillonov katolicizam može složiti samo s demokratiskim oblikom vladavine koji drži da je u najvećem skladu s Crkvom i koji se tako rekavši s njom samom poistovjećuje; on dakle priključuje svoju vjeru jednoj političkoj stranci... Nakon našega prethodnika još jednom

hoćemo istaknuti da je zabluda i opasnost iz principa poistovjećivati vjeru s jednom vrstom vladavine; zabluda i opasnost su to veće kada se povezuje vjera s jednom vrstom demokracije čija su načela loša. *To zaista čini Sillon jer on u stvarnosti i zbog jednoga posebnog političkog oblika kompromitira Crkvu, sije neslogu među katolike te trga mladost, štoviše same svećenike i bogoslove od čiste katoličke akcije te tako beskorisno rasiplje žive sile jednoga dijela naroda.* I pogledajte, časna braćo, čudnovata protuslovlja. Upravo jer Crkva mora nadvisivati sve stranke, to se Sillon pozivlje na taj princip i neće da brani napadnutu Crkvu. Uistinu, Crkva nije sišla u političku arenu; ona je bila u nju uvučena da je uzmognu okljaštriti i orobiti. Nije li dužnost svakoga katolika da se služi političkim oružjem koje drži u rukama da vjeru brani i da prisili politiku da ostane u svome djelokrugu i da se bavi s Crkvom samo u tolikoj mjeri koliko je politika dužna da Crkvi dade što joj duguje. *Opaža se kako sillonisti iznose ili naglašavaju jedan program kojim nigdje i ni u kojoj mjeri ne pokazuju da su katolici.* To nimalo ne smeta istim ljudima da u jeku političke borbe, nakon jednoga zova, javno ispovijedaju svoju vjeru. Što to znači? Da su dva čovjeka u sillonistu: pojedinac koji je katolik; čovjek akcije koji je neutralan.« (Pio X., *List o Sillonu* od 25. VIII. 1910.; B. Pr. V, 134)

315d. – *Iz načelnih kao iz taktičkih razloga valja odijeliti Katoličku akciju od Katoličke političke akcije. (vidi br. 415b)*

316. – *Katolička politika jest aktivnost katolika na političkom polju za obranu religiozno etičkih katoličkih načela. (vidi br. 425)*

317. – *Crkva i Katolička akcija iznad su kontingentnih političkih pitanja. (vidi br. 25, 426)*

318. – *Katolička akcija je čisto vjersko-moralna akcija i poradi toga ona u sebi usredotočuje i ekonomsko-socijalnu te političku akciju, ali samo ukoliko se ove dvije posljednje odnose na načela katoličke vjere i katoličkoga čudoređa. (vidi br. 391)*

319. – *Katolička je akcija neovisna o svakoj političkoj stranci jer je povezana s hijerarhijom. (vidi br. 392)*

320. (XI.) – *Katolička je akcija neovisna o svakoj političkoj stranci. Katolička akcija se ne izjašnjava o čisto političkim pitanjima. (vidi br. 83c ili 83o)*

321. (XI.) – Navedeno je načelo provela belgijska omladina i izdala je sljedeće službeno priopćenje (27. XII. 1923.) koje prenosimo iz glasila franjevaca *Nova revija* od ožujka 1924., str. 79:

»Prema načelima katoličkoga nauka i odredbama papa, mladež priznaje dva vrhovna nezavisna područja: duhovno-crkveno i vremenito-državno... Čitava Katolička akcija, koliko se odnosi na vjeru i na čudoređe, podvrgнутa je upravi i nadzoru crkvenih vlasti, izuzimajući samo one stvari koje su čisto političke naravi. Katolička mladež priznaje da su interesi Crkve i države međusobno uvjetovani pa će stoga ona nastojati promicati i vremenito blagostanje države u duhu svete Crkve... *Katolička društva u svome radu za vremenito blagostanje države neće se vezati ni uz jednu političku stranku niti će se vodstvo katoličke mladeži izjašnjavati o ikakvom čisto političkom pitanju* koje nema odnosa s vjersko-moralnim programom katoličkih udruženja. Vodstvo će nastojati sa svoje strane širiti i zagovarati katoličko učenje o državi, o narodnom životu, o javnim poslovima... Katoličke omladinske organizacije založit će se za pobjedu vjersko-čudorednih načela i na političkom polju, dakako, u svakom slučaju potpuno poslušni naredbama crkvene vlasti.« (Rezolucija belgijske omladine od 27. XII. 1923.; *Nova revija*, ožujak 1923., str. 79; *Život*, rujan 1924.)

321. – *Crkva i Katolička akcija moraju stajati izvan i iznad stranačke politike.* (vidi br. 460)

322a. (XII.) – *Katolička akcija je nepolitička.*

»I jer je aktivnost organiziranih katolika, ukoliko je ovo sudjelovanje svjetovnjaka na posebnoj misiji Crkve akcija religiozna, a nepolitička, ne direktivna na teoretskom polju, već izvršujuća na polju praktičnom, potrebno je da razni oblici takve aktivnosti nađu u crkvenoj hijerarhiji svoje disciplinarno središte.« (Kard. Gasparri, *List kojim potvrđuje pravila Talijanske katoličke akcije* od 2. X. 1923. god.)

322b. (XII.) – *Katolička akcija ne bavi se stranačkom politikom, ali njeni članovi mogu slobodno biti članovi one političke stranke koju im katolička vjera dopušta izabrati.*

»1. Centralni savez Katoličke akcije nije nikada raspravljao o pitanjima koja se odnose na političke stranke. – 2. Ne obazirući se na krivu tvrdnju koja prikazuje članove Saveza kao pristaše u većini Pučke stranke, slijedi da su se članovi Vrhovnog savjeta Katoličke akcije u svojim manifestacijama skrupulozno čuvali od svake političke djelatnosti, iako imaju potpunu slobodu da budu osobno članovi one političke stranke koju im njihova vjera dopušta da izaberu.« (*La Croix* od 24. VIII. 1924.)

323a. (V.) – Organizacije Katoličke akcije su nepolitičke.

»K tome pridolazi ne samo briga i bojažljivost koju gore spomenimo, nego i tuga zbog zadjevica građana sa sugrađanima, a u prvom redu zbog nasilja koje se nerijetko nanosi svetim osobama, mjestima i stvarima, osim toga nasilje se nanosi i onim udruženjima koja, premda sama po sebi nisu ni sveta ni vjerska, ipak su u uskom savezu s vjerom i crkvenom hijerarhijom pod čijim vodstvom i pročelništvom pojedine ljude i domaće i građansko društvo nastoje, *isključivši svako stranačko političko trvanje*, privesti katoličkom osjećanju i življenu. Mi smo naime jasno i više nego jedanput naglasili *da nitko ne smije ni za političke ciljeve ni u korist stranačkih odnosa počinjati zloporabe bilo sa svetim autoritetom, bilo s Katoličkom akcijom, i to smo, koliko se dalo, zabranili*. To čini da se s pravom tužimo i osuđujemo nepravde nanesene vjeri i nasilja kojima su tobože zbog javnih političkih prilika izvrgnute svete osobe, stvari i zavodi.« (Pio XI., *Konzistorijalna alokucija* od 24. III. 1924.; *Katolički list* od 3. IV. 1924.; str. 158–159)

323b. (XII.) – U Katoličku akciju mogu biti učlanjeni katolici raznih kontingenata-političkih nazora.

»Naša je škola, dakle, otvorena svim katolicima, štoviše i onima čiji se nazori ne slažu u stanovitim prilikama javnoga života. Katolička akcija je jedna očinska kuća. Zar se ne događa da se u istoj porodici nazori djece, njihovi karakteri, njihove sposobnosti razilaze i da se oni unatoč tome međusobno cijene i da ostaju ujedinjeni u ljubavi prema svojim roditeljima. Naša je težnja da Katolička akcija bude velika porodica katolika gdje se svi udobno osjećaju. Ali iz toga slijedi da svi katolici moraju biti u njoj učlanjeni.« (L. Colombo, *Govor prigodom otvorenja Socijalnoga tjedna talijanskih katolika u Torinu; La Croix* od 19. IV. 1924.)

324. – Katolička akcija ne bavi se stranačkom politikom. (vidi br. 433)

325. (VI.) – Katolička akcija (omladinska društva) ne smije sudjelovati u stranačkim političkim borbama.

»Pred ovim će se žarom jamačno otvoriti slobodniji put ako se Vi, kao što ističete, suzdržite od sudjelovanja u borbama političkih stranaka. Zadista, takve borbe odviše sprečavaju ono željeno jedinstvo duša bez kojega se od katoličkih organizacija ne može nadati ničemu vrijednom u korist onoga za čim se teži.« (Pio X., *List gosp. Pierreu Gerlieru, predsjedniku Katoličkoga saveza francuske omladine, i članovima Glavnoga odbora istoga Saveza u Parizu* od 10. V. 1911.; B. Pr. VII, 67)

326. (VI.) – *Katolička akcija (omladinske organizacije) je izvan svake stranačke politike.*

»S takvom pripravom i dignuvši se nad sve stranke i ne povezujući se ni s kojom, članovi će Katoličkoga saveza francuske omladine nastojati da vjerno služe Crkvi i na taj će način istodobno, i to na ponajbolji način, koristiti svojoj plemenitoj zemlji i društvu jer samo kada Krist zavlada, zavladat će u svijetu i mir Kristov.« (Pio XI., Kard. Gasparri, *List g. Floryju, predsjedniku francuskoga saveza katoličke omladine* od 9. V. 1924.; *Documentation catholique*, 7. VI. 1924.)

»Cilj za kojim ide vaša katolička omladinska organizacija jest ono što je danas najkorisnije i štoviše najpotrebnije; u doba kada sve više raste neprijateljstvo protiv vjere i kršćanskih običaja, ova organizacija hoće svoje članove sačuvati od takve opasnosti i spasiti pomoću njih druge francuske mladiće, bez obzira na društveni sloj kojem ovi pripadaju. Da oživotvore svoj cilj, njena su sredstva izvanredna: njeni članovi otvoreno daju primjer kršćanskih kreposti, stoe izvan političkih diskusija i strasti, sa žarom se bave socijalnim pitanjima nastojeći ih provesti u život te snažno vrše svoju zadaću govorom, štampom i zgodnim ustanovama.« (Pio X., *List francuskoj katoličkoj omladini Egregie vos* od 22. II. 1907.; B. Pr. III, 46)

327a. (X.) – *Katolička omladinska udruženja nisu ovisna o nekim političkim strankama.*

327b. (X.) – *U katoličkim se omladinskim društvima moraju proučavati načela katoličke politike.* (vidi br. 365)

328a. (X.) – *Katolička je akcija podređena hijerarhiji.*

328b. (X.) – *Katolici se smiju izvan društava Katoličke akcije baviti stranačkom katoličkom politikom.* (vidi br. 164)

328c. (X.) – *Čisto politička akcija stranaka ne ovisi hijerarhijski o crkvenom autoritetu.* (vidi br. 266)

»Prije svega se valja sjetiti da omladinske organizacije nisu ni politička stranka ni sekcija jedne stranke, već one tvore društva čija je svrha da olakšavaju odgoj kršćanskoga duha koji poslije toga mora procvasti na svim područjima života: privatnoga i javnoga, obiteljskoga i socijalnoga. Članovi se ovih društava moraju isticati duhom svoje pobožnosti, uzornim vršenjem kršćanskoga života i apostolskim duhom koji ih sili da usred svojih odgovarajućih župa priteknu u pomoć svim dobrim akcijama, a poglavito poduci katekizma. Neka se ne zaboravi na proučavanje socijalnih i politič-

kih pitanja, ali neka to bude pravo proučavanje, a ne deklamiranje; neka to bude studij koga prosvjetljuje i učvršćuje zdrava kršćanska filozofija, studij koji odgovara dobi i intelektualnom razvitku mladića, studij koji će odgajati ponizne mislioce, a ne šuplje deklamatore. I zatim valja pripaziti da se ne bi odgojili mladići koji su sposobni govoriti o svim socijalnim, ekonomskim, političkim pitanjima, ali koji ništa ili skoro ništa ne znaju o svojoj svetoj vjeri. *Podsjećajući da Udrženje katoličke omladine nije ni politička stranka ni sekacija jedne stranke* ne mislimo time mladeži zabraniti proučavanje pitanja koja se odnose na javni život; isto tako joj time ne kanimo zabraniti kada je odgojena i dozrela u dobi, u karakteru i spremnosti da se *izvan društva ili svake druge organizacije katoličke akcije bavi poštenom, pravednom i umjerenom političkom akcijom*.

Katolička akcija u krilu od Crkve odobrenih organizacija ostaje ovoj hijerarhijski podređena; njena svrha je ili kršćansko usavršavanje svojih članova ili kršćanski apostolat među onima koji nisu njeni članovi. Politička akcija stranaka ne ovisi hijerarhijski o crkvenom autoritetu i radi toga ovaj za nju ne preuzima nikakvu odgovornost.« (Kard. Ratti/Pio XI. i lombardski biskupi, *Okružnica* od 16. XI. 1921.; *Documentation catholique* od 25. II. 1922.; c. 453–455)

329. (IX.) – *Katolička se akcija (omladinska organizacija) ne bavi stranačkom politikom.*

»Nije li ovoj, tako širokoj cjelini punoj nuda, falilo političko obilježje? Mi zaista ovo nismo vidjeli među poslovima vašega tjedna. Da vam pravo kažemo, tomu smo se radovali. Rekli smo: *Tako i valja! Mi se ne bavimo politikom. Ne!* Mi želimo činiti prije svega ono što se mora činiti, to jest izobrazbu i pripravu mladeži, i to prije svega vjersku izobrazbu i pripravu, a zatim moralnu, duševnu, kulturnu, socijalnu. Kada budete tako odgojeni, tek onda ćete biti u stanju naći odgovor na svaki onaj problem koji vam donese život.« (Pio XI., *Govor talijanskoj katoličkoj omladini* od 21. X. 1923.; *Zlatna knjiga orlovske omladine*, str. 83–85)

330. – *Iz Katoličke akcije valja ukloniti stranačku politiku jer »vjera ujedinjuje, a politika dijeli«. (vidi br. 394)*

331. (III.) – *Iz katoličkih organizacija valja isključiti stranačka politička pitanja.*

»Kao što se članovima može dogoditi da imaju razna politička mišljenja, to valja imati na umu da uslijed protivnih stranačkih nastojanja dobar sklad ne bude poremećen; valja se sjetiti svrhe društava koja od samoga katolicizma dobivaju svoje ime. A u radu se treba tako ponašati da ne bi

izgledalo da se pripada jednoj stranci, sjećajući se božanske riječi apostola sv. Pavla: 'Koji ste god u Krista kršteni, Kristom se zaodjenuste. Nema više: Židov – Grk! Nema više: rob – slobodnjak! Nema više: muško – žensko! Svi ste vi Jedan u Kristu Isusu!' (Gal 3,27–28). Iz ovoga će slijediti ova dobrobit: svi članovi neće samo međusobno, već će također razna društva iste vrste oživotvoriti ono što mora biti glavni cilj njihovih nastojanja, a to je sloga i dobar sklad. Uklonivši dakle, kako rekosmo, *stranačka pitanja* uklonit će se glavni razlozi prepiraka; posljedica će biti da će isti predmet ujediniti sve katolike, i to najveći i najuzvišeniji predmet radi kojega među katolicima vrijednima toga imena *ne može biti oprečnoga mišljenja.*« (Leon XIII., Enciklika *Cum multa sint* od 8. XII. 1882.; B. Pr. VII, 53)

332. – *U Katoličkoj akciji mogu biti katolici raznih kontingenntnih političkih mišljenja. (vidi br. 395)*

333. – *Neka se omladina ne bavi preuranjeno kontingenntno-političkim pitanjima. (vidi br. 162, 410)*

334. – *Prije negoli katolici zahvate u javni i politički život, neka se priprave dobrom katoličkom izbornom organizacijom. (vidi br. 119)*

335. – *Katoličke političke stranke pretpostavljaju izvanpolitičku i nadpolitičku Katoličku akciju. (vidi br. 222, 411)*

336a. – *Ne bude li narod imao jednu jedinstvenu nadpolitičku katoličku organizaciju, to se neće moći ni politička akcija katolika dobro razvijati. (vidi br. 407)*

336b. – *Politička obnova po katoličkim organizacijama. (vidi br. 464)*

337. – *Katolička akcija bavi se političkim problemima ukoliko su u njima uključena vjerska i moralna načela. (vidi br. 386)*

338. – *Katolička akcija (a i katolička politička stranka) bavi se sljedećim načelnim pitanjima: odnos Crkve i države, bogoslužje, poduka, pravo posjedovanja, groblja, rastava braka, tvorni napadaji na vjeru, propaganda zablude i nećudorednosti, neovisnost pape. (vidi br. 415a)*

339. – *Katolička politička stranka brine se, a Katolička akcija ne brine se za oblik vladavine, izbor poreza, organizaciju sudova, sastavljanje zakona. (vidi br. 414)*

340. – *Katolička akcija je uvijek podupirala konfesionalnu kršćansku demokratsku akciju. (vidi br. 387)*
341. – *Ne smije se poistovjetiti Katolička akcija (kršćanska demokratska akcija) i katolička politika. (vidi br. 451)*
342. – *Katolička politička stranka neovisna je o katoličkim socijalnim organizacijama. (vidi br. 385)*
343. – *Katolička akcija i katolička politička akcija imaju neka zajednička načela i neke zajedničke ciljeve. (vidi br. 385)*
344. – *Iz principijelnih razloga valja odijeliti Katoličku akciju i stranačku (katoličku) politiku. (vidi br. 402)*
345. – *Katolička akcija i katolička politička stranka su odijeljene. (vidi br. 383)*
346. – *Valja lučiti Katoličku akciju od katoličke političke stranke. (vidi br. 447)*
347. – (Tekst ovoga broja je izgubljen. Nema ga u originalu. - op. ur.)
348. – *Lučenje Katoličke akcije od katoličke političke akcije ne znači da se prva ne interesira za načelne političke probleme. (vidi br. 404)*
349. – *Treba poznavati razliku između Katoličke akcije i katoličke političke stranke. (vidi br. 413)*
350. – *U javnosti treba narod uputiti o razlici između Katoličke akcije i katoličke političke stranke. (vidi br. 382)*
351. (IV.) – *Neka dnevnik Katoličke akcije ne bude ujedno i glasilo jedne katoličke političke stranke. (vidi br. 248, 447h, 447i, 447k)*
- »Ništa vam neće znati bolje dokazati kojom razboritošću i brižljivošću ravnate vašom nadbiskupijom negoli spasonosna i zgodna misao do koje su vas dovele razne i vrlo teške opasnosti kojima je izložena vaša duhovna obitelj, a to je da kod vas potaknete *socijalnu Katoličku akciju* i da u skladu s preporukama papa *ujedinite ovim sredstvom sve istinite katolike u zajedničkoj težnji da se pod zaštitom zakona i ustanova zemlje bore za vjeru*. Vi ste osim toga razumjeli sljedeće: žele li se jednoj akciji takve vrste zajamčiti obilni i trajni plodovi, to je valja poduprijeti i promicati pomoću jednoga dnevnika

koji neće ništa naučavati što ne bi bilo u skladu s katoličkim duhom. Taj se dnevnik mora uzdignuti iznad nesloge političkih stranaka i mora za obranu vjere ujediniti i povezati sve dobre volje te dati po svojoj mudrosti i ispravnim spisima narodu svjetlo koje mu je potrebno da radi za dobrobit Crkve i domovine. Također će za katolike vaše biskupije koji žele razviti socijalnu Katoličku akciju moći biti korisne *samo* onakve novine koje će prema vrlo mudru od vas zacrtanu programu braniti katoličku vjeru, koje će je podupirati u svim svojim manifestacijama bez obzira na to radi li se kod toga o odgoju duhova prema načelima Krista ili orijentaciji htijenja prema velikim akcijama ili napokon o tome da se potaknu vjernici da slijede smjernice Crkve.

To ne bi bilo dosta kada bi svrha ovoga katoličkog dnevnika bila da potpomaže bilo koju političku stranku. I evo zašto smo mi na osobit način odobrili novine što ste vi htjeli, a koje će biti odijeljene od svih vrsta političkih interesa. Osobita će dakle značajka ovih novina biti da neće biti povezane ni uz koju stranku i da će zbog toga biti novine svih. Oslobođene od svake stege one će slijediti smjernice Crkve, naše zajedničke majke i učiteljice; one će naučavati njen nauk bez mržnje, bez gnjeva, bez strasti; one će izbjegavati da nazorima i interesima pojedinaca podređuju najuzvišenije interes vjere i domovine.« (Pio X., Enciklika *Qua tu prudentia* od 27. V. 1907.; B. Pr. III, 67–69)

352. – *Neka kler te laici koji predstavljaju vjerske interese izbjegavaju iz razloga razboritosti po mogućnosti svaki stranački politički rad. (vidi br. 185)*

353. – *Neka se iz razboritosti i oni koji samo predstavljaju interes vjere ne zauzimaju u javnosti za političke stranke. (vidi br. 401)*

354. – *Nitko ne smije politički nastupati u ime Crkve ili u ime Katoličke akcije (Kršćansko-demokratske akcije). (vidi br. 452)*

355. – *Kršćansko demokratske novine (Katoličke akcije) ne smiju govoriti o politici u ime Crkve i napadati katolike koji su u kontingenčno-političkim stvarima drugoga mišljenja. (vidi br. 375)*

3. Teoretska i praktična politička djelatnost Katoličke akcije

356a. – *Razlikovanje Katoličke akcije od Katoličke političke akcije ne znači da se prva ne interesira za načelne političke probleme. (vidi br. 404)*

356b. (IX.) – *Katolička akcija se ne bavi politikom, već podučava vjernike kako će se najbolje poslužiti politikom. (vidi br. 147d)*

356c. (IX.) – *Katolik koji se bavi politikom mora steći prije toga temeljitu vjersku, duševnu, ekonomsku i socijalnu izobrazbu. (vidi br. 147e)*

357. (III.) – *Katolička akcija mora širiti ispravna načela katoličke politike da za njih u javnosti radi, a njeni članovi će to činiti individualno ili unutar katoličkih političkih stranaka. (vidi br. 360)*

»I da se zaustavimo kod ovoga zadnjeg dijela obnove svega u Kristu. Vi dobro vidite, časna braćo, koju li pripomoći donose Crkvi ove izabrane čete katolika kojima je upravo namjera da ujedine sve žive sile s ciljem da se svim pravednim i dozvoljenim sredstvima uzmognu boriti proti nekršćanskoj prosvjeti. Oni nadalje hoće da svim sredstvima poprave silni nesklad koji iz te prosvjete proistječe; oni žele ponovno staviti Isusa Krista u obitelj, u školu, u društvo; žele uspostaviti načelo ljudskoga autoriteta kao zastupnika Božjega; potom si hoće velikodušno k srcu uzeti interes naroda, poglavito radničkoga i seljačkoga staleža, i to ne samo poučavanjem u ispravnim vjerskim načelima, tom jedinom pravom vrelu utjehe u tegobama života, već nastojeći da se obrišu njegove suze, utaže njegova trpljenja, mudrim mjerama poboljša njegovo ekonomsko stanje; zatim oni žele raditi na tome da se građanski zakoni promijene tako da se ovi učine pravednijima, da se ti zakoni poprave ako takvi nisu, a napokon da se u svim stvarima brane i sa zaista katoličkim duhom ističu prava Boga kao i sveta prava Crkve.« (Pio X., Enciklika *II fermo proposito* od 11. VI. 1905.; B. Pr. II, 93)

358. – *Katolička akcija širi ispravna politička načela. (vidi br. 405)*

359. – *Katolička akcija, šireći ispravna politička načela, neposredno pomaže katoličkoj političkoj akciji. (vidi br. 406)*

360. – *Katolička akcija mora širiti ispravna načela katoličke politike, a da za njih u javnosti radi, njeni će to članovi činiti individualno ili unutar (katoličkih) političkih stranaka. (vidi br. 357)*

361. – *Katolička akcija će odgajati javno mnjenje prema načelima katoličke politike. (vidi br. 436)*

362. – *Katolička akcija odgaja katoličku političku svijest. (vidi br. 388)*

363. – *Prije negoli katolik nastupi, politički treba biti za to spremam. (vidi br. 409)*

364. – *Katolička akcija (omladinska organizacija) mora pripravljati svoje članove za katoličku političku akciju. (vidi br. 412)*

365. – *U katoličkim se omladinskim društvima moraju proučavati načela katoličke politike. (vidi br. 327a)*

366. – *Katolička akcija javno preporuča politiku koja je najkorisnija za narod i najbolje odgovara katoličkim principima. (vidi br. 397)*

367a. – *Katolička akcija će u konkretnim načelnim slučajevima izreći svoje mišljenje neovisno o katoličkim političkim strankama. (vidi br. 437)*

367b. (IV.) – *Katolička se akcija mora postaviti na legalnu bazu te raditi i za vremenitu dobrobit domovine.*

»Hoćemo svratiti vašu pozornost na djelotvornu akciju koju vrše na dobrobit vjere i domovine katoličke organizacije i društva. I ako ove u području koje im pripada čuvaju svoju autonomiju, to si ipak moraju pružiti ruku, to jest treba u zajedničkom sporazumu raditi za sve ono što se tiče svih dobrih građana; moraju raditi u korist *najvišega dobra francuske domovine*. Dužnost je katolika, kao što smo to češće ponavljali, da svojoj zemlji pribave ovu sreću naroda, a za taj posao nije nitko zgodniji od njih. Neka se oni dakle odlučno postave na područje uredaba što postoje i koje si je dala Francuska da tako na tom tlu porade za zajednički interes vjere i domovine, i to s tim duhom jedinstvenosti i sloge koji mora prožimati svakoga dobrog katolika.« (Leon XIII., *List kardinalu Richardu* od svibnja 1897.; B. Pr. VI, 41)

367c. (I.) – *Katolička akcija ne smije raditi proti zakonitoj vlasti i zato ima pravo na zaštitu države.*

»Litvanska republika neće stavljati zapreke aktivnosti katoličkih društava koja su učlanjena u Ligi, a nadzire ih nadbiskup u Rigi. Ova će imati sva prava kao ostala od države priznata društva.« (Konkordat s Litvanskom republikom, AAS, 1922, 579)

368a. (XI.) – *Jedan konkretan primjer kako Katolička akcija mora politički djelovati u javnosti. (Propaganda protiv sektaškim namjerama francuske vlade u lipnju 1924.)*

»I evo gdje nam u ime moralnoga mira navijestiše mjere koje, ma što se o njima reklo, potječu od sektaškoga duha i koje će vrijeđati uvjerenje

mnogih Francuza, krnjiti prava pravednosti i slobode. To je napuštanje poslanstva kod Vatikana, primjena zakona o *kongregacijama* i primjena laičkih zakona na *Elzas i Lotaringiju*. Vaše je predsjedništvo uvidjelo da pod ovim uvjetima Savez francuske katoličke omladine ne može ostati rezerviran. Njegova je dužnost rasvijetliti javno mnjenje koje prigodom izbora 11. svibnja o tome nije izreklo svoj sud pa što o tome neki i rekli... Mi od vas (učlanjenih društava) tražimo da pokrenete ili organizirate u svakoj od vaših općina u mjesecu srpnju jedno ili više predavanja u kojima će se iznijeti ona tri pitanja koja nas zanimaju. Obraćajući se na široke slojeve, vi ćete nastojati odrediti nacionalno gledište koje je u vezi sa svakim od ovih. Da vas potpomognе, predsjedništvo će vam odmah poslati spremljene nacrte i potrebnu dokumentaciju. Također vas molimo da se putem štampe domognete javnoga mišljenja objavljajući ne polemične članke, već objektivne, znanstvene članke, i to u svim mjesnim novinama do kojih možete doći.« (*Proglas Katoličkoga saveza francuske omladine* od 18. VI. 1924. u kojem je učlanjeno četiri tisuće organizacija; *La Croix* od 21. VI. 1924.)

368b. (XI.) – *Jedan primjer kako Katolička akcija djeluje politički, i to izvan i iznadstranački.*

Advokat Camillo Corsanego, glavni predsjednik Talijanske katoličke omladine, objelodanjuje pod naslovom *Talijanska mladež* poziv koji daje smjernice i savjete s obzirom na skore izbore te piše:

»Za mjesec su travanj sazvane skupštine za glavne izbore u Zastupnički dom. Nije potrebno ovdje opetovati zašto se Katolička omladina ne poistovjećuje ni s jednom političkom strankom i kako ona nema borbenu politiku među svojim ciljevima koji ostaju nepromjenljivi već više od pola vijeka njena slavnoga života: odgoj kod mladića vjerske, čudoredne, građanske i socijalne svijesti. Slijedeći stoga tradicije naših prethodnika mi se zadovoljavamo da podsjetimo one mladiće koji će po svojoj dobi imati pravo i dužnost surađivati kod izbora budućih zakonodavaca, na vjerska i čudoredna načela koje mora slijediti onaj koji ne želi zatajiti da je kršćanin, kao i vezu između vjerskih načela koja ispovijeda i djelatnosti u privatnom i javnom životu. Ta su načela sljedeća: sloboda vjere, pravedno poštivanje svetih stvari i osoba, najveće poštivanje prema svećeničkom odijelu i staležu, sloboda sastajanja i manifestacija svim katoličkim udruženjima, poštivanje osoba koje ovima pripadaju, njihovih znakova i zastava, istinita ravnopravnost svih građana pred zakonom. Ne možemo se zadovoljiti površnim uvjerenjima nekakve vjere, već moramo težiti punim žarom naše kršćanske duše da dobijemo od budućih zakonodavaca ispovijedanje i socijalnu obranu kršćanskoga morala i kršćanske vjere u pobjedi nepromjenljivih Božjih zakona, zakona Boga istinitoga i jedinoga, Tvorca neba i

zemlje, jednoga u biti i trojedinoga u osobama, a nipošto Boga filozofskih vjera koje se zadovoljavaju time da dopuste jedno božanstvo ili jednoga Boga stvorenoga prema slici i prilici ljudskoj.«

»I jer su mlade duše otvorile put izobrazbi kršćanske svijesti, to visoko i glasno opetujemo naš krik za slobodu škola, za vjerski odgoj koji pohvalno započet u prvim školama ne smije biti uništen i protuslovljen od protukršćanske obuke u dalnjim školama, već taj mora pratiti i usavršava svjetsku znanost s vrhunaravnim svjetлом vječne mudrosti: *initium sapientiae timor Dei*^{33.}«

»I uz školu hoćemo spasiti kršćansku obitelj, to jest talijansku obitelj. Kada se dičimo da smo nepopustljivi branitelji njene neporočnosti i prema tome njene moralnosti, to hoćemo da se u njoj štiti jedno svetište, jedna škola, prva stanica socijalne tvorevine. Jao, kada bi našim narodom morao vladati onaj koji bi potpomagao slabljenje obiteljskih veza, kao rastavu braka, slobodnu ljubav, razbludnost, pornografiju i sve ono što potkapajući poštenje običaja, truje izvore kreposti...«

Ova uputa omladini predsjednika talijanske katoličke omladine upozorava, nadalje, na političke smjernice pape Leona XIII. i njegovih nasljednika. Treba odbiti od sebe anarhizam socijalista kao i liberalni apsolutizam. Socijalizam tvori od radnika roba države, a liberalizam proglašava državu izvorom prava i dolazi do despotizma koji samu Crkvu zarobljuje i tako uništava i najplodonosnije privatne inicijative: »Nećemo dakle od pogrešljivih učitelja svijeta – završava članak – učiti socijalni nauk, već od nepogrješivoga Učitelja: Krista Gospoda u riječi njegova namjesnika.« (*Immortale Dei – Ubi Arcani Dei*)³⁴

4. Odnos Kršćanske demokratske pučke akcije prema katoličkoj političkoj akciji

369. (II.) – Izraz »kršćanska demokracija« ne smije se politički shvaćati.

Zlo bi bilo kada bi se naziv *kršćanska demokracija* izopačio u političkom smislu. Bez dvojbe, *democratia* prema samom značenju riječi i prema uporabi filozofa označuje pučku vladavinu, ali u sadanjim prilikama treba se ovim nazivom tako služiti da mu se oduzme sav politički smisao te da mu se ne pripiše drugi smisao osim blagotvorna kršćanskoga rada među narodom. Zaista, budući da su odredbe prirode i evandelja same po sebi iznad ljudskih slučajnosti, to je potrebno da one ni u kojem slučaju ne ovise o jednoj vrsti društvene vladavine; one se naprotiv mogu složiti sa svakom vrstom vladavi-

³³ »Početak mudrosti je strah Božji« (Izr 1,7; Ps 111,10).

³⁴ L’Osservatore Romano, prije travnja 1924.

ne samo ako ta nije u protuslovju s poštenjem i pravednošću.« (Leon XIII., Enciklika *Graves de communi* od 18. I. 1901.; B. Pr. VI, 211)

370. (II.) – Kršćanska demokratska akcija ovisna je o biskupu³⁵

»U vršenju svoje uloge kršćanska demokracija ima neizbjegivu dužnost da ovisi o crkvenom autoritetu, pokazujući prema biskupima i njihovim zastupnicima potpuno pokoravanje i poslušnost; nije ni hvalevrijedan žar niti je to iskrena pobožnost kada se poduzimaju štoviše i lijepo i u sebi dobre stvari ako ove nisu odobrene od vlastitoga pastira.« (Pio X., *Motu proprio* o kršćanskoj pučkoj akciji od 18. XII. 1903.; B. Pr. I, 110)

371. (III.) – Kršćanska je demokratska akcija ovisna o biskupu ukoliko se ona tiče vjere i čudoređa.

»I zaista, kao što smo o tome nedavno pisali berganskom biskupu, od velike koristi mogu biti takve organizacije dok se oslanjaju na katolička načela i dok se budu, što se tiče vjere, čudoređa i nauka, poslušno pokoravale crkvenoj vlasti... Mi dakle ova udruženja osobito preporučujemo dobrohotnosti istodobno radnika kao i gospodara; uzdamo se da će ona uz pomoć Božju uvelike pridonijeti općem dobru, i to poglavito onda ako se nikada ne budu udaljila od poslušnosti prema crkvenom autoritetu, a ni od zakona kršćanske ljubavi.« (Benedikt XV., *List venetskim biskupima* od 14. VI. 1920.; AAS, 1920, 290–291)

372. – Ne smije se poistovjetiti Kršćanska demokratska akcija i katolička politika. (vidi br. 451)

373. (II.) – Kršćanska je demokratska akcija neovisna o političkim strankama.

»Oni jesu, a i ostaju posve strani stranačkim strastima i raznim događajima... Ako je to tako, nastojanja i akcija katolika koji se trude promicati dobro proletera ne mogu jamačno nikada težiti za tim da se s više simpatije susreće jedan režim od drugoga ili da se nastoji uvesti jedan režim.« (Leon XIII., Enciklika *Graves de communi* od 18. I. 1901.; B. Pr. VI, 211)

374. (III.) – Kršćansko-demokratska akcija ne služi stranačko-političkim ciljevima.

U svojoj enciklici *Graves de communi* od 18. I. 1901. papa Leon XIII. napisao je: »Nije dopušteno dati politički smisao kršćanskoj demokraciji;

³⁵ Terminologija Kršćanska demokratska (pučka) akcija služila je u početku za sve organizacije bilo odgojne (omladinska, đakačka i druga društva), bilo ekonomске (sindikati, zadruge), koje su bile osnovane za istodobnu zaštitu materijalnih, kao i vjersko-moralnih interesa. Danas je za prvi tip uobičajen naziv Katolička akcija.

treba po strani ostaviti svaki politički smisao; zapovijedi prirode i evanđelja jesu i ostaju iznad stranaka i promjena događaja; projekti akcije katolika ne smiju imati za cilj da više cijene ili da priprave teren jednom obliku vladavine radije negoli kojem drugom. Evo kako valja razumjeti ove riječi: kršćanske demokratske institucije, pa makar kakav bio njihov karakter, moraju se smatrati manifestacijama kršćanske pučke akcije osnovane na naravnom pravu i zapovijedima evanđeoskim. Ne smiju se dakle smatrati sredstvima za ostvarivanje političkih ciljeva ili za promjenu jednoga oblika vladavine.«

375. (III.) – *Kršćanske demokratske novine i novine Katoličke akcije ne smiju govoriti o politici u ime Crkve i napadati katolike koji su u kontingenntno-političkim stvarima drugoga mišljenja. (vidi br. 355)*

»Kršćanske demokratske novine mogu također davati informacije i sudove o političkim događajima i mišljenjima, ali one ne smiju tvrditi da govore u ime Crkve niti im je dopušteno da u predmetima, gdje je diskusija slobodna, nameću svoj način gledanja, i to tako kao da ljudi koji drukčije od njih misle ne bi bili iskreni katolici.« (Leon XIII., Enciklika *Graves de communi; Instrukcija Kongregacije za izvanredne crkvene poslove o kršćanskoj narodnoj akciji ili kršćanskoj demokraciji u Italiji* od 27. I. 1902.; B. Pr. VI, 262–263)

376. (III.) – *Kršćanska demokratska akcija ne smije služiti političkim strankama.*

»Zatim se kršćanska demokracija ne treba *nikada miješati u politiku i ona ne smije služiti ni strankama ni političkim ciljevima* jer to nije njen djelokrug, ali ona mora biti blagotvorna akcija u korist puka osnovana na prirodnom pravu i na zapovijedima evanđelja.« (Leon XIII., Enciklika *Graves de communi; Instrukcija Kongregacije za izvanredne crkvene poslove o kršćanskoj narodnoj akciji ili kršćanskoj demokraciji u Italiji* od 27. I. 1902.; B. Pr. VI, 262–263)

»Talijanski se kršćanski demokrati moraju potpuno suzdržati od svakoga sudjelovanja u bilo kojoj političkoj akciji koja je zbog razloga vrlo užvišenoga reda u sadašnjim prilikama svakom katoliku Italije zabranjena.« (Pio X., *Motu proprio* o kršćanskoj pučkoj akciji od 18. XII. 1903.; B. Pr. I, 110; vidi br. 305 u bilješci)

377. – *Nitko ne smije politički nastupati u ime Crkve ili u ime kršćansko-demokratske akcije. (vidi br. 452)*

378. – *Moraju postojati praktične veze između katoličke političke akcije (stranke) i kršćanske demokratske akcije. (vidi br. 422)*

XI. DODATAK

1. IZVATCI IZ TALIJANSKOGA ČASOPISA *CIVILTÀ CATTOLICA*

- a) Pravila Talijanskoga katoličkog izbornog saveza
Civiltà cattolica od 19. V. 1906., str. 479

379. (X.) – *Rad političkih stranaka mora biti usmjeren prema državi, a nadahnut papinskim smjernicama. (vidi br. 229)*

»*Svrha:* a) ujediniti u izbornim kotarevima i općinama Italije katoličke izborne organizacije koje postoje i da koordinira te pojača njihovu akciju; b) podići slična društva gdje ne postoje; c) da sabere i odredi elemente akcijskoga programa za koji se katolički zastupnici moraju u javnim administracijama skladno boriti.

Sredstva: da se postignu vlastiti ciljevi, Savez će poticati redovite i izvanredne skupštine delegata pripojenih organizacija i katolika koji zauzimaju javno izborno mjesto kako bi mogli proučavati političke i administrativne probleme koji su od najvećega interesa za državu, za provincije, za općine ne ispuštajući prema papinskim smjernicama brigu za vjerske, moralne i socijalne interese.«³⁶

- b) Narodni savez i Pučka stranka u Italiji
Civiltà cattolica od 21. II. 1920.

»U brzini naših vremena čuje se često tužba – i tome se nitko ne čudi – da se danomice množe i silno povećavaju zbrke svake vrste, svakoga reda, teoretskoga i praktičnoga, načela i činjenica, pojmove i riječi. Ne trebamo se čuditi ako se je nešto od slične zbrke u izražavanju kao posljedica zbrke ideja također ušuljalo i katkada jako raširilo među katolicima i među samim svećenicima koji su napokon jednostavno ljudi svoga vreme-

³⁶ Ukoliko je *finis ultimus* države vječno blaženstvo (*sempiterna beatitudo*), svaka se politička stranka treba pokoriti hijerarhiji i to ukoliko se njen program odnosi na ovu *sempiternu beatitudo*, tj. na vjeru i čudoređe.

na i naravno podvrgnuti nazorima koji su moderni te eto vode na krivi put. Ali to isto svakom strastvenom prijatelju istine i jasnoće nameće još veću dužnost... *da ustanovi zbrku*, da odijeli pojmove, da štoviše i kritizira same izraze koji pretpostavljaju krive teorije, makar se oni upotrebljavali s najboljom vjerom kao oni dobri ljudi koji žele elegantno *naslagati ideje i valorizirati pojmove* itd. Dužnost je svih da i među prijateljima rade na sporazumu u potrebnim tumačenjima i razlikovanjima jer bude li svakome bolje određen njegov djelokrug rada, neće doći u nezgodno vrijeme do zabluda ni međusobnih zapreka ili nesporazuma među sljedbenicima iste vjere, među poštenim ljudima koji teže za općim dobrom.«

380. (XII.) – *Velika je zabluda identificirati Katoličku akciju s jednom katoličkom političkom strankom.* (vidi br. 245)

»Ali smo sada pozvani da zabilježimo posve osobit slučaj zablude ili zbrke izraza i ideja, i ukoliko nam to bude moguće, gledat ćemo ga ukloniti: to je što se miješa *Narodni savez među katolicima Italije s talijanskim Pučkom strankom*. I tom prigodom moramo ovdje temeljito iznijeti neke kratke i vedre primjedbe koje će koristiti, kako se nadamo, da razbistre izraze kao i pojmove koji odviše lako izblijede u maglama suvremenih strasti, poglavito onda kada se dotiču gorućega područja politike. Mi ćemo gledati da se u ovo ne miješamo i da ne diramo u osobe jer bi bilo nepravedno njih okrivljavati ili koriti radi slučajne ili nehotične zbrke...«

U nekim mjestima je ovo uvjerenje tako ukorijenjeno tako da i sami vode i kler miješa Narodni savez i prema tome Katoličku akciju s talijanskim Pučkom strankom; dok se s druge strane drži da ekonomski organizacije i socijalno pitanje, koje se na njih odnosi, nemaju nikakva odnosa s Katoličkom akcijom jer ona ide za idealnim i moralnim ciljevima dok one za čisto materijalnim. Takve su izjave, zaista, veoma sudbonosne, ali tko s pažnjom promatra suvremene činjenice i ideje, njemu se ne čine pretjerane.«

381. (XII.) – *Neprijatelji vjere napadaju Crkvu pod izlikom da katolička politička stranka djeluje u njeno ime.* (vidi br. 258)

»I neprijatelji dobro znaju za ove činjenice; pretjeruju ih i njima dodaju nove i izrabljaju u svoje ciljeve; zbrka im služi ne samo da bace podvale ili brutalni udarac na protivničkoga zastupnika, već poglavito da udalje ponajprije neiskusno mnoštvo dobrih građana zavaravajući ih da su oruđe jedne popovske vlasti koja njima vlada ('popovci') i zatim da bace na sam crkveni autoritet *odgovornost* ili mržnju koju su bespotrebno navukli u svojoj političkoj i parlamentarnoj akciji. Svatko uostalom može ustanoviti činjenicu i mnogovrsnu štetu uslijed zbrke kojoj smo se žalostili, i to u ona dva prak-

tična ekstrema zabluda koja smo gore naveli i koji se dnevno pokazuju u mnogim slučajevima, štoviše i među svećenicima jednoga i drugoga klera.«

382. (XII.) – *U javnosti treba narod uputiti o razlici između Katoličke akcije i katoličke političke stranke.* (vidi br. 247, 350)

»Zbog toga se moramo mnogo manje čuditi da slična zbrka ulazi djelomično među omladinske redove, u društva, u same kongregacije ili katolička udruženja prijeteći opasnošću da odviše odvrate od istinitoga i dubokoga vjerskog odgoja. Zato bismo mogli reći da uz zbrku usput ulaze i neminovna politička razilaženja prema poznatoj poslovici *da nas politika dijeli*. I kada manjka kod najstarijih ili se kod učitelja pokoleba čvrsta ravnoteža istine koja treba biti vodilja, kako se onda to može predstaviti najmlađima? Postoji zaista među dvama ekstremima pravedna sredina i ova zajamčuje istiniti napredak jer dolazi samo od *neporočnosti kršćanskih načela, s obzirom na dvostruko društvo vjersko i građansko*; to bi morao biti znak koji je dovoljan da ujedini sve u jednu jedinstvenu grupu, stare i nove zastupnike katolika. Ali ako manjka takav sporazum, to se ne može tražiti od zagrijanih mladića onaj *modus in rebus (način u djelovanju)*, oni sigurni ciljevi mimo kojih ne može postojati pravednost.«

383. (XII.) – *Katolička akcija i katolička politička stranka su odijeljene* (vidi br. 345).

384. (XII.) – *U počecima je u istom organizmu bio istodobno usredotočen socijalni i politički rad katolika.*

385. (XII.) – *Katolička akcija i katolička politička akcija imaju neka zajednička načela i neke zajedničke ciljeve.* (vidi br. 343)

»Narodni savez se istodobno nije ni malo pomiješao s novom *talijanskim Pučkom strankom*; on se je naprotiv održao u potpunoj neovisnosti o njoj i to ne samo otkada je prestao prijašnji *Izborni savez* i *Ekonomskosocijalni savez*, već se je on još izgradio u svojoj nutrini i proširio je svoje djelovanje prema vani novim poslovima i novim područjima rada. Drugim riječima, nedavne činjenice, odnosile se one na političku ili ekonomsku akciju, nisu ništa izmijenili ni u duhu ni u ciljevima Katoličku akciju i ništa nisu oduzele potpunosti njena programa. Zaista je talijanska *Pučka stranka*, koja se je pojavila nakon staroga *Izbornog saveza*, također uzela neka načela i stavila si je za zadaću neka zajednička osvajanja s Katoličkom akcijom.«

386. (XII.) – *Katolička akcija bavi se političkim problemima u koja su uključena vjerska i moralna načela.* (vidi br. 337)

»Ali radi toga nije ova akcija, kojoj se posve i isključivo posvećuje *Narodni savez*, odustala od svojih načela i svojih osvajanja, a još manje je prepustila tumačenje onih i primjenjivanje ovih jednoj novoj političkoj organizaciji koja je od nje različita i neovisna: *ona je naprotiv zahtijevala i zahtijeva kao vlasništvo sve one probleme, ona politička pitanja, ekonomска, socijalna u kojima je uključeno jedno vjersko ili moralno načelo*, kao što je to izjavio i sam predsjednik *Narodnoga saveza* u svom govoru na trećem kongresu Saveza i u svojoj okružnici prigodom političkih izbora. I razlog tome je jasan jer Katolička akcija kao takva, jer je *nerazrješivo povezana s crkvenim autoritetom*, sudjeluje na punini njene socijalne misije te se toga ne može odreći, a da se pri tome sama ne zaniječe. Napokon, posebna zadaća Crkve koja je ustanovljena da štiti život duha u svim svojim pojavama, proteže se svakuda kamo seže djelokrug vjere ili čudoređa, na svako polje u kojem može po uzoru Božanskoga Utemeljitelja ‘prolaziti blagoslavljujući i sve ozdravljajući’, poglavito s obzirom na spas duše, ne zapuštajući, i nipošto ne prezirući ono što se odnosi na materijalno i zemno blagostanje: *jer tako prolazimo kroz zemaljska dobra da ne izgubimo vječna.*«

387. (XII.) – *Katolička je akcija uvijek podupirala konfesionalnu kršćansku demokratsku akciju. (vidi br. 340)*

»Odatle je došao žar uslijed kojega je Katolička akcija u svako vrijeme promicala ekonomsku akciju i često u tolikoj mjeri da se je činilo te je potpuno zaokupljena jedino potpomaganjem i umnožavanjem materijalnih uspjeha, ali moguće i s nekom prividnom ili istinitom opasnošću za duhovne stvari. Tako nastadoše i raširiše se na poticaj katolika akcije i institucije namijenjene zakonitoj i tehničkoj obrani interesa rada i radnika, kooperativne, osiguravajuća društva da uzmognu biti ustukom onim revolucionarnim institucijama socijalista, a da pri tome mnoge kao takve nisu uzele ni ime ni znak katolika. To je npr. Talijanski savez radnika, Talijanski kooperativni savez, Savez međusobne pripomoći i socijalnih osiguranja i slično. Oni hoće protegnuti svoju akciju na sve, i na nekatolike, ali dolaze tom prilikom u opasnost da napuste nešto od čisto kršćanskoga duha. Tako mogu pasti pod vodstvo protivnika ili da odviše rade po njihovim metodama ili nakanama, također ukoliko ovima prijeti opasnost da se udalje od sigurnosti katoličkih smjernica i, sve u svemu, da zapadnu u one teške neprilike koje je Papa Pio X. htio ukloniti svojom enciklikom *Singulari quadam* od 24. rujna 1912. upućenu biskupima Njemačke. Zbog toga si poglavito nekoje od tih institucija, unatoč svim dobrim nakanama mnogih pomagača i osnivača, zaista moraju ponavljati, barem kao krik, upozorenja riječi pune straha iz same enciklike: ‘Kada se radi o udruženjima koja izravno ili neizravno dotiču područje religije i morala, nije dopušteno

promicati i širiti u spomenutim krajevima miješane organizacije, tj. organizacije u kojima su zajedno katolici i nekatolici. Iznad svega, u takvim organizacijama ima ili može biti za naše vjernike ozbiljnih opasnosti za cjelovitost njihove vjere i za dužnu poslušnost zapovijedima i propisima Katoličke Crkve.'« (Pio X., *Singulare quadam*, 24. 9. 1912.)

»Zbog svega toga ćemo također nakon proširenja takvih institucija reći još više negoli prije jer ovima samima prijeti, kako rekosmo, opasnost da sidu s pravoga puta i da druge odvedu s najsigurnije direktive kršćanskoga duha. Katolička akcija, a Narodni savez posebice, nisu odustali i nisu mogli odustati da promiču sa svoje strane prikladnu socijalno-ekonomsku organizaciju, posebice gdje su njeni članovi i gdje hoće da budu otvorenim katolicima; još manje su se k tome odrekli nastaviti s proučavanjem, propagandom, iznašanjem socijalnoga katoličkog nauka i njegovih zahtjeva. Tim više što se to može jedino činiti pomoću jedne akcije ili udruženja koji stoje u intimnoj vezi i ovisnosti o Crkvi.

Jasno je dakle da Katolička akcija i prema tome Narodni savez koji je u sebi usredotočuje za Italiju mora proširiti svoje djelo, svoja naučavanja, svoje ustaljene smjernice i na socijalno, ekonomsko, političko polje, jer su u vezi s vjerskim i moralnim interesima.«

388. (XII.) – *Katolička akcija odgaja katoličku političku svijest. (vidi br. 362)*

»I jer Katolička akcija promatra ekonomiju i politiku samo ukoliko su ove u vezi s moralom i vjerom, jasno je da se njen bitni i posebni djelokrug proteže na ono što je u neposrednoj vezi sa samom vjerom i moralom samim. Akcija Narodnoga saveza je dakle jedna moralna i vjerska akcija i radi toga je još jasnije da se bitno razlikuje od života i akcije bilo koje političke stranke kao i od svake čisto ekonomске ili građanske organizacije ili takva udruženja... *Ona mora, danas više nego ikada, raditi na tome što ne mogu ni političke stranke ni ekonomске akcije; na socijalnom odgoju katoličkih savjesti, odgajajući odlučne muževe sposobne misliti, govoriti, raditi uvijek kao katolici, također u građanskom i socijalnom životu, u samim ekonomskim, kao i u političkim odnosima, i to u skladu s najvišim načelima čudoredne ispravnosti kršćanstva koje ne dopušta dijeljenje javne savjesti od privatne.«*

389. (XII.) – *Katolička politička i katolička ekonomска akcija prepostavlja Katoličku akciju. (vidi br. 221)*

»Iz toga također slijedi jedan zaključak od najveće važnosti: *da sama politička i ekonomска akcija, ako zaista želi da je prožimaju kršćanska načela, mora prepostavljati Katoličku akciju*, jer ona sama treba intelek-

tualnu i moralnu pripravu; ona si je sama ne može dati, ali je može dobiti od duge kušnje naših društava koju od svojih članova traže. Tako, gdje bi propala ili oslabila prava Katolička akcija i s njom čvršća djelotvornost Narodnoga saveza, presušilo bi ono što se najboljega nalazi bilo u ekonomskim organizacijama, bilo u političkim strankama ili grupama koje si traže nadahnuće u kršćanskim načelima. I tko bi o tome sumnjao, mogao bi se također uvjeriti bacivši jedan jedini pogled na liste koje smo dali o pobjedama same Pučke stranke³⁷; *ove su bile brojnije u onim predjelima gdje je bila živahnija Katolička akcija staroga kova*, gdje su poglavito cvale kongregacije, bratovštine, oratoriji, udruženja katoličke omladine; naprotiv su slabo ili nikako uspjele u drugim krajevima, poglavito na jugu, iako akcija socijalista i drugih revolucionarnih stranaka ovdje nije bila jaka.«

390. (XII.) – *Krive prosudbe i ocjene Narodnoga saveza i njegove uloge u društvenom životu*

»Dakle, vrlo su kratka pogleda ljudi koje su uvrijedile ili zastrašile kritike prijatelja; ljudi koji žele bolje stanje, a zanemaruju ili možda napadaju čisto vjersku akciju. Osim toga, sami sebe uvjeravaju ili druge uvjeravaju da je Narodni savez odigrao svoju ulogu ili da jedino zaslužuje opstanak ako se stavi u službu političke akcije ili ekonomske organizacije ili da postane njihovom robinjom, jer ove tobože jedine odgovaraju današnjem vremenu.«

391. (XII.) – *Katolička akcija je čisto vjersko-moralna akcija i poradi toga ona u sebi usredotočuje i ekonomsku, socijalnu te političku akciju, ali samo ukoliko se ove dvije posljednje odnose na načela katolička vjere i katoličkoga čudoreda. (vidi br. 318)*

»Vidimo dakle dan-danas *Katoličku akciju* – bilo moralnu ili vjersku, akciju obrane, propagande, katoličke kulture; bilo ekonomsko-socijalnu akciju čisto kršćanske organizacije radnika, zaštite njihovih, pravednih prava, kooperacije ili socijalnoga osiguranja; bilo napokon čisto građansku ukoliko katolički duh može i mora prodrijeti i u javni i građanski život, jer se ovaj ne može nikako istrgnuti iz moralnoga i vjerskoga reda, vidimo je cijelu ponovno usredotočenu u jednom jedinom organizmu – *Narodnom savezu* talijanskih katolika... Širina polja, kao i jednostavnost organizacije, moraju napokon usredotočiti u Narodnom savezu sve najaktivnije sile kako klera, tako i katoličkoga laikata. U njemu je sada stari i tradicionalni oblik talijanske Katoličke akcije po biskupijama i župama potpuno uspostavljen, ako se tako može reći. Pod središnjim vodstvom biskupijski sa-

³⁷ Usp.: Civilta Cattolica, 1919., IV. str. 464 i slj.

vezi i župne grupe su lokalna središta akcije nad kojima se proteže očinski autoritet biskupa i župnika.«

392. (XII.) – *Katolička akcija neovisna je o svakoj političkoj stranci jer je povezana s hijerarhijom. (vidi br. 319)*

»U svojim oblicima, u svojim osloncima, u svojim životnim izvorima, kao u svom duhu i u svojoj misli Katolička se akcija – Narodni savez drži, dakle, ne samo potpuno neovisno o bilo kojoj političkoj stranci, o bilo kojoj ekonomskoj, bankarskoj ili novinarskoj grupi, već je ona uvijek i tjesno povezana s hijerarhijom, ona zajedno s njom neće samo napustiti ili usporiti nešto od svoje prijašnje djelatnosti, već je hoće naprotiv ponajprije oživjeti i uvijek više proširiti kao vlastiti apostolat, najzgodniji u naša vremena za potrebnu intelektualnu, moralnu, a poglavito vjersku obnovu modernoga društva.« (Ovdje završava članak *Narodni savez i Pučka stranka u Italiji, Civiltà cattolica* od 21. II. 1920., str. 289–301)

393. (XII.) – *Kod evolucije katoličkoga pokreta politički se je rad odijelio od Katolička akcije. (vidi br. 311)*

c) Katolička akcija i njezini novi statuti
Civiltà Cattolica od 3. XI. 1923., str. 204–205

394. (XII.) – *Iz Katoličke akcije valja ukloniti stranačku politiku. (vidi br. 330)*

»Dakle, nova su pravila objelodanjena i već posvuda raširena. Ne trebamo ih zato širom objelodaniti, već ćemo dati samo jednu sintezu koja će dostajati da nam se o njima dade pravi pojam. Time će također doći na javu koliko one sadržavaju od starih oblika organizacije, to jest ono što je izgledalo najzgodnijim i najživljim, bilo u prvobitnoj *Opera dei Congressi e dei Comitati cattolici in Italia* s nizom svojih centralnih, nacionalnih, biskupijskih, župnih saveza i odbora, bilo u *Narodnom savezu* sa svojim ograncima ili udruženjima i povezanim savezima, *isključivši onaj politički Izborni savez (Unione elettorale)*.

Nakon ovoga obilježja religioznosti i ovisnosti od crkvenoga autoriteta slijedi jedno drugo koje je negativno, ali koje čini najvažniji i bitni uvjet *jer uklanja zapreku za uspjehnost akcije: to je isključenje politike*. I to isto tako naglašava Sveti Otac u mnogim dokumentima. U govoru što ga je održao cvijetu omladine Rima i Lacijskog primorja, budućim borcima Katoličke akcije, o kojemu govorimo u drugom dijelu ovoga časopisa,³⁸ Papa odgovara na prigovor

³⁸ Ovaj magistralni govor Svetoga Oca Pija XI. nalazi se u cjelini u *Zlatnoj knjizi hrvatske katoličke omladine* (Zagreb, 1924.), str. 78–89.

da je njihovim vijećanjima i sastancima koje obilježavaju duhovnost, rimski duh, uzvišeni duh molitve, djela i požrtvovnosti, manjkalo političko obilježje i nadodaje: 'Tako i valja! Mi se ne bavimo politikom. Ne!' I s pravom to naglašava Papa radi mnogih obzira na koje nas podsjeća ili koje pretpostavlja, prije svega radi prvenstva koje se mora dati pravima Boga i dobrima duha, u odnosu prema pravima cezara, svijeta i političkoga autoriteta i prema materijalnim stvarima. Kada bi se dopustila politika unutar Katoličke akcije, kao sigurna posljedica ostvarilo bi se ono što veoma jasno veli stara i uvijek istinita poslovica: vjera nas ujedinjuje, a politika nas dijeli. O tome se uvjeravamo u sadašnjim razmiricama te u suvremenim i gorućim pitanjima koja ih prouzrokuju, sada radi motiva, obzira ili interesa koji su sve u svemu osobni ili privatni, ili pak ako su javni, takvi su da ne prelaze krug bilo zemaljskih, bilo financijskih, ekonomskih ili sličnih interesa.«

395. (XII.) – *U Katoličkoj akciji mogu biti katolici raznih kontingenčnih političkih, mišljenja. (vidi br. 332)*

»Pošto je poradi isključenja politike uklonjena zapreka koja je uzrokom podijeljenosti i ograničenosti djelokruga, proizlazi za Katoličku akciju, kao što nam se preporuča u novoj odredbi jedno drugo obilježje, jedna velevažna karakteristika već natuknuta, karakteristika univerzalnosti i sloge: jer njoj mogu i moraju pripadati na neki način svi katolici, svakoga stupnja, službe ili položaja, bez razlike stranke, ne obazirući se pri tome na političke simpatije ili nesporazume u takvim stvarima, o kojima se slobodno može raspravljati među katolicima.« (*L'Azione cattolica italiana e i suoi nuovi statuti. Civiltà Cattolica* od 3. XI. 1923., str. 204–205)

2. IZVATCI IZ BELGIJSKIH ČASOPISA

a) La Revue Catholique des Idées et de Faits

od 7. III. 1924. Bruxelles, str. 18–19

396. (XII.) – *Nastojanje je Svetе Stolice da odijeli Crkvu i vjeru od stranačke politike. (vidi br. 52, 313)*

397. (XII.) – *Katolička akcija javno preporuča politiku koja je najkorisnija za narod i nabolje odgovara katoličkim principima. (vidi br. 366)*

»Bilo je, može se reći, neprekidno nastojanje Svetе Stolice, osobito nakon rata, da odijeli i da desolidarizira Crkvu i vjeru od politike. Izborna borba koja je nedavno započela u Italiji pružila joj je za to novu priliku. *L'Osservatore Romano* je objavio već u početku te izborne borbe jednu autoriziranu bilješku izjavljujući da Sveti Stolica kani *ostati iznad političkih konfliktata*. Katolička akcija, to jest sveopća organizacija talijanskih katolika, ujedinjeni da uzmognu služiti Crkvi, objelodanila je u sporazumu s Vatikanom i u skladu sa svojim statutima jednu izjavu tvrdeći da se ne zauzima ni za jednu suvremenu stranku, ali da se zadovoljava kao Sveti Otac da svojim članovima preporuči potpomaganje one politike koju u savesti drže najkorisnjom za narod i koja najbolje odgovara katoličkim principima i interesima.«

398. (XII.) – *Kler se ne smije izlagati za stranačku politiku gdje bi to naškodilo vjerskim interesima. (vidi br. 93)*

»Zatim je jedna okružnica vatikanskoga Državnog tajništva episkopatu i druga od Kongregacije redovnika na poglavare redova podsjetila članove obaju svećeničkih staleža da im karakter njihova zvanja zabranjuje da se angažiraju u stranačkoj politici.«

399. (XII.) – *Vjera je neovisna o svakoj stranačkoj politici. (vidi br. 26)*

»Ova će okružnica možda još pridonijeti da neke potpuno uvjeri o važnoj istini kako vjera i vjersko društvo ne smiju vezati svoju sudbinu ni s kojim sistemom, ni s kojim programom, ni s kojom političkom strankom kao što je to tako žarko preporučivao prije nekoliko tjedana vrsni predavač De Reynold s tribine Velikih katoličkih konferencija (*Grandes Conférences Catholiques*).«

400. (XII.) – *Da ne odvrati duše od vjere, kler mora biti iznad čisto političkih nadmetanja. (vidi br. 94)*

»Poštovani Oče! Vi znadete koliko je Sveti Otac, osobito ovih zadnjih godina u kojima su talijanski katolici ulazili u politički život, uvijek preporučivao *svjetovnom kao i redovničkom kleru da ostane stran političkim borbama i da stoji iznad čisto političkih nadmetanja*. Bez dvojbe, svećenici, bavili se oni dušobrižništвom ili ne, imaju pravo kao svaki građanin imati svoje političke nazore i simpatije *ukoliko su ovi u skladu s načelima morala i s interesima vjere* (nije im dakle dopušteno biti u nekatoličkim političkim strankama - nap. ur.). Ali nije nimalo upitno da im njihov karakter i njihova služba koji su im povjereni *zabranjuju* svako ponašanje koje bi moglo odvratiti duše od ljubavi i od poštivanja vjere i baciti njene zastupnike u zagrljav sukoba strasti i isključivo vremenskih interesa. U više su navrata pape izrazili svoj osjećaj o ovom predmetu, poglavito Leon XIII. u svojem listu češkim biskupima i Benedikt XV. biskupima Belgije i Poljske. U to ne ubrajamo autentičnu interpretaciju kanona 139. Crkvenoga zakonika koja je objavljena na zapovijed slavno vladajućega pape u početku njegova pontifikata. Po ovim se je uputama, pravedno je i utješljivo to konstatirati, redovnički i svjetovni kler uglavnom točno ravnao. Ipak je korisno, prije početka izborne borbe, svratiti pozornost na činjenicu da se je jedan ili drugi redovnik s najboljim nakanama, barem se to valja prepostavljati, pod izlikom da brani vjeru – nespretna obrana ili da služi domovini – loše obuzdan patriotizam, nerazborito bacio u političku akciju idući štoviše tako daleko da je zauzeo stav i ton pučkoga tribuna uz pljeskanje ove ili one stranke, ali na bolno čuđenje vjernika i uvijek na štetu Crkve.«

401. (XII.) – *I oni koji samo predstavljaju interes vjere neka se iz razboritosti u javnosti ne zauzimaju za političke stranke. (vidi br. 187, 353)*

»To su motivi radi kojih vas podsjećam, poštovani Oče, kao što je to Državno tajništvo učinilo biskupima za svjetovni kler na izričitu volju Njegove Svetosti, da se svi oni, koji predstavljaju *na nekoji način i u nekojoj mjeri* interes vjere, ravnaju po najskrupuloznijoj razboritosti i da izbjegavaju sve, i do samoga izgleda da su skloni jednoj političkoj stranci ma koje ime nosila... i da podrede, štoviše i svoja osobna osvjedočenja uzvišenim dužnostima i delikatnim zahtjevima. Sveta Kongregacija računa da ćete vašim žarom, vašom mudrom razboritošću i najvećom brigom podučiti sve one o provođenju ovih pravila koja ovise o vama sjećajući ih riječi sv. Pavla: ‘Zaklinjem vas dakle ja, sužanj u Gospodinu: sa svom poniznošću i blagošću, sa strpljivošću živite dostoјno poziva kojim ste pozvani! Podnosite jedni druge u ljubavi; trudite se sačuvati jedinstvo Duha svezom mira!’ (Ef 4,1–3).

I ove druge riječi: 'U svemu se pokaži uzorom dobrih djela: u poučavanju – nepokvarljivost, ozbiljnost, riječ zdrava, besprigovorna da se onaj nasuprot postidi nemajući o nama reći ništa зло' (Tit 2,7–8). – *Kardinal Laurenti.*«³⁹

402. (XII.) – *Iz načelnih razloga valja odijeliti Katoličku akciju i stranačku katoličku politiku.* (vidi br. 344)

»Krivo bi bilo kada bi se u sadašnjem držanju Svetе Stolice prema talijanskim političkim strankama vidjela samo taktika oportuniteta jer Papa i Kongregacije opravdavaju svoje preporuke na temelju načela općenitoga značenja i oni se pozivaju na analogue mjere u najrazličitijim prilikama.«

403. (XII.) – *Religija su i politika u savezu.* (vidi br. 37)

»Krivo bi bilo zaključiti, kao što će biti bez sumnje u napasti da to učine nacionalisti i privrženici svetoga jedinstva, da religija nema nikakva ili skoro nikakva saveza s politikom. Ovaj se zaključak nikako ne nalazi u premisama koje je iznijela Sveti Stolica i on se formalno protivi naučavanju papa i Koncila o kršćanskoj konstituciji država.« (Louis Picard u: *La Revue Catholique des Idees et de Faits* od 7. III. 1924 (Bruxelles) str. 18-19.

b) Izvatci iz časopisa *L'Effort*

404. (XIII.) – *Dijeljenje Katoličke akcije od katoličke političke akcije ne znači da se prva ne interesira za načelne političke probleme.* (vidi br. 249, 348, 356)

»Zar vi mislite da Belgijski katolički omladinski savez nastoji uspavati političku spremnost mladih Valonaca? Onda vi jamačno sami niste razumjeli duha koji nas prožima. Jasno lučenje organizama političke akcije s jedne strane i Katoličke akcije s druge strane? Da! Nezainteresiranost katoličke omladine za političke i nacionalne probleme? Nikako!« (*L'Effort* od 29. III. 1924., str. 138. – Vidi također *L'Effort* od 17. V. 1924., str. 224)

405. (XIII.) – *Katolička akcija širi ispravna politička načela.* (vidi br. 358)

406. (XIII.) – *Katolička akcija šireći ispravna politička načela neposredno pomaže katoličkoj političkoj akciji.* (vidi br. 359)

³⁹ Ovaj izvadak iz lista kardinala Laurentija nije izšao u belgijskom časopisu. Mi ga prenosimo iz *La Croix* od 29. II. 1924.

407. (XIII.) – *Ne bude li narod imao jednu jedinstvenu nadpolitičku katoličku organizaciju, to se neće moći ni politička akcija katolika dobro razviti. (vidi br. 167, 336)*

»Katolici Francuske nisu se ujedinili, oni se nisu organizirali. Oni se ne mogu složiti, velite vi, na temelju jednoga zajedničkog političkog programa. Za agitaciju koju bismo željeli poduzeti to nije potrebno. To je agitacija koja spada daleko više u djelokrug Katoličke akcije negoli politike. I evo, tako smo ponovno ustanovili da Katolička akcija ne samo da ne šteti politici odvodeći od nje duhove i energije, već joj može, štoviše, pružiti neprocjenjive usluge. Zamislite da su nakon rata sve ujedinjene grupe Katoličke akcije energično širile ispravna načela u francuskom javnom mnijenju, nije li iz toga posve jasno da se izborna borba ne bi započela ili vodila u tako lošim prilikama i da ova ne bi tako kobno svršila kao što to moramo sa žalošću ustanoviti. Francuski biskupi i Njegova Svetost Papa su uostalom raskrinkali nekršćanske i protukršćanske zakone nazvani ‘nepromjenljivi’. Da se je uzmoglo raditi prema njihovim uputama i da im se je mogla osigurati jeka i uspjeh, kako su to zasluživale, bilo je potrebno veliko izvanpolitičko i nadpolitičko udruženje francuskih katolika. Zaključak i odluka: nastavimo našim radom oko organizacije katoličke omladine, agitirajmo i nadalje s našom propagandom u korist sveopće i ujedinjene Katoličke akcije.« (Louis Picard, *L' Effort* od 17. V. 1924.)

408a. (XIII.) – *Politička akcija kao oblik kolektivne ljubavi prema bližnjemu potrebna je. (vidi br. 141)*

408b. (XIII.) – *Vjera nalaže katolicima da sudjeluju u političkom i socijalnom životu (vidi. br. 114)*

409. (XIII.) – *Prije negoli katolik nastupi politički, treba biti za to spreman. (vidi br. 363, 168, 214)*

410. (XIII.) – *Neka se omladina ne bavi preuranjeno kontingenčno-političkim pitanjima. (vidi br. 162, 333)*

»Usudio sam se upitati Papu smatra li da se mladići trebaju baciti u javnu socijalnu i političku akciju prije nego su došli u dob intelektualne zrelosti, Papa mi je odgovorio ovim riječima, kojih se sjećam skoro doslovno:

‘Kolektivna ljubav prema bližnjemu, a politička je akcija jedan od njezinih oblika, isto je tako potrebna kao i ljubav prema pojedincu. Neosporiva je dužnost kršćana da se zanimaju za javni život i radi toga da sudjeluju u političkom životu. Ali vršenje ove dužnosti ne ide bez priprave, zrelosti duha i svladavanja samoga sebe, što treba prije steći. Kada mladići budu

sami odgojeni i obnovljeni, kada ih bude prožimaо duh Evandjelja, oni će sudjelovati posve naravno i s plodnom blagotvornošću u političkom pokretu za najveće dobro zemlje. Ne treba nikako od njih tražiti preuranjenu akciju. Ne treba se bojati da će časovita apstinencija uroditи nehajnošću. Jasno će ih spoznavanje vjerskih dužnosti neminovno dovesti da se posvete u zgodan čas političkoj i socijalnoj akciji.' Izvještaj g. ministra Tschoffena o audijenciji koju je imao kod Pija XI. i u kojoj se je, među ostalim, govorilo o političkom radu belgijske omladine.« (*L'Effort* od 31. V. 1924.; str. 241; i *Nedjelja* od 22. VI. 1924.)

411. (XIII.) – *Katoličke političke stranke pretpostavljaju izvan-i nad-političku Katoličku akciju. (vidi br. 222, 335)*

»Ne dajmo se zavarati odviše naivnim zaključivanjem i to ovim: jer se katolička načela i interesi poglavito napadaju na političkom području, to treba također na istome području organizirati otpor i protunavalu. Bez ujedinjene i moćne katoličke stranke bile bi sve organizacije i sva udruženja Katoličke akcije skoro posve uzaludne. Mi priznajemo i naglašavamo s isto toliko uvjerenja i snage kao bilo tko da valja braniti katolicizam i služiti mu na političkom području. *Ali mi tvrdimo da postoji jedna još važnija i bitnija stvar. Mi izjavljujemo da Katolička akcija daleko dublje, daleko radikalnije i daleko nepogrješivije djeluje. Postavljamo kao princip da politička akcija pretpostavlja Katoličku akciju i da ova uvjetuje mogućnost opstanka i daje snagu političkoj akciji.* I ovdje povijest divno potvrđuje našu tezu. Tri su zemlje u kojima je pokret Katoličke akcije već ispočetka imao veći zamah: Njemačka, Italija, Belgija. Upozoravam vas da se radi o onoj Katoličkoj akciji kako je mi razumijemo kod Belgijskoga katoličkog omladinskog saveza, koja je *extrapolitička i nadpolitička...* Zaista, činjenica je da su jedino moćne stranke tamo nastale gdje je tlo bilo izorano od Katoličke akcije; naveli smo belgijsku Katoličku stranku, njemački Centrum i talijansku Pučku stranku. Onih koji predbacuju Belgijskom katoličkom omladinskom savezu njegovu političku apstinenciju iz dana u dan je sve manje i neka pročitaju povijest svoje zemlje i svoje stranke. Možda će zaključiti da *velika nada belgijske katoličke stranke leži u Belgijskom katoličkom omladinskom savezu pod uvjetom da ostane dosljedan samo i ekskluzivno na području Katoličke akcije.*« (Louis Picard, *L'Effort*, 14. VI. 1924., str. 265–266)

412. (XIII.) – *Katolička akcija (omladinska organizacija) mora pripravljati svoje članove za katoličku političku akciju. (vidi br. 364)*

»Još jednom želim ustvrditi da Belgijski savez katoličke omladine mora pripravljati svoju omladinu za katoličku akciju na političkom po-

dručju kao na svakom drugom... Trebamo svagdje, u svim krajevima zemlje, uvjerene katolike, velikodušne i izobražene koji neće samo zaprijetiti protivniku da se služi protiv nas narodnim institucijama, već da oni Boga unesu u javni život. Takve ćemo imati ljude kada ih odgojimo, kada poučimo našu omladinu što je kršćansko društvo, koja su javna prava Crkve, što je zaista katolička politika. Oduševljenje i obavljanje pobožnih vježbi ne nadomješta ideje.«

413. (XIII.) – *Treba poznavati razliku između Katoličke akcije i katoličke političke stranke. (vidi br. 246, 349)*

»Odviše se je dugo miješala Katolička akcija i politička akcija, katolik i pučkaš (calotin). No valja spoznati razliku... Ali odredimo područje ovom političkom upućivanju omladine kojim će se pozabaviti Belgijski savez katoličke omladine.«

414. (XIII.) – *Katolička se politička stranka brine (Katolička akcija se ne brine) za oblik vladavine, izbor poreza, organizaciju sudova, sastavljanje zakona. (vidi br. 239a, 339)*

»U političkom je području prva grupa pitanja, čije je rješenje prepusteno samim ljudima, vrhovnom vodstvu njihove razboritosti: oblik vladavine, izbor poreza, organizacija sudova, sastavljanje zakona. Ovi se problemi mogu riješiti na razne načine, prema mjestima, razdobljima, temperamentima i u vezi su s čisto vremenitim interesima.«

415a. (XIII.) – *Katolička akcija, a i katolička politička stranka bavi se sljedećim načelnim političkim pitanjima: odnos Crkve i države, bogoslužje, poduka, pravo posjedovanja, groblja, rastava braka, tvorni napadaji na vjeru, propaganda zablude i nećudorednosti, neovisnost Pape. (vidi br. 238, 338)*

»Belgijskomu savezu katoličke omladine, imajući pred sobom religiozni cilj, ne spada u djelokrug da se bavi ovim slobodnim pitanjima koja su izvan njegova objekta. Neka se zadovoljava da preporučuje omladini razboritost i rodoljublje. Ali postoji druga grupa pitanja. Budući da je Crkva vidljivo društvo, to se ona nužno u nekim točkama susreće s državom. Bogoslužje, poduka, pravo posjedovanja, groblja, rastava braka, javni tvorni napadaji na vjeru, vojna služba bogoslova, propaganda zablude i nećudorednosti, neovisnost pape, sve to zasijeca u samu prava Crkve: to nisu slobodne stvari. Političari moraju dakle u tome računati s naučavanjem i htijenjem jednoga društva koje je daleko uzvišenije, a čija je glava Krist. Ta se naučavanja i ta htijenja ne naglašavaju dovoljno u politici jer su se zaboravila. U ovima moramo ponovno podučiti našu omladinu jasno,

snažno da ne budu katolički liberali, već ukratko da budu katolici koji će stvari postaviti na mjesto kamo pripadaju: Boga u javni život i popravivši, ako ustreba, građanske zakone.« (Victor Leroy, *L'Effort*, 14. VI. 1924.; str. 270) (ttt)

c) Katolička akcija i političke stranke

Smjernice belgijske omladine

Život, br. 5, 1924., str. 303–305

415b. (XIII.) – *Iz načelnih, kao i iz taktičkih razloga valja odijeliti Katoličku akciju od katoličke političke akcije. (vidi br. 315e)⁴⁰*

Lani je, 27. XII. 1923., belgijska katolička omladina održala svoj predstavnički sastanak. Jedna od najzanimljivijih konstatacija prigodom toga sastanaka bila je što su se članovi uvjerili o *blagovornim posljedicama odvajanja Katoličke akcije od političke stranke*. Na taj su način oba dijela koraknula naprijed. Evo što o tome piše *L'Effort*, službeno glasilo Katoličke lige belgijske omladine:

»O ovom predmetu, tj. o odnosu Katoličke lige belgijske omladine i političke stranke vodila se je dva sata divna diskusija. Neću vam je prikazati, a niti vam opisati svoje dojmove. Zadovoljavam se s nekim primjedbama. Prvo, evo nešto iz povijesti: od 1918. do 1923. katolička se je omladina oslobođila *pogubne zablude koja je povezivala* Katoličku akciju s političkom akcijom. Tom su prilikom mogli nastati nesporazumi: pretjerivanje razborite razlike, neprijateljska podjela, pretjerivanje nekih političara koji su tvrdili da smo ravnodušni prema višim interesima države. Danas, kada je Katolička liga belgijske omladine jaka i slobodna, danas kada se pristaje na negativnu stranu, na *distinkciju* i kada se ova razumije, kucnuo je čas da se kaže koliko se omladina mora baviti politikom i na koji joj se način ona kani posvetiti.« (19. I. 1924.; str. 14)

L'Effort komentira u broju od 26. I. 1924. (str. 29) gore navedenu izjavu predstavničkoga sastanka: »Sjećamo se, kao da je jučer bilo, živanih protesta kada smo po prvi put iznijeli nakanu vođâ Katoličke lige belgijske omladine da okupimo katoličku omladinu izvan i iznad političkih razmirica. ‘Oh! Vi puštate na cjedilu staru katoličku stranku! Vi spadate među ove! Vi ih podcenjujete i vi držite da su političke organizacije dovršile svoju ulogu! Koja li zabluda! Kolike li ćete štete nanijeti ostanete li tvrdoglavu pri svojemu mnjenju o katoličkoj stvari u Belgiji!’ – Kroz više smo mjeseci, godinâ morali ponavljati: ali ne radi se o tome, vi posve

⁴⁰ Tekst koji se nalazi u ovom broju 415.b objavio je Ivan Merz kao poseban članak pod naslovom *Katolička akcija i političke stranke. Smjernice belgijske omladine u časopisu Život, br. 5, 1924., str. 303–305.* Isti članak ponovno je objavljen u 1. svesku njegovih Sabranih djela, Zagreb, 2011., str. 360.

krivo shvaćate naše nazore i naša čuvstva s obzirom na politiku i političke grupe. Energičnije negoli ikada ponavljamo ovaj protest... Nismo mi naše nekad zloglasno stajalište zauzeli samo radi toga jer je ono bilo u interesu za Katoličku akciju, *već je to zahtjevalo živi i duboki interes katoličke politike*. Ova tvrdnja nije nimalo pretjerana, iako se čini čudnom u prvi mah. Čitajte do konca ovo jednostavno rasuđivanje.«

»Jedna je organizacija to djelotvornija čim je savršenije i točnije primjerena svojoj zadaći. Iz toga slijedi da je u interesu jedne organizacije Katoličke akcije da se ne bavi istodobno politikom, a isto tako bi jedna politička organizacija imala krivo sa svoga vlastitog stajališta kada bi se htjela istodobno baviti politikom u Katoličkoj akciji.«

»Ne traži li politička akcija od svojih vođa druge sposobnosti, drugi temperament, drugo stručno znanje negoli Katolička akcija? *Ako iste vođe moraju voditi jednu i drugu, ne mora li se čovjek veoma bojati da od toga trpe i stradavaju jedna ili druga ili, štoviše, obje?* To je izravna i nepobitna primjena o podjeli rada. I neka se ne iznosi prigovor o rasipanju sila i gubitku vremena. Podjela rada nije gubitak, već dobitak na vremenu; ona nije rasipanje, već bolje uređenje i bolje organiziranje nastojanjâ.«

»A što smo rekli o vođama, moramo također reći o pravilima, atmosferi, nastupanju i vrsti koje pristaju raznim organizacijama. *Nije li naš Spasitelj iz istih razloga koje smo ukratko naveli ustanovio vjersku zajednicu odijeljenu i neovisnu o društvenoj (vremenitoj) zajednici (narod, država)?*« Nismo mi zastupali zbog unilateralne koristi, koja bi samo organizmima Katoličke akcije dobro došla, niti smo konačno iz istoga razloga proveli dijeljenje od političkih organizacija, već smo to također činili radi izravna i neposredna interesa obiju.«

»Recimo, međutim – čista hipoteza – da će to biti samo na korist Katoličke akcije; ne bi se na to smjeli tužiti i vrijedati vođe i borci u katoličkoj (političkoj) stranci. U dubokomu interesu katoličke politike jest da uspijeva i napreduje Katolička akcija, kao što je također u njezinu interesu da uspije katolička politika. Zaista, na koje vi osjećaje apelirate kada tražite dobre vođe i dobre vojnike za katoličku stranku? Na vjerski osjećaj i na rodoljubni osjećaj. Napokon: Katolička akcija pojačava, povećava i produljuje ujedno vjerski osjećaj kao i rodoljubni osjećaj. Što se tiče vjerskoga osjećaja, to je ta istina i odviše jasna, a da bi se za to morali iznijeti dokazi. Ova je već uključena u samoj definiciji Katoličke akcije. Tko ne vidi da pravi kršćanski duh i te kako pojačava ove istine zdravoga razuma i ove naravne kreposti koje čine rodoljuba? Nije li kršćanstvo život Kristov u svakomu od nas? I nije li kleveta tvrditi da bi s Kristom moglo usporedno živjeti samoljublje, nepravda i nepoštenje? Uostalom, Krist je ljubav. Njegovo evanđelje veliča zadnje milosrđe, milosrđe jedne čaše vode koja

se daje najmanjemu od njegovih stvorova. Koje li značenje mora, dakle, u svjetlu kršćanstva zauzeti rodoljublje, to jest najšire i najviše milosrđe (vremenitoga karaktera) koje se čini cijelomu narodu braće?«

»Velik je dio belgijskoga tiska radosno pozdravio ovo odvajanje Katoličke akcije od političke stranke. *Standard* navodi da je duboki razlog ove podjele taj što Katolička akcija ima stajati pod neposrednim vodstvom crkvene hijerarhije koja ima biti iznad čisto političkih trzavica. *L'Osservatore Romano*, poluslužbeni list Svetе Stolice, pohvalio je u broju od 30. I. o. g. ovaj korak belgijske katoličke omladine. Štoviše, i samo *vodstvo talijanske Katoličke akcije izdalo je nedavno saopćenje da želi ostati iznad izborne borbe koja se provodi.*« (*L'Effort*, 16. II. 1924., str. 62)

»Tako se postupno i sigurno provode kod drugih naroda *direktive Svetе Stolice koja je u vrlo mnogo navrata i vrlo precizno izjavila da Katolička akcija treba raditi odijeljeno od političke akcije*, ne govoreći time da se posljednja smije zanemariti. Katolička akcija upravlja svoje oči k Crkvi; ona joj je pomoćnica pri izvršavanju misije, ona vodi čovječanstvo u nebesku domovinu. Politička akcija ima kao bliži cilj vremenitu akciju i ona zato mora usmjeriti svoje poglede prema onome društvu koje je Bog ustanovio neovisno o Crkvi da ljudima osigura zemaljsko blagostanje. Kao što država i Crkva imaju svaka svoj posebni djelokrug u kojemu je svaka stranka od druge posve neovisna, isto tako to ima biti s obzirom na odnos između Katoličke akcije i političke stranke koja priznaje kršćanski pore-dak.« (*Katolička akcija i političke stranke. Smjernice belgijske omladine, Život*, br. 5, 1924., str. 303–305)

3. ČLANCI DON STURZA⁴¹

a) Konstitucija, svrha i rad talijanske Pučke stranke
Dall' Idea al Fatto, Edit. Francesco Ferrari, Roma

416. (XIII.) – *Naziv »katolička stranka« nije dobar. (vidi br. 226)*

417. (XIII.) – *Rad političke stranke usmijeren je prema javnom životu nacije. (vidi br. 227)*

»SUVIŠNO je reći zašto se nismo nazvali 'Katolička stranka': oba se izraza protuslove. Katolicizam je vjera, univerzalnost, a stranka je politika, dijeljenje. Od početka smo odijelili vjeru kao da bi ona nama dala naše političko obilježje i htjeli smo se jasno staviti na specifično polje jedne stranke, čiji je neposredni predmet javni život nacije.« (Luigi Sturzo, *Konstitucija, svrha i rad talijanske Pučke stranke*. Izvještaj pročitan na prvom Narodnom kongresu stranke koji je održan u Bologni 14., 15. i 16. lipnja 1919.; *Dall' Idea al Fatto*, Edit. Francesco Ferrari, Roma.)

418. (XIII.) – *Katolička politička (pučka) stranka ne govori u ime Crkve, niti je emanacija crkvenih organizama, niti ovisna o njima. Katolička politička stranka ne kani pomoći crkvene organizacije ojačati svoju političku akciju. (vidi br. 252, 252a, 354)*

419. (XIII.) – *Katolička politička stranka vojuje u vlastito ime, a ne u ime Crkve. (vidi br. 42, 250)*

»Nelogično bi bilo iz toga izvesti da mi padamo u zabludu liberalizma koji veli da je vjera čista stvar savjesti i radi toga traži u laičkoj državi etički princip koji bi ravnao javnim moralom; naprotiv, mi vojujemo kada tražimo u vjeri duh koji oživljuje pojedinačni i kolektivni život, ali se iz političke stranke ne možemo pretvoriti u crkvenu ustanovu, niti imamo pravo govoriti u ime Crkve, niti možemo biti emanacija i ovisni o crkvenim

⁴¹ Don Luigi STURZO (1871.–1959.), poznati talijanski svećenik i političar, jedan je od suutemeljitelja stranke Democrazia Cristiana (Kršćanska demokracija) (1900.). Godine 1919. osniva novu stranku Partito popolare italiano koja je imala znatan utjecaj na talijanski javni život. Njegova je glavna ideja bila da se katolici trebaju baviti politikom, trebaju ulaziti u političke strukture kako bi kroz njih primjenjivali načela socijalnoga nauka Crkve. Suprotnost se fašizmu pa je zbog toga morao u izbjeglištvu koje je proveo u Londonu i New Yorku. Uz dopuštenje pape Pija XII. imenovan je »doživotnim senatorom« u talijanskom parlamentu zbog velikih znanstveno-socijalnih zasluga. Godine 2002. i za njega je pokrenut postupak za proglašenje blaženim i svetim.

Ivan Merz se susreo s don Luigijem Sturzom u Paviji u listopadu 1923. g. O tome susretu, kao i o svome posjetu talijanskim katoličkim institucijama opširnije je pisao u članku *Moj Dnevnik* objavljen u novinama *Narodna politika* (Zagreb, 10. I. 1925., br. 2, str. 3). Ovaj je članak ponovno objavljen u 4. svesku njegovih Sabranih djela, Zagreb, 2014., str. 447–450.

organizmima, niti možemo pomoći crkvene vlasti ojačati našu političku akciju bilo u Parlamentu, bilo izvan Parlamenta, u organizaciji i taktici stranke, u raznim poduzećima i teškim borbama. Mi moramo i možemo samo u naše ime *vojevati* na istom području kao i druge stranke koje su s nama u opreci.« (Luigi Sturzo, *Konstitucija, svrha i rad talijanske Pučke stranke*, Bologna, 1919.)

420. (XIII.) – *Katoličke socijalne organizacije (Katolička akcija i Kršćanska demokratska akcija) pripravile su teren Katoličkoj političkoj stranci.* (vidi br. 223, 309)

»Tim nećemo prezreti prošlost one izborne akcije koju su od 1874. pa dalje nastojale razviti katoličke organizacije pod raznim imenima s mjesnim prilagodbama i s granicama koje su bile postavljene u izbornom polju; i to ne samo kao obrana vjerskih načela koje je napadala jedna antiklerikalna politika i bjesnila kao nacionalna politika i koja se je strašila Crkve i papinstva u talijanskem životu. Tu izbornu akciju treba cijeniti kao početno i praktično izrađivanje jednoga socijalnog i administrativnog programa koji je služio dozrijevanju istinitom i širokom programu političkih reformi kako ga je danas formulirala talijanska Pučka stranka. I treba također priznati da je bio trnovit i težak put koji su katoličke organizacije za četrdesetgodišnjih pokušaja i nastojanja prevalile u javnom talijanskom životu bez pravoga izgleda jedne političke stranke, pod nejednakim uvjetima i sa svim nepovjerenjima i protupatriotskim predrasudama koje je izmislila jedna antiklerikalna škola. I tim je organizacijama ipak uspjelo da savjesti svih katolika ponovno počeše cijeniti moralnu dužnost sudjelovanja u javnome životu naroda bez suzdržavanja i to zato da se u nj unese kršćanski duh socijalnih, ekonomskih i političkih reformi koje bi bile proteza onom materijalizmu i laicizmu kojim je prožeto sadašnje društvo.« (Luigi Sturzo, *Konstitucija, svrha i rad talijanske Pučke stranke*, Bologna, 1919., str. 60–62)

421. (XIII.) – *Kontingentni se dio programa i kod jedne katoličke političke stranke mijenja.* (vidi br. 260)

»Program je prije svega realnost i kao ova živi, razvija se, specificira se, stvara oko sebe boj, teoretski kao i praktični i pokazuje u svome razvitu put i napredak stranke.« (Luigi Sturzo, *Konstitucija, svrha i rad talijanske Pučke stranke*, Bologna, 1919., str. 64)

422. (XIII.) – *Mora da postoje praktične veze između katoličke političke i kršćanske demokratske akcije.* (vidi br. 259, 378)

»Dobro je spomenuti da se ona jednostavna i shematska organizacija stranke podijeljene u odbore i sekcije služi i stoji u službi kršćansko-socijalnoga pokreta koji ravna dvama savezima, i to radničkim i zadružnim, te Narodnim savezom za pripomoć. Ove su velike organizacije koje u sebi sadržavaju izvanredno velik broj moralnih i ekonomskih snaga zaista autonomne i stoje same za se i ne ovise organički o stranci, *ali se ne može zatajiti da praktične veze između njih moraju postojati...* Radi toga, a da ne izgube svoju posebnu autonomiju i karakteristiku, u Narodni savez stranke primaju se one izabrane osobe koje će biti zastupnici tih organizacija i koji će biti sredstvom koordinacije i sporazuma; radi toga se u praktičnom i programatskom radu nastoji raditi u skladu i sporazumu što i omogućuje korisnu uporabu sila i socijalnih organizama u političkom životu zemlje.« (Luigi Sturzo, *Konstitucija, svrha i rad talijanske Pučke stranke*, Bologna, 1919., str. 69–70)

423. (XIII.) – *Katolička politička stranka proizišla je iz katoličkih socijalnih organizacija.* (vidi br. 224, 312)

424. (XIII.) – *Katolička politička stranka neovisna je o katoličkim, socijalnim organizacijama (Katolička akcija, Kršćanska demokratska akcija).* (vidi br. 253, 342)

»Talijanska je Pučka stranka još osim toga morala računati i sa silom koja dolazi iz katoličkih organizacija, iz pripojenih saveza i liga koje su napustile svaki izborni pokret. Iako ona nije mogla zaboraviti još nedavne borbe, kompromise, zajedničke istupe i uvjete mjesnih poteškoća u kojima se je odigrala svaka prijašnja aktivnost na polju javnoga života, ona je ipak morala kao prvi korak svoga opstanka i radi odgovornosti koju je preuzeila odijeliti novu akciju od prošlosti i označiti autonomni, nacionalni i pozitivni razlog svoga karaktera.« (Luigi Sturzo, *Konstitucija, svrha i rad talijanske Pučke stranke*. Izvještaj pročitan na prvom Narodnom kongresu stranke koji se držao u Bologni 14., 15. i 16. lipnja 1919.; *Dall' Idea al Fatto*, Edit. Francesco Ferrari, Roma, str. 70.)

425. (XIII.) – *Katolička politika je aktivnost katolika na političkom polju za obranu religiozno etičkih načela.* (vidi br. 213, 316)

Pod naslovom *Katolička politika ex-leader* talijanske Pučke stranke, a i danas njezin ideolog, objelodanio je u časopisu *Rassegna Nazionale* interesantan članak. Prije svega don Sturzo pita da li naziv »katolička politika«, kojim se i neki katolici, kao i svi protivnici katolika razbacuju, odgovara realnosti i je li ispravan. Ako imamo na pameti da je politika »vještina vladanja, sistem razvitka društva, aktivnost jedne stranke ili državne rezultante

socijalnih sila«, kako je razni socijalno-politički teoretičari definiraju i ako politiku promatramo u odnosu s javnim, državnim djelovanjem, vidimo je pod raznim oblicima: kao politike financijske, ekonomske, crkvene, školske, agrarne, vanjske, nutarnje, vojničke itd. Tada se mora zaključiti da »katoličke« politike kao takve nema, nego mora biti jedna politika koja se ravna po etičkim principima katoličkoga nauka. Ipak izraz »katolička politika« postoji, ali je se mora shvatiti ne u smislu jedne katoličke stranke, što bi bio nonsens, već kao aktivnost katolika na političkom polju za obranu religiozno-etičkih katoličkih načela. Obrana ovih religiozno-etičkih katoličkih načela nije svojina ni novih ni starih stranaka, već je tradicionalna baština religiozne i katoličke svijesti bez političko-stranačke obojenosti. Tajna je njezina moralnoga otpora u tome što je emanacija samoga religioznog autoriteta koji se hoće slobodno kretati u tom okviru svoje kompetencije.

Pitanje bogoštovљa u Francuskoj, odnosa države prema slobodi pape u Italiji, pitanje rastave braka, laičke škole – sve su to čisto katolička pitanja prema kojima političke stranke po načelima koje ispovijedaju orijentiraju svoju političku akciju. Po sebi je jasno da bi bila dalekosežna pogreška za ova čisto religiozna pitanja stvoriti stranku koja bi ih unijela u političku borbu. Time bi se umanjila velika važnost ovih pitanja jer bi se stvorila politička sila u ovisnosti Crkve ili, što je još gore, Crkvu bi se degradiralo iz njezinih visokih sfera u mizerne nizine jedne stranke.

b) O katoličkoj politici *Splitske novine Jadran od 29. III. 1924.*

426. (XIII.) – *Crkva i Katolička akcija su iznad kontingenčnih političkih pitanja. (vidi br. 25, 317)*

»Iz navedenoga slijedi da ni pojedinci ni društva Katoličke akcije, koja stoje pod neposrednom direktivom hijerarhije braneći katoličke principe, ne politiziraju, već razvijaju jednu religioznu akciju, informiraju javno mišljenje vječnim istinama i odgajaju savjesti pojedinaca u socijalnim pitanjima s gledišta katoličkih religioznih i etičkih načela. I tako Crkva i Katolička akcija ne sudjeluju u političkoj akciji, već moralnim utjecajem brane principe religije i slobodu Crkve. Naprotiv, političke stranke sudjeluju u političkoj borbi na konstitucionalnom polju i legaliziraju za javni život ideje koje prevladavaju u cjelokupnom narodnom životu. Zato Katolička akcija mora školom, propagandom, štampom stvoriti svoju javnost i kolika bude ta njezina javnost, utoliko može utjecati na političku akciju stranaka.« (Luigi Sturzo, *O katoličkoj politici*, Splitske novine Jadran od 29. III. 1924.)

427. (XIII.) – *U Italiji je duga politička apstinencija veoma koristila katolicima. (vidi br. 306, 310, 458a)*

»Izgrađene su katoličke socijalne organizacije bile temeljem katoličkoj političkoj (Pučkoj) stranci. U Italiji ova klerikalna koncepcija uslijed 50-ogodišnje političke apstinencije katolika nije nikada prevladala. Ova duga politička apstinencija rodila je drugom korišću – velikim razvojem socijalne svijesti i socijalne organizacije talijanskih katolika, što je bilo granitnim temeljem formacije i zamjernom razvoju talijanske Pučke stranke. Pučka je stranka u Italiji ispunila onu silnu prazninu koja je vladala u javnom životu te zemlje. Tu prazninu osjećaše katolici i ostale političke stranke. Osobito za ove posljednje to je bila teška kušnja uslijed vječne zavade između Crkve i države koju ni moralno ni politički ne moguće riješiti bez sudjelovanja katolika kao jednakopravnih građana domovine.« (Luigi Sturzo, *O katoličkoj politici*, Splitske novine *Jadran* od 29. III. 1924.)

428. (XIII.) – *Katolička politička stranka (Pučka stranka) radi neovisno o Crkvi i rješava u svome političkom djelovanju Crkvu svake odgovornosti. (vidi br. 351)*

429. (XIII.) – *Katolička politička stranka (Pučka stranka) čini Crkvi velike usluge. (vidi br. 237)*

»I tako se može protumačiti zašto su se u Pučku stranku slike i ostale struje osim katoličkih socijala kada je ona stupila u političku borbu vidnom borbenošću, potpunom neovisnošću, demokratskim duhom, sintetičkim političkim programom nadahnutim na katoličko-etičko-religioznim principima, a da ne bude službeni predstavnik Crkve u rimskom parlamentu. I tako je«, tvrdi don Sturzo, »talijanska Pučka stranka učinila najljepšu uslugu Crkvi povevši katoličke mase da sudjeluju u nacionalnom životu riješivši Crkvu svake odgovornosti za njezino političko djelovanje jer je Crkva iznad borbene politike i vodi savjesti svih vjernika bez razlike stranaka.« (Prof. Luigi Sturzo, *O katoličkoj politici*, Izvorni dopis *Jadrana* od 29. III. 1924.)

4. IZVATCI IZ VATIKANSKOGA DNEVNIKA *L'Osservatore Romano*

430. (XII.) – *Dužnost je katolika da se bave politikom. (vidi br. 113)*

431. (XII.) – *Katolici se moraju baviti katoličkom politikom i to u vlastitu ime, a ne u ime Crkve. (vidi br. 256)*

432. (XII.) – *Katolici mogu stupiti samo u stranke prožete načelima katoličkoga čudoređa. (vidi br. 156, 220)*

Poluslužbeno glasilo Svetе Stolice *L'Osservatore Romano* piše pod gornjim naslovom ovo:

»U redovitim prilikama i izuzev izvanredne slučajeve (kao što je to bilo na primjer u Italiji nakon godine 1870.) katolici imaju tešku dužnost sudjelovanja u političkom životu svoje domovine, ne doduše u ime Crkve, već *na svoju vlastitu odgovornost*. I jer se danas vodi politika preko organiziranih stranaka, ne mogu katolici *stupiti u druge stranke osim u one kojih su rad i program prožeti načelima katoličkoga čudoređa*. Neobična zabluda što ju je moglo roditi samo grubo neznanje jest mišljenje da ova dužnost ne veže u savjesti i da ne stvara odgovornosti pred Bogom. Kao državljanji moraju katolici preuzeti svoj dio odgovornosti u javnom životu i staviti u službu domovine svoje sposobnosti, svoj utjecaj, svoju djelatnost. Kao katolici moraju unijeti u javni život sol kršćanske mudrosti i ono svjetlo i milosti, što im ih daje vjera. Kao sinovi Crkve ne smiju dopustiti da politička moć postane bojno oružje protiv Crkve u rukama njezinih protivnika. Kada bi katolici uvijek razumijevali i vršili svoju političku dužnost bez straha i bojazni, bez udobna povlačenja i bez lične sebičnosti, bili bi i Crkva i ljudsko društvo pošteđeni premnogih zala.« (*Nedjelja* od 6. IV. 1924.)

5. IZVATCI IZ RAZNIH NOVINA I ČASOPISA

a) *Bilten* talijanske Federacije katoličkih muževa

433. (XII.) – *Katolička se akcija ne bavi stranačkom politikom.* (vidi br. 324)

434. (XII.) – *Politički rad katolika teži za tim da se djelatnost države usmjeri prema smjernicama katoličke misli.* (vidi br. 142)

435. (XII.) – *Katolici sudjeluju u katoličkoj političkoj akciji na vlastitu odgovornost, a ne u ime Crkve ili Katoličke akcije.* (vidi br. 166)

436. (XII.) – *Katolička akcija odgajat će javno mnjenje prema načelima katoličke politike.* (vidi br. 361)

437. (XII.) – *Katolička će akcija u konkretnim načelnim slučajevima izreći svoje mišljenje neovisno o katoličkim političkim strankama.* (vidi br. 367)

»Katolička akcija ne bavi se ni direktno ni indirektno politikom u značenju koje se obično daje toj riječi jer nije njezina zadaća da se upusti u stranački vrtlog raznih nadmetanja i da radi toga preuzme oblik i ulogu političke stranke... Ali mi puštamo da katolici rade prema svojoj savjesti u izboru političkih grupa u koje se upisuju imajući na umu stranku čiji program bolje odgovara njihovu idealizmu i koji je sigurnije sredstvo *da se rad države usmjeri prema smjernicama katoličke misli.* U praksi se je dogodilo da su se mnogi katolici ujedinili u Pučkoj stranci nastojeći dati kršćanski sadržaj konkretnom političkom i socijalnom programu koji je sposoban ostvariti ideal kršćanske misli u događanjima sadašnjega političkog života. *Ali su oni sve to činili pod svojom punom vlastitom odgovornošću i sve to spada izvan djelokruga upravnih organa Katoličke akcije.* Naša se dakle aktivnost i aktivnost Pučke stranke razvija na jednom te istom području, ali imaju pred očima različite ciljeve... O najvažnijim će se političkim pojavama, koje mogu imati neku vezu s našom akcijom, Središnji savez Katoličke akcije pobrinuti da u shodno vrijeme jasno kaže svoju misao. Pošto je tako razbistrla svoju volju, bit će vrlo radosna vidjeti kako političke stranke te ekonomski i sindikalne organizacije usvajaju katoličku misao i bit će veoma zadovoljna ako u prvom redu ovu zadaću pod vlastitom odgovornošću preuzme Pučka stranka. No i Katolička akcija si želi pridržati na apsolutan način pravo da javno manifestira ono što bi se u redu kon-

kretnih problema moglo nazvati njenom mišlju i njenom voljom.« (*Bilten talijanske Federacije katoličkih muževa*, 14. III. 1923.; P-5)

b) Izvadak iz dnevnika *La Croix*

438. (XIII.) – *Čin pape Pija XI. kojim je odijelio Katoličku akciju od političke akcije bio je providencijalan i koristan za obje akcije.* (vidi br. 314)

»Kada je papa Pio XI. prije dolaska fašističke vlade poduzeo s toliko snage i odlučnosti organiziranje Katoličke akcije, nitko nije mogao predviđjeti da će tako oprečna mnijenja dijeliti katolike na političkom polju koji su jednako odani svojoj zemlji i koji su jednako zagrijani za velike vjerske i socijalne interese. Također, Papina inicijativa pokazuje se danas dvostruko providencijalnom. U jednoj jasnijoj sferi i tamo gdje uz veliko odgojno nastojanje talijanski katolici pripremaju sigurniju budućnost, oni izvan i iznad politike ponovno nalaze svoje duševno bratstvo. Ali, štoviše, ne bacajući više u stranačke razmirice svoje katoličko ime, oni ne kompromitiraju Crkvu u pobjedama ili porazima ove ili one grupe građana. Ovaj je rezultat to sigurniji jer Sveta Stolica nije čekala na škakljiva predviđanja sadašnjega časa da kleru naloži najveću povučenost na političkom polju. Biskupima su bile razaslane izričite preporuke o ovome predmetu koje opetuju ono što su ih primali od 1919. Okružnica je kardinala Laurentija obnovila za redovnike ove temeljne upute.« (B. Sienne, *La Croix*, 26. III. 1924.) (vidi br. 400)

c) Izvatci iz sarajevskoga tjednika *Nedjelja*

KATOLICI I POLITIKA – CRKVA I POLITIKA
Nedjelja, Sarajevo, 27. IV. 1924., br. 17., str. 1–2

439. (XIII.) – *Katolici moraju birati zastupnike koji će na političkom polju raditi za Katolička Crkvu i kršćansko čudoređe,* (vidi br. 151)

»Nedjelja od 6. travnja 1924. donijela je mali izvještaj o jednom članku što je izišao u poluslužbenom glasilu Svetе Stolice *L'Osservatore Romano*. U njemu je rečeno da su katolici pred Bogom obvezani birati onake zastupnike koji će u sabornici braniti sv. Crkvu i kršćansko čudoređe. Kako to? Jednom se kaže: Crkva se ne pača u politiku, a drugi puta ona nalaže vjernicima kakve će zastupnike birati. Nije li to očito protuslovje? Nikako! Evo zašto:

Gospodin Bog osnovao je dvije ljudske zajednice: i to jednu naravnu i vremenitu, a drugu vrhunaravnu i vječnu. Vrhunaravna je zajednica sv.

Crkva koju je ustanovio sam Isus Krist i njezina je zadaća voditi čovječanstvo vječnoj sreći. Drugu zajednicu, naravnu, nije Gospodin Bog osnovao na izravan način kao sv. Crkvu, već na neizravan način. On je, naime, učinio čovjeka društvenim bićem, a društvenost zahtijeva jednoga poglavara. Prva je društvena jedinica obitelj, a narod i država sastoje se iz bezbroj takvih društvenih jedinica. Potrebno je, dakle, jedno vodstvo, jedan autoritet koji će voditi sve ove naravne društvene jedinice, a to je društvena vlast. Zato razumijemo zašto Katolička Crkva naučava da je svaka vlast od Boga, pa makar ona bila i u rukama bezvjernika.

Glavna je dužnost države brinuti se kako će ljudima biti dobro na zemlji i kako će ovdje steći vremenito blagostanje. Gospodin Bog, koji je tvorac vrhunaravnog reda – Crkve, i naravnog reda – države, razdijelio je ljudski rod među dvije vlasti kojima se valja pokoravati. Razumijemo zašto je naš Spasitelj rekao: ‘Dajte Bogu što je Božje, a caru što je carevo.’

To je vrlo mudro uredio i tako nas je uputio da je jedno od temeljnih načela svake akcije: *podjela rada*. Neka se Crkva ne miješa u gradnju željeznica i cesta, ali neka se država ne miješa u namještanje biskupa, u osnivanje Marijinih kongregacija i orlovskeh društava. Svako ovo društvo, Crkva, naime, i država, ima svoj djelokrug u kojem moraju biti neovisni. Ali što je ondje gdje se interesi sukobljuju, kao npr. kod ženidbe, kod škole? U takvim mješovitim pitanjima koja spadaju istodobno u djelokrug Crkve, a i države – jer je ženidba sakrament, a za sakramente se brine Crkva, iz braka se rađaju vojnici, a to opet zanima državu – u takvim pitanjima Crkva ima prvu riječ. A zašto to? Nije li to nametanje? Nipošto, i to zato što se država brine za zemaljsku, vremenitu sreću ljudi, a Crkva za vječnu. Vremenitost se mora podrediti vječnosti, kao što se tijelo, koje traje do sto godina, mora podrediti duši koja je vječna.

Svaki je katolik istodobno član Crkve, a i države. On se mora pokoriti jednoj i drugoj, i to državi u stvarima vremenitoga, materijalnoga blagostanja, a u pitanjima vječnoga blaženstva mora se pokoriti Crkvi. Traži li država nešto od njega što se protivi Božjim zakonima, on mora biti spremjan prolići svoju krv i pokazati da treba više slušati Boga nego ljude. Što je napokon politika? Ona je znanost o dobrom upravljanju države.« (Nedjelja, Sarajevo, 27. IV. 1924., br. 17, str. 1–2)

440. (XIII.) – *Katolici mogu potpomagati samo katoličke političke stranke. (vidi br. 155)*

441. (XIII.) – *Crkva se bavi politikom ukoliko je ona u vezi s vjerom i čudoredjem. (vidi br. 38)*

»Svaka politička stranka tvrdi da bi ona znala bolje upravljati državom negoli koja druga. Mi katolici imamo čista i jasna načela u tome i znamo da svaka stranka koja na primjer ne priznaje slobodu i neovisnost Crkve ili ne priznaje prirodno čudoređe kao npr. svetost obitelji, nerazrješivost braka, vjerski odgoj djece, nedjeljni počinak, ne valja. Katolici moraju prema tome potpomagati onu stranku ili one stranke, ako ih ima više, koje stoje na kršćanskim temeljima i koje će u saboru braniti ponajprije prava Crkve, prava vjernih katolika i po načelima Crkve raditi i za vremenito blagostanje države. Sve te navedene stvari spadaju u vjeru i čudoređe, a za ovo se mora brinuti Crkva. Evo ukoliko se Crkva bavi politikom.« (*Nedjelja*, Sarajevo, 27. IV. 1924., br. 17, str. 1-2)

442. (XIII.) – Crkva se ne bavi čistom politikom ukoliko ova zastupa kontingentne interese. (vidi br. 33)

»Ali evo ukoliko se Crkva ne bavi politikom: njoj je svejedno bila monarhija ili republika, bilo petnaest ministarstava ili samo tri, gradile se željeznice ili parobrodi. To se sve tiče vremenitoga blagostanja, a Gospodin Bog je to stavio u djelokrug države. Ovakva se pitanja u običnom životu nazivaju imenom ‘politike’. I sada nam je jasno zašto Crkva uvijek tvrdi da je izvan politike i političkih stranaka.«

»Koje su dužnosti katolika? Dvojake su: oni moraju ponajprije potpomagati Crkvu u širenju kraljevstva Božjega, a zatim vršiti svoje građanske dužnosti. Danas je jedno od najboljih pomagala Crkve takozvana *Katolička akcija*. Katolička akcija ima zadaću utvrđivati, širiti, primjenjivati i braniti katolička načela u životu pojedinaca, obitelji i ljudskoga društva; ona je sudjelovanje svjetovnjaka u uzvišenomu poslanju Crkve. U Katoličku akciju spadaju mladi junaci, orlovska, omladinska društva, društva đaka, muževa, djevojaka, majki i druga slična društva. Sva ova društva spadaju pod crkvenu vlast, biskupi šalju u njih svoje izaslanike, duhovne vođe i biskupi za njih odgovaraju pred Bogom. Bez dozvole biskupa ne smije se takvo društvo osnovati u njegovoј biskupiji.« (*Nedjelja*, Sarajevo, 27. IV. 1924., br. 17, str. 1-2)

443. (XIII.) – Sve bi političke stranke morale biti katoličke uz koje bi katolici trebali pristati. (vidi br. 204)

»Što je politička stranka? Ona je upravila svoje oči prema državi i ona mora poznavati sredstva kako će državi osigurati blagostanje. To su čisto vremenite stvari i zato vidimo mnogo političkih stranaka, a svaka od njih tvrdi da bi najbolje uredila državu i pomogla narodu. Mi katolici tvrdimo da bi temeljna načela svih političkih stranaka morala biti ista; sve bi one morale naglasiti u svome programu da će aktivno braniti slobodu

svete Crkve i kršćansko čudoređe, jer su ove dvije stvari također temelji vremenitoga poretka.« (*Nedjelja*, Sarajevo, 27. IV. 1924., br. 17, str. 1–2)

444. (XIII.) – *Katolik neće glasovati za stranku čiji se program izričito kosi s katoličkim načelima i koja tako potkapa crkveni autoritet ili koja šutke prelazi preko katoličkih načela (koja je vjerski neutralna).* (vidi br. 153)

»Za koga će katolik glasovati? Katolik je često u sumnji za koju će stranku dati svoj glas. Evo mu temeljnih načela: Samo se po sebi razumije da on ponajprije ne smije i neće glasovati za stranku čiji se program izričito kosi s katoličkim načelima, za stranku koja npr. nijeće privatno vlasništvo ili naviješta klasnu borbu ili traži rastavu braka. On neće zatim glasovati za stranku čije novinstvo napada na svećenički stalež i na biskupe i na druge katoličke svetinje. On, nadalje, neće glasovati za stranku koja šutke prelazi preko katoličkih načela i u svome programu ne spominje npr. slobodu Crkve, vjersku obuku u školi, slobodu udruživanja za katolike, nerazrješivost braka i slično. Sve to zdrav razum nalaže katoliku.« (*Nedjelja*, Sarajevo, 27. IV. 1924., br. 17, str. 1–2)

445. (XIII.) – *Katolik će glasovati za izrazito katoličku političku stranku čiji su kandidati svjesni katolici i dorasli svome zvanju.* (vidi br. 154)

»No napokon, za koga će katolik glasovati? Idealno bi bilo kada bi stranka u kojoj su katolici udovoljila sljedećim uvjetima:

(1.) Ponajprije mora bezuvjetno posve jasno isticati katolička načela kao temelj svojega rada, naglašavajući da će se aktivno zauzimati za prava sv. Crkve i vjernika, za slobodu katoličkih škola, za vjerski odgoj u školama, za slobodu udruživanja i manifestacija katolika, za poštivanje svećeničkoga staleža (oslobođenje od vojničkih dužnosti) i da će stranka napadati sve ono što uništava kršćanski poredak: kao civilni brak, slobodnu ljubav, razbludno štivo i slično. (2.) Zatim valja tražiti od samih kandidata te stranke da su iskreni katolici koji vrše svoje vjerske dužnosti i da su dovoljno spremni da će uspješno moći raditi za lijepi program svoje stranke.« (*Nedjelja*, Sarajevo, 27. IV. 1924., br. 17, str. 1–2)

446. (XIII.) – *Katolik mora često za ljubav Crkvi radije glasovati za onoga katoličkog kandidata čiji kontingentno-stranački program ne odgovara njegovim simpatijama, negoli za nekatoličkoga kandidata s čijim se kontingenntno-političkim programom slaže.* (vidi br. 183)

»(3.) Napokon bi dotična stranka morala imati i čisto politički program koji se u svim potankostima slaže sa željama izbornika. No to je najteže jer se tu radi o čisto vremenitim stvarima: o uređenju države i vre-

menitoga blagostanja naroda, a u takvim nebitnim stvarima ne može nije dan savjesni katolik ustvrditi da je nepogrješiv. Zato neka katolik-izbornik ponajprije gleda na one dvije gore navedene točke – na program stranke koji je na jasno istaknutim katoličkim načelima, na praktični katolicizam kandidata – a glede čisto političkoga (vremenitoga) programa neka katkada i zataji svoje želje, imajući na umu da su interesi vjere i čudoređa glavni, a samo će po sebi doći do vremenitoga blagostanja ako sv. Crkva i kršćansko čudoređe zavladaju javnim i privatnim životom pojedinaca i naroda.

Ovim nije rečeno da svaki katolik mora pripadati jednoj političkoj stranci, pa bila ona i na katoličkim temeljima, ali je dužan glasovati kad god to traže interesi vjere i čudoređa (a to je dan-danas redovito kod svakoga političkog izbora), i to za onoga kandidata koji odgovara gore navedenim zahtjevima.« (*Nedjelja*, Sarajevo, 27. IV. 1924., br. 17, str. 1–2)

447. (XIII.) – Valja razlikovati Katoličku akciju od katoličke političke stranke. (vidi br. 163, 243, 346, 447j)

»Ideal bi bio kada bi svaki katolik bio u jednoj organizaciji Katoličke akcije i osim toga u jednoj političkoj organizaciji koja stoji na kršćanskim temeljima.

Katoličku akciju i političku stranku treba vrlo dobro lučiti i razlikovati. Obje su potrebne i svaka ima svoj posebni djelokrug. Katolička akcija spada pod vodstvo Crkve i biskupa, a oni moraju biti, kako već rekosmo, iznad svake stranačke politike. Politička stranaka ne ovisi o biskupima i Crkvi – naravno ukoliko njezin rad ne zadire u područje vjere i čudoređa – i ona slobodno odlučuje. Sada razumijemo zašto je Sv. Stolica od Leona XIII. pa sve do danas naglašavala da Katolička akcija, kao i sama Crkva, mora biti izvan i iznad svake političke stranke. Belgija je omladina to nedavno provela, a u Italiji je sâm sadašnji Papa tu reorganizaciju Katoličke akcije uzeo u svoje ruke.

Tako je i bolje. Bolje je to i za Katoličku akciju i za političku stranku. Jer ako se jedni te isti ljudi u javnosti izlažu za jednu i drugu, narod lako pomisli da su obje tjesno povezane. To je osobito kobno u onim zemljama gdje su katolici u više političkih stranaka pa se čini da se ljudi Katoličke akcije služe katoličkim društvima samo zato da pridobiju narod za svoje stranačke političke ciljeve. Već nam, dakle, sama razboritost nalaže da Katolička akcija i politička stranka – dvije vrlo potrebne akcije – budu jedna od druge odijeljene.

Pogledajte kako je sada u Italiji. Katolici su tamo na svim područjima vrlo dobro organizirani. Donedavno su skoro svi bili u Pučkoj stranci. Nadošao Mussolini i fašizam i katolici su se među sobom politički pocijepali. Sam je Duh Sveti vodio sadašnjega papu Piju XI. što je tamo tako energič-

no odijelio Katoličku akciju od Pučke stranke, i to dok je Pučka stranka bila još jaka. Talijanski katolici, koji su danas politički rascijepani, unatoč tomu vrlo su čvrsto povezani u svojim organizacijama Katoličke akcije i na taj način, uslijed političke pocijepnosti, ipak ne stradava sveta Crkva ni najvažniji rad: rad oko obnove svega u Kristu.

Jasno nam to dokazuje kako blagoslov Božji prati djela onih koji se ravnaju po smjernicama Svetе Stolice; ova naime sve promatra s jednoga uvišenijeg gledišta i uz pomoć Duha Svetoga mudro ravna Crkvom Kristovom.« (*Katolici i politika – Crkva i politika, Nedjelja*, Sarajevo, 27. IV. 1924., br. 17, str. 1–2)

KATOLIČKA AKCIJA – KATOLIČKA POLITIČKA STRANKA –
KATOLIČKI DNEVNIK

*Glavne misli iz dvaju govora pape Pija XI., jedne službene
okružnice i jednoga članka iz L’Osservatore Romano*

Nedjelja, Sarajevo, 4. I. 1925., br. 1, str. 3–4

447a. (XIII.) – (*vidi br. 147c*)

»1. Sveta Stolica stoji izvan i iznad stranačkih političkih borbi. No približi li se politika oltaru i vjeri, dužnost je Sv. Stolice upletati se i u čisto politička pitanja. Jer se svaka aktivnost, pa i politička, temelji na nepokolebivim načelima morala te se samo po sebi razumije da je dužnost Sv. Stolice davati načelno političke smjernice. To je ona uvijek i činila, a u tome se je poglavito istaknuo papa Leon XIII. sa svojim enciklikama *Immortale Dei*, *Diuturnum illud*, *Libertas praestantissimum* itd. Sami vjernici imaju pravo tražiti od svojih crkvenih poglavara, pa i od pape, te načelne političke smjernice jer one spadaju u djelokrug učiteljstva.«

447b. (XIII.) – (*vidi br. 147d*)

»2. Što se tiče Katoličke akcije i svih društava koje joj pripadaju, jasno je samo po sebi da se ona ne smije miješati u stranačku politiku. Katolička akcija stoji poput Crkve – kojoj je ona pomoćnica – izvan i iznad svake političke stranke. Kažemo: političke stranke, a ne politike uopće, jer Katolička akcija mora i politički odgajati svoje članove, pokazujući im što je država, što Crkva, što je zadaća jedne, što druge; kako valja odrediti njihov međusobni odnos, što je naravno pravo udruživanja itd. Katolička akcija smije nadalje jedinstveno primijeniti, braniti, učvršćivati i širiti katolička politička načela.«

447c. (XIII.) – (*vidi br. 147e*)

»3. Papa zatim naglašava kako katolici ne smiju političku akciju na laku ruku shvatiti. Dužnost je katolika da se bave politikom i dođu do državne vlasti. Ali za svoj se politički rad moraju temeljito pripraviti, teološki i filozofski. Papa zato upozorava na borce staroga njemačkog *Centruma*, osobito ističući da su se u političkom radu služili svojim teološkim znanjem.«

447d. (XIII.) – (*vidi br. 147e-1, 147g*)

4. Papa s velikim simpatijama govori o radu prijašnjega njemačkog Centruma. Iz toga neizravno slijedi kako su mu mile političke stranke koje posve svjesno stoje na kršćanskim temeljima. Tu on misao na jednom drugom mjestu ističe posve izričito. Kaže kako je dužnost katolika »da postave kao temelj svakoj svojoj djelatnosti, pa i političkoj, velika načela vjere i religije, koja ispovijedaju i ispod kojih nijedan dio njih ovoga života ne može i ne smije izmakinuti«. Time Papa katolike posve jasno upozorava na njihovo naravno pravo političkoga udruživanja na temeljima katoličke vjere i čudoređa i na njihovu dužnost da osnivaju katoličke političke stranke.«

447e. (XIII.) – (*vidi br. 147f*)

»5. Kada katolici već imaju jednu političku stranku, oni smiju surađivati – kooperirati – sa zlim strankama, ljudima etc... ako to zahtijeva neizbjegiva nužda ili ako se na taj način može spriječiti još veće zlo. Tako katolici s protuvjerskim političkim strankama smiju kooperirati (a ne im pripadati) samo onda kada su te na vlasti – da spriječe još veće zlo kada bi ona sama vladala – ali im katolici ne smiju nikada pomoći da se domognu državne vlasti. (Izuzet je jedino slučaj manjega zla!)«

447f. (XIII.) – (*vidi br. 147h*)

»6. Što se tiče političke djelatnosti svećenika, njegova je dužnost vjernike voditi i prosvjetljivati, pokazujući koja su temeljna načela prema kojima svaki vjernik mora politički djelovati. Samo se po sebi razumije da je uloga svećenika da sije ljubav i slogu među građanima i zato kao svećenik mora biti izvan i iznad političkih stranaka. Iz toga naravno ne slijedi da on smije zanemariti svoje osobne političke dužnosti ne radeći i ne glasujući za katoličku političku stranku.«

447g. (XIII.) – *Svećenik se ne smije upuštati u političke borbe i stranačke prepirke. (vidi br. 147, h-1)*

»7. Svećenik se ne smije upuštati u političke borbe i stranačke prepirke. U Italiji mu je, štoviše, izričito zabranjeno surađivati u političkim strankama ili pisati u novinama političkih stranaka. Tako su nedavno neki svećenici na zapovijed svojih crkvenih poglavara napustili redakcije nekih

katoličkih političkih novina. Posljedica toga je da se osnivaju izvan i iznadstranački katolički dnevničari koji su glasila izvan i iznadpolitičke Katoličke akcije i u kojima svećenstvo nalazi najprikladnije sredstvo za svoj novinarski apostolat.

447h. (XIII.) – (*vidi br. 351, 447k*)

»8. Osnivanje novina Katoličke akcije – koje nisu u službi nijedne, pa ni katoličke političke stranke, već stoje izvan i iznad stranačke politike – jest posljedica načelnih i praktičnih potreba. S načelnoga gledišta Katolička akcija mora posjedovati svoj organ koji će širiti u narodu blagotvorni utjecaj sv. Crkve. (Crkva nije u vremenitom pitanjima nepogrješiva i glasilo Katoličke akcije ne može se zauzeti, poput jednoga političkog glasila, za stanovite reforme vremenitoga karaktera!) S praktičnoga stajališta takvo je glasilo potrebno da se narod oslobođi ispod jarma bezvjerskoga tiska i da mu se otvore novi vidici u život sv. Crkve.«

447i. (XIII.) – (*vidi br. 351; 447k*)

»9. Kada katolici osnivaju svoje izvan i iznadstranačke novine, ne znači da su te novine protustranačke. Sveta Stolica traži s jedne strane da se katolici organiziraju i politički (iz toga slijedi da moraju imati i svoja politička glasila), a s druge strane želi da se nalaze i u nepolitičkim organizacijama Katoličke akcije koja ima također svoje nadpolitičko glasilo.

447j. (XIII.) – (*vidi br. 447*)

»10. Iz svega slijedi da su potrebne istodobno: Katolička akcija kao i katolička politička akcija. Obje moraju podijeliti posao i međusobno se nadopunjavati. O jednoj opreci – teoretski – između glasila Katoličke akcije i katoličke političke stranke ne smije biti ni govora; obje novine moraju raditi u ljubavi i slozi. I kao što država radi za vremenitu sreću ljudskoga roda, a svoje vremenite ciljeve treba podrediti vječnomu cilju – Bogu, isto tako katolička politička stranka i njezina glasila svu svoju akciju upriličuju na taj način da njihovom pomoći narod lakše i sigurnije iz ove vremenitosti dođe u vječnost. Tako su konačni ciljevi i katoličke političke akcije i čiste katoličke akcije posve u skladu. Apostolat, dakle, glasila katoličke političke stranke i apostolat izvanpolitičkoga i iznadpolitičkoga katoličkog glasila mora biti posve analogan odnosu države i Crkve, kojima je sam Bog odredio da svaka na svoj poseban način vode ljudski rad određenomu cilju. Papa ipak traži da Katolička akcija i katolička politička akcija budu odijeljene da tako svaka odgovara za svoje djelovanje i eventualno ne kompromitira i ne sprječava jedna drugu.« (*Nedjelja*, Sarajevo, 4. I. 1925., br. 1, str. 3–4)

NOVE KATOLIČKE NOVINE⁴²
Nedjelja, Sarajevo, br. 50, 1924., str. 2–3

447k. (XIII.) – (*vidi br. 351, 447h, i*)

»Već se duže vrijeme kod nas pomišlja na osnutak jednoga katoličkog dnevnika koji bi stajao izvan i iznad svake političke stranke. Iz toga ne slijedi da bi taj dnevnik bio protustranački i da se katolici kao katolici ne trebaju baviti politikom. To bi bila kobna zabluda jer katolici su dužni pred Bogom ljubiti svoju domovinu i raditi, bolje nego itko drugi, za procvat domovine. A za procvat domovine radi se ako se stvaraju dobri zakoni, ako se uredi dobra uprava i dobro sudstvo. Stoga je potrebno da i katolici sudje luju u državnoj upravi, a to se dan-danas postiže pomoću političkih stranaka. Vidimo gdje u drugim zemljama postoje takve katoličke političke stranke koje sav svoj rad temelje na načelima katoličke vjere i čudoređa. Bio bi upravo grijeh propusta kada se katolici ne bi kao katolici politički organizirali gdje im je to barem ikako moguće. I te političke stranke imaju svoje novine, svoje dnevниke: katoličke političke dnevnike.

Ipak vidimo da se unatoč tomu sada posvuda – pa i kod nas – osnivaju katolički dnevnići koji stoje izvan stranaka i iznad stranaka. Tako je dobro i to je potrebno.

Razlika između katoličkih stranačko-političkih novina i katoličkih iznadstranačkih novina jest sljedeća: stranačke katoličke novine sav svoj rad temelje na načelima kršćanskog morala. Pokazuju kako će se na tim temeljima sazdati država, urediti zakonodavstvo, uprava i drugo, tako da ljudi postanu sretni na ovoj zemlji.

Dok katolički stranačko-politički dnevnik ima za blizi cilj sreću društvene zajednice, katolički izvanstranački i nadstranački list ima u prvome redu zadaću pomagati Crkvi kod spašavanja duša. On to čini na taj način što iznosi nauk svete Crkve upoznavši čitatelje s vječnim istinama i iznoseći uzore i zanimljive pokrete u svijetu, potiče vjernike na vršenje kršćanskih krjeposti.

Nema dakle protuslovlja između obje vrste novina; obje su potrebne; jednoj je bitan vremenit cilj, a drugoj vječan. Pisanje i jednih i drugih skladno se nadopunjava.« (*Nedjelja*, 14. XII. 1924.)

⁴² Ovaj članak napisao je Ivan Merz.

d) Izvatci iz tjednika *Katolički list*

448. (XII.) – *Katolici su dužni baviti se katoličkom politikom. (vidi br. 211)*

449. (XII.) – *Katolici se smiju udruživati samo u katoličkim, a ne u vjersko-neutralnim političkim strankama. (vidi br. 218)*

450. (XII.) – *Neka se svećenici ne bave katoličkom stranačkom politikom gdje za taj posao ima dosta svjetovnjaka. (vidi br. 97a, 105)*

451. (XII.) – *Ne smije se poistovjetiti Katolička akcija, kršćanska demokratska akcija i katolička politika. (vidi br. 244, 341, 372)*

452. (XII.) – *Nitko ne smije politički nastupati u ime Crkve ili u ime Katoličke akcije (Kršćanske demokratske akcije). (vidi br. 165, 255, 354, 377)*

KATOLIČKA AKCIJA I STRANAČKA POLITIKA⁴³

Katolički list, Zagreb, 19. VI. 1924., br. 25, str. 295–298

»U Nedjelji od 27. IV. ove godine izišao je članak pod naslovom *Katolici i politika*. Ovaj je članak isticao da su katolici pred Bogom obvezani da potpomažu onu političku grupu koja daje najveće jamstvo da će raditi u korist katoličke vjere i kršćanskoga ēudoređa. Zadnji je odsjek navedenoga članka pokazao odnos koji mora postojati između tzv. Katoličke akcije i političke stranke na katoličkim temeljima. Katolička je akcija ovisna o biskupima i pomoćnica je Crkve, dok politička stranka poglavito gleda prema državi i ne ovisi u svome radu o crkvenoj hijerarhiji.«

»Ova podjela rada katolika ne znači da valja zanemariti jednu ili drugu akciju. Obje su potrebne; svaka ima svoj djelokrug. Urađa često lošim posljedicama ako se obje vežu i pobrkavaju. To su spoznali belgijski katolici, zato navodimo što o tome piše jedna odlična belgijska revija. Osim toga, taj belgijski časopis donosi u izvatu jedan službeni list Svetе Stolice u kojem ona izražava opravdanu želju da se svećenici i oni »koji zastupaju na neki način i u nekoj mjeri interesu vjere« (vode svjetovnjaci Katoličke akcije?!) ne zauzimaju u javnosti za interes jedne stalne političke stranke da tako ne bi odbili od sebe vjernike drugoga političkog naziranja.«

»Ali da ne bismo navedeni belgijski članak krivo razumjeli, iznosimo nekoliko dokumenata Svetе Stolice u kojima ona posve jasno izražava

⁴³ Ovaj članak napisao je Ivan Merz.

sljedeće: katolici se moraju baviti politikom da unesu katolički duh u sve »žile države«. »Jasno je, radi toga, da katolici imaju opravdane razloge da zahvate u politički život jer oni to čine i moraju to činiti, ne da uzmognu dati svoje odobrenje svemu onom što ima danas nevrijednoga u političkim institucijama, već da izvuku iz ovih samih institucija, ukoliko se to može, sveopće i istinito dobro, *uzevši si za cilj da uliju u sve žile države, kao najzdraviji sok i takvu krv: krepost i utjecaj katoličke vjere.*« (Leon XIII., Enc. *Immortale Dei* od 1. XI. 1885.; B. Pr. II/48.)

»Politika katolika mora se temeljiti na izričitim katoličkim načelima i ne budu li oni to uvijek isticali, to znači kako žele »da država bude uređena i upravljana izvan Boga, Tvorca svih stvari«: »Bit će dakle prije svega korisno da podsjetimo na odnose između vjere i politike (*res civilis*) jer se mnogi u ovoj točki daju zavesti od protivne zablude. Zaista neki ne običavaju samo razlikovati (*distinguere*) politiku (*rem politicam*) od vjere, već je potpuno odvajaju i dijele (*sejungere ac separare*) tako da između obih ne žele ništa zajedničko i misle da se ne smije dozvoliti utjecaj jedne na drugu. Ovi se zaista mnogo ne razlikuju od onih koji žele da država bude uređena i upravljena izvan Boga, Tvorca sviju stvari: i njihova je zabluda to veća što tako društvo zlobno udaljuju od najplodnijega vrela.« (Leon XIII., Enc. španj. episk. *Cum multa sint* od 8. XII. 1882.: Bone Presse, VII/46.)

»Kada dođe do izbora, katolici moraju u prвome redu birati ljudе koji temeljito poznaju načela sv. Crkve, kako ih Sveta Stolica naučava, i da su oni »uvijek spremni zauzimati se za prava Crkve...Također morate nastojati da u zakonodavne skupštine budu izabrani ljudi iskušane vjere i krjeposti, obdareni velikom ustrajnošću, uvijek spremni da se zauzimaju za prava Crkve.« (Leon XIII., Enc. ugarskim biskupima *Constanti Hungarorum* od 2. IX. 1893.; B. Pr. III/235) Danas je gotovo isključeno izabratи uvjerenoga katolika bez jedne katoličke izborne organizacije. Svaka stranka mora stajati na katoličkim načelima i sveta Crkva osuđuje političku »neutralnost« stranaka. Dužnost je, dakle, katolika osnivati političke stranke koje počivaju na katoličkim načelima.

»Naprotiv se sve stranke moraju slagati u tome da vjeri iskažu isto strahopочitanje i čuvati je od svakoga napadaja. Štoviše, jer se politika ne da odijeliti od zakona morala i vjerskih dužnosti, valja se uvijek i u prвome redu brinuti da se što uspješnije brane interesi katolicizma.« (Leon XIII., Enc. *Sapientiae christianaе* od 10. I. 1890.; B. Pr. II/282).

Katolički političari moraju jasno iskazati da rade iz vrhunaravnih motiva i da se njihova politička akcija nadahnjuje političkim načelima svete Crkve:

»Također sam to izjavio u jednome listu upravljenom biskupu Salamanke, na zapovijed Papinu, 17. II. 1891., dodavši međutim sljedeće

uvjete: katolici, koji se nazivaju liberalnima⁴⁴, moraju prije svega iskreno pristati na sve bitne točke nauka koji naučava Crkva i biti spremni primiti što će Crkva ubuduće naučavati; napokon se oni neće nikada oprijeti; kada to prilike zatraže, kao što je to njihova dužnost, da javno proglose (*aperte significare*) da se njihove političke namjere potpuno slažu s naukom Crkve...« (Leon XIII. – Kardinalu Rampoli; List nadbiskupu u Bogoti, Kolumbiji, *O liberalizmu* od 6. IV. 1900., VII./189).

Kada, dakle, katolik politički djeluje (a to je danas svaki onaj koji ima pravo glasa), on ne smije biti u pitanjima vjere »neutralan», tvrdeći da je on dobar katolik u privatnom životu, a vjera se nema pravo miješati u politiku. Tu je »neutralnost« sv. Crkva u više navrata osudila: »...opaža se gdje (sionisti) iznose ili naglašavaju jedan program koji nigdje i ni u kakvoj mjeri ne pokazuje da su katolici. To nimalo ne smeta istim ljudima da u jeku političke borbe, nakon jednoga izazova, javno ispovijedaju svoju vjeru. Što to znači? Da su dva čovjeka u sionistu: pojedinac, koji je katolik; čovjek akcije, koji je neutralan.« (Pio X., *List o Sillonu* od 25. VIII. 1920).

Katkada je zgodno da se i sami svećenici bave čisto katoličkom politikom (a ne neutralnom), pazeći pri tome da ne bi u njima prevladao stranački duh koji bi mogao biti sablazan vjernicima drugoga političkog osvjedočenja: »Štoviše nije katkada nezgodno (*haud inopportunum videtur*) poslati u ove (zakonodavne) skupštine ljudi svećeničkoga staleža: ovi zvanični čuvari, ove u neku ruku predstraže vjere moći će bolje od drugih braniti prava Crkve.« »Ali neka narodni zastupnici svećenici svim silama izbjegavaju one neograničene borbe u kojima bi se pokazivalo slavohleplje i slijepi stranački duh, a ne ljubav katoličkim interesima...«

»Posljedica svega toga može samo biti ogromna sablazan naroda i nepresušno vrelo mržnje prema svećenstvu. Treba se dakle umjereni služiti izbornim pravima: izbjegavati svaku sumnju slavohleplja...« (Leon XIII., *Paterna Providaeque* od 18. IX. 1899.; B. Pr. VI./112).

Bavi li se svećenik politikom, on to čini »iz samlosti«; za taj su posao pozvani u prvom redu katolički svjetovnjaci. (Vidi o tome još Antun Mahnić, *Knjiga života*.)

»Neka se zaista svećenici čuvaju da se odviše ne podaju civilnim ili političkim stvarima; sjećajući se često riječi Pavla apostola: Neka se nitko, tko se bori za Boga, ne mijesha u svjetovne poslove, da se svidi Onome, kome se je posvetio (usp. 2 Tim 2,4)... Potrebno je međutim najveće razboritosti i opreznosti da svećenici ne prekorače istodobno ozbiljnost i mjeru i da se ne bi činilo da se više brinu za ljudske stvari negoli za nebeske. Vrlo dobro veli isti Grgur Veliki: Iz smilovanja (*ex compassione*) treba

⁴⁴ Koji naime pripadaju tzv. liberalnoj političkoj stranci, no u tom slučaju riječ liberalizam nema ono loše značenje vjerskoga liberalizma koji je Crkva svečano osudila.

katkada podnosići svjetske poslove; ne smiju se nikada tražiti iz ljubavi da ne bi oteščali duh onoga koji ih ljubi i povučen od njihova tereta ne spadne s nebeskih visina do nižih dubina.« (Leon XIII., Enc. *Constanti Hungarorum* od 2. IX. 1893.; B. Pr. III./239)

Sama Katolička akcija, koja je bitni dio crkvene pastve, mora biti kao i Crkva iznad političkih stranaka, pridržavajući si pravo da širi među svojim članovima i u narodu katolička politička načela, i to ona koja bi morala biti zajednička političkim strankama u kojima ima katolika (neutralnim strankama ionako ne smiju pripadati katolici):

»K tome pristupa... i tuga zbog zadjevice građana s građanima, a u prvom redu zbog nasilja koje se nerijetko nanosi... i onakvim udruženjima ('Katoličke akcije') koja... su u uskom savezu s vjerom i crkvenom hijerarhijom, pod čijim vodstvom i pročelništvo nastoje pojedine ljude i obitelji i građansko društvo privesti katoličkom osjećanju i življenju isključivši svako stranačko političko društvo.« (*Konzistorijalna alokucija* sv. oca Pija XI. od 24. VII. 1924. Prema *Katoličkom listu* od 3. IV. 1924.; str. 14)

Prelazimo sada na izvadak iz navedenoga belgijskog članka: »Može se reći da je Sveta Stolica neprekidno nastojala, osobito nakon rata, odijeliti i desolidarizirati Crkvu i vjeru od politike. Izborna borba, koja je nedavno započela u Italiji, pružila joj je za to novu priliku.

L'Osservatore Romano je publicirao, već u početku te izborne borbe, jednu autoriziranu bilješku izjavljujući da Sveta Stolica kani ostati iznad političkih konflikata. Katolička akcija, to jest sveopća organizacija talijanskih katolika ujedinjenih da uzmognu služiti Crkvi, objelodanila je, u sporazumu s Vatikanom i u skladu sa svojim statutima, jednu izjavu tvrdeći da se ne zauzima ni za jednu suvremenu stranku, ali se zadovoljava, kao Sveti Otac, da svojim članovima preporuči potpomaganje one politike koju u savjeti drži najkorisnijom za narod i koja najbolje odgovara principima i interesima katoličkim. Zatim je jedna okružnica Državnoga tajništva epi-skopatu i jedna druga od Kongregacije redovnika na poglavare redova podsjetila članove oba svećenička staleža, da im njihovo zvanje zabranjuje da se zalažu za stranačku politiku.

Ova će okružnica možda još koristiti da neke potpuno uvjeri o važnoj istini da vjera i vjersko društvo ne smiju vezati svoju sudbinu ni s kakvim sustavom, ni s kakvim programom, ni s kakvom političkom strankom.⁴⁵

Prečasni oče, Vi znate koliko je Sveti Otac, osobito za ovih zadnjih godina koje su doživjele da talijanski katolici stupaju u politički život, uvejk preporučivao svjetskom kao i redovničkom kleru da ostane stran političkim borbama i da stoji iznad političkih tražbina. Bez dvojbe svećenici,

⁴⁵ Nova revija od ožujka 1924. (str. 79) donijela je o istoj temi noticu pod naslovom *Pragmatičko stajalište katoličke mladosti u Belgiji te Život od svibnja ove godine.*

bavili se oni dušobrižništvom ili ne, imaju pravo kao svaki građanin imati svoje političke nazore i simpatije ukoliko su ovi u skladu s načelima morala i interesima vjere. Ali nije nimalo manje jasno da njihov karakter i njihova služba, koji su im povjereni, zabranjuju svako ponašanje koje bi moglo odvratiti duše od ljubavi i od poštivanja vjere i baciti njezine zastupnike u zagrljaj konflikata strasti i isključivo vremenskih interesa. U više su navrata pape izrazili svoj osjećaj o ovomu predmetu, poglavito Leon XIII. u svojem listu češkim biskupima i Benedikt XV. biskupima Belgije i Poljske. U to ne ubrajamo autentičnu interpretaciju Kanona 139., koja se je načinila na zapovijed slavno vladajućega Pape u početku njegova pontifikata.

Po ovim se je uputama, pravedno je i utješno to ustanoviti, uglavnom točno ravnao redovnički i svjetovni kler. Ipak je korisno prije početka izborne borbe svratiti pozornost na činjenicu da se jedan ili drugi redovnik, s najboljim nakanama, barem to valja prepostavljati, pod izlikom da brani vjeru – nespretna obrana – ili da služi domovini – loše obuzdan patriotism – nerazborito bacio u političku akciju idući, štoviše, tako daleko da je zauzeo stav, i to demagoga uz pljeskanje ove ili one stranke, ali na bolno začuđenje vjernika i uvijek na štetu Crkve.

To su motivi radi kojih Vas podsjećam, prečasni oče, kao što je to Državno tajništvo učinilo biskupima za svjetovni kler na izričitu volju Njegove Svetosti, da se svi oni koji zastupaju na neki način i u nekoj mjeri interesu vjere ravnaju po najskrupuloznijoj razboritosti i da izbjegavaju sve do samoga izgleda da su skloni jednoj političkoj stranci, ma koje ime ova nosila...«

Kardinal Laurenti, prefekt Kongregacije redovnika

»Krivo je bilo kada bi se u sadašnjem držanju Svetе Stolice prema talijanskim političkim strankama vidjela samo taktika oportuniteta jer Papa i Kongregacije opravdavaju svoje preporuke na temelju načela općenitoga značenja i pozivaju se na analogne mjere u najrazličitijim prilikama. Krivo bi bilo zaključiti, kao što će biti bez sumnje u napasti to učiniti nacionalisti i privrženici bratske slove, da religija nema nikakva ili skoro nikakva saveza s politikom. Ovaj se zaključak nikako ne nalazi u premisama koje je iznijela Sveti Stolica i on se formalno protivi naučavanju papâ i Koncila o kršćanskoj konstituciji država. –Louis Picard.«⁴⁶

Iz navedenoga slijedi da katolici i u svojim organizacijama Katoličke akcije mogu pod vodstvom hijerarhije (njezinih zastupnika!) raspravljati o načelima katoličke politike ukoliko se ona odnosi na vjeru i čudoređe, ali da samo izvan i odijeljeno od društava Katoličke akcije smiju raditi za ovu

⁴⁶ *La revue catholique des idées et des faits* (Bruxelles), du 7. III. 1924. (str. 18–19). Opširniji je članak istoga sadržaja u *La Civiltà cattolica* od 21. II. 1920. pod naslovom *Unione popolare e Partito popolare in Italia*.

ili onu kršćansku političku stranku, to jest koja je u skladu sa smjernicama Sv. Stolice o kršćanskoj konstituciji država, o udruživanju s nekatolicima, o vjerskim školama i inim odredbama. Ovo slijedi iz toga jer sve odredbe Sv. Stolice smjeraju na ove tri stvari:

1. Katolici su dužni baviti se politikom, i to politikom koja se osniva na načelima sv. Crkve kako je naučava Sv. Stolica. Kada se katolici organiziraju u političke stranke, one moraju počivati na katoličkim temeljima i moraju od sebe odbaciti sve što bi podsjećalo na političku »neutralnost«, to jest na onaj duh koji tvrdi da između vjere i politike nema ništa zajedničkoga i da Crkva ne smije davati političke smjernice načelnoga karta-tera.

2. Svećenici po naravi nisu pozvani voditi političku stranku, nego su na to pozvani u prвome redu katolički svjetovnjaci; svećenik jedino na-stupa dozvolom svoga biskupa⁴⁷ kao vođa ili član uprave jedne kršćanske stranke gdje nema spomenutih svjetovnjaka.

3. Želja je i nakana Sv. Stolice u gore navedenim uputama neka nitko ne nastupa politički u ime Crkve, vjere ili katoličke organizacije kao ta-kve, neka nitko ne poistovjećuje bilo u teoriji ili činom Katoličku akciju i katoličku politiku. (*Katolički list* od 19. VI. 1924., br. 25, str. 295–298)

IZBORI U FRANCUSKOJ

Katolički list, Zagreb, 10. VII. 1924., br. 28, str. 336–338

453a. (X.) – *Stajalište Katoličke Crkve i organiziranih katolika.*⁴⁸ (vidi br. 83–83u)

Motto: »Zanimaju li se vjernici u vršenju političkih i građanskih prava za dobrobit katoličke vjere i slobodu Crkve?« – Upit Sv. Stolice na svakoga pojedinog biskupa. (*Acta Apostolicae Sedis* 1918/502).

Uvod

Poznato je iz dnevnoga novinstva da su dana 11. V. 1924. prigodom izbora u francuski parlament ljevičarske stranke izvojevale veliku pobjedu. Dok je u starom Zastupničkom domu bilo tek 86 radikalno-socijalističkih

⁴⁷ Can. 139. &4, Senatorum aut oratorum legibus ferendis quos deputato s vocant, munus ne sollicitent neve acceptent sine licentia Sancte Sedis in locis ubi pontificia prohibitio intercesserit; idem ne attentent aliis in locis sine licentia tum sui Ordinarii, tum ordinarii loci in qua electio facienda est.

⁴⁸ Tekst *Izbori u Francuskoj* što ga Ivan Merz ovdje donosi u nastavku jest njegov članak što ga je objavio pod istim naslovom u *Katoličkom listu*, Zagreb, 10. VII. 1924., br. 28, str. 336–338. Isti je članak objavljen i u njegovim *Sabranim djelima*, 1. svezak, Zagreb, 2011., str. 363–383. Tekst članka Merz ovdje donosi u cijelosti, ali ga je sam prilagodio s podnaslovima tematički ovoga djela.

zastupnika i 68 socijalističkih, skočio je broj prvih na 139, a posljednjih na 102. Time su protukatolički elementi dobili preko 80 novih mandata i nije isključena opasnost da će opet doći u Francuskoj do kobnih vjerskih trzavica. No to pitanje puštamo za sada po strani; samo usput istaknimo da je Crkva u Francuskoj daleko moćnija negoli je bila god. 1905./06. za vrijeme rastave i napokon je velik dio omladine te elite u znanstvenome svijetu katolički u najboljem značenju te riječi.⁴⁹ Ti su ljudi doduše razmjerno mlađi i nemaju za sobom političku prošlost, dok sadašnji protukatolički vlastodršci spadaju uglavnom još onoj generaciji na koju katolička obnova još nije utjecala u dovoljnu opsegu.

Mi u ovome članku želimo iznijeti načelno stajalište koje je crkvena hijerarhija zauzela prigodom posljednjih izbora. Mnogobrojni primjeri, koje ćemo navesti, pokazat će nam jasno koji udio ima Crkva u političkom životu francuskoga naroda i kako se u praksi provode političke smjernice Svetе Stolice. Uz to ćemo također donijeti uvodnik iz francuskoga dnevnika *La Croix* od 9. V. 1924. koji vrlo bistro iznosi mišljenje ostalih katalika o njihovim političkim dužnostima. (*vidi br. 83a*)

A. Episkopat i izbori

1. *Sveta Stolica i nuncijature stoje izvan i iznad svake stranačke politike. (vidi br. 83a)*

Pio XI. je unatoč uspostavljenih diplomatskih odnosa s Francuskom energično osudio, u svojoj enciklici *Maximam gravissimamque* od 18. I. 1924., francuske laičke zakone i na taj način zacrtao episkopatu i vjernicima smjernice za izbornu borbu. Glavno je da se svi katolici slože u tome da biraju kandidate protivne bezbožnim laičkim zakonima. Naravno da je to čisto n a ċ e l n a politička smjernica koja je neovisna o svakoj struci - n a č k oj orientaciji. Protivnicima katolicizma teško je razumjeti da je sveta dužnost službenih crkvenih krugova zauzeti javno stajalište u tako načelnim pitanjima i bezvjerci im radi toga obično podmeću stranac - k e političke namjere.

G. Albert, novinar, oklevetao je u dnevniku *Oeuvre* od 22. IV. nuncijske N. Exc. mons. Cerettija da se miješa u unutarnju francusku politiku jer daje episkopatu direktive za izbore. Evo nuncijeva odgovora: »Na najizričitiji način to poričem i pozivam g. Alberta da citira jednu jedinu od mojih riječi ili jedan jedini od mojih čina koji bi se mogli pošteno tumačiti kao

⁴⁹ Tako je predsjedništvo Katoličkoga saveza francuske omladine naredilo svojim 4.000 učlanjenim organizacijama da u cijeloj zemlji započnu kampanju novinstvom i predavanjima protiv nakane vlade da se ukine veleposlanik Svetе Stolice, prognaju redovi i uvede laičko zakonodavstvo u Alzasu.

uplitanje, s moje strane, u francusku politiku.« (Paris, 25. IV. 1924.) (*La Croix*, 6. V. 1924.)

2. *Episkopat stoji izvan i iznad političkih stranaka. (vidi br. 33b)*

Mons. Richard, nadbiskup iz Auch, piše u svojoj poslanici od 20. IV. 1924.: »'Izvan i iznad stranaka' bila je lozinka koju je nedavno dala Sveta Stolica talijanskim izbornicima. Također će to biti naša lozinka jer se nalazimo u istom položaju...«⁵⁰ (C. 1212.) Isto kaže i mons. de Durfort, biskup iz Poitiersa (2. III. 1924.): »Daleko je od mene misao da bih htio, u makar čemu, dirnuti u vaše političke simpatije. Još jednom: mi se ne uplićemo u politiku. Ali postavljajući se jedino na katoličko stajalište, mi tvrdimo da katolici nemaju pravo ne voditi računa o političkoj dužnosti jer je ova po svojim posljedicama tako tjesno vezana za najviše interesu vjere. U ovomu vas, uostalom, podsjećamo samo na jednu dužnost koju vam navodi katekizam biskupije u svom zadnjem poglavlj...«

Novinar Jean Guiraud potvrđuje u *La Croix* od 9. V. 1924. misao navedenih biskupa: »Treba dobro glasovati!... Ali što znači 'dobro glasovati'. Mnogi su nas naši čitaoci o tome pitali i zatražili su da im označimo liste kojima valja dati naš glas. Ove im liste nismo pokazali, ne jer to ne bismo mogli ili iz malodušnosti te sitnih razloga posve ljudske politike. Mi to nismo učinili jer smo se postavili na isključivo katoličko stajalište te smo htjeli ponovno naglasiti da nismo ovisni ni o jednoj političkoj stranci.

Mi to nismo učinili jer se Crkva postavila izvan i iznad svih stranaka, ne preporučuje ni jednu i pušta svakom pravo da glasa za onoga koji bolje odgovara njegovim mislima i osjećajima.«⁵¹

B. Načela katoličke politike

1. *Kršćanska demokratska akcija te Katolička akcija neovisne su o političkim strankama (vidi br. 83c)*

Katolička akcija spada pod crkvenu pastvu, ovisna je o hijerarhiji i zato je *neovisna o stranačkoj politici*; razumljivo je da će ona uvijek zastupati i širiti *načela katoličke politike*. Isto je i glede tzv. Kršćanske demokratske akcije (sindikati, zadruge etc.) koja spada pod kompetenciju Crkve ukoliko se pri sticanju vremenitih dobara služi sredstvima koja joj pružaju katolička vjera i katoličko čudoređe. Karakteristična je zato izjava koju je objelodanio »Francuski savez kršćanskih radnika«:

⁵⁰ Većina se ovih citata nalazi u *La Documentation catholique* od 3. do 10. V. i od 14. VI. 1924.

⁵¹ O izvanstranačkom stajalištu klera vidi još: mons. Carsalade du Pont, biskup Perpignana od 10. V. i mons. Legassea, istoga mjesta od 20. IV. 1924.

»Nacionalni odbor priznaje važnost i interes političkih pitanja i parlamentarne akcije; podsjeća, međutim, da je isključiva svrha CFTC-a⁵² (Francuska konfederacija kršćanskih radnika) biti profesionalna organizacija i akcija na temelju kršćanskih načela... Drži, uostalom, *da bi bilo opasno za CFTC da ova bude upletena u izbornu borbu i u političku akciju, bilo izravno, bilo preko svojih boraca kao takvih.*

Iako su političke ambicije posve opravdane, ipak je, međutim, nužno da se CFTC ne učini nikom kao sredstvo kojim bi ove (ambicije) zadovoljio... Današnja raštrkanost i nesređenost grupe i stranaka čini naprotiv poželjnim da CFTC sačuva svoju potpunu neovisnost prema njima te tako uzmogne vršiti utjecaj na sve. Iako *vode i borci organizacija* koje su pripojene CFTC-u *posjeduju posve jasno pravo da imaju osobno one političke simpatije koje im odgovaraju*, neka radi toga samog prava *ne prime nikakav politički mandat* da tako ne daju povoda unutar same CFTC, prigodom izvršavanja svoga političkog mandata, diskusijama i protestima koji bi mogli umanjiti njihov autoritet i biti na štetu sveopćem dobrom redu.

Nacionalni odbor mora uostalom ponovno ponoviti da suvremene potrebe CFTC-a i pripojenih organizacija traže od svojih vođa rad i požrtvovnost neovisnu o svakoj političkoj funkciji. Radi toga Nacionalni odbor određuje:

Gore navedeno neće za legislativnih izbora 1924. primiti nikakvo zastupničko mjesto, izuzevši ako pripadaju staroj Skupštini. U slučaju da drže kako se ne moraju obazirati na ovu odredbu oni će morati, u času kada započnu raditi za kandidaturu, napustiti svoju ulogu ili službu koju vrše u CFTC-u. Jasno je da im je zabranjeno isticati za vrijeme svoje izborne borbe da su možda vršili neke funkcije u CFTC-u i ne smiju se u Parlamentu, ni u kome slučaju, smatrati kao njezini zastupnici.

Pošto su istaknuta ova načela, Nacionalni odbor primjećuje da ona ne mogu nimalo ometati ni spriječiti članove, borce ili vođe organizacija koje su pripojene CFTC-u da izvrše, u času izborne borbe, svoje dužnosti koje im pripadaju kao građanima pod bitnim uvjetom da u to ne upliču odgovornost francuskoga Saveza kršćanskih radnika.« (*Direktive francuskoga Udruženja kršćanskih radnika prigodom izbora u zakonodavno tijelo: V/1924. Dossiers de l'Action populaire, 24 – Élections*).

Već smo u našemu članku *Katolička akcija i stranačka politika (Katolički list od 12. VI. 1924. god.)* istaknuli da nitko ne smije, bio on svećenik ili laik, nastupati u ime Crkve ili Katoličke akcije za ovu ili onu, pa i posve katoličku, političku stranku. Sveta Stolica to izričito traži. Evo što o tome donosi *Nedjelja* od 6. III. 1924. prema *L'Osservatore Romano*:

⁵² Confédération Française des Travailleurs Chrétiens – Francuska konfederacija kršćanskih radnika

no: »Katolici imaju tešku dužnost da sudjeluju u političkomu životu svoje domovine, ne doduše u ime Crkve (isto tako ne u ime Katoličke akcije, jer *'eamdem actionem catholicam hinc ad pastorale ministerium, inde ad christianam vitam sine dubio pertinere'*« (Pio XI., *Ubi Arcano Dei*), već na vlastitu odgovornost, kao što to traže francuski kršćanski radnici.

S time je druga stvar u vezi. Iz principijelnih razloga nitko ne bi smio imati ništa protiv toga da se *vode Katoličke akcije istodobno u javnosti uzimaju za politički program jedne katoličke stranke*. To je njihovo pravo kao građana i njihova je dužnost kao katolika raditi za katoličku politiku koja se dan-danas služi suvremenim sredstvom političke organizacije. Ipak prva naravna, umna i praktična krepost, *razboritost*, traži od vođa Katoličke akcije *da to ne čine* jer bi se moglo pomisliti da rade za političku stranku u ime Crkve i Katoličke akcije, a ne u svoje vlastito ime. Jasno nam je zašto Sv. Stolica traži da se »svi oni koji na neki način ili u nekoj mjeri (*in qualche modo o misura*) predstavljaju interese vjere moraju podvrći pravilima *razboritosti*, izbjegavajući da se miješaju s političkim strankama ili da ih samo potpomažu, pa bilo to i prividno...« (25. IV. 1923.: *Doc. cath.* od 9. VI. 1923.; str. 1411). Vođe Katoličke akcije zaista predstavljaju interese vjere jer ona spada »u dušobrižničku službu« (*Ubi Arcano Dei*).

2. Neka se svećenik kao svećenik ne miješa u stranačku izbornu borbu. (vidi br. 83d)

Sveta Stolica, tumačeći Kanon 139., preporučila je biskupima da budu veoma suzdržljivi prema svećenicima kod podjeljivanja dozvole da smiju biti birani u zakonodavna tijela (AAS, 1922., str. 313). U navedenom članku, pod naslovom *Katolička akcija i stranačka politika* (*Katolički list* od 19. VI. 1924.), iznjeli smo odnos svećenika prema politici. Tom smo prilikom naveli jedan list Svetе Stolice talijanskim redovničkim poglavarima. Jer je taj list od *načelne važnosti*, na nj se poziva lionski kardinal Maurin (25. IV. 1924.):

»Nalazimo se u predvečerje izbora u zakonodavno tijelo koji su uvi-jek, ali poglavito ove godine, kao tek nakon rata od najveće važnosti. Vaša je dužnost da podsjetite vjernike na njihovu dužnost, brižljivo pazeći, pre-ma naputcima Svetе Stolice, *da se ne miješate u izbornu borbu.*« (List *E' noto* od 2. X. 1922. i List *E' noto* od veljače 1924.). (*Katolički list* od 10. VII. 1924.)

3. Dužnost je katolika da glasuju.⁵³ (vidi br. 83e)

Evo koje razloge iznosi poznati novinar Jean Guiraud u uvodniku *La Croix* od 9. V. 1924., što svakomu katoličkom biraču imperativno nalaže da se posluži svojim pravom glasa:

»Također ponovno osjećamo potrebu izjaviti da je dužnost glasovati, izričita dužnost, i da oni koji ne glasuju teško grijše protiv Boga i protiv domovine. Bog nas nije stvorio da živimo povučeni sami u sebe, poput egoista koji se ne brinu za ono što ih okružuje. On nas je stvorio da živimo za njega i za bližnjega. On nas je postavio da živimo u društvu i nametnuo nam je socijalne dužnosti koje nas isto toliko vežu kao naše osobne dužnosti. Dakle, glasovati, to je socijalna dužnost. Na dan se glasovanja odlučuje smjer jedne politike koja će biti dobra ili loša za domovinu, za društvo i za nas same prema tome, hoće li naši glasovi biti dobri ili loši. *Ako je naša dužnost ljubiti bližnjega kao samoga sebe, iz toga slijedi da mu mi moramo, ukoliko to ovisi o našim silama, pribaviti vladu koja će biti dobra za njega kao i za mene i to mi činimo bacivši naš gas u izbornu žaru...*

Za vrijeme rata prezirali smo one izrode koji su stajali ‘iznad borbe’, prožeti zločinačkom nehajnošću, kada se je uz tolika trganja i toliku bol radilo o glavi, na bojnim poljanama i o sudbini domovine. Isto to čine na dan glasovanja kada se također bori za budućnost zemlje; pa makar te borbe ne bile krvave, one su ipak isto toliko tragične; isto to čine oni koji iz nehaja ili neznanja ne idu na glasovanje. A kada su oni katolici, njihova je pogreška dva puta tako velika jer se tada ne radi samo o domovini i građanskom društvu, već i o Bogu i Crkvi. O budućim će izborima zaista ovisiti vjersko primirenje, sloboda duhovne pastve, kršćanski odgoj djece, to jest sam život katolicizma u našoj zemlji. Ako će ovi biti dobri, vidjet ćemo gdje iščezavaju, dok napokon potpuno ne iščeznu, oni progonski zakoni koji se nazivaju laičkima... i Bog će opet zauzeti svoje mjesto – i to prvo – u školi, u bolnicama, na sudištima i u svim zavodima. Budu li izbori loši, progon će ponovno započeti.«

4. Dužnost je katolika da dobro glasuje. (vidi br. 83f)

No nije samo dovoljno da katolik izbornik dâ svoj glas, već on mora glasovati za čovjeka ili stranku koja će najbolje znati štititi interes Crkve i društva: on mora dakle dobro glasovati. To je već istaknuo J. Guiraud u navedenom uvodniku, a francuski su to biskupi naglasili u više navrata. Evo što poručuje svojim vjernicima mons. Gaillard, biskup u Meauxu (19. IV. 1924.):

⁵³ Ovaj se članak nastavlja u Katoličkom listu od 24. VII. 1924., br. 30, str. 360–361, ali pod novim naslovom: Katolička akcija.

»11. V. 1924., dan velikoga narodnog ispita, približava se. Podsjećamo sve naše mile biskupljane, koji će imati toga dana izvršiti svoju izbornu dužnost, na neizmjernu važnost ove dužnosti. Oni joj moraju uđovoljiti pa makar ih to stajalo ozbiljnih napora. Jedino bi ih potpuna fizička nemogućnost mogla od nje oslobođiti. Oni joj moraju uđovoljiti pozivajući se na svoju savjest uvjerenih kršćana i dobrih Francuza, ostavljajući po strani svaku uskogrudnost i svaki osobni interes, a poglavito svaku strastvenost.«

Pariški kardinal Dubois piše prigodom svetkovine Sv. Ivane d' Arc (*La Croix*, 27. IV. 1924.): »Uzeli smo si za pravilo da se *ne mijesamo u izborne borbe*, ali znamo da Bog vodi ljudе kada se ovi pogibaju. Razne političke stranke teže za vlašću i bore se za što većim brojem glasova: *katolici su svjesni svoje uloge i svoje vrijednosti* te poznaju svoju dužnost; oni će je znati izvršiti upravši svoje oči na prava i sloboštine kojih se ne mogu odreći i istodobno na Francusku koja nakon tragičnih potresa rata i poteškoća mučnoga mira treba sigurnost, red i mir.«

Slična je izjava lionskoga kardinala Maurina (25. IV. 1924.): »Dragi katolički izbornici! Približava se čas kada ćete morati izvršiti važan čin građanskoga života s kojim su u tijesnoj vezi interesi Crkve i Francuske. Savjest vam nameće *dužnost* da se poslužite pravom glasa koje vam daje Ustav i da se dobro njime poslužite.«

Mons. de Durfort, biskup u Poitiersu, piše (2. III. 1924.): »Reklo se da je najodurniji način činiti zlo, dopustiti da se zlo čini.« Glasovati je dakle dužnost koju nitko neće moći odbiti. Svako neglasanje, koje ne ispričava pravedan uzrok, teška je pogreška pred savješću i pred Bogom.

U istom listu podsjeća na sljedeći stavak koji je uvršten u *Katekizmu* njegove biskupije: »Treba glasovati za najpoštenije ljudе, za najbolje kršćane i za one koji su najspasobniji braniti svojim riječima i svojim glasovima interes vjere i zemlje.« (mons. Marty, biskup Montaubana, od 22. III. 1924.)

5. Ne glasovati je »grijeh propusta«. (vidi br. 83g)

Jean Guiraud kaže u navedenom uvodniku u *La Croix* da svaki katolik koji se ne posluži pravom glasa, osim u iznimnim slučajevima, čini *grijeh propusta*: »U takvoj borbi zar katolik može ostati iznad sukobâ, a ne izdati samoga Boga i ne učiniti *grijeh propusta*? (Budući da je Crkva izvan političkih stranaka, dnevnik *La Croix* neće se izričito izraziti ni za jednu izbornu listu.)

Mi to nismo učinili, napokon, jer dok francuski katolici ne budu organizirani na građanskom (političkom) polju kao u Nizozemskoj, u Belgiji, u Njemačkoj i u Austriji, nijedne novine, nijedna ličnost nema pravo govoriti u njihovo ime i dati im neopovrgljive smjernice. Čovjek se tome veselio ili radi toga žalostio, činjenica je tu. (Nostalgija za katoličkom političkom

strankom! U vezi s člankom pukovnika Vellera koga ćemo kasnije citirati.) Ali katolici ipak nisu bez smjernica. Da znaju kome će dati svoj glas, imaju naučavanja koja im je Crkva, po svojim poglavarima, po papi i biskupima, više puta dala i na koje je nedavno podsjetio francuski episkopat u svome kolektivnom listu.

Leon XIII. im kaže da moraju glasovati jer, odustavši od toga, uzde će vlade bez dvojbe preći u ruke onih čiji nazori zaista ne daju državi mnogo nade i oni moraju dobro glasovati ‘ne radi toga da odobre sve ono loše što se nalazi u političkim ustanovama, već da izvuku iz tih samih institucija, ukoliko je to moguće, opće dobro, iskreno i istinito, *s namjerom da uliju u sve žile države*, kao sok i krv koja popravlja, *krepost i utjecaj vjere*’.⁵⁴ (Enciklika *Immortale Dei*)

Prema tome je »grijeh propusta« neglasovanje u svim onim zemljama u kojima je episkopat dao načelne smjernice kojih se ima držati svaki katolički izbornik.⁵⁵ (Katolički list od 24.VII. 1924.)

6. Loše glasovati je grijeh proti Bogu i bližnjemu.⁵⁵ (vidi br. 83h)

La Croix je za vrijeme izborne borbe donio sljedeći motto: »Što znači loše glasovati? Loše glasovati znači glasati za ljude za koje se zna da su spremni škoditi interesima zemlje ili interesima vjere.«

Isti dnevnik imao je 9. V. 1924. za motto sljedeći upit i odgovor: »Da li izborni glas, po kojemu se biraju oni ljudi čija je dužnost stvarati zakone ili vršiti javne službe, zanima savjest? Da, ovaj izborni glas zanima savjest i grijeh bi bio kada bi se loše biralo ili štoviše u mnogo slučajeva, ako se uopće ne bi biralo.« Ne znam odakle su izvadeni ovi reci, ali nije isključeno da se nalaze u katekizmu poput gore navedenih, koji su u katekizmu Poitierske biskupije.«

Kardinal Maurin (*La Croix* od 25. IV. 1924.) kaže: »Ne poslužiti se ovim pravom glasa bila bi u najviše slučajeva pogreška. Loše bi glasovati bila još veća pogreška.« – Kolektivna poslanica francuskoga episkopata vjernicima (6. II. 1924.) iznosi istu misao drugim riječima: »Pozivaju vas na glasovanje, glasujte. Apstinirati biste mogli samo u iznimnom slučaju: kada biste bili prisiljeni svoj glas dati kandidatima koji zastupaju načela nereda, anarhije, bezboštva. Kada vi ne biste glasovali, znači da puštanje slobodno polje lošim silama čija bi pobjeda bila istodobno razaranje društva. Nikomu nije dopušteno, pisao je Pio X. madridskomu biskupu, ostati neaktivna kada se radi o interesima općega dobra. Glasujte dobro, mi smo vam to rekli već prije četiri godine. O našim će glasovima, kao i

⁵⁴ Vidi također mons. Eloard, biskup Limogesa, od 27. IV. 1924.

⁵⁵ Nastavak ovoga članka koji dalje slijedi objavljen je u Katoličkom listu, Zagreb, 31. VII. 1924., br. 31, str. 368–370.

o svim našim činima, Bog od nas tražiti račun. Izborna dužnost tim više veže savjest jer o njenu dobrom ili lošem izvršavanju ovise najviše interesi domovine i vjere.«

7. Poželjna bi bila politička stranka na katoličkim temeljima (vidi br. 83i)

Francuski su katolici u teoriji svjesni da se pomoću jedne izborne organizacije mogu postići uspjesi u javnom životu. Oni se nisu mogli još organizirati u jednu jedinstvenu stranku jer je s jedne strane jaz između republikanaca i monarhistica dosta jak, a s druge strane je još uvijek u većini francuskoga naroda živa predrasuda – ostatak iz onoga vremena kada su katolici svoj vjerski problem vezali uz socijalne protukršćanske reakcionarne sustave – da se vjera ne smije miješati s politikom. Same organizacije Katoličke akcije morat će još mnogo godina djelovati oko rekristijanizacije masa i u narodu proširiti ispravna načela katoličke politike, dok se bude moglo pomišljati na jednu političku stranku koja bi stajala na katoličkim temeljima. Neutralna stranka ne može biti za katolika jer se neutralnost protivi Kristovim riječima. »Tko sa mnom ne sabire, taj rasipa« (Lk 11,23); jer iz same naravi stvari proizlazi da svaka organizacija katolika mora posve svjesno imati kao konačni cilj – vječno blaženstvo.

Evo konstatacije pukovnika Kellera, predsjednika glavnoga Udruženja za odgoj i poduku, koji žali što francuski katolici nemaju jaku izbornu organizaciju. U idejnoj je vezi s riječima J. Guirauda na koje smo gore naročito upozorili:

»Katolici Francuske još nemaju građansku organizaciju koja bi im dozvolila da brane svoje interesne na izbornom i političkom području. Dok im se ova neće dati – a oni se tome ne bi protivili – bit će osuđeni boriti se s jakim strankama, kao *mnoštvo bez kohezije*, koje se neodlučno i strašljivo skriva za leđima jačih i vječno je u opasnosti da će ih tu zateći robovanje ili da će oni sami morati platiti odštetu u slučaju poraza... God. 1919. su se katolički zastupnici kandidirali bez određenoga programa, zadovoljni ako njihova osoba bude izabrana i što se ne moraše podvrići neprilici da postave određene uvjete. Sveopće je pravo glasa, dakle, zasvjedočilo da su mu njihove osobe bile simpatične i ono izabra među njima 200 za Palais-Bourbon (Zastupnički dom)... Zatim smo doživjeli ovu nevjerojatnu situaciju, a moguće i jedinstvenu među parlamentarnim strankama, da se 200 zastupnika, koji su u biti odlučivali o opstanku ministarstva, ali jer nisu bili svjesni svoje snage, nije moglo složiti da nju postave u službu interesa koji su im bili najdraži i da su poguli šije pred posprdnim zapovijedima predsjednika Savjeta i da ih je zatekla sudbina nametnika u jednoj većini, gdje su mogli postati potpunim gospodarima.« (*Documentation catholique* 3. – 10. V. 1924., str. 1208–1209. Izvađeno iz *Correspondance Hebdomadaire* od 25. III. 1924.)

8. Sav se narod po uputi pastira mora moliti za dobar uspjeh izbora. (vidi br. 83j)

Budući da su izbori tako važan čin u životu naroda i jer o njima često, skoro uvijek, ovisi uspjeh širenja kraljevstva Božjega na zemlji, razumljivo je da su francuski biskupi naredili javne molitve za dobar uspjeh izbora. Mons. Binet, biskup u Soissonsu, piše (25. III. 1924.): »Mi dobro znamo da je zaštita prava čovjeka, obitelji i društva u bitnoj vezi s poštivanjem prava Božjih; kada je ovaj temelj socijalnoga poretka poremećen, sva je zgrada u opasnosti. Da se spase francuski interesi, treba, dakle, spasiti interes Božje. Svemogući bi mogao učiniti svoje i naše djelo, posve sâm, čudesima; On to neće; njegova nam mudrost čini veću čast. On hoće da mi, koji smo tako maleni i slabici, budemo radnici njegova kraljevstva u svijetu i prva snaga, koja se ima dići iz krila naše slabosti, jest moć molitve. Ona ima u evanđelju obećanja uspjeha koja zapanjuju razum kada se ona ravna prema uvjetima koje traži naš Gospod. To je ta junačka, pouzdana, bogata, djelotvorna i čudesno utjecajna molitva koja se od sada sve do 11. svibnja mora čuti na nebnu. Sve, staro i mlado, g. župnici, kapelani, duhovnici, upravitelji moraju podsjetiti *opportune, importune* na hitnu dužnost da se mole za Francusku i za njene vjerske interese. Žarko preporučujemo da se sjedinite s devetnicom *Majke Božje od Spasa.*«

Evo izvatka iz poslanice mons. Ginistyja, biskupa verdenskoga (23. IV. 1924.): »Stranke se umnožavaju i miču. Ali iznad njih i izvan njihovih agitacija Katolička Crkva čuva neovisnost i vedrinu svoga učiteljstva. Ona zna da ako se čovjek giba, to ga Bog vodi; da molitve i zasluge njegove najbolje djece teže u tezulji božanskih milosrđa?... U ovoj sveopćoj i mirljubivoj *mobilizaciji pravednih duša* na zemlji i moći nebeskih ostanimo mirni i puni pouzdanja... *Si Deus pro nobis, quis contra nos.*« Da, za vrijeme izbora sav katolički narod sudjeluje u tomu velikom činu: svi, veliki i maleni, starci i djeca, žena i služavka, svi se oni mole za dobar uspjeh.

Kard. Maurin zato piše (25. IV. 1924.): »Ako svi izbornici imaju dužnost dobro izvršiti ovaj veliki građanski čin, *zar vjernici, koji sami ne sudjeluju kod glasovanja*, nemaju pravo zanimati se za jednu stvar o kojoj ovisi dobrobit vjere i spas domovine? Oni će se pridružiti molitvom.«

Završimo još riječima nadbiskupa tuluškoga, mons. Germaina (23. IV. 1924.): »Također se valja moliti za pomoć Božju da se udostoji prosvijetliti one koji će svojim utjecajem i glasovima doskora odlučiti o socijalnoj i vjerskoj budućnosti Francuske.« Kao i s uputom kardinala Maurina (*La Croix* od 24. IV. 1924.): »Zadovoljavam se zatražiti u svih vjernika da ujedine svoje molitve s mojima za uspjeh onih kandidatura koje će najbolje odgovarati interesima Crkve i Francuske.« (*Katolički list* od 31. VII. 1924.)

C. Za kojega kandidata možemo, a za kojega ne smijemo glasovati?⁵⁶

1. *Najprije se valja obazirati na interes Boga i Crkve, a zatim na vremeniti interes domovine ako bi se prividno činilo da između njih postoji opreka. (vidi br. 83k)*

Mons. de Cormont, biskup aireski, poručuje svojim vjernicima (17. IV. 1914.): »Budimo izričiti katolici; ponajprije Bog... a zatim Francusku; Crkva svjetlo svijeta i element sreće... Jednoga smo vas dana na to podsjetili: vaši će glasovi imati blagotvoran utjecaj, štoviše, za vaše interese, privatne, obiteljske, za Domovinu, ako tražite p r i j e s v e g a kraljevstvo Božje i njegovu pravednost, jer će vam se sve ostalo nadodati. Sam vam to Bog obećava.«⁵⁷

2. *Kandidati moraju biti ljudi vjere i kreposti. (vidi br. 83l)*

Želimo li u političkom polju »obnovu svega u Kristu« (Ef 1,10), valja nam dati u prvom redu svoj glas ljudima koji u svojoj duši proživljavaju to obnovljenje u Kristu. Dakle, jedino praktični i naobraženi katolici moći će i u javnom životu blagotvorno djelovati za kršćanski poredak. Jean Guiraud zato kaže izbornicima u već navedenom uvodniku francuskoga dnevnika *La Croix*:

»Oni moraju dobro glasovati«, kaže im opet Leon XIII., »da u zakonodavne skupštine budu izabrani ljudi iskušane vjere i k r e p o s t i, nadareni velikom ustrajnošću, u v i j e k s p r e m n i z a s t u p a t i p r a v a C r k v e« (*List mađarskim biskupima*). Pio X., obraćajući se ne samo episkopatu jedne određene zemlje, već katolicima cijelog svijeta, pisao im je u svojoj enciklici *Inter catholicos*:

»Potrebno je da katolici ostave po strani stranačke interese i rade sa žarom za spas vjere i domovine. Njihovo će glavno nastojanje biti da pošalju bilo u općine, bilo u zakonodavna tijela ljudi koji, uvezvi u obzir osebujnosti svakoga izbora, daju više garancija za zaštitu *interesa vjere i domovine u upravljanju javnih poslova.*«

⁵⁶ Nastavak ovoga članka koji dalje slijedi objavljen je u *Katoličkom listu*, Zagreb, 7. VIII. 1924., br. 32, str. 383–385.

⁵⁷ Action populaire, središte francuske katoličke socijalne ideologije, koju vode oci isusovci, izdao je 25. III. 1924. u svojim Svescima (Dossiers 30 – Etat) list o izbornome pravu u kojem se razlaže da je naša dužnost glasovati, i to dobro glasovati, i grijesimo ako ne glasujemo prema savjeti. Pri glasovanju moramo često zatajiti naše interese vremenito-političkoga karaktera i potpomagati, raditi i agitirati za kandidate koji daju najviše garancija da će djelovati na dobro vjere i čudoređa. Pred ovim dvjema stvarima sve ostalo mora iščeznuti.

3. Kandidati moraju biti praktični katolici, i to ne samo u privatnom već i u javnom životu. (vidi br. 83m)

Jer je politika u tako uskoj vezi s religijom, samo se po sebi razumije da vjernici neće biti u političkom polju vjerski »neutralci« i birati ljudi koji se ne zanimaju za vjerska pitanja ili su njihovi protivnici. Evo što nam o tome veli mons. de Cormont, biskup aireski (17. IV. 1924.): »Budimo izričiti katolici u privatnom životu, izričiti katolici u javnom životu. Budući da je Leon XIII. odredio u koliko se uloga, funkcija i vlast Crkve razlikuje od države, on izričito kaže (u enciklici *Immortale Dei*): 'Nije dozvoljeno ponašati se na dva načina: drukčije privatno, drukčije javno, tako da se sluša crkveni autoritet u svom privatnom životu i zabacuje u javnom: to bi značilo spojiti dobro sa zlim i staviti čovjeka u borbu sa samim sobom, kada bi, naprotiv, on uvijek morao biti dosljedan i ni u kakvoj stvari, nikakvoj vrsti života ne udaljiti se od kršćanske kreposti.'

Koji djeluju tako da su oni loši narodni zastupnici, koji žele sekularizirati, laicizirati društvo, izbacivši iz zakona sve što podsjeća na Boga i na njegovu vječnu čudorednost. Ti su ljudi loši, pa makar oni bili osobno katolici, Leon XIII. ih je osudio jer, govori u svojoj enciklici *Immortale Dei*, 'nije dozvoljeno ponašati se na dva posebna načina tako da se p o š t u j e v l a s t C r k v e u s v o m p r i v a t n o m ž i v o t u i d a s e o v a o d b a c i u j a v n o m ž i v o t u'.«

4. Kandidati moraju tražiti neovisnost i slobodu Crkve te raditi za vremenito dobro domovine (vidi br. 83o)

Kardinal Maurin ovako odgovara na upit »kako i za koga valja glasovati: »Budući da čini moraju usporedno stupati s uvjerenjem, obično katolik može glasovati samo za kandidate koji su spremni poštivati i braniti p r a - v a B o g a, vjere, savjesti, interesu domovine, čast obitelji i koji se neće sustavno ponašati, kao da ne postoji Crkva i njezin poglavari. 'Ja sam republikanac,' kažete vi, 'i pridržavam si pravo dati svoj glas ljudima za koje će znati da se neće morati staviti u opoziciju protiv jednoga vladavinskog oblika čiji sam ja pristaša.' U pravu ste, ali pod izričitim uvjetom da ovi ljudi neće poistovjetiti Republiku s takozvanim n e p r o m j e n l j i v i m z a k o n i m a (bezbožnim) koji ne spadaju samo u njenu bit, već su u protuslovlju s načelima na kojima ona tvrdi da počiva, kao na svojoj najčvršćoj osnovici: sloboda, jednakost, bratstvo.

Prava sloboda i jednakost osuđuje sve iznimne zakone. Zar znači poštivati slobodu kada se ponovno sile na izgon redovnici koji hoće provoditi život prema svom idealu, r e d o v n i c i koji su se na poziv Francuske povratili iz progonstva i čije je držanje bilo tako lijepo na bojnim poljanama? Zar znači poštivati slobodu kada se nanovo zabranjuje p o d u č a v a n j e

ljudima jer su vezani zavjetima koji se sami po sebi ne tiču građanskoga zakonodavstva i koji imaju sve svjedodžbe što ih traže zakoni, koji su prolili svoju krv i koji su za domovinu dobili najslavnije rane?

U zemlji koja je poput naše podijeljena po idejama sveta sloga traži da zakonodavstvo zajamči priznaje svih prava i k tomu postiće sva slobaština koje nemaju ništa što bi se protivilo naravnom pravu i javnom redu. Dragi katolički izbornici, ako se nalazite pred ozbiljnom listom kandidata koji bi bili spremni potpuno udovoljiti idealu pravednosti i socijalnoga napretka, kako ga iznosi katolički nauk, oklijevanje nije moguće.⁵⁸

5. *Kandidati moraju osuditi «laicizam» (vidi br. 83p).*

Kolektivni list episkopata toulonskoga, montaubanskoga i Clermonta donosi sljedeći stavak: »Pio XI. nam piše: 'Neka se nitko ne usudi iskrenuti našu sadašnju izjavu u smislu koji je vrlo udaljen od naše misli, kao da bismo mi htjeli ukinuti, što je izrekao naš prethodnik, svete uspomene Pija X. ili da bi se željeli pomiriti s laičkim zakonima, jer što je osudio Pio X., mi to također osuđujemo...' To jasno kaže, naša predraga braćo, kako mi možemo, ukoliko to do nas stoji, dati naše glasove samo kandidatima koji su spremni osuditi taj 'laicizam' koji je Papa definirao kao 'osjećaj ili nakana protivna ili strana (dakle ne samo protivna nego i strana – dakle osuda vjerske neutralnosti u politici) Bogu i vjeri'. Radeći po ovim odredbama, vi ćete povjeriti vlast ljudima koji će braniti opće dobro protiv svih protukršćanskih i protudruštvenih urota, zaštitom zdravih sloboda, suradnjom i izmirenjem slojeva, suradnjom i izmirenjem koje će koristiti siromasima i radnicima isto kao bogatašima i gospodarima.«

Mons. Marty, biskup montaubanški, osim toga piše posebice (22. III. 1924.): »Da budu sigurni kako ni u čemu sa svojim glasom ne sudjeluju kod uvrede koju laički zakoni nanose Bogu i zlo što ga čine Francuskoj, katolici imaju dužnost i pravo znati da kandidati, koje im nude, ne prihvataju i u principu i ne toleriraju ove bezbožne i kobne zakone...«

Nadbiskup Bordeauxa zabranjuje glasovati za one »koji nisu spremni brisati iz našega zakonodavstva laičke zakone koji dezorganiziraju obitelj, domovinu i Crkvu i koji (zakoni) smetaju onim ustanovama kojima je prvi cilj voditi ljude božanskoj ljubavi, jedino što ih može učiniti sretnim na ovom i onom svijetu« (7. III. 1924.). Kandidati, dakle, koje će narod izabrati, »branit će sve slobode koje Crkva ima pravo tražiti i nastojati da se postupno poprave (laički) zakoni koji kljaštire ove slobode«.⁵⁹

⁵⁸ Također mons. Marty, biskup Nimesa, od 28. IV. 1924.

⁵⁹ Vidi još osudu laicizma kod kardinala Andrieuxa, nadbiskupa Bordeauxa, od 30. IV., kod mons. Martyja, biskupa Montaubana, od 22. III., kod mons. Martyja, biskupa Nimesa, od 28. IV. i kod mons.

Prilike su u Francuskoj takve da neće biti mnogo kandidata koji će uvijek odgovarati svim gore navedenim zahtjevima. Zato nadbiskup Bordeauxa traži da ovi moraju barem donekle odgovarati tomu idealu.

6. *Svojstva kandidata za izbore. (vidi br. 83r)*

Kandidati moraju biti protivnici: a) rastave braka, b) revolucionaraca, c) bezvjeraca, d) framasona. A pristaše: a) od države priznate nerazrešivoći braka, b) pobornici obuke vjeronauka u državnim školama, c) pobornici državnih potpora za konfesionalne katoličke škole.

Zakon o rastavi braka uništava Francusku. Depopulizacija zauzima ogromne mjere; sam je opstanak francuskoga naroda uslijed ovoga ugrozen. Crkva zato traži od svojih vjernika da se bore protiv liberalne individualističke politike koja za volju pojedinca žrtvuje zajednicu. Nadbiskup Richard iz Auch (20. IV. 1924.) traži od izbornih kandidata da »će s porodičnoga gledišta raditi da pročiste sva naša ognjišta od svih njegovih neprijatelja, poglavito od rastave braka koja ih uništava, i pospješivat će sve što će ovim ognjištima moći dati bujniji život...« Zatim će on »znati braniti domovinu protiv unutarnjih agitatora, koji snivaju samo o neradu i revoluciji, te protiv vanjskoga neprijatelja«.

Također se valja odlučno boriti protiv framasona i svih onih koji rade pod njihovim utjecajem. Evo izričitoga stavka J. Guirauda: »Pape su uvijek znali izmiriti zahtjeve vječne istine i vječnoga čudoređa sa slučajnostima vladavine ljudi i oni su pristali na pravedne i poštene sporazume, štoviše, sa svim poštenim ljudima. Ali su nas uvijek upozoravali da se čuvamo izričitim ili skrivenih neprijatelja Crkve... ‘Neka se svaki kloni’, pisao je Leon XIII. talijanskome narodu, ‘svake veze, svakoga udruženja s ljudima za koje se sluti da pripadaju *framasoneriji* ili pripojenim društvima’, pa makar oni ‘hinili sveopću snošljivost, poštivanje prema svim vjerama, žar da pomire načela Evanđelja s načelima revolucije, Krista s Belijalom; Crkvu Božju s državom bez Boga’«.

Protiv ove sekete »nije dovoljno zauzeti samo obrambeni stav, već treba junački sići u arenu i boriti se s njima licem u lice... Sekta nastoji zavladati Crkvom i da ova postane službenicom, položena do nogu države. Vi nećete nikada prestati tražiti i na legalan način zahtijevati slobodu i neovisnost koja joj pripada«.⁶⁰

Zatim upozorava isti novinar da se narodni zastupnici moraju pokoriti zahtjevima biskupa te raditi za uspostavu kršćanskoga braka i na-

Caillota, biskupa Grenoblea, od 30. IV. 1924.

⁶⁰ G. Jean Guiraud izvadio je ove citate iz Papinih enciklika koji se nalaze skupljeni u izvrsnoj zbirci pod naslovom *La Cité chrétienne* par Hevi Brun, Bonne Presse, Paris, 10 fr, koju je *Katolički list* preporučio. Vrlo je oštro napao framason kardinal Andrieu, nadbiskup Bordeauxa (Doc. cath, od 14. VI. 1924. c. 1489–1490).

učavanje vjeronauka u državnim školama, podjeljivanje državnih potpora konfesionalnim školama: »Na ovaj je minimum slobode i neovisnosti podsjetio francuski episkopat nakon papinskih enciklika Leona XIII., Pija X., Benedikta XV. i Pija XI. On je žigao zlotvornost rastave braka i tražio uspostavu obitelji na nepokolebljivoj osnovici nerazrješivoga kršćanskog braka. On je tražio uspostavu obuke vjere u javnim školama i državne potpore za konfesionalne škole« (9. V. 1924.).

Država je, naiime, dužna to učiniti jer sam naravni zakon traži od države da ona izdržava katoličke škole jer je država obvezana imati onakve škole koje će nadopunjavati obiteljski odgoj, a jer to država ne čini, to ona katolike, ravnopravne državljanе, ne smije siliti da šalju svoju djecu u ateističke škole, kao što ne bi bilo pravo da sili djecu ateističkih roditelja da idu u konfesionalnu školu. Već poznati kardinal Maurin pun svetoga žara kliče: »Zar znači poštivati jednakost i tražiti od očeva obitelji da dva puta plaćaju školski porez istodobno za školu koja ne udovoljava zahtjevima njihove savjesti i za onu koja odgovara njihovu uvjerenju!...« Katolički kandidat mora dakle biti pristaša tzv. »proporcionalne školske podjele«. (*Izdržavanje katoličkih škola prema broju zavoda i đaka. Katolički list* od 7. VIII. 1924.)⁶¹

7. Opreznost izbornika. (vidi br. 83s)

a) Dati valja svoj glas kandidatu, koji je već bio zastupnik, ako je u Parlamentu izričito radio za vjeru i domovinu; b) ako ne poznajemo kandidata, moramo se raspitati kako je odgojen, s kakvim se ljudima druži, kakve novine čita, koji ga ljudi, grupe potpomažu; c) ako među kandidatima nema katolika koji bi htio unijeti u državni život evanđeoski duh, valja glasovati za manje lošega; d) nema li u našemu izbornom kotaru katoličkoga kandidata, od nekatoličkoga kandidata moramo tražiti potrebite garancije za zaštitu Crkve i čudoređa.

U ovom je pogledu mons. Richard, nadbiskup iz Aucha, dao svojim vjernicima posve *konkretnе upute* (10. IV. 1924.):

»Nemamo pravo, nažalost (!), odviše birati u prilikama u kojima se nalazimo; ne preostaje nam nego računati s mjesnim i sa suvremenim mogućnostima. I to bi značilo nemati ni rodoljubnoga ni kršćanskoga smisla kada bi se ljutili na kandidate pod izlikom da nisu ideal o kojem se snilo. Ali postoji minimum koji barem mora umiriti naše povjerenje i platiti naš glas.«

To vrijedi, razumije se, za Francusku gdje katolici nemaju izbornu organizaciju; u zemljama gdje ona postoji, bilo bi loše kada bi se birači zadovoljavali s minimumom kršćanskih načela, gdje uz te kandidate imaju

⁶¹ Nastavak ovoga članka koji dalje slijedi objavljen je u *Katoličkom listu*, Zagreb, 14. VIII. 1924., br. 33, str. 400–403.

stranke i ljudi koji u načelnim pitanjima u svojoj punini odgovaraju političkim zahtjevima sv. Crkve. No gdje su prilike takve da nema izričitim katoličkim izbornim organizacijama, »ako, naprotiv, nijedna lista tomu (idealno) potpuno ne odgovara, vi ćete ipak glasovati i vršiti ono što se obično naziva ‘gorom politikom’: vi ćete birati, osigurajući se pri tome posebnim garancijama, onu listu čiji je program najbliži vašemu« (kard. Maurin). – To znači da katolici koji silom prilika glasuju za nekatolike ili takozvane neutralce moraju od njih tražiti formalne garancije da će štititi slobodu Crkve i kršćansko čudoređe.

Dalje nastavlja mons. Richard: »Ako imate pod sobom ljudi koji su već bili zastupnici, gledajte za što su glasovali; to vam je dosta da ih prosudite. Glasovati za ljudi čiji su glasovi (u Parlamentu) protivni onome što traže interesi vjere i domovine, bio bi zločin protiv vjere i protiv domovine... Ako su to novi ljudi, nemojte mnogo gledati na njihove riječi, već na okolicu u kojoj žive, na utjecaje kojima se podvrgavaju, na novine koje se za njih zauzimaju, na zaštitu u koju se upiru.« (*Katolički list*, Zagreb, 14. VIII. 1924., br. 33, str. 400–403)

D. Prava i dužnosti biskupa

1. Biskup ima pravo poimenično osuditi loše stranke ili kandidate. (vidi br. 83t)

Da, biskupi mogu, štoviše, poimenično osuditi one stranke čiji program stoji na izričitim protukatoličkim načelima i mogu zabraniti vjernicima da za njih glasuju. Veli mons. Marty, biskup iz Montaubana (22. III. 1924.): »Dužnost je, dakle, katolika da ne daju svoj glas (a) ponajprije i poglavito radikalnim socijalistima ili drugima koji bučno naglašavaju da će nepokolebljivo braniti laičke zakone; (b) ali i onim kandidatima što mu drago bili oni koji bi priznali načelo ili štoviše samo tolerirati kao gotovu činjenicu laičke zakone: koji bi na primjer bili spremni odglasati dnevni red u kome bi se pokazivalo samo poštivanje prema laičkim zakonima, dok se ovi ne mogu nikako poštivati jer su (ti zakoni) neprijatelji Boga i domovine.«

2. Dužnost je bila biskupa podučiti vjernike o načelima katoličke politike, i to poglavito prigodom izbora; dužnost je bila vjernika slušati ih. (vidi br. 83u)

Iz svega smo vidjeli da je crkvena hijerarhija u Francuskoj udovoljila svojoj dužnosti i da se je posve konkretno upletala u unutarnje političke prilike svoje domovine. Zato i piše mons. Rumeau, biskup iz Angersa (20. IV. 1924.): »Niti je naša misija niti naša misao da se miješamo u stranačke prepirke. Naše nam sveto zvanje nalaže da budemo iznad njih i da

nastavimo u višim predjelima. *Naša je dužnost rasvijetliti vaše katoličke savjesti.*« Biskupi Toulousea, Montaubana i Clermonta slično pišu svojim vjernicima, pošto su oštro osudili tzv. laicizam: »Isticanje nas ovih načela visoko diže iznad ljudskih strasti: *mi u njima iznosimo nepromjenljive istine* koje moraju ravnati pojedincima bez obzira na njihov oblik (c. 1210).« Nadbiskup tuluški kaže (23. IV.) da su biskupi »prema vjernicima očevi njihovih duša« i zato ih »podsjećaju na dužnost da glasaju i poglavito da dobro glasaju«, a kardinal Maurin, nadbiskup lionski, obnovio je svoje pastirsko pismo od 1919. godine u kojem ovako završava: »D u ž n o s t m i j e b i l a podsjetiti svoje katolike na njihovu izbornu dužnost. Pošto sam udovoljio svojoj z a d a č i i želeći s najvećom pomnjom izbjegći tomu da se spustim na političko poprište...« (*La Croix* od 24. IV. 1924.). Tako su eto francuski biskupi upozorili vjernike na njihovu izbornu dužnost i dali im načelne smjernice za njihov politički rad. Dužnost je bila vjernika poslušati naučavanje svojih pastira bez protivljenja. Jer protiviti se značilo bi zadirati u djelokrug crkvenoga učiteljstva koje ima dati političke smjernice u pogledu vjere i čudoređa.

Evo što o tome veli kardinal Bordeauxa: »Što se tiče katolika koji govorom ili novinstvom savjetuju izbornicima da ne glasuju za listu pristaša bitnih sloboština Crkve i obitelji ili da pod ispraznim izlikama prakticiraju neka isključenja, oni počinjaju još veću pogrešku jer odvraćaju svoje sugrađane od izvršavanja jedne dužnosti i jer kljatre prava biskupskega autoriteta, koji je jedini kompetentan vjernicima pokazati smjer, kojim valja kročiti, štoviše, i na samom izbornom polju kada vršenje prava glasa zanima, kao u sadašnjim prilikama, vjeru i moral, tj. temeljna načela na kojima počiva svakoljudsko društvo.«

Zaista je papi i biskupima, a ne laicima, božanski Učitelj rekao u osobi Petrovoj i dvaju apostola: »Idite i naučavajte sve narode i učite ih ne samo dogmatske istine već i moralne istine koje sam vam povjerio na čuvanje.«

Neograničena (ekskluzivna) je kompetencija biskupa, u stvari koja nas zanima, potvrđena mnogim dokumentima Svetе Stolice, a napose ovim izvatom iz enciklike Leona XIII. o glavnim dužnostima kršćana: »Iz ovoga se vidi koliko je potrebno da će vjernici, osim savršene slove koja mora vladati u njihovim mislima i njihovim činima, uvijek raditi prema političkoj mudrosti crkvenoga autoriteta.«

U velevažnom *Listu* koji je pisao francuskom kleru 8. rujna 1899. uzvišeni je Papa podsjetio ovim riječima istu istinu: »Ako želite da u užasnoj borbi, što protukršćanske sekte i sotonina država vode protiv Crkve,

pobjeda bude na strani Božjoj i njegove Crkve, od krajnje je potrebe da svи zajedno vojujete u točnoj disciplini, pod zapovjedništvom vaših hijerarhijskih poglavara. Ne slušajte one kobne ljude koji, unatoč tomu što govore da su kršćani i katolici, bacaju kukolj u njivu Gospodnju i siju neslogu u njegovu Crkvu.«

Jer se novinari koji nisu iz Bordeauxa bave izborima u Bordeauxu, nije ih nezgodno podsjetiti na opomene pape Leona XIII. u enciklici *Nobilissima Gallorum gens* od 8. veljače 1884.: »Neka novinari pripravna srca slušaju biskupe koje je Du h S v e t i p o s t a v i o d a r a v n a j u C r k v o m B o ž j o m i poštivaju njihovu vlast, neka ništa ne poduzimaju bez njihove volje jer kada se vojuje za vjeru, valja ih slijediti kao vođe.«

»Iz ovoga valja zaključiti da se izbornici ne trebaju nimalo obazirati na savjete što ih daju katolici koji su bez mandata, a ponašaju se kao propovjednici morala i upravitelji savjesti. Umjesto što tako krše pravice duhovnoga učiteljstva, bolje bi bilo da se sjete kako spadaju pod Crkvu koja sluša (*Ecclesia audiens*) i d a s a m o C r k v a k o j a n a u č a v a (*Ecclesia docens*) i m a p r a v o o p r e d i j e l i t i i z b o r n u d u ž n o s t da se tako uzmogne dati zakonodavna vlast izobraženim, savjesnim ljudima koji su slobodni svake demagoške krilatice i nepokolebljivo vjerni starom francuskom načelu: 'Bog i domovina'.« (*List kard. Andrieua, nadbiskupa Bordeauxa*, od 7. V. 1914.; *Doc. cath.* od 14. VI. 1914.; str. 1490–1492)

Ista je misao izražena i u poslanici mons. Richarda, nadbiskupa iz Auch (10. IV. 1924.): »On (vaš nadbiskup) bi se iznevjerio svojoj dužnosti, šuteći: o n i š č e k u j e o d v a s d a v i s l i j e d i t e o ve savjete s tom učtivošću kršćanina koji zna da svojega pastira biskupije, kada govor, potiče samo briga za duše...«

A Jean Guiraud tumači u ime vjernika ove načelno-političke želje crkvenih pastira na sljedeći način: »Papa i biskupi nam nisu dali ove smjernice i ovaj nauk da ih žrtvujemo stranačkim interesima i izbornim kombinacijama, već da nam u zrcu ideja i sukoba ambicija donesu svjetlo, i to poglavito u času kada ih najviše trebamo, i to u izborno doba. Tko će o ovima razmišljati pun iskrenosti, neće biti u neprilici pri glasovanju. On će u najviše slučaju naći listu vjernu nauku Crkve ili približujući mu se i on će glasovati za nju. Iako, na nesreću, ne nađe ni jednu koja bi potpuno odgovarala njegovim težnjama, on će znati otkriti, uzmanjka li lista, kandidate koji odgovaraju upozorenju Leona XIII. i Pija X. i koji će, stavljajući u suglasje svoj javni život sa svojim privatnim životom, biti uvijek spremni zastupati prava Crkve protiv onih koji za ovu ne znaju ili koji je progone.«

Bila je, dakle, dužnost francuskoga episkopata uputiti vjernike u n a č e l a katoličke politke i primijeniti ih na suvremene konkretne pri-like; dužnost je to bila jer djelokrug Crkve ne prestaje ni tamo gdje se n e i z r a v n o radi o interesima vjere i čudoređa, a u rješavanju političkih pitanja ovisi često posve izravno i sama sloboda sv. Crkve. Naravno da se francuski episkopat nije izravno zauzimao ni za jednu političku stranku, ali logično je zaključivanje moglo dovesti svakoga izbornika do uvjerenja da Crkva predlaže onu stranku ili one kandidate čiji je program najbliži vjerskim i čudorednim načelima katoličke vjere.

E. Predanje u volju Božju

Svi su nam navedeni izvatci pokazali da je francuski episkopat u zadnjoj izbornoj borbi zajednički istupio poput »*acies bene ordinata*« i da su unatoč ovomu vrhunaravnom duhu koji prožima francuske katolike ipak doživjeli, prema njihovu vlastitom priznanju, znatan poraz.

Putovi su Božji tajanstveni. Francuski katolici nisu klonuli duhom i puni su pouzdanja da će Bog poštediti njihovu domovinu od nesreće vjerskih borbi. Evo što čitamo u *La Croix* od 20. V. 1924.:

»Naše katoličko i francusko srce nema zasigurno razloga veseliti se rezultatu zadnjih izbora. Međutim, ne valja odviše tragično uzeti položaj... Pa makar kako bilo, u danima kao što ih sada proživiljavamo, osjeća se osobito sreća biti katolikom. Mi znamo da smo u rukama Providnosti i možemo si reći da se Bog upliće najčešće onda kada bi se reklo da se On od nas udaljuje. Izbori su se vršili za svetkovine Sv. Ivane od Arka, druge zaštitnice Francuske, i u mjesecu svibnju koji je posvećen Blaženoj Djevici Mariji koju rado pozdravljamo kao našu svemoćnu kraljicu. Mi smo se, osim toga, mnogo molili svetom Mihaelu (kojemu Francuzi sada grade *ex-voto* svetište) – (vidi: *Katolički list* od 5. VI. 1924., str. 278), zaštitniku naše zemlje. Možemo posve mirno reći kako neće ostati neplodna tolika nastojanja plemenitosti i prošnje.«

»Nanovo započnimo raditi s pouzdanjem iščekujući od Boga određeni sat. Naša je sudbina rad i Providnost iz ovoga vadi uspjehe koji joj se svide i čiju dobrohotnost ni jedna majka ne će nikada nadmašiti. – Paul Feron-Vrau.« (Vidi također uvodnik u *La Croix* od 18. VI. 1924. gdje francuski katolici izražavaju svoje veliko ufanje u Presv. Srce).

I još u istome tjednu i nekoliko dana nakon toga, kada su Francuzi doživjeli politički poraz, četiri su Francuza u Lurdu na čudesan način ozdravila.

F. Zaključak

Unatoč uzornu držanju francuskoga episkopata francuski su katolici ipak doživjeli velik poraz kod zadnjih izbora i zaista im prijeti prema zadnjim vijestima velika opasnost da će sadašnja vlada opet započeti s progonom redova i da će se prekinuti veze sa Sv. Stolicom. Događaji koji su se odigrali u Francuskoj vrlo su poučni za katolike ostalih naroda. Svi se, naime, pitaju kako je došlo do toga totalnog poraza upravo u Francuskoj o kojoj nakon rata kolaju utješni glasovi. Neprestano se govori o katoličkoj obnovi Francuske, o njihovoj književnosti, organizacijama, tisku...

Zaista su svi glasovi o katoličkoj obnovi posve istiniti; samo valja razlikovati: elita suvremene Francuske, i to književnici, umjetnici, đaci srednjih i visokih škola, vraćaju se u krilo sv. Crkve i poput većine obraćenika, njihova je vjera vrlo duboka, puna mističkoga zanosa i apostolske revnosti. No elita ne odlučuje kod izbora. Široki su slojevi naroda – oni koji u demokratskim državama odlučuju o sudbini države – na onoj vjerskoj razini na kojoj se nalazio Renan u prošlome stoljeću. Široki su slojevi francuskoga naroda poganski; oko samoga Pariza imate mnoge tisuće nekrštenih ljudi, pravu »*terra missionum*«. Što odlučuje kod izbora da Male sestre Asumpcije (novi red) idu u zapuštene radničke kuće da tamo vode kućanstvo za odsutnosti bezvjerskih supruga i prije posla, usred te obitelji na veliko čuđenje prisutnika, pokleknu i obave svoju molitvu? Što koriste za sada tolika kontemplativna zvanja, toliki poleti svetosti? Što koristi da su Pasteuri, Castelnaui, Claudeli katolici kada današnji izborni sustav broji glasove, a ne gleda na njihovu vrijednost?

No sav nam ovaj vrhunaravni duh svjedoči da Francuska u sebi krije zalog obnove; da je vjerojatno da će francuski katolici doći do političke moći. A kako?

453b. (XIII.) – *Držimo da je to dan-danas jedino moguće pomoći jedne političke stranke. I zaista se već čuju u tom smjeru pritajene želje. (vidi br. 83i)*

Naveli smo članak pukovnika Kellera i aluziju Jeana Guirauda na Nizozemsku, Belgiju, Njemačku i Austriju. Iz članka pukovnika Kellera također izbjiga na javu da je složni rad katolika, raštrkanih po raznim strankama, u svrhu zastupanja katoličkih interesa, u praksi obično neprovediv. I sama *Hrvatska straža*, koja je prije kod nas (neko doba) zastupala to načelo, odustala je od njega jer se je uvjerila da su u praksi pojedine stranke odviše moćne, a da bi dozvolile da njeni članovi na svoju ruku rade s članovima drugih stranaka. Preostaje dakle samo da se katolici ujedine u jednu političku stranku: da poradi velikih interesa vjere i čudoređa i za

volju uspješnijega i složena nastupa žrtvuju često svoje osobne interese pri primjenjivanju vječnih načela na vremenite slučajnosti dana i mjesta; da se, jednom riječi, podrede disciplini jedne političke stranke. Praksa je zadnjih godina pokazala da su katolici Nizozemske, Belgije, Njemačke, Austrije i Italije pomoću političkih stranaka izvojevali mnoge pobjede koje su koristile samoj Crkvi koja je sama po sebi bila i ostaje svagdje izvan i iznad stranaka.

Pod današnjim prilikama narodne reprezentacije, općega izbornog prava glasa zaista ne vidimo drugoga izlaza kako bi se katolici domogli državne uprave i pročistili sve one kanale državnoga života kroz koje teče okuženi duh protukršćanskih načela.

Francuska nam pokazuje kako episkopat mora podučiti vjernike o političkim dužnostima, kako ga svećenstvo u svome radu mora potpomagati, pokazavši pri tome mnogo opreznosti i razboritosti, ne miješajući se izravno u stranačku politiku. Dužnost je samih katolika da se kao građani živo zanimaju za politički život i da se kao katolici politički organiziraju. Po sebi se razumije da Crkva ne uzima na se odgovornost za politički rad stranke, već samo nazire njezino vjersko-moralno djelovanje. (*Katolički list* od 14. VIII. 1924.)

Georges Goyau: KATOLICIZAM I POLITIKA⁶²

Katolički list, Zagreb, 17. IV. 1924., br. 16, str. 187–190; 24. IV. 1924., br. 17, str. 201–203; 1. V. 1924., br. 18, str. 212–213.

Uvod

O ovoj se temi nisu napisala mnoga sustavna djela. Katolici kao da su se ustručavali iznijeti načela o jednome predmetu uslijed kojega dolazi između njih u javnom životu do mnogih kobnih nesporazuma.⁶³ U zadnje vrijeme katolici se i s često teoretskoga gledišta započeše više zanimati za političke probleme; dokaz su tome npr. velika internacionalna anketa koju je lani organizirao časopis *Les Lettres* i koja je našla među katolicima vrlo velik odziv. O tome nam, nadalje, svjedoče sama predavanja koja o ovome problemu sada u Parizu drži sveučilišni profesor Pécul te članci belgijskoga lista kat. omladine *L' Effort* (od siječnja do ožujka 1924.), koji iznalaša principijelne razloge zašto treba Katoličku akciju odijelili od politič-

⁶² Georges Goyau, *Catholicisme et Politique*, Paris, Revue des Jeunes. Ovo je djelo Ivan Merz preveo u dijelovima i objavio u *Katoličkom listu*, Zagreb, 17. IV. 1924., br. 16, str. 187–190; 24. IV. 1924., br. 17, str. 201–203; 1. V. 1924., br. 18, str. 212–213. Isti je članak objavljen i u Sabranim djelima Ivana Merza, sv. 1., Zagreb, 2011., str. 332–346.

⁶³ Osim djelâ sv. Tome vidi o ovoj temi: Coulet, *L'Eglise et le Problème politique* (Paris, Spes; 5 fr.); Sertillanges, *Politique chrétienne* (Lecoffre); Enciklike zadnjih četiriju papa te *Messagero del Sacro Cuore*, III. 1923, *Messager du Sacré Coeur*, IV. 1923. i dr.

ke stranke.⁶⁴ Među djela ove ruke pripada i ova Goyauva knjiga koja, uz neka načelna razmatranja, donosi i mnoge zanimljive podatke o utjecaju katolika na francuski javni život i njihovu politiku.

U ovoj knjizi ima mnogo aktualnih mjesata te ih stoga, informacije radi, donosimo u ovom članku. G. Goyau, član Francuske akademije, jedan je od najvećih francuskih kulturnih povjesničara. Njegova djela o njemačkom katolicizmu te o vjerskoj povijesti Francuske spadaju među najbolja što su se uopće o tome do sada napisala.

454. (XIII.) – *Neka politička načela: solidarnost, hereditacija, autoritet.*

Tko želi upoznati politička načela sv. Crkve, ne smije ih tražiti, kao što se to nažalost još uvijek često čini, u *B o s s u e t o v o j Politici* izvadenoj iz Svetoga pisma (G.C.P., str. 2)⁶⁵:

»Doktori političke znanosti koji bi htjeli znati, s obzirom na civilno društvo i prava vlasti, točna katolička načela, dobro će učiniti ako ih ne potraže u spisima, koji su bili određeni Karolinškomu Carstvu niti Galikan-skoj Monarhiji (Bossuet), već posve jednostavno u enciklikama Leona XIII., *Diuturnum*, *Immortale Dei*, *Libertas*, *Sapientiae christiana*... Ove enciklike nemaju u sebi ništa diplomatskoga; to su načelne građevine, čiju podlogu tvori tomizam« (G.C.P., str. 3).

»Moderne su one jer ono što je vječno nije nikada zastarjelo. Ali njihova modernost pušta svoje korijenje u trinaesto stoljeće kada su se podizale, s najuzvišenijom nepristranošću, velike sinteze kršćanske misli« (G.C.P., str. 4).

Politika, »znanost o vladanju država« (str. 1), mora računati sa željom mrtvih, to jest *s tradicijom*:

»Takoder su u vremenu ljudi međusobno povezani, i evo druge činjenice, hereditacije, tradicije, s kojom politika mora računati. Štoviše, i u samim revolucionarnim razdobljima ona mora – htjela to ona ili ne – svoj rad postavljati na realnosti koje su plod hereditacije« (G.C.P., str. 6).

Katolička dogma o istočnom grijehu već jasno dokazuje da je čovjek povezan s prošlim pokoljenjima i da svaka zdrava politika mora računati s tom činjenicom:

⁶⁴ Vidi: *Nova revija*, ožujak 1924. (p. 79) i *Život*, od svibnja 1924.

⁶⁵ Sve brojčane oznake stranica koje slijede nakon brojnih citata koje Merz navodi u ovome članku, kao što je to naglasio i u uводу, odnose se na knjigu Georges Goyaua, *Catholicisme et Politique*, (Paris, *Revue des Jeunes*, 1923.), prema kojoj je Merz izradio ovaj članak-studiju i koju je uklopio u ovo svoje djelo Načela katoličke političke akcije. Te oznake stranica iz originala, umjesto u bilješkama na dnu stranice, ostavili smo u tekstu kako ih je Merz sam ondje naveo dodavši im ispred samo kratku autorova prezimena i naslova knjige: G.C.P. (Goyau, *Catholicisme et Politique*) kako bi čitatelj lakše razumio na što se citat odnosi.

»Opstajala je uvijek, na bazi same katoličke teologije, dogma koja se može tumačiti kao najsvećanije opovrgavanje ovih fikcija (tj. da je čovjek bez ikakvih veza s prošlošću, kao što je to tvrdila ideologija Francuske revolucije), dogma koja povezuje svakoga između nas posljedicama vrlo udaljene prošlosti, posljedicama Adamova grijeha, bolni početak ljudskih zabluda: dogma istočnoga grijeha« (G.C.P., str. 7).

Zdrava politika mora nadalje računati sa s o l i d a r n o š c u pojedinih ljudi, slojeva, naroda, društava. Solidarnost je božanskoga podrijetla. Čovjek joj se ne može ni silom oprijeti:

»Naše bi se grješne naravi htjele katkada izmaći ispod ove obvezе, ali zatim, na fizički, skoro brutalan način, potreba nas da živimo sili da se obratimo na druge i ona nas opet u red tjera« (G.C.P., str. 11).

Krist je sam rekao sv. Katarini Sienskoj, prema njenim *Dijalozima*, da je solidarnost zahtjev pravoga društvenog poretka. Evo riječi velike svetice:

»Radnik mora tražiti pomoć od ratara, a ratar od radnika; jedan se služi drugim, jer ne zna činiti što drugi zna; isto tako svećenik treba svjetovnjaka, a svjetovnjak svećenika (*le religieux a besoin du séculier, et le séculier du religieux*). Isto je tako i s drugim ljudima« (G.C.P., str. 5).

»U ovom životu, gdje ste vi stranci i putnici, ujedinio sam vas sponama ljubavi jer je čovjek po svojoj naravi (*forcément*) povezan sa sebi sličnim. Ako se hoće od ovoga odijeliti, usprotivivši se ljubavi, to on poradi nužde ipak s njim ostaje ujedinjen. Da vas istodobno ujedinim djelima i ljubavlju, to nisam svakom dao što treba za opstanak, tako da se onaj tko uslijed grijeha izgubi ljubav bližnjega, ne može poradi svojih potreba odijeliti od ovoga. Tako ste vi svi međusobno povezani činima i ljubavlju. Nisam li mogao dati svakom što mu je potrebno? Ali ja sam htio da svaki bude podložan svomu bližnjem takо da svi budu prisiljeni da se ujedine izmjenom dobrih usluga. Uđovi bi vas vašega tijela morali zastidjeti jer oni imaju ono međusobno jedinstvo, koje vam fali« (148. pogl. iz *Dijaloga*, str. 10).

Valja nastojati da dođe do koordinacije između suvremenih ljudskih volja s voljama mrtvih i interesom budućih pokoljenja da se uzmogne postići glavni socijalni cilj: zajedničko dobro. To se ne može postići bez autoriteta. Društvo bez autoriteta pretvorilo bi se u kaos; samo mu autoritet može zajamčiti organski razvoj:

»Pustimo, dakle, da se djetinja oholost vijeka koji je vjerovao u Rousseauov C o n t r a t s o c i a l n a t e ţ e s apstraktnim hipotezama: bit ćemo istini bliži ako se ponizimo pred tajanstvenošću, koja pokriva postanak ljudskoga društva i početke vlasti. Tu ima nešto vrhunaravnoga, tu ima nešto božanskoga, veli u suštini Joseph de Maistre; ovo se ne nalazi samo u povijesti Mojsija, već i u Likurgovoј i u Numinoj... on (autoritet) se

tako pokazuje kao neka vrsta životnoga fenomena, kojega je htio Tvorac svakoga života.«

Zdrava politika mora dakle računati s navedenim trima realnostima:

»Solidarnost, hereditacija, autoritet: sve su ove prvobitne činjenice koje nam dokazuju iskustvo i povijest, za političku spekulaciju postulati socijalne fizike, koji se nameću na kategoričan način i ludo bi bilo ne htjeti se ni u teoriji ili praksi na njih obazrijeti« (G.C.P., str. 9).

455. (XIII.) – *Međusobni odnos duhovne i vremenite vlasti (vidi br. 144.a).*

Katolički je nauk o međusobnom odnosu posve jasan. Ostao je nepromijenjen kroz vjekove, a Leon XIII. ga je na veličanstven način izložio. U zemljama gdje se ovaj nije primjenjivao na život ljudsko je društvo uvijek trpjelo. Iskustvo dovodi čovječanstvo, nakon revolucija i inih trzavica, uvijek nesvesno do katoličkoga stajališta. Gdje se duhovna vlast pokorava vremenu, vjerski se univerzalizam, bitni znak prave vjere, mora razmrskati.

»Bog je«, piše Leon XIII., »podijelio vladavinu ljudskoga roda među dvije vlasti: crkvenu vlast i civilnu vlast, ona da ravna božanskim stvarima, a ova vremenitim; svaka je od ovih u svojoj vrsti iznad svake druge; svaka ima svoje granice, koje opredjeljuje njena posebna narav i svrha; svaka ima dakle kao svoj poseban djelokrug u kojem se ona kreće i s punim pravom djeluje.« Tako je na pravi teološki način izražena razlika vlasti kako ju je kršćanstvo unijelo u svijet...

Odmah je ova duhovna vlast javila vremenitoj vlasti da riječ Božja ne može biti sputana ni pod kakvom izlikom, i ova je jednostavna riječ bila revolucijom...

Krist je u ljudskom društvu za sobom ostavio svećenstvo, koje je on odabralo, koje je on ustanovalo i koje je među ljudima po samoj svojoj ovinsnosti nastavljalo opstanak Krista kao Boga-čovjeka; i odsada je, pa sve do konca vjekova, duhovna vlast postala vlašću čije je blagotvorno djelovanje prelazilo preko granica države, a da ih uostalom nije brisala, »i ona je lebdjela iznad ljudskih vlasti, priznavajući ih međutim« (G.C.P., str. 30–32).

Odmah nakon velike Francuske revolucije, koja je poricala opstanak duhovne vlasti, neovisne o državi i iznad nje, najveći su mislioci onoga vremena ubrzo spoznali kobne zablude svojih filozofskih preteča XVIII. stoljeća i stali isticati princip razlike duhovne i vremenite vlasti, kao što ga je kršćanstvo kroz vjekove naučavalo. Evo što veli g. Goyau o dubokim djelima velikoga mislioca prošloga stoljeća J. de Maistrea:

»Knjige o Patrijarhiji Galikanskog i ne bijahu samo veliki manifesti u prilog onoj duhovnoj suverenosti čiju je nepogrješivost imao da definira Vatikanski koncil; ove dvije knjige također zagovaraju slavodobitno

kod duhova i savjesti autonomiju duhovne vlasti: jasnu i bistru ideju da se civilna vlast nema da miješa ni kod određivanja dogme, ni kod određivanja crkvene discipline, ni u obuku vjeronauka, ni u opravdanu igru hijerarhije, ni u odnošaje duhovnoga učiteljstva prema duši vjernika« (str. 80).

Same države, koje su protivne katoličkom naziranju na svijet, koje su provele nasilnu rastavu Crkve i države, priznaju da postoje dvije vlasti: duhovna i vremenita i nehotice si prisvajaju proturevolucionarne nazore J. de Maistrea.

Antikne, poganske države pomiješale su obje vlasti, a pokušaji kalvinizma, galikanizma, jozefinizma, narodnih crkava reakcija su protiv zdrave povijesne evolucije i p o v r a t a k u p o g a n s t v o:⁶⁶ »Antikna država nije poznavala razlike između duhovnoga i vremenitoga. U obitelji su se očinstvo i obiteljsko svećenstvo pomiješali, a u državi se je činovnički stalež pomiješao s municipalnim svećenstvom. Činovnik, koji je imao zadaću da pridobije za grad (državu) boga grada (države): eto, što je bio svećenik. Tako shvaćena duhovna vlast bila je samo s l u ž b e n i c o m v r e m e n i t e v l a s t i« (G.C.P., str. 31).

»U Ženevi je primitivna Kalvinova reforma pobrkala duhovno i vremenito, apsorbirajući Državu u Crkvi. Rezultat ove fuzije, da li je bio napokon blagotvoran kršćanskom životu? Ne mogu zaista to vjerovati... Ne ostaju Ženevljani iz vjerskih razloga, koji su daleki od njihovih bezvjerskih duša, protestantima: oni su protestanti jer su Ženevljani« (str. 33–34).⁶⁷

Josip II. »je govorio da hoće osnovati državu koja bi svećenicima povjerala ulogu učitelja morala i ljudskoga napretka... Taj (svećenik) bijaše državni govornik, koji je govorio s propovjedaonicama o svim granama morala i političke ekonomije, koji su zanimali državni život... Ovce su slušale, katkada su i zapamtile; one su iz svetišta kući ponijele katkada koji korisni savjet iz agrikulture ili štednje, ali im se je moral, koji se je još k tomu propovjedao, činio lišenim svega svog vrhunaravnog podrijetla« (G.C.P., str. 35).

Ista konfuzija obje vlasti vlada u Rusiji i na Balkanu: »Pred ritualnim se kretnjama popova klanjaju s punim žarom ritualne kretnje narodne pobožnosti, ali ni savjesti ne dolaze da pokucaju na vrata popa, a ni pop ne ide da pokuca na vrata savjesti: moralni se život vjernikâ skoro posve izmiče ovoj duhovnoj vlasti jer se je ova dala pretvoriti u kotač političkoga života i to je i za sâm politički život velika šteta« (G.C.P., str. 37).

»Suvereno jedinstvo Crkve, kao što su ga shvatili snovi (duhovne vlasti), kojima je zapovijedalô božansko htijenje, sličilo je u neku ruku samom nadnaravnom izražaju jedinstva ljudskoga roda, bratski klečeći pred

⁶⁶ Vidi o tome rezultate internacionalne ankete časopisa Lettres (Život, 5, 1924.).

⁶⁷ Lakše ćemo razumjeti tu tvrdnju ako kažemo da Srbi nisu pravoslavni jer vjeruju u istinitost svoje vjere. Oni su uglavnom pravoslavni jer su Srbi.

svojim jedinim Tvorcem, i neovisno je veličanstvo duhovne moći štitilo od pokoljenja do pokoljenja, samu ideju vjerskoga univerzalizma, koji je bio u neprestanoj opasnosti radi ljudskih prepiraka» (G.C.P., str. 32–33).

Država, koja hoće učiniti Crkvu robinjom, ponaša se kao da je ona sama sebi svrhom. No iskustvo čovječanstva neminovno vodi jednomu nadnacionalnom stajalištu i sadašnje Društvo naroda najbolje dokazuje da je potrebno naddržavno zakonodavstvo, kojemu se i država mora pokoriti, a to su zakoni morala. Iskustvo, dakle, opovrgava tezu da je država sama sebi svrhom i da duhovna vlast ima biti službenicom vremenite:

»I ovi teoretičari, koji oko nas niču i koji snivaju o tome da postave granice hirima narodâ, kao što su narodi postavili granice hirima pojedinaca, traže nove institucije... Već sama njihova istraživanja izražavaju uvjerenje da država nema u sebi samoj svoj istiniti cilj i da ona mora nastojati da u svijetu ostvari dobro prema pravilima, koja ona ne stvara, ali koja je nadmašuju, i to je posve točno ono što je mislio sveti Toma Akyinski.«

»Nagnuti nad posteljom našega starog čovječanstva liječnici rade, liječnici tapkaju; oni traže nešto što bi moglo nadomjestiti ono što je za poredak u kršćanstvu stvorilo srednjovjekovno papinstvo... oni nastoje stvoriti, učiniti sposobnom jednu drugu duhovnu vlast. Potrebna je ona, dakle, ma što mu drago o tome mislio XVIII. vijek, kojega je dvadeseti više negoli jednom odbio, više negoli jedanput pobijedio.«

»Neki bi htjeli da čovječanstvo izvuče ovu duhovnu vlast iz svoga vlastitog krila, ali već sama ova čežnja do kazuje da je tatkavlast potrebna. I ova je proklamacija, htjeli oni to ili ne, također znak strahopočitanja Kristu koji je unaprijed, za slijed vjekova, zadovoljio ovoj potrebi« (G.C.P., str. 47–48).

»Našlo se dosta modernih teoretičara koji su htjeli čovječanstvo bacići za sedamnaest do devetnaest stoljeća natrag, brišući razliku između duhovne i vremenite vlasti (Hobbes, Rousseau..., str. 37). Sve su te pojave – a osobito Kalvinova teokracija – uskršnute poganske ideje o jednognanosti vjeric.« (G.C.P., str. 34).

Ima na sreću mnogo drugih filozofa koje je povijesno iskustvo uvjerilo da je razlika između duhovne i vremenite vlasti jedan zakon ljudskoga napretka. Bezvjerski osnivač pozitivizma A. Comte tvrdi sljedeće u svome djelu *Système de politique positive* (II., str. 314–315):

»Kada nazivljemo jednu od velikih socijalnih vlasti imenom duhovnom, dostatno se podsjeća da je druga materijalna... Isto tako, nazivajući jednu materijalnom, dosta se jasno ističe vječnost druge... Civilna vlast može biti samo organom solidarnosti; njoj bitno pripada samo sadašnjost...«

Naprotiv vjerska vlast, glavni organ ljudske trajnosti, jedina predočuje ova neizmjerna trajanja između kojih se njiše prolazni djelokrug političke vlasti shvaćen u užem smislu riječi» (G.C.P., str. 42).

Većina »modernih« nekatoličkih državnika traži rastavu Crkve od države. Na taj način i nehotice poriču vjersko-političke nazore svojih nekatoličkih preteča XVIII. stoljeća koji su poricali duhovnoj vlasti pravo na opstanak i ovi su suvremeni zastupnici djelomično ušli u kolotečinu katoličkoga nauka koji je već u prvoj polovici prošloga stoljeća počeo širiti među intelektualne slojeve već spomenutti katolički filozof J. de Maistre:

»Jer ako mi s Maistrom velimo da duhovna vlast mora biti neovisna u svome djelokrugu, to je ta ideja s kojom se istodobno slažu pristaše rastave Crkve i države i katolici, koji žele da između obe vlasti postoje stanovite veze. Bili vi podložni Rimu ili bili vi od njega više odijeljeni, vi ćete složno ujediniti vaše podsmijehe proti sakristanskom Cezaru kao što je bio Josip II., koji se je želio igrati teologije; i kada se vi svi skupa smijete Josipu II., to vi svi skupa niste duhovni učenici Voltairea ili Jean-Jacquesa Rousseaua već M a i s t r e o v i d u h o v n i u č e n i c i« (G.C.P., str. 81).

Katoličko je stajalište izrazio na magistralan način Leon XIII. On tvrdi da u idealnu poretku odnos između Crkve i države ima sličiti odnos između duše i tijela (str. 43).

455. (XIII.) – *Duhovna i vremenita vlast moraju se međusobno potpomagati.* (vidi br. 144b)

Uslijed istočnoga grijeha poremećen je poredak u ljudskom društvu. Duhovna i vremenita vlast raspolažu raznim sredstvima u borbi protiv njegovih kobnih posljedica. Bilo bi dakle ludo kada se u zajedničkoj borbi obje vlasti ne bi međusobno potpomagale:

»I lijepa bi bila demokracija koja bi sumnjivim okom gledala ili sprječavala politički moral katolicizma. Crkva se i država, svaka na svoj način, bore, na koncu konca, protiv nekih socijalnih posljedica istočnoga grijeha. Država donosi u ovu borbu svoje kaznene sankcije, Crkva svoje moralne zapovijedi i čim se ove više slušaju, to one postaju manje potrebnim« (G.C.P., str. 17).

»Promatramo li ga s teološkoga stajališta, to nam prizor ljudskoga društva pokazuje našim pogledima neprestanu b o r b u p r o t i v p o - s l j e d i c a i s t o č n o g a g r i j e h a; bez odmora, bez klonulosti, zahtijeva socijalni interes da se ova borba vodi na dva područja: vremenita je vlast vodi pomoću zakonâ, bila ona toga svjesna ili ne, a duhovna vlast pomoću božanskih naučavanja, koja ona naviješta i pomoću milosti, koji-ma ona raspolaže« (G.C.P., str. 28).

Sva nam povijest tvrdi ovu nepobitnu činjenicu, a ipak se dan-danas zavarava u školama mladež govoreći joj se da je Crkva neprijateljica vremenitoga blagostanja naroda i da je svaki poraz, koji je Crkva doživjela u borbi protiv vremenitih vlasti, korak prema napretku čovječanstva:

»Iz toga se zaključuje, površno, da država neprestano lupa protiv Crkve i da svaki poraz Crkve označuje da se je civilno društvo oslobođilo jedne zapreke! Stotine su srednjoškolaca, tisuće sveučilištaraca robovima ovih predrasuda; na taj se način postavlja veo između njihovih pogleda i točne povijesne zbilje, koja nam u Crkvi pokazuje s u r a d n i k a n a - r o d n o g a ž i v o t a« (str. IX-X).

Jedni tvrde da je Crkva zaštitnica svih mogućih apsolutističkih sustava, jer naglašava da je svaka vlast od Boga, a drugi je opet optužuju radi njenih revolucionarnih ideja, jer ona zahtijeva od svojih vjernika da se moraju oprijeti državnim zakonima ako se oni protive zakonima Božjim:

»Povijest nam pokazuje dosta čudan prizor. Evo legista cara Fridrika II. i zatim Jakova I. Engleskog, i zatim parlamentarca iz doba Henrika IV. i Ljudevita XIII., koji ocrnuju rimsku Crkvu tvrdeći da naviješta bunovne, revolucionarne ideje – govori se napokon da je ona rasadilište (*pépinière*) kraljoubojica. I filozofi osamnaestoga stoljeća rado šapću ove optužbe u uši ‘prosvjetljenih’ despota. Ali ovi isti filozofi u drugim satima i zatim, nakon njih demokratski antiklerikalizam, žigošu Crkvu – episkopat predrevolucionarne vlade (*ancien régime*) ili papinstvo Grgura XVI. – kao savršen stup civilnih tiranija, kao vlast koja je upravo slijepo konzervativna. Sada je nazivlju buntovnom, a zatim opet apsolutističkom; i jednom joj se predbacuje da potkapa prijestolja, a drugi put dozvoljava da se ova prislane uz oltare...« (G.C.P., str. 14–15).

»Svjetla, i razvedravajući nas samom svojom naukom, Crkva nastavlja svoje proštenje od stoljeća k stoljeću. Katkada je optužena, kada propovijeda red, da je sklona despotizmu, a zatim, kada izgovara riječi osude, da je sklona demagogiji; i sam je kontrast ovih optužaba nehotična pohvala načelne sinteze, točne i nijansirane, radi koje ona hoće biti odgojiteljicom ljudskih zajednica« (G.C.P., str. 16).

»Kršćanstvo je zaista obogatilo političku znanost jer je posvetilo ideju autoriteta i jer ju je istodobno ograničilo. Ono isповijeda, u jednu ruku sa svetim Pavlom, da svaka vlast dolazi od Boga, na koji mu se drago način odredio nosioc vlasti. S druge ono strane tvrdi da svaki ljudski autoritet, bio taj u rukama cezara ili kralja, parlamenta ili narodnoga kolektiviteta, potпадa u svojim odlukama pod viši moralni zakon, kojem se ne može oteti nikakav ljudski apsolutizam, bio on monarhistički ili jakobinski« (G.C.P., str. 14).

Jer svjetovna i duhovna vlast računaju s istim ljudima i jer povijest dokazuje da obje vlasti, ostane li svaka u svom djelokrugu, blagotvorno djeluju na razvitak naroda, to načelo svake zdrave politike mora biti da žive u međusobnoj snošljivosti:

»Wolim ovu zaključnu riječ: m e d u s o b n o p o v j e r e n j e. Ova točno označuje duh koji mora prožimati odnose obiju vlasti ako im je stalo da blagostanje zavlada u jednom velikom narodu. U ovom je lakoničnom ali supstancijalnom programu zgusnuta cijela jedna vjerska politika, sklona miru savjesti« (str. VIII).

Isti odnos koji postoji između civilne i vjerske vlasti u velikom, mora vladati i u malom; to jest i z m e d u ž u p e i o p Ć i n e. Sâma nam povijest govori da i naravne veze postoje između ovih dviju zajednica:

»Vidjelo se je, negda, da tržište procvate oko slabašne seoske bogomolje i sadašnja imena stanovitih sela, imena svetaca ili imena svetica dokazuju da je svetište u početku bilo stanovnicima žarište koje ih je k sebi zvalo; ovi su se nastanili oko njezine sjene i dali su se civilizirati. Onamo gdje se podizaše križ, onamo gdje se postavilo svetohranište, suvremenici su Dagoberta ili Karla Velikoga dolazili, zaustavljali se, nastanili. Ista se pojava ovdje i ondje ponavlja u našem vijeku, koji se zaista diči da je laičan (bezbožan), u (od rata) opustošenim krajevima: da se opet povrate u selo, koje je invazija uništila, stanovnici katkada čekaju dok se podignu grede crkve... Čovjek bi rekao da u očima ljudi XX. stoljeća prisutnost Boga među ljudima označuje zoru uskrsnuća, kao što je ona nakon barbarских invazija bila predznakom novih ljudskih naseobina... i ova nam (istorijska) poduka potvrđuje da postoji vrlo duboka i vrlo intimna veza između župe i grada ili između župe i kotara... Župe se tu pokazuju kao izvanredne organizacije inicijative, koje pripomažu cjelokupni socijalni život...« (G.C.P., str. 270–271).

Nije samo u interesu Crkve da živi u prijateljskim odnosima s državom, već sama država od Crkve dobiva više negoli joj sama daje. Koliko li karitativne institucije Crkve rasterećuju sâm proračun države?:

»Zatražite od političke znanosti da vam dade statistike o učinjenim pripomoćima i one će ustanoviti da u borbi protiv bijede privatna inicijativa kršćanskih duša rastereće državu od jednoga dijela svojih pripomoćnih poslova« (G.C.P., str. 17).

Država se mora zatim boriti protiv s p e k u l a c i j e koja baca sadašnja i buduća pokoljenja u siromaštvo i zatim protiv n e ē u d o r e d n o - s t i koja je uzrokom mnogih nesreća u sadašnjosti i bolesti u budućnosti. Ona tu borbu sama ne može voditi i mora zatražiti pomoći od Crkve: »Politička znanost ne može, pozivajući se na činjenicu hereditacije, da probudi

dovoljno snažne skrupule u srcu razbludnika, koji unaprijed truje krv od više generacija ili u srcu spekulanta, koji ih unaprijed robi i osiromašuje. Jedan i drugi govore: 'Iza mene potop!' I protiv kolektivnoga egoizma ona se mora obratiti kršćanskoj misli za pomoć« (G.C.P., str. 13).

Država može narediti što mu drago, njeni se zakoni neće poštivati ako u javnom životu neće vladati čudoredni običaji. A čudoredni običaji ovise dobrim djelom o duhovnoj vlasti (G.C.P., str. 25). Nitko ne može poreći da je Crkva, kao što je nedavno Sveti Otac Pio XI. izrekao u svojoj enciklici *Ubi Arcano Dei*, učiteljica čudorednih običaja (G.C.P., str. 311).

U svakom drugom slučaju, u ratu i u miru, država treba pripomoći Crkve koja prodire do ljudskih duša i djeluje radi toga više na ljudske čine negoli sila kojom raspolaže vremenita vlast. Evo što bi svaka nepristrana državna vlast morala priznati Crkvi:

»Trebam da svaki razumije svoju građansku dužnost, a mnogo je duša koje u tebi pozdravljuju učitelje dužnosti; trebam da se ova dužnost, pošto se je jednom shvatila, vrši točno i velikodušno, i ti, duhovna vlasti, vršiš nad dušama moć koju ja nemam. Jer se ushiti velikodušnosti, koje hoću uskrisiti, ne mogu nametnuti (ljudskim) htijenjima pod silu, jedino sredstvo kojim ja raspolažem; vama pripada, o vodiči duhova, da se tu obraćate, s vašim osebujnim metodama, vašim posebnim jezikom na dobre volje... Moj vojnički zakon, i onda kada potupno vrši svoju ulogu, može samo nametnuti doslovno izvršavanje same dužnosti. U njemu nalazim oružje protiv prebjeglica, nepokoravanja, protiv formalnih i brutalnih neposluha, ali kada se radi o tome da se zatraži od ljudi da više vrše negoli je njihova dužnost... moje su zapovijedi bez snage, moje zabrane bez učinka, jer ja ne dopirem do savjesti, a vi, svećenici, vi do njih dopirete« (G.C.P., str. 23–24).

»Kada je povrijeđen ili samo u pogibelji sveopći interes ili interes jedne klase, država je prisiljena stvarati s o c i j a l n e z a k o n e. Čim duhovna vlast ima više utjecaja na sveopće čudoređe i tako štiti sveopće dobro od nekih izroda, to je država oslobođena od mnogih poslova. Čim na narod više djeluju moralne zapovijedi Crkve, to nepotrebni postaju kaznene mjere države... I uspjehe koje postiže duhovna vlast, dovodeći duše k prakticiranju krjeposti, o l a k š a v a j u v r e m e n i t o j v l a s t i n j e n u s t r a ž a r s k u u l o g u... Kraljevstvo Božje, što se više širi, sužuje djelokrug, gdje će morati uvijek djelovati kraljevstvo legalne sile« (G.C.P., str. 27, 28).

»Traženje se socijalnoga napretka poistovjećuje s obligatornim traženjem kraljevstva Božjega i po samom će ovom naučavanju (socijalnoga morala katolicizma) uskrsnuti mnoge aktivnosti« (G.C.P., str. 68).

Država, dakle, treba Crkvu u svakoj prilici. Čim utjecaj Crkve na narod slabí, svi državni zakoni postaju slabim, a država mora, osim toga,

gubiti svoje vrijeme u stvaranju raznih obrambenih ustanova. Lako je državi boriti se u doba mira protiv Crkve, ali dođe li r a t , onda u njoj obično nadvlada smisao realnosti i ona zove Crkvu u pomoć. Isto tako, država Crkvu zove u pomoć kada se radi o širenju njena dobrog glasa među drugim narodima:

»Gledajte iz bliza našu suvremenu povijest: laička se bezbožna ideologija razmeće s nekom bukom i često vrlo bezobrazno u periodima, kada domovina ne vidi da joj prijeti kakva opasnost ili kada ona u sebi goji iluzije sigurnosti, ali ona spušta svoj glas, trapi svoje neumjerene želje, čini političkom realizmu potrebite koncesije kada ž i v o t n a o p a s n o s t z a p r i j e t i z e m l j i. U takvoj opasnosti, koja zahtijeva sveto jedinstvo svih, vjera... umnožava svoje energije i nalazi u sebi samoj sve one potreštine koje može donijeti naciji. Nitko se skoro tomu ne čudi i d r ž a v a s e, makar kako laička bila, o b r a č a n a s l u ž b e n i k e v j e r e... Ali se laička ideologija prestaje nadmetati u tim tragičnim časovima. Zašto se dakle ova protu-Crkva neugodnije osjeća od Crkve kada valja raditi za sveopće dobro?« (G.C.P., str. 253–254)

»U aktivnosti se misiona r a, vjesnike jedne posve druge filozofije (a ne laičke), povjerava naša nacionalna diplomacija pri širenju našega utjecaja: aktivnost isusovaca u Beyrouthu, marijanista u Japanu, otaca Sv. Duha u ekvatorijalnoj Africi, braće Kršćanskih škola u sredozemnom Istoku, dominikanaca u Jeruzalemu i u Mezopotamiji, asumpcionista na Balkanu, lazarišta na Arhipelagu i u Siriji, svećenika Stranih misija na krajnjem Istoku, marista u Oceaniji« (G.C.P., str. 282–253).

I mnogi katolički političari, ne poznавajući dobro nauk Crkve, drže da se sva Kristova načela ne mogu primijeniti na državnu politiku. Neupućeni su jer ne znaju r a z l i k o v a t i i z m e đ u z a p o v i j e d i i e v a n d e o s k i h s a v j e t a. Samo se prvi imaju primjeniti na državnu politiku:

»Evandeoski se savjeti nikada ne nameću kao životno pravilo nacionalnim zajednicama. I u teološkim poglavljima srednjega vijeka, u kojima se govori o ratnome pravu, mogli bismo čitati da je vladar moralno obvezan ne ostaviti nekažnjennim nepravde koje je susjedna zemlja nanijela na štetu njegove zemlje, jer ostaviti ih nekažnjene značilo bi da lišava svakoga pojedinog od svojih podanika onih naknada na koje ima pravo, a vladaru nije dozvoljeno da svojim podanicima nameće (nepotrebna) djela samozataje.«

Sve u svemu, Crkva je najveća dobročiniteljica države i posve su neupućeni oni koji to još ne znaju. To je već tvrdio sv. Augustin, a Leon XIII. je ponovio te riječi velikoga crkvenog oca:

»Lažna mudrost nekih političkih filozofa tvrdi da je nauk Kristov protivan dobru države. Neka nam ovi filozofi daju armiju vojnika, kao što ih nauk Kristov može učiniti, neka nam daju guvernere provincijâ, učitelje, sluge, kraljeve, suce, napokon građane koji su vjerni u plaćanju poreza i pobiratelje carine kakve ih želi kršćanstvo; neka se onda usude reći da je Kristov nauk u protuslovlju s državom! Ali ne, neka radije reknu da je ovaj nauk za državu, ako se vjerno vrši, vrelo velikoga blagostanja.«

»Tako govori pisac Božje Države i u ovim se stranicama duhovna vlast – vlast čija je glavna zadaća zadobiti nebeska i vječna dobra – izražava i pokazuje kako radnik za ono vremeno blago - stane, koje spada u bliži i glavni cilj države« (G.C.P., str. 29).

457. (XIII.) – *Moderna država i njene dužnosti* (vidi br. 144.c).

Katolicizam, Crkva, blagodat su za državu. Podjela vlasti omogućuje jednoj i drugoj harmoničan razvoj, a jer su obje od Boga, ne može doći do ozbiljnih konflikata između njih. Ljudski rod nažalost nije uvijek htio slijediti katolički nauk o ovim djelokruzima i zato upovijestividićem o pokusaje državne vlasti da se »oslobodi« od Crkve. Ljudi su govorili da je crkvena vlast pristrana i kako se ne zna prilagoditi potrebama pojedinih naroda. Što se dogodilo? Stvorile su se *narodne crkve i one su istom postale pravim robinjama bezbroja malih vladarčića*:

»Kroz tri stotine godina Europa je malo-pomalo zaboravila da je cezar imao biti u svojoj kući gospodarom isto kao što i Bog u svojoj i da cezar ne smije biti kod Boga gospodarom. Suverenost cara (ruskoga) i kralja (engleskoga) i suverenost bezbroja velikih i malih vladara u Njemačkoj htjede vladati i vlađaše zaista vjerskim teritorijalnim institucijama. Na ruševinama ove univerzalne Crkve, koju je zamislio srednji vijek i koju je sagradio, razmrvile su se, pune naivna i prevarena veselja da su oslobođene od Rima, vladarima podložne crkve. Ista iluzija, iako nije za sobom povukla krajnje konzekvence, vladala je kod francuskih galikanaca: ovi otvorile kraljevskoj moći vrata svetišta, vrata koncilâ i vrata konklava sa sklonosću koja je na osobit način sramotila neovisnost duhovne vlasti. I filozofi su se za njima poveli; neka nastoji da je njena Crkva dobro sluša, glasio je savjet koji je Voltaire davao Katarini II.; jozefinizam, jedan od najprefriganijih sustava, što ih je povijest poznavala, izrabljivanja duhovne vlasti od vremenite, pozdravlјali su prosvijetljeni duhovi na obalama Seine; i pisac se je *Društvenoga sporazuma* (Rousseau) pokazao vrlo strog prema nauku Evandželja koji je ‘odijelivši teološki sustav od političkoga prouzrokovao’ državama unutarnje prepirke i time se pokazalo da više škodi negoli koristi snažnoj konstituciji države« (G.C.P., str. 79).

»Moderna« država prošla je kroz tu fazu i iskustvo je dovelo mnoge suvremene mislioce do osvijedočenja da Crkva ne može postati nikada rovinjom države. Ovi su se približili kršćanskom nauku jer razlikuju dvije vlasti: duhovnu i vremenitu. No zaustavili su se na polovini puta, govoreći da je vjera privatna stvar i da modernu državu n i m a l o n e z a n i m a - j u v j e r s k a p i t a n j a:

»Mi imamo danas modernu državu, to jest državu koja se uglavnom ne zanima za nadzemaljsku sudbinu svakoga od svojih članova, koja se cjenka ili koja ne daje svoju pripomoć duhovnoj vlasti da ova upravi ove sudbine prema nadnaravnom svijetu i koja se pomalo priučava, dosljedno ili formalno, da s m a t r a v j e r u z a p r i v a t n u s t v a r...« (G.C.P., str. 29).

Ako dakle »moderna« država ne želi da se duhovna miješa u njezine poslove, ali ako ona priznaje da ova *de facto* postoji, vremenita vlast mora nastojati da ova distinkcija obje vlasti ostane netaknuta i da se zatim ne ponaša kao da duhovna vlast ne bi uopće ni postojala:

»Da duhovna vlast uzmogne s moralnim sredstvima kojima raspolaže pospješivati dobar napredak civilnoga društva, kako li se mora država, unatoč svojim 'modernim' načelima, ponašati prema ovoj vlasti? Naš će odgovor biti ovaj: Jer država nedvojbeno koegzistira s duhovnom vlašću, to ona u prvom redu mora bdjeti nad tim da razlika između obiju vlasti, duhovne i vremenite, i oba društva, vjerskoga i civilnoga, bude striktno pridržana; u drugom redu ...ona mora bdjeti da ovo razlikovanje ne dovede nikada do toga da se obe pole ponašaju kao da jedna ne bi znala za opstanak druge ili da ne bi dovelo do međusobnoga nepoznavanja, do međusobne šutnje. Ova razlika neka bude naprotiv poradi zajedničkoga sklada, ishodišna točka za neke dogovore i za neke mogućnosti sporazuma« (G.C.P., str. 30).

Moderna država stoji na stajalištu slobode. Ona mora, prema tome, podijeliti slobodu svakom pojedincu i zajednici koja ne radi protiv općega dobra – cilja države. Katolička Crkva zahtijeva od svojih vjernika da se pokoravaju svakoj legalnoj vlasti; Crkva ima dakle pravo na građansku slobodu. Istina je, njoj nisu simpatični principi moderne države jer ovi stoje na stajalištu slobode vjeroispovijesti. Katolička Crkva zna da ju je Krist osnovao i ona radi toga ne može dopustiti da se laž širi uz istinu. No budući da «moderna» država *de facto* postoji, Crkva, da izbjegne veće zlo, računa s njom kao činjenicom. Crkva se okorišće državnim principom slobode, ali ona pri tome upozorava vjernike da moraju težiti za drugim, boljim državnim poretkom u kojem će odnos Crkve i države biti sličan odnosu duše i tijela: »Teoretski smatrati apsolutnu slobodu ideja i vjera kao ideal u sebi značilo bi zaboraviti ideal, koji je označio Krist, a to je naprotiv

slobodna harmonija misli i duša u veličajnom jedinstvu jednoga, samoga i istoga slobodno izabranoga tora...« (G.C.P., str. 119–120).

»Biti iskreno privržen jednom režimu (veli kardinal Mercier, koji počiva na sada neuklonjivoj razlici vjeroispovijesti – što je bit moderne države – karakteristika je razborita i pozitivna duha, ali se jedna čista praktična smjernica ne smije izdici do visine jednoga sveopćeg pravila; trebalo je naprotiv postojecim činjenicama suprotstaviti pravne činjenice, istaknuti neodgodivu privilegiju istine i ne pretvoriti u politički ideal jedno prolazno stanje koje je dovelo Crkvu da ga ova samo tolerira« (G.C.P., str. 128–129).

Crkva tako tolerira mnoge konstitucije i traži od katolika da se postave na legalnu bazu, da se zakunu na Ustav i da se posluže svim onim slobobština m a koje njima, kao i ostalim svjetovnim nazorima, daje Ustav: »Da je uistinu u Belgiji 1830. proklamacija nekih načela slobode dala katolicima najprikladniji okvir da se njihova Crkva uzmogne rascvasti, prvi im je Rim udijelio pravo da tako misle kada je Grgur XVI., obaviješten od kardinala Sterxa, izjavio da ga belgijski Ustav nimalo ne zabrinjava; i Adolf Dechamps će moći 1856. zatražiti od ljevice da iznese samo jednu papinsku riječ o neskladu između javnoga belgijskog prava i katoličkih načela, jedan jedini papinski glas koji bi zabranio da se zakune *Karti*« (G.C.P., str. 20).

»Van Bommel bijaše dobar teolog i posve je jasno izrekao da ne smatra pod riječju tolerancija vjersku ili dogmatsku tolerantnost, jer je ta nesmisao, već civilnu i praktičnu koja postoji među članovima raznih vjeroispovijesti.«

»Tražeći potpunu slobodu poduke i novinstva«, pisaše u veljači 1830. Felix de Mérode nunciju, »mi ne želimo zasadjavati niti polijevati pogubne biljke, otrovne i smrtne hrane, već (tražimo) takav poredak koji nam ostavlja slobodu da kultiviramo našu hranu i koji nam nameće žrtvu da i neprijatelju damo slobodu, da sije kukolj medu dobrim sjemenom. Mi tražimo mjesto drugoga poretku koji bi jedino m neprijatelju ostavio slobodne ruke.«

»Htjeti slobodu vjeroispovijesti«, propovijedahu sa svoje strane od godine 1828. novine *Katolik Nizozemske* (*Le Catholique des Bays-Bas*), ne znači priznati da ima više pravih; i htjeti slobodu mišljenja ne znači priznati da su sva mišljenja jednako dobra. H oću sveopću slobodu, ne kao dobrobit, već kao manje zla, usporedimo li ga s opasnošću koja prijeti, ako političkoj vlasti ostavimo prosuđivanje dobra i zla, čiji službenici u najviše slučajeva udaraju po istini tvrdeći da je ova pogubna, a neće nikada zabludu, već će je oni možda i činiti jačom negoli je ikada bila. Svagdje gdje je društvo prestalo imati samo jed-

nu vjeroispovijest, pozitivno kršćanstvo prestaje biti socijalnim zakonom, a država, nužni izričaj svih potreba društva, zadovoljava se štititi civilnu sigurnost svih građana bez razlike« (G.C.P., str. 116).

U modernoj državi katolici imaju pravo na slobodu. »Bez slobode poduke ne bi im više preostala mogućnost da predaju svojoj djeci vjeru u svoj čistoći; bez slobode tiska ne bi im ostala sloboda da brane svoja vjerovanja i svoja djela, ni da iznašaju svoja načela prema potrebi vremenâ, ni da se opru svojevolji i despotizmu; napokon bi se oni, bez slobode vjerskih nazora, morali pognuti pod jarmom nazora onih koji će se izmjenjivati u vlasti. Katolici neće moći biti sami slobodni, sloboda svih postala je potrebnim uvjetom njihove slobode.« Robiano de Borsbeck u *Courrier de la Meuse* od 22. II. 1830., str. 112)

Dobre su bile u Belgiji posljedice ove slobode. »Sretne godine nastaše za belgijske katolike: prva uporaba njihove slobode bila je uspostava Louvainskoga sveučilišta god. 1834. i 1835. Upravo tamo gdje je htio vladati jozefinizam, vidio se je trijumf autonomije naučavajuće, misleće i učene Crkve« (G.C.P., str. 120).⁶⁸

6. IZVATCI IZ KNJIGE KATOLICIZAM I POLITIKA od Georges Goyaua

CRKVA, KATOLIČKA AKCIJA, STRANAČKA POLITIKA⁶⁹

458. (XIII.) – *Dužnost je katolika baviti se politikom.*⁷⁰ (vidi br. 115a)

Moderna država daje katolicima slobodu. Žele li, dakle, da katolička načela budu priznata u javnom životu, to se oni moraju baviti politikom. Na taj će način koristiti i samoj vjeri. »Njihova je zadaća bila da se mijesaju u borbu, da traže mjesto na forumu pod vedrim nebom, da uzmognu isповijediti svoj credo« (G.C.P., str. 98).

Talijanska je Pučka stranka to dokazala i rad je ovih katolika bio pun idealizma. Nitko im ne smije predbaciti što su oni i zasjeli na ministarske stolice i zauzeli odlična mjesta u javnom životu. Bilo je to na korist katolicizmu i vremenitom narodnom blagostanju: »Kada nam sama igra

⁶⁸ Ovdje završava treći i posljednji nastavak opširnog članka *Katolicizam i politika* što ga je Ivan Merz objavio u *Katoličkom listu* br. 16, 17, 18, 1924. g. U pripremi toga članka služio se knjigom francuskog autora G. Goyau-a *Catholicisme et politique*. Međutim iz iste knjige Merz je preveo još nekolika važnih dijelova o toj tematiki što je uklopio u ovu svoju studiju. U nastavku slijedi taj dio koji je ujedno i završetak njegove studije.

⁶⁹ Ovo poglavlje koje je ujedno i posljednje u ovoj studiji Ivana Merza o načelima katoličke političke akcije, Merz je pripremio i nadopunio opširnim citatima iz djela G. Goyaua *Katolicizam i politika*. Oznake stranica nakon svakoga od brojnih citata odnose se na tu knjigu.

⁷⁰ O kobnim posljedicama abstencionizma (ljudi koji ne žele glasovati) u Francuskoj vidi statistiku u Couletovoj knjizi: *L'Eglise et le probleme politique* (str. 63–68).

parlamentarnih kuloara daje sredstvo da donesemo kršćanskom narodu neke reforme i neke napretke i da se uliju u sam život naroda u ime državne vlasti dobrotvorni zahtjevi evanđeoskoga duha bratstva, prije bi takvo odricanje (visokoga položaja), kada čovjeka iščekuju takve perspektive, bilo čin izdajstva negoli čin kreposti (str. 205–206). Katolički političar treba načiniti što veći prođor u neprodirnu pregradu koja se je postavila između nacionalne realnosti i kršćanskoga idealâ» (G.C.P., str. 207).

No prije negoli će katolici stupiti sa svojim načelima u političku arenu moraju biti dobro organizirani na svim mogućim područjima. Moraju zatim imati velik broj načelnog izgrađenih ljudi koji će za sobom imati vojsku dobro odgojenih birača. Oni moraju doći u parlament osvijedočeni da neće diskreditirati načela koja zastupaju. Najbolji nam primjer o tome pruža Italija gdje je Leon XIII. zabranio katolicima da idu u parlament prije negoli se konsolidiraju, odgoje i priprave u svojim mnogobrojnim organizacijama.

458a. Budući da su slijedili smjernice Svetе Stolice, bilo je njihovo djelo blagoslovljeno i dovinuli su se političke moći. (vidi br. 43, 427)

»Izdaleka također s mnogo većom jasnoćom mjerimo uslugu koju je učinio Leon XIII. talijanskom katolicizmu *nametnuvši* njegovim već bujnim energijama *dugi period sabranosti, učenja, razmatranja, apostolskoga djelovanja*« (G.C.P., str. 207).

»Ali postojaše u Italiji jedna točka gdje su se izgrađivali pozitivni programi socijalne reforme: to bijaše Vatikan pape Leona XIII. Ovi programi, pokazivani i neprestano obrađivani od *Djela Kongresa (Opera dei Congressi)*, nalazili su se u poslanicama koje je sažaljenje vlastitih biskupa slalo nesretnoj Siciliji; mladi katolici, vidjevši iza sebe tolika trpljenja, a pred sobom toliko posla, osjećahu da postaju tribunima. *Oni ne posjedovaše ni jedno sjedište u Zastupničkom domu i nije im bilo dozvoljeno da traže samo jedno i upravo je na njihove kongrese gledala Italija*, prema njihovim je kongresima načulila uši da pročita s njihovih usana... neke metode koje bi bile kadre popraviti nepravdu i pridići dostojanstvo radnika. *To bijaše za Katoličku akciju velebnva disciplina; Leon XIII., majstorskom gestom kojom joj je označio djelokrug, dao je ovoj akciji divotnu školu.* ‘Koliko li će nas dugo Papa držati u školi?’ mrmljahu neki nestrpljivci; kasnije razumješe vrijednost školovanja i prestadoše se tužiti kada su ga razumjeli. Jer za vrijeme burnih, teških godina u kojima se je kasnije stvaralo vodstvo buduće političke stranke, *dobre bi volje katolika koje su prokrćivale put ovoj budućnosti bile samo kržljave* da ih nije u naporu posla držala neprestana potreba socijalnoga rada, na koji ih je negda uputio Leon XIII. Kada im bi dozvoljeno, nakon one dugе priprave da stupe u parlament, to bija-
hu u osobi katoličkih političara vješti sociolozi koji su se već dugo izučili

u ekonomskim pitanjima... Njihov se *socijalni odgoj* nije morao vršiti u parlamentarnoj atmosferi; moraju zahvaliti Leonu XIII. da je taj odgoj već bio dovršen kada su započeli udisati ovu atmosferu. On je polako, organski dozrijevao pod vodstvom katoličke misli; on se je osnivao na principima, on je imao načela« (G.C.P., str. 209).⁷¹

Danas Talijani uviđaju veliku korist od toga što su slijedili papinske smjernice⁷²:

»Oni su toga bili tako svjesni, tako su bili zahvalni Leonu XIII. da su neke katoličke organizacije slavile godišnjicu enciklike *Rerum novarum* kao što se slavi rođendan; ova je enciklika skrivala cijeli program javnoga života koji je imao dopustiti talijanskim katolicima, postavši jednom za-stupnicima, da učine Boga zakonodavcem« (G.C.P., str. 210).

Katolici nemaju samo pravo već i dužnost da se bave politikom, *a i sami biskupi mogu podsjetiti vjernike da ne biraju zastupnike koji bi mogli škoditi Crkvi.* (Vidi br. 68 te *Acta Apostolicae Sedis* od 9. XI. 1918.; 99). No ima slučajeva kada je najrazboritije da se biskupi tim pravom ne posluže: »Ne može se poreći da su u principu biskupi osobito kvalificirani podsjetiti vjernike da kod ispunjavanja građanskih dužnosti dolazi u obzir moralna svijest. Mons. Ferrata (pariški nuncij) je zapisao⁷³: ‘Ove su izborne stvari vrlo delikatne, osobito u Francuskoj, i biskupi moraju biti vrlo strpljivi i vrlo oprezni ako ne žele da postignu uspjeh koji je posve oprečan onom za kojim teže. U realnosti, u najvećem dijelu departmana direktna i javna intervencija biskupa u izborne poslove ne koristi samo konzervativnoj stvari, već joj prije škodi. Svi su razboriti katolici toga naziranja, a

⁷¹ I sam don Sturzo, ex-leader tal. Pućke stranke, to nedavno zanosno priznade: »Ova dugačka politička apstinencija rodila je drugom korišću – silnim razvojem socijalne svijesti i socijalne organizacije tal. katolika, što je bilo granitnim temeljem formacije i zamjernom razvoju tal. Pućke stranke.« (v. br. 427) (*Jadran* od 29. III. 1924., str. 4)

⁷² Nedavno su talijanski katolici ponovno poslušali Sv. Oca: odijelili su Katoličku akciju od političke stranke, i to još u doba kada je Pućka stranka bila jaka i kada se nije moglo točno predvidjeti koju će zbrku unijeti Mussolinijev fašizam u redove te moćne stranke. Evo što o tome veli rimski dopisnik dnevnika *La Croix* (26. III. 1924.): Kada je prije fašističkoga nastupa papa Pio XI. poduzeo s toliko snage i odlučnosti organizaciju Katoličke akcije, ništa nije moglo djelovati da se naslute velike opreke koje će dijeliti na političkom području katolike, jednakod odane svojoj zemlji, jednakod privržene velikim vjerskim i socijalnim interesima.

Također se danas papinska inicijativa čini dva puta providencijalnom. U ovoj mnogo jasnijoj sferi (tj. Katoličkoj akciji), gdje pripremaju, velikim odgojnim naporom, izvjesniju budućnost, talijanski katolici ponovno nalaze, izvan i iznad politike, svoje duhovno bratstvo. Ali ne bacajući više u stranačke zgode i nezgode svoje »katoličko« ime, oni nimalo ne kompromitiraju Crkvu s pobjedama ili porazima ove ili one grupe građana.

Ovaj je rezultat to zajamčeniji što Sveta Stolica nije čekala na sadašnju vrlo nezgodnu situaciju da naredi svećenstvu najveću rezervu u političkom području. Posebne su preporuke, govoreći o toj stvari, poslane biskupima koje optenuju one što su ih primili već od 1919. Jedna je okružnica kardinala Laurentija obnovila za redovnike ove temeljne poduke. (Vidi br. 438.)

⁷³ Remek-djelo jednoga od najvećih vatikanskih diplomata, koje preporučujemo svakome koji hoće da upoznati uzvišene ideje – vodilje prave crkvene politike.

iskustvo to potvrđuje.' Kada katolici žele postići uspjeh na vjerskom polju, moraju često zatajiti opravdana stranačko-politička mnijenja *i postaviti se prema državi na legalnu bazu*. Laici neka 'ostave po strani svoje privatne i sekundarne interese, političke interese, ma kako oni opravdani bili, neka odustanu od sistematske opozicije protiv vlasti koja postoji i, što je glavno, oni ne smiju poistovjetiti ovu opoziciju sa samom katoličkom stvari'. Zastupnici neka se postave na legalno stajalište ako žele braniti interes vjere» (G.C.P., str. 168).

459. (XIII.) – *Katolički političari moraju težiti za svetošću. (vidi br. 258a)*

Iako rad katoličkih političara te stranaka koje stoje na kršćanskim temeljima ne spada pod ingerenciju Crkve i hijerarhije ukoliko se ne tiče vjere i morala, to se ipak na poseban način traži od političkih vođa da budu uzornim katolicima. Oni moraju *osjećati s Crkvom (sentire cum Ecclesia)*, moraju do dna duše biti prožeti crkvenim duhom. Jer gdje će ovi crpsti ispravna načela o značenju obitelji, države, Crkve, negoli u kršćanskoj filozofiji i teologiji te u enciklikama i inim smjernicama koje je izdala Sveti Stolica u prošlim vjekovima, a izdaje ih još i danas? Ako jedino tu može političar crpsti ispravna načela za svoj rad, razumljivo je da mora s istim strahopočitanjem primati i proučavati one smjernice Svetе Stolice koje na primjer govore o vjerskoj obnovi pojedinaca, obitelji i društva; koje govore o značenju Trećega reda sv. Franje za obnovu ljudskoga društva, o temeljnim načelima Katoličke akcije, o poštivanju svetaca, o molenju sv. krunice, čestu i svagdanjem primanja sv. pričesti... Prima li katolički političar samo smjernice koje sežu u socijalno i državo pravno područje, a zanemaruje one koje se tiču asketskoga odgoja, mistike i dr., to može biti uvjeren da ne zida na čvrstu temelju i da Bog neće blagosloviti njegov rad.

Kada otvorimo političke analne drugih naroda i zavirimo u unutarnji život katoličkih političara, to nam se razotkriva tajna njihova uspjeha. Evo npr. što je napisao Beslay (+1883.), glavni urednik dnevnika *Le Français*:

»Lišavam se ovom izjavom... svakoga prava na uspjeh koji može postići poduzeće mojih novina. Obvezujem se, dakle, da ću raditi ne tražeći interes, osobnu slavu, unaprijed radosno prihvaćajući sva razočaranja, nezgode i samo uništenje moga djela. Molim Boga da sve što činim za potrebe društva bude učinjeno *na njegovu čistu i jedinu slavu* i da mi jedini uspjeh bude, udijelivši mi milost, da izravno dođem u nebo unatoč mojim mnogim i velikim grijesima, i da odgojam svoju djecu kao dobre kršćane. Predajem ovu izjavu svetoj Djevici i svetom Josipu da je učine vrijednom u čast Svetoga Trojstva kojem se posvećujem na osobit način« (G.C.P., str. 153).

Isti je Beslay jednom nakon dvanaestosatnoga rada u uredu ležao na daski. Jednom je prijatelju koji ga je tako zatekao rekao: »Jer se protjeruju naši redovnici, trebamo prikazati Bogu istu množinu trapljenja i molitava« (G.C.P., str. 141).

Sam Thureau-Dangin, osnivač toga lista, pisao je 1884. mons. Hulstu, rektoru Katoličkoga sveučilišta: »Što htjedosmo, bilo je *da služimo Crkvi* i da je služimo sa sredstvima i idejama što nam se učine zgodnima za naše vrijeme... i da je služimo kod one publike do koje nisu dopirale druge vjerske novine...« (G.C.P., str. 152).

Sam Georges Goyau nadalje tvrdi: »U kršćanskom društvu nema ne-premostivih zidova između molitve i spekulacije jednih i akcije drugih; jedni kotači zalaze u druge, sve se to međusobno potpomaže u jednoj vezi koja, tvoreći ljepotu jednoga jedinstva, zanosno šalje prema istom Bogu raznolikost poštivanja« (G.C.P., str. 211).

»Želimo li definirati aspiracije koje prožimaju neke članove Pučke stranke (talijanske) imao bih samo citirati nekoje smjernice kojima je Leon XIII. u jednoj epohalnoj enciklici označio ulogu Trećega reda sv. Franje. Prema takvoj definiciji *politika seže... u sfere mistike, kao što se je to uvijek dešavalo u povijesti kada je talijanski narod stvarao nešto veliko*« (G.C.P., str. 212). (vidi br. 121)

460. (XIII.) – c) *Crkva i Katolička akcija moraju stajati izvan i iznad stranačke politike.* (vidi br. 321a)

Vrlo su poučna ona mjesta u Goyauvoj knjizi koja nam donose prikaz o odnosu prema Crkvi koji su zauzimali pojedini državni i politički sistemi. Kobnim je posljedicama urođilo po Crkvu, a i po političke stranke, kada su ljudi počeli međusobno vezati interes obiju. Crkvi je svejedno kakav državni oblik narod izabere; njoj je svejedno da li su institucije demokratske ili ne, da li je monarhija ili republika; ona od države zahtijeva da poštuje i potpomaže kršćansko čudoređe i da štiti ona prava Crkve koja je pripadaju. Isto tako Crkva želi da sve one katoličke organizacije koje spadaju pod njenu izravnu kompetenciju i za koje ona pred Bogom odgovara – dakle i Katolička akcija – budu izvan i iznad političkih i izbornih interesa. Gdje se to pravilo ne poštuje, može se dogoditi da Crkva radi političkih uspjeha ili neuspjeha vlada i stranaka izgubi svoj utjecaj i da razna sredstva njena pastoralnoga rada nađu na otpor drukčije orientiranih narodnih slojeva.

Evo jednoga primjera koji nam pokazuje zašto je katolicizam izgubio u XIX. stoljeću u postrevolucionarnoj Francuskoj povjerenje narodnih masa. Takozvana konzervativna stranka identificirala je obranu Crkve s konzervativno individualističko-kapitalističkim socijalnim poretkom. Stranka dakle, koja je branila prava vjere, istodobno je bila prožeta ne-

kršćanskim individualizmom, koji je iscrpljivao snagu francuskoga naroda. Razumljivo je da bijedni slojevi nisu znali razlikovati dobro od zla u programu konzervativaca i oni su zbog socijalnih nazora svojih protivnika odbacili i njihov vjerski program. I sav ovaj »konzervativizam« vjerski i socijalni pričinjao se narodu kao jedan jedinstven blok. *Teško je bilo javnom mnjenju raščlaniti ovaj blok* i uvjeriti se u jasno protuslovlju koje postoji između načela revolucionarnoga individualizma, koja su osnovala socijalnu zgradu što su je kanili »konzervirati«, i načela pravednosti i bratstva, neizbjegivo vezani uz vjerski *Credo*, koji su također htjeli da »konzerviraju«. (...) Socijalni je sloj, u kojem je narod htio vidjeti zastupnike katolicizma, bio na koncu konca učenik i štićenik filozofije Francuske revolucije i evo razloga zašto se je pričinjalo da njegov katolicizam ima sve oznake veriga socijalnoga napretka...«⁷⁴ (G.C.P., str. 62).

Istu su pogrešku učinili mnogi francuski katolički krugovi koji su držali da je spas vjere usko povezan s tradicionalnim francuskim monarhičkim sistemom. »Ovi su i dalje mislili da su Crkva i stara monarhija još uvijek virtualno povezani nerazrješivim sponama i da bi trebalo probuditi u dnu duša svijest o ovim sponama...« (G.C.P., str. 138).

Interesi vjere i stranke ne smiju se miješati. Inače iz političkih izlika napada se vjera. Već je spomenuti kardinal Ferrata, uvidjevši kobne posljedice te veze između vjere i stranačke politike, »bdio nad tim da vjera bude odijeljena od politike« (G.C.P., str. 165). U svojim spisima doslovno veli: »Moradoh Svetu Stolicu i katolike oslobođiti svake spone koja ih je povezivala sa starim strankama« (G.C.P., str. 166).

»On je htio spriječiti da vjera, htijući uskrisiti stranke, koje su bez dvojbe poštivanja vrijedne, ali izumrle u svijesti naroda, ne siđe s njima u grob ili barem ne izgubi svoja prava na mladost i na život.« Goyau nazivlje ove tradicije političke neovisnosti Crkve zgodnim imenom *virginité politique* – politička neoskvrnjenost.

»Vrlo se često događa da se politička stranka upušta u kompromise; štetno djeluje na ugled Crkve ako su obje tako usko povezane da naposljetku izgleda da sama Crkva čini kompromise. Thureau-Daugin trpio

⁷⁴ Istu je misao nedavno izrekao francuski biskup Jullien u svojoj poslanici vjernicima: »Prva stvar što nam se čini i koju valja provesti, naša predraga braće, jest da odijelimo vjeru i Crkvu od svakoga kompromisa sa strankama. U prošlosti, mi to i odišeš dobro znamo, historijska je veza između katolicizma i političkoga i socijalnoga konzervativizma, baštinjena od propalih režima, služila kao razlog, da ne velim izlikom, jednom nasilnom zakonodavstvu. Odsada katolici imaju slobodno polje kao i drugi da biraju između raznih oblika vladavine. Ni jedna nije protuslovna, razumije se, ako je u skladu s pravom o njihovo vjeri. Pa makar koji oblik oni više voljeli, to im je zabranjeno da poistovjećuju interes vjere s interesima njihove stranke. Da se uzmognе oprijeti ovoj konfuziji, koja je dozvolila protivnicima da ošinu vjeru preko politike, to je genij Leona XIII. predviđajući dao katolicima savjet, a ovi su to mogli bez štete učiniti, da pristanu uz postojeći režim...« (Pastoralno pismo mons. Jullien, biskupa Arrasa. Vidi Doc. cath. 18. III. 1922., str. 645–646.)

je zbog te uspomene, kao što je trpio zbog svega što mu se je činilo *da ponizuje katoličku ideju* na stajalište jedne plaćenice, prodavajući svoju pripomoć ljudskim vlastima u zamjenu za neke često prividne darove ili za neka obećanja...« (G.C.P., str. 151)

»Kao što je papinstvo nekada za vrijeme absolutističkih monarhija spriječilo vjeru da postane stvar države, isto tako danas pod demokratskim vladarima ono mora *spriječiti vjeru da postane stranačka stvar*; i kada političari, pa makar oni u dnu srca bili duboko pobožni, uspostave intimnu solidarnost između svojih načela i svoje vjere, ako prijeti opasnost da bi se u očima javnosti njihova vjera mogla pričinjati kao sredstvo njihove politike, potrebno je da Sveta Stolica i njezin zastupnik, udaljivši od sebe svaku sukrivnju, izdignu iznad svih ljudskih slučajnosti ono kršćanstvo koje čuvaju« (G.C.P., str. 166).

Što se je moglo reći za samu Crkvu usput konstatira G. Goyau i za Katoličku akciju. Prikazuje kako je Leon XIII. na genijalan način riješio glavne političke poteškoće francuskih katolika. Papa je pokazao da Crkva nema ništa protiv francuskoga političkog sistema, da je njoj indiferentno bila u Francuskoj republika ili monarhija, ali da se svaka vlast mora brinuti za niže slojeve i da ekonomski poredak postavi na pravedne temelje. Ideje enciklike *Rerum novarum* nisu bile od svih katolika oduševljeno primljene. Henri Bazine, prvi predsjednik Katoličkoga udruženja francuske omladine (*Association catholique de la jeunesse française*), postao je apostolom Papinih smjernica i Bog je blagoslovio njegov rad. U ovoj je vrlo moćnoj organizaciji stranačka politika posve isključena i ova organizacija na taj način prodire i u one krugove koji zbog oprečnih političkih načela ne bi htjeli da prime ni ono ispravno što bi u savjesti bili dužni prigrlići s oduševljenjem i zanosom.

»Upute pape Leona XIII., govor grofa Alberta de Muna u St. Etienenu, imali su zadaću ukloniti one nesporazume zbog kojih se je činilo da je Crkva neprijateljica režima. Da se skrate nekoje zbrke, *da se razdvoje neke solidarnosti koje Crkva odsada drži da je kompromitiraju*, potreban je bio jedan od onih mlazova svjetla koji naglo razderu oblačno obzorje: Leon XIII. učinio je ovu uslugu francuskom katolicizmu. *Među mladima koji su slijedili s ljubavlju, sa žarkom odanošću ovu tako novu gestu velikoga Pape, bijaše Henri Bazine*« (G.C.P., str. 187).

Tako dugo dok se je mogla brkati vjerska stvar sa željama stranaka koje su za Francusku snivale o jednom drugom ustavu, *francuski je katolicizam bio sumnjiv cijelom jednom dijelu narodnoga mnijenja*, ne poradi Evandjelja koje je naviješteno, već poradi aspiracija koje su mu se pripisile.

vale i poradi razloga više političkih negoli filozofskih, više zemnih negoli metafizičkih» (G.C.P., str. 188).⁷⁵

461. (XIII.) – *Blagodat papinstva u političkom pogledu. (vidi br. 43a)*⁷⁶

G. Goyau nije ovoj temi posvetio posebno poglavlje. No prikazujući političke ideje velikoga katoličkog filozofa Josepha de Maistrea, to nas usput uvjerava o veličajnoj političkoj misiji papinstva. Maistre je pokazao svojim suvremenicima koji su još uvijek bili opojeni predrasudama Francuske revolucije značenje papinstva – te jedine duhovne vlasti koja je kroz vjekove stajala iznad svih slučajnosti povijesnoga razvoja. Maistre pokazuje značenje papinstva u srednjem vijeku i svojim djelima pripravlja put utjecaju onih papa koji su postali posrednicima između duhovne i vremenite vlasti te između imućnih i bijednih slojeva. Maistreov *rimski duh* može služiti kao uzor svim novim pokoljenjima katoličkih političara:

»Isto je tako istina da je (Maistre), pišući knjigu *Papa*, s uživanjem isticao u samoj povijesti Crkve znakove suradnje koju su dali *pape srednjega vijeka 'civilnoj slobodi'* ljudi i slavio je papinsku moć kao vrlo uspješnu 'uzdu' nekim zlorabama suverenosti« (G.C.P., str. 77).

Maistre je »snagom svoga genija potpomagao papinstvo Pija VI., ovo papinstvo koje je ponižavao car Josip II. i čija su prava na Crkvu poricali skoro svi vladari da postane papinstvom Pija IX., papinstvom Vatikanskoga koncila, papinstvom Leona XIII., posrednikom između dvije europske vlasti, posrednikom između društvenih slojeva...« (G.C.P., str. 93).

Jedno je veće poglavlje posvećeno političkoj akciji nuncija kardinala Ferratija. Taj je stigao u Francusku (1891.–1896.) u vrlo teško doba. Mo-

⁷⁵ Vidi o tome članak u Životu br. 5/1924.: *Katolička akcija i politička stranka* – Nove smjernice belgijske omladine, gdje se iznosi razlog zašto Katolička akcija i politička stranka moraju biti odijeljene. Glavna su sljedeća tri razloga: Katolička akcija kao pomoćnica Crkve ima drugi djelokrug od političke akcije koja je pomoćnica države. Kao što su Crkva i država neovisne jedna o drugoj, svaka u svom djelokrugu, a samo se u nekim zajedničkim stvarima imaju sporazumijevati, isti bi takav odnos trebao biti između Katoličke akcije i svake političke stranke koja stoji na kršćanskim načelima. Drugi je razlog što Katolička akcija stoji pod vodstvom i odgovornošću Crkve, a Crkva je iznad svih političkih stranaka. Treba naimaće računati s činjenicom da nove političke smjernice mogu razdvojiti i najdogodenije članove Katoličke akcije, pa i same vođe, i da bi bilo kobno za Katoličku akciju kada bi ona oslabila poradi raznih političkih ili izbornih trzavica. Taj se je slučaj dogodio u Italiji i taj čin Svetе Stolice što je odijelila te dvije akcije pokazao se je, kako već rekosmo, providencijalnim. Uostalom, ima i više čisto formalnih naredaba Svetе Stolice u kojima se naglašava da Katolička akcija mora biti izvan svake političke stranke. (Vidi npr. o tome Odredbu Svetе Kongregacije za izvanredne crkvene poslove od 27. I. 1902., br. 374, 375.)

Nedavno je sličnu izjavu dao don Sturzo: »Iz navedenoga slijedi da ni pojedinac ni društva Katoličke akcije, koji stoje pod neposrednom direktivom hijerarhije braneći katoličke principe, ne politiziraju, već razvijaju jednu religioznu akciju, informiraju javno mišljenje o vječnim istinama i odgajaju savjeti pojedinaca o socijalnim pitanjima s gledišta katoličkih religioznih etičkih načela. I tako Crkva i Katolička akcija ne sudjeluju u političkoj akciji, već moralnim utjecajem brane principu religije i slobodu Crkve.« (Jadran, 29. III. 1924., str. 4; br. 428, 429 te 320, 321)

⁷⁶ O ovoj temi vidi: Vaussard, *Enquête sur le nationalisme* (Spes).

rao je ponajprije izmiriti katolike koji su se međusobno trli zbog političkih opreka. Nastojao je da odijeli vjerske interese od političkih i da stekne povjerenje francuske vlade. Benedikt XV. je pohvalio njegove *Memoare* i izjavio da »mogu služiti kao vod i kao primjer svećenicima koji su pozvani u diplomatsku službu« (G.C.P., str. 162–163).

I zaista, kada čitamo ove *Memoare*, to nam iz svih sitnica postaje po-sve jasna miroljubiva misija papinstva. Tu nema intriga koje se obično ple-tu oko dvorova, sve je tako bistro i naravno; svaka misao i svaki čin teži za proširenjem Kraljevstva Božjega, za usrećenjem onoga naroda gdje nuncij djeluje. Iz ove se knjige razabiru »dobročinstva Crkve u svojim odnosima s civilnim vlastima isto kao i iskrenost njenih zastupnika« (Benedikt XV.). (G.C.P., str. 163)

»Njegov osobni temperament i nazore koje si je stvorio o svojim za-dačama kao nuncija činili su mons. Ferratija *aktivnim pomoćnikom duha mira*; mira između biskupa i mira između redovnika, mira između strana-ka i mira između država, mira između nadnacionalnoga učiteljstva Crkve i narodnih vlasti...« (G.C.P., str. 183).

»I ovi spisi dokazivahu da je poradi moralnoga procvata zemlje mons. Ferrata smatrao svoju nuncijsku službu za neprestanu suradnju s državnim kao i s crkvenim vlastima« (G.C.P., str. 170).

462. (XIII.) – Žensko pravo glasa. (vidi br. 259b)

G. Gayau je pristaša socijalnoga katolicizma. Karakteristika je ove socijalne struje francuskih katolika da traži političko predstavništvo za obitelj, stalež, udruženje. »Potreba je da se zastupa obitelj, potreba je da se zastupaju veliki socijalni interesi i poglavito struke: evo to su dvije temeljne ideje socijalnih katolika« (G.C.P., str. 219).

Suvremena je praksa pokazala da je žena povoljno utjecala u zemljama gdje je imala utjecaja na zakonodavstvo, na higijenu, uvjete rada, na plaće (str. 220) te na zaštitu djetinjstva i na pobijanje alkoholizma (G.C.P., str. 218).⁷⁷ Tako je npr. u Tasmaniji te u Novom Zelandu najmanji mortalitet djece, jer žene imaju pravo glasa (G.C.P., str. 230). U Utahu su one izglasale zakon prema kojemu nakon 9 sati navečer nijedno dijete ne smije biti na ulici (G.C.P., str. 231). Može se konstatirati da je »mržnja na alkoholizam najznačajnija karakteristika žene koja glasa. U Novom Zelandu i u Finskoj bile su prve manifestacije ženskoga prava glasa usmjerene proti alkoholu i alkohol bi pobijeden. U drugim zemljama žene, izabrane od drugih žena, sniju zakonodavne osnove proti pušionicama opija ili protiv kuća za hazardne igre. U lijepom jurišnom valu žensko pravo glasa napada

⁷⁷ Vidi o tome knjigu Mme Zimmern, *Le suffrage des femmes dans tout les pays*, Paris, Riviere, 1911., str. 227.

sve što donosi opasnost ognjištu, *napada sve što ponižava dostojanstvo glave obitelji*« (G.C.P., str. 232).

Dade li se u Francuskoj ženi pravo glasa, to će ona zastupati obiteljske interese. To je tim važnije gdje ima mnogo obitelji kojima je glavar umro i gdje na taj način ova stanica državnoga života ostaje bez svoga utjecaja na zakonodavstvo: »Pravo glasa majke popravlja u nekoj mjeri socijalne posljedice ove tuge (smrti očeve). Može se reći da žensko pravo glasa zajamčuje zametak zastupstva obiteljskih interesa unutar političkih skupština« (G.C.P., str. 220).

Današnji su protivnici ženskoga prava glasa još uvijek pod utjecajem kobnih ideja Francuske revolucije koja je oduzela radniku pravo udruživanja i ženi mogućnost da ima barem neku ulogu u društvenom životu. *Katolički srednji vijek bio je u tom pogledu daleko napredniji* i radnik je imao pravo slobodna udruživanja, a i žena je mogla vršiti utjecaj na javne poslove.

»Daleki je srednji vijek u nasljetstvo dao novim vladama dva embrija slobode: prvo, slobodu radnicima da se udružuju, drugo mogućnost da žene vrše neku ulogu u društvenom životu. Ovu je prvu slobodu uništila Konstituanta (1789.–1791.) na prijedlog Le Chapeliera; drugu nisu razumjele revolucionarne Skupštine, a poglavito Konvencija (1792.–1795.) koja je ženama štovиše zabranila da imaju sporednu političku ulogu« (G.C.P., str. 216).

Srednji je vijek počeo rješavati problem ženskoga prava glasa. Mi moramo poći smjerom koji nam je on zacrtao: »Ali taj isti srednji vijek bijaše razdoblje kada se je ideja o ulozi žene u društvu bila aklimatizirala, i to ne samo u duhovima već i u običajima...« (G.C.P., str. 213).

»Zakon i običaj u Beaumont-en-Argonneu od god. 1182. davao je udovicama i djevojkama koje su vodile kućanstvo te udanim ženama za supugova odsustva prava da prisustvuju raspravljanjima u općini ili u župi... Papa je Inocent IV. u XIII. stoljeću dao formalno ženama iznad 14. godine izborna prava.⁷⁸ Vidjelo se je gdje se žene pod Filipom Lijepim biraju u Glavno staleško zastupstvo; u limaškom provincijalnom Staleškom zastupstvu plemkinja je imala ulogu.«

»Iz svega si ovoga zapamtimo: a) da srednji vijek, razdoblje kada je kršćanski moral u svojoj punini vladao državama, nije smatrao javnu ulogu žene oprečnom kršćanskoj dužnosti koju ima kao žena i majka i da ostvarenje ove javne uloge nije vezao uz teorije koje bi razvratno djelovale na privatni moral; b) da je, pogledamo li izbliza u ime političkoga zastupstva

⁷⁸ Vidi o tome: Villot, *Histoire des institutions politiques et administratives de la France*, II., str. 3, Paris, 1898.

interesa, socijalnih sila, socijalnih stanica ili socijalnih tijela, srednji vijek ženi ustupio mjesto u javnom životu...« (G.C.P., str. 214–215).

»Vidjelo se danas da u anglosaksonskim zemljama najviši krugovi rimske Crkve promiču politički feminism. ‘Držim’, govoraše u Londonu kardinal Vaughan, ‘da bi bilo pravedno i dobrotvorno kada bi se politička prava proširila i na žene i da bi to prije podiglo negoli pogoršalo narodno zakonodavstvo.’ I kardinal Moran govoraše u Australiji: ‘Koji je smisao izbornoga prava za žene? Budući da je majka, to zakonodavstvo njene zemlje mora nju osobito zanimati jer od ovoga zakonodavstva ovisi dobrobit njene djece. Žena koja drži da se ponaša na ne-ženski način vršeći pravo glasa budalasto je stvorene!» (G.C.P., str. 228).

463. (XIII.) – *Neke druge smjernice katoličke politike.* (vidi br. 259c)

U Goyaurov je knjizi nabačeno još mnogo vrlo zanimljiva materijala. On govori kako katolici jedne zemlje mogu povoljno utjecati na katolike drugih naroda i zemalja. *Blagotvoran je tako bio utjecaj* Belgijanaca Felixa de Merodea i Van Bommela na politički odgoj francuskih katolika (G.C.P., str. 130, 131). U velikom poglavljtu nadalje pokazuje suvremenost političkih ideja Joseph de Maistre koji je navijestio boj do istrage idejama Francuske revolucije jer su počele obožavati Čovjeka. Maistre je pokazao da podrijetlo svake vlasti seže u tajanstvene sfere mistike, da je podrijetlo socijalnih i političkih ustanova u vezi s religijom. Čim se više udaljujemo od 18. stoljeća, pojave Rousseaua i Voltairea sve više blijede, a lik se grandiozne pojave ovoga velikog mislioca sve više i više ukazuje našim očaranim pogledima. On je razlikovao dvije vlasti, duhovnu i vremenitu, i shvatio veliku ideju unije Crkava za koju egoistični i skučeni 18. vijek Volteaira i Rousseaua nije imao smisla.

Pogledajmo sada oko nas: i mi ćemo odmah opaziti da smo s obzirom na ujedinjenje Crkava daleko bliži Josephu de Maistreu negoli duhu XVIII. stoljeća. Skoro svagdje te skoro u svim kršćanskim vjeroispovijestima pokazuje se čežnja za unijom: Rim Benedikta XV. i Pija XI., nasljednik Rima Leona XIII., gleda prema Slavenima, prema onima koje je papa Leon nazivao rastavljenom braćom, s nadom da će jednoga dana biti svi jedno, *ut omnes unum sint*« (G.C.P., str. 85).

464. (XIII.) – *Politička obnova po katoličkim organizacijama (katolički skauti).* (vidi br. 336a)

Goyau drži da će katolici i na političkom polju postići velike uspjehe ako sav javni život bude prožet onim dubokim vrhunaravnim shvaćanjem kojim je bio prožet srednji vijek. On vidi mnoge znakove toga preporoda u crkvenom duhu francuske Katoličke akcije, a poglavito u uzornu radu

katoličkih skauta koje je blagoslovio pariški kardinal (17. I. 1921.) i preporučio sam Sveti Otac Pio XI. (30. III. 1923.). Obećanje, koje danas polažu francuski katolički skauti *pred svojim duhovnim savjetnikom*, sjeća nas zakletve srednjovjekovnoga viteza.

»U kršćanstvu je srednjega vijeka zakletva viteza, *učinjena po liturgijskim obredima*, stavila u službu Božju, u službu slabih, u službu siromašnih sve energije duše i tijela; po ovoj su zakletvi cijeli život viteza, sve njegove težnje, sva njegova nastojanja bili podređeni njegovoj odgovornosti koju je imao kao *radnik evanđelja*... Crkva je u doba viteštva vladala u ime svoje moralne jurisdikcije cijelim čovjekom; ona je htjela istodobno da vlada mišicom kao i dušom ili, da se bolje izrazimo, ona je podredila mišicu duši, a dušu Kristu; vježbanje u odvažnosti koje je odgajalo budućega viteza dava- lo je njegovoj fizičkoj snazi istodobno disciplinu i zanos. Odgajali su ga da se uzmogne snaći i postati izvanredno sposobnim da pomogne Bogu, majci Crkvi i poniznoj množini službenika Božjih. Biskup koji je Bogu posvetio ruku viteza označio je da je ljudska snaga samo sredstvo koje se mora ravnati po uzvišenim moralnim ciljevima i da su najljepša vojnička djela imala samo utoliko vrijednost i opravdanost koliko su se podređivala zahtjevima pravednosti i tako postala samim dijelom božanskoga plana kao autentične epizode ljudske suradnje na Božjem djelu.« (G.C.P., str. 275–276)

»Velika je zasluga katoličkoga skautizma da presađuje među našu suvremenu omladinu stari viteški ideal i što nastoji da djeluje na cijelo biće djeteta: fizičko, intelektualno i moralno« (G.C.P., str. 276).

Opći dojam ove studije Georges Goyaua, prvaka među suvremenim francuskim povjesničarima, jest sljedeći: katolici se moraju baviti politikom, ali Crkva kao takva te institucije koje spadaju pod njenu izravnu kompetenciju moraju stajati izvan svake stranačke politike. Uspjeh katolika u političkom pogledu ovisi o njihovoj vjerskoj i građanskoj vrsnoći; ovisi o tome da li njihove vođe teže za kršćanskim savršenstvom – za svetošću, da li se pokoravaju odredbama i smjernicama, tj. ne samo zapovijedima nego i željama Svetе Stolice i biskupa. O ovome ovisi blagoslov Božji, glavni uvjet za svaki uspjeh u radu za »obnovu svega u Kristu«.

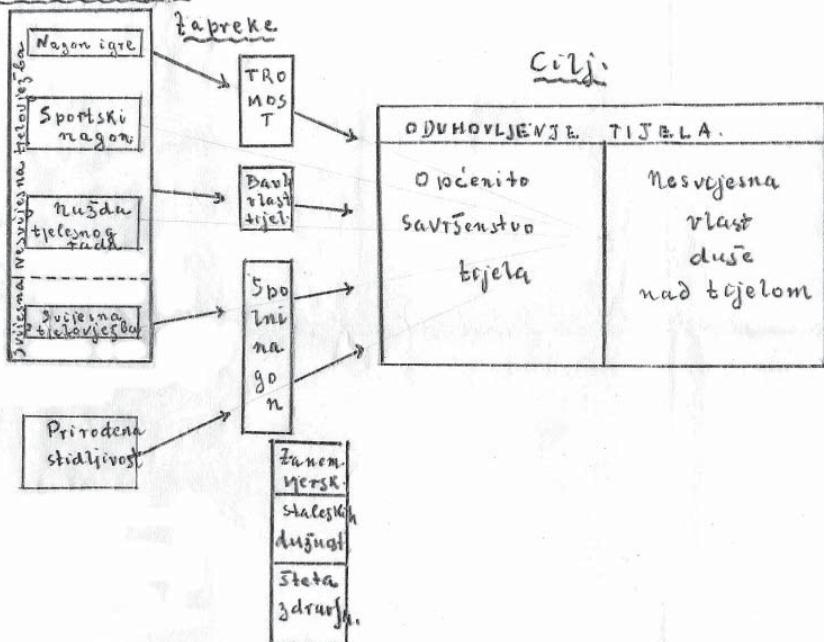
Dr. Ivan Merz

LJUDSKO TIJELO
I TJELESNI ODGOJ
U SVJETLU UČENJA
KATOLIČKE CRKVE

Zagreb, 1927.

Tjelesni uzgoj

Naravna pomagala

SHEMATSKI PRIKAZ CILJA TJELESNOG ODGOJA

Svome rukopisu o ljudskom tijelu i tjelesnom odgoju Ivan Merz je dodao vlastoručno nacrtan shematski prikaz svrhe i cilja tjelovježbe. Ovim slikovitim crtežom pokazao je kako tjelesni odgoj s naravnim pomagalima treba nadvladavati zapreke i težiti prema cilju, a to je »oduholjenje tijela«. Donosimo gore faksimil toga crteža, a ovdje u nastavku prijepis tekstova iz crteža.

Tjelesni uzgoj (odgoj)

Prvi stupac:

NARAVNA POMAGALA. - Nesvesna tjelovježba: nagon igre, sportski, nagon, nužda tjelesnog rada. Svjesna tjelovježba. Prirodna stidljivost.

Drugi stupac:

ZAPREKE: tromost, bavljenje vlastitim tijelom, spolni nagon, zanemljivanje vjerskih i staleških dužnosti, šteta zdravlju.

Treći stupac:

CILJ: ODUHOVLJENJE TIJELA. Općenito savršenstvo tijela. Nesvesna vlast duše nad tijelom.

PREDGOVOR UREDNIKA

Studiju *Ljudsko tijelo i tjelesni odgoj u svjetlu učenja Katoličke Crkve* Ivan Merz je napisao tijekom 1926. i 1927. g., ali je za života nije uspio objaviti. Djelo je ostalo sačuvano u rukopisu u njegovu Arhivu sve do sada kada se prvi put objavljuje u ovome petom svesku njegovih Sabranih djela.

Izvorni naslov koji je Merz u rukopisu dao ovome svom djelu glasi: *Ljudsko tijelo i tjelesni uzgoj u svjetlu Katoličke Crkve*. Naslov je, međutim, morao biti uskladen sa sadašnjim standardnim hrvatskim jezikom (zamjena riječi »uzgoj« s »odgoj«), a za bolje razumijevanje naslova dodana je riječ »učenje« te on sada glasi: *Ljudsko tijelo i tjelesni odgoj u svjetlu učenja Katoličke Crkve*.

Rukopis ovoga djela sastavljen je iz tri velika poglavlja. Prva dva (*Opcenito o ljudskom tijelu i Značenje tjelesnoga odgoja*) pisana su rukom, čitkim Merzovim rukopisom. Treći dio pisan je strojopisom na tanku papiru u šest kopija. (Rukopisni original, ako je i postojao, nije sačuvan.)

Svi tekstovi Ivana Merza, ovdje mislimo na njegove članke, studije i knjige, u prvom redu s religioznom tematikom (osim radova koji se odnose na književnost), imaju svoju konkretnu povijesnu pozadinu i povod zbog čega su bili napisani. Nastajali su obično kao Merzov odgovor na određeni izazov koji se pojavio unutar tadašnjega društva, odnosno kršćanske zajednice u vrijeme kada je Merz živio i djelovao. To je bio slučaj i s ovim djelom o tjelesnom odgoju.

Ivan Merz je bio u vodstvu *Orlovske organizacije* u kojoj je vršio razne odgovorne službe. Svojim spisateljskim radom i osobnim zalaganjem te duhovnim i moralnim utjecajem što ga je imao na članstvo bio je idejni vođa ove velike katoličke organizacije za mladež kojoj je davao smjer tako da je postala prava odgojna organizacija i to na liniji smjernica *Katoličke akcije* koju je tih godina pokrenuo papa Pio XI. za cijelu Crkvu.

Budući da je Orlovska organizacija kao sastavni dio svoga programa promicala tjelovježbu i s tim povezane razne tjelovježbene manifestacije (sletove, mjesne nastupe i dr.), pokazala se potreba da se tjelovježbi u Orlovstvu dade veći smisao i uskladi je s njezinim odgojnim i vjerskim ciljevi-

ma. Osim toga, trebalo je upozoravati članstvo da se na sport i na tjelovježbu ne gleda samo materijalistički kao da bi cilj Orlovstva bio samo odgajanje i razvijanje ljepote tijela i promicanje kulta tjelesnosti. Stoga je Merz još za života objavio nekoliko važnih članaka o toj tematici,¹ a koju je opširno i sustavno obradio u ovome svom djelu koje je trebalo postati *vademecum*, duhovno-tjelovježbeni udžbenik za članove Orlovske organizacije. U njemu je obradio i prikazao jedan do tada potpuno nov, u stvari pravi pristup tjelesnom odgoju koji treba biti prožet moralnim načelima i usmjeren prema ostvarivanju kršćanskoga savršenstva. Velik poklad istina katoličke vjere i načela kršćanskoga moralnog i asketskoga učenja Merz je primijenio na tjelesni odgoj. Obradio je ljudsko tijelo i njegovu svrhu i funkciju najprije s filozofskoga, potom s teološkoga i moralno-asketskoga vidika, a onda je sve to primijenio na tjelesni odgoj davši mu dušu, pravi smisao i cilj.

Veoma je zanimljivo čitati kako je Merz uspio suvislo spojiti i primijeniti kršćanski nauk na ljudsko tijelo i tjelovježbu. Sva načela kršćanskoga morala i učenje o duhovnom životu te ostvarivanju kršćanske savršenosti (što se prije zvala asketika) Merz je logički povezao s tjelesnim odgojem i pokazao kako dobra tjelovježba može poslužiti ostvarenju kršćanske savršenosti. Iz drugih njegovih brojnih tekstova, a posebice iz ove studije, vidi se koliko mu je stalo da kod hrvatske mlađeži uključene u Orlovsu organizaciju razvije pravo shvaćanje tjelovježbe koja ne smije biti samoj sebi cilj, niti usmjerena prema promicanju kulta tijela, nego treba biti usmjerena višim ciljevima koji su sadržani u kršćanskom učenju.

U izradi ove studije o tjelesnom odgoju Merz se služio Svetim pisom te djelima klasika kršćanske teologije i duhovnosti kao što su sv. Augustin, sv. Toma Akvinski, sv. Terezija Avilska i drugi, a od autora iz njegova vremena posebno se koristio djelima teologa J. M. Scheebena i A. Tanquereya.² Iznenaduje s koliko savjesnosti i teološke akribije Merz obrađuje ovu tematiku i kako uspješno potvrđuje svoje teze brojnim citatima iz djela navedenih teologa i duhovnih pisaca. Gotovo je za nevjerojati da je to sve napisao mladi čovjek od samo trideset godina, i još k tome laik kojem teologija nije bila profesija, premda ju je iz vlastitoga interesa privatno studirao pod vodstvom zagrebačkih isusovaca kako bi imao što bolji temelj za svoj apostolski rad među mladima; po zanimanju je inače bio profesor stranih jezika na gimnaziji!

Očito je da je sve ovo mogao napisati netko tko je o svemu tome imao osobno iskustvo i koji je sve to što je drugima preporučivao najprije sam ži-

¹ Vidi u Bibliografiji na kraju ove studije popis objavljenih članaka Ivana Merza o ljudskom tijelu i tjelesnom odgoju, str. 400.

² Vidi u Bibliografiji na kraju ove studije popis autora i njihovih djela koja je I. Merz koristio pri izradi ove svoje studije, str. 398

vio i provodio u svome svakidašnjem životu te nastojao ostvarivati kršćansku savršenost i svetost kojoj bi trebala biti usmjerena sva naša djelatnost. Da je Merz u tome uspio, bili su svjedoci brojni njegovi suvremenici. Vrhunac priznanja njegova uspjeha u postignuću kršćanske savršenosti bilo je njegovo svečano proglašenje blaženikom Katoličke Crkve što je izvršio papa Ivan Pavao II. 22. lipnja 2003. g. u njegovu rodnom gradu Banjoj Luci.

Ovo Merzovo djelo, premda je nastalo gotovo pred sto godina i bilo namijenjeno njegovim suvremenicima, aktualno je i danas u našem vremenu kada se posvuda promiče kult tijela i tjelesnosti, a sport postaje sam sebi ciljem lišen mnogih duhovnih vrijednosti. O tome iznosi, također, svoje potvrđno stručno mišljenje dr. sc. Saša Ceraj, magistar kineziologije, u svojoj recenziji koji donosimo na kraju ove studije.

Kao i prethodni tekstovi Ivana Merza koji su objavljeni u dosadašnja četiri sveska, i ovaj Merzov rukopis s jezične strane morao je biti dotjeran i prilagođen današnjim standardima hrvatskoga jezika; pri tome se pažljivo čuvala izvorna Merzova misao koja je ostala netaknuta. Uz to je tekst uskladen i sa suvremenim hrvatskim pravopisom.

Zahvaljujemo svima koji su surađivali u tehničkoj pripremi izdavanja ovoga djela. U prvom redu gospodi Zlati Župan, magistri farmacije, koja je još sedamdesetih godina prošloga stoljeća na molbu Postulature Ivana Merza cijeli tekst prepisala strojopisom u nekoliko kopija koje su kasnije bile uvezane i tako ga učinila dostupnim užem krugu štovatelja Ivana Merza i proučavateljima njegova života i djela. Nadalje, zahvaljujemo našim suradnicima koji su ovaj strojopisni prijepis računalno prepisali i tako ga učinili spremnim za daljnju obradu i pripremu za tisk. Posebno zahvaljujemo dr. Saši Ceraju koji je izvršio posljednju kontrolu prije tiska uspoređujući računalni prijepis, rečenicu po rečenicu, s izvornim rukopisom. Naša zahvalnost ide i lektorici, profesorici Andi Jakovljević te gosp. Robertu Boreniću koji je izvršio posljednje grafičke i tehničke pripreme za tisk.

Vjerujemo da će i ovo djelo Ivana Merza pridonijeti upoznavanju njegove velike intelektualne i duhovne erudicije, kao i apostolske zauzetosti da načelima kršćanskoga učenja osvijetli mladima pravi smisao i značenje tijela i s tim povezanih tjelesnih aktivnosti.

Zagreb, svetkovina Krista Kralja, 23. XI. 2014.

*Božidar Nagy, SJ,
postulator*

Koja je tjelesna Korist od tjelesnog života?
Telika je Korist dobro tjelesnog života za tijelo

Tjelesnog života treba da se vidi u prirodi, pod vedenim nebom.

Treba i sasvim dova pu moćna predstava tjelesnog života. Ako se dalle pod tim se ovaj nevjerna vježba kada kroz koju će preocišćiti krv, pluća i trbu, na probavu potaje zdraviji; a otvara probavu i boličice, ako trebajući mišići slupe u jasnu djeletnost.

Izvorna poberica fiziološke djeletnosti svih ovih organa jest bolja izmjena dovi i pravilniji razvoj crvenog sudačkog tijela. Ovoće globorovi mišići potakneće se gibljivije i sagrit će se snijeg i zdrav čovjek, koji će pobedonosno odolijevati prim ugrozivim bolesti.

Siroka hrana, koja vidi se na literaturu staroga Vicks Rusača nekako može i otpornosti povećati i povećati. Snajni oblici trebajući mišići, koje vidi se na starim Kiporima, dolaze do raznih uspravnih pozicija i kretanja, koje su potrebne da probavni organi dobro rade. Osim toga

Osim toga su oni korisni oblici - siroka hrana, jer ti trebajući mišići ih dodjeli najskladniji, pravoj da tjelesno dobra tjelesnog života potpuno i na razvoj tjelesne sposobnosti. Ne važe se tu o čovjeku lijeva lica i bračnim mišićima ruci. Tijelo zdrava čovjeka jest potest leuce, koga je svaki huk povećao život; ali mu koristi pak mišićima ruci, ako mu je ruci i druge križave. No puni dobro tjelesnom dobrosmršću i svom pogled, koga stvaraju nastup i dobro smršćen držanje glosa. Uve ovo dešava posebnu sposobnost čovjeku, čiji su potegli liča moguće reprezentirati.

Faksimil rukopisa knjige Ivana Merza o ljudskom tijelu i tjelesnom odgoju. (vidi str. 266 u ovoj knjizi)

Prvi dio

OPĆENITO O LJUDSKOM TIJELU

I. FILOZOFSKO-TEOLOŠKI POGLED NA LJUDSKO TIJELO

1. Konačni vanjski cilj stvaranja svijeta

Bog je sav vidljivi svijet stvorio da pokaže svoju dobrotu

Umnim rasuđivanjem dolazimo do zaključka da Bog nije stvorio svijet da poveća svoju vlastitu slavu, već da pokaže svoje savršenstvo dobročinstvima koja on daje stvorenjima. Ovu manifestaciju Božje savršenosti u stvorenjima filozofija naziva: *konačni vanjski cilj stvaranja svijeta*. Ovu manifestaciju savršenosti Božje u stvorenjima nazivamo vanjskom slavom Božjom jer ona sudjeluju u njegovoj dobroti prema sličnosti koju ima s dobrotom Božjom. Bog koji stvara svijet ne može imati za konačnu svrhu uvećanje svoje sreće. On je već po sebi neizmjerno sretan. Prema tome jedino preostaje zaključak da je Bog svijet stvorio da pokaže svoju dobrotu. Ova dobrota koja se ukazuje u stvorenjima, budući da potječe od Boga, sudionik je Božje dobrote, slična je Božjoj dobroti. Ova sličnost dobrote Božje koja se očituje u stvorenjima jest i stoga očita što je Bog ova stvorenja zamislio te nakon što ih je stvorio ta stvorenja moraju na sebi nositi žig Božje dobrote, moraju imati »sličnost Božjoj dobroti«.

Božja dobrota očituje se u svim nerazumnim bićima i u čovjeku

Na dvostruk način možemo promatrati ovo sudjelovanje Božje dobrote u stvorenjima i to kako se ova dobrota ukazuje sama po sebi, a onda kako je promatra čovjek.

a) Ukoliko su sva stvorenja Božja po sličnosti sudionici svega sjaja božanske dobrote, utoliko već po sebi svako stvorenje hvali Boga. (*Nebesa slavi Božju kazuju, Ps 19,2.*) Ovo je vanjska objektivna slava Božja ukoliko je u objektu stvorenja bez obzira na čovjeka.

b) No ova se manifestacija Božje dobrote može promotriti i ukoliko se odnosi na spoznaju Božje odličnosti u čovjeku. To je formalna vanjska slava Božja. Formalna, jer čovjek jest um i formalno spoznaje Boga, dok u ostaloj prirodi Bog tek objektivno očituje svoju dobrotu. Svi ljudi, hotimčno ili protuvoljno, moraju slaviti Boga.

2. Konačni unutarnji cilj stvaranja svijeta

Prvotni cilj stvaranja – slava Božja

Kada govorimo o konačnom unutarnjem cilju svijeta, valja razlikovati primarni od sekundarnoga. Primarni, konačni je cilj apsolutno nužan: to je slava Božja (*glorificatio Dei*).

Sekundarni cilj stvorenja: dobro intelektualnoga stvorenja

Sekundarni konačni cilj stvorenja jest relativno nužan: a to je dobro razumnog stvorenja.

Bog je sav vidljivi svijet stvorio da čovjek postigne vječno blaženstvo

Konačni unutarnji cilj ovoga svijeta jest blaženstvo čovjeka. Posve je jasno da razne stvari u svijetu imaju svoje posebne ciljeve, a jer je Bog neizmjerno mudar to je on ove pojedinačne ciljeve na savršen način upravio prema apsolutno konačnom cilju. I kada promatramo svijet, vidimo da je Bog sve stvari ovoga svijeta tako uredio da stvari, koje su od čovjeka niže, služe sreći čovjeka, a čovjek nije podređen ni jednom drugom biću, već da spozna u Bogu prvu istinu i najviše dobro.

Sav vidljivi svijet ima zadaću da čovjeku pomogne te dođe do vječnoga blaženstva

Već nas antropologija uči da je cilj čovjeka blaženstvo koje proizlazi iz kontemplacije i savršene ljubavi Božje. Jasno je da je u naumu Božjem da sve stvari koje u svijetu susrećemo imaju već po naravi i po volji Božjoj zadaću da čovjeku pomognu da dođe do konačnoga blaženstva.

a) Stvari ovoga svijeta služe da se zadovolji čovječji vegetativni i sensitivni život koji su temelj intelektualnoga života. Po tom se intelektualnom životu čovjek sprema za blaženstvo.

b) Stvari ovoga svijeta pružaju čovjeku priliku da proučavanjem i istraživanjem izvježba svoje intelektualne sile te ga na posredan način bolje disponira da savršenije spozna Boga i da ga više uzljubi gledajući stvorene stvari.

c) Osim toga sve stvari ovoga svijeta služe čovjeku da dokaže i uveća svoju ljubav vježbanjem u raznovrsnim krepostima.

3. Odnos duše i tijela

Bliži cilj ljudskoga tijela jest duša, a ljudsko tijelo najbolje odgovara svojstvima duše

Filozofija nas prema rečenom upućuje da je sav vidljivi svijet stvoren da služi ljudskom tijelu, a ono umu pomaže da postigne svoju konačnu svrhu u vječnom blaženstvu. Sav vidljivi svijet jest u neku ruku prošireno ljudsko tijelo, a ljudsko je tijelo važan faktor za postignuće konačne svrhe. Sv. Toma tvrdi: »Bliži je cilj ljudskoga tijela umna duša i njene djelatnosti: materija je poradi forme (tj. poradi duše, toga unutarnjeg životnog principa), a sredstva radi djelatnosti vršitelja: velim dakle da je Bog sazdao ljudsko tijelo u najboljem skladu da bude prikladno takvoj formi (duši) i takvim djelnostima« (*Sv. Toma I, 91, 3, c.*)

Veza između duše i tijela jest supstancialna

»Čovjek nije samo tijelo ili samo duša,
već se sastoji iz duše i tijela.«

Sv. Augustin (De Civitate Dei 13, 24).

Veza tijela s razumnom dušom jest supstancialna veza. Ta veza čini da su dvije supstance tako međusobno povezane da tvore jednu supstanbu. Supstancialna veza postoji i u tvarima između forme i materije. (Ova je supstancialna veza istodobno i esencijalna ili naravna.)

Iz ove veze duše s tijelom proizlazi jedinstvena potpuna narav, jedinstvena supstanca koja može vršiti sama po sebi sve one djelatnosti koje njoj odgovaraju tako da ova potpuna narav nije ni samo tijelo ni sama duša, već nešto treće koje iz obojega proizlazi, a to je čovjek. To nam dokazuje iskustvo. Isti je onaj koji misli, trpi glad itd. Naše se »ja« istodobno odnosi na naš vegetativni, senzitivni i intelektualni život. »Ja« je dakle princip i materijalnoga i duhovnoga života.

Razumna je duša tako spojena s ljudskim tijelom da mu je ona po sebi i bitno *forma substantialis*. Veza je između duše i tijela takva da duša tijelu daje njegovu vrstu, njegovo supstancialno bivstvovanje, njegovu djelatnost, a da pri tome u tijelu ne djeluje nikakva druga duša ili koji drugi princip koji ne bi bio ta razumna duša. Tijelo djeluje uslijed razumne duše. To je crkveni nauk koji moramo isповijedati. Koncil u Vienni (1311. g.) veli: »Tko bi tvrdio da razumna ili intelektualna duša nije forma ljudskoga tijela *per se* i esencijalna, taj se ima smatrati heretikom.«

Budući da je duša forma cijelog tijela, slijedi da se ona nalazi u cijelom tijelu. Budući je duša duh i nema fizičkih dijelova, velimo da je ona u cijelom tijelu *definitivno*, to jest po svom bivstvovanju ona je u svim

pojedinim mjestima. Duša je sa svom svojom esencijom u cijelom tijelu i u pojedinim njegovim dijelovima.

No ako je duša svojim bivstvovanjem u svim dijelovima tijela, ona nije u svim dijelovima tijela svojim djelovanjem (koje proizlazi iz bivstvovanja). Tako znamo da se vegetativni i senzitivni život vrši u raznim organima, a umovanje, doslovno govoreći, nije vezano na mjesto. Sposobnost duše nadmašuje kapacitet tijela i stoga ona svoju potpunu djelatnost očituje na svakom dijelu tijela.

Ako je dakle veza između tijela i duše tako tijesna, razumljivo je zašto kršćanska filozofija uči da nije moguće odgojiti potpuna čovjeka ako se istodobno ne odgajaju i tijelo i duša. Kršćanska nas filozofija uči da duša i tijelo nisu spojeni slučajnom vezom, nezgrapnim brakom, već da postoji bitna veza koja tvori cijelo ljudsko biće. Duša daje tijelu život i sudjeluje u cijelom njenu životu, a tijelo je potrebno duši da ona može vršiti sve svoje djelatnosti, osim apstrakcije, a to svojstvo ima čisto duševni značaj.

Bez života tijela u čovjeku nema ni duševnoga života

Sveti Toma veli: »Niže duševne supstancije, tj. ljudske duše (za razliku od anđela koji su više supstancije), imaju bivstvovanje koje je srođno tijelu ukoliko su one forme tijela, njihov unutarnji princip« (Sv. Toma, I, 55, 2, c). Prema tome iz samoga načina kako ljudske duše bivstvuju slijedi da one iz tijela i po tijelima dobivaju svoje spoznajno savršenstvo, jer inače bi duše uzalud bile spojene s tijelima.

Ljudska se duša mora usavršavati. To je njena zadaća, Bog je to odredio. No Bog ju je spojio s tijelom; slijedi da je Bog tijelu namijenio zadaću da dušu pomaže u spoznajnom i voljnem usavršavanju.

Tjelesno je savršenstvo stoga važno i za duševno

Ako smo se rodili da mislimo, da spoznamo svijet i Boga po svijetu, ako je stara filozofska rečenica istinita »da ništa nije u intelektu što prije nije bilo u osjetima«, to valja zaključiti da je tjelesno savršenstvo važno za um. Ljudsko je tijelo, veli sv. Toma Akvinski, divno udešeno prema duši, koja mu daje život. Sve su prirodne stvari proizvedene na božanski način. U izvjesnom smislu dio su Boga. Bog je stoga stvorio ljudsko tijelo na najbolji način prema prikladnosti za određenu formu i određeno djelovanje. (Usp. sv. Toma, I, 91, 3 c). Ako promotrimo kod tijela tek to da je ono sredstvo spoznaje, moramo ustvrditi da je ono pravo remek-djelo Stvoriteljevo. Stoga djelatnost osjeta ne samo da ne smeta spoznaji, već je *preduvjet* samoj spoznaji. Osjeti su nužna sredstva koja služe nematerijalnom životu moje duše. Osjeti su otvoreni prema vanjskom svijetu, prima-

ju slike, podražaje, a naš duh ih na tajanstven način prerađuje i po njima se diže do ideja, do vječnih načela. »Divni sklad djela Božjih ulazi kroz vrata naših osjeta i dolazi sve do onoga svetišta gdje iz njih lučimo Božja savršenstva koja spoznajemo, ljubimo, blagoslivljamo i klanjamo im se. A uzmanjka li mi jedno sjetilo, moja je duša time u neku ruku okljaštrena jer postoji još jedno Božje djelo koje ne poznajem ili loše poznajem; stoga je tu neka djelatnost ljudskoga duha koju mogu tek nesavršeno obaviti, a oni imaju sreću da više spoznaju koji imaju finiju osjetnost jer je njihovo tijelo nježnije.« (Sv. Toma, 76, 5 c).

Filozofija nas uči da su ljudi razvijene osjetnosti i duševno sposobni

Navedenu misao sv. Toma jasno tumači: »Duša koja spoznaje zauzima prema redu naravi najniži red među duhovnim supstancama ukoliko po svojoj naravi nije obdarena poznavanjem istine kao anđeli, već je potrebno da ona tu spoznaju osjetima prikuplja iz razdjeljivih stvari. Potrebne stvari duši ne manjkaju. Stoga je bilo potrebno da razumna duša ne posjeduje samo mogućnost spoznavanja već i mogućnost osjećanja. Djelatnost je toga osjećanja nemoguća bez tijela koje je sredstvo; bilo je stoga potrebno da se spoznajna duša spoji s takvim tijelom koje će biti prikladan organ za osjećanje. No svi osjeti počivaju na dodiru.³ I radi toga čovjek među svim životnjama ima najbolju osjetnost (*tactus*), i među samim ljudima koji su bolje osjetnosti boljega su uma. Tome je znak što vidimo one koji su savršene osjetnosti da posjeduju i velike duševne sposobnosti.« (Sv. Toma, I, 76, 5, c).

*Filozofija nas također uči da tijelo moramo
ljubiti i uščuvati zdravo i na životu*

Filozofija nas nadalje uči da je konačni cilj čovjeka u blaženstvu, tj. u najsavršenijem spoznavanju i ljubljenju Boga. Ovo blaženstvo nije apsolutni cilj koji bi dolazio u prvom redu u obzir i kojem bi se čovjek imao okoristiti. Prvotni konačni cilj čovjeka jest služiti slavi Božjoj. Čovjek i njegov život tek su sredstvo da se proslavi Bog i time kao posljedica postigne savršeno blaženstvo. Čovjek stoga nije gospodar svojega života koji je dobio od Boga da njega proslavi već samo upravitelj svoga života. Stoga nam nalaže sam naravni zakon da brižno čuvamo taj dobiveni život. Naravnim se sredstvima moramo služiti da taj život čuvamo: hranom, pićem, snom, umjerenim poslom, umjerenim odmorom, lijekovima koji ne zahtijevaju odveć velike žrtve i troškove. Narav je čovjeku dala zdravlje da se njime služi te postigne svoje blaženstvo i Bogu služi. Dužnost je čovjeka da upravlja ovim darom Božjim, brinući se za nj pozitivnim sredstvima. Iskustvo nas uči da ukoliko se čovjek ne brine za uzdržavanje povjerenoga mu života i zdravlja,

³ *Tactus* – dodir je za sv. Tomu temelj svih osjeta, generički pojam za sve osjete. Sv. Toma, 1, 91, 3, 1.

život i zdravlje doskora popuste i propadnu. Slijedi da je zahtjev naravnoga zakona da se služimo običnim sredstvima za uzdržavanje života i zdravlja.

Iz svega rečenoga se vidi kako nam zdravi razum – filozofija – govori od kolike je važnosti za čovjeka njegovo tijelo, i to ne samo da izvrši svoj zadatak na ovome svijetu, već da proslavi Boga i postigne vječno blaženstvo. Vidimo također kako je opravdana poganska poslovica »u zdravu tijelu zdrav duh«.

No ako s filozofije pređemo na teologiju, to nam nepredviđeni vidici otvaraju novo područje. Kada smo pomoću filozofije nastojali spoznati važnost ljudskoga tijela, kao da smo bakljom u ruci išli kroz vrlo tamni grad i tražili razne predmete. Od vremena do vremena nešto smo našli, ali ipak su mnoge stvari još ostale u tmici i nismo mogli često dovoljno dovesti u sklad sve ono što smo otkrili. Objavljena Riječ Božja je poput sunca koje rasvjetljuje tamni grad. Po teološkom nauku veliko svjetlo zasjaja ljudima i otvori im pogled u svijet što postoji. I na temelju teologije značenje ljudskoga tijela dobiva neslućene dimenzije i pokazuje nam kako sva ljudska tjelesa imaju svoj prototip u tijelu Krista koji je središte svega svijeta i radi kojega je sav vidljivi svijet stvoren.

II. LJUDSKO TIJELO U SVJETLU KRŠĆANSKE OBJAVE

A. NAVODI IZ SVETOOGA PISMA

Stari zavjet

U prethodnom poglavlju pokazali smo u svjetlu Objave koji su glavni pogledi što ih kršćanin treba imati o ljudskom tijelu: kako je ono u početku bilo savršen odraz ljudske duše, kako je grijehom duša izgubila prevlast nad tijelom i koja su glavna naravna i nadnaravna sredstva da opet uspostavimo onaj red što ga je porušio grijeh.

Iznijet ćemo u sljedećem poglavlju glavne misli Svetoga pisma o ljudskom tijelu, i to sve u okviru onih glavnih načela koja smo malo prije obradili. Citati što slijede upućuju nas u mnoge pojedinosti i još bolje osvjetljuju ono što nam je i sama filozofija pokazala.

1. Bog – Stvoritelj svijeta

Bog je stvoritelj i gospodar svakoga tijela

»Tada Jeremiji dode riječ Jahvina: ‘Gle, ja sam Jahve, Bog svakoga tijela! Meni ništa nije nemoguće! Zato – veli Jahve – grad ovaj predajem u ruke Kaldejaca i u ruke kralja babilonskoga koji će ga zauzeti.’« (Jer 32,26–28)

»A Daniel se klanjaše svome Bogu. Stoga mu reče kralj: ‘Zašto se ti ne klanjaš Belu?’ On odgovori: ‘Jer ne štujem rukotvorenih kumira, nego Boga živoga, koji stvori nebo i zemlju i koji gospodari svakim tijelom!’« (Dan 14,4–5)

Ljudsko je tijelo po sebi dobro

«I vidje Bog sve što je učinio, i bijaše veoma dobro.« (Post 1,31)

Bog neizmjerno ljubi svako tijelo – svoje stvorenje

»Sućut je čovjekova za bližnjega njegova, a sućut je Gospodnja za sve živo.«⁴ (Sirah 18,13)

Svako tijelo mora hvaliti svoga Stvoritelja

»Nek' usta moja kazuju hvalu Gospodnju i svako tijelo nek' slavi sve-to ime njegovo uvijek i dovijeka.« (Ps 145,21)

Sveti pismo često riječju »tijelo« nazivlje cijelog čovjeka

»I svako će tijelo vidjeti spasenje Božje.« (Lk 3,6; Iz 40,5)

»Ovo je post koji mi je po volji: ...podijeliti kruh svoj s gladnima, uvesti pod krov svoj beskućnike, odjenuti onog koga vidiš gola i ne kriti se od onog tko je tvoje krvi.« (Iz 58,6–7)⁵

»Poslije ovoga izlit ću Duha svoga na svako tijelo, i proricat će vaši sino-vi i kćeri, vaši će starci sanjati sne, a vaši mladići gledati viđenja.« (Joel 3,1)

»I kad se ne bi skratili dani oni, nitko se ne bi spasio.⁶ No poradi iz-abranih skratit će se dani oni.« (Mt 24,22)

2. Tijelo i grijeh

Ljudsko je tijelo postalo po istočnom grijehu povodom smrti duše

»Na tijelu mi ništa zdravo nema zbog gnjeva tvog, od grijeha mojih mira mi nema kostima. Pogurih se sav i zgrčih, povazdan lutam žalostan. Moji bokovi puni su ognjice, na tijelu mi ništa zdravo nema.“ (Ps 37,4,7–8)

Unatoč istočnom grijehu valja poštivati ljudsko tijelo

»Sine moi, oplakuj mrtvaca... Ukopaj mu tijelo prema običaju i ne uskrati počasti grobu njegovu.« (Sirah 38,16)

Tijelo treba sačuvati čisto

»Imaš li kćeri, čuvaj im tijelo i ne pokazuj im odveć prijazno lice.« (Sirah 7,24)

⁴ Ivan Merz je navodio izvatke iz Svetoga pisma prema Vulgati u kojoj na ovom mjestu za posljednji dio rečenice od Sirah 18,3 stoji ovakav prijevod: »...ali je milosrđe Božje nad svakim tijelom (*super omnem carnem*).« Naglasak je na izrazu »tijelo«.

⁵ Ivan Merz je navodio izvatke iz Svetoga pisma prema Vulgati u kojoj na ovom mjestu za posljednji dio rečenice od Iz 58,7 stoji ovakav prijevod: »I nemoj prezreti svoje tijelo (tj. svoju braću, svoje bli-žnje) – *et carnem tuam ne despixeris.*«

⁶ I ovdje Merz za drugi dio ove rečenice navodi prema tadašnjem prijevodu Svetoga pisma koji je imao na raspolaganju ovaj prijevod: »Ne bi se spasilo ni jedno tijelo (*caro*).« Dakle, naglasak je na izrazu »tijelo«.

Tko svoje tijelo učini robom strasti, prouzrokuje vremenitu i vječnu nesreću

»I ti, Salamone, slabine si svoje potom priklonio ženama i postao rob svoga tijela. Ljagom si okaljao slavu svoju i oskvrnuo svoj rod, navukao si gnjev na porod svoj, i nevolju svojim potomcima.« (Sirah 47,19–20)

Bog ne daje mudrost čovjeku čije tijelo robuje grijesima

»Jer mudrost ne ulazi u dušu opaku i ne nastanjuje se u tijelu grijehu podložnu.« (Mudr 1,4)

3. Važnost zdravlja i jakosti

Gospod daje zdravlje

»Gospod ne odvraća očiju od onih koji ga ljube... On daje zdravlje, život i blagoslov.« (Sirah 34,16–17)

Život prema Božjim zakonima koristan je i zdravlju tijela

»Ne umišljaj da si mudar: boj se Boga i kloni se zla. To će biti lijek tvome tijelu i okrepa tvojim kostima.« (Izr 3,7–8)

Božji zakon umjerenošti koristan je tjelesnom zdravlju

»Vino je život čovjeku ako ga pije umjereni.« (Sirah 31,27)⁷

Čovjek je dužan kloniti se bolesti

»Ako si morao previše pojesti, ustani i izbljuj, i bit će ti lakše... Slušaj, sine moj, i ne preziri me... U svim djelima svojim budi umjeren i neće te snaći nikakva bolest.« (Sirah 31,21–22)

Zdravlje tijela više vrijedi negoli neizmjerno bogatstvo

»Briga za bogatstvo izjeda tijelo, i skrb za njim odgoni san.« (Sirah 31,1)

»Bolji je siromah tijelom zdrav i čio nego bogataš bolesna tijela. Više valja zdravlje i snaga nego sve zlato svijeta i krepko tijelo više od golema posjeda. Nema blaga nad zdravljem tjelesnim niti sreće nad sretnim srcem.« (Sirah 30,14–16)

⁷ Knjiga Sirahova u Vulgati (prijevod Biblije na latinski sv. Jeronima) zove se *Ecclesiasticus*. Ovaj tekst u latinskom izvorniku i hrvatskom prijevodu kako ga Ivan Merz donosi prema Vulgati glasi: »*Sanitas est animae et corpori sobrius potus.* – Zdravlje je za dušu i za tijelo kada se [vino] pije umjereni.« (*Ecclesiasticus* 31, 27)

Čovjek se treba moliti za svoje tjelesno zdravlje jer je potrebno za širenje kraljevstva Božjega

»Nakon što su se istodobno podigli, žarko su Tobija i Sara istodobno Boga molili da im udijeli zdrav život... ‘I sada, Gospode, znaš da ne uzmiljem svoju rodicu za ženu radi strasti, već iz jedine želje za potomstvom u kojem će tvoje ime biti blagoslovljeno u vijeke vjekova.’ Sara također reče: ‘Smiluj se nama, Gospode, smiluj se nama i da nas dvoje zajedno ostarimo u dobrome zdravlju.’«⁸ (Tob 8,4–10)

Sveto pismo Staroga zavjeta ističe da je zdravlje važan čimbenik apostolskoga djelovanja

Mojsiju je bilo 80 godina kada je vodio odabrani narod kroz pustinju, a sa 120 godina je umro. Sveto pismo naglašava da je u toj starosti posve sačuvao svoje tjelesne sposobnosti: »Oko mu nije oslabilo niti mu je snaga popustila.« (Pnz 34,7)

Davidovo zdravlje u službi kraljevstva Božjega

»Reče David Saulu: ‘Tvoj je sluga čuvaо ovce svome ocu, pa kad bi došao lav ili medvjed te uhvatio ovcu iz stada, ja bih potrčao za njim, udario ga i istrgao mu ovcu iz ralja. A ako bi se on digao na me, uhvatio bih ga za grivu i udaraо ga dok ga ne bih ubio.’« (1 Sam 17,34–36)

»Igraše se David s lavom kao s jarićima i s medvjedima kao s janjcima; zar nije još kao dječak ubio diva i skinuo sramotu s naroda kad je iz praćke bacio kamen i slomio oholost Golijata? Jer i on prizva Boga Svevišnjega, koji mu je dao snagu desnici, da obori junaka vješta bojevima i podigne jakost narodu svome.« (Sirah 47,3–5)

4. Uskrsnuće tijela

Ljudsko će tijelo uskrsnuti

»Ja znamen dobro: moј Izbavitelj živi i posljednji će on nad zemljom ustati. A kad se probudim, k sebi će me dići: iz svojega ču tijela tad vidjeti Boga.« (Job 19,25–26)

Uskrsli će pravednici sjati

»Zato će pravednici u vrijeme posjeta njegova zasjati te će vrcati kao iskre u strnjici.« (Mudr 3,7)

»Umnici će blistati kao sjajni nebeski svod, i koji su mnoge učili pravednosti, kao zvijezde navijeke, u svu vječnost.« (Dan 12,3)

⁸ Ovaj odlomak iz knjige o Tobiji Merz donosi prema Vulgati. Prijevod se nešto razlikuje od današnjega suvremenog prijevoda istoga teksta.

Sva priroda, koja daje ljudskom tijelu njegove sastavne dijelove, preobrazit će se

»Jer, evo, ja stvaram nova nebesa i novu zemlju. Prijašnje se više neće spominjati niti će vam na um dolaziti.« (Iz 65,17)

Novi zavjet

1. Tijelo i istočni grijeh

Ljudsko je tijelo postalo po istočnom grijehu povodom duševne smrti

»Jer tijelo žudi protiv Duha, a Duh protiv tijela. Doista, to se jedno drugomu protivi da ne činite što hoćete.« (Gal 5,17)

»Zakon je, znamo, duhovan; ja sam pak tjelesan, prodan pod grijeh.« (Rim 7,14)

»Opažam u svojim udovima drugi zakon, koji vojuje protiv zakona uma moga i zarobljuje me zakonom grijeha koji je u mojim udovima.« (Rim 7,23)

»Ja, dakle, umom služim zakonu Božjemu, a tijelom zakonu grijeha.« (Rim 7,25)

Djela koja prouzrokuje ljudsko tijelo ako se prepusti svojim sklonostima

»Doista, dok bijasmo u tijelu, grešne su strasti, Zakonom izazvane, djelovale u našim udovima te smrti donosile plodove.« (Rim 7,5)

»A očita su djela tijela. To su: bludnost, nečistoća, razvratnost, idolopoklonstvo, vračanje, neprijateljstva, svađa, ljubomor, srdžbe, spletarenja, razdori, strančarenja, zavisti, pijančevanja, pijanke i tome slično. Unaprijed vam kažem, kao što vam već rekoh: koji takvo što čine, kraljevstva Božjega neće baštiniti.« (Rim 5,19–21)

Krist će nas oslobođiti od ropstva smrtnoga tijela

»Opažam u svojim udovima drugi zakon, koji vojuje protiv zakona uma moga i zarobljuje me zakonom grijeha koji je u mojim udovima. Jadan li sam ja čovjek! Tko će me istrgnuti iz ovoga tijela smrtonosnoga? Hvala Bogu po Isusu Kristu Gospodinu našem!« (Rim 7,23–25)

2. Tjelesna smrt Isusova otkupila je svijet

Smrt je ljudskoga Isusova tijela donijela ljudima spas

»I vas, nekoć po zlim djelima udaljene i neprijateljski raspoložene, sada u ljudskom tijelu Kristovu, po smrti, sa sobom izmiri da vas k sebi privede svete, bez mane i besprigovorne.« (Kol 1,21–22)

3. Naša su tijela udovi Isusa Krista i stan Duha Svetoga

Naša su tijela udovi Kristovi

»Ta Bog koji je Gospodina uskrisio i nas će uskrisiti snagom njegovom. Ne znate li da su tijela vaša udovi Kristovi? Hoću li dakle uzeti u dove Kristove i učiniti ih udovima bludničnim? Nipošto!« (1 Kor 6,14–16)

Naša su tijela hram Duha Svetoga

»Ili zar ne znate? Tijelo vaše hram je Duha Svetoga koji je u vama, koga imate od Boga, te niste svoji. Jer kupljeni ste otkupninom. Proslavite dakle Boga u tijelu svojem!« (1 Kor 6,19–20)

4. Naša se tijela moraju staviti u službu Isusovu

Ljudsko tijelo nije za bludnost već za Boga

»Ali ne tijelo bludnosti, nego Gospodinu, i Gospodin tijelu!« (1 Kor 6,13)

Krist treba da se proslavi u djelima našega tijela

»Kao što očekujem i nadam se, da će se i sad kao i svagda sa svom slobodom Krist proslaviti u tijelu mojemu, bilo životom, bilo smrću.« (Fil 1,20)

5. Kako će naše tijelo postati slično Kristovu tijelu?

Život kršćanina mora biti sličan Isusovu životu. Isus je došao na svijet da trpljenjem zadovolji pravdi uvrijedenoga Oca. Kršćani, ako žele postati korisnicima oprosta, moraju živjeti životom sličnim Isusovim, to jest i po tijelu. Tijelo kršćanina mora postati što sličnije Isusovu tijelu da i ono uzmogne sudjelovati u djelu spasenja od vječnoga prokletstva. To postaje poglavito presv. euharistijom.

Kristu treba sačuvati sveto tijelo

»I žena neudana i djevica brine se za Gospodnje, da bude sveta tijelom i duhom.« (1 Kor 7,34)

Tijelo moramo čuvati čisto za drugi Spasiteljev dolazak

»A sam Bog mira neka vas posvema posveti i cijelo vaše biće – duh vaš i duša i tijelo – neka se besprijekornim, savršenim sačuva za dolazak Gospodina našega Isusa Krista.« (Sol 5,23)

Moramo mrtviti loše strasti našega tijela

»Nego krotim svoje tijelo i zarobljavam da sâm ne budem isključen pošto sam drugima propovijedao.« (1 Kor 9,27)

Naše tijelo mora za Isusa trpjeti i postati slično njegovu tijelu

»Ubuduće neka mi nitko ne dodijava jer ja na svom tijelu nosim biljege Isusove!« (Radi se o ranama koje je sv. Pavao dobio trpeći za Isusa. Neki misle da su to bile i stigme.) (Gal 6,17)

»Uvijek umiranje Isusovo u tijelu pronosimo da se i život Isusov u tijelu našem očituje. Doista, mi se živi uvijek na smrt predajemo poradi Isusa da se i život Isusov očituje u našem smrtnom tijelu.« (2 Kor 4,10–11)

Loše strasti u našem tijelu moramo razapeti na križ

»A koji su Kristovi razapeše tijelo sa strastima i požudama.« (Gal 5,24)

Bit ćemo suđeni jesmo li naše tijelo upotrebljavali u dobre ili loše svrhe

»Jer svima nam se pojaviti pred sudištem Kristovim da svaki dobije što je kroz tijelo zaradio, bilo dobro, bilo zlo.« (2 Kor 5,10)

6. Zašto moramo ljubiti naše tijelo?

Čovjek treba ljubiti svoje tijelo kao muž svoju ženu i Krist svoju Crkvu

»Tako treba da i muževi ljube svoje žene kao svoja tijela. Tko ljubi svoju ženu, sebe ljubi. Ta nitko nikada ne mrzi svoga tijela, nego ga hrani i njeguje kao i Krist Crkvu. Doista, mi smo udovi njegova Tijela!« (Ef 5,28–30)

*Smijemo si željeti tjelesno zdravlje i dug život da uzmognemo
više raditi na posvećivanju duša naših bližnjih?⁹*

»A ako mi živjeti u tijelu omogućuje plodno djelovanje, što da oda-berem? Ne znam! Pritiješnjen sam od ovoga dvoga: želja mi je otići i s Kristom biti jer to je mnogo, mnogo bolje; ali ostati u tijelu potrebnije je poradi vas.« (Fil 1,22–24)

*Moramo ljubiti naše tijelo jer će biti preobraženo
i jednakost proslavljenom tijelu Isusovu*

»On će preobraziti ovo naše bijedno tijelo i suočiti ga tijelu svomu slavnomu.« (Fil 3,21)

»Ali ne samo stvorenje! I mi koji imamo prvine Duha, i mi u sebi uzdišemo iščekujući posinstvo, otkupljenje svoga tijela.« (Rim 8,23)

⁹ Primjedba Ivana Merza: Katolik koji ima izbor hoće li dulje ili kraće živjeti bolje je da dulje živi jer može koristiti braći ako će valjano živjeti.

Opis uskrslog tijela

Uskrsla tijela bit će neraspadljiva, besmrtna, slavna, blistava, pokretna, duhovna, nebeska, slična slavnom hramu koji je Gospodin samome sebi podigao uskrsnuvši od mrtvih. (usp. Iv 2,19)

»Tako i uskrsnuće mrtvih: sije se u raspadljivosti, uskršava u neraspadljivosti; sije se u sramoti, uskršava u slavi; sije se u slabosti, uskršava u snazi; sije se tijelo naravno, uskršava tijelo duhovno. Ako ima tijelo naravno, ima i duhovno. Tako je i pisano: Prvi čovjek, Adam, postade živa duša, posljednji Adam – duh životvorni. Ali ne bî najprije duhovno, nego naravno pa onda duhovno. Prvi je čovjek od zemlje, zemljjan; drugi čovjek – s neba. Kakav je zemljani takvi su i zemljani, a kakav je nebeski takvi su i nebeski. I kao što smo nosili sliku zemljjanoga, nosit ćemo i sliku nebeskoga. A ovo, braćo, tvrdim: tijelo i krv ne mogu baštiniti kraljevstva Božjega i raspadljivost ne baštini neraspadljivosti. Evo otajstvo vam kazujem: svi doduše nećemo usnuti, ali svi ćemo se izmijeniti. Odjednom, u tren oka, na posljednju trublju – jer zatrubit će – i mrtvi će uskrsnuti neraspadljivi i mi ćemo se izmijeniti. Jer ovo raspadljivo treba da se obuče u neraspadljivost i ovo smrtno da se obuče u besmrtnost.« (1 Kor 15,42–53)

»Znamo doista: ako se razruši naš zemaljski dom, šator, imamo zdanje od Boga, dom nerukotvoren, vječan na nebesima. U ovome doista stenjemo i čeznemo da se povrh njega zaodjenemo svojim nebeskim obitavalištem.« (2 Kor 5,1–2)

Uskrslo tijelo bit će netrpno, tj. besmrtno i lišeno svih protivnih utjecaja

»Znamo doista: Krist uskrišen od mrtvih, više ne umire, smrt njime više ne gospoduje.« (Rim 6,9)

»I otrt će im svaku suzu s očiju te smrti više neće biti, ni tuge, ni jauka, ni boli više neće biti jer – prijašnje uminu.« (Otk 21,4)

Uskrslo će tijelo biti sjajno

»Snagom kojom ima moć sve sebi podložiti Krist će preobraziti ovo naše bijedno tijelo i suočiti ga tijelu svomu slavnomu.« (Fil 3,21)

»I preobrazi se pred njima. I zasja mu lice kao sunce, a haljine mu postadoše bijele kao svjetlost.« (Mt 17,2)

»Tada će pravednici zasjati poput sunca u kraljevstvu Oca svojega. Tko ima uši, neka čuje!« (Mt 13,43; vidi još 1 Kor 15,39–44)

Pokretljivost uskrslog tijela

Uskrslo tijelo bit će pokretno kao Isusovo nakon uskrsnuća i duhovno jer će se savršeno služiti svim djelatnostima duše i moći će biti istodobno na istom mjestu s drugim tijelima

»Uto im se otvore oči te ga prepoznaše, a on im iščeznu s očiju.« (Lk 24,31)

»I uvečer toga istog dana, prvog u tjednu, dok su učenici u strahu od Židova bili zatvorili vrata, dođe Isus, stane u sredinu i reče im: ‘Mir vama!‘« (Iv 20,19)

»Vrata bijahu zatvorena, a Isus dođe, stade u sredinu.« (Iv 20,26)

Svako će tijelo biti na poseban način proslavljen

»Ali reći će netko: Kako uskršavaju mrtvi? I s kakvim li će tijelom doći?... Drugi je sjaj sunca, drugi sjaj mjeseca i drugi sjaj zvijezda; jer zvijezda se od zvijezde razlikuje u sjaju. Tako i uskrsnuće mrtvih.« (1 Kor 15,33–42)

Sva priroda preobrazit će se s pravednicima

»Doista, stvorenje sa svom žudnjom iščekuje ovo objavljenje sinova Božjih: stvorenje je uistinu podvrgnuto ispravnosti – ne po svojoj volji, nego zbog onoga koji ga podvrgnu – ali u nadi. Jer i stvorenje će se oslobođiti robovanja pokvarljivosti da sudjeluje u slobodi i slavi djece Božje. Jer znamo: sve stvorenje zajedno uzdiše i muči se u porodajnim bolima sve do sada. Ali ne samo ono! I mi koji imamo prvine Duha, i mi u sebi uzdišemo iščekujući posinstvo, otkupljenje svoga tijela.« (Rim 8,19–23).

»Ali čekamo po obećanju njegovu novo nebo i novu zemlju.« (2 Pt 3,13)

»I vidjeh novo nebo i novu zemlju, jer prvo nebo i prva zemlja umiru.« (Otk 21,1)

7. Simbolika tjelesnoga natjecanja

Tjelovježbeno natjecanje jest znamen-simbol kršćanskoga natjecanja u krepostima za nagradom vječne slave

»Ne znate li: trkači u trkalištu svi doduše trče, ali jedan prima nagradu? Tako trčite da dobijete. Svaki natjecatelj sve moguće izdržava; oni da dobiju raspadljiv vijenac, mi neraspadljiv. Ja dakle tako trčim – ne kao besciljno, tako udaram šakom – ne kao da mlatim vjetar.« (1 Kor 9,24–26)

»Ne kao da sam već postigao ili dopro do savršenstva, nego – hitim ne bih li kako dohvatio jer sam i zahvaćen od Krista. Braćo, ja nipošto ne smatram da sam već dohvatio. Jedno samo: što je za mnom, zaboravljam, za onim što je pred mnom, prežem, k cilju hitim, k nagradi višnjeg poziva Božjeg u Kristu Isusu.« (Fil 3,12–14)

»Dobar sam boj bio, trku završio, vjeru sačuvao. Stoga, pripravljen mi je vijenac pravednosti kojim će mi u onaj Dan uzvratiti Gospodin, pravedan sudac; ne samo meni nego i svima koji s ljubavlju čekaju njegov pojavak.« (2 Tim 4,7–8)

8. Uzvišeni zadatak ljudskoga tijela u Božjoj ekonomiji

Zadatak je ljudskoga tijela da nadopuni muku Isusovu

»Zaklinjem vas, braćo, milosrđem Božjim: prikažite svoja tijela za žrtvu živu, svetu, Bogu milu – kao svoje duhovno bogoslužje.« (Rim 12,1)

»Radujem se sada dok trpim za vas i u svom tijelu dopunjam što nedostaje mukama Kristovim za Tijelo njegovo, za Crkvu.« (Kol 1,24)

Zadatak je ljudskoga tijela da radi na posvećenju vlastite duše i duša bližnjega

»Ne predajite grijehu udova svojih za oružje nepravde, nego sebe, od mrtvih oživjele, predajte Bogu i udove svoje dajte Bogu za oružje pravednosti.« (Rim 6,13)

»Po ljudsku govorim zbog vaše ljudske slabosti: kao što nekoć predadoste udove svoje za robeve nečistoći i bezakonju – do bezakonja, tako sada predajte udove svoje za robeve pravednosti – do posvećenja.« (Rim 6,19)

U ova dva gore navedena citata iz Svetoga pisma (poslanica sv. Pavla Rimljanim) nalazi se sve ono što moramo znati o ljudskom tijelu ako želimo po njemu postići naše vječno spasenje. Donosimo glavne misli još jednom: 1) »*Membra vestra arma justitiae Deo*« – vaši udovi neka budu Bogu za oružje pravednosti; 2) »*Servire justitiae in sanctificationem*« – služiti pravednosti do posvećenja.

Sve što smo do sada nadugo i naširoko obradili imalo je tek zadaću da nas uvjeri o ovim božanstvenim mislima sv. Pavla koje je iznio u svojim poslanicama Kološanima i Rimljanim. U tim riječima, koje spominje i sadašnji papa Pio XI. u svojoj enciklici o Kristu Kralju, sva filozofija i teologija ljudskoga tijela ima svoj vrhunac i svoju krunu.

B. TEOLOŠKA SINTEZA

1. Prije istočnoga grijeha

Sav je materijalni svijet prije istočnoga grijeha tvorio u širem smislu tijelo čovjeka jer je ono iz njega uzeto i jer je s njim stajalo u najužoj vezi. Stoga je i taj materijalni svijet, poput njegova vlastitoga tjelesnog bića i djelovanja imao biti na divan način podređen čovječjoj vlasti. Taj je materijalni svijet, štoviše, imao zadaću na mističan način pomoći »drveta života« hraniti besmrtnan život čovjeka.¹⁰

I jer se u čovjeku ujedinjuje duhovni i tjelesni svijet, stoga se u čovjeku, a ne u anđelima, ostvaruje sav nadnaravni Božji plan svijeta. Budući da sav vidljivi svemir sudjeluje pri uzdržavanju čovjeka, to on od čovjeka poprima i posebno dostojanstvo; čovjek je obdaren svetošću, a priroda po tome postade hramom Duha Svetoga. Ona je trebala u njemu i po njemu slaviti Boga na nadnaravan način da svojom divnom ljepotom i skladnošću odražava, slično kao tijelo čovječe po integritetu, ono božansko veličanstvo koje je kraljevalo u ljudskoj duši.¹¹

Prvi su ljudi bili stvoreni u stanju pra-pravednosti (*iustitia originalis*). Ovo se užvišeno stanje sastojalo u tome da su imali posvetnu milost (vrhunaravni dar) i dva izvan-naravna dara: slobodu od požude i besmrtnost. Integritet, tj. sloboda od požude dana je čovjeku radi milosti posvetne koja je kruna svega. No jasno je da taj integritet, ta podređenost tijela duši i nižih sila razumu ne bijaše naravna jer bi inače ostala nakon grijeha.¹²

Prvi su ljudi bili potpuni gospodari tijela i nižih duševnih moći; kod njih je vladao potpun sklad između nižih i viših sila; niže sile nisu smetale više; narav se njihova nije mogla raniti ili raspasti; jednom riječju, ova se potpuna jedinstvenost naravi zove imenom neranjivost ili integritet.

Ovaj izvan-naravni dar integriteta što ga je Bog dao prvom čovjeku, ovaj integritet koji se sastoji u savršenu i nerazdjeljivu jedinstvu i skladu između duše i tijela, viših i nižih sila, bio je veliko nadnaravno čudo Božje moći i ljubavi jer je Bog time prirodi nešto dao što ona po sebi ni izdaleka nije mogla postići.

¹⁰ U nastavku teksta rukopisa slijedi rečenica koju je Merz naknadno prekrižio. Budući da je unatoč križanju rečenica potpuno čitka, ipak je ovdje donosimo jer izražava lijepu misao za koju Merz vjerojatno nije smatrao da bude na ovom mjestu s obzirom da iznosi teološke detalje koji pripadaju u neko drugo poglavlje. Rečenica glasi: »Iz toga je razloga sav vidljivi svijet dobio radi čovjeka veliko dostojanstvo i jer je čovjek još osim toga bio obdaren svetošću postao je sav vidljivi svemir hramom Duha Svetoga.«

¹¹ Mathias Joseph Scheeben, *Die Mysterien des Christentums*, str. 203

¹² Usp. Sv. Toma Akvinski, *Summa theologica*, I, 9. 95, a. 1

To je zaista čudo ljubavi jer Bog prirodi nije dugovao ovaj dar i jer joj ga je dao zbog svoje izvanredne naklonosti.¹³ Ovim je integritetom čovjek bio uzvišen nad svoju vlastitu narav u red andeoski; uslijed toga uzvišenja čovječji je duhovni život ostao nepomučen unatoč tjelesnosti i sjetilnosti. Ova se tjelesnost i sjetilnost štoviše na taj način oduhovila *tako da je samo tijelo postalo sudionikom bezbolnosti i neumrlosti duše* i sjetilnost se mogla kretati samo na zapovijedi duha. Sv. Augustin veli da je taj integritet divno stanje koje je stvorila i uzdržavala tajanstvena moć i bila je divna milost Božja ondje zemaljsko i sjetilno tijelo nije poznavalo požude.¹⁴

Objava potvrđuje što i filozofija: da je bliži cilj svemira tijelo čovjeka

Sveto nam pismo odmah u svojim trima prvim poglavljima pripovijeda kako je Bog postupno stvarao sav svijet, a svoje je djelo okrunio stvaranjem čovjeka kao naravnoga bića. »Na svoju sliku stvari Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvari, muško i žensko stvari ih« (Post 1,27). Time je Mojsije htio pokazati kako je u skali stvaranja vidljivoga svijeta stvaranje čovjeka bio konačni Božji čin. Iz svega jasno proizlazi da je Bog sav svemir stvorio *radi ljudskoga tijela*, a tijelo ima zadaću da služi duši, da pokazuje sve ono što se zbiva u ljudskoj duši.

Tijelo je praroditelja bilo pokorno duši i ogledalo duševnoga života

Možemo si tek stvoriti sliku kako je ljudsko tijelo bilo posve pokorno Duhu Svetom koji je ispunjao dušu kada npr. gledamo neke ritmičke plesove kod kojih umjetnik kao da ima absolutnu vlast nad svakim mišićem i može na vanjski način izraziti svaki, pa i najmanji pokret duše.¹⁵ Adam i Eva prije grijeha kao da su se ritmički gibali; svaka njihova misao odmah se odražavala u njihovu tijelu. Njihovo je gibanje, aktivnost tijela, bilo religiozno jer su svi njihovi osjećaji, sve njihove misli imali nadnaravni značaj.

Ljudsko tijelo praroditelja bilo je s dušom dignuto u nadnaravni red djetinjstva Božjega

Sve kreposti kojima je bila urešena duša naših praroditelja izražavala se na vanjski način u ljepoti ljudskoga tijela. Tu ljepotu ljudske duše kako se odražava u raznim dijelovima tijela opisuje nam nadahnuti pisac u *Pjesmi nad pjesmama*:

»Gle, kako si lijep, dragi moj, gle, kako si mio« (Pj 1,15). »Glas dragoga moga! Evo ga, dolazi, prelijeće brda, preskakuje brežuljke. Dragi je

¹³ Mathias Joseph Scheeben, *Die Mysterien des Christentums*, str. 185

¹⁴ Isto, str. 186.

¹⁵ Isadora Duncan, *Der tanz der Zukunft*, Diederichs, 1903.: »Plesačica budućnosti morat će biti žena čije su tijelo i duša harmonično razvijeni tako da gibanje tijela postane naravnim govorom duše.« Isadora Duncan, *Der tanz der Zukunft*, Diederichs, 1903.

moj kao srna, on je kao jelenče» (Pj 2,8–9). »Dragi je moj bijel i rumen... Glava je njegova kao zlato, zlato čisto, uvojci kao palmove mladice, crne poput gavrana. Oči su njegove kao golubovi nad vodom potočnom... Obrazi su njegovi kao lijehe mirisnog bilja, kao cvijeće ugodno, usne su mu ljiljani... Ruke su mu zlatno prstenje puno dragulja, prsa su njegova kao čista bjelokost pokrita safirima. Noge su mu stupovi od mramora na zlatnom podnožju. Stas mu je kao Liban, vitak poput cedra. Govor mu je sladak i sav je od ljupkosti. Takav je dragi moj, takav je prijatelj moj, o kćeri jeruzalemske» (Pj 5,10–16).

»Sva ova vanjska, tjelesna ljepota tek je odraz unutarnje ljepote duše koja je blaga poput golubova, čije ruke odmah djeluju kada ih Duh Sveti pokreće. Njegova su prsa bijela, poput slonove kosti i isto tako otporna protiv svakoga zla. A noge su čvrste i stalne i spremne su da idu putovima pravednosti i milosrđa. Katolička je istina da je čovjek kruna stvorenja i da je Božanska mudrost upravo ljudsko tijelo uresila s tolikom ljubavlju kakvu inače ne vidimo među vidljivim stvorenjima. Nitko neće zanijekati da je ljudsko tijelo, kakvo bi u idealu moralno biti, najljepša zemaljska umjetnina.«¹⁶ Naravno je da tijelo dobiva svoje dostojanstvo od duše i njeni ljepoti mora se izražavati na tijelu.

Snaga i ljepota tijela kao znamen unutarnjih kreposti

»Lijep si, najljepši od ljudskih sinova, po usnama ti se milina prosula, stoga te Bog blagoslovio dovijeka. Pripaši mač uz bedra, junače, ogrni se sjajem i veličanstvom! Zajaši i kreni za istinu, za vjernost i pravdu, zapni lûk i desnicu svoju proslavi!« (Ps 45,3–5)

Sveto pismo nam i ovdje otvara nove poglede. Snagu tijela i ljepotu njegovu ne preziremo jer su tjelesna snaga i ljepota znamen duševne snage i ljepote. Kod prvih su ljudi bile tjelesna snaga i ljepota tijela potpuni odraz duše prvih ljudi. Proročki Psalm 45, koji govori o Kristu, prikazuje ga kao snažna i lijepa vojskovođu. Naravno, glavna unutarnja snaga je ljepota duše i ona nesvjesno krči put prema tijelu. Samo tijelo našim nastojanjem i svladavanjem može se postupno približiti stanju koje je bilo u doba integriteta. Dakle, vidimo da Sveto pismo snagu tijela tjesno povezuje s ljepotom. Kršćanskom je tjelesnom odgoju u prvom redu stalo do toga da tijelo učini pokorno duhu, da stvara zdravo tijelo koje će se staviti u službu širenja kraljevstva Božjega. Ljepota tijela po sebi nije tako važna, ali ipak kod tjelesnoga odgoja valja paziti i na ljepotu; stjecanje tjelesne ljepote jest onaj

¹⁶ Um Sitte und Sittlichkeit. Ein Kommentar zu den Katholischen Leitsätzen und Weisungen zu verschiedenen modernen Sittlichkeitsfragen in Verbindung mit anderen katholischen Verbänden hrsg. von der zentralstelle der Katholischen Schulorganisation. – Verlag der Katholischen Schulorganisation in Düsseldorf 1926., str. 61

korektiv koji nas upozorava da zdravlje i snagu tijela ne narušavamo na taj način da stanovite organe razvijamo odveć na štetu drugih koje zanemaruјemo. Kršćanski tjelesni odgoj ne želi stvarati atlete koji su u stanju svojim jakim rukama dizati ogromne terete, a pri tome imaju kržljave noge ili slabo srce. I upravo briga za ljepotu ljudskoga tijela sili nas da sve organe našega tijela razvijamo tako skladno da ono postane zdravo i snažno oruđe duše.

2. U istočnom grijehu

Grijehom praroditelja duh gubi prevlast nad tijelom

Dolaskom grijeha ljudsko tijelo, koje je prije grijeha bilo otajstvenim načinom besmrtno i potpuno pokorno duši, poprima svoja naravna svojstva – postaje smrtno. Sveti nam pismo pripovijeda kako se u čovjeku tek nakon grijeha probudila sjetilna požuda i kako je smrt kazna za grijeh čovjeka. Ljudski duh koji je sagriješio kažnjen je na taj način da postaje slugom svoga bivšeg sluge. Tragika je ljudske duše nakon grijeha velika; ona može doći u vlast jednoga počela koje po svom ustrojstvu za njom daleko zaostaje. Ovo ropstvo duh posve jasno osjeća.¹⁷

Istočnim se je grijehom čovjek i dušom i tijelom pokvario

Po duši se čovjek pokvario: a) izgubio je milost posvećujuću; - b) izgubio je ulivene kreposti; - c) izgubio je darove i nastanjenost Duha Svetoga; - d) od posvojenoga sina Božjega postao je sin Božje srdžbe; - e) liшен nebeskoga kraljevstva i aktualnih kreposti.

Po razumu s obzirom na niže sile: - a) izgubio je integritet; - b) došao je u podložnost požude.

Po tijelu: - a) došao je u vlast boli, - b) bolesti, - c) smrti.

Čovjek je po istočnom grijehu izgubio originalnu slobodu da u svemu bez ikoje poteškoće djeluje prema pravilima zdravoga razuma i božanskoga zakona.

Kazna za grijeh jest ropstvo vragu. Čovjek, koji je izbačen iz kraljevstva Božjega, jest u kraljevstvu prokletstva čiji je vladar vrag; čovjek se ondje nalazi gdje ga je htio vrag.

Istočnim grijehom su naravna svojstva čovjeka ostala nepokvarena

»Pokvarenost prirode ne proizlazi ni iz kakva manjka kojega naravnog dara niti iz dodatka nekoga lošeg svojstva, već proizlazi iz jedinoga gubitka nadnaravnoga dara zbog Adamova grijeha« (Pesch, II, str. 210). Nema razloga da oslabe naravne sile jer jedan čin Adamova neposluha nije mogao

¹⁷ I ovdje slijedi rečenica koju je Merz u izvorniku prekrižio, ali mi je ipak donosimo u bilješci: »A kada je uslijed grijeha duh došao pod vlast smrtnoga tijela, čovjek se postidi. 'I otvorše se oči obadvoma.'«

ni u njemu ni u njegovim potomcima stvoriti zlu naviku. Niti lišenje nadnaravnih darova pogoršava naravne sile, kao što ni darivanje darova ne čini naravno savršenstvo, već ga prepostavlja. Jedino je Bog mogao smanjiti naravne sile. No to je nevjerojatno da bi Bog svoje djelo kvario više negoli to iziskuje grijeh ljudi.

Stanje čiste naravi

»Stanjem čiste naravi zovemo onaj stalež u kojem čovjek ne bi imao ni vrhunaravne darove ni nadnaravne. Ova dobra, budući da čovjeku nisu dugovana, mogla su i ne biti i čovjek je mogao biti stvoren i ostavljen u staležu u kojem bi imao narav s naravnim svojstvima i s drugim unutarnjim i vanjskim pomagalima, kojima bi mogao ići za svojim naravnim konačnim ciljem i postići ga. Ovo stanje čiste naravi, koje nikada nije bilo, ali za koje velimo da je bilo moguće, veoma se razlikuje od stanja pale naravi koje je nastupilo grijehom« (Pesch, str. 194).

Požuda

Iako požuda nije istočni grijeh, ipak je s njim u tijesnoj vezi; i u onima koji još nisu postigli prvo opravdanje može se u neku ruku nazvati posljedicom istočnoga grijeha. Požuda je lišenje moralne ispravnosti koja je ljudima dana na početku, ali je grijehom izgubljena. Ona je u osjetnom dijelu koji se buni protiv razuma te je neko moralno zlo; no jer nije svojevoljna, po sebi nije grijeh. Ipak, u onima koji su sada u stanju istočnoga grijeha tijesno je povezana sa svojevoljnim lišenjem posvetne milosti i time se može nazvati materijalnim vidom istočnoga grijeha.

Sv. Toma ovako to tumači:¹⁸ »U Adamovu grijehu bio je otklon od nepromjenljivoga dobra i priklonjenje promjenljivu dobru. Kako je viši dio izgubio dar pravde, niže su požudne sile bile usmjerene k nižim dobrima prema vlastitom nagonu. Od volje je, dakle, uzrok grijeha sišao u one niže sile koje su podložne vlasti volje, a ne u vegetativne sile u kojima su posljedice grijeha tek u znaku kazne. Volja, jer pokreće, jest kao forma, a sile koje su joj podložne, budući da su pokretane, jesu kao materija.« Nedostatak izvorne pravednosti pokazuje se na voljnoj strani kao i kod nižih sila koje volja pokreće iz čega slijedi sklonost prema neurednim težnjama koja se može nazvati požudom. Iz toga slijedi da istočni grijeh u ovom ili onom čovjeku nije ništa drugo negoli požuda s manjkom izvorne pravednosti (*iustitiae originalis*), tako da je manjak izvorne pravednosti kao forma u istočnom grijehu, a požuda je kao materija; slično kao što je grijeh ubojstva npr. formalno u volji, a materijalno u ruci koju volja pokreće. Istočni

¹⁸ Sv. Toma, *Summa theologica*, IIa IIae, 164, 1c.

grijeh nije čisti manjak, već je stanoviti iskvareni habitus (navika); tu se misli na iskvarene prave odnose nižih sila prema razumu.

»Dok je čovječji duh bio podvrgnut Bogu,« veli sv. Toma, »niže su duševne sile bile podložne duhu i tijelo se podvrgavalo duhu, ali jer je ljudski duh po grijehu odstupio od podložnosti Bogu, uslijedilo je da se ni niže sile nisu više posve podvrgavale duhu; time je uslijedila tolika pobuna tjelesnih težnja protiv razuma da se ni tijelo više nije potpunoma podvrgavalo duši te je po tome uslijedila smrt i drugi tjelesni poroci. Život i tjelesna se neporočnost sastoje u tome da se podvrgavaju duši, kao nešto što se dade usavršiti prema svom savršenstvu; dok nasuprot smrt i bolest i koji drugi nedostatak dolaze od nepodvrgavanja tijela duši. Budući da je pobuna tjelesnih čežnja protiv duha kazna za grijeh praroditelja, isto je to i smrt i svi tjelesni nedostaci.«¹⁹

Stid je posljedica istočnoga grijeha

A kada je uslijed grijeha neumrli duh došao pod vlast smrtnoga tijela, čovjek se postidi: »Tada se obadvoma otvore oči i upoznaju da su goli. Spletu smokova lišća i naprave sebi pregače« (Post 3,7). A sam Bog, pun neizmjernoga milosrđa prema svojoj nastradaloj djeci, on sam, kako veli Sвето pismo, »načini čovjeku i njegovoј ženi odjeću od krvnog mračnja pa ih odjenu« (Post 3,21).

Zadaća odjeće na zemlji – slika milosti

Sвето nas pismo upućuje na taj način kako pokrivanjem tijela moramo pokriti sramotu što je sada požuda zavladala tijelom. Odjeća na zemlji kao da ima zadaću da nadomjesti odjeću posvetne milosti koju su Adam i njegovo potomstvo izgubili grijehom.²⁰

Sv. Ivan Krizostom: »Do onoga prekršaja poput anđela su kročili u raju ne izgarajući ni od kakvih požuda... I dok još nije bilo grijeha, bili su odjeveni u slavu koja je odozgo dolazila i stoga se nisu stidjeli.«²¹

Sveti oci često vele da su prvi ljudi mjesto odjeće imali milost. Sv. Ivan Damaščanin veli: »I ako su tjelesno bili goli, ipak su bili zaodjenuti božanskom milošću: nisu imali nikakvo tjelesno pokrivalo, ali su imali odjeću nepokvarenosti.«²² A sv. Augustin: »Nakon što je zabranjen plod

¹⁹ Tridentinski je sabor (1546.) definirao da su se istočnim grijehom i »tijelo i duša Adamova pokvarili« (Denzinger, 788).

²⁰ Na ovome mjestu u nastavku Merz je dodao nekoliko rečenica koje je potom prekrižio jer mu se vjerojatno činilo da svojim detaljima prelaze okvire njegova izlaganja. Zbog zanimljivosti mi ih ipak donosimo: »Odjeća slave. – Kada smrću naše tijelo bude dalo zadovoljštinu Vladaru svijeta, naša će tijela biti opet u potpunoj vlasti duše, bit će zaogrnuta blistavom odjećom slave. Ljudi će u nebu plesati, izvoditi liturgijske plesove, kako nam to kaže Ivanovo Otkrivenje i kako se to vidi na slikama fra Angelica.«

²¹ Sv. Ivan Zlatousti, *In Genesi, Homilia*, 14, n. 4.

²² Sv. Ivan Damaščanski, *De fico arefacta*, 3.

bio okušan, što je značila spomenuta golotinja nego to da je grijehom učinjeno golo, što je milost pokrivala? No Božja je milost ondje bila velika gdje zemljano i životinjsko tijelo nije imalo životinjsku požudu. Tko dakle odjeven u milost nije imao na golum tijelu čega bi se stidio, kada je bio lišen milosti, osjetio je da se mora pokriti.«²³

3. Borba za integritet

Moramo se boriti protiv posljedica istočnoga grijeha težeći za prevlašću duha nad tijelom²⁴

Dok smo sada na svijetu, valja da se i u našem tijelu borimo protiv posljedica istočnoga grijeha. Svetim krštenjem dobili smo opet posvetnu milost, ali nismo dobili dar integriteta.

U tome smislu piše biskup Lugana u svojoj korizmenoj poslanici od 1926. g.: »Dužnost je svih i svakoga pojedinca da se u ovoj borbi velikodušno bori, da tijelo ne bi nadvladalo dušu. Drugim riječima: sklad između duše i tijela koji je prije istočnoga grijeha bio veliki dar Stvoritelja, taj se sklad nakon grijeha mora izvojštiti i ustaliti svladavanjem strasti, uskraćivanjem nedozvoljenih užitaka, trapljenjem kako ga propovijeda Evangelije Isusa Krista, milošću koja izvire iz molitve i sakramenata naše vjere.«

Pred svim ljudima lebdi jedna vizija: pred sobom vidimo savršenoga čovjeka kako je nepatvoren izišao iz ruku Božjih i kako u potpunu miru kroči rajske vrtovima. Potpun sklad vlada između njegova tijela i njegove duše, između njega i cijele prirode. Borbom i milošću Božjom moramo nastojati da opet uspostavimo ovo rajske stanje. Ono je cilj svega katoličkog stvaranja i svih katoličkih nastojanja. Zato vidimo u svim ljudima neograničenu težnju za *potpunim* čovjekom.

Stoga, ako želimo svoje tijelo povratiti na onaj podređeni položaj u kojem je bilo prije istočnoga grijeha, potrebne su tri stvari: - a) Tijelo treba ponajprije naravnim sredstvima toliko vježbati da ono postane savršenim oružjem duše. Da se svlada prevlast tijela, potrebno je svladavati velike napore. Tu u prvom redu mislimo na tjelesni rad. - b) Nadalje, tu je njegovanje tjelesne vježbe. - c) No nisu dovoljna samo naravna sredstva da se svlada tijelo nego i nadnaravna, a to je u prvom redu primanje sv. Euharistije.

²³ Sv. Augustin, *Contra Julian*, 4, 16, 82. – Vidi također Pesch II, str. 188.

²⁴ Tridentinski koncil (1546.) veli: »U pokrštenima ostaje požuda koja, budući da je ostavljena za borbu, ne može škoditi onima koji uz nju ne pristaju, već je muževno od sebe odbijaju milošću Isusa Krista; jer zaista 'natječe li se tko, ne ovjenčava se ako se zakonito ne natječe'.« (2 Tim 2,5) – (Denzinger 792). Krist nas još nije oslobođio požude; ostavio nam ju je da je nadvladamo i uskrsmemo.

Značenje tjelesnoga napora i tjelesnoga trpljenja

Tjelesni rad ima tu zadaću da duh učini gospodarom tijela. Neprestano svladavanje fizičkih poteškoća znači vladanje tijela nad duhom, znači uspostavljanje predgrešnoga stanja, stanje integriteta: »Zemlja neka je zbog tebe prokleta: s trudom ćeš se od nje hraniti svega vijeka svog! Radat će ti trnjem i korovom, a hranit ćeš se poljskim raslinjem. U znoju lica svoga kruh svoj ćeš jesti dokle se u zemlju ne vratiš: ta iz zemlje uzet si bio – prah si, u prah ćeš se i vratiti« (Post 3,17–19). Adam bi radio i da nije sagrijesio; ova prevlast duha nad materijom u radu mu ne bi zadavala trpljenje. Grijeh je stanje stvari samo toliko promijenio što ovaj rad zadaje bol. Bol tijela je stoga nužna radi uspostave predgrešnoga stanja – integriteta. Krist koji visi na križu ima svoje tijelo u potpunoj vlasti. Raspeti je Spasitelj savršeni trijumf duha nad tijelom; drugi Adam, popevši se na križ, stekao je onu prevlast duha nad tijelom koju je prvi Adam imao po svojoj naravi.

Ako dakle želimo naše tijelo učiniti oruđem duše, treba ga svladavati. *Tjelesni rad* i napor za to je nužan preduvjet. Također i tjelovježba te ritmička gimnastika na osobit način koriste i pokazuju kako je tijelo savršeno oruđe u rukama duše i može izražavati sve što duša misli, osjeća i želi.

Ali kao što je integritet kod praroditelja tek stvarao dispoziciju za milost posvetnu, potpuni odgoj tijela ne možemo postići čisto naravnim sredstvima; ona su tek preduvjet za nadnaravna.²⁵

Prevlast duha nad tijelom ne možemo postići samo naravnim sredstvima; potrebna je i presv. Euharistija

No samim naravnim sredstvima nije moguće tijelo učiniti posve pokorno duši. Grijeh je u ljudskoj duši i u tijelu nagomilao tolike ruševine da je potrebna nadnaravna snaga da se uspostavi poremećeni sklad između duše i tijela. Stoga nam Bog u svojoj neograničenoj dobroti daje i jedno nadnaravno sredstvo kojim ćemo uspostaviti sklad između duše i tijela. Po presv. Euharistiji loše nagone u tijelu umrtvljujemo i duša po njoj dobiva opet prevlast nad tijelom.

4. Tijelo Isusovo jest središte i biser svega tjelesnog svijeta

Usporedba naših tijela s Isusovim pod vidom zadovoljštine

Crkva poštuje mrtvo tijelo Spasiteljevo. Ono je bilo moćno oruđe i to krhko tijelo pridonijelo je da se udovoljilo pravednosti neograničenoga dostojanstva i time spasio ljudski rod od vječnoga prokletstva. Slava tijelu Isusovu, koje je izvršilo tako visoku zadaću! Kako bismo mi katolici mogli

²⁵ M. J. Scheeben, *Die Mysterien des Christentums*, str. 188

mrziti i prezirati naše tijelo kada ono u ekonomiji ljudi ima tako važan zadatak. I naša tjelesa mogu trpljenjem davati zadovoljštinu – u zajedništvu s mukom Isusovom – pravednosti Božjoj za naše vlastite i tuđe grijehе. Kako li mi kršćani moramo ljubiti naša tijela koja imaju tako uvišen zadatak!

*Naša su tijela s dušom po Duhu Svetom udovi
otajstvenoga tijela Kristova, a to je Crkva*

A osim toga valja uzeti u obzir da su svi kršćani sa svojim tijelima udovi otajstvenoga tijela Kristova. Cijeli je židovski narod imao zadaću biti priprava tijelu Kristovu. Krist je glava Crkve, Duh Sveti je njena duša. Duh Sveti stanuje u cijeloj Crkvi, u svim njenim udovima. Svako je ljudsko tijelo, kako veli sv. Pavao, »hram Duha Svetoga« (1 Kor 6,19). »Duh Sveti čini u cijeloj Crkvi što duša čini u svim udovima tijela.«²⁶ Zadaća je ovoga otajstvenog tijela da bude oružje duše, da bude vanjski izražaj samoga Duha Svetoga. Stoga je sveta Crkva uključivo s ljudskim tijelima najveće remek-djelo u svijetu; ono je umjetnički izražaj Duha Svetoga; po njoj gledamo dinamiku Duha Svetoga; Crkva je u službi »pravde na posvećenje« (usp. Rim 6,19).

5. Crkva je tijelo Duha Svetoga

Pokornost tijela duši uvećava sjaj otajstvenoga tijela Kristova

Ako dakle ovo veliko otajstveno tijelo – sveta Crkva – želi potpuno udovoljiti svome bližem cilju – Duhu Svetom – to mora svaki njezin ud, svaki i najsitniji mišić, svaka njena žilica, svaki njen atom biti absolutno pokoran Duhu Svetom. Naša tijela su ti udovi, mišići, te žilice, ona trebaju biti absolutno pokorna Duhu koji u njima djeluje i koji se njima služi.

Presv. Euharistija čini otajstveno tijelo Crkve

A naša će tijela, ti udovi otajstvenoga Tijela, tek onda moći potpuno postati poslušni Duhu ako kroz njih što jače struji božanski život. Zato je i u tom slučaju presv. Euharistija najjače sredstvo da sve udove toga otajstvenog tijela međusobno što jače poveže, da ih poveže s glavom, da u tim tijelima uništi svaki neposluh Duhu.

Po tijelu Crkve Kristove gledamo samoga Duha Svetoga

Po Euharistiji preporođena tijela dat će svim kretnjama otajstvenoga tijela – svetoj Crkvi – i vanjski sjaj tako da možemo reći da je vanjska djelatnost svete Crkve u historiji najdivniji ples kod kojega svaki ud čovjeka, svaki mišić izražava divnu djelatnost Duha Svetoga koji je u nama.

²⁶ Sv. Augustin, *Contra Julian*, 47 g. 2

I po uzvišenoj djelatnosti naših tijela, ako su ona apsolutno pokorna Duhu koji ih oživjava, imamo estetsku intuiciju samoga Duha Svetoga. Kao što svaka umjetnina ima vrijednost, ako po materiji dolazimo do duha koji ona očituje, isto tako po ritmici svih kršćana skupa, koji djeluju u milosti posvećujućoj, prodiremo već sada do nevidljivoga Duha Svetoga.

6. Budućnost ljudskoga tijela u raju i paklu

Sav naravni svemir željno iščekuje svoje preobraženje

Sveti Pavao apostol veli: »Smatram, uistinu: sve patnje sadašnjega vremena nisu ništa prema budućoj slavi koja se ima očitovati u nama. Doista, stvorenje sa svom žudnjom iščekuje ovo objavljenje sinova Božjih: stvorenje je uistinu podvrgnuto ispraznosti – ne po svojoj volji, nego zbog onoga koji ga podvrgnu – ali u nadi. Jer i stvorenje će se oslobođiti robovanja pokvarljivosti da sudjeluje u slobodi i slavi djece Božje. Jer znamo: sve stvorenje zajedno uzdiše i muči se u porodajnim bolima sve do sada. Ali ne samo ono! I mi koji imamo prvine Duha, i mi u sebi uzdišemo iščekujući posinstvo, otkupljenje svoga tijela« (Rim 8,18–23). Sav naravni svemir prema tome željno iščekuje nadnaravnu slavu djece Božje, onu slavu do koje čovjek dolazi samo zato što ga je Bog milostivo posinio.

Priroda može iščekivati svoju slavu tek ukoliko je ona povezana s djecom Božjom; slava naravi bit će tek odraz i izljev slave djece Božje. Sva priroda uzdiše za proslavom i bori se za nju. Apostol uspoređuje njezino sadašnje trpljenje s bolovima rađanja iz kojega se ima roditi njeno proslavljenje. No priroda ne uzdiše za tim proslavljenjem što bi to bio zahtjev njezine naravi, već uzdiše po onom duhu Božjem koji se, kako Apostol nešto dalje veli, u srcima ljudi za nas zauzima »neizrecivim uzzasima« (Rim 8,26). Tako je proslavljenje tjelesne prirode preobraženje u jedan viši bitak i u jedan viši život, kao što je za dušu njezino posvećenje i preobraženje po milosti.

Naše će tijelo uskrsnuti samo zato što se nalazi u otajstvenom jedinstvu s Bogočovjekom

Naše će tijelo postati besmrtno samo zato što će se ujediniti s Isusovim tijelom koje je po naravi besmrtno. Zato sv. Ćiril Aleksandrijski ovako tumači 6. poglavlje Ivanova Evangelijskog: »Ono što je po svojoj naravi raspadljivo ne može se drukčije oživiti nego da se ujedini s tijelom onoga koji je po svojoj naravi sam život, tj. s tijelom prvorodenoga.«²⁷ Budući da je vječni Bog ušao u smrtno tijelo i jer je prolazno tijelo bilo primljeno u krilo vječnoga Boga, to je posljednji i najviši razlog zašto će tijelo vječno

²⁷ Usp.: Scheeben, *Die Mysterien des Christentums*, str. 371–372

trajati. To je razlog zašto je tijelo pobijedilo smrt te se od tada u njemu nalazi žig vječnosti. Mi nećemo uskrsnuti i tijelom vječno živjeti jer to naša narav traži, nego što se nalazimo u otajstvenom jedinstvu s Bogočovjekom. No naše će tijelo tada biti proslavljeni; ono će biti odjeveno u slavu koja odgovara divotii i blaženstvu duše.

Nadnaravni darovi proslavljenih tijela u raju

Tijela blaženih imat će osim naravnoga savršenstva još četiri vrhunaravna dara: netrpnost (*impassibilitas*), jasnoću, prozračnost (*claritas*), pokretljivost (*agilitas*), produhovljenost (*subtilitas*).

a) Netrpnost – (*impassibilitas*). Duša će tako savršeno vladati tijelom da je svaka protivna djelatnost za tijelo isključena. – b) jasnoća, prozračnost (*claritas*). Svjetlost će biti odraz slave u duši i na tijelu. Svjetlost koja je u duši kao duhovna prima se u tijelu kao tjelesna. Zbog većih zasluga duša će biti veće svjetlosti, isto tako će biti i stupnjevitost svjetlosti u tijelu. – c) Pokretljivost (*agilitas*) znači lakoću da se kreće brzo i bez zapreke. Ovo je svojstvo u tijelu ukoliko je tijelo podložno duši kao pokretaču; to nije tek pasivno svojstvo da najlakše prima pokrete duše, već i stanovita pokretnost u samom tijelu. – d) Produhovljenost (*subtilitas*). Prestaju s jedne strane animalne djelatnosti (hranjenje, razmnožavanje), a s druge strane tijelo savršeno služi svim djelatnostima duše. Po tome tijelo može biti istodobno na istom mjestu s drugim tijelom.

Slava uskrsloga tijela nadmašuje narav i ljudsko poimanje

Tijelo će služiti duši da pokaže njenu divotu i njeno blaženstvo. Duša će se nesmetano moći služiti tijelom kao potpunoma savršenim oruđem. Tijelo će po duši postati sudionikom Božje vječnosti; ono će doći u stanje nepomičnosti i nepromjenljive mirnoće koju tek jedini Bog posjeduje.²⁸

Kao što je bila kod prvih ljudi zadaća integriteta da narav uzmogne primiti svjetlost milosti Božje, tako je zadaća proslavljenoga tijela da narav uzmogne postati čistim ogledalom za svjetlost one slave kojom se objavljuje Bog licem u lice. Uskrslo tijelo postaje posve slično onom duhu koji će gorjeti božanskom vatrom slave; to će tijelo postati izražajem one božanske slave od koje će duša izgarati.

Svjetlost proslavljenoga tijela bit će odraz beskrajnoga sjaja proslavljenе duše

Budući da mora postojati odnos između proslavljenе duše i proslavljenoga tijela, to božanska sila treba tijelu dati svjetlo koje odgovara njevoj naravi; kao što je duša dobila duhovno svjetlo, tijelo treba dobiti

²⁸ M. J. Scheeben, *Die Mysterien des Christentums*, str. 574

tjelesno svjetlo. Ovo tjelesno svjetlo mora nadilaziti narav samoga tijela i mora biti daleko uzvišenije od svakoga naravnog svjetla, kao što svjetlost proslavljenе duše nadilazi samu duševnu narav i svako naravno duševno svjetlo.

Tjelesna svjetlost ima zadaću učiniti tijelo slično proslavljenoj duši i biti odrazom slave u koju će duša biti upravljena. Oba ova svjetla podržava žar Duha Svetoga koji prožima dušu, a po njoj i tijelo i proslavljuje tijelo samo radi veze s dušom. Prema tome je slava (*gloria*) ljudskoga tijela u neku ruku samo odraz duševne slave, a obje su tek izljev božanske sile i slave koja obuhvaća i u sebe utapa cijelog čovjeka.²⁹

Proslavljeni svemir će postati dostoјnjim hramom proslavljenoga čovjeka

Važnost ljudskoga tijela prema nauku kršćanstva ukazat će nam se u još većem svjetlu ako promotrimo u kojoj će vezi naše uskrslo tijelo biti s cijelom prirodom. Vidjeli smo već na temelju filozofije da je Bog stvorio svu prirodu radi ljudskoga tijela, a tijelo radi duše, a sve ljude »s dušom i tijelom radi naše glave, koji je Krist«. Utjelovljeni Krist je središte svih ljudi i po tome cijelog svemira.

I jer znamo da će naše tijelo, koje je sazdano iz sastavnih dijelova cijelog svemira, biti proslavljen, nužno slijedi da će se ova slava morati odražavati i u svoj prirodi. Kada bi naše tijelo bilo neovisno o grijanju sunca, o životinjama, biljkama, vodi, tj. o svemu onom što ga uzdržava na životu, njegova se slava na drugom svijetu ne bi morala odražavati u prirodi; ali jer znamo da je ljudsko tijelo tek jedan dio svemirske prirode, jasno je da se slava toga dijela mora odražavati i na ostalim dijelovima. Kao što sunce nije samo za sebe vruće već grije svemir, isto tako proslavljeni ljudsko tijelo neće samo za se biti slavno, već će tu slavu saopćiti i ostaloj prirodi. I kao što se led rastopi ako na nj dođe užareno željezo, tako će slava uskrsloga tijela tako nadvisivati svu prirodu da sav svemir neće moći podnijeti taj sjaj. Slijedi da će Bog stvoriti novo nebo i novu zemlju koji će biti u istom odnosu s proslavljenim tijelom, kao što su staro nebo i stara zemlja povezani sa sadašnjim ljudskim tijelom. Ljudsko će tijelo prema tome svoju slavu saopćiti prirodi koja je s njim povezana tako te sav svemir uzmogne postati dostoјnjim stanom proslavljenoga čovjeka. Sva će priroda po tome postati dionicom one slave koja će prožimati njen glavni i vrhovni dio – čovjeka.

O blaženstvu blaženika

Postoji bitno (esencijalno) blaženstvo, a sastoji se u izravnu gledanju Boga (*visio Dei immediata*) iz čega proizlaze ljubav i radost. Uz to postoji i akcidentalno blaženstvo. U intelektu i volji blaženih ostaju razne savr-

²⁹ *Isto*, str. 581

šenosti koje su akcidentalno povezane s blaženstvom. Blaženici spoznaju i naravnim načinom Boga kao i druge stvari. U volji postoje, osim ufanja, sve njene kreposti, npr. ljubav, radost zbog prošle umjerenosti i jakosti itd. Nakon sudnjega dana blaženi će posjedovati i akcidentalno blaženstvo zbog proslavljenoga tijela.

Zbog proslavljenoga tijela u čovjeku se neće usavršiti *temeljno blaženstvo* jer tijelo ne može ništa pridonijeti intuitivnoj viziji, već će se blaženstvo tek ekstenzivno uvećavati; blaženstvo se od duše odražava u tijelu i tako blaženici u svojim tijelima imaju novu slavu i nova uživanja. I kao što je nejednaka slava duše u blaženicima, isto je tako i slava tijela. O toj stvari veli Apostol: »Drugi je sjaj sunca, drugi sjaj mjeseca i drugi sjaj zvijezda; jer zvijezda se od zvijezde razlikuje u sjaju. Tako i uskrsnuće mrtvih« (1 Kor 15,41–42). Bit će tijela u duhovnom stanju, ali će biti prava ljudska tijela s potpunim integritetom i savršenstvom koje im pripada i bez ikakvih nedostataka, po uzoru na proslavljeni Kristovo tijelo. Neće biti djelatnosti vegetativnoga života. »Ta o uskrsnuću niti se žene niti udaju, nego su kao anđeli na nebū« (Mt 22,30). No bit će djelatnosti senzitivnoga života, ali bez ikakve strasti ili pokvarenosti udova. Blaženi će vidjeti proslavljeni tijela, čut će ljudske glasove. Nemamo jasno pojmove toga budućeg života.

Blaženi će imati akcidentalno blaženstvo radi društva prijatelja. Stavoviti blaženici imaju akcidentalno blaženstvo koje se zove *aureola (coronula)*. To je privilegirana nagrada za privilegiranu pobjedu (naučavanje, mučeništvo, djevičanstvo – *doctores, martyres, virgines*).

Središte proslavljenih ljudi te proslavljeni prirode je beskrajna svjetlost proslavljenoga tijela Božjega Sina Isusa Krista

Promotrimo nadalje u kojoj je vezi proslavljeni tijelo Spasiteljevo s preobraženim svemirom! Vidjeli smo da je najdublji razlog zašto će se čovječe tijelo preobraziti: utjelovljenje Sina Božjega. Isto je i ovdje. Sav tjelesni svemir ima pravo da bude divno proslavljen jer je u tjesnoj vezi s tijelom što ga je primio Bog-čovjek. Sva je priroda, sav je svemir tako postao posvećenim hramom Sina Božjega i po tome taj hram mora odražavati svu njegovu božansku slavu. Sin je Božji sišao u prirodu i time ju je neizmjerno podigao iznad njene naravi. Nužno je da priroda odsada mora odgovarati visini na koju je podignuta; zato Sin Božji mora svojim duhom obnoviti i proslaviti sav prirodni svemir. Ova će slava prirode biti slična slavi čovječjega tijela; u jednu će ruku njena tjelesnost biti potisnuta u pozadinu i sve ono što iz nje proizlazi kao što je svojstvo kvarenja, promjenljivost, raspadljivost, a s druge će strane priroda zadobiti nadnaravnu snagu i nadnaravni sjaj. Naravni sjaj

zemaljskoga svijeta ovisi o suncu koje se nalazi tako reći u njegovu središtu; od sunca struje snaga i svjetlost na druga nebeska tijela koja o njemu ovise. Isto tako, postoji u proslavljenom svijetu jedno sunce iz kojega proizlazi nadnaravna slava. Ovo je sunce za duhovna bića Božje krilo svjetlosti koje u sebi i oko sebe okuplja sve blažene duhove. Ovo Božje krilo svjetlosti ne-promjenljivim mirom prožimlje, proslavljuje i zasićuje sve blažene duhove. *No za tjelesni je svijet nastalo novo sunce, a to je tijelo Sina Božjega*, iz kojega jedino može izlaziti i uistinu izlazi nadnaravna oduhovljavajuća i u Boga preobražavajuća slava. *Oko proslavljenoga tijela Isusa Krista, kao oko svoga središta, mora se okupiti sav preobraženi svemir*; to će tijelo biti za svemir isto što je naravno sunce za zemaljski svijet, što je Bog za preobraženi svijet duhova. Pri preobraženju će sav svemir biti u svomu sadašnjem ustrojstvu s temelja poremećen i sazdan na posve novim temeljima, na jednomu organizmu koji će biti bez mijena.

»I vidjeh novo nebo i novu zemlju jer – prvo nebo i prva zemlja uminu... I Sveti grad, novi Jeruzalem, vidjeh... I gradu ne treba ni sunca ni mjeseca da mu svijetle. Ta Slava ga Božja obasjala i *svjetiljka mu Jagajac!*« (Otk 21,1–2,23).

Sav će naravni svemir postati »novim nebom i novom zemljom«, postat će divotnim božanskim Jeruzalemom u kojem će mjesto zemnoga sunca i mjeseca u sve vijeke sjati preobraženo tijelo našega Gospodina i Boga Isusa Krista.³⁰

»Dvadeset i četiri starještine padnu ničice pred Onim koji sjedi na prijestolju i poklone se njemu – Životu u vijeke vjekova. I stavlju svoje vijence pred prijestolje govoreći...« (Otk 4,10). – »A kad on uze knjigu, četiri bića i dvadeset i četiri starještine padoše ničice pred Jagajcicom« (Otk 5,8). – »I svi anđeli, što stajahu uokolo prijestolja i starješina i četiriju bića, padoše pred prijestoljem ničice, na svoja lica i pokloniše se Bogu« (Otk 7,11–12). – »I drugi jedan anđeo pristupi i sa zlatnom kadionicom stane na žrtvenik. I dano mu je mnogo kâda da ga s molitvama svih svetih prinese na zlatni žrtvenik pred prijestoljem« (Otk 8,3).

O tijelima prokletnika

I tjelesa će prokletnika biti proslavljeni, ali u obrnutom smjeru; užasno i bolno beskonačno poniženje njihove duše i tijela u istom je omjeru kao beskrajno proslavljenje duše i tijela kod blaženika

Neizmjerna jakost Božanstva koja nadnaravnom silom preobražava i usrećuje ljudske duše i ljudska tijela istom snagom od sebe odbija grešnika i u istom ga omjeru baca pod ljudsku narav u koliko ga je mjeri htjela uzvisiti

³⁰ Mathias Joseph Scheeben, *Die Mysterien des Christentums*, str. 582–583.

iznad nje. I kao što umom ne možemo dokučiti veličinu preobraženja u kojem će blistati ljudsko tijelo, tako da je sva ljepota sadašnjega svemira prema tome sjaju tek mutna sjena, isto tako ne možemo shvatiti beskrajno tjelesno trpljenje prokletnika. Tijela će prokletnika biti obrnuta slika u odnosu na božansko preobraženja tijela blaženih. Ne možemo drukčije zamisliti stanje prokletnika nego da ih uništava nadnaravna vatra jer je njihovo stanje obratna slika nadnaravnoga proslavljenja i preobraženja. I u naravnom svijetu ne možemo zamisliti veće boli od one što nastaje uslijed vatre.³¹

I materija, koja po sebi ne posjeduje svojstvo da ravna duhom, dobiva ta svojstva od Boga na nadnaravan način. Poniženje duha ispod njegove naruvi Bog postiže na taj način da duh gubi svoju naravnu slobodu i neosjetnost i postaje nerazdruživim robom tjelesnosti. Bog tjelesnim neograničenim trpljenjem kažnjava i ponižava duše onih koji su za života svojevoljno robovali tijelu. Njihov tjelesni život bio je započeti pakao jer je obilježje pakla poniženje višega duhovnog principa pod niže tjelesno počelo. I kao što tijela blaženika svijetle uslijed vatre što dolazi od Isusa, to tijela prokletnika gore od nadnaravne vatre koja bez prestanka uništava njihovo tijelo, a da ga nikada ne uništi. I kao što Bog kod preobraženja čovjeka istom snagom dušu i tijelo uzvisuje i čini blaženim, to on ovdje istom tom snagom ponižava i muči tijelo i dušu; naravno obrnutim redom. Bog preobražava tijelo da duša potpuno zavlada tijelom oduhovljavajući ga. Poniženje tijela je u rukama Božjim sredstvo da još više ponizi dušu; tijelo ima zadaću da u svoju propast povuče i dušu. U činjenici da duša gubi svoju prevlast nad tijelom i da tijelo njome ovlada leži njena zaslужena kazna isto kao što se na potpunoj prevlasti duše nad tijelom nalazi i njezina nagrada.³²

*Radi velike slave za koju je određeno naše tijelo
Crkva traži da se ljudsko tijelo poštuje i ljubi*

Ljudsko tijelo s one strane groba čeka neopisivo uzvišena slava. Ono će biti preobraženi odraz duše koja gori Duhom Svetim. Svoju vječnost i svjetlost dobivat će ljudsko tijelo od preobraženoga tijela Božjega Sina, a svoju vječnost i svjetlost saopćit će svemu proslavljenom svemiru. Razumljivo je nakon svega toga da Crkva to tijelo neizmjerno ljubi i nastoji ukloniti od njega sve ono što bi ga moglo učiniti nedostojnim tako velike budućnosti. Poglavitno naglašava da je prevlast tijela nad duhom obilježje pakla, započeti pakao na zemlji, jer će u paklu duše koje su po naravi određene prema uzvišenosti biti ponižene pod svoju vlastitu narav; naprotiv je

³¹ U nastavku Merz donosi rečenicu kao pojašnjenje prethodne, ali ju je prekrižio. Mi je ovdje ipak donosimo: »No ta vatra nije naravna već vrhunaravna i u nepojmljivo većoj mjeri posjeduje sva posebna svojstva naravne vatre.«

³² Usp. M. J. Scheeben, *Die Mysterien des Christentums*, str. 592

prevlast duha nad tijelom započeti raj i Crkva stoga želi čovjeka već na zemlji pripraviti na tu njegovu veliku budućnost, hraneći ga što češće, pa i dnevno, presv. Euharistijom i povezujući ga tako sve čvršće s Bogočovjekom koji je postao tijelom i tako dao i našem tijelu pravo da postane dionikom vječnosti koja po naravi pripada samo Isusovu tijelu.

IV. Značenje tjelesnog urogoja.

A. Fizična Korist unijesene tjelesnog

1. Velika je korist dobre tjelesnog za tijelo.
2. Tjelesne tvojstve potrebne pa opštih i drugeone radniste, jer povoljno djeluju na duševni razvoj.

B. Morala Korist unijesene tjelesnog

1. Unutarnja tjelesnosta jača voležu
2. Prav odgoj tijela moćnu je sredstvo, da osladimo jačnu sv. cijelost.
3. Tjelesni i tjelesni urogoji se upotpunjuju jer ono koristi tijelu i dušu sv.

C. Tjelesni urogoji jefti priprava za Kristov apostolat.

91a

Faksimil jednog dijela sadržaja rukopisa Ivana Merza
o ljudskom tijelu i tjelesnom odgoju

III. LJUDSKO TIJELO U POVIJESTI

»Potrebno je da Krist vlada umom čovjeka koji mu se treba potpuno podložiti, da vlada njegovom voljom kako bi bio poslušan božanskim zakonima; da vlada njegovim srcem kako bi ljubio Boga iznad svega. Ali isto tako Krist treba vladati čovjekovim tijelom i udovima kao sredstvima, odnosno, kako kaže sv. Pavao, kao ‘oružjem pravednosti’ (Rim 6,13) da Bogu služe u nutarnjoj svetosti duša.«

Papa Pio XI., Zaključak enciklike Quas primas, 1925.

Nauk o ljudskom tijelu koji smo izložili u svjetlu filozofije i Objave, Crkva je Kristova provodila u život od svoga iskona. Ona ga je poglavito isповijedala u svojim svecima koji su svoje tijelo, svoje trpljenje, kao i svoje zdravlje stavili u službu proširenja otajstvenoga tijela Kristova. No prije nego što prijeđemo na primjere iz kršćanske povijesti, navest ćemo neke primjere iz poganske prošlosti koji pokazuju koju je ulogu ljudsko tijelo igralo kod velikih umova poganskoga svijeta.

A. SVJEDOČANSTVO POGANSKE POVIJESTI

Filozof Sokrat živio je prije 2300 godina. Mogao je podnosići najdulji post i vojničku hranu; posjedovao je silnu snagu i zdravlje i sve je ljude pretekao žilavošću svoga tijela.

Filozof Platon tvrdi da je onaj čovjek kržljav koji je razvio samo duh, a ne i tijelo. Njegovo je tijelo bilo jako razvijeno, vježbao se u gimnastičkom umijeću i stekao je toliku snagu i spretnost da se natjecao za nagradu kod Ostrujskih igara.

Krisip i pjesnik Timokveon bili su atleti. *Filozof Pitagora* je dobio nagradu kod natjecanja. *Miton Krotonski*, najbolji učenik Pitagore, bio je glasovit atleta. *Pjesnik Euripid* je bio okrunjen na Eleuzijskim igrama.

Najveći grčki govornik *Demosten* išao je i trčao uzbrdo da ojača tijelo. Jedan mu je naime prijatelj rekao razlog zašto je jednom doživio poraz u govorništvu: »Ti ne pripravljaš vježbom svoje tijelo na rad što ćeš ga morati izvršiti na govornici i tvoje je predavanje zbog tvoje zanemarenosti i bezbrižnosti blijedo i sumorno.«

Najveći rimski govornik *Ciceron* u mladosti je bio slaba tijela i slaba glasa i njegovo je tijelo bilo doskora iscrpljeno. Tada ga je počeo sustavno jačati. I tim njegovanjem svoga tijela stekao je dovoljno zdravlja i snage za velike poslove i napore kojima se poslije posvetio.

Rimski car *Julije Cezar* video je da mu tjelesna slabost smeta velikim planovima i stoga je u ratnom životu tražio da izliječi svoju slabost; trsio se da osnaži svoje tijelo dugim marševima i jednostavnom hranom. Poznato je da je osvojio mnoge zemlje.

Općenito o velikim svjetskim ličnostima. O, kako li svi pogani svojim umom nadmašuju mnoge milijune svojih suvremenika. Još se danas divimo njihovoj odlučnoj volji kojoj je uspjelo stvoriti velika djela. A ti su ljudi umjeli svladati svoje tijelo i stavili svoje zdravlje i svoju tjelesnu snagu u službu velikih pothvata.

B. SVJEDOČANSTVO KRŠĆANSKE POVIJESTI

1. Evandeoske ličnosti

Veliki se kršćani služe istim naravnim sredstvima kao i veliki pogani. I za velike kršćane vrijedi načelo »zdrav duh u zdravu tijelu« koje je zahtjev same naravi. A ta je narav od Boga i preduvjet je milosti. Stoga pogledajmo kako se ovo naravno načelo obistinjuje i na kršćanima.

Isus Krist

Svi znamo kolike je tjelesne napore podnio naš Spasitelj. Većinu života proveo je u nazaretskoj kućici u teškom tjelesnom poslu. Ovo njegovo doba kao da propovijeda svim odgojiteljima mladeži: »Ako želite da mlađež bude sposobna za velika apostolska djela kada poodraste, to joj trebate sustavno jačati i odgajati tijelo.«

I kada je tijelo već jednom mrtvo, Crkva ga prati svojim divnim misaonim obredima na zadnje počivalište – u posvećenu zemlju. Bez pretjerivanja možemo reći da nema ni svjetovnoga naziranja ni vjere koja bi ljudskom tijelu dala veće dostojanstvo od kršćanstva. Čovječe je tijelo tako uzvišeno da naše poimanje ne može ni pojmiti tu visinu uzvišenja. Jedno je pravo ljudsko tijelo bilo u otajstvenoj, hipostatičkoj vezi sa samom drugom Božanskom osobom. Zar ima uopće stvorenenja koje bi bilo podignuto na tako uzvišeni stupanj kao ljudsko tijelo.

Sveti Josip

Sveti Josip je jačao svoje tijelo napornim tesarskim radom. On bi mogao biti uzorom svim učiteljima tjelovježbe jer je skoro trideset godina

vodio brigu o tjelesnom odgoju Spasitelja. Njegova je briga bila da se sva tjelesna svojstva Isusova što više usavrše, da Isusovo tijelo bude zdravo te tako postane kadro podnijeti sve velike napore svoga apostolskog života. »Nad Izraelom veličanstvo njegovo, u oblacima sila njegova!«, veli Ps 67,35 o Spasitelju.

Presveta Djevica Marija

Čitamo u Svetom pismu, i to u Prvoj knjizi ljetopisa, da je kralj David prikupio sa svih strana najveće i najljepše dragocjenosti samo da Bogu uzmogne sagraditi što dostojniji hram. S Libanona je dovezao najljepšu cedrovinu, iz Fenicije najdragocjeniji mramor, a iz Ofira najskuplje kovine, najčišće zlato. I pošto je sve to skupio, još se tuži na svoje siromaštvo: »Ovo je velik posao, jer neće biti za čovjeka dvor nego za Gospodina Boga« (1 Ljet 29,1).

Da, zaista, da se uresi hram Božji, sve blago ovoga svijeta neće nikada moći udovoljiti toj uzvišenoj zadaći.

Gospod Bog je već u početku znao, prije nego li je stvorio svijet, da će njegov jedinorođeni Sin sići na zemlju i da će devet mjeseci stanovati u krilu Blažene Djevice Marije. Razumijemo zašto je on to tijelo učinio savršenim i beskrajno lijepim; ta u njemu se nije imala samo čuvati škrinja zavjeta, kao u bogatom hramu Salomonovu, već se iz njega imao roditi najljepši čovjek, Isus Krist; a jer je dijete obično slično ocu i majci, to je i Marija morala biti beskrajno lijepa. Marija je, kako kažu katolički bogoslovi, po svojoj ljepoti, u neku ruku »započeti Krist«. Jedino je Isus Krist nadmašuje svojom ljepotom.

Ljepote se Isusove i Marijine odražavaju i na tijelu ostalih ljudi. Kada je naime Gospod Bog stvarao tijelo Adamovo, prvoga čovjeka, pomicao je istodobno na Isusa koji će se roditi iz potomstva Adamova. Zato je i Adam, prije negoli je sagriješio, bio pravo remek-djelo ljepote: najljepši stvor, odsjev ljepote samoga Isusa Krista.

U Adamu je bila besmrtna duša, urešena božanskim darom milosti posvetne. A ta je duša stanovala u njegovu tijelu; pristajalo je zato da Gospod Bog smjesti beskrajno dragocjenu ljudsku dušu u jedno lijepo tijelo. To je Tvorac i učinio. Adamovo je tijelo bilo zdravo i lijepo. A kako li je tek lijepo i zdravo bilo tijelo Marijino čija je duša daleko uzvišenija od Adamove? Ta Marija je iza Riječi Božje, Isusa Krista, najuzvišenije stvorene Božje; ona po svojoj veličini dolazi odmah iza Boga. Da nas vjera ne uči da postoji samo jedan Bog, jamačno bi nas njen ljepota zanijela tako da bismo je počeli obožavati.

Tijelo Marijino nije bilo samo savršeno lijepo, ono je bilo i savršeno zdravo. Na njoj nijesu bile posljedice istočnoga grijeha. Njeno joj je zdrav-

lje dopušтало да сјетила на савршени начин примају све дојмове ванjsкога свјета те да их тако пренесу у душу и да затим тјело изврши све one заповиједи које су долазиле из njene душе.

Tako је ето битно обилježје Марије – склад, гармонија. Склад је владао између njene душе и njena тјела, склад је владао у свим дијеловима njena тјела. Не чудимо се зашто су се највећи умјетници свјета трсили приказати лјепоту и да ни jednome nije uspjelo prikazati je onako lijepu као што ona zaista jest. Sam Gospod Bog је bio tako узнесен njenom лјепотом да је пророку nadahnuo cijelu jednu knjigu u kojoj se slavi Marijina лјепота. То је *Pjesma nad pjesmama* u kojoj читамо sljedeće rečenice: »Sva si lijepa, prijateljice moja, i nema mane na tebi« (Pj 4,7); »O najljepša међу женама« (Pj 5,9); »Gle, kako si lijepa, prijateljice moja, gle, kako si lijepa« (Pj 1,15); »Kako су krasni koraci tvoji«(Pj 7,2); »Kako si lijepa i kako si ljupka, o najdraža, међу milinama!«(Pj 7,7).

Apostoli

Oni су били ljudi velike tjelesne snage који се нису тако лако уморили. Nahranili су pet tisuća ljudi, а к томе жене и djecu. Odmah nakon тога teškoga posla cijelu су се ноћ svojom lađicom probijали kroz oluju i valove.

Sveti Pavao

Imao је по naravi slabo тјело, ali ga је sam učinio vrlo žilavim i otpornim. Evo што је sve podnio: »Od Židova primio sam pet puta po četrdeset manje jednu. Triput sam bio šiban, jednom kamenovan, triput doživio brodolom, jednu ноћ i dan proveo sam u bezdanu. Česta putovanja, pogibli od rijeka, pogibli od razbojnika, pogibli od sunarodnjaka, pogibli od pogana, pogibli u gradu, pogibli u pustinji, pogibli na moru, pogibli od lažne braće; u trudu i naporu, često u nespavanju, u gladu i žeđi, često u postovima, u studeni i golotinji!« (2 Kor 24–27).

Već smo u prvom teološком dijelu наše rasprave pokazali како је sv. Pavao mnogo držao до ljudskoga тјела; како је kršćane podsjećao да су njihova тјела hram Duha Svetoga i udovi Kristovi; да njegово тјело nije bilo tako otporno, ne bi on постao apostolom народа.

2. Borba s herezama

Crkva је doskora zapочела јестоку борбу против hereza које су naučavale да је ljudsko тјело princip zla и да га треба uništiti. Ona vodi борбу proti maniheizmu (3. st.) koji забранjuje tjelesni rad. Prisciljanizam, koji је дошао нешто kasnije, nijeće stvaranje i uskrsnuće тјела. Ovim riječима Koncil u Bragi (561. g.) осуђује ово krivovjerje: »Ako tko drži да je ljud-

sko tijelo stvoreno od vraka... i stoga i ne vjeruje u uskrsnuće tijela, kao Manihej i Priscilijan, neka bude proklet« (Denzinger, G. S.; 1911., str. 242). Taj je nauk Crkva kasnije branila protiv sekte Waldenza 1208. g. (D., str. 421, 425). Četvrti lateranski koncil (1215. g.) izričito i nepogrešivo je definirao da je ljudsko tijelo dobro (Denzinger, str. 428). Ovu dobrotu tijela još izričitije definira Firentinski sabor (1441. g.). U buli *Cantate Domino* veli se: »Presveta Rimska Crkva najčvršće vjeruje, isповijeda i propovijeda, jedan istiniti Bog... jest svega *vidljivoga* i nevidljivoga stvoritelj koji, kada mu se prohtjelo, u svojoj *dobroti* stvori sva duhovna kao i tjelesna stvorenja: dobra zaista, jer su stvorena od najvišega dobra; tvrdi da *narav nije ništa zlo*, jer svaka narav, ukoliko je narav, jest *dobra* (D., 706)... Čvrsto vjeruje, isповijeda i propovijeda da je svako stvorenje Božje dobro« (D., 713). Ovaj je nauk ponovno istaknuo Prvi vatikanski koncil g. 1870. (D., 1783., 1805.)

3. Sveci, redovnici, odlični muževi

Monasi

Pravilo sv. Benedikta, osnivača zapadnih monaha, traži pet sati tjelesnoga rada dnevno. Taj je red po tome pravilu pretvorio neprohodne pustinje u plodne livade i napučio je Europu divnim kanonima pjesmama i svojim katedralama. Monasi su radili, kako je to odredio njihov osnivač, svojim rukama. Njihov je glavni cilj bio da tijelo učine i sačuvaju sposobno za molitvu i duhovna vježbanja, a time su usput civilizirali Europu.

Srednji vijek

To je bilo jamačno razdoblje u kojem se posvetila velika pozornost tjelesnim vježbama. Osim jahanja i ratnih vježbi srednji je vijek gajio razne vrste igara koje su se tek u najnovije vrijeme počele uvoditi u Europi.³³ Samo viteštvvo, koje daje posebno obilježje tome velikom vijeku, pokazuje kako se u to doba cijenilo tjelesno zdravlje i tjelesna vještina jer se smatralo da svaki vitez mora staviti svoje tijelo u službu Bogu, domovini i časti. Vitez je morao braniti pravicu, a progoniti nepravdu, štititi udovice i sirote. On se borio protiv nekrsta i svoju je krv proljevao za svetu vjeru. Viteški red templara bio je u početku strah i trepet nevjernicima. Ovi su vojnički redovnici bili dužni dobro se hraniti da zadobiju što više tjelesne snage koju je iziskivao njihov ratnički život.

U srednjem vijeku plemići su se vježbali sve od djetinjstva. Morali su steći dovoljno tjelesne snage da uzmognu nositi teške oklope onoga vre-

³³ Vidi: Clanne Jusserand, *Les Sports dans l'ancienne France*.

mena i da se uzmognu služiti teškim oružjem. S renesansom je započelo propadanje zdravih sportova; ova je iz svježega zraka prenijela mnoge igre u zatvorene prostorije.

Iz franjevačkoga Pravila i Generalne konstitucije

»Braća, kojоj je dao Gospod milost za rad, neka rade vjerno i s pobožnim čustvom tako da odstranivši lijenost, neprijateljicu duše, ne ugase u sebi duha molitve i pobožnosti komu treba da sve vremenito služi« (Regula, C. V.).

»Braća laici neka marljivo rade, bilo u vrtu, bilo moleći milostinju, bilo služeći bolesnima, bilo u drugoj kojoj službi u samostanu koja im je naložena po poslušnosti jer su i u tu svrhu primljeni u red« (*Constitutio Generalis* br. 246).

»Mjesni poglavari neka osobito na to paze da se nitko u samostanu ne poda lijenosti; stoga neka se brinu da braća klerici i svećenici, svaki prema silama i sposobnostima, marljivo i s duhom pobožnosti nastoje oko nauka, božanskoga oficija, dijeljenja sv. sakramenata, propovijedanja riječi Božje i oko književnoga rada« (C. G., br. 247).

»Koji se bave duhovnom pastvom i naucima, nijesu vezani na ručni rad« (C. G., br. 251).

»Kada koji od njih oboli, ostala braća dužna su ga dvoriti onako kako bi željela da se njih dvori« (Reg. C. V.).

»Kako su po zapovijedi naše sv. Regule braća dužna dvoriti bolesnoga brata onako kako bi željeli da se njih dvori i kako se, općenito govoreći, ovoj zapovijedi ne može udovoljiti bez uređenih bolnica (*valetudinaria*), neka se pobrinu poglavari da se u svakom samostanu u udobnijoj strani uredi mjesto s kapelicom i svim potrebnim, prema broju braće, u kome će se ove, kada obole dvoriti, niti ih se smije odavle pustiti prije nego potpuno ozdrave« (C. G., br. 338).

»Povrh toga želimo da svaka provincija u zdravom i udobnom kraju ima veću bolnicu gdje će se moći skupiti bolesnici iz čitave provincije« (C. G., br. 339).

»Osobitu pozornost trebaju poglavari posvetiti staroj i slaboj braći, kojima je i te kako podvorba nužna« (C. G., br. 343).

»Nikome od studenata neka se ne dopusti izlaziti iz samostana radi privatnih ili samostanskih stvari niti da kupe milostinju. Po dogovoru s poglavarem, radi odmora, *slobodno im je kadšto poći na šetnju*, i to zajednički u pratnji magistra ili drugoga kojeg svećenika« (C. G., br. 102).

»Svi, podložnici kao i poglavari, neka u jelu, odijelu i svim stvarima što su za život potrebne žive zajednički, neka među braćom ne bude nikaa-

kve razlike, niti se smije koga drugima pretpostavljati osim ukoliko to traži opravdana potreba ili bratska ljubav« (C. G., br. 294).

»Po svetom evanđelju slobodno blaguju od sviju jela koja im se po nude. Neka ne jašu, osim ako su na to nuždom ili bolešću prisiljeni. Braća neka poste od svetkovine Sviju svetih do rođenja Gospodnjega. Koji pak svojevoljno propuste korizmu i traje punih 40 dana, koju Gospodin svojim svetim postom posveti, bili blagoslovljeni od Gospoda, a koji ne budu htjeli, nisu obvezani. No drugu četrdesetnicu do uskrsnuća Gospodnjega dužni su postiti; inače pak nisu dužni postiti osim u petke. U slučaju očevide nužde nisu braća vezana na tjelesni post« (Regula C. III.).

»Oni koji su položili zavjete neka imaju jednu tuniku s kapucem, a drugu koji bi je htjeli imati bez kapuce. Koji su u nuždi, mogu nositi obuću. I svekolika braća neka se odjevaju s jednostavnim odijelom te ga mogu krpati vrećama i drugim prostim suknom s blagoslovom Božjim« (Reg. C. II.).

»Vanska odjeća neka je lanena i po kakvoći sukna, boji i obliku svuda jednakata. Unutarnje tunike neka su isto od lana, a koje ipak mogu biti od tanje i manje grube vrste« (C. G. br. 138).

»Za potrebe bolesnika i za odjeću ostale braće neka se samo ministri i kustodi marljivo brinu po duhovnim prijateljima prema zahtjevu mjesta, vremena i studenih pokrajina kako im se bude svidjelo prema potrebi« (Reg. C. IV.).

»U svakom samostanu neka se urede zajedničke radionice da se svima može udovoljiti u potrebi habita, tunika, hlača i drugih stvari i tu neka se na zajedničkom mjestu čuvaju odijela kojegod vrste i neka se odrede braća koja će to čistiti, krpati i vjerno čuvati i pojedincima, kad ustreba, dijeliti« (C. G. br. 297).

»Braća neka sebi ništa ne prisvoje: ni kuće, ni mjesta, ni ikoje druge stvari, već neka poput putnika i tuđinaca na ovom svijetu u siromaštvu i poniznosti Bogu služeći pouzdano prose milostinju« (Reg. C. VI.).

»Redovit način opskrbe potrebnim stvarima za jelo, odijelo i druge potrebe neka bude iz dolična rada kako tjelesnoga, tako i duševnoga, osobito u duhovnoj pastvi, tako da kao nagradu za svoj posao ponizno primaju braća potrebite stvari. Kada im se ne poda nikakva nagrada za rad ili ova nije dovoljna za mnoge i različite potrebe, kao vjerni sinovi Patrijarha ubogih, neka se uteku pouzdano stolu Gospodnjem proseći milostinju od kuće do kuće« (C. G. br. 325).

Iz životopisa sv. Franje od sv. Bonaventure

»Za vrijeme dok je bio zdrav jedva kada je uživao kuhanu hranu, a i onda ju je začinio pepelom. Što tek da kažem o užitku vina kada joj ni vo-

dom, za vrijeme žedni, nije htio posve udovoljiti. Gola zemlja bila je često krevet umornom tijelu; često je spavao sjedeći naslonivši glavu na kamen ili na drvo; zadovoljan siromašnom tunikom služio je Gospodu u golotinji i studeni. Upitan kako može podnosiću toliku studen, odgovori: 'Ako bukti u unutrašnjosti našoj težnja za nebeskom domovinom, lako tada podnosimo izvana studen.'«

»U početku pokorničkoga života bacio se češće u zimsko doba u jarak pun leda, s jedne strane da domaćega neprijatelja posve pokori, a s druge da nježnu odjeću stida (tijelo) sačuva od ognja požude. Kada ga spopala tjelesna požuda, svukao je odijelo i počeo se nemilo bičevati: 'Na, brate magarče, to tebi treba, sada podnosi udarce. Tunika je za redovnika, znak je svetosti, ne dolikuje ona požudnom; ako možeš uteći, uteci.'«

»Kada mu je liječnik savjetovao da se usteže od suza, reče: 'Nije pravo, brate liječniče, da iz ljubavi do vida, koji nam je zajednički s muhamama, odbijemo pohod vječnoga svjetla, jer nije duh poradi tijela, već je tijelo poradi duha primilo dar vida.' Izmučen bolešću sklonuli su ga da je olakšao oštrinu mrtvenja. To ga je napunilo tolikom sramotom te je uskliknuo: 'Nije pravo da me narod drži za pokornika, a da se ja u potajni mesom hranim.' Pred mnoštvom građana, svezanim užetom oko vrata, govorio je neka ga ne cijene kao duhovnoga čovjeka, već neka ga preziru kao tjelesnoga i sladokusnoga.«

»Što je mislio o pokori i trapnji svjedoče riječi: 'Grješnik može postiti, moliti i mučiti vlastito tijelo, ali jedno ne može, a to je da bude vjeran svom Gospodu. U tom nam se valja slaviti, ako Bogu vraćamo svu slavu i sve njeni darove pripisujemo.' Videći pretjeranu strogost kod svoje braće rekao im je: 'Braćo, neka ne teži vaše srce za postovima već za ljubavlju.' Učio ih je, veli sv. Bonaventura, neka budu razboriti, neka ne slijede razboritost tijela, već onu što ju je Isus učio i čiji život je najuzvišeniji naš primjer.«

Sv. Klara

Kao gore spomenuti monasi, sv. Klara želi da tijelo ne smeta molitvi. »Tijelo neka je toplo kod molitve«, preporuča ta svetica. Tjelesni rad i zdravlje u njenim očima jesu preduvjet dobroj molitvi.

Sveti Ignacije

Njegov životopisac tvrdi da možda ni jedan vitez nije imao tako izvježbano tijelo kao on. Još kao starac bio je snažan i pun vatre. Sv. Ignacije se brinuo da njegovi učenici ne bi zanemarili brigu za tijelo koje je najbolje oruđe duše. On piše godine 1536.: »Sa zdravim tijelom možete zaista mnogo učiniti. A s bolesnim? Zdravo je tijelo moćno sredstvo da se ispune velika djela, dobra kao i loša; loša kod ljudi lošega značaja, dobra kod ljudi dobra značaja kod kojih je sva volja upravljena prema Bogu, našemu Gos-

podu« (Epist. Ign., str 250). Kada govori o ljubavi prema bližnjemu, veli: »Naprstak svetosti s izvanrednim zdravljem može više učiniti za spasenje duša nego izvanredna svetost s naprstkom zdravlja« (Epist. Ign., str. 566). Njegovo pravilo određuje tjelovježbu: »Svi skolastici, osim ako rektor ne prosudi da valja učiniti iznimku, moraju pred ručkom ili večerom četvrt sata upotrijebiti za tjelesno vježbanje« (Pravilo br. 49).

Kada je sv. Ignacije osnivao svoj red, pješice je prevalio 4880 km, a na jednomu jedinom putovanju 1640 km. Koliko li mu je tjelesno zdravlje pomoglo da proširi slavu imena Isusova! On je bio uvjeren da su junaci ovoga svijeta i junaci Crkve istoga kova; razlikuju se jedino po svojim cijevima. Zato se ne čudimo što on veli: »Čovjek koji se u svijetu ne može probiti ni u isusovačkom redu neće moći naprijed dok oni koji imaju potrebna sredstva za sjajne uspjehu u životu, to su i za red sjajni ljudi.«

Sveti Franjo Ksaverski

Ovaj je svetac pješice po Indiji prevalio mnoge kilometre noseći sa sobom prtljagu, a sve sa željom da osvoji duše.

Sveti Stanko

Mladi je Stanko pješice prevalio put od 1930 km preko Alpa. Zaustavio se tek u Rimu, nakon što su se za njim zatvorila vrata novicijata.

Pater D. Aduarte

Kineski gusari ga probodu. Pritisne ruku na otvorenu ranu i zaustavi krv, gmizao je zatim po lađi i slušao isповјед umirućih vojnika, dok se nije onesvijestio. P. Aduarte radio je u duhu svoga reda.

Isusovci

Kroz njemačke šume i španjolske doline, preko zelenih irskih poljana i sve do klanaca Škotske, isusovci su si prokrčili put pješice, putničkom palicom u ruci upravo kako to traži pravilo njihova osnivača: »Naši neka putuju pješice.« Na taj se način njihovo zdravlje učvrstilo jer je hodanje najbolja vježba tijela.

Velika sv. Terezija

Piše jednoj redovnici: »Najveću brižljivost posvetite svom zdravlju. Priuštite si sve što trebate za oporavak... Pustite kraju pokoru u to vrijeme kušnje.« Na drugom mjestu piše: »O, moj Bože, željela bih si krepko zdravlje da ti uzmognem bolje služiti!« Veli da duhovni život zakržlja ako tijelo kržlja. Svojoj djeci veli: »Ta za ljubav Božju pripazite na vaše tijelo jer ono mora često služiti duši i priuštite si malo razonode i zabave, idite na svjež zrak.«

Sveti Franjo Saleški

Bio je sjajan mačevalac i jahač. Nekim lošim mladićima se nije svidjelo što svetac svagdje uspijeva. Htjeli su mu uništiti ugled dokazavši da je kukavica. Držali su da je njegova prijaznost znak slabosti. Jednoga ga dana dočekaju iz busije i napadnu. No on se upusti u borbu, razoruža ih, prisili ih da pokleknu i da zatraže milost. Kasnije se penjao uz brdo Mont Blanc. A da nije imao snažno tijelo, ne bi imao najmoćnjega zemnog sredstva za svoj apostolski rad.

Piše 1619. jednoj redovnici: »Sačuvajte vaše tjelesne sile za službu Božju. Često moramo napustiti naše duhovne vježbe jer smo se zbog nestasice razboritosti odveć izmučili radom.« Majci Angélique Arnauld, poglavarici samostana Port Royal, piše: »Spavajte uredno. Malo jesti, teško raditi, duh izmučiti brigama, a tijelu uskratiti san, isto je kao kada se hoće pomoći izmršavljenom konju dobiti mnogo rada, a da mu se ne dade dovoljno hrane... Ići na zrak, šetati, razonoditi se radosnim i ugodnim zabavama, ići u lov, to su dobre zabave. Da se čovjek njima uzmogne poslužiti, dosta mu je obična razboritost koja svakoj stvari daje njeni mjesto, vrijeme, mjeru« (Sv. F. Saleški, *Vie dévote*, III, 31). Isti je svetac nadalje govorio: »Kršćanin mora ljubiti svoje tijelo kao živu sliku utjelovljenoga Spasitelja« (Sv. F. Saleški, *Vie dévote* III, 23).

Garcia Moreno, glasoviti predsjednik Republike Equador

Priroda mu je dala sve sama divna svojstva za uspješno djelovanje. Stasit je bio i uspravan, snažno građen; sve je očitovalo čovjeka neiscrpive djelotvornosti. U nemirnim je vremenima od ranoga jutra do kasne noći sjedio na sedlu i njegovo je gvozdeno tijelo izdržalo svaki umor. O njemu je papa Pio IX. rekao: »Da je on kralj jednoga moćnog naroda, tada bi Papa imao nekoga tko bi ga branio u ovom svijetu.«

O'Connell

Isto je tako bio snažan glasoviti borac za slobodu katoličke Irske. Jako tijelo i jaki su živci potrebni da u običnom životu uzmognemo što bolje vršiti Isusov apostolat.

Heroizam poniznosti misionara u Japanu i jedne redovnice

Jako tijelo i jake živce trebamo imati da bolje uzmognemo podnositи uvrede za Krista. Tako su jednom misionaru u Japanu na javnoj ulici u lice pljunuli, a on je bez ikakve uzrujanosti izvadio rubac i otro si lice. Isto je tako jedna redovnica iz reda *Malih sestara siromaha* koje idu prosliti hranu za nemoćne starce za koje se brinu dobila jak udarac u lice kada je išla prosliti milostinju za svoje starce. Mirno je odgovorila: »To je za mene i zaslужila sam to. Molim, dajte mi sada nešto za Kristove siromahe.« Ovako junačka djela samoodrivanja djeluju na ljude. No jaki su živci za to potrebni.

Zaključak o svecima

Pratimo sv. Ignacija kako prevaljuje više od tisuću milja, franjevca kako pješači kroz čitave kontinente, sv. Franju Saleškoga kako se vere vrle-tima tražeći ljudske duše, sv. Vinka Paulskoga kako ide za robovima, sinove sv. Dominika kako svoje drvene čamce na leđima nose kroz šikare – od rijeke do rijeke. Sve su to pojave vođa; njihova su tijela čvrsta kao željezo. To su naša braća i uzori Orlova.

4. Pape

Papa Pio X.

Još kao kardinal i patrijarh Venecije piše svojim bogoslovima: »Moja je želja da vidim kako moja mladež napreduje u pobožnosti i znanju, no isto toliku važnost polažem na njihovo zdravlje o kojem kasnije u velikoj mjeri ovisi vršenje njihove dužnosti.« Njegov životopisac F. A. Forbes ova-ko govori o papi Piju X. (str. 73): »On, koji je u mladosti živahno sudjelovaо kod igara sjemenišnoga života, veliku je važnost polagao u sve ustanova koje su služile tjelesnom krijepljenju omladine. Prigodom Papina zlatnoga svećeničkog jubileja, 23. rujna 1908., priredilo se u dvorištu Belvedere Vatikana natjecanje Međunarodnoga sportskog kongresa. ‘Od srca blagoslivljam vaše igre i zabave’, rekao je prigodom nastupa jednoga talijanskog katoličkog gimnastičkog udruženja. ‘Odobravam vaše gimnastičke vježbe, vaša takmičenja u čamcima i pješačenju, vaše izlete u gore i sve ostalo jer vas ova razonoda čuva *lijenosti*, koja je početak svih opačina, i jer ovo prijateljsko natjecanje ima biti *simbol* za natjecanje u težnji prema kreposti... Budite jaki da sačuvate vašu vjeru i da je branite, budući da je toliki gube; budite jaki da ostanete vjerni sinovi Crkve, budući da se toliki na nju podižu; budite jaki da svladate sve zapreke koje ćete sresti živeći po katoličkoj vjeri; budite jaki za zaslugu sebe i na korist vaše braće.’«

Isti je Papa rekao 26. rujna 1908. nakon što je u Vatikanu blagoslovio mnogobrojne gimnastičke odjele: »Crkva hoće *zdrav duh u zdravom tijelu*; tko veli drukčije, laže.«

Papa Pio XI.

Poznato je da je sadašnji Sveti Otac imenom Ahile Ratti jedan od najuvaženijih alpinista Italije. 30.–31. srpnja godine 1889. otkrio je prvi s don Grassettijem put na Monte Rosso s istočne strane. Taj je pothvat trajao više od dvadeset sati. U gori ih je zatekla noć. Ahile Ratti je tom prilikom skoro nastradao. U svojoj glasovitoj *enciklici Quas Primas* o Kristu Kralju on se poziva, s obzirom na tijelo, na riječi sv. Pavla: »Treba konačno da Krist Kralj vlada u tijelu i njegovim udovima koja moraju služiti kao

orude unutarnjoj svetosti duša ili, da se poslužimo riječima apostola Pavla, 'i udove svoje dajte Bogu za oružje pravednosti' (Rim 6,13).«

Sveti je Otac primio 11. studenog 1924. katoličku omladinu i pohvalio ju je što se bavi i tjelesnim odgojem »jer se radi o tome«, dodao je, »da se duši dade snažna *pomoć*; ne radi se o tome da se bavimo sportom radi sporta, ne radi se o tijelu radi tijela, već o tijelu radi duše, o materijalnom radi duhovnoga«.

Katoličkim skautima cijelog svijeta rekao je 8. studenog 1924.: »U misi koju smo jutros služili jedan je stavak iz pisma Apostola Galaćanima koji biste morali često čitati. U tome pismu Apostol veli da nije dovoljna narav, već se hoće i duh. Nije dovoljna srčanost, nisu dovoljne materijalne sile. Tamo gdje jedino materija vlada, veli Apostol, tamo ne može biti ništa drugo nego nasilje, neumjerenost, nečistoća. Tamo gdje nasuprot gospodari i vlada duh, tu su sve slasti ljubavi, sve miline ljubavi. Ove riječi kao da su pisane za vas da u njima tražite ljepotu i slavu vašega života. Snagom i srčanošću ne samo da se odvažite krenuti na putove zemlje i naći strmovite staze, već još više da uspijete odgojiti volju, držati tijelo pod vodstvom duha na putu dužnosti i onda kada je ona teška zbog protivnih okolnosti ili zbog unutarnjih poteškoća koje stavlju zapreke.«

Papa gimnastičarima

Kardinal Gasparri uputio je 25. II. 1925. u ime pape Pija XI. posebnu poruku *Međunarodnom savezu katoličkih gimnastičara* koja glasi:

»Sveti Otac mi daje ugodnu dužnost da vam saopćim njegovu živu radost zbog plemenite obavijesti. Radostan je što vrlo zaslužni Sportski savez talijanskih katoličkih društava nastavlja svojim opsežnim programom prošlosti i zove u Rim zastupnike svih katoličkih Sportskih saveza svijeta da do nogu namjesnika Isusa Krista *javno ispovijedaju svoju čvrstu vjeru* i drži da zbor katoličkih organizacija za tjelesni odgoj neće manje pridonijeti da se postigne plemeniti cilj i to da se omladina *učini kršćanski i tjelesno čvrstom*. Nadajući se da će budući međunarodni kongres dati poticaja drugim kasnijim uspjesima prema tako plemenitu cilju, Sveti Otac blagoslovio rad za organizaciju kongresa, kao što blagoslovio i one koji ravnaju Sportskim pokretom katoličke omladine cijelog svijeta i sve članove njihovih vrlo zaslužnih udruženja. – Kardinal Gasparri.«

Pape i tjelesne vježbe

Vrlo je zanimljivo promatrati kako i ozbiljni ljudi sve povoljnije sude o tjelesnim vježbama, sportu i tjelesnoj kulturi uopće. Osobito je to zanimljivo promatrati u intimnoj povijesti pojedinih papa. Vrijeme je u razvoju sve modernijih kulturnih tekovina srušilo mnoge predrasude o neozbiljnosti sporta. Tako npr. dok bi u Italiji, a osobito u Rimu, bilo još za

pape Pija IX. sasvim čudno da svećenik vozi bicikl, to je s vremenom ušlo u običaj i bicikl je postao ne samo sportsko oruđe, nego zgodno prijevozno sredstvo i u svećeničkoj službi.

Nego prijeđimo na pojedine pape i njihovo specijalno zanimanje za tjelesne vježbe, naravno u najopćenitijem smislu.

Pio IX., u mladosti plemički odgojen, veoma je volio jahanje, što mu je inače i kao papi bilo omogućeno jer nije bio zatvoren u Vatikanu, nego je obilazio razna mjesta crkvene države.

Leon XIII. nije mnogo mario za konje, ali zato nije prezirao druge grane sporta. Posebno je volio plivanje u kojem se je prije nego što je postao papom vrlo rado natjecao. Jedan njegov životopisac pripovijeda da je u Livounneu 1853. g. zadvio sve prisutne svojim plivačkim trikovima na otvorenom moru. Inače je volio marširati, i to sitno i ritmički, po engleskoj metodi. Dok je bio mlad, veoma je volio i skakati.

Na osobit način Leon XIII. volio je lov. Pred Bogom može biti i najveći krščanin veliki lovac kao što to čitamo u povijesti sv. Huberta i kao što to i danas vidimo kod M. Francisa Jammesa, jednoga od najjačih modernih katoličkih književnika. Kao mladi student Leon XIII. boravio je tijekom praznika u Carpinetu (kraj Rima) i provodio vrijeme najviše lovom, bilo puškom, bilo zamkama, kako je to onda bilo u modi. Kada je postao papa, morao je dakako ostaviti svoju najmiliju zabavu jer nije mogao pucati u vatikanskim vrtovima, ali je ipak i dalje lovio ptice sa zamkom i kojekakvima vabilima te bi ih kasnije puštao. – Leon XIII. volio je vatikanske vrtove i uredio ih. Nabavio je za njih mnogo životinja razne vrste. Francuzi su mu jednom poslali nekoliko papiga, a jedna među njima bila je dresirana tako da je jako i vrlo dobro kričala: »Živio Papa-Kralj!«

Pio X., Leonov nasljednik, nije toliko mario za uređivanje vrtova i nasada koliko za šetnju. Pio X. nije bio ni lovac, ni plivač, ni jahač, ali je volio najnaravnije, najstarije i najzdravije forme tjelesne vježbe: hodanje. Poduzimao je kao mladić duge šetnje te kada je postao patrijarh Venecije, gdje nije mogao dugo šetati vodenim ulicama, svako bi se jutro izvezao na krasni otok Lido i tamo bi dugo šetao kroz sjenovitu šumu. U 66. godini uspeo se je u Alpama na Monte Grappa (1800 m) pješice, bez konja i bez ikakva prijevoznoga sredstva. Kada je kardinal Sarto postao papa Pio X., svatko je govorio da će mnogo fizički trpjeti bez široka zraka i onih zdravih velikih šetnja koje je imao u Veneciji. Istina, teško je bilo velikom pješaku da se ograniči na Vatikan, ali zato je on u svoj program unio dnevne šetnje. Osobito je čudilo dvorjanike što Pio X. nije volio da ga kod tih šetnja prate te bi znao reći: »Zar ne mogu napraviti dva koraka sam? Čemu tolike straže i pratnje kao da sam kakva opasna ličnost koju traži policija?« On je bio blage i slatke

naravi, ali je uz to energično i rezolutno znao narediti strogim gardistima da ga puste na miru dok je na svojoj omiljeloj šetnji u apsolutnoj slobodi i sam.

Benedikt XV. nije posjedovao mnogo fizičke snage, a uz to nije se baš oduševljavao za široki zrak i druge ekskurzije. Bio je više kancelarijski čovjek. Uza sve to zadržao je kod šetnje običaje svoga predšasnika Pija X.

Sadanji papa Pio XI. uvijek je silno volio gibanje na širokom zraku, vježbe i duge ekskurzije. Poznata je golema intelektualna i duševna snaga bivšega bibliotekara Ambrožjanuma i Vatikana. Kao naknadu za svoj bibliotekarski rad imao je mons. Achille Ratti (budući Pio XI.) svoje običaje i uživanje u teškom i napornom sportu u alpinizmu. Nitko ne poriče da je današnji Papa bio »alpinist amater« kakva samo treba tražiti. Od vremena do vremena poduzimao je izvanredne ekskurzije po Alpama sa svojim grupama najjačih mladića alpinista. Između svoje 25. i 40. godine poduzeo je Achille Ratti u Alpama nekoliko ekspedicija koje će kao slavne uspomene vječno ostati u analima alpinizma. Njegov neustrašivi i ustrajni duh nije mirovao dok nije svladao najveće opasnosti i popeo se na Mont Blanc, Monte Rosa, Mont Cervino, Jungfrau itd. Dok se je penjao na Monte Rosu, zapao je s čitavom družinom u opasnost da se posve izgubi. Skoro dvadeset sati bili su u neizvjesnosti pred gotovom tragedijom. Pronicavo oko i prisutnost duha našega alpinista sretno je riješilo problem i on otkriva najzgodniji put koji se od onda u Alpama zove »Via Ratti«.

Dok je bio u Varšavi kao apostolski nuncij, Klub alpinista u Desiju imenuje ga 1921. počasnim članom. Jasno je da takav veliki turist ne može mirovati ni u Vatikanu, tim više što je on čovjek gibanja i široka zraka, više nego Pio X. On svako jutro i popodne ide na šetnje, i to jakim, sistematskim hodom i intenzivnošću staroga alpinista kojem Italija duguje otkriveni put na Monte Rosi. Hodanje je za Pija XI. nešto bez čega ne može biti. On mora hodati, i to hodati do umora da tako nadoknadi sve one satove rada i prezaposlenosti. Njegove šetnje su higijenske naravi i više polagano hodanje kroz aleje i nasade perivoja. On pače šeće i zimi, po kiši i studeni, premda su ga liječnici 1924. g. od toga odvraćali.

Ovo nekoliko slika iz života rimskih papa neka unese nove pobude i više smisla za tjelesne vježbe i odgoj kojega preko njih unosi naše Orlovstvo.³⁴

5. Crkva se brine za ljudsko tijelo i tjelesni odgoj

I sami su katolići bili često jednostrani i zanemarivali su kulturu tijela. Zaboravilo se da je prema katoličkom shvaćanju čovjek cjelina i da se Crkva

³⁴ Ovaj 4. dio *Pape* u ovom djelu Ivana Merza o tijelu i tjelovježbi jest u stvari članak Dušana Žanka pod naslovom *Pape i tjelesne vježbe*. Objavljen je u prilogu *Orao – Glasnik Hrvatskoga orlovnstva* koji je izlazio kao podlistak u časopisu *Mladost*, god. VI., br. 7, 1926., str. 218–220. Na kraju toga članka stoji ova rečenica: Po knjizi Carla Pretija *Papes et cardinaux dans le temps moderne* napisao D. Žanko.

svom žestinom borila protiv manihejskoga krivovjerja koje je smatralo da je tijelo princip zla. Crkva je uvijek stupala zlatnim vrhuncima, onim srednjim i najuzvišenijim putom koji se uzdiže iznad dva ponora: s jedne strane iznad zanemarivanja tijela, a s druge strane iznad njegovanja tijela na štetu duha.

Pomislimo još kako sv. Crkva ljubi ljudsko tijelo i kako ovu svoju ljubav iskazuje u svetoj liturgiji. Ona ga posvećuje svetim sakramentima: škropi ga vodom na sv. krštenju, hrani ga andeoskom hranom sv. pričešću, pomazuje uljem sv. krizme, a na samrti jača posljednjom sv. pomasti.

Sveta se Crkva ne moli samo za ljudske duše, već i za ljudska tijela: »Neka nam bude, Gospode, primljeno nebesko otajstvo za obnovu duše i tijela«, moli ona u popričesnoj molitvi na osmu nedjelju po Duhovima. »Tajne što ih primismo... neka nas zaštite i tjelesnim pomoćima«, moli na treću nedjelju po Uskrstu. A kod zadnje pomasti svećenik izgovara: »Ovim pomazanjem neka ti udijeli Bog svetost duha i zdravlje tijela.« A Koncil u Toursu što ga je sazvao Karlo Veliki već g. 813. tvrdi o posljednjoj pomasti: »Ne smije se malo cijeniti lijek ove vrste koji utažuje bolove duše i tijela (kan. 48).«

Protestantsko bogoslužje zabacuje tjelesnost; njihova je služba Božja hladna jer se neće da koriste onim divnim stvarima što je Bog stvorio: zlatom, srebrom, dragim kamenjem itd.

A crkveni zakonik traži od rektora sjemeništa da bogoslove »osim toga potakne da se vjerno drže zdravstvenih propisa i da drže čista odijela i tijelo« (Can. 1369, 2). A odredbe koje je Sveta Stolica izdala za sjemeništa pokazuju kako Crkva računa sa zdravljem svojih bogoslova (vidi: *Pravila za sjemeništa Italije od 18. 1. 1908.* – Bonne Presse, IV, 276).

Zborovanje tjelesnoga odgoja u Italiji god. 1923. stvorilo je sljedeću rezoluciju: »Budući da katolički odgoj predstavlja supstancialno jedinstvo između tijela i duše i podređenost tijela duši, on pretpostavlja također jedan moral; stoga tjelesni odgoj, ako želi biti djelotvoran, treba se nadahnjivati na temeljnim načelima katoličkoga čudoreda.«

Kršćanstvo nam ne prepušta na volju da li ćemo naše tijelo odgajati ili ne. Njemački su biskupi službeno naglasili: »Zdravo se njegovanje tijela slaže ne samo s naukom kršćanstva, već je *ono upravo zapovijed*. Zato i komentar službenih biskupskih odredaba veli: 'Kultura tijela za nas nije samo potreba vremena već velik čudoredni zadatak. Jednom će od nas Gospod Bog tražiti račun kako smo postupali s našim tijelom.'³⁵

³⁵ *Um Sitte und Sittlichkeit.* Ein Kommentar zu den Katholischen Leitsätzen und Weisungen zu verschiedenen modernen Sittlichkeitsfragen in Verbindung mit anderen katholischen Verbänden hrsg. von der zentralstelle der Katholischen Schulorganisation. - Verlag der Katholischen Schulorganisation in Düsseldorf 1926., str. 49

Naravni ^{metafizički} i Oltovske tjelesnje

Oltovska tjelesnja jest metodičko - zduotano vježbanje fizičkoga tijela. Njen je naravni blizgi cilj, da se tijelo stane bože rasinje i tako postane što zdravije, jače, te spostvuje /gejze ali tanjuzato da se duševne energije tako poveća, te one predobije prelast nad tijelom. Oltovske tjelesnje

* No metafizički cilj Oltovske tjelesnje jest da ~~postane~~ a zdravljem i zdravom

a) da u razvoju i slaganju tijelu uspostaviša integritet - t.j. prelast duha nad tijelom - što su ge nari preodlefi izgubili učenim grishom

b) da tako nareći tijelo stvaramo u slugu povećanju nade, da u nain bližnjih (Rim Bl, 3, 9)

c) da "dorsius nedatatak neofici" (Kris torih).

Da Oltovska organizacija uemoće potpuniti ovaj naravni i metafizički cilj, to kaže očlanova da se služe ovim metodama: trajeziju tjelesnom, tijelom napornim, ^(redom) trajeziju Va poglavito primarnim preveste Eukaristije, bez kipe ^{dusa} ne može da dobije prelast nad tijelom.

Poštovna Oltovska tjelesnja odgoja jest spostrovi lijepe tijelo. Ja lijepe tijelom Oltovska postice ne ide, jer su Katolički socialisti apostolati. Koji je posebi cilj Oltovska Katolskog, varno je poglavito arrivano: zdravo tijelo, Oltovska

Faksimil rukopisa Ivana Merza iz knjige o ljudskom tijelu i tjelesnom odgoju. (Vidi tekst na str. 263)

Drugi dio

ZNAČENJE

TJELESNOGA ODGOJA

Motto:

Kršćanstvo nam ne prepušta na volju da li ćemo naše tijelo odgajati ili ne. Njemački su biskupi službeno naglasili: »Zdravo se njegovanje tijela slaže ne samo s naukom kršćanstva, već je *ono upravo zapovijed*. Zato i komentar službenih biskupskih odredaba veli: 'Kultura tijela za nas nije samo potreba vremena već velik čudoredni zadatak. Jednom će od nas Gospod Bog tražiti račun kako smo postupali s našim tijelom.'«³⁶

1. Metafizika tjelesnoga odgoja

Naravni cilj orlovske tjelesnog odgoja

Orlovska tjelovježba jest metodičko, zdravstveno vježbanje ljudskoga tijela. Njen je *naravni bliži cilj* da se tijelo što bolje razvije i tako postane što zdravije, jače te spretnije i ljepše, ali samo zato da duševna energija tako ojača te ona zadobije prevlast nad tijelom. Dakle, *najbliži cilj* tjelesnoga odgoja jest samo tijelo: čisto, zdravo, snažno, spretno i lijepo tijelo.

Metafizički cilj orlovske tjelovježbe

Trostruki je cilj orlovske tjelovježbe: a) da u razvijenu i zdravu tijelu uspostavljamo integritet, tj. prevlast duha nad tijelom – što su ga naši praroditelji izgubili istočnim grijehom; b) da naše tijelo na taj način stavljamo

³⁶ *Um Sitte und Sittlichkeit. Ein Kommentar zu den Katholischen Leitsätzen und Weisungen zu verschiedenen modernen Sittlichkeitsfragen.* Hrsg. von der zentralstelle der Katholischen Schulorganisation. –Verlag der Katholischen Schulorganisation in Düsseldorf 1926., str. 49.

u službu posvećenju naše duše i duša naših bližnjih (usp. Rim 6,13 i 19); c) da dopunjamo »što nedostaje Kristovim mukama« (usp. Kol 1,24).

Da Orlovska organizacija uzmogne postići naravni i metafizički cilj, to traži od članova da se služe ovim *sredstvima*: tjelovježbom, tjelesnim naporom (radom), trapljenjem, primjerima iz života svetaca, a poglavito primanjem presvete Euharistije bez koje duša ne može dobiti prevlast nad tijelom.

Daljnji primarni cilj tjelesnoga odgoja

Odgoj svih sposobnosti duše jest daljnji cilj tjelesnoga odgoja koji se diferencira u tri vida: a) *spoznanje* tjelesne i duševne: brzo i pravo shvaćanje, situaciju jasno uočiti, točno mjeriti i prosuditi, jasno bitno pronaći, novo stvarati; b) *osjećanje* – sređivanje organskih osjeta i tjelesnih osjećaja s time povezanih: otklanjanje neugodnih tjelesnih osjećaja (probavnih, seksualnih itd.), stvaranje pozitivnih, ugodnih tjelesnih osjećaja (osjećaj zdravlja, samosvijesti, poniznosti, srčanosti te estetskih osjećaja); c) *volja*: brzo odlučivanje (inicijativa), brzo i dobro izvođenje (s najmanje snage – najveći učinak), mirna ustrajnost unatoč najvećim poteškoćama, smisao za materijalne voljne čine (umjerenost, red, pravednost, obzirnost, podložnost).

Daljnji sekundarni cilj tjelesnoga odgoja jest da tijelo postane ogledalom duševnoga života što uključuje ove vidove: a) nagonski, b) pojmovni, c) estetski, d) vjerski, e) voljni.

Posljedica orlovskega tjelesnog odgoja jest spretno i lijepo tijelo. Za lijepim tijelom Orlovstvo posebice ne ide jer za katolički socijalni apostolat omladine, koji je cilj Orlovstva kao takva, važno je poglavito i u prvom redu razvijeno i zdravo tijelo. Kultura tjelesne ljepote kao takve, kao što su ritmičke igre i vježbe, dolaze u Orlovskej organizaciji samo utoliko u obzir ukoliko pomažu socijalni apostolat, a ne ukoliko formalno pomažu odgoj lijepoga tijela.

U sadašnjem stanju pale naravi ljudsko tijelo ima dvostruku bitnu zadaću

Tijelo u stanju posljedica istočnoga grijeha ima danas poglavitu zadaću da pomaže duši kod ostvarivanja dviju najvažnijih stvari: kod posvećivanja vlastite duše i posvećivanja duša naših bližnjih. Tjelesni odgoj ima stoga u prvom redu i glavnu zadaću da tijelo učini sposobnim da vrši ove dvije glavne i najvažnije zadaće. Naši udovi moraju biti, kako veli sv. Pavao, »Bogu za oružje pravednosti« i »pravednosti – do posvećenja« (Rim 6,13 i 19).

Nebitna zadaća ljudskoga tijela

Tek kada je ovo postignuto – kada smo ukrotili strasti, usavršili tijelo i učinili ga zdravim – tj. kada smo učinili tijelo podložno duhu za vršenje najpotrebnijih stvari, tj. ono nužno za vječno spasenje duša – onda možemo prelaziti i na manje važne stvari kao što su ritmički plesovi koji imaju zadaću pokazati kako tijelo po svojoj naravi treba biti potpuno pokorno duhu u svim njegovim mislima i osjećajima, kako tijelo mora biti potpun odsjev duševne dinamike. »Pronašlo se da prava, istinita ritmika koja hoće biti u tijelu izražajem preživljavanja duše, da je ona tek stvar malenoga broja umjetnički osobito nadarenih ljudi. S ritmičkim se diletantizmom ne postiže ništa. Komu je Bog dao sposobnost da plesom izražava duševno proživljavanje, taj neka, potpunoma svjestan odgovornosti što je ima prema sebi, umjetnosti, ljudima i Bogu – započinje svoj trnoviti umjetnički život.«³⁷

Bliži cilj svladavanja tijela i tjelesnih vježba mora biti primanje presvete Euharistije

Naravni odgoj tijela preduvjet je i priprava nadnaravnog. Kao što je kod naših praroditelja milost bila cilj integritetu, tj. potpunoj suglasnosti naravnih tjelesnih moći, to je analogno harmonija koju postizavamo između duše i tijela raznim sredstvima vanjskoga odgoja (tjelesni rad, djela tjelesne trapnje, tjelovježba) stvaranje preduvjeta da u naše tijelo uđe Tijelo Gospodnje. I kao što je i za naše praroditelje milost bio slobodan dar Božje dobrote koji nije postulat naravi, isto je tako za naše tijelo presv. Euharistija dar Božji koji nadilazi našu tjelesnu narav. Milost je cilj integritetu; integritet jest posuda u koju ulazi milost; Euharistija treba biti cilj naših tjelesnih vježbi; naša tijela trebaju postati dostojarne posude presv. Euharistije.

Odgoj tijela bez presvete Euharistije je nepotpun

Budući je zadaća odgoja tijela učiniti ga poslušnim duhu, stoga je svaki odgoj nepotpun bez primanja presv. Euharistije. Tjelesno trapljenje i presv. Euharistija ona su dva sredstva koja se nadopunjaju i koja uspostavljaju onaj poredak koji je porušio istočni grijeh. Tjelesnim naporom (trpljenjem) i Euharistijom duh dobiva opet prevlast nad tijelom, a duh postaje poslušno oružje u rukama duše.

³⁷ Um Sitte und Sittlichkeit. Ein Kommentar zu den Leitsätzen und Weisungen zu verschiedenen modernen Sittlichkeitsfragen. Verlag der Katholischen Schulorganisation, Düsseldorf, 1926., str. 86.

2. Fizička korist umjerene tjelovježbe

Velika je korist dobre tjelovježbe za tijelo

Koja je tjelesna korist od tjelovježbe? Tjelovježba se treba vršiti u prirodi, pod vedrim nebom. Zrak i sunce dva su moćna sredstva tjelesnoga razvoja. Ako se dakle pod tim uvjetima vježba, krv se pročišćuje kroz kožu, pluća i srce postaju zdraviji; štoviše, i probava se bolje vrši ako trbušni mišići stupe u jaču djelatnost.

Izravna posljedica fiziološke djelatnosti svih ovih organa jest bolja izmjena tvari i pravilniji razvoj cijelog ljudskog tijela. Zglobovi i mišići postat će gibljiviji i razvit će se snažan i zdrav čovjek koji će pobjedosno odolijevati svim uzročnicima bolesti.

Široka prsa koja vidimo na ličnostima staroga vijeka znače maksimum snage i otpornosti pluća i srca. Snažni obli trbušni mišići koje vidimo na starim kipovima dolaze do razvjeta upravo onim vježbama i kretnjama koje su potrebne da probavni organi dobro rade.

Osim toga su široka prsa, jaki trbušni mišići itd. i najskladniji kao plod tjelovježbe, što jasno pokazuje da dobra tjelovježba djeluje i na razvoj tjelesne ljepote. Ne radi se tu o čovjeku lijepa lica i snažnih mišica na ruci. Tijelo zdrava čovjeka je poput lanca čija je svaka kuka jednako zdrava; što mu koriste jaki mišići na ruci ako su mu srce i jetra kržljava. No dobrom tjelovježbom dobivamo jasan pogled, otmjen nastup i dostojanstveno držanje glave. Sve ovo daje posebnu ljepotu i onom čovjeku čiji su potezi lica možda nepravilni.

Tjelesne su vježbe potrebne za đake i duševne radnike jer povoljno djeluju na duševni razvoj

Tjelesne vježbe upućuju mladića kako će dobro disati i pomažu njihovu probavu. Važno je osobito za đake koji uče da žile dovedu u mozak što čišću krv. Tko duševno radi, a tijelo zanemaruje, postaje sumoran i ne može duševno dobro stvarati. Za đake je vježbanje tijela također odmor. Prava je higijena rada ako se nakon duševnoga rada tjelesno radi. Tjelovježba koja rastereće mozak izvanredno je dobar protulijek protiv duševnoga prenaprezanja. Zato se s pravom veli: »Znanje u iscrpljen tijelu isto je što i mač bez drška ili top bez podnožja« (Lafette).

3. Moralna korist umjerene tjelovježbe

Ustrajna tjelovježba jača volju

Vježbanje je umrtvljivanje loših nagnuća. Iziskuje se dobar značaj da se dan u dan, od godine do godine uvijek vježba s nastojanjem da se bun-

tovno tijelo utjera u red. Veliko je svladavanje potrebno ako želimo, kako veli sv. Ignacije, »sačuvati naše zdravlje i našu snagu za službu Božju«.

Prema tome je vježbanje mišica u vrlo tijesnoj vezi s voljom. Već kod djeteta volja se počinje očitovati činima mišića. Naša se volja jača ako čine opetujemo. A rad mišića, koji se umaraju, dolazi do granice trpljenja. Sva se ljudska narav opire trpljenju i potreban je napor volje da se svlada trpljenje i da se nastavi s provođenjem započetoga napora unatoč lijnosti koja uvijek hoće da prestanemo. I jer je duša supstancialno povezana s tijelom, to i duša sudjeluje u tjelesnim vježbama. To je neprestana pobjeda duše nad tijelom, a osobito onda kada duša ovim tjelesnim vježbama bez prestanka utiskuje značajku razboritosti. Kako li ustrajnost u svladavanju tjelesnih poteškoća djeluje na odgoj volje! Više vrijede mala, ali ustrajna djela, negoli velika djela iznebuha i na velike skokove. Glasoviti je francuski propovjednik Bossuet više volio mala dnevna i običajna nastojanja negoli izvanredne napore kod kojih se čovjek dići velikim zamašajima, ali s kojih se duboko pada. Više je volio ustrajna, jednostavna nastojanja jer su ova teža i mučnija.

»Upravo je mladiću potrebno sustavno odgajanje tijela, i to ne samo radi tjelesnoga zdravlja i snage, već prije svega zato da tijelo postane krotko oruđe duše. Izvan svake je sumnje da pravo odgajanje tijela, koje se pravilno provodi, može predusresti cijeli niz duševnih zapreka. Suvišna snaga nalazi ventil i tijelo koje se buni radije se uslijed snažna svladavanja pokorava duši. K tomu još dolazi da pravi tjelesni odgoj budi i čudorednu snagu. I upravo u onim godinama kada je mladić najmanje sklon svakom moraliziranju može se na ovaj posredan način mnogo učiniti za odgoj njegove volje i njegova značaja.«³⁸

P. Agostino Gemelli, OFM, o tjelesnom odgoju katolika

U Torinu se 2. svibnja 1926. održala proslava dvadesete obljetnice Saveza talijanskih katoličkih gimnastičara. Tom je prigodom p. A. Gemelli, franjevac, rektor Milanskoga katoličkog sveučilišta, održao važan govor o značenju tjelesnoga odgoja u svjetlu katoličkoga učenja. Istaknuo je da je tjelesni odgoj kod omladine tek dio općega odgoja i da je tjelesni odgoj vrlo važan da se odgoji *čist naraštaj*. Njegove su riječi: »Fizički odgoj, kako traže katolici koji su našli potporu u znanosti, služi velikim dijelom da se postigne cilj da se *omladina sačuva čista* jer suzbija utjecaj iskvarene i loše okoline. Osim toga fizički odgoj daje disciplinu organizmu i služi iznad svega da se *odgoji volja* i daje svakom mladiću vlast nad samim sobom.«³⁹

³⁸ Um Sitte und Sittlichkeit. Ein Kommentar zu den Katholischen Leitsätzen und Weisungen zu verschiedenen modernen Sittlichkeitsfragen. Hrsg. von der zentralstelle der Katholischen Schulorganisation. – Verlag der Katholischen Schulorganisation in Düsseldorf 1926., str. 60.

³⁹ Bollettino ufficiale dell' Azione Cattolica Italiana od 1. VI. 1926., str. 52.

To su riječi jednoga od najuvaženijih talijanskih naučenjaka. Sličnu su izjavu nedavno dali *svi njemački i svi austrijski biskupi* u svojim biskupskim konferenijama naučavajući da kršćanstvo *zapovijeda* zdravu brigu za tijelo. I Orlovstvo je u našim krajevima došlo do istih rezultata i imamo već više dokaza kako je orlovska tjelovježba jedno od najboljih naravnih sredstava da omladina nadvlada napasti s kojima se suočava u doba sazrijevanja. No Orlovstvo se služi i presv. Euharistijom koja je najbolje vrhunaravno sredstvo da se odgoji čist naraštaj, da tijelo postane potpuno poslušno duši.

Pravi odgoj tijela snažno je sredstvo da mladež sačuva sv. čistoću

Odgoj čistoće računa s time da se i tijelo odgaja. Snažno se tijelo lakše pokorava duhu; živci se tjelovježbom učvrste, a istrošene se stvari iz tijela izlaze. Tijelo na taj način ne postaje samo vanjski čisto, već i iznutra. Napasti su tijela time svedene na najmanju mjeru, a kada dođu, to osjete da je volja gospodarica živaca. Naravno, to vrijedi za onaj tjelesni odgoj koji se vrši u pravom duhu; bez nadnaravnoga se duha sva kultura tijela može staviti u službu grijeha.

U odgoju spolnoga života ne smijemo kulturi tijela pripisati najvažniju ulogu, ali joj ne smijemo pripisati ni maleno značenje. Gimnastika i plivanje, pješačenje i igra čine radost, donose nove ideale, nove težnje, nove misli i na taj način odvraćaju pozornost omladine od spolnoga maštana i to u doba kada je sav njihov čuvstveni život pod utjecajem spolnosti. Kultura tijela daje omladini zanimanje i čuva je od skitanja i ulice koja je grobar nevinosti. Tjelesne vježbe također jačaju udove i živce, pospješuju dobar san i tako otklanjaju razne slike iz mašte koje potiču na sjetilni čin. Tjelesne su vježbe prije svega važne za onoga koji duševno radi, za one koji mnogo sjede ili koji moraju raditi u zatvorenim prostorima. »Ne smijemo zaboraviti da je velik dio naše omladine po nasljedstvu seksualno nezdrav. Ovo bolesno nasljedstvo više djeluje što je tjelesni organizam kržljaviji. Da, u mnogim je slučajevima upravo slab tjelesni ustroj, cijelo prenapeto i nervozno biće tek dio ovoga nezdravog nasljedstva. Tjelesnom djelatnošću može se s uspjehom protiv ovoga djelovati. Čim je tijelo jače, čim su živci otporniji, to je pod istim uvjetima to lakša seksualna borba... Osim toga, ne smijemo zaboraviti da neke vježbe ne samo da duh odvraćaju od spolnoga nagona, već i čovjeka duševno pridižu... Slične sam dobre učinke mogao ustanoviti kod gimnastičkih vježbi, kao kod plivanja i veslanja.«⁴⁰

»Higijenski kao i čudoredni razlozi moraju uvjeriti omladinska društva da posvete najveću pozornost vršenju najraznovrsnijih tjelesnih vježbi. Pješačenje, gimnasticiranje, sport, igra, plivanje, sklizanje itd. ne smiju se

⁴⁰ Vidi: Karl Mosterts, *Jünglingsseelsorge*, Herder, 1920., str. 185.

smatrati nimalo kao privjesak ostalom društvenom životu. Njegovanje tjelesnoga zdravlja i njega tijela štoviše pripada u *bitne* zadaće općega odgoja omladine... Također je u čudorednom pogledu vršenje tjelesnih vježbi od najveće važnosti. Bukteće i razvijajuće se sile i sokovi u godinama razvijanja iziskuju energičnu i krepku djelatnost; preobilna mladenačka snaga treba izravnjanje, jedan objekt na koji se može usmjeriti. Na taj se način i pridiže mašta omladine i čuva od stranputica. Tjelesne vježbe prema tome tvore *bitno sredstvo* koje ne valja podcijeniti i koje podupire vjersko-moralnu poduku u borbi protiv neumjerenosti i čudoredne razuzdanosti.⁴¹

U duši mladića koji se razvija nastaju neodređene čežnje. Uzakuju mu se nejasne slike, a mašta počinje svukuda vrludati. Dobra je tjelovježba moćno sredstvo da preuranjeni senzualizam ne bi obuzeo njegovu dušu. Tjelovježba je također ventil gdje on oslobađa svoje suvišne fizičke energije. Mladićevo tijelo, koje je u razvoju, treba kretanje kao što duša treba istinu. Zadaća je dobrog odgoja da neobuzdanu tjelesnu energiju na metodičan način disciplinira. Tako se prebrodi kod omladine kriza puberteta i tjelesni je odgoj prema tome jedno od vrlo važnih naravnih sredstava za odgoj čistoće. Stoga sam tjelesni odgoj nije kadar odgojiti čist naraštaj; treba biti povezan sa sredstvima duševne i moralne, a poglavito vrhunaravne naravi. Ako je, dakle, tjelesni odgoj povezan s odgojem duha i vrhunaravnim sredstvima, imat će dvostruko važnu zadaću: uklonit će opasnosti maštice i preobilje tjelesne snage. Tako će mladiću krepost postati lakša i mladić koji se bori s napastima imat će više preduvjjeta da ih svlada. Dobra tjelovježba i dobar tjelesni odgoj može prema tome Crkvi iskazati najveće usluge pri odgoju čistoga naraštaja.

Odricanje, trapljenje i tjelesni odgoj se upotpunjaju

Postoji li možda opreka između odricanja, svladavanja (trapljenja), kako ga želi Katolička Crkva, i zdravoga tjelesnog razvoja? Zapamtiti valja da odricanje (trapljenje) ne smije biti samo sebi ciljem. Trapljenje je tek *sredstvo*. Za čim teži to tako »zloglasno« sredstvo? Ono hoće *pomoći* čovjeku da dostigne ideal ljudskoga savršenstva, a taj se sastoji u *prevlasti* otmjenijega dijela naše naravi nad manje otmjenim, duše nad tijelom. Ova prevlast treba postići stalnu ravnotežu svih naših moći. Ideal za kojim težimo jest slobodan duh koji će orlovskim krilima dati da leti prema svome vječnom Počelu, da tamo traži svijetlost i da tako ugasi svoje neizmjerne težnje koje ga muče i to tako da se pri tome tijelo posve pokorava prevlasti duha i tako postane sudionikom neizmjerne sreće koja je napunila dušu; pokorno tijelo mora sjaj toga svog zadovoljstva nadaleko širiti.

⁴¹ *Jugendfürsorge und Jugendvereine*; ein Handbuch herausgegeben unter Mitwirkung von Vereinspräsides von Dr. August Pieper M-M. Gladbach, 1910., str. 210.

Znamo da naša sjetila ne žele služiti duši; ona se bune protiv te prevlasti; stoga je potrebno svladavati naše tijelo, obuzdavati ga kako bismo ga ukrotili. Mora se opet uspostaviti pravi poredak da tijelo opet učinimo slugom, sredstvom. Ako se dakle tijelo buni, valja ga ukrotiti.

Tko želi da mu duša bude slobodna, da mu duh bude sposoban za velike stvari, a srce spremno na svete požrtvovnosti, tko želi da se osloboди najžilavijega nasilnika i najnedostojnijih nasilja, tj. onih tamnih strasti koje nam skrivaju nebo i svjetlost, što taj treba raditi? Treba podrediti tijelo disciplini duše! Treba biti umjeren u jelu i piću, treba raditi do umora i podvrgavati se zdravim tjelesnim naporima. Jednom riječju, sva sjetila treba strogo disciplinirati i usmrtiti valja sve ono što se u paloj naravi protivi višem životu. Tko tako živi, taj bez prestanka ističe prevlast duše, taj umnogostručuje svoje sile. Tako oslobađa svoje tijelo od propadanja koje je nužna posljedica raznih neumjerenosti. I, eto, trapljenje teži upravo za tom ravnotežom, za tom prevlašću duše nad lošim nagnućima tijela. Ovakvo je trapljenje nužno sredstvo da se postigne onaj ideal za kojim ne samo svaki kršćanin, već svaki čovjek mora težiti. Tjelovežba i trapljenje, odričanje i od dozvoljenih užitaka u jelu, piću itd. moraju ići ruku pod ruku.

4. Tjelesni odgoj jest priprava za Kristov apostolat

Crkva zapovijeda umjerenu brigu za tijelo

Preuzv. gosp. biskup Lugana, mons. Bacciarini, napisao je u svojoj korizmenoj poslanici: »Nisu rijetki pisci koji nažalost ne poznaju katolički nauk te optužuju Crkvu da je protivnica zdravstvene njegе tijela. Krivo sude jer se je Crkva uvijek brinula za prikladno njegovanje tijela, a posebice za fizički odgoj; ona ga osobito nalaže roditeljima prema djeci, a preporučuje svima kao stvar koja je posve u skladu s razumom i kršćanskim zakonom.«⁴²

Pravim tjelesnim odgojem možemo steći preduvjet apostolskoga rada

Katolička Crkva hoće da se u čovjeku razviju sve njegove sile, dakle i tjelesne. Kako već vidjesmo, kršćanstvo daje tijelu veliko značenje u intelektualnom i moralnom životu, pa i u čisto vjerskom. Monasi su tjelesno radili da budu sposobniji i svježiji za razmatranje o vječnim istinama. Tijelo u kršćanstvu ima, kako se iz svega vidi, i veliko značenje u vrhunaravnom životu; svladavanjem našega tijela možemo postići i svetost. A fizički i intelektualni odgoj te svetost preduvjet su za svaki apostolat. I, eto, vidjeli smo kako tjelesni odgoj vrši važnu zadaću kao pripravu za apostolat.

⁴² Luganski biskup Bacciarini, *Korizmena poslanica »Za čudoređe našega naroda«*, Lugano, Švicarska, 1926., str. 6.

Razvijeno i zdravo tijelo moćno je sredstvo apostolata

Ljudsko je tijelo poput glazbala na kojem treba svirati velik umjetnik – duša. Ako je to glazbalo loše, badava će se trsiti umjetnik da izvede lijepе glasove. A ako je dobro, svi će mu se diviti. I ako taj umjetnik zasvira na dobrom glazbalu, njegova će duša izravno govoriti dušama drugih ljudi; neće se ni zamijetiti da se služi sredstvom glazbala. Kada je tijelo u potpunoj vlasti ljudske duše, to duša na duše bližnjih tako reći izravno djeluje. Ako je tijelo loše, to je ono zapreka djelovanju duše. Prema tome kršćanin može pomoći zdrava tijela apostolski djelovati na duše svojih bližnjih.

Crkva nam stoga i veli da je tjelesni odgoj dužna priprava i važno *sredstvo* apostolata i to ukoliko ono pridonosi da se odgoji potpun čovjek. Tjelovježba, atletizam i slične stvari ne smiju biti ispraznom igrom, već pripravom za život katoličkoga apostolata. Crkva nam veli: ako stupamo, ako trčimo, ako vježbamo, to naša jedina težnja ne smije biti da dobijemo nagradu i steknemo slavu, već da svladamo *naša loša nagnuća* te se uzmognemo što bolje staviti u službu Krista Kralja. Svojim tjelovježbenim nastojanjem ne smijemo težiti da steknemo propadljivu krunu, već nagradu u vječnosti. Mislimo li mi katolici uvijek na to dovoljno?

Često je obilno urodila žetva, ali ako su radnici odveć slabi da kose, žetva se neće nikada moći ubrati. Ako su naša tijela našom vlastitom krivnjom kržljava i slaba, ako smo vlastitom krivnjom oboljeli, kolike li duše koje žele čuti u privatnom i javnom životu uvjerljivu i oduševljenu ispovijest u Krista raspetoga ostaju bez utjehe, pobude i vodiča!

5. Šteta od neumjerene tjelovježbe

Pretjerani kult tijela štetan je. Već se u starom vijeku upozorilo da su često najjači atleti bili i najnemoralniji ljudi. I danas vidim gdje pretjerana odanost sportu kvari karakter omladini: postaje častohlepna, okrutna, surova.

Glavno načelo za svaku ljudsku djelatnost primijenjeno na tjelovježbu

»Čovjek je stvoren da Gospodina Boga svoga hvali, da ga štuje, da mu služi i da tako spasi svoju dušu, a ostale stvari na zemlji stvorene su radi čovjeka, da mu budu od pomoći da postigne svrhu za koju je stvoren. Odatle slijedi da se čovjek smije njima poslužiti toliko koliko ga podupiru u njegovu određenju, a toliko treba da ih se otrese koliko ga u tome priječe želeći i birajući jedino ono što nas više dovodi k svrsi za koju smo stvorenii« (*Načelo i temelj iz Duhovnih vježba sv. Ignacija Loyolskoga*).

Iz toga slijedi da se čovjek treba služiti tjelovježbom ukoliko ona čovjeku pomaže da postigne svoj cilj, a treba je se odreći ukoliko ga od njega odvraća.

Koji je cilj prave tjelovježbe, dovoljno smo pokazali. No nažalost, kao što se s jedne strane tjelesni odgoj zanemaruje, to se negdje opet pretjeruje: od sredstva se učinilo ciljem. Stoga treba postaviti granice tjelovježbi.⁴³

Ne smije se pretjerivati u brizi za tijelo

Švicarski biskup Bacciarini piše: »Ljudsko tijelo jest najplemenitiji stvor Stvoritelja, a ukoliko je posvećeno sakramentima, jest živi hram Duha Svetoga, no ipak je ono ispod od duše i nije dopušteno dobrobiti tijela podrediti interesu duše jer su oni daleko uzvišeniji bilo radi njihove unutarnje otmjenosti, bilo radi vječne sudbine prema kojoj teže. Evanđeљe Isusa Krista naglašava na svakoj svojoj stranici da je tek jedna stvar uistinu i iznad svega nužna: spasenje duše. Nijedna se stvar koja nanosi štetu spasu duše nikada ne može dopustiti tijelu. Iz ovoga su najvišega razloga mučenici Božji svoje tijelo radije dali razmrskati, negoli da im se duša okalja. Bijahu to djeca, mladići, djevojke i starci koji su bili jači od muka. I na njihovim je grobovima pisano: 'A duše su pravednika u ruci Božjoj... Očima se bezbožničkim čini da oni umiru... ali oni su u miru'« (Mudr 3,1–3).

Loše posljedice pretjerana naprezanja

Jedna od najobičnijih zloporaba tjelesnoga odgoja jest pretjerano naprezanje. To je velik umor i to ne samo onih organa koji su vršili radnju, već i cijelog organizma. Ako je umor prekoračio stanovitu mjeru, postaje općenit i prenosi se na sve organe i sve funkcije. Tako umor djeluje i na one organe koji nisu previše radili ili koji su s njima bili tek posredno povezani. Kada čovjek trči, srce i pluća se umaraju, dok recimo noge i ne osjećaju umor. Umor nastaje kada je potrebna energija iscrpljena i organ koji radi traži pomoć kod rezervnih energija ili kod živčanih središta. Čovjek je tada svjestan da valja »sve sile napeti« i ako se to češće zbiva, može doći do potpune iscrpljenosti koja je štetna svim organima, a nekim napose kao mozgu; stoga vidimo često kod mladića živčana poremećenja. Razne neuroze i neuropatije posljedica su ovoga prenapinjanja živčanih središta.

6. Crkva i materijalistička tjelovježba

Do mnogo gorih zloporaba tjelesnoga odgoja dolazi uvijek u čisto sportskim udruženjima, to jest u onakvim društvima gdje tjelesni odgoj nije podređen duhovnom cilju, već se vježba radi vježbe same. No osim ove tjelesne opasnosti prijeti današnjoj omladini uslijed pretjerane brige za tjelesni

⁴³ U rukopisu Merz je na ovom mjestu dodao još jednu rečenicu koju je potom prekrižio jer mu se vjerojatno učinilo da se ponavlja. Mi je ovdje ipak donosimo: »Zato vidimo da su biskupi u drugim zemljama ustali i podigli svoj glas upozoravajući...«

odgoj – a to zapravo više i nije odgoj – druga velika opasnost koja je vjerske i moralne naravi. Na tu su veliku pogibelj upozorili mnogi biskupi i stoga donosimo neke upute što su ih izdali svi biskupi Njemačke i druge biskupije.

Crkva zabranjuje tjelesni odgoj koji nije u skladu s katoličkim čudoređem

»S obzirom na gimnastiku i na sport treba se sjetiti da Crkva odobrava gimnastičke i sportske vježbe jer, kako je rečeno, ona hoće ‘zdrav duh u zdravu tijelu’. Ali Crkva s pravom hoće da se tjelesni odgoj, kako bi bio koristan, uvijek osniva na načelima katoličkoga morala. Tako npr. Crkva ne može odobriti one gimnastičke ili sportske vježbe koje se protive čednosti ili mogu škoditi zdravlju; ne može odobriti neumjerenost u tim vježbama, ne može odobriti da djevojke za gimnastiku obuku odijela koja nisu u suglasju sa stidljivošću. No iznad svega Crkva ne može odobriti da se u život natrag doziva pogansko poimanje prema kojemu se gimnastičkim i sportskim vježbama daje značenje koje nadvisuje same duševne interese, kao da tijelo ne bi moralno služiti duši već duša tijelu.«⁴⁴

Katolici stoga zabacuju svaku onu vježbu koja škodi zdravlju dotičnoga vježbača ili koja je tako vratolomna da se izlaže životnoj opasnosti. Isto tako kršćanstvo odbacuje onakav tjelesni odgoj koji bi povrijedio stidljivost.

Biskupi često zabranjuju stupati u interkonfesionalna sportska udruženja

Pape su u više navrata upozorili katolike na veliku opasnost koja im prijeti od interkonfesionalnih udruženja. Katolici koji se redovito u tim udruženjima sastaju s ljudima druge vjere ili ljudima koji uopće ne haju za svoju vjeru ohlade prema svojoj vlastitoj vjeri. To je veliko zlo jer vječno spasenje ljudske duše dolazi u opasnost. Stoga vidimo kako biskupi u raznim zemljama traže od katoličke mladeži da ostave interkonfesionalna sportska udruženja i da stupe u ona katolička udruženja koja se također bave tjelesnim odgojem omladine. Za njemačku biskupiju Meissen vrijede ova načela:

»Pod ovakvim je okolnostima jasno da će naša katolička omladina pripadanjem takvim udruženjima doći u opreku s biskupskim smjernicama i time u opreku s vlastitom savješću... Da su tjelesne vježbe bezuvjetno potrebne za naš narod, a posebice da ojača naša omladina, u to danas nitko ne sumnja. Stoga ne smijemo po strani stajati, već nam je štoviše dužnost da predusretnemo mnoge izrode sporta i da mu pomognemo da zađe u pravu kolotečinu. To činimo ako dobrohotno i snažno podupiremo djelatnost Katoličkoga sportskog saveza – *Deutsche Jugendkraft*.«⁴⁵

⁴⁴ Luganski biskup Bacciarini, *Korizmena poslanica »Za čudoređe našega naroda«*, Lugano, Švicarska, 1926., str. 12–13.

⁴⁵ Kirchliches Amtsblatt für die Diözese Rottenburg, den 1. Dezember 1925. – Citat iz *Um Sitte und Sittlichkeit*, str. 132.

Isto ovako govori i službeno glasilo biskupije u Rottenburgu. Ono još nadodaje: »Ponukani smo upozoriti naše časno svećenstvo na jednu organizaciju za tjelesne vježbe koja je odlučna potpuno raditi prema našim smjernicama. To je *Deutsche Jugendkraft*... Osnovana u rujnu 1920. na Katoličkom sastanku u Würzburgu ova organizacija obuhvaća cijelu državu i podijeljena je na 12 okružja. Naši su se veliki katolički omladinski savezi s pola milijuna članova pridružili *Deutsche Jugendkraftu*. Više od 100.000 njihovih članova aktivno radi u ovoj organizaciji koja zastupa zdrava, razborita i umjerena sportska načela koja su u suglasju s katoličkim moralom i koja je ozbiljno prionula provoditi biskupske smjernice. Prema ovakvoj se organizaciji ne smije biti ravnodušan, bez interesa ili možda protivan s izlikom da se ne želi uopće imati posla s današnjim posve poganskim shvaćanjem sporta. Takvo potpuno osuđivanje sporta ne pomaže ni našoj omladini koja se unatoč tome hoće baviti sportom, a ni našoj stvari. Mi *ne-mamo pravo* zabraniti sport našoj omladini, ali je *naša dužnost* da današnji sport s njegovim mnogim izrodima, koliko je u našim silama, svedemo u pravu kolotečinu. Budući da *Deutsche Jugendkraft* ide za tim ciljem, to sa zahvalnošću moramo pozdraviti njenu djelatnost i koliko nam je moguće, trebamo je potpomagati.«⁴⁶

Hrvatski biskupi protiv liberalnoga sokolskog udruženja

Jugoslavenski episkopat progovorio je jedanput o Sokolstvu i tom je prilikom i zbog drugih razloga zabranio katolicima stupanje u sokolska udruženja. Evo te biskupske odredbe kako je čitamo u poslanici od 6. svibnja 1921.: »Kršćanski roditelji! Stoga se nećete čuditi nama biskupima, vašim pastirima, što smo odmah podigli svoj prosvjed i glas kada smo čuli da se ozbiljno namjerava odgajati vašu djecu ne u duhu Isusovu, već u duhu sokolskom... Biste li vi, kršćanski roditelji, smjeli dopustiti da se vaša nejaka dječica u tomu bogumrskom, protukatoličkom duhu odgajaju i napunjavaju mržnjom protiv svećenika, protiv službe Božje, protiv Crkve, protiv Isusa i Bogorodice, protiv samoga vječnog Boga? ... Premili vjernici! Još jedan ozbiljan upit: Smiju li vaši odrasli momci u Sokole ili vaše kćeri u Sokolice? Ako hoćete da se vaši mladići i vaše djevojke odmetnu od Boga, od Isusa, od Bogorodice, od Crkve, od kršćanskoga života i od istine, onda dopustite svojim momcima u Sokole, a svojim djevojkama u Sokolice! Ali vi, dragi kršćani, koji vidite u Isusu i u Crkvi jedino spasenje, vi to nećete nikada dopustiti, vi ćete sa svom snagom zajedno s nama biskupima zabraniti svojoj djeci zalaziti u društvo Sokol, vi ćete s nama biskupima odlučno osuditi to društvo.«⁴⁷

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Poslanica biskupa Jugoslavije od 6. V. 1921., *Katolički list*, 1921., br. 28, str. 331.

Kao katolici moramo zabaciti čista sportska udruženja za omladinu

No katolici energično zabacuju čisto sportska udruženja. Svako omladinsko društvo mora biti prosvjetno, a sport se treba podrediti – pa makar to bilo sportsko udruženje – vjersko-čudorednom odgoju mladića. Stoga iz toga sportskog društva valja isključiti svakoga člana koji se ne bi htio podvrći moralnom i intelektualnom radu društva. Iskustvo je pokazalo da su ona sportska udruženja najbolja u kojima se bezuvjetno traži moralna vrijednost članova i koja ne primaju članove bez moralnih vrlina. Geslo katolika stoga mora biti: ne smiju postojati *čisto* sportska udruženja za omladinu, već udruženja u kojima je sport kao sredstvo podređen vjersko-čudorednom odgoju kao cilju. Francuski dnevnik *La Croix* proveo je god. 1925. veliku anketu o sportu i rezultat je ankete bio ovaj: »Sportska udruženja ne smiju nikada biti čisto sportska. Treba biti satova intelektualnoga i moralnoga rada; treba biti i satova sporta i metodičkoga vježbanja. Razumije se da treba razviti cijeloga čovjeka: lijepu dušu u lijepu tijelu, a ne lijepo tijelo s dušom grubom i bezobzirnom. Prema tome, tko se neće podvrći umnom i moralnom radu, mora se isključiti iz sportskoga udruženja u kojem bi dotični bio tek uzročnik nereda, nediscipline i raspada.«

Biskupi talijanske pokrajine Ligurije proglašiše: »Kultura, zabave i ostalo što je u programu društava treba se podrediti duhovnom odgoju koji je istiniti i jedini uvjet trajnoga odgoja. Nikada neka ne prevlada sportski rad ako ne želimo da strmoglavimo piramidu i da učinimo ciljem ono što je samo sredstvo.«⁴⁸

Dodajmo još k tomu da pretjerana kultura tijela sa sobom donosi druga zla kao što su zanemarivanja raznih dužnosti koje čovjek ima u životu. Takva tjelesna kultura znade čovjeka tako zaokupiti da zavlada njegovim mislima i osjećajima da se ne zanima više ni za što drugo. Vidimo da se omladina koja nalazi u takva udruženja izlaže velikim čudorednim pogiblima: mladići i djevojke priređuju bez nadzora zajedničke izlete u planine, djevojke oblače muška odijela, a zimi se mladići i djevojke sanjkuju na istim sanjkama.

Poznanstva, simpatije, moralna odgovornost

»Katolička je moralka postavila jasna načela o poznanstvima. Ona veli da se može dopustiti bliži odnos između mladića i djevojke kada postoji izgled da će u izgledno vrijeme moći doći do braka, kada postoji ozbiljna nakana u tom pogledu i kada je osiguran potreban nadzor.«⁴⁹

⁴⁸ Okružnica nadbiskupa i biskupa Ligurske provincije. *Rivista Diocesana della Curia Arcivescovile di Genova*, Novembre 1925.

⁴⁹ *Um Sitte und Sittlichkeit*. Ein Kommentar zu den Leitsätzen und Weisungen zu verschiedenen modernen Sittlichkeitsfragen. Verlag der Katholischen Schulorganisation, Düsseldorf, 1926., str. 101.

»Ako je mladić počeo i razumijevati značenje spolnoga života, tada je lako u njemu probuditi osjećaj odgovornosti i svojski ga uvjeriti do kakvih teških posljedica dolazi takozvano ‘izivljavanje’ za tijelo i za dušu, za njega i za njegovu djecu. Svijest da se on svladava za *visoki cilj*, da pridonosi žrtve koje će mu donijeti velike kamate, da će mu jedanput zahvaljivati oni koji će ga s ljubavlju nazivati svojim ocem, ova svijest u mladiću istodobno stvara radost i snagu. I ova radost koja ispunja njegovu dušu lako ga izdiže iznad ruganja onih koji se utapaju u močvari nećudorednosti i kojih se nazori potpunoma razlikuju od njegovih. Tada on tek osjeća visinu svoga stajališta, a stav drugih ga ispunja tek suosjećanjem i sažaljevanjem. Tako postižemo i ono duševno raspoloženje koje pomaže da se posve lako može korisno obraditi poglavlje *o poznanstvima* kojega se s nepravom toliko boje. *Ona se mladiću više ne ukazuju kao igrarija ili prilika za zabavu, već kao nešto sveto čime se ne valja igrati.* A ljubav je u njegovim očima onaj dragulj koji je Bog postavio u prirodu koji valja vjerno čuvati i braniti i on se smije ponuditi prvoj nevrijednici, ne smije se prerano upotrijebiti ili možda istrošiti, jer mu je zadaća da u brizi i kasnije životnim teškoćama dva srca očeliči da izdrže i podnesu svaku bol. Jednom riječi, mladić mora uvidjeti, a dobro podučeni mladić to i uviđa: *poznanstvo bez odgovornosti jest besmislenost.* Takvo *ne smije postojati.*«⁵⁰

Omladinu treba slati u katolička sportska udruženja

Treba spasavati omladinu koja je vjeru zamijenila sportom i treba je slati u katolička prosvjetna udruženja koja se također bave tjelovježbom i sportom.

Današnja mladež kao da se zanima samo za sport. Veliki mačevi, trke, natjecanja, to je jedina tema njihovih razgovora. Ozbiljne ih knjige ne zanimaju. Na poučna predavanja ne idu. Ako što čitaju, to su novine, a pogotovo sportske novine. Poznaju imena svih glasovitih sportaša. Imaju njihove fotografije. No ne zanimaju se više za narodnu prošlost, za narodne junake. Ne razumiju ni doba u kojem žive. Jadan naraštaj bez duše! Treba naći uspješno sredstvo da se svlada taj »sportski materijalizam«. Skoro jedino sredstvo da se spasi ta omladina pred poganskom zarazom »sportskoga materijalizma« i pretjerana sporta jest da se osnivaju katolička prosvjetna udruženja koja zadovoljavaju želje omladine za gibanjem i sportom.

⁵⁰ Dr. Vegelbacher u knjizi Karl Mosterts: *Jünglingsseelsorge*, Herder, 1920., str. 174.

7. Smjernice biskupa za katoličke tjelovježbene organizacije

O odgoju tijela i suzbijanju nećudorednosti⁵¹

Njemački biskupi, koji su bili na konferenciji u Fuldi 25. siječnja 1926., dali su neke smjernice i načela o odgoju tijela i suzbijanju nećudorednosti u želji da spašavaju svoj njemački narod. Iako je ova očinska riječ upravljena samo na dio njemačkoga naroda i računa s tamošnjim prilikama i germanskom čudi i značajem, dobar je savjet i svima onima u stranom svijetu koji žele da omladina ne posrne u kal nećudoređa. Ovdje je naveden niz bližih grešnih prigoda koje valja izbjegavati.

1. Kao što je duša, tako je i tijelo stvoreno od Boga. Tijelo je kršćanina posvećeno sakramentima, ono je hram Duha Svetoga. Stoga se tijelo kršćanina mora držati svetim. Zdravo se njegovanje tijela slaže ne samo s naukom kršćanstva, već je ono upravo zapovijed jer duša nadvisuje tijelo. Ali »kultura njegovanja tijela« ne smije nikada postati obožavanje tijela i tako štetiti duševnoj kulturi.

2. U čovjeku bi po Božjoj odredbi morao postajati sklad između duše i tijela. Istočni je grijeh tu harmoniju razorio. U čovjeku drijema sklonost prema opaku veselju, a ta sklonost nastoji razbiti granice što ih označuju moralni zakon i savjest poput neugodnih okova. Zadaća čovjeka jest da u doživotnoj čudorednoj borbi, kako je sv. Pavao tako ganutljivo opisao, postane pomoću Božje milosti gospodar nad tom sklonošću i da opet uspostavi harmoniju. To je temeljni nauk kršćanstva.

3. Sva moderna nastojanja, koja se otvoreno ili pritajeno postavljaju na stanovište da se ta harmonija nalazi već sama po sebi u čovjeku, poriču istočni grijeh, dakle ne daju se složiti s naukom Katoličke Crkve. Paganstvo i kršćanstvo stoje ovdje u svojim nazorima o odnosu tijela i duše kao nepomirljivi protivnici jedno protiv drugoga. Sva razdoblja jednostrane kulture tijela nose u povijesti na sebi žig duboke moralne propasti.

4. Zbog uništena sklada između tijela i duše tijelo traži svojim putem nagonima da izvojšti gospodstvo nad dušom. Stoga čovjek griješi ako sam sebe ili druge bez potrebe izvrgava pogibelji da u tom boju duša doživi poraz. Takva duševna opasnost prijeti danas u najvećoj mjeri kod sve većega poganskog precjenjivanja tijela.

5. Stidljivost i čednost su od Boga postavljeni braniči nevinosti. Stoga griješi tko pod plaštem »kulture tijela« ili literature ili umjetnosti ove za-

⁵¹ Cijeli ovaj odlomak s ovim podnaslovom jest u stvari članak što ga je Merz preuzeo iz priloga časopisa *Mladost* koji je bio posvećen Orlovstvu. Prilog je nosio naziv HOS (Hrvatski orlovske savez). Članak nosi naslov: *O odgoju tijela i suzbijanju nećudorednosti, Mladost*, god. V., br. 6, 1925., str. 174–177. Članak nije potpisani, ali po sadržaju i po činjenici da ga je Merz prenio u ovaj svoj rukopis zaključuje se da ga je on sam priredio i objavio u *Mladosti* prevezši na hrvatski navedene smjernice njemačkih biskupa.

štite potkapa i uništava. Sve ono treba odbaciti što i najmanje traži da se ozlijedi stidljivost i čednost.

6. Ovo temeljno načelo vrijedi posve općenito za sve ljude, ali ono ima osobito značenje za mladež jer utisci koji tek prolazno vrijeđaju stidljivost i čednost kod njih mogu za njih imati kobnih posljedica.

Roditelji i učitelji, a prije svega učitelji i učiteljice gimnastike, kao i vode omladinskih društava i njihovih gimnastičkih i sportskih odjela, moraju biti svjesni svoje teške odgovornosti pred Bogom koja im nalaže čuvanje stidljivosti i čednosti u doba čudorednoga propadanja, kao što je to danas.

7. Također njegovanje tijela, kako ga kršćanstvo zahtijeva, teži za zdravim, jakim, spretnim i lijepim tijelom, ali u okviru općenitoga odgoja i to tako da se tjelesno podređuje duševnom. Po ovom su pak granice ondje gdje započinje pogibelj za zdravlje, stidljivost i čednost kao i za odgoj karaktera.⁵²

8. Odatle slijede praktična pravila koja svaki katolik mora savjesno slušati:

a) Gimnastika se mora vršiti posebno po spolovima. Gimnastičku pouku smiju davati samo osobe onoga spola kao što su oni koji gimnasticiraju. Gimnastičko odjelo ne smije povrijediti stid. Odjelo za kupanje ne smije se za dječake kao ni za djevojčice nositi kod pouke gimnastike. Svake vrste vježbi bez odijela moraju se zabaciti. Svako žensko gimnastičko odjelo, koje oblike tijela samo pokazuje ili koje ne odgovara ženskim osobinama, neka se odbaci. Gimnastika djevojčica treba biti samo tamo gdje javnost nema pristupa. Ako to nije moguće ili ako se posebno gimnastičko odjelo ne može nabaviti, valja se ograničiti na takve gimnastičke vježbe koje se mogu izvesti u običnom odijelu. Gimnastika parade i natjecanje djevojčica i žena treba odbijati jer dovode do nastupa koji ne odgovaraju ženskom svijetu.

b) Ista praktična stanovišta vrijede u još većoj mjeri za *kupanje i plivanje*. Spolove treba rastaviti. Kada škola naredi kupanje cijelih razreda, to ga smiju nadzirati samo osobe istoga spola. Paradna plivanja djevojaka i žena treba otkloniti. Na otvorenim kupanjima (na moru i rijeci) treba tražiti potpuno odjeljenje spolova i odijeljene prostorije za svlačenje i oblačenje. Uređenje toga treba tražiti od mjesnih poglavarstava i treba odlučno zahtijevati da kupaće odjelo bude pristojno i da bude neprestan nadzor. Ovo isto valja tražiti osobito kod sunčanja na slobodnu zraku, i to za odrasle kao i za djecu.

c) Kod službenoga *ligečničkog pregledavanja školske djece* treba stidljivost najsavjesnije poštivati. Školska uprava ima da se brine za potrebne uređaje, kao i za potreban nadzor po učiteljima i učiteljicama.

d) *Sport* se također mora podvrći označenim načelima. On ne smije jednostrano težiti za maksimalnim efektima i mora se kloniti svega što bi moglo

⁵² Po uzoru na njemačke i austrijske biskupe izdao je ista načela luganski biskup mons. Bacciarini u Korizmenoj poslanici 1926.

biti na štetu zdravlja i karakternosti. Izvršavanje vjerskih dužnosti, poglavito pohađanje sv. mise u nedjelju, mora biti pod svakim uvjetom zajamčeno.

e) Osobita pogibao postaju danas za mnoge tzv. *ritmičke škole*. Velik dio istih u svojim načelima polazi sa stanovišta panteističkih, materialističkih tzv. estetskih ideja. U mnogo se slučajeva vidi u ritmici jedino univerzalno sredstvo odgoja ili se potpomaže teoretski ili praktično kulturni golotinje i otupljenju stidljivosti. Budući da se takve škole protive kršćanskomu moralnom zakonu, moraju se odbiti i katolici ne smiju u njih ulaziti. Ova se zabrana ne tiče upotrebe pojedinih ritmičkih vježbi kod tjelovježbe kojima se ne da prigovoriti.

f) Katolički se krugovi moraju kod *njegovanja društvenosti i gos-toljubivosti* povratiti natrag staroj jednostavnosti i čednosti. Razuzdanost i pijančevanja svake vrste ne daju se združiti s katoličkim shvaćanjem. *Moderno se plesovi*, koji su gotovo svi najgorega podrijetla pa ugrožavaju stidljivost i čednost, ne smiju ni pod kojim uvjetom više trpjeti.

g) U suzbijanju moderne *nečiste književnosti*, koja djeluje direktno ili indirektno na uništenje kršćanskoga morala, na obešćašenje žene i na zavađanje omladine, treba težiti za temeljitim zakonskim mjerama ističući najobičnije pri tome ispravna čudoredna načela. Isto vrijedi i za čudoredno sablažnjivo prikazivanje u *kinu i kazalištu* kod kojih uopće treba povesti najtemeljiti reforme. Stav katoličkoga puka mora biti taj da u knjižarama i kioscima gdje se takve prljavštine izlažu nikada ne kupuje. Dužnost je katoličkih knjižara i papirnica da ne podlegnu trgovackom interesu držeći na skladištu *takvu književnost* ili da je preporučuju.

h) Katolička moralka nema ništa prigovoriti odjeći koja odgovara svojoj svrsi i koja je ukusna. Nema ništa prigovoriti promjeni mode, ali se isto tako odlučno i bez kompromisa protivi današnjim izrođima mode kojih je tendencija razgaljivanje i isticanje tjelesnih oblika.

Inteligentna si katolička žena mora ovdje biti svjesna svoje odgovornosti koju ona i tu ima prema narodu kao čuvarica čistoga čudoreda. Roditelji, a poglavito majke, odgovorne su za odijevanje svojih kćeri. Da se što više gospođe i djevojke usuđuju doći u svetište hrama Božjega i stolu Gospodnjem u odijelu, koje nije posve ozbiljno, mora ubuduće zapriječiti sam primjer i stajalište katoličkoga ženskog svijeta.

i) Na najozbiljniji se način roditelji pozivaju da ne podlegnu neoprostivoj lakoumnosti te svoje *kćeri i sinove* u dobi razvoja puštaju bez

nadzora kod zabava, a osobito kod plesnih tečajeva ili kod upoznavanja; trebaju vršiti svoju roditeljsku dužnost prema primjerenu, starom ozbiljnu kršćanskom običaju.

j) Katolički članovi narodnih zastupstava, osobito pak općinski zastupnici, moraju energično i postojano djelovati da država i općine poduzmu opsežnije i ozbiljnije mjere oko nastojanja u promicanju čudorednosti, a protiv sramotna propadanja njemačkoga naroda.

Osobito *katolički tisak* mora postati svjestan velike odgovornosti koju ima u zastupanju i provođenju naših katoličkih načela i zahtjeva. On mora slijediti ove smjernice kako u sadržaju, tako i u glasilima, ali i u izboru ilustracija.

8. Prednosti tjelesnoga odgoja u Orlovstvu u odnosu na Sokolstvo⁵³

Katolički tjednik već je mnogo pisao o velikom Orlovskom pokretu koji se u posljednje vrijeme razmahaо među hrvatskom omladinom i od nejake djece stvara prave Kristove vitezove koji posvuda javno isповijedaјu katolička načela i pomažu vojujućoj Crkvi da se učvršćuje i širi u hrvatskom narodu. Svaki Orao, svaka Orlica treba postati *socijalnim apostolom*. No javnost ne može mnogo toga vidjeti od odgojnoga rada koji se vrši u stotinama orlovske i orličke udruženja. Znade se tek za orlovske nastupe i čini se da se Orlovstvo ne razlikuje nimalo na primjer od Sokolstva koje također ima svoje nastupe, svoje sletove. Čemu dakle dijeliti hrvatske redove? Zašto da se svi ne upišemo u Hrvatski sokol ili Jugosokol – svatko prema svojim političkim simpatijama?

Razlog je tomu što je Orlovstvo slično Sokolstvu tek po vanjštini dok se po svojoj biti sokolski tjelesno-odgojni sustav razlikuje od orlovske upravo kao što se kršćanstvo razlikuje od poganstva.

U nastavku prikazujemo cilj orlovskega tjelesnog odgoja, a svatko može sam vidjeti da li se npr. neorlovske organizacije ravnaju po tim katoličkim načelima tjelesnoga odgoja.

Cilj tjelesnoga odgoja

Tjelesni odgoj ide učiniti ljudsko tijelo poslušnim duši koja vrši volju Božju. Kod omladine tjelesni odgoj ima još posebnu zadaću, a ta je da

⁵³ Tekst koji slijedi je članak što ga je Ivan Merz objavio pod naslovom *Katolički tjelesni odgoj*. Prigodom velikoga Požeškog orlovskega sleta 8. kolovoza 1926. Objavljeno u: *Katolički tjednik*, br. 32., 1926., str. 1. – Ovaj članak Ivana Merza prvi je put objavljen u *Katoličkom tjedniku*; ponovno je objavljen u 2. svesku njegovih Sabranih djela, Zagreb, 2011., str. 438–441. – U ovo svoje djelo o tjelesnom odgoju Merz je ponovno prenio ovaj svoj članak sa samo nekoliko kratkih izmjena i nadopuna.

nezreli spolni nagon učini podložnim volji i tako pripomogne odgoju čista naraštaja. Svi katolici dobro znamo da je u početku, kada je Bog stvorio prve ljude, ljudsko tijelo bilo posve poslušno duši. Po istočnom grijehu tijelo se opire duši i neće da je sluša. Kršćanski je život neprestana borba, neprestano svladavanje tijela koje se bez prestanka bori protiv odredaba duše. Zadaća je i tjelesnoga odgoja da težimo za onim stanjem u kojem su se nalazili prvi ljudi prije nego što su pali u grijeh.

Da se to postigne, to jest prevlast duha nad tijelom, katolička odgojna znanost – pedagogija – ima među ostalim tri važna sredstva, a to su: *odjeća, Euharistija i tjelesni napor*.

Odjeća

Katolički odgajatelji tvrde da se mudrost odgajanja omladine sastoji u tome da se ona dovede u zrelu dob bez smrtnoga grijeha, a onda, ako je ikako moguće, odgoji za apostole kršćanskih načela. Omladini prijeti najveća opasnost da zapadne bilo mišlju, bilo djelom u bludni grijeh. Stoga je odgoj čistoće, odgoj čista srca, odgoj čista naraštaja najvažnije poglavljje svakoga omladinskog odgoja. Omladina koja izgubi nevinost, redovito otpada također i od vjere. A kako ćemo odgojiti čist naraštaj? Tako da kod omladine sustavno odgajamo *stidljivost*. Stidljivost je pomoćna krepstvo čistoći, ona je zaštita čistoći. Čovjek se stidi stanovitih čina jer osjeća da po njima tijelo dobiva prevlast nad duhom. Čovjek se ne stidi samo čina, već svega onoga što podsjeća na taj čin, što podsjeća na ovu sramotnu prevlast propadljivoga tijela nad besmrtnom dušom. Stoga se čovjek stidi i sramotnih riječi te svojega gola tijela. Narodi koji više ne vjeruju u istočni grijeh, u tjelesno ropstvo u koje duša može zapasti uslijed grijeha, više i ne paze na odjeću i hodaju goli ili polugoli. Kršćanstvo naprotiv znade da omladinu valja odgajati u stidljivosti jer ako ona ima osjećaj stida u manjim stvarima, tj. u onima koje nas tek upozoravaju na prevlast tijela nad dušom kod stanovitih čina, ona će daleko lakše svladati napasti kada joj dođu.

S druge strane omladinu valja odgajati društveno, socijalno. A mi svi dobro znamo da polugolotinja loše djeluje na osobe drugoga spola; tako je npr. suvremena ženska moda povodom smrtnih grijeha jer se smrtno ne sagriješi samo činom već i mišlju. Ženski kao i muški svijet treba se stoga pristojno pokrivati. I djecu treba dobro odijevati. Staro je naime načelo: *odgoj ne započinje podukom, već navikom*. Djecu treba već od najmanjih nogu tako odijevati da kao odrasli ne moraju mnogo mijenjati svoj način odijevanja. (Danas nažalost mnoga djeca dobrih katolika hodaju polugola,

bez rukava, skoro i bez suknjica. Po sebi to nije ništa, ali ne djeluje odgojno na djecu.)

Odjeća prema tome u tjelesnom odgoju igra veoma važnu zadaću jer služi odgoju čistoga naraštaja, muškoga, kao i ženskoga, naraštaja koji će u teškim mladenačkim borbama znati svladati svoje tjelesne nagone i tako, kako to traži katolički tjelesni odgoj, tijelo podvrći duši koja vrši volju Božju. Jer badava sav naš trud ako broj smrtnih grijeha ne smanjimo kod omladine. A to tek onda možemo postići ako je odgojena u stidljivosti.

U nekim zemljama postoje za katoličku tjelovježbenu omladinu smjernice kako zbog odgoja čistoće pomoću odjeće neće ciniti samo ono što se od svakoga katolika traži, već će postati apostolom i ciniti više nego što se od drugih vjernika traži! Tako, radi odgoja čistoće valja i kod tjelovježbe, bilo muške, bilo ženske, osuditi potpunu golotinju, kao i polugolotinju, te odijela vježbača koja odveć ističu oblike tijela. Naravno da se ne primjenjuju posve ista pravila za mušku i za žensku omladinu. Polugolotinja se može dopustiti tek kod kupanja, ali ono mora buditi, kako to traže biskupi po cijelom svijetu, odijeljeno po spolovima. Ovakav je tjelesni odgoj pomoću odjeće u duhu Orlovstva; svagdje se još nije mogao posve provesti jer i mnoge katoličke obitelji još žive pod dojmom poganskoga svijeta, a orlovske se organizacije još moraju obazirati na roditelje. Ali cilj je to i prema njemu se postepeno, ali sustavno kroči.

Stidljivost

Nitko ne poznaje čovjeka tako dobro kao sam Gospod Bog. On dobro znade kako je čovjek slab upravo u pitanju šeste zapovijedi i zato ju je ogradio s dva čvrsta zida: stidljivošću i čednošću. Nije istina da je stidljivost nastala kasnije, umjetnim odgojem. Usporedna znanost o narodima i psihologija složne su u tome da je vrsta stidljivosti kod raznih naroda raznolična..., ali da se stanoviti korijen stidljivosti već po naravi nalazi u svakom čovjeku. I jer stidljivost čovjeka štiti od čudorednoga pada, veoma je potrebno da se omladina odgaja u toj kreposti.

»Stidljivost jest osjećaj neugodnosti, sramljenja pred samim sobom koji dolazi od spolnih odnosa i ono što se na njih veže. Čini se da je uzrok ovom osjećaju u tiranskom i ponizujućem značaju jedne strasti koja nas, više negoli ikoja druga, približuje životinji. U tome možemo vidjeti znak pada kojim je istočni grijeh ožigao našu narav, ali i izraz opravdana ponosa koji najmoćnijem nagonu stavљa spasonosnu zapreku.«⁵⁴

Odgovoriti valja, kao što je rečeno, ime stidljivost (*pudicitia*) dolazi od stida, kojim se označuje sramota (*verecundia*); stoga je nužno da se stidljivost

⁵⁴ Verhelst, *Morale*, 1926., str. 151.

odnosi na ono čega se ljudi najviše srame. A ljudi se najviše srame seksualnih čina... utoliko da ni sam *concupitus conjugalis*, koji je urešen poštenjem braka, nije bez sramote i to stoga jer se poriv genitalnih udova ne podvrgava vlasti uma, kao poriv ostalih vanjskih udova: *čovjek se ne srami samo onoga veneričnog sjedinjenja, već i nekih njegovih znakova*, kako to veli Filozof:⁵⁵ i stoga se stidljivost osobito odnosi na venečne stvari, a posebice na znakove venečnih stvari kao što su nečedni pogledi, poljupci, doticaji; i jer se ovi obično najbolje zapazaju, stoga se stidljivost najviše odnosi na ovakve vanjske znakove; čistoća (*castitas*) se više odnosi na samo venečno sjedinjenje; i stoga se stidljivost prema čistoci ne odnosi kao krepost koja bi se od nje razlikovala, već kao nešto što izražava stanovite okolnosti čistocene...«⁵⁶

Tjelesni napor

Posljednje sredstvo da tijelo učinimo poslušno duši jesu tjelesni napori, trapljenje, svladavanje tijela. Nošnja pokriva tijelo i odgaja omladini u stidljivosti, dižući visoku utvrdu oko čistoga srca. Presv. Euharistija slabi u nama posljedice istočnoga grijeha zbog kojih posve lako padnemo u smrtni grijeh podliježući poglavito bludnomu tjelesnom nagonu. Napokon, tjelesnim trpljenjem, odricanjem nedozvoljenih i dozvoljenih užitaka, teškim napornim radom, kao i tjelovježbom, koja je također jedna vrsta trapljenja, tijelo vježbamo u pokornosti duši. I Orlovi, kao i drugi kršćani, trebaju se trapiti (svladavati, odricati); većina između njih teško tjelesno radi, ali cijelo Orlovstvo ima kao posebnu oznaku svladavanja, trapljenja tijela – tjelovježbu. Ova tjelovježba u Orlovstvu nema samo zadaću da omladina tjelesnim naporom i vježbom nauči svladavati tijelo, osobito da svlada nezreli spolni nagon i pridoneće odgoju čistocene te tako učini tijelo poslušno duši, već ova orlovska tjelovježba ima i preneseno značenje. *Orlovska tjelovježba je vidljiva slika kršćanske askeze.* Grčka riječ *askezis* znači vježba, napor. Sv. Pavao uspoređuje duševni napor ljudske duše koja se bori za kršćansku savršenost (askezu) s gimnastičkim vježbama po kojima gimnastičar nastoji dobiti lovor-vijenac kao nagradu. »Ne znate li: trkači u trkalištu svi doduše trče, ali jedan prima nagradu? Tako trčite da dobijete. Svaki natjecatelj sve moguće izdržava; oni da dobiju raspadljiv vijenac, mi neraspadljiv« (1 Kor 9,24–25).

Orlovstvo u službi apostolata

Orlovska pokret ne teži samo za tim da odgoji prosječne katolike, već ide za tim da nam dade socijalne *apostole*. A apostol se ne zadovoljava samo vršenjem Božjih i crkvenih zapovijedi, već mu pred očima lebde i

⁵⁵ Druga knjiga *Retoricae*, pogl. 6.

⁵⁶ Sv. Toma, *Summa theologiae*, IIa IIae, 151, 4.

evandeoski savjeti. Apostol hoće svaku krepot vršiti barem za jedan stupanj uzvišenije negoli to sama dužnost od njega traži. Orao hoće biti asket, tj. čovjek koji se bori za kršćansko savršenstvo. Apostolata nema bez te askeze. Orlovska tjelovježba, njezina natjecanja, nastupi, skokovi, stupaњa, sve je to *vidljiva slika* duševnih napora, asketske djelatnosti svakoga Orla koji hoće postići kršćansko savršenstvo; kao što tijelo svakoga vježbača treba po tjelovježbi postati čisto, zdravo, jako, spretno i lijepo, isto tako njegova duša po askezi treba dobiti sve naravne i nadnaravne kreposti, ne u običnu stupnju kao ostali kršćani, već u uzvišenu, pa možda i u herojskom, kako se to traži od svakoga katoličkog socijalnog apostola.⁵⁷

Dobro je da i prije velikoga požeškog slavlja dozovemo u pamet sva ova velika načela katoličkoga tjelesnog odgoja. I u tome se mi katolici razlikujemo od suvremenoga poganskog svijeta i imamo svoje poglеде koji nisu samo u stanju da našu djecu očuvaju tjelesno zdravu i oslobođe smrtnoga grijeha, već su također kadri da od svakoga pojedinca učine vitezove, apostole Kristove. Zapamtimo da za katolika nema potpuna tjelesnoga odgoja koji ne računa s ova tri čimbenika: *odjećom, Euharistijom i tjelesnim naporom*. Tjelovježbena udruženja nad kojima ne kraljuje presveta Euharistija nisu za katolika.⁵⁸

Euharistija

Svi vjerujemo da presveta Euharistija obnavlja ljudsku dušu i tjelesne sile podređuje duševnima. Sveti Ćiril Aleksandrijski veli: »Krist koji u nama (po presv. Euharistiji) živi, utišava tjelesni zakon koji bjesni u našim udovima.«⁵⁹ Orlovstvo je pokret euharistijski; svaki pravi Orao prema *Zlatnoj knjizi* mora se barem jedanput mjesечно pričesti, a mnogi se pričešćuju i više pa i svaki dan. Stoga velimo, bez presv. Euharistije tijelo ne može postati dovoljno pokorno duši, svaki tjelesni odgoj koji nije euharistijski nepotpun je. Bez Euharistije ne može se odgojiti čist naraštaj, a odgoj omladine koji ne ide za tim promašio je posve svoj cilj. Ta rekli smo da je cilj tjelesnoga odgoja da tijelo postane poslušno duši koja vrši volju Božju. A Sokolstvo i presv. Euharistija?! Razumijete li, katolički roditelji, zašto vam uvijek naglašavamo da vašoj djeci u Sokolu nema mjesta?!

⁵⁷ Ovim riječima Ivan Merz je i nesvesno opisao sama sebe i svoj nutarnji, asketski život i svoju težnju za stjecanjem kreposti, a koje je ostvario u herojskom stupnju što mu je Crkva priznala kada ga je uzdigla na oltar i proglašila blaženikom (Banja Luka, 22. VI. 2003.).

⁵⁸ Ovdje završava Merzov članak *Katolički tjelesni odgoj*.

⁵⁹ Sv. Ćiril Aleksandrijski, *In Ioan.*, I. 4, C. 2.

Euharistija, sustavan tjelesni napor (svladavanje) i odjeća tri su glavna faktora za pravi tjelesni odgoj

Unutarnju duševnu ljepotu možemo postići na zemlji, ali budući da posljedice istočnoga grijeha u nama djeluju do konca svijeta, to naše tijelo neće biti na zemlji nikada tako pokorno duhu kao što je bilo kod naših praroditelja. Isto se tako unutarnja ljepota duše ne može potpuno odraziti u našoj tjelesnoj ljepoti, kao što je to bilo kod praroditelja i kako to opisuje *Pjesma nad pjesmama*. Neprestanom borbom moramo nastojati uspostaviti izgubljeni sklad između duše i tijela. Borba da u nama uspostavljamo integritet, da tijelo posve pokoravamo duhu ima za posljedicu da će i naše tijelo postajati ogledalom naše unutarnje ljepote. Naše nastojanje oko tjelesne ljepote ne smije imati kao direktni cilj tjelesnu ljepotu, već tjelesna ljepota mora biti posljedicom naše borbe protiv loših strasti. Stoga kao katolici osuđujemo svaku kulturu tijela koja je sama sebi svrha, a nije posljedica borbe protiv loših strasti.

I onda kada našem duhu uspije djelomično nadvladati tijelo, ono još uvijek na sebi odražava ranjenu dušu koja je pod vlasti tijela. Ovo poniženje duha skrivamo pokrivanjem tijela koje ovo poniženje izražava. Pokrivanjem našega tijela javno ispovijedamo svijetu da vjerujemo u dogmu o istočnom grijehu. (Jedini Krist na križu potpuno je svladao nadmoć tijela nad duhom i stoga njegovo golo tijelo možemo promatrati kao i Adamovo prije grijeha.)

Stoga potpuni tjelesni odgoj mora računati s ova tri čimbenika: sistematskim naporom, tj. tjelesnim trapljenjem, Euharistijom i odjećom.

Tjelovježba nije Orlu cilj, već sredstvo k cilju

Orao ne odgaja tijelo samo radi tijela, već hoće od njega načiniti krotko, čvrsto oruđe duše koje je spremno i u stanju izvršiti sve njene zapovijedi, ma kako ove bile tvrde i teške. Orlovi ne vježbaju jer vole vježbati, njima je vježba sredstvo k cilju.

Naravni bliži cilj orlovske tjelovježbe

Cilj je vježbe da organi tijela dođu do potpuna razvoja, a zatim kada su organi razvijeni, da ih sačuvamo zdrave. To je preduvjet da tijelo sluša dušu koja se stavlja u službu Kraljevstva Isusova.

U tjelesnom odgoju Bogorodica je uzor Orlu

Orao vježbač ne kani postati pelivanom koji će se znati prevrtati kao cirkusant ili kao kakav drugi vještak. Orlu je poglavito stalo do toga da umjereni vježba i da od sebe odbaci svaku onu vježbu koja bi ga odviše naprezala, koja bi škodila njegovu zdravlju i koja bi napokon djelovala na nerazmjerni, nesimetrični razvoj njegova tijela. Iz toga slijedi da će Orao nastojati da i u životu lijepo nastupa i da na taj način pokaže kako u njegovu zdravom i lijepom tijelu stanuje duša urešena božanskim darom milosti posvetne. Svakog njegov čin će pokazati da njegova sjetila brzo i lako primaju dojmove iz vanjskoga svijeta i da je njegovo tijelo poslušni sluga njegove duše. Kada ide, kada stoji, kada jede, kada se krsti, kada se lijepo moli sklopljenim rukama, kada na dva koljena u crkvi kleči, uvijek će to činiti dostojanstveno i pokazat će tako da u Orlu lijenosti nema i da je orlovska tjelovježba odgojila potpuna čovjeka – čovjeka koji je uzeo za uzor Majku Isusovu – kod koje je vladao savršen sklad između *svetosti duše i ljepote posvećenoga tijela*.

Naravno da se ova primjedba o odgoju tjelesne ljepote ne smije u istoj mjeri primijeniti na mušku kao i na žensku mladež. Poziv je žene u obitelji i ona se prema tome treba mužu i tjelesno sviđati jer »muž nije stvoren radi žene, nego žena radi muža« (1 Kor 11,9).

Razumljivo je da *tjelesni odgoj kod djevojaka* treba više naglašavati estetski moment. Zato ženskoj naravi više odgovara onakva ritmička tjelovježba koja se više približava stiliziranom plesu; koja više ide za tim da tijelo učini gracioznim negoli mišićavim. Njemačke katoličke učiteljice izdale su smjernice o ženskoj tjelovježbi i ovima naglašuju: »Kao cilj djevojačke tjelovježbe smatramo uz jačanje (tijela) i pospješivanje tjelesne otpornosti te također odgoj volje i njegovanje *djevojačke miline*.⁶⁰

Tijelo i milost posvetna

»Koja li velika ljepota odsjeva na ljudskom tijelu ako se u njemu nalazi duh koji božanskom snagom oblikuje i stvara. Tijelo, osobito lice, postaje zoran izražaj unutarnje predanosti Bogu, čista srca i duboka duševnoga mira – vječnoga mira. Koja li milina odsijeva na licu! Ako je duh u se primio božanski životni princip i ako on u njemu vlada, tada božansko probija smrtnu odjeću i u sjaj odijeva tijelo. Kada je duh tjesno spojen s Bogom i ako Božji duh u njemu vlada, tada on daje njegovu tijelu osobitu divotu i čini od njega hram Duha Svetoga.«⁶¹

⁶⁰ Um Sitte und Sittlichkeit. Ein Kommentar zu den Katholischen Leitsätzen und Weisungen zu verschiedenen modernen Sittlichkeitsfragen. Hrsg. von der zentralstelle der Katholischen Schulorganisation. – Verlag der Katholischen Schulorganisation in Düsseldorf, 1926., str. 136.

⁶¹ Stöckl, Lehrbuch der Ästhetik, 1899., str. 86 i 98.

Čovjek je u sadašnjem stanju remek-djelo što ga je grijeh poremetio. Nema ni jednoga tijela koje bi u svim dijelovima bilo bez pogreške; zadaća je također prave umjetnosti opet uspostaviti prvobitnu ljepotu stvari, a prije svega čovjeka. Time i prava tjelovježba ide za umjetničkim ciljevima.

Što je prednjak?

Načelnik i prednjak⁶² u Orlu mora biti utjelovljena ljubav svete Crkve prema ljudskim tijelima. Crkva od kršćana traži da ljube i časte ljudsko tijelo, a ne da ga preziru. Crkva od nas traži sa sv. apostolom Pavlom »da proslavimo Boga u svome tijelu« (usp. 1 Kor 6,20) jer je »tijelo vaše hram Duha Svetoga koji je u vama, kojega imate od Boga te niste svoji« (usp. 1 Kor 6,19). I ljudsko je tijelo kao i duša, hram Božji. Dionik je, dakle, i ono te velike slave. Kada pjevamo Vjerovanje, zanosno isповijedamo dogmu »vjerujem u uskrsnuće mrtvih«. Znamo da će na sudnjem danu naša tijela uskrsnuti i da će kroz vječnost biti nerazdruživa s tijelom. Kršćanstvo stoga ne može prezirati tijelo, kako to mnoge neznanice pripisuju kršćanstvu. Naprotiv, nema vjere na svijetu koja bi odavala tijelu toliku čast kao upravo katolička. Crkva zna da je tijelo određeno postati jednom proslavljenom i stoga mu već sada na zemlji iskazuje velike časti, štoviše i u čas smrti, kada ga je duša privremeno ostavila.

Konačna svrha orlovske tjelovježbe

Iz dosada iznesenoga vidjeli smo da orlovska tjelovježba teži za tim da se uspostavi integritet koji je čovjek izgubio istočnim grijehom. Tjelesne sile trebaju se staviti u službu uma koji djeluje po milosti posvetnoj. Kao što je sunce središte svih planeta, tako je Krist zbog svih stvorova središte svega svijeta. Iz njega izlaze svjetlost, život i kretanje prema svemu. Prema njemu sve teži da u njemu i po njemu sve smiri u Bogu. Isus Krist je središte cijelog svijeta, najljepši dragulj cijele prirode, sva priroda ima svoj cilj u Kristu; priroda izgrađuje naše tijelo, ona je prošireno tijelo čovjeka. A čovjek je sa svojim tijelom ud otajstvenoga tijela kojem je Krist glava. Ako se služimo prirodom da uzdržavamo naše tijelo, ako krotimo odricanjem i tjelovježbom svoje tijelo, ono se približava integritetu i postaje pokorno oružje naše duše i pokorni ud na otajstvenom tijelu Krista. Po našemu ukroćenom tijelu središte svemira – Isus Krist – može vršiti svoju djelatnost posve slobodno. Zadaća je stoga orlovske tjelovježbe da Isus, središte svemira, po našim tijelima uzmogne vršiti veliko djelo širenja svoga kraljevstva u nama i među drugim ljudima (sv. Pavao).

Kao Krist tako i Crkva Kristova ljubi naša tijela koja je zapao tako važan zadatak u ekonomiji spasenja ljudskoga roda, tj. ljudsko je tijelo

⁶² predvoditelj, predvježbač

na ovoj zemlji jedno od najmoćnijih sredstava duše u postizanju svoga vrhunaravnog cilja. Crkva se poput nježne majke savila nad ljudsko tijelo. Ona ga ljubi velikom ljubavlju jer je ono tako moćno sredstvo u širenju kraljevstva njena Božanskoga Zaručnika. Crkva nam o svojoj ljubavi prema ljudskom tijelu govori po Sv. pismu, govori na usta svetaca, misionara i svoje svete liturgije. Načelnici i voditelji u Orlovsкоj organizaciji moraju biti utjelovljena ljubav Crkve prema ljudskom tijelu; njihova je prva i glavna zadaća da se sustavno brinu za to da tijela vježbača, kojima ravnaju, postanu *moćno sredstvo u vlasti onih duša koje su se stavile u službu širenja Kraljevstva Kristova u ljudskom društvu*.

Molitva za očuvanje tijela, njegove surhe i čistoće

»Svemogući vječni Bože, koji si sav ovaj vidljivi svemir stvorio kao pripravu za tijelo tvojega jedinorođenog Sina, a našega Gospodina Isusa Krista, koji si nadalje prema prauzoru Isusova tijela stvorio tijelo Adamovo, uresivši ga ljepotom i učinivši ga poslušno duhu, daj, molimo te, da naša tijela postanu što sličnija tijelu Isusovu koje je radi spasa roda ljudskoga bilo pribijeno na križ. Osobito te molimo milost da sve više ljubimo dragulj i središte cijelog svemira – euharistijsko tijelo tvojega Sina; daj nam milost da našim tijelima sve više naslijedujemo njegov sadašnji skriveni zemaljski život koji se bez prestanka žrtvuje na svim oltarima svijeta za spasenje ljudskoga roda i koji svojim euharistijskim tijelom hrani duše i tijela vjernika za život vječni. Daj da naša tijela budu uvijek tako pokrivena da ne bi pobudila sablazan i požudu, već da uvijek svijetu ispovijedaju dogmu o istočnom grijehu; daj da ih uzmognemo staviti u službu našega vlastitog posvećenja i posvećenja naših bližnjih i proširenja Kraljevstva našega Isusa Krista tako da jednom za nagradu, kada u nebu uskrsnemo, po proslavljenom tijelu tvojega Sina i s njime zajedno zaodjenuta blistavom odjećom slave, naša tijela budu u vječnom blaženstvu. Po Kristu Gospodinu našem. Amen.«

Treći dio

TEOLOŠKO-ASKETSKI POGLED NA TIJELO I TJELESNI ODGOJ

I. BOŽJI PLAN SA SVIJETOM I ČOVJEKOM

1. Slava Božja i dobro čovjeka – svrha su ljudskoga tijela

Konačni vanjski cilj radi kojega je Bog stvorio ljudsko tijelo jest vanjska objektivna slava Božja i vanjska formalna slava Božja; prvotni unutarnji konačni cilj ljudskoga tijela (apsolutno nužan) jest proslava Božja, drugotni (relativno nužan) jest dobro čovjeka. Promotrimo život u čovjeku i pitajmo se je li čovjeku dopušteno raspolagati ovim životom: da se npr. usmrti ili da naškodi svome životu ne brineći se za svoje tjelesno zdravlje. Na ovo pitanje lako ćemo moći odgovoriti ako si protumačimo uopće smisao ljudskoga opstanka.

Božja dobrota u stvorenom svijetu

Bog je sav svijet stvorio da pokaže svoju dobrotu. On nije mogao svijet stvoriti da poveća svoju slavu jer je Božja slava oduvijek neizmjerna. Sva stvorenja na sebi nose žig Božje dobrote koji je od sebe dobar, jer ih Bog neprestano na životu uzdržava. Sva su stvorenja, kako bi to rekla kršćanska filozofija, »sličnost Božje dobrote«. Ukoliko je svako stvorenje sudionik svega sjaja božanske dobrote, utoliko već svako stvorenje po sebi hvali Boga. Tako čitamo u psalmima: »Nebesa slavu Božju kazuju« (Ps 19,2).

I kada ne bi čovjeka bilo na zemlji, nebesa bi uistinu i objektivno slavila Boga, ali jer je čovjek na zemlji, to on formalno svojim umom spo-

znaje. Bog dakle nije svijet stvorio samo radi svoje objektivne slave, već i radi ove formalne: da razumno biće spozna njegovu dobrotu. (Skolastičkom terminologijom ove se misli mogu jednostavnije izreći: *Finis ultimus externus creationis mundi est gloria Dei externa objectiva i gloria Dei externa formalis.*)

Iz rečenoga jasno zaključujemo da je sav svemir, pa i ljudsko tijelo kao dio svemira, stvoreno na koncu radi slave Božje i da jedino Bog ima pravo odrediti kako se valja služiti stvorenjima, kako se valja služiti ljudskim tijelom.

No stvaranjem svijeta Bog nije imao samo vanjski cilj da objektivno i formalno očituje svoju dobrotu, već je Bog imao i unutarnji cilj, a taj se odnosi na čovjeka. Bog je stvaranjem svijeta htio također usrećiti čovjeka.

Zakon u prirodi: niže stvoreno radi višega

Promotrimo samo svijet koji nas okružuje i opazit ćemo zakon koji se javlja u cijeloj prirodi, a taj glasi da je niže stvoreno radi višega. Rude služe biljnom svijetu da se njima hrani. Taj se biljni svijet hrani, plodi i raste. Podimo korak dalje i promotrimo životinjski svijet. I životinje se hrane, plode i rastu, ali one imaju još druge odlike, a to je da spoznaju, hlepe, gibaju se. Da se npr. životinje ne hrane, to jest da u njima nema vegetativnoga života, one se ne bi mogle gibati; dakle u njima ne bi moglo biti senzitivnoga života. Slijedi da je u životinji vegetativni život poradi senzitivnoga, da je niže tek sredstvo višemu.

Podimo korak dalje i promotrimo čovjeka: u njemu opažamo vegetativni i senzitivni život životinje, ali on osim toga ima um i volju. Kada se čovjek ne bi hranio poput biljke ili kada se ne bi gibao poput životinje, on ne bi mogao ni misliti. I na čovjeku se obistinjuje spomenuti biološki zakon da je u svemiru niže podređeno višem.

Nutarnji cilj stvaranja svijeta

Da se sada povratimo konačnomu unutarnjem cilju stvaranja svijeta. Iz rečenoga smo se uvjerili kako je Bog neizmjerno mudar i kako je uredio da sve stvari, koje su od čovjeka niže, služe čovječjoj sreći. Sunce ga grije, bilje ga hrani, voda mu gasi žeđ itd. Ako dakle sve služi sreći čovjeka, zašto je Bog stvorio čovjeka? Budući da niže treba služiti višem, jasno je da je čovjek stvoren za Boga da u njemu spozna pravu istinu i najviše dobro.

Čovjek je dakle stvoren radi vječnoga blaženstva, a sav vidljivi svemir ima zadaću čovjeku pomoći da dođe do vječnoga blaženstva. I ljudsko tijelo kao dio svemira treba pomoći čovjeku da postigne ovo vječno blaženstvo.⁶³

⁶³ U nastavku gornjega teksta Merz donosi iste misli formulirane jezikom skolastičke filozofije na latinskom jeziku: *Finis ultimus internus creationis mundi: a) finis primarius creaturarum – absolute*

Blaženstvo radi kojega je čovjek stvoren sastoji se u najsavršenijem spoznavanju i ljubljenju Boga. Promotrimo još točnije kako sav vidljivi svemir pomaže čovjeku da postigne svoju konačnu svrhu: a) Stvari ovoga svijeta služe da podmire čovječji *vegetativni i senzitivni život*, koji je osnova umnoma života. Po tom se umnom životu čovjek sprema za blaženstvo. b) Stvari ovoga svijeta daju čovjeku priliku da proučavanjem i istraživanjem *izvježba svoje umne sile* i da se na ovaj posredan način bolje spremi za *savršenije spoznavanje Boga*. Čovjek će gledajući i spoznavajući stvorene stvari bolje uzljubiti Boga i lakše postići svoju konačnu svrhu. c) Osim toga, stvari ovoga svijeta služe čovjeku da *dokaže i uveća svoju ljubav* jer mu daju priliku da se vježba u raznim krepostima i zasluži nebo.

Primijenimo iznesene misli o *vanjskoj i unutarnjoj svrsi* stvaranja svijeta još bolje na *samo ljudsko tijelo*. Ponajprije ljudsko je tijelo stvoreno da se na njemu očituje *objektivna vanjska slava Božja*. To znači da ljudsko tijelo na sebi nosi žig Božje dobrote kao što umjetnina na sebi nosi žig umjetnikova duha, koji je načinio tu umjetninu. Tijelo je zatim stvoreno da se čovjek tome djelu divi i *po njemu divi Bogu* koji ga je tako savršeno napravio. U drugom je redu Bog stvorio ljudsko tijelo kao i sve drugo radi svoje vlastite slave i da čovjek postigne vječno blaženstvo.

2. Ljubav prema Bogu i bližnjemu koja vodi prema kontemplaciji

Tjelesni odgoj kao vrsta trapljenja i odgoja volje mora imati kao cilj bogoslovnu krepost ljubavi prema Bogu i bližnjemu i po tome kontemplaciju duše.

Dužnost težnje za kršćanskim savršenstvom

Svi su ljudi dužni težiti za kršćanskim savršenstvom. Svi smo stvorenici da jednom gledamo Boga, da se s njime sjedinimo i da mu time postanemo slični. Postati sličan neizmjerno savršenom Bogu jedini je smisao ljudske duše. Mi nismo stvorenici radi kakvih neznatnih stvari, već da u neku ruku postanemo bogovima. Jedino sveci ispravno tumače smisao ljudskoga života i daju mu pravo značenje; jedina je njihova želja da postignu savršenstvo i da tako postanu što sličniji neizmjerno savršenom Bogu.

Ako uzmemo sat, reći ćemo da je savršen ako točno pokazuje vrijeme. Urar je napravio sat da točno pokazuje vrijeme. Velimo, dakle, da je jedna stvar savršena ako je postigla cilj radi kojega je stvorena. Nas je ljudi

necessarius et ultimus est glorificatio Dei. b) Finis secundarius creaturarum – relative necessarius et ultimus est bonum rationalis creaturae.

Bog stvorio da postanemo slični Bogu; mi smo dakle savršeni ako postane-
mo Bogu slični.

Bog je vječna istina; on sve zna, on je stvorio carstvo anđela, iz ništa
je izveo sav vidljivi svemir i obdario ga veličajnim prirodnim zakonima.
Stvorio je čovjeka, dao mu besmrtnu dušu i ovu obdario cijelim nadnaravnim
organizmom da jednom uzmogne Boga gledati. Tko bi mogao uopće
nabrojiti sve odlike Božjega uma? To nije moguće. I najumnijem čovjeku
ovoga svijeta zapne misao kada razmišlja o beskrajnosti Božjoj i preostaje
mu tek da padne ničice i usklikne pred tom veličinom: »Gospode, ti si
onaj koji jesi, a ja sam onaj koji nisam.« Ako hoćemo postići cilj za koji smo
stvorenici, treba postajati sve sličniji sveznajućem Bogu.

Trebamo postati dobri kao što je i Bog dobar

Bog je nadalje neizmjerno dobar. On nas nije morao stvoriti, a ipak je
to učinio jer je htio da i druga bića postanu dionicima njegove sreće. Svoju
dobrotu osobito očituje prema anđelima i ljudima. Pomislimo samo na
čovjeka: radi njega je stvorio i sunce i mjesec i zvijezde; jednom riječi sav
ovaj divni svijet koji nas okružuje. Zatim je stvorio tijelo koje je najsavrše-
nije oružje u rukama duše što si ga uopće možemo zamisliti. I to Bogu nije
bilo dosta. On je našu dušu uzdigao u vrhunaravni red i odredio je da ona
postane prijestoljem Presvetoga Trojstva u kojoj će po milosti posvetnoj
stanovati On sam – neizmјerni Bog. I ova nas milost posvetna već ovdje
na zemlji čini sličnima Bogu; ona je početak naše vječne slave. »Što oko
ne vidje, i uho ne ču, i u srce čovječe ne uđe, to pripravi Bog onima koji
ga ljube« (1 Kor 2,9). Bog je tako neizmjerno dobar da sebe poistovjećuje
s čovjekom. »Zaista vam kažem, stogod ste učinili jednomete od ove moje
najmanje braće *meni* ste učinili« (Mt 25,40).

Ako, dakle, želimo postići cilj za koji smo stvorenici, tj. postati savršeni
kao što je savršen naš Otac na nebu, trebamo postati dobri kao što je i Bog
dobar.

No nije tako lako postati savršen, sličan Bogu. Ljubav je ona krepšt
koja nas ujedinjuje s Bogom i čini sličnima Bogu. Ali ljubav Božja nailazi na
zemlji na velike zapreke; kada ne bi bilo teško Boga ljubiti, svi bismo bili u
tren oka sveci i znali bismo da je razmatranje o Bogu, uživanje u njegovu
beskrajnem savršenstvu i preobražavanje naše duše u Boga, da je to jedino
pravi život.

Trostruka požuda odvraća nas od ljubavi prema Bogu

Od ljubavi k Bogu odvraća nas trostruka požuda, svijet i davli. Požuda
tijela traži svoje tjelesno dobro, užitke u putenim nasladama. Tko je odan
tijelu, ne može se vinuti do ljubavi Božje i tako postati savršen i sličan Bogu.

Požuda očiju jest gramzljivost za imetkom, a oholost života protivi se svakoj poslušnosti i traži svoju samovolju. Isto tako, tko ljubi svijet sa svojim trima požudama, zapostavlja stvoreno vječnom Bogu. Na koncu dolaze đavli koji hoće čovjeka otrgnuti od ljubavi Božje i tako ga upropastiti. Protiv svega toga treba se čovjek boriti dok je na ovom svijetu jer inače će promašiti svrhu za koju je stvoren i neće moći postati savršen i sličan Bogu.

Kao što svi ljudski čini trebaju pomagati čovjeku doći do ljubavi Boga i bližnjega, isto tako tjelesni odgoj ima veoma važnu zadaću da ukloni zatreke savršenstvu. Tjelesni odgoj treba suzbijati neposlušnost, kukavičluk, nestrpljivost, nestalnost, razbludnost, oholost i okrutnost. Ili, drugim riječima, bliži cilj svakoga tjelesnog odgoja, svake tjelovježbe mora biti da se u čovjeku odgoje kreposti poslušnosti, srčanosti, strpljivosti, ustrajnosti, čistoća srca, poniznost i blagost. Tjelovježba ne može biti sama sebi svrhom jer je ljudsko tijelo stvoreno da pomaže ljudskoj duši da postigne vječno blaženstvo. Neposlušan ili razbludan čovjek ne može istodobno ljubiti Boga i po toj ljubavi postati sličan Bogu, tj. savršen.

Neophodna žrtva da dođem do ljubavi Božje

Da dodemo do ljubavi Božje, nepohodno je potrebna žrtva. Žrtva je bitni uvjet ljubavi Božje na zemlji. Ne možemo Boga ljubiti na zemlji, a da se ne borimo protiv loših sklonosti. Želimo li biti savršeni, jednako je potrebno da bez prestanka činimo djela ljubavi, kao i djela žrtve, jer se tek žrtvujući se na zemlji može ljubiti. Možemo reći da su sva naša dobra djela istodobno djela ljubavi kao i žrtve; ukoliko nas oslobođaju stvorenja i nas samih, žrtve su, a ukoliko nas sjedinjuju s Bogom, djela su ljubavi. Sveti Pavao izričito nagašava: »Krotim svoje tijelo i zarobljavam da sam ne budem isključen pošto sam drugima propovijedao« (1 Kor 9,27). »A koji su Kristovi razapeše tijelo sa strastima i požudama« (Gal 5,24). A tjelovježba mora biti jedna vrsta žrtve koja uklanja zatreke koje se stavljuju na put ljubavi Božjoj. Žrtva, koja bi bila sama sebi svrhom, pravi je besmisao; cilj žrtvi jest jedino ljubav Božja. Isto tako npr. cilj tjelovježbi kao svladavanje samoga sebe, ako je smatramo jednom vrstom žrtve, mora biti ljubav Božja koja nas čini savršenima.

Ljubav je duša svih kreposti

Podimo korak dalje. Ako je ljubav bit kršćanskoga savršenstva, onda ne može biti uopće kršćanske kreposti bez ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Sveti Pavao posve jasno veli da je ljubav »velikodušna, dobrostiva, ne zavidi, ljubav se ne hvasta, ne nadima se; nije nepristojna, ne traži svoje, nije razdražljiva, ne pamti зло; ne raduje se nepravdi, a raduje se istini; sve

pokriva, sve vjeruje, svemu se nada, sve podnosi« (1 Kor 13,4–7). Ljubav ne samo da je strpljivost i dobrostivost, već je ljubav po sebi sama strpljiva i dobrostiva. Ni jedna krepst post ne može doći do svoga savršenstva, a da u njoj ne bi bila ljubav. Stoga se i veli da je ljubav skup svih kreposti i duša svim krepostima. Ljubav nas ujedinjuje s Bogom savršenije i izravnije negoli ijedna druga krepst; ljubav prema tome tvori bit samoga savršenstva.

Ako na primjer svojom tjelovježbom hoćemo u sebi suzbijati razbludnost, ne činimo to samo da steknemo krepst čistoće, već da uklonimo jednu zapreku koja nas dijeli od ljubavi Božje. Ljubav prema Bogu i žar za dušu bližnjega potiču nas da vježbamo naše tijelo, da ga vježbanjem svladavamo i tako dobijemo krepst čistoće. Kada bude tijelo u mojoj vlasti, neće mi ono smetati i moći će lakše razmatrati o vječnim istinama i po ljubavi se ujedinjavati s neizmjernim Bogom. Kada bude tijelo u mojoj vlasti, lakše će se žrtvovati za svojega bližnjeg; bolje će gledati u njemu dijete Božje, ud Isusa Krista, subaštinika kraljevstva Božjega; jednom riječi, bolje će u bližnjem ljubiti samoga Boga.

Tjelovježba treba biti prožeta činima ljubavi

Naša tjelovježba mora biti prožeta činima ljubavi, mora biti sredstvo koje nam pomaže da se u molitvi po ljubavi sjedinimo s Bogom i u nj preobrazimo – jednom riječi, da što lakše postignemo cilj za koji smo stvoreni. Tjelesni odgoj treba u ljudima na zemlji stvarati predblaženstvo, stvarati uvjete za neposrednu pripravu vječnoga blaženstva. I tjelovježba treba kao cilj imati stvaranje savršenoga pokoljenja, svece koji su već na zemlji živjeli nebeskim životom. Savršena duša postaje drugim Kristom, drugim Bogom. Ona misli jedino na Boga, promatra sve u svjetlu Božjem, radi za interes Božje kao da su to njezini vlastiti interesi.

Sveta Terezija Velika, Španjolka, ta velika učiteljica duhovnoga života, napisala nam je riječi koje joj je rekao sam Isus kada se nalazila u najvišem stupnju razmatranja. Utkazao joj se je u divnu sjaju, pun ljepote i dostojanstva, kao što je izgledao nakon uskrsnuća. »On joj reče da je vrijeme te ona učini njegove interesu svojim vlastitim interesima... Odsada ćeš se brinuti za moju čast, ne samo jer sam ja tvoj Stvoritelj, tvoj Kralj i tvoj Bog, već i stoga što si ti moja istinita zaručnica. Moja čast jest twoja i tvoja čast jest moja.«⁶⁴

Tjelesni odgoj usmјeren prema vječnom blaženstvu

Ponavljujući glavne misli cijelogova ovog poglavlja valja reći da tjelesni odgoj ne smije biti sam sebi svrhom, već treba uklanjati sve one opačine

⁶⁴ Sv. Terezija Avilska, *Relation XXV*, t. II. des Oeuvres, str. 246. – Adolphe Tanquerey, *Précis de théologie ascétique et mystique*, 5. izd., Paris, Desclée, 1924., br. 147.

koje smetaju duši da savršeno ljubi Boga. Tjelesni odgoj treba poglavito ići za tim da svladavamo požudu tijela i tako steknemo one krepstvi koje će nam olakšati da dobijemo u što potpunijem stupnju bogoslovsku krepstvu ljubavi. Mi trebamo upravo ovu krepstvu jer tko nju ima, ima sve ostale krepstvi u savršenstvu. Tko pravo ljubi Boga ili bližnjega radi Boga, ne može biti kukavica ili razbludnik ili oholica itd. Ako smo dobili ljubav, to će nas ova krepstva sjediniti s Bogom, a tim ćemo postati slični Bogu i njegovim savršenstvima. Mi ćemo dakle postići konačnu svrhu za koju smo stvoreni: sjedinjenje s Bogom u vječnom blaženstvu. Pravi tjelesni odgoj mora biti sredstvo svetosti, pomoći duši da se vine do zadnjega stupnja mističnog sjedinjenja svetaca, do duhovnoga braka.

3. Vršenje krsnoga zavjeta borbom protiv grijeha

Tjelesni odgoj mora pomagati izvršavanju krsnoga zavjeta po kojem valja umrijeti grijehu i prema tome boriti se protiv požuda koje dovode do grijeha jer je veza između tijela i duše supstancialna. Tjelesno je savršenstvo važno za savršenstvo uma.

Odnos duše i tijela

Kada promotrimo čovjeka, odmah opažamo da se on ne sastoji samo od duše ili samo od tijela, već u njemu tijelo i duša skupa tvore jednu jedinstvenu cjelinu. »Čovjek nije samo tijelo ili samo duša, već se sastoji iz duše i tijela.«⁶⁵

Ova veza tijela i duše koja tvori čovjeka nije slučajna, već je to veza koju kršćanska filozofija nazivlje supstancialnom. To je jedan nerazrješiv brak i to takav da duša ljudskom tijelu daje njezin život. Zato Katolička Crkva i naučava da je duša *forma* (tj. unutarnji princip) tijela. Taj je nauk godine 1311. definirao sam Koncil u Vienneu: »Tko bi ustvrdio da umna ili intelektualna duša nije forma ljudskoga tijela *per se* i esencijalno, taj se treba smatrati heretikom.«

Iz ovoga slijedi da se duša nalazi u cijelom tijelu. Stoga se veli da je duša u cijelom tijelu *definitiva*, to jest ona je po svome bivstvovanju na svim pojedinim mjestima tijela.

Ako sada usporedimo dušu s tijelom, zdrav nam razum veli da je tijelo stvoreno radi duše, a ne duša radi tijela. Po svome se tijelu čovjek skoro i ne razlikuje od životinje, ali kod čovjeka ima nešto više nego u životinje, a to je duša. Budući da je niže stvoreno radi višega, slijedi da je Bog stvorio tijelo, da služi duši. Sveti Toma to na ovaj način kratko, ali veoma jezgrovitno veli: »Bliži je cilj ljudskoga tijela umna duša i njene djelatnosti. Materija (tj.

⁶⁵ Sv. Augustin, *De civitate Dei*, 13, 24.

tijelo) je poradi forme (tj. poradi duše, toga unutarnjeg životnog principa), a sredstvo (tijelo) radi djelatnosti i vršitelja (duše). Velim, dakle, da je Bog sazdao ljudsko tijelo u najboljem skladu da bude prikladno takvoj formi, tj. duši i takvim djelatnostima.«⁶⁶

Ljudsko je tijelo oruđe duše

Ljudsko je tijelo po sebi tako savršeno da je ono najbolje oruđe duše. Anđeli su čisti duhovi i oni neposredno gledaju Boga. Ljudska se duša razlikuje od andeoskih jer je ona u nižem redu i ne može neposredno gledati Boga da spoznaje istinu. Ljudska je duša tako stvorena da istinu spoznaje tek posredno. Ako npr. uzmete novorođeno dijete, to je njegova duša posve čista; to dijete ništa ne zna. Tek kroz njegove osjete ono stječe razna iskustva: vidi majku, gleda boje, kuša hranu, čuje glasove i tek po ovim osjetima čovjek dolazi do spoznavanja istine. (Anđeli sve to gledaju izravno u Bogu, što čovjek spoznaje preko sjetila.) Zato i kršćanska filozofija veli: »Ništa nije u umu što nije bilo u osjetima.« Sveti Toma to veoma jasno tumači:

»Duša koja spoznaje zauzima prema redu naravi najniži red među duhovnim supstancama ukoliko po svojoj naravi nije obdarena poznavanjem istine kao anđeli, već je potrebno da ona tu spoznaju osjetima prikuplja iz razdjeljivih stvari. Potrebne stvari duši ne manjkaju. Stoga je bilo potrebno da razumna duša ne posjeduje samo mogućnost spoznavanja već i mogućnost osjećanja. Djelatnost je toga osjećanja nemoguća bez tijela koje je sredstvo; bilo je stoga potrebno da se spoznajna duša spoji s takvim tijelom koje će biti prikladan organ za osjećanje.«⁶⁷

Niže duševne supstancije (za razliku od anđela koji su više duševne supstancije), to jest ljudske duše, imaju bivstvovanje koje je srođno tijelu ukoliko su one forme tijela. Prema tome iz sama načina kako ljudske duše bivstvuju slijedi da one iz tijela i po tijelima dobivaju svoje spoznajno savršenstvo.«⁶⁸

Važnost tijela za duševni život

Tijelo i tjelesni život veoma su važni za duševni život. Na zemlji uopće nema duševnoga života bez tjelesnoga. Tijelo je sredstvo našoj spoznaji; ono je pravo remek-djelo Stvoriteljevo. Djelatnost naših osjeta ne samo da ne smeta našoj spoznaji, već je upravo *preduvjet* svakoj spoznaji. Osjeti su nužna sredstva koja služe nematerijalnom životu naše duše. Naši su osjeti kao otvoreni prozori koji gledaju u vanjski svijet: kroz njih ulaze slike, glasovi, svi mogući osjeti; njih naš duh na tajanstven način prerađuje i

⁶⁶ Sv. Toma, *Summa theologica*, I, 91, 3, c.

⁶⁷ Sv. Toma, *Summa theologica*, I, 91, 3, 1.

⁶⁸ Sv. Toma, *Summa theologica*, I, 55, 2, c.

po njima se diže do ideja, do vječnih načela. Kroz naše osjete ulazi u našu dušu divni sklad Božjih djela i dolazi u nas do onoga svetišta gdje iz njega lučimo Božja savršenstva, ljubimo ga, blagoslivljamo, obožavamo. Da nije bilo našega tijela, naša duša ne bi mogla doći do spoznaje i ljubavi Božje.

Sav vidljivi svemir služi da se uzdržava naše tijelo; on je u neku ruku prošireno ljudsko tijelo. Naše tijelo služi da duša po njemu spozna i nje-govu volju i vršeći je postigne vječno blaženstvo. Katolik prema tome ne smije zanemariti svoje tijelo jer mu je od Boga dano da postigne svoju konačnu svrhu.

Štoviše, kršćanska filozofija ide korak dalje i veli da su ljudi savršenijega tjelesnog ustroja i savršenije duševnosti. I radi toga čovjek među svim životinjama ima najbolju osjetnost (*tactus*), i među samim ljudima koji su bolje osjetnosti, boljega su uma. Tome je znak što vidimo one koji su savršene osjetnosti da posjeduju i velike duševne sposobnosti (vidi sv. Toma, I, 76, 5, c).

Zdravim i razvijenim tijelom lakše spoznajemo Božja savršenstva

Da ovu misao uzmognemo bolje razumjeti, zamislimo čovjeka koji je od rođenja slijep. Time što mu manjka jedno sjetilo, njegova je duša u neku ruku okljaštrena. Postoji sav vidljivi svijet, to divno djelo Božje koje taj slijepac ne poznaje ili slabo spoznaje; po tome manjku ovaj čovjek može tek nesavršeno obaviti jednu djelatnost duha. Isto tako, ako je moje oko ili koje drugo sjetilo slabije, ne mogu tako dobro spoznavati Božji svijet kao da mi je ono savršeno razvijeno. Nije dakle čudo što kršćanska filozofija tvrdi da je tjelesno savršenstvo važno za duševno savršenstvo i da je po tome važno da vlastitim nastojanjem dođemo do što većega tjelesnog savršenstva te time omogućimo duhu da i on postane što savršeniji.

Već iz ovoga posve jednostavna slijeda misli proizlazi kako kršćanstvo ne samo da nije neprijatelj ljudskoga tijela, već ono naprotiv naglašava da je poradi supstancialne veze koja povezuje tijelo s dušom od veoma velike važnosti da tjelesne sposobnosti što više usavršimo. Kada one budu savršene, duša će bolje spoznavati Božja savršenstva, a tijelo će pokornije služiti duši u izvođenju njezinih nauma. Po tijelu tako ljudska duša postiže cilj za koji je stvorena – vječno blaženstvo, a briga za tjelesno usavršavanje (tjelesni odgoj) je stoga dužnost svakoga kršćanina.

4. Kroz pokornost duši tijelo vrši volju Božju

Čovjek na veličajan način očituje Božju mudrost

Tijelo treba biti makar uz najveće žrtve pokorno duši i prema tome vršiti volju Božju. Poznati teolog A. Tanquerey (1854.–1932.) na veoma je jednostavan način opisao naravni život čovjeka. Poslužit ćemo se njegovim izvodima.

Čovjek je na tajanstven način sastavljen od *tijela i duše, od materije i duha*. Oboje je u njemu tako tijesno povezano da tvore *jednu* narav, jednu osobu. Čovjek je po tomu čvor i veza koja spaja duhove i tijela; on kao da u malome ujedinjuje divote svega stvorenog; on kao da je mali svijet (mikrokozam), koji u sebi usredotočuje sve svjetove. Čovjek uistinu na veličajan način očituje mudrost Božju koja je znala ujediniti tako raznolika bivstva kao što su duhovna i tjelesna.

U čovjeku ujedinjen trostruki život

Svijet koji se u čovjeku ujedinjuje pun je života. Prema navodima Grgura Velikoga u svijetu razlikujemo tri svijeta: vegetativni život, animalni život i intelektualni život. »Čovjek ima život s *biljkama*, osjećanje sa *životinjama*, spoznavanje s *andelima*.« Kao *biljka* čovjek se hrani, raste i razmnožava; kao *životinja* on spoznaje osjetne stvari, teži prema njima po svojoj senzitivnoj sklonosti, sa svojim emocijama i strastima, i gibilje se sam od sebe; kao *andeo*, ali u manjoj mjeri i na drugi način, čovjek umnim načinom spoznaje nadosjetno Biće, istinu i njegova se volja slobodno gibilje prema razboritom dobru.

Ova se tri života ne razvijaju neovisno jedno o drugome, već se međusobno prožimaju, koordiniraju i niže podređuju višemu tako da sva tri života skupa teže istoj svrsi: savršenstvu *cjelokupnoga* bića. Istodobno je biološki i logički zakon da se u jednom *sastavljenom*, složenom biću život ne može *sačuvati i razvijati ako se raznovrsni sastavni dijelovi ne koordiniraju i time ne podrede glavnom dijelu*. Sastavljeni biće može tek onda živjeti i razvijati se ako je glavni sastavni dio pokorio, kao i sve niže dijelove, i ako se njima služi. Što se tiče čovjeka, iz rečenoga slijedi da se niža svojstva, to jest vegetativna i senzitivna (tj. tijelo), trebaju pokoravati umu i volji. To je bezuvjetno nužno: jer gdje se niže ne pokorava višemu, gdje sredstvo neće služiti cilju, tamo život slabi ili posve isčezava. Gdje niži sastavni dijelovi nisu podređeni višima, sastavljeni se biće počinje rastavlјati, cijelo se ustrojstvo raspada i nastaje smrt.⁶⁹ To je kao kod sata: na njemu su glavni dijelovi kazaljke koje pokazuju vrijeme. No kazaljke se

⁶⁹ Adolphe Tanquerey, *Précis de théologie ascétique et mystique*, 5. izd., Paris, Desclée, 1924., br. 51–55.

ne bi mogle gibati bez pera koje pomică kotače. Kada se pokvari pero ili koji kotač, onda je cijeli sat pokvaren jer glavni sastavni dio sata, to jest kazaljke, ne mogu pokazivati vrijeme. Um i volja u čovjeku su one dvije kazaljke koje trebaju spoznavati i ljubiti Boga. Kada bi se tijelo protivilo umu i volji, kada bi ono stalo vladati čovjekom, on ne bi mogao misliti na Boga da ga spoznaje, da vrši one zapovjedi koje mu Bog nalaže.

Borbom pobjeđivati niže tjelesne sklonosti

Iz svega slijedi da je tijelo stvoreno radi ljudske duše i da to tijelo mora biti pokorno duši jer ako bi se čovjek posve prepustio prevlasti tijela, taj bi niži sastavni dio počeo tražiti razne naslade, odao bi se neradu i brzo bi nastupila u čovjeku takva dezorganizacija da bi život počeo iščezavati i skoro bi nastupila smrt. Pogledajmo samo alkoholičare ili razbludnike kod kojih tjelesna nagnuća rade protiv duha i koji stoga veoma brzo srću u smrt.

Iz iskustva nadalje znamo da se tijelo veoma često protivi duhu i neće da ga sluša. Naše niže sile svom snagom hlepe za užicima, a naše više sile opet teže prema plemenitim dobrima. U nama je često veoma velika borba: jer ono što se svidje našemu tijelu, nije uvijek dobro i stoga je um dužan da se žestoko bori protiv nižih sklonosti. Kada se um ne bi borio, u čovjeku bi se poremetila ravnoteža, nastao bi nered, niže se sile ne bi podredivale višima i vremenom bi iščezavao život i uslijedila bi smrt. Duh se treba boriti protiv tijela, volja protiv strasti. Makar uz najveće poteškoće tijelo treba učiniti pokornim duši koja je stvorena vršiti volju Božju.

II. ČOVJEK PRIJE I POSLIJE ISTOČNOGA GRIJEHA

1. U počecima stvaranja

O mogućem stanju čiste naravi

Tijelo po naravi nije pokorno duši: zbog istočnoga grijeha ova se pokornost u stanju pale naravi još jače očituje. Iz objave veoma dobro znamo da je Bog čovjeka uzdigao u vrhunaravni red i da ga je odredio za vječno blaženstvo. Bog je mogao čovjeka učiniti sretnim i u naravnom redu: dati mu razna naravna dobra. U tom *stanju čiste naravi*, kako ga teolozi zovu, Bog bi čovjeku dao razna naravna sredstva da postigne svoj naravni konačni cilj. Taj naravni konačni cilj ne bi bio sjedinjenje i gledanje Boga u vječnom blaženstvu. U tom stanju čiste naravi bila bi u čovjeku požuda i on bi se također morao boriti protiv svojih loših strasti, no Bog bi mu podijelio naravna pomagala da svlada te strasti. Isto tako bi u tom stanju čovjek bio u vlasti boli, bolesti i smrti. Takva stanja nije nikada bilo.

Stanje prapravednosti

Bog je prve ljude stvorio u stanju *prapravednosti* (*iustitia originalis*). Ona u sebi uključuje dvije vrste vrhunaravnih dobara: milost posvetnu i integritet. Milost posvetna je tako velik dar Božji da nadmašuje svako ljudsko poimanje. Čovjek nikada ne bi imao pravo tražiti takav dar. Po njoj se sva njegova narav preobražava u nešto božansko i sve njegove djelatnosti poprimaju nešto božanskoga. Čovjek po njoj postaje sličan Bogu. Po njoj čovjek postaje sposoban da jedanput posve izravno blaženim zrenjem kada milost bude preobražena u slavu spozna Boga, da ga vidi licem u lice kao što Bog sam sebe gleda. Čovjek po naravi nikada to ne bi mogao doseći i zato ničice padamo pred neizmjernom dobrotom Božjom koja nas je milošću posvetnom uzdigla u tako uzvišeno stanje i učinila pravim sinovima i baštinicima neizmjernoga Boga.

Da je Bog u narav prvih ljudi usadio ovu milost posvetnu (a uz ovu dolaze još ulivene bogoslovске i moralne kreposti, darovi Duha Svetoga i aktualne milosti), ipak ne bi bio potpun sklad u čovjeku. To najbolje vidimo sada na sebi. I mi svetim krštenjem dobivamo milost, ali se unatoč tomu niže sile ne pokoravaju duši koja je u toj milosti.

Čovjek – naravna i nadnaravna slika Božja

Scheeben⁷⁰ veoma lijepo uspoređuje dušu naravnog čovjeka s dušom čovjeka dignuta u vrhunaravni red: »Bog je ulio u čovjeka duhovnu dušu koja je slika njegove vlastite naravi i tako je Bog čovjeka stvorio svojom *naravnom* slikom, a time što je on toj duši utisnuo sliku sebi jednaku, sliku svojega Sina, stvorio je Bog čovjeka i svojom *nadnaravnom* slikom i prilikom. Kao što Bog ulijeva tijelu umnu dušu, da mu dade *naravni* život, tako on ulijeva u dušu svoj vlastiti duh da joj dade svoj *božanski* život.«⁷¹ Time je čovjek bio uzvišen u zajednicu sa Svetim Duhom: od *životinjskoga čovjeka* postao je *duhovnim čovjekom* i dionikom blaženstva.⁷²

Sveti Augustin drži da je Bog zbog toga čovjeka i postavio u zemaljski raj jer su rajske osjetne divote tek odraz duhovnih divota, a rajska je svježina odraz one svježine što ju je Duh Sveti izlio nad dušu prvih ljudi.

2. Bog dao čovjeku izvan-naravni dar – integritet

Da u čovjeku zavlada potpuni sklad koji je u milosti posvetnoj, tj. da se niže sile zajedno s tijelom pokoravaju duši koja radi pod ravnanjem Duha Svetoga, Bog je ljudima dao k tomu jedan izvan-naravni dar, a taj se zove integritet i sastoji se od tri sastavna dijela:

Uliveno znanje

Andjeli svoje znanje ne moraju stjecati postupno i na temelju psiholoških zakona kao što to sada čini čovjek trudom; oni ga imaju po naravi. Isto tako je Bog ulio u prvoga čovjeka poznavanje svih onih istina koje je on – koji je bio poglavac i odgojitelj ljudskoga roda – trebao znati. Također je prvi čovjek svojim iskustvom posve lako stjecao još više znanja. Bio je dakle sličan anđelima.

⁷⁰ Mathias Joseph Scheeben (1835.–1888.) bio je jedan od najvećih njemačkih teologa 19. stoljeća koji je vršio utjecaj na 20. stoljeće kao što to pokazuje i sam Merz citirajući njegova djela u svojim spisima ali i u svome Dnevniku.

⁷¹ Mathias Joseph Scheeben, *Die Mysterien des Christentums*, str. 182.

⁷² *Isto*, 183.

Gospodstvo nad strastima (manjak požude)

Već smo istaknuli da u ljudskoj naravi bjesni strahovita borba između sklonosti za dobrom i između težnje za neurednim užicima i osjetnim dobrima. Isto tako se čovjek mora boriti protiv vlastite oholosti; jednom riječi, dobra svojstva trebaju se boriti protiv trostrukog požude. Bog je uklonio od čovjeka ovaj naravni nedostatak i podijelio mu je vlast nad strastima. Ova ga vlast nije učinila nepogrešivim, ali mu je znatno olakšala vršenje kreposti. U Adamu nije bilo onoga tiranskog gospodstva *požuda* koje osjećamo u sebi, već je u njemu tek postojala sklonost za užicima koja se podvrgavala razumu. Budući da se njegova volja pokoravala Bogu, niže su se njegove sile pokoravale razumu, a tijelo duši: u njegovu su ljudskom ustrojstvu vladali savršen sklad i red.

Tjelesna besmrtnost

Po naravi čovjek treba trpjeti, bolovati, umrijeti. Bog je čovjeka na poseban način oslobođio toga trostrukog nedostatka da duši bude lakše vršiti svoju uzvišenu zadaću. Ovaj je integritet prvih ljudi bio divan dar koji je daleko nadilazio samu ljudsku narav. No Bog taj dar nije čovjeku podijelio uzalud; on je imao biti ona posuda u koju će ući još viši dar: milost posvetna. Ova je milost kruna svega; od najnižih vegetativnih sila pa sve do senzitivnih, umnih te integriteta, sve se mora podrediti njoj, kao što se sredstvo podređuje cilju, niže višemu.

»Integritet je«, veli sveti Toma, »dan čovjeku radi posvetne milosti koja je kruna svega. No jasno je da taj integritet, ta podređenost tijela duši i nižih sila razumu *ne bijaše naravna jer bi inače ostala nakon grijeha.*«⁷³

Prvi su ljudi bili potpuni gospodari tijela i nižih duševnih moći; kod njih je vladao potpun sklad između nižih i viših sila; niže sile nisu smetale višima. Ovaj integritet koji je činio savršen sklad između duše i tijela bio je veliko izvan-naravno čudo Božje moći i ljubavi jer je Bog time prirodi nešto dao što ona po sebi ni izdaleka nije mogla postići. To je zaista čudo ljubavi; Bog je prirodi darovao integritet, ali joj ga je dao ne po naravi, nego zbog svoje izvanredne naklonosti prema čovjeku.⁷⁴ Ovim je integritetom čovjek bio uzdignut nad svoju vlastitu narav u red andeoski; zbog toga uzvišenja tjelesnost i sjetilnost nisu mogle poremetiti čovječji duhovni život. Integritetom se štoviše ova tjelesnost i sjetilnost oduhovila tako da je samo tijelo postalo sudionikom bezbolnosti i neumrlosti duše. Sjetilnost se ravnala samo prema zapovijedima duha i zato veli sveti Augustin da je taj integritet divno stanje

⁷³ Sv. Toma, *Summa theologiae*, I, 9. 95, a. 1.

⁷⁴ Mathias Joseph Scheeben, *Die Mysterien des Christentums*, str. 185.

što ga je stvorila i uzdržavala *tajanstvena moć* i da je ondje bila divna milost Božja gdje zemaljsko i sjetilno tijelo nije poznavalo požude.⁷⁵

3. Gubitak darova po istočnom grijehu i njegove posljedice

Iz Objave znademo da su prvi ljudi sagriješili i da posljedice ovoga grijeha svi na sebi nosimo. Bez poznavanja otajstva o istočnom grijehu nije moguće razumjeti povijest ljudskoga roda. Isto tako nam ovo otajstvo otvara poglede u odnos tijela prema duši.

Posljedice istočnoga grijeha

Koje su, dakle, posljedice istočnoga grijeha? Čovjek nije izgubio svoja naravna svojstva, ali je zato izgubio ona izvan-naravna i vrhunaravne darove koje mu je posve badava podijelila neizmjerna Božja dobrota. Ipak se čovjek nije povratio u stanje čiste naravi o kojem smo prije govorili i to stoga jer je čovjek određen za vrhunaravni svijet. Čovjek prema tome nije ni u stanju uzdignute naravi jer je izgubio nadnaravna dobra, nije ni u stanju čiste naravi jer je stvoren za vječno blaženstvo: on se nalazi u stanju *pale naravi*.

Čovjek je po grijehu: - a) Izgubio milost posvetnu i s njome ulivene kreposti te darove Duha Svetoga i aktualne kreposti. Od posvojenoga sina Božjega postao je sinom Božje srdžbe (kvar duše). - b) S obzirom na niže sile izgubio je integritet i time je došao pod vlast požude (kvar uma), a tijelo je došlo pod vlast boli, bolesti i smrti. - c) Posljedica ovoga dvostrukog gubitka jest da čovjek više ne može kao prije djelovati kako mu to određuju zdravi razum i Božanski zakon. Kazna za grijeh je nadalje i u tome da je čovjek izbačen iz kraljevstva Božjega i da se nalazi u kraljevstvu prokletstva kojim upravlja vrag. Čovjek se po grijehu nalazi upravo ondje kamo ga je htio vrag dovesti.

Nesklad između duše i tijela

Tek nam objava tumači zašto se naše tijelo neće pokoravati duši. Ovaj nesklad koji se nalazi u nama posljedica je istočnoga grijeha. »Dok je čovječji duh bio podvrgnut Bogu,« veli sveti Toma, »niže su duševne sile bile podložne razboritom duhu, ali jer je ljudski duh po grijehu odstupio od podložnosti prema Bogu, uslijedilo je da se ni niže sile nisu posve podvrgavale duhu; time je uslijedila tolika pobuna tjelesnih težnja protiv razuma da se ni tijelo više nije potpunoma podvrgavalo duši.«⁷⁶

⁷⁵ *Isto*, str. 186.

⁷⁶ Sv. Toma, *Summa theologica*, IIa IIae, 1 c.

Da ovo uzmognemo još zornije razumjeti, sjetimo se one prispodobe sa satom: kada bi kotači koji pokreću kazaljku iskočili iz kolotečine, cijeli bi sat bio pokvaren, a i pero koje pokreće kotače ne bi možda imalo oslona i možda bi također iskočilo. Ako napravite kulu od igračih karata i sve ove karte koncem čvrsto povežete, a na vrhu karte načinite čvor konca, karte će čvrsto stajati. Razvezite taj čvor, sva će se kula raspasti. Sveti Toma ovako nastavlja: »Po tome je uslijedila smrt i drugi tjelesni poroci. Život i tjelesna se neporočnost sastoje u tome što se podvrgavahu duši kao nešto što se dade usavršiti prema svome savršenstvu; dok nasuprot smrt i bolest i koji drugi nedostatak dolazi od nepodvrgavanja tijela duši. Iz toga proizlazi ovo: kao što je pobuna tjelesnih čežnja proti duhu kazna za grijeh praroditelja, isto su to i smrt i svi ostali nedostaci.«⁷⁷ Tridentinski sabor (1546. g.) definirao je da su se istočnim grijehom »tijelo i duša Adamova pokvarili« (Denzinger, 788).

Osjetna i umna svojstva ranjena i oslabila

Čovjek je istočnim grijehom izgubio onu lijepu ravnotežu koju je Bog usadio u njegovo biće. On je postao pravi ranjenik. Promotrimo ga pobliže u ovom stanju pale naravi.

Osjetna svojstva. a) Čovjekovi *vanjski osjeti*, npr. njegovi pogledi hrle prema svemu što godi radoznalosti, uši rado slušaju sve moguće novotarije, opip čezne za ugodnim dojmovima ne brinući se za čudoredne zakone. - b) Isto se može reći i za *unutarnje osjetе*: mašta nam prikazuje više ili manje razbludne slike, naše strasti, kod nekoga više, kod drugoga manje, idu sa žestinom prema osjetnom i razbludnom dobru; ne brinu se za čudoređe i hoće sklonuti volju na prihvatanje.

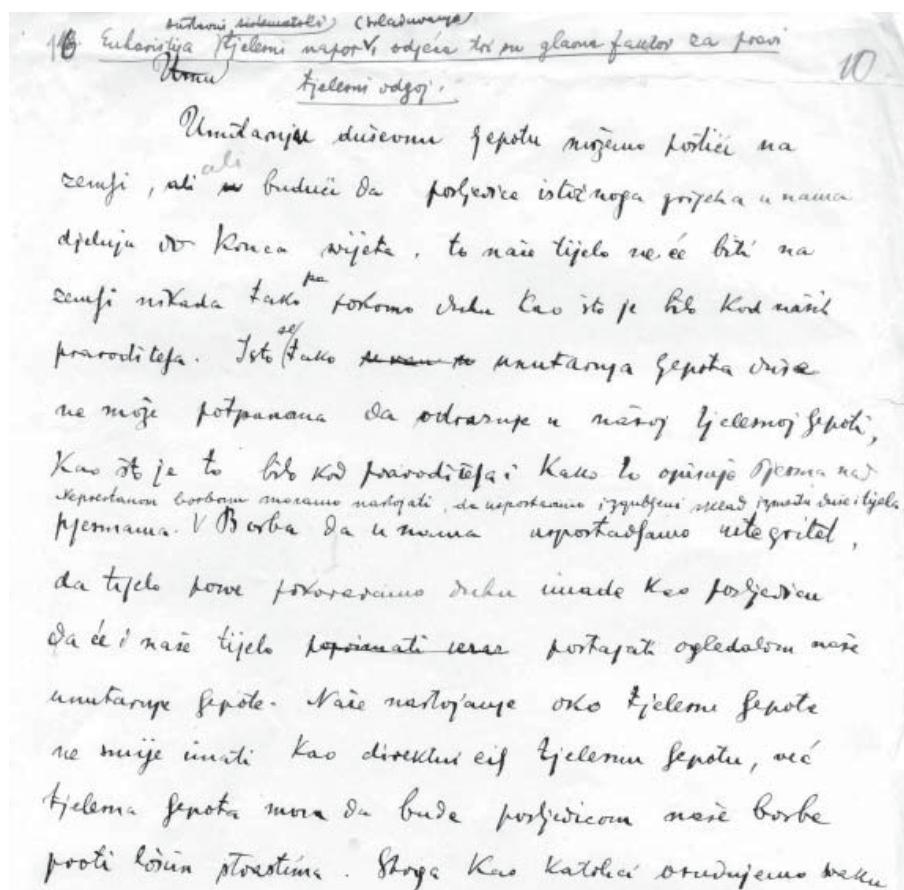
Umna svojstva razum i volja koja daju čovjeku obilježje nose na sebi posljedice istočnoga grijeha. - a) Istina je, naš *razum* i nadalje može spoznavati istinu, ali tek silnim trudom dolazi do spoznaje stanovitoga broja temeljnih istina koje se tiču naravnoga poretka. Ali kolike je poraze morao doživjeti! - b) Umjesto da razum sam od sebe hrli prema Bogu i da se diže od stvorenoga prema Stvoritelju, kao što je to bilo kod prvih ljudi, on se izgubi u proučavanju stvorenih stvari i zaboravlja na Stvoritelja. Vidimo gdje učenjaci u velikom istraživanju zaborave da promotre uzroke svih stvari, a prečesto uopće zaboravljuju i na vječnost. - c) S kojom lakoćom razum zapada u zabludu! Puni smo mnogih predrasuda, strasti nas zasljepljuju i stavljaju pred istinu kao neki veo; često nas, nažalost, i tako uvedu u bludnju da posve krivo spoznamo svrhu svoga života. - d) Naša *volja* namjesto da se podvrgne Bogu teži za neovisnošću. Neće da se podvrgne Bogu ni njegovim

⁷⁷ Isto.

zakonitim zastupnicima na zemlji. A kada valja izvršiti kakvo dobro djelo, kako li je volja nestalna i slaba! I koliko li puta osjećaj i strast nadvладa volju. Sveti Pavao je na veoma zoran način opisao ovu slabost ljudske volje:

»Ta ne činim dobro koje bih htio, nego zlo koje ne bih htio – to činim... Po nutarnjem čovjeku s užitkom se slažem sa Zakonom Božnjim, ali opažam u svojim udovima drugi zakon koji vojuje protiv zakona uma moga i zaro-bljuje me zakonom grijeha koji je u mojim udovima. Jadan li sam ja čovjek! Tko će me istrgnuti iz ovoga tijela smrtonosnoga?« (Rim 7,19–25).⁷⁸

Iskustvo potvrđeno objavom Božjom, dakle, veoma nam jasno tumači posljedice istočnoga grijeha i zašto se tijelo ne pokorava duši.

Faksimil rukopisa Ivana Merza iz knjige o ljudskom tijelu i tjelesnom odgoju. (Vidi tekst na str. 285)

⁷⁸ Adolphe Tanquerey, *Précis de théologie ascétique et mystique*, 5. izd., Paris, Desclée, 1924., str. 74–75.

III. NADNARAVNA I NARAVNA SREDSTVA ZA OBNOVU PALE NARAVI

1. Kristova otkupiteljska milost pomaže uspostaviti integritet

Milost posvetna

Čovjek je stvoren radi milosti posvetne. Ona je najveće dobro čovjeka, njegovo jedino dobro jer mu je zalog njegove vječne sreće. O njoj veli prorok Jeremija: »Ljubavlju vječnom ljubim te, zato ti sačuvah milost« (Jr 31,3). Čovjek je istočnim grijehom to dobro izgubio. Došao je Isus Krist na svijet i svojom smrću na križu otkupio je svijet i dao mu je opet pravo da dobije milost posvetnu – to najdragocjenije dobro. Sakramentom svestoga krštenja postajemo dionicima Kristova djela otkupljenja. Krist nam je zaslužio sve milosti što smo izgubili grijehom i osim toga još mnoge druge jer »gdje se umnožio grijeh, nadmoćno izobilova milost« (Rim 5,20).

Habitualna i aktualna milost

Promotrimo pobliže učinke djela otkupljenja. Ponajprije dobivamo sva ona *vrhunaravna dobra* što smo ih izgubili grijehom i to: a) *habitualnu milost* s cijelom četom ulivenih kreposti i s darovima Duha Svetoga; i da se ta milost bolje uzmogne prilagoditi ljudskoj naravi, Krist je ustanovio sakramente koji su vidljivi znaci, a daju nam milost u svim važnim životnim odsjecima. *Habitualna* je milost vrhunaravno svojstvo koje prožimalje našu dušu i koje nas stvarno, formalno, ali akcidentalno čini dionikom Božjega života i njegove naravi. b) *aktualne milosti* koje vjerojatno dobivamo sada više negoli prvi ljudi, prema riječima svetoga Pavla, »većma je izobilovala milost« (Rim 5,20). *Aktualna* je nadnaravna i *prolazna* pomoć koju nam daje Bog da rasvjetli naš um i da učvrsti našu volju u vršenju vrhunaravnih čina.

Kristovo otkupljenje *nije nam povratilo izvan-naravni dar integriteta*. Sveti krštenje nam daje izgubljenu milost posvetnu, ali nam ne daje onaj integritet što su ga imali prvi ljudi poradi te milosti. Otkupljeni se čovjek mora boriti protiv trostrukе požude, mora u znoju svoga lica izvojštiti in-

tegritet, prevlast duha nad tijelom. Težak je to posao i potpunu prevlast imat će ljudski duh tek nakon uskrsnuća. Naša je dužnost da *postupnim* nastojanjem gledamo već na zemlji da si izvojštimo ovaj integritet, i to radi posvetne milosti koja od naše duše iziskuje da volja bude potpuna gospodarica tijela i da tijelo savršeno vrši sve ono što Duh sveti nalaže ljudskoj duši.

Unutarnja i vanjska sredstva za stjecanje integriteta

Iako nam otkupljenje nije povratilo integritet, ipak nam je donijelo mnoga pomoćna sredstva da steknemo taj integritet. Evo ih:

Unutarnja sredstva. a) Milost posvetna daje nam snagu da lakše svladamo trostruku požudu, čini nas opreznijima i spretnijima da svladamo napasti, učvršćuje nas u krepstima i daje nam priliku da stečemo što više zasluga; b) primjer Spasiteljev koji je tako hrabro nosio križ; c) aktualne milosti koje nam znatno olakšavaju naše borbe.

Vanjska sredstva. To je Crkva koja nam pomaže da tijelo podredimo duši s ovim sredstvima: - a) svojom naučavajućom vlašću rasvjetljuje naš duh; - b) svojom zakonodavnom i sudskom vlašću bodri naše volje, a duše naše posvećuje; - c) sakramentima, sakramentalima i oprostima.

Čovjek se bori uz pomoć ovih vanjskih i unutarnjih sredstava. Posljedica je da požuda u nama oslabi, otporna snaga raste i dolazi čas kada su se odbранe duše tako ustalile u krepstbi da svojevoljno ne čine više ni lakih grijeha.

2. Pokora i trapljenje za obnovu pale naravi

Budući da je pokora potrebna za spasenje svih ljudi, jer Bogu valja dati zadovoljštinu za nanesene uvrede, to tjelesni odgoj i tjelovježba mogu katoliku biti jednom vrstom pokore, poglavito po poslušnosti, te ako se osobito strpljivo nosi križeve koje susreće u ovoj grani odgoja.

Pokora i trapljenja strašne su riječi za današnji svijet, pa i za mnoge katolike. A ipak ne može biti ni jednoga katoličkog pokreta koji ne bi na sebi nosio značajku jednoga pokorničkog i trapničkog pokreta. Svaka katolička djelatnost mora na sebi nositi nešto od »ludosti križa«. Tjelesni odgoj mora se također staviti u službu pokore i trapljenja, a tjelovježba kod katoličkih organizacija koje se bave tjelovježbom moraju tim organizacijama dati pokorničko i trapničko obilježje.

Pokora je nakon molitve najuspješnije sredstvo da očistimo dušu od *prošlih* grijeha i da je tako zaštitimo od budućih grijeha. Ona je dakle vrhunaravna krepst koja je u tjesnoj vezi s pravednošću; pokora potiče grešnika da mrzi svoj grijeh jer je on uvreda Boga i pomaže mu da stvori čvrstu odluku da će ga u buduće izbjegavati i dati za nj zadovoljštinu. Spasitelj je

rekao: »Ako ne budete činili pokore, svi ćete propasti.«⁷⁹ Slijedi da su svi kršćani *dužni* činiti pokoru ako se žele spasiti.

Motivi pokore

Tri nam razloga nameću dužnost vršenja pokore: a) Grijeh je velika nepravda prema Bogu jer mu oduzima jedan dio one vanjske slave na koju ima pravo. Grijeh dakle iziskuje da se nanesena nepravda popravi. b) Dužni smo činiti pokoru jer smo po krštenju postali udovima otajstvenoga tijela Kristova. Budući da se glava žrtvovala, slijedi da se i svi članovi toga tijela trebaju prikazati kao žrtve. c) Konačno ljubav prema nama samima i prema bližnjemu iziskuje da svi kršćani čine pokoru. Jer iako nam se na isповijedi oprosti krivnja što smo je nanijeli Bogu, nije nam time oproštena kazna. Za učinjeno zlo valja bezuvjetno podnijeti kaznu bilo na ovom, bilo na drugom svijetu. Bolje je da ovu kaznu podnesemo na zemlji jer je zemaljski boravak razdoblje milosrđa i ta je pokora na zemlji lakša negoli u čistilištu. Osim toga, tko čini pokoru, u sebi svladava neurednu ljubav prema užicima, pomaže nam da se popravimo i čuva nas od budućih prekršaja. Činiti pokoru znači prema tome činiti djelo ljubavi prema samome sebi. Isto tako, naša pokora koristi našemu bližnjem jer smo svi braća i udovi na istome tijelu. Ako dakle svojevoljno činimo pokoru za grijeha bližnjega, činimo veliko djelo ljubavi.

Četiri vrste djela pokore

Čovjek koji se kaje ne čini samo naslijepo razna pokornička djela. Kod pokore se valja trajno i bolno sjećati svojih grijeha. Ovo bolno sjećanje treba biti popraćeno trajnom skrušenošću. »Grijeh je moj svagda predamnom« (Ps 51,5); »Stid mi pokri lice« (Ps 69,8).

Post, milostinja, vjerno izvršavanje staleških dužnosti i predano, srdačno i radosno nošenje križeva što nam ih šalje Providnost jesu četiri vrste pokore. Ovdje osobito valja naglasiti vršenje staleških dužnosti; one su često veoma velika pokora, ali te nam dužnosti nalaže Bog; one su izražaj Božje volje i prema tome je poslušnost Bogu najveći čin pokore. »Poslušnost je vrednija od najbolje žrtve« (1 Sam 15,22).

Rad u staleškim dužnostima jedan je vid pokore

Tako je rad, a posebice tjelesni napor, staleška dužnost velikoga dijela čovječanstva. Trpljenje jest posljedica istočnoga grijeha; trpljenje i trud u radu jesu kazna za istočni grijeh. »Zemlja neka je zbog tebe prokleta: s trudom ćeš se od nje hraniti svega vijeka svoga! Rađat će ti trnjem i korovom... U znoju lica svoga kruh svoj ćeš jesti« (Post 3,17).

⁷⁹ Usp. Lk 13,5.

Papa Leon XIII. tumačeći u svojoj okružnici *Rerum novarum* ove riječi Svetoga pisma veli: »Raditi znači vršiti svoju djelatnost sa svrhom da se priskrbi ono što je nužno za razne potrebe života.« Po tome je bliži cilj radu uzdržavanje svakidašnjega života. I naši bi praroditelji radili, a da nisu počinili grijeh, no taj bi njihov rad bio ugodan. Trpljenje koje je sada spojeno s radom posljedica je grijeha; strpljivo nošenje toga trpljenja u radu bilo duševnom, bilo tjelesnom te staleške dužnosti pravo su djelo pokore. Koliko li se u tjelovježbenoj organizaciji ili kod same *tjelovježbe* valja slušati; sve se te žrtve mogu podnositi u duhu pokore da okajemo grijeha svoje i grijeha naših bližnjih.

Strpljivo podnošenje vremenitih nevolja daljnji je oblik pokore

Tridentinski koncil naučava da je velik dokaz Božje ljubavi prema nama što on kao pokoru prima svu strpljivost kojom primamo sve one vremenite nevolje što nam ih šalje. Ako dakle kod tjelesnoga odgoja, a u našim organizacijama kod tjelovježbe moramo pretrpjeti razne tjelesne ili duševne nevolje, kao na primjer nevrijeme, bolest, poniženja, neuspjeha, to se ne smijemo ni tužiti ni buniti, kako bi to htjela naša narav, već moramo biti uvjereni da sve to zaslužujemo zbog naših grijeha i da je strpljivost u mukama najbolje sredstvo pokore. Vremenom ćemo naučiti da ove križeve snosimo junački i veselo; bit ćemo sretni da tako skraćujemo naše čistilište, da postajemo sličniji Spasitelju i da slavimo Boga kojega smo uvrijedili. Ovakva će strpljivost urođiti obilnim plodovima, potpuno će očistiti našu dušu jer je bila djelo ljubavi. »Oprošteni su joj mnogi grijesi jer je mnogo ljubila« (Lk 7,47).⁸⁰

Dužnost je čovjeka brinuti se za svoje tjelesno zdravlje

Bog je stvorio ljudsko tijelo radi svoje vlastite slave. On ga je dao čovjeku da se njime služi i tako proslavi Boga. Prema tome čovjek *nije gospodar* svojega života, već je samo *upravitelj* svojega života. Sam nam naravni zakon nalaže da budemo dobri upravitelji tuđega dobra i da dobro čuvamo dobiveni život kojim trebamo proslaviti Boga. Mi smo dužni služiti se naravnim sredstvima da čuvamo taj dobiveni život: hranom, pićem, spavanjem, umjerenim radom, umjerenim odmorom, čestom tjelovježbom i lijekovima koji ne iziskuju odveć velike žrtve i troškove.

Bog je preko naravi podijelio čovjeku zdravlje da se njime služi i služeći Bogu tako postigne vječno blaženstvo. Prava je dužnost čovjeka da dobro upravlja ovim darom Božjim i da se za nj brine pozitivnim sredstvima. Iskušto nas naime uvjerava o sljedećemu: ako se čovjek ne brine za uzdržavanje života, zdravlja što mu je povjerenovo, život i zdravlje doskora počinju propa-

⁸⁰ Adolphe Tanquerey, *Précis de théologie ascétique et mystique*, 5. izd., Paris, Desclée, 1924., br. 747.

dati. Tako nas sam zdravi razum upućuje da je svaki čovjek po savjesti dužan da se običnim sredstvima služi za uzdržavanje života i zdravlja.

Narav i potreba odgoja volje, tj. trapljenja, svladavanja, odricanja

Tjelesni odgoj i tjelovježba trebaju biti i jedna vrsta pokore jer su posebna vrsta trapljenja. I sama riječ trapljenje danas mnogima zvuči neugodno pa su razni odgojitelji ovu riječ opisali na sve moguće načine. Jedni govore o »obnovi sama sebe« te o »vladanju samim sobom« ili o »upravljanju duše prema Bogu«, no većina odgojitelja tvrdi riječ trapljenje opisuje privlačnijim izrazom »odgoj volje«. U biti je trapljenje i odgoj volje jedna te ista stvar.

Kod *trapljenja* razlikujemo dva sastavna dijela: jedan negativni koji se sastoji u *odricanju*, a drugi pozitivni koji znači *borbu protiv loših sklonosti*. Cilj trapljenja jest da duša uzmogne živjeti životom Kristovim.

Trapljenje je borba protiv loših sklonosti, da ih podvrgnemo volji, a ovu Bogu. Trapljenje je skup mnogih krepsti, prvi stupanj svih krepsti. Bez trapljenja ne možemo razviti ni jednu krepst. Trapljenje hoće svladati zapreke da među sklonostima uspostavi ravnovesje te ih dovede u hijerarhiski sklad. Prema tome, trapljenje nije samo sebi svrhom, već je tek sredstvo: čovjek se mrtvi da počne živjeti višim životom, čovjek se odriče vanjskih dobara da bolje stekne duhovna dobra, čovjek se sebe odriče da dobije Boga, čovjek se bori da si izvojšti mir, čovjek umire sebi da počne živjeti Kristovim životom; cilj je trapljenja prema tome zajednica s Kristom.

Trapljenje je potrebno radi spasa duše

Ima tako važnih vrsta trapljenja (odricanja) da čovjek podlegne smrtnom grijehu ako ih ne učini. To nam veli sam naš Spasitelj govoreći o grijesima protiv čistoga srca: »A ja vama kažem da svaki koji promatra ženu s požudom, već je učinio s njome preljubu u svome srcu« (Mt 5,28). Imat će pogleda koji tvore smrtni grijeh i tko ne trapi ovakve poglede, čini grijeh. Kršćanin koji se ne trapi, tj. koji si ne odgaja volju, koji se ne svladava i ne odriče, ne može se spasiti. Trapljenje je općenit zakon koji vrijedi za sve ljude.

Odgoj volje – trapljenje je potrebno za kršćansku savršenost

Kršćanska se savršenost sastoji u ljubavi prema Bogu koja ide do žrtve i potpuna predanja sama sebe. Naš duhovni napredak ovisi o tome u koliko mjeri svladavamo sami sebe. Kaže *Nasljeduj Krista*: »Toliko ćeš napredovati koliko sam sebe svladaš i sobom zagospodariš.«⁸¹

Tri nas misli potiču na ovu dužnost trapljenja.

⁸¹ Toma Kempenac, *Nasljeduj Krista*, 1. knj., pogl. 25, r. 52.

a) To je najprije *Bog*. Cilj je trapljenja da se ujedinimo s Bogom. Ne možemo se sjediniti s Bogom ako se ne odrečemo neuredne ljubavi prema stvorenjima. Jer onaj koji ljubi jedno stvorenje snižava se do njega i, što više, ispod njega jer ljubav se ne zadovoljava time da se izjednači, već ona uspostavlja neku vrstu ropstva. »I duša, koja je robinja jednoga predmeta izvan Boga, postaje nesposobna čiste veze s Bogom i pretvaranja u Boga jer je duboki položaj stvorenja udaljeniji od uzvišenosti Stvoritelja negoli su tmine od svjetlosti.«⁸² A duša, koja se ne trapi, brzo se na neuredan način priklanja stvorenjima.

b) Primjer *Isusa Krista* potiče nas na trapljenje. Po krštenju postali smo njegovi udovi i stoga mu moramo postati slični. No cijeli je Kristov život, kako veli Toma Kempenac,⁸³ »bio križ i mučeništvo«. Stoga i naš život ne može biti život uživanja i časti, već umrtyavljeni život. »Tko hoće ići za mnom, neka se odrekne samoga sebe, neka uzme križ svoj svaki dan i neka ide za mnom« (Lk 9,23). »Sramota je,« veli sveti Bernard, »da pod glavom, koja je okrunjena trnovom krunom, mi budemo razmaženi udovi koji se boje najmanjega trpljenja.«⁸⁴ Ako želimo *apostolski* djelovati, trebamo trapititi naše tijelo. Križem je Isus spasio svijet; križem ćemo mi biti njegovi suradnici pri spašavanju naše braće i gorljivost će naša biti to jača što više budemo sudjelovali u trpljenjima Spasitelja. To je bio razlog koji je potaknuo sv. Pavla da je u svom tijelu nadopunjao »što nedostaje mukama Kristovim za Tijelo njegovo, za Crkvu« (Kol 1,24). Ako se dakle trapljenjem mogu steći tolike milosti i spasiti tako mnogobrojne duše, očito je kako je ono potrebno za svakoga kršćanina.

c) Naposljetku nas naše *posvećenje* potiče na trapljenje. Dužni smo ustrajati u dobru; trapljenje je jamačno jedno od najboljih sredstava da se očuvamo od grijeha. Mi podlijježemo napasti poglavito radi ljubavi prema užitku i radi straha pred trpljenjem. Trapljenje se bori protiv ove dvoglave sklonosti: ako se odričemo nekih užitaka, oboružavamo se protiv nedopuštenih i tako lakše svladavamo sjetilnost i samoljublje. Ako popustimo užicima, ako si ne uskratimo dopuštene užitke, kako ćemo u časovima napasti odoljeti nedopuštenim užicima?

Ne radi se samo o tome da izbjegnemo grijehu; treba također napredovati u savršenosti. Najveća je zapreka ljubav prema užicima. Sv. Pavao piše prvim kršćanima da se moraju stidjeti pred atletama koji se odriču mnogih dopuštenih užitaka i podvrgavaju teškim tjelesnim vježbama samo da dobiju

⁸² Misao sv. Ivana od Križa kako je donosi Tanquerey u svojoj knjizi *Précis de Théologie Ascétique et Mystique*, br. 759.

⁸³ Toma Kempenac, *Nasljeduj Krista*, 2. knj., pogl. 12, r. 34.

⁸⁴ Sv. Bernard, *Sermo V. in festo Omnia Sanctorum*, br. 9. – Pudeat sub spinato capite membrum fieri delicatum.

vremenitu nagradu; koliko je veća dužnost kršćana da se odriču dopuštenih užitaka da dobiju neraspadljiv vijenac na nebu (usp. 1 Kor 9,25).

Ne možemo steći ni jednu krepot bez trapljenja. Jer kako ćemo imati čisto srce ako ne trapimo razbludnost? Kako ćemo biti umjereni ako ne trapimo proždrljivost? Ne možemo na zemlji vršiti ni jednu krepot bez trapljenja. Jer »kao što je neumrvljenost izvor svih opačina i uzrok svim našim nevoljama, trapljenje je temelj krepostima i izvor svih naših dobara«.⁸⁵ Usput dodajmo da trapljenje kršćanima već na zemlji prouzrokuje tolike radosti te svi iz iskustva znamo da su upravo kršćani najzadovoljniji i najveseliji ljudi. Sveti su uzor svake radosti i više uživaju negoli svjetski ljudi koji se bacaju u sve moguće nedopuštene užitke. Kršćanin koji se trapi može uskliknuti sa sv. Pavlom: »Obilujem radošću uza svu nevolju našu« (2 Kor 7,4).

Vanjsko i nutarnje trapljenje (odricanje, svladavanje)

Trapiti valja cijelog čovjeka, dušu i tijelo, jer čitav čovjek, ako nije dobro discipliniran, povod je grijehu. Istina je, jedino volja može zgriješiti, ali njezini su suradnici tijelo s vanjskim sjetilima i naša duša sa svim svojim svojstvima. Treba dakle trapiti cijelog čovjeka.

Trapljenje navješćuje rat užicima. Užici po sebi nisu nikakvo zlo, što više oni su veliko dobro ako dovode do cilja radi kojih nam je ih Bog dao. Ali užitak samo zbog užitka, bez obzira na cilj, zlo je. Ako npr. uživamo da uzmognemo bolje vršiti naše dužnosti, činimo dobro jer je to u skladu s Božjim poretkom.

Trapljenje se sastoji u odricanju od *loših i opasnih* užitaka tako da ne dođemo u napast da zgriješimo; ono se nadalje sastoji u odricanju nekih *dopuštenih* užitaka da tako volji zajamčimo bolju prevlast nad sjetilnošću. U tu svrhu nije dostatno samo odricanje, već je potrebno da si nametнемo neka *pozitivna* trapljenja; iskustvo nam potvrđuje da je veoma dobro sredstvo, ako želimo sebi oslabiti težnju za užicima, da *sami sebi nametnemo* koji trud, koju muku. Tu ulogu trapljenja može vršiti npr. tjelevježba. Naravno, sve to valja obavljati veoma razborito i ne smije ometati naše vjerske i staleške dužnosti niti štetiti zdravlju.

Razlikujemo dvije vrste trapljenja: unutarnje trapljenje više vrijedi negoli vanjsko jer ono mnogo izravnije djeluje na korijen svih zala. Ali ipak ne smijemo zanemariti vanjsko trapljenje. Sveci, oni najstariji kao i suvremeni, veoma su trapili svoje tijelo i svoje vanjske osjete jer su bili uvjereni da valja mrtviti cijelog čovjeka ako hoće da se sjedini s Bogom.

⁸⁵ Adolphe Tanquerey, *Précis de théologie ascétique et mystique*, 5. izd., Paris, Desclée, 1924., br. 764.

Trapljenje tijela i vanjskih sjetila

Spasitelj je preporučio svojim učenicima da poste, obavljaju nemrs, da trape pogled i opip. Sv. Pavao veli o sebi: »Nego krotim svoje tijelo i zarobljavam da sam ne budem isključen pošto sam drugima propovijedao« (1 Kor 9,27).

Dobro disciplinirano tijelo veoma je dobar sluga duše. Njegove sile valja štedjeti. Ali u stanju pale naravi tijelo traži svoje osjetne užitke, a ne brine se jesu li oni dopušteni ili zabranjeni. Tijelo je to opasniji neprijatelj jer nas posvuda prati: k stolu, u krevet, na putovanje. Njegova su sjetila kao vrata kroz koja ulazi otrov nedopuštenih užitaka. Treba stoga nadzirati to tijelo i ukrotiti ga.

Čednost tijela: tijelo valja ispravno držati, ne mijenjati odveć često položaj, ne prebacivati nogu preko noge, ne naslanjati se odveć lijeno. To su sve veoma zgodna sredstva trapljenja koja ne škode zdravlju. Ima i drugih pozitivnih sredstava trapljenja tijela i vanjskih osjeta kao npr. tjelovježba. Ovo trapljenje daje nam vlast nad tijelom i ulijeva u dušu veliku radost. Na nju se dadu djelomično primijeniti riječi glasovitoga Fabera: »Povratimo se tjelesnom trapljenju, mučimo naše tijelo... i bit ćemo sretni kao nikada. Ako je iz duše svetaca izvirala radost, ako iz pojave redovnika i redovnica izvire vedra radost koju si svijet ne može protumačiti, razlog je tomu što su kaznili svoje tijelo poput sv. Pavla i što su ga držali u ozbiljnoj strogosti.«⁸⁶ Dodajmo tome da valja krotiti vid, sluh i riječi.

Trapljenja unutarnjih sjetila te strasti

Znači da valja nadalje krotiti maštu i pamćenje. Pozitivno je sredstvo da čitamo lijepo stvari i da ružne slike i uspomene zamijenimo lijepim. Isto tako treba obuzdavati strasti da u duši ne dode ni do jednoga poriva kojega ne bi odobravao razum. Tako se valja čuvati naglosti i priuštiti si treba odmor. I to znači trapljenje. I sam je Spasitelj rekao apostolima: »Hajdete i vi u osamu na samotno mjesto, i otpočinite malo« (Mk 6,31).

Liturgijski odgoj treba biti sastavni dio i vrhunac tjelesnoga odgoja

Ples spada također u tjelesni odgoj. Njegova je zadaća da pomoći odmjerena kretanja što bolje izražava lijepo misli i osjećaje. Savršeno plesati može tek onaj čovjek kod kojega se tijelo potpunoma pokorava duši i čija je duša prožeta milošću. Ovi su uvjeti bili u potpunoj mjeri kod naših praroditelja. Oni su svojim tijelom umjeli na najsvršeniji način izražavati svoj duševni život: oni su plesali. No ne smijemo zamisliti ovaj ples poput naših modernih plesova. Njihova je duša živjela jedino od spoznaje i

⁸⁶ Adolphe Tanquerey, *Précis de théologie ascétique et mystique*, 5. izd., Paris, Desclée, 1924., br. 501.

ljubavi Božje. Ritmičke kretnje prvih ljudi bile su tek odraz ovoga njihova vjerskoga života.

Suvremena plesna nastojanja kao da teže za ovim rajske plesom. Tako npr. veli glasovita plesačica Isadora Duncan: »Plesačica budućnosti morat će biti žena kod koje su tijelo i duša harmonično razvijeni tako da gibanje tijela postane naravnim govorom duše.«⁸⁷ Naravno, takva žena bila je tek prva stvorena žena i idol plesnoj umjetnosti svih vjekova moraju biti kretnje prvih ljudi dok su još bili u stanju pra-pravednosti.

Kretnje koje se na najsavršeniji način približavaju kretnjama prvih ljudi jesu kretnje u katoličkoj liturgiji. One svojim mirom, svojom odmjerenošću, svojom dostojanstvenom ljepotom najbolje odražavaju duševni život čovjeka u milosti posvetnoj. Stoga kod tjelesnoga odgoja ne valja zanemariti liturgijski ritmiku, ministiranje, lijepo klečanje na oba koljena, pobožno stupanje, jer se na taj način i na vanjski način pokazuje da težimo za integritetom, za prevlašću tijela nad duhom.

Budući da je sudjelovanje kod sv. liturgije u širem značenju potrebno za kršćanski život, to kod katolika, koji posvećuju brigu tjelesnom odgoju, liturgijski odgoj i liturgijska ritmika trebaju biti nerazdruživi dio općega tjelesnog odgoja. Taj liturgijski ritmički odgoj ima unutar općega tjelesnog odgoja specifični cilj da vježba tijelo u izražavanju onih duševnih djelatnosti koje imaju kao neposredni cilj hvalu i službu Božju. Po tome je liturgijski tjelesni odgoj najplemenitiji dio katoličkoga tjelesnog odgoja i on se odnosi prema drugim granama katoličkoga tjelesnog odgoja kao što se moralne kreposti odnose prema ljubavi kojoj je Bog neposredni cilj, dok je moralnim krepostima cilj stvoreno vrhunaravno dobro, a ne sam Bog.

Liturgijski odgoj mora biti sastavni dio katoličkoga tjelesnog odgoja; on ima specifični cilj vježbati tijelo za izražavanje onih duševnih djelatnosti koje imaju kao neposredan cilj hvalu i službu Božju.

3. Tjelesni odgoj u službi stjecanja integriteta

Pravi tjelesni odgoj mora biti jedna vrsta trapljenja tijela, to znači odgoj volje, svladavanje, odricanje. Zadaća je trapljenja u prvom redu da nas očuva sadašnjih i budućih pogrešaka umanjujući u nama ljubav k užicima koja je izvor našim grijesima. Trapljenjem zajedno s gore navedenim sredstvima nastojimo postupno uspostaviti integritet.

Stjecanje kreposti tjelovježbom

Iskustvo je npr. pokazalo da dobro uređena tjelovježba odgaja u poslušnosti, srčanosti, strpljivosti, ustrajnosti, čistoći srca, poniznosti i blagosti.

⁸⁷ Isadora Duncan, *Der Tanz der Zukunft*, Diedericha, 1903.

Istina je, čovjek ove navedene kreposti dobiva već s milošću posvetnom i uvećava ih primanjem sakramenata, dobrim djelima i molitvom. No te su kreposti u duši kao u nekom snu; treba ih često vježbat da postanu što gibljivije. *Lakoća* u vršenju tih kreposti dobiva se tek *opetovanjem* istih čina.⁸⁸ Ovo opetovanje umanjuje zapreke koje postavlja pokvarena narav i tako se nakon nekoga vremena istim nastojanjima postiže mnogo veći učinak. Osim toga, ovo opetovanje kreposnih čina čini naše sposobnosti nekako gipkijima i mi onda kasnije na savršeniji način činimo ta kreposna djela.

Tjelesni odgoj olakšava vršenje kreposti

Ako još jednom opetujemo glavne misli iznesene tijekom ovoga po-glavlja, ukazat će nam se veoma važna zadaća tjelesnoga odgoja. Logični slijed tih misli jest ovaj: budući da je u jednomu složenom biću niže stvoreno radi višega, slijedi da je u čovjeku sve stvoreno radi milosti posvetne po kojoj čovjek postaje dionikom Božje naravi i Božjega života. Naš je vegetativni život radi senzitivna, senzitivni radi umnoga, a umni radi vrhunaravnoga. Vrhunaravni život, da uzmogne savršeno djelovati u čovjeku, iziskuje potpunu podređenost nižih sila višima, podređenost tijela duši. Istočnim smo grijehom izgubili i milost posvetnu i tu podređenost (integritet). Budući da smo svetim krštenjem dobili milost posvetnu, nismo dobili integritet, slijedi da vlastitim nastojanjem moramo nastojati postupno zadobiti taj integritet. Uz razna pomoćna sredstva koja nam djelo otkupljenje pruža u tom nastojanju jest trapljenje. Tjelesni odgoj mora biti jedna vrsta trapljenja koje nam olakšava vršenje mnogih kreposti koje smo dobili s milošću posvetnom.⁸⁹

Sklad između duše i tijela po tjelesnom odgoju

Čovjek koji posjeduje više kreposti bolje vlada sam sobom: u njemu se niže sile bolje pokoravaju višima, tijelo duši; jednom riječi, on je bliži onom integritetu kojega ćemo u potpunijoj mjeri posjedovati na drugom svijetu. On je potreban da uz pomoć milosti posvetne koja prožima dušu vrši svoj uzvišeni zadatak savršena spoznavanja i ljubljenja Boga. Slijedi da tjelesni odgoj treba uz druga sredstva pomagati uspostavljanju integriteta. »Dužnost je svih i svakoga pojedinca«, veli biskup u Lugu, »da se u ovoj borbi velikodušno bori da tijelo ne bi nadvladalo dušu. Drugim riječima: sklad između duše i tijela koji je prije istočnoga grijeha bio velik dar Stvoritelja, taj se sklad nakon grijeha *mora izvojštiti* i ustaliti i to svladavanjem strasti, uskraćivanjem nedozvoljenih užitaka, trapljenjem kako ga propisuje Evandelje Isusa Krista, milošću koja izvire iz molitve i sakramenata naše

⁸⁸ Adolphe Tanquerey, *Précis de théologie ascétique et mystique*, 5. izd., Paris, Desclée, 1924., br. 1002.

⁸⁹ *Isto.*

vjere.⁹⁰ Zadaća je pravoga tjelesnog odgoja da sa svoje strane pridonese ostvarivanju ovih biskupske smjernice.

Prema čovjekovu savršenstvu uz pomoć tjelesnoga odgoja

Pred očima svih ljudi lebdi prelijepa vizija: vidimo pred sobom savršena čovjeka kakav je izašao iz ruku Božjih. Stvoritelj je njihovo tijelo uresio s tolikom ljubavlju da je ovo svojom ljepotom nadvisivalo sve umjetnine ovoga svijeta. Prvi ljudi u potpunu miru kroče rajske vrtovima. Potpun sklad vlada između njihova tijela i između njihove duše, između njihove osobe i cijele prirode. Borbom i milošću Božjom moramo nastojati da opet uspostavimo ovo rajske stanje. Ono je cilj svega katoličkog stvaranja i svih katoličkih nastojanja. Stoga vidimo u svim ljudima neograničenu težnju za *potpunim* čovjekom.

Tjelesni odgoj i tjelovježba kao dio toga tjelesnog odgoja teže za tim da se ostvari taj potpuni čovjek, da se nastoji uspostaviti onaj integritet što su ga imali prvi ljudi i koji je bio sastavni dio one prapravednosti (*iustitiae originalis*) koja je prve ljude učinila slične anđelima.

proti lošim poteškinim. Stoga Kao katolici otuđujemo veliku
kulturu tijela, koja je same sebi vrlo dobra, a nije pogodna
borbe protiv loših vlasti.

Tonda Kada ^{najbolje} ~~naime~~ drku uspije da
tijelo, tijelo ~~noste~~ ^{noste} još uvek ^{najbolje} ne sebi odvraća vanje
dušu, koja je pod vlasti tijela. Ovo ponizuje drku ~~korizmu~~
potkrivačem tijela, koje ovo ponizuje i razvaja. Potkrivačem
neig tijela javno upozriđavaju mješt, da uveruju u dogme
i istraživane godjelje. (Jesu Krist na Kržu potpuno je učinio naruši tijela
neduhom i glave na njegovu solo tijelu njeni formalisti kasnobačavaju toga...)

Faksimil rukopisa Ivana Merza iz knjige o ljudskom
tijelu i tjelesnom odgoju. (Vidi tekst na str. 285)

⁹⁰ Biskup Lugana, *Pastoralno pismo za Korizmu*, 1926.

IV. O STRASTIMA I KAKO NJIMA GOSPODARITI

1. Kako se odnositi prema strastima

Definicija i opis strasti

Što je strast? Strasti po sebi nisu ništa loše. One su žive sile koje se dadu upotrijebiti na dobro kao i na zlo. One su nasilne kretnje senzitivnoga apetita prema osjetnom dobru i djeluju više ili manje na cijeli organizam, tj. i na tijelo. Kada se prestrašim, problijedim, kada se rasrdim, krv mi udari u lice i dr. Mi trebamo dobro razlikovati strasti od osjećaja. Osjećaji su kretnje volje dok su strasti porivi senzitivnoga apetita. Dužnost je čovjeka da strasti podredi plemenitim osjećajima kojima pomaže milost. Sve se strasti dadu svesti na ljubav. Razlikujemo ih jedanaest. To su ljubav, mržnja, težnja, odvratnost, radost, žalost. Ovih šest strasti nazivamo strasti uživanja i dolaze od požudnoga apetita (*appetitus concupiscibilis*). Sljedećih pet strasti nazivamo borbenim. One dolaze od apetita strastvenosti (*appetitus irascibilis*). To su srčanost, nada, strah, očaj i srdžba.

Učinak neurednih strasti. Strasti dolaze od naravi koju je stvorio sam Bog. Isus je imao strasti. On nije ljubio samo voljom, već i srcem. I njega je spopadao gnjev, strašio se, bio je žalostan. Sve su te strasti kod njega bile podređene volji koja se pokoravala Bogu. Strasti su naprotiv neuredne kada idu prema zabranjenomu osjetnom dobru ili prema dopuštenom dobru, ali s odveć naglosti, a to dobro ne privodi Bogu.

Strasti zasljepljuju dušu. Kada užitak prevlada, tada razum ne može više ispravno prosuđivati i čovjek ne može više pravo raditi prema dužnosti. Strasti pokrivaju dušu kao nekim oblakom tako da ona ne vidi više pravo volju Božju.

Strasti izmore dušu i čine da ona trpi. Strasti su kao nestrpljiva dječa koja traže uvijek nove užitke. Nakon jednoga užitka nastane želja za drugim i tako nema nikada pravoga mirovanja. Budući da nijedan užitak ne može pravo zadovoljiti dušu, u njoj nastaje neka izmorenost. U duši nastaje borba između strasti i savjesti; uvijek nastaju nove strasti i one ne miruju dok se nisu zadovoljile. Uvijek traže više i potiču volju da popusti njihovim uvijek novim željama. To je veliko mučeništvo.

Strasti slave volju. Volja mora uzalud gubiti svoje sile. U čemu ona popusti strastima u tome ona i oslabi, doživi poraz, a strasti postaju sve jačima. One se oviju oko duše kao biljka nametnica oko stabla. Kada ova nametnica postane jaka, stablo izgubi otpornost za život. Tako je i s dušom koja popusti strastima: ona zapadne u mlohvost i spremna je na svaki poraz.

Strasti kaljaju dušu. Kada duša popušta strastima, ona se ujedinjuje sa stvorenjima i snizuje se na njihovo stanje i postaje njima slična. Mjesto da duša bude vjerna slika Božja, postane slična onim stvarima s kojima se sjedinjuje. Ljepota duše tako potamni te ona postane nesposobna da se potpuno sjedini s Bogom.

Slijedi da treba trapiti sve, pa i najmanje strasti ukoliko su one dragovoljne i neuredne. Ako se hoćemo sjediniti s Bogom, valja pretpostaviti da u nama nema ništa što je u protuslovju s voljom Božjom i da u duši ne postoji ni jedna spona koja bi je vezala na stvorena ili na nas same.

Korist svladanih i urednih strasti

Kada su strasti dobro uređene, to jest ako su usmjerene prema dobru, umjerene i podređene volji, one su od najveće koristi. One su žive sile koje pomažu djelatnosti našega uma i naše volje. *Djeluju na um:* potiču oduševljenje za rad, želju da spoznamo istinu. Ako nas jedna stvar oduševljava, to naprežemo i oči i uši da je bolje spoznamo; tako naš duh lakše shvaća istinu, a naše je pamćenje bolje zadržava. Ako sam prožet rodoljubljem, to će raditi s više žara i ustrajnosti jer hoću služiti domovini. *Djeluju na volju:* ako nešto činimo s ljubavlju, bolje to činimo. Uzmite majku. Što li sve ne čini da spasi svoje dijete! Kakva li junačka djela ne poduzima onaj koji ljubi svoju domovinu. Svetac koji ljubi Boga ne uzmiče ni pred najvećim poteškoćama samo da spasi svoju braću. Istina je: volja je ona koja zapovijeda ovim plemenitim činima, ali u tom slučaju volja ima u svetoj strasti vrijedna pomoćnika. Tako je potrebno da kod svakoga dobrog djela djeluju dva nagona: umni i osjetni. Ako, dakle, srce i volja djeluju u istom smjeru i sjedine svoje sile, tada je učinak mnogo bolji i trajniji.

2. Dobra uporaba strasti

Psihološka načela

Želimo li vladati svojim strastima, treba prije svega računati na milost Božju, to jest da se služimo molitvom i sakramentima. Ali valja se također služiti mudrom taktikom koja se upire u psihologiju.

a) Ako na primjer mislimo na osjetno dobro i ako ga živo predočimo u mašti, u nama se budi osjetna čežnja, a često i osjetni čin. Mislimo li na protiv na plemenita djela i ako ih predočimo po svojim dobrim učincima,

u nama se pojavljuje želja da činimo istovrsna djela. Možemo ustvrditi da je *svaka ideja jedna sila, jedan započeti čin*. Ako dakle hoćemo svladati loše strasti, to moramo ukloniti svaku misao, svaku predodžbu koja bi prikazala loš užitak kao nešto privlačno. Želimo li naprotiv gajiti dobre strasti ili dobre osjećaje, to trebamo u sebi pobuditi onakve misli i osjećaje koji prikazuju lijepu stranu dužnosti i kreplosti. b) *Učinak jedne ideje* traje tako dugo dok na njeno mjesto *ne dođe druga*, jača ideja. Ako je naša duša pod dojmom jedne osjetne želje, ona će u njoj ostati tako dugo dok na njeno mjesto ne dođe plemenita želja. c) *Učinak jedne ideje* postaje jači ako je *povežemo s drugim sličnim idejama*. Tako želja da spasimo svoju vlastitu dušu postaje jača i djelotvornija ako je sjedinimo sa željom da spasimo duše naše braće (npr. sv. Franjo Ksaverski). d) Napokon, ideja dobiva svoju najjaču snagu ako postaje u neku ruku *fiksnom idejom* tako da ona potiče sve naše misli i čine. Tako na primjer, ako je netko odlučio nešto otkriti, to sve svoje misli i svu svoju djelatnost svodi na tu fiksnu ideju. Isto je i u duhovnom životu. Treba imati jednu ideju vodilju kojoj se sve podređuje. Npr. sve na veću slavu Božju, biti s Isusom sladan je raj itd.

Kako ćemo se boriti protiv neurednih strasti?

Čim osjetimo da se u našoj duši budi neuređan osjećaj, treba odmah u pomoć pozvati naravna i nadnaravna sredstva da taj poriv svedemo u kolotečinu i pokorimo.

Primijenimo ova načela na tjelesni odgoj. a) Čim se pojavi kakva *loša strast*, volja odmah mora uz pomoć milosti ovaj *poriv zaustaviti*. Tako valja izbjegavati vanjske čine koji podjaruju strasti. Ako čovjeka spopadne srdžba, to treba izbjegavati neuredne kretnje, vikanje i šutjeti dok se mir ne povrati u dušu. Pravi tjelesni odgoj, kako se vrši kod dobro uređene tjelovježbe, uči *svladavanju srdžbe* jer disciplina zahtijeva da se podnosi i ono što nam nanosi kakvo zlo i da se uništava u duši težnja za osvetom. Isto, ako osjećamo *odveć jaku sklonost prema kojoj osobi*, dobro je sredstvo kloniti je se i zaći u ono društvo koje smo zavoljeli kod tjelovježbe. Poznata je stvar da tjelovježba stvara prijateljski ambijent, bratsko društvo. b) Pogotovo ako se radi o strasti uživanja (prvih šest, koje potječu od *požudnoga appetita (appetitus concupiscibilis)*), to valja *zaboraviti cilj (predmet)* ove strasti. Tjelesni odgoj veoma pomaže, osobito kod omladine, da se *zaboravi na predmet ovih strasti uživanja*. Mašta i duh se na primjer kod tjelovježbe i drugih čina tjelesnoga odgoja usredotočuju na samu stvar i zaboravi se na dotični predmet. Osim toga, kod kršćanskoga tjelesnog odgoja spojena je i pouka koja nas upozorava na loše naravne i vrhunaravne posljedice koje proizlaze iz popuštanja strastima uživanja. c) Napokon, *pozitivnim činima valja svladati strasti*. Tjelesni odgoj također

pomaže svladavati borbene strasti. Tako na primjer kod tjelovježbe često valja svladati preveliku naglost, strah ili srdžbu. Osjećamo li antipatiju prema osobi s kojom smo kod tjelovježbe, moramo se trsiti da joj učinimo što više usluga.

Kako ćemo usmjeriti naše strasti prema dobru?

Budući da strasti u sebi nisu loše, to sve možemo upraviti prema dobrom cilju. Promotrimo kako to čini pravi tjelesni odgoj. a) *Ljubav i radost* treba upraviti prema našim drugovima (svuježbačima); treba se radovati da imamo priliku odgajati tijelo koje će se staviti u službu apostola Kristova. Strast radosti valja ublažiti. b) *Mržnju i odvratnost* treba upraviti prema sportskom materijalizmu koji danas vlada svijetom i njeguje tijelo radi tijela bez obzira na dušu. Treba ga mrziti i izbjegavati u vlastitim redovima. c) *Težnja* u nama treba postati svetom ambicijom da naše tijelo učinimo potpunoma poslušno duši koja vrši volju Božju. Tjelesni odgoj uči svladavati neuredne težnje (npr. spolne). d) *Tuga* ne postaje melankolijom (sjetom), nego postaje blagim predanjem. Podnašanje poteškoća i njihovo svladavanje koje susrećemo pri tjelesnom odgoju treba u nama buditi svijest da će sve to uroditи vječnom slavom. Tjelesni odgoj uči svladavati nezdravu tugu. e) *Nada* da ćemo postići uspjeh, tj. naše tijelo pokoriti duši umnogostručuje naše energije u dobru. f) *Očaj* se pretvara u opravданo nepovjerenje koje moramo imati u vlastite sile. Stoga se i kod tjelesnoga odgoja moramo najviše pouzdavati u Boga koji će nam pomoći dostići cilj tjelesnoga odgoja. g) *Strah* u tom slučaju nije nikakva strast koja slabiti dušu, već postaje vrelom energija; kršćanin se kod tjelesnoga odgoja boji da ne zastrani, da tijelo ne smatra ciljem, a ne sredstvom. Ovaj ga opravdani strah oboružava proti zla i stoga će svim silama nastojati da se tjelesni odgoj vrši onako kako to traži katolička odgojna znanost. Isto se bori protiv neurednoga straha pred poteškoćama. h) *Gnjev* nam ne oduzima prevlast što je moramo imati nad samim sobom, već postaje u nama neka sveta i opravdana odvratnost protiv svih onih načina tjelesnoga odgoja koji ugrožavaju put duše prema kršćanskom savršenstvu (staleške dužnosti i zdravlje). i) *Srčanost* postaje neustrašivošću s obzirom na poteškoće i opasnosti koje susrećemo kod pravoga tjelesnog odgoja; čim nam se pravi cilj tjelesnoga odgoja čini težim, tim nam se ukazuju dostojni naših nastojanja.

Sve ove strasti, koje su u sebi dobre – iako su uz njih danas povezana i loša značenja – na zgodan način upravljaju prema dobru. Pogotovo upravljaju prema dobru radost i srčanost. Osim toga, dobar tjelesni odgoj pobija sve strasti kada postanu neuredne, i to poglavito žudnju (npr. spolnu), žalost, strah.

Kako učiniti strasti umjerenima?

a) Ako su strasti usmjerene prema dobru, treba se njima *umjereni* služiti, tj. valja ih podvrći razboru i volji koje pak vodi vjera i milost. Bez toga bi one bile pretjerane jer su strasti po svojoj naravi odveć nagle. Stoga je zadaća pravoga tjelesnog odgoja da sve strasti *učini umjerenima*, a pogotovo *radost i srčanost*. Radost omladine lako postane rastresenošću, srčanost preuzetnošću. Ovo naglašavanje umjerenosti upravo je danas važno jer je djelatnost sadašnjega vijeka i onako grozničava i pogoduje prirođenoj naglosti strasti. Ako i dobre, kada strasti svojom prirodom žestinom hrle prema dobru, ipak umaraju duh i tijelo. *Violenta non durant*; ono što je silovito ne traje. Ustrajnost u nastojanju čini najviše dobra. Stoga pravi tjelesni odgoj mora nastojati *da prirođenu naglost dobroih strasti učini umjerenom*.

Stoga ako na primjer kod tjelovježbe odgajamo naše težnje i strasti, to valja činiti umjereni i s mirnoćom. Paziti valja da čovjek nije neprestano napet. Potrebno je dobro štedjeti sama sebe da sile uzmognu izdržati do kraja. Stoga se valja *kloniti odveć velike žurbe* koja iscrpljuje sile. Naš jadni ljudski stroj *ne može raditi uvijek punom parom* jer bi se mogao rasprsnuti.

Prije ili nakon velikoga napora ljudska razboritost zahtjeva stanovit mir, *stanovito počivanje najplemenitijih ambicija*, najplemenitije i najčišće gorljivosti. Ovaj nam je primjer dao naš Spasitelj; od vremena do vremena pozvao je svoje učenike da se odmore: »Hajdete i vi u osamu na samotno mjesto, i otpočinite malo« (Mk 6,31).

Pomoći tjelesnoga odgoja učimo se kako ćemo ravnati našim strastima koje na taj način ne samo da nisu na putu kršćanskog savršenstvu, već mu čine najveću uslugu. Uspije li nam da postanemo gospodari našim strastima, lakše ćemo ukrotiti naša viša svojstva, um i volju.

Tjelesni odgoj pomaže ravnati našim strastima

Ponovit ćemo glavne misli iznesene u ovom poglavlju. Istaknuli smo da je tjelesni odgoj jedna vrsta trapljenja i da nam pomaže u kršćanskom savršenstvu. Tjelesni odgoj može biti pokora, može biti trapljenje u užem značenju tako da se stavi u službu borbe protiv glavnih grijeha i protiv napasti. S obzirom na trapljenje u užem smislu tjelesni odgoj trapi tijelo, unutarnje osjete, strasti i duhovna svojstva. U ovom smo poglavlju pokazali kako tjelesni odgoj trapi strasti. Strasti u sebi nisu loše. Ako te strasti usmjerimo prema dobrom cilju ili ako su već usmjerene prema dobrom cilju, ali im ukrotimo njihovu prirođenu nasilnost, te su strasti dobre. Ako su te strasti usmjerene prema lošem cilju ili ako su pak usmjerene i prema dobrom cilju, ali prepustene svojoj prirođenoj nasilnosti, one su loše.

Stoga je *trostruka zadaća tjelesnoga odgoja s obzirom na strasti*: a) Tjelesni odgoj ne treba dopustiti te strasti idu prema lošem cilju, a posebno je tjelesni odgoj zgodan da strast težnje (npr. spolne), žalosti ili straha odvratи od lošega cilja i usmjeri prema dobrom. b) U pozitivnom smislu tjelesni odgoj ide za tim da *strasti uzdrži na dobrom putu*, i to poglavito strast radosti i srčanosti. c) Nапосljeku, zadaća je tjelesnoga odgoja po sebi nasilne dobre strasti, a poglavito radost i srčanost, *učiniti umjerenim*. Tako tjelesni odgoj i u ovom pogledu pomaže duši da se lakše dovine do kršćanske savršenosti, uklonivši od nje zapreke i davši volji moćnu pomoć u postizanju dobrote.

Tjelesni odgoj treba biti vrsta trapljenja svih strasti, to jest po njemu se treba vježbati da sve strasti budu usmjerene prema razboritom dobru i da te strasti prema tome dobru umjereno teže; poglavito pravi tjelesni odgoj treba suzbijati strasti težnje (npr. spolne), žalosti i straha kada su neuredne i da u strastima radost i srčanost što bolje razvije, ali istodobno ublaži njihovu prirođenu nasilnost.

3. Tjelesni odgoj treba formirati viša čovjekova svojstva: um i volju

Tjelesni odgoj treba formirati um na taj način da pomaže svladavati radoznanost (pretjerani intelektualizam), naglost i oholost (ne htjeti usvojiti tuđe mišljenje). Tjelesni odgoj također odgaja i volju da je čini jakom, odlučnom, čvrstom, ustrajnom i poslušnom Bogu.

To tjelesni odgoj postiže zazivajući Božju pomoć podukom uma te boreći se protiv nutarnjih zapreka: nepomišljenosti (zbog prilika, strasti, navika, hirova). Bori se nadalje protiv grozničave strasti (svladavajući je mirnoćom i umjerenosću) te protiv neodlučnosti (nehajnosti) i protiv straha pred neuspjehom. Nadalje se tjelesni odgoj bori protiv vanjskim zaprekama: protiv ljudskoga obzira i loših primjera.

Formiranje (trapljenje) viših svojstava

Tek viša svojstva čine čovjeka čovjekom. To su um i volja. I ove treba disciplinirati jer i na njih djeluje istočni grijeh. Čovjek istinu spoznaje pomoću dva svjetla: pomoću razuma i vjere. Um valja disciplinirati jer on rasvjetljuje volji put kojim ona treba kročiti prema dobru. Pet je zapreka koje ne daju umu da spozna istinu. To su: neznanje, radoznanost, naglost, oholost i tvrdoglavost.

Odgoj uma

Tjelesni je odgoj važan kod omladine, osobito đačke, jer pomaže da se svladaju radoznalost i naglost u koje đaci često zapadaju. Poznat je njemački izraz: *Der bebrillte Student* – đak s naočalama. U Njemačkoj je bilo više generacija đaštva koje su u mладим godinama, kada je trebalo i tijelo odgajati, zapale u pretjeran intelektualizam. Dobar tjelesni odgoj može paralizirati ovu sklonost đaštva da u svomu umnom radu, u traženju istine, stradaju zbog radoznalosti i naglosti te se posvete više onim studijama koja gode radoznalosti negoli onima koje su od veće važnosti za život. *Id prius quod est magis necessarium* – ono ima prednost što je od veće potrebe (sv. Bernard).

Isto tako dobro organiziran tjelesni odgoj pomaže da se mladić uči *svladavati oholost duha* koja ga prijeći u spoznavanju istine. Ljudi ohola duha nekako se teško podvrgavaju učenju vjere, hiperkritični su, teško se podlažu papinim i biskupskim smjernicama, a u pitanjima gdje je slobodna debata hoće da vrijedi kao jedino ispravno tek njihovo mišljenje. Ako se na primjer kod tjelovježbe dobro pazi na spremno slušanje, ustrajan rad pod vodstvom voditelja i na bezuvjetnu poslušnost i u težim stvarima, i duh će se lakše pri istraživanju istine pokoravati pozvanim autoritetima.

Trapljenje ili odgoj volje u užem smislu

Volja je u čovjeku njegovo glavno svojstvo; ona je kraljica svih ostalih svojstava jer vlada nad ostalim svojstvima. Ako, dakle, odgojimo našu volju, odgojili smo cijelog čovjeka. Volja je tek onda odgojena ako je dovoljno *jaka* da zapovijeda nižim svojstvima i dosta *poslušna* da sluša Boga. To je njezina dvostruka uloga. – Jedno i drugo je teško jer se često niža svojstva protive volji i tek joj se onda pokoravaju ako se čovjek posluži takvom odlučnošću. Volja, naime, ne posjeduje apsolutnu vlast nad sjetilnim moćima, već neku vrstu moralne moći, tj. moć uvjeravanja koja ide za tim da te niže moći sklone na poslušnost. – Tek velikim naporima i opetovanim nastojanjima čovjeku uspije da svoje sjetilne moći – tijelo, maštu i pamćenje te strasti – pokori volji. Isto je tako teško savršeno pokoriti svoju volju Bogu. Mi težimo za stanovitom autonomijom, a budući da nas volja Božja ne može posvetiti, a da od nas ne traži stanovite žrtve, to često uzmičemo pred naporom i tako su nam milije naše simpatije, naši hirovi negoli sveta volja Božja. Stoga valja trapiti volju i u tom pogledu.

Želimo li, prema tome, dobro odgojiti našu volju, potrebno je učiniti je dovoljno gipkom da Boga sluša u svim stvarima i dovoljno *jakom* da zapovijeda tijelu i sjetilnosti. Da to postignemo, valja ukloniti zapreke i poslužiti se pozitivnim odgojnim sredstvima.

Zapreke za odgoj volje

Zapreke za odgoj volje mogu biti unutarnje i vanjske.

Unutarnje zapreke: a) *Nepromišljenost.* Ne misli se prije djela i radi se kako nas na to dovede *stanovita prilika, strast, navika, hir;* stoga valja razmišljati prije nego se što učini. *Dobar tjelesni odgoj bori se protiv te nepromišljenosti i vježba čovjeka da ne podlegne prilikama, navikama, strastima, hirovima.* b) *Grozničava žurba.* Ona prouzrokuje u duši odveć jaku napetost koja nije dobro disciplinirana i tako uzaludno troši dušu i tijelo i često nas tako vodi na krivi put; stoga pravi odgoj volje nastoji unijeti što više *mirnoću i umjerenost* u dobrome. U protivnom slučaju naša djela sliče upaljenoj slami koja se u tren oka razbukti i ne daje vatru koja traje i grijе. Prema tome, dobar tjelesni odgoj nastoji da se *grozničavost svlada na taj način da se npr. u cijelu tjelovježbenu djelatnost unesu mir i umjerenost.* c) *Nehajnost ili neodlučnost.* Tjelesni odgoj svladava svu lijenost, taj nedostatak moralne napetosti koji koči volju. d) *Strah pred neuspjehom.* Osobito tjelesni odgoj, ako je spojen s javnim manifestacijama, nastupima i natjecanjima, odgaja volju na taj način da ova lako nauči svladavati prirođeni strah pred neuspjesima. Izvježbana u toj školi ona se neće bojati neuspjeha kada bude trebalo poduzimati velike pothvate za širenje kraljevstva Kristova.

Vanjske zapreke odgoju volje: a) *Ljudski obzir.* Ovaj nas čini robovima naših bližnjih jer se bojimo njihove kritike i njihova izrugivanja; ovaj se svladava na taj način da se uvjeravamo da je jedini sud Božji ispravan jer je neprevarljiv, dok se ljudi varaju. Javne tjelovježbene manifestacije na kojima treba pred javnošću istupiti kao organiziran katolik pomažu da se svladava ljudski obzir. b) *Loši primjeri* takoder slabe volju jer nam pokazuju ono zlo kojem smo i onako po naravi skloni. Nalazimo li se npr. u dobrim tjelesno-odgojnim društвima, to po dobrim drugovima i vođama lakše svladamo one loše dojmove koje u našu dušu dolaze iz vanjskoga života.

Pozitivna sredstva za odgoj volje

Ta se sredstva sastoje u tome da harmonično kod odgoja volje djeluju *um, volja i milost Božja.*

Um. – Kod tjelesnoga odgoja uvijek valja naglašavati da tjelesni odgoj nije sebi svrha, već sredstvo da se tijelo učini pokorno duši koja služi Bogu. Ovo će uvjerenje skloniti volju da čini samo ono što je u skladu s voljom Božjom. Takav tjelesni odgoj neće smetati vršenju vjerskih i staleških dužnosti, neće škoditi zdravlju, već će pomagati dušu u njenoj težnji prema kršćanskoj savršenosti. Stoga vrhovno pravilo svih tjelesno-odgojnih, odnosno tjelovježbenih čina trebaju biti riječi svetoga Pavla: »Što mi je činiti, Gospodine?« (Dj 22,10).

Volja. – Ovo uvjerenje jako djeluje na volju. Ona treba djelovati *odlučno, čvrsto i ustrajno*. a) *Tjelesni odgoj mora činiti volju odlučnom*. On daje priliku da se volja, nakon promišljanja, odmah odluči, pa makar se tome protivila prirođena sklonost oklijevanja. b) *Tjelesni odgoj mora činiti volju čvrstom*. Nije dosta ako se veli: htio bih, želim. To su tek znakovi slabosti. Tjelesni odgoj tjera čovjeka da kaže: hoću, hoću pod svaku cijenu da izvedem ovo ili ono. Ono djeluje da se smjesta poduzme izvođenje nauma, ne čeka se na drugu zgodu. Upravo ova čvrstoća u izvođenju malih stvari odgaja volju da bude isto tako čvrsta kada bude trebalo izvoditi velike pothvate. c) Ova čvrstoća nije nikakva nasilnost. Ona je mirna jer hoće da traje. Da postane *trajnom*, treba uvijek ponavljati nastojanja i ne dopustiti da bi nam neuspjeh oduzeo odvažnost. Čovjek je tek onda pobijeden kada napusti borbu. Unatoč slabosti i rana čovjek je uvijek pobjednik jer ako se osloni na Boga, on je nepobjediv. Tjelesni odgoj dobro je sredstvo *da se volja vježba u ustrajnosti* jer kod tjelesnih vježbi treba često mnogo svladavanja, rada, muke da se postignu dobri uspjesi. d) Naposljetku, nema odgoja volje bez *milosti Božje*. Stoga nema pravoga tjelesnog odgoja u tjelovježbenim organizacijama koje ne vode računa o vjeri. Ovo načelo nam dokazuje da i tjelesno-odgojne organizacije moraju biti konfesionalne, katoličke i da se treba služiti i vrhunaravnim sredstvima ako želimo postići prave tjelesno-odgojne uspjehe. Kod čeških se Orlova npr. prije tjelovježbe moli ili pjeva koja pobožna pjesma. Isus nije samo u tjelesno-odgojnoj djelatnosti naš uzor, već je i naš pomoćnik. Možemo biti uvjereni da i u tjelesno-odgojnem radu možemo sve postići ako ga stavimo u službu velikoga djela spasenja. I na ovaj se rad mogu primijeniti riječi Apostola: »Sve mogu u onomu koji me jača« (Fil 4,13).

Ako smo dakle trapljenjem – u čemu nam je dobar tjelesni odgoj učinio veoma velike usluge – pokorili naša sjetila i naša niža svojstva pod vlast volje, a nju Bogu, lakše ćemo poći korak dalje: svladati i iskorijeniti sedam glavnih grijeha.

4. Tjelesni odgoj pomaže suzbijati sedam glavnih grijeha

Uvijek smo isticali da je tjelesni odgoj tek sredstvo duševnoga odgoja. Tjelesni odgoj koji bi išao samo za tim da odgoji zdrava ili spretna i lijepa tijela, a ne bi poglavito težio da odgoji duši prikladno oružje da ona uzmogne vršiti volju Božju, ne bi značio ništa. Istaknuti valja da na putu kršćanskoga savršenstva valja razlikovati tri puta: put čišćenja, put rasvjetljenja i put sjedinjenja. Tjelesni odgoj treba izvršiti poseban zadatak kod prvoga puta jer on pokazuje kako valja pročistiti dušu da se dode do sjedinjenja s Bogom. Pokazali smo, prema tome, kako tjelesni odgoj pomaže

pokoru i razne vrste trapljenja tijela, unutarnjih sjetila, strasti te duhovnih svojstava. Daljnja sredstva kojima se služi kršćanska askeza na svom putu čišćenja jest suzbijanje glavnih grijeha te borba protiv napasti. Promotrimo koje usluge tjelesni odgoj može učiniti ovoj borbi protiv glavnih grijeha.

Što su glavni grijesi? Ako želimo našu dušu dobro pročistiti, nije dovoljno da pokorom okajemo prošle grijeha i da trapljenjem u nama uspostavimo sklad između svih naših svojstava; potrebno je da navijestimo borbu samom izvoru svega zla u nama, a to je trostruka pohota. Ova trostruka pohota jest korijen iz kojega rastu glavni grijesi. Glavni grijesi nisu zapravo nikakvi grijesi, već su to tek loše sklonosti. Mi ih nazivljemo imenom grijeh jer nas dovode do grijeha. Velimo da su to glavni grijesi jer su oni izvor iz kojega proizlazi mnogo drugih grijeha. Evo u kojem su odnosu ove sklonosti prema trostrukoj požudi:

Oholost duha: oholost, zavist, srditost. – *Požuda tijela*: proždrljivost, bludnost, lijenost. – *Požuda očiju*: škrtost.

a) Oholost

Dobar tjelesni odgoj suzbija oholost, i to poglavito preuzetnost i taština

Oholost je neuredna ljubav prema samom sebi koja čini da se čovjek cijeni kao da je on svoj prvi začetnik ili svoja konačna svrha. Tako odmetnik neće da prizna Boga kao svoga začetnika. Isto tako, čovjek koji se diči svojim svojstvima kao da su njegovo vlasništvo, oholica je. To je prva vrsta oholosti kod čovjeka: ona sebe smatra početnikom svih dobara. Kod druge vrste oholosti čovjek hoće da njemu ide hvala, a ne Bogu koji je početnik njegovih dobara.

Iz oholosti izviru tri mane: preuzetnost, slavohleplje i taština. Tjelesnom odgoju uspijeva suzbijati preuzetnost koja je neuredna želja, a koja nastoji poduzeti stvari koje su iznad vlastitih sila. Pogotovo kod tjelesnih vježba, ako se poduzimaju stvari koje nadmašuju sile, vježbač lako može nastrandati i platiti životom; stoga ga tjelesne vježbe odgajaju u duhu koji je protivan preuzetnosti.

Također dobar tjelesni odgoj može suzbijati taština koja je neuredna ljubav tuđe hvale. Taština se razlikuje od oholosti jer oholost uživa u vlastitoj vrijednosti, a taština izvire iz oholosti; ako čovjek sam sebe pretjerano cijeni, to on hoće da ga i drugi cijene. Dobar tjelesni odgoj može suzbijati taština na primjer kod skupnih tjelovježbenih manifestacija kada se pojedini vježbač kao neznatna jedinica posvema gubi u mnoštvu drugih i prema tome nije ni zapažen ni posebno pohvaljen od gledatelja. S tim u svezi tjelesni odgoj suzbija pogreške koje izviru iz ispraznosti, a to su: hvalisavost, isticanje i licemjerstvo.

Naravno je da se oholost može kod tjelesnoga odgoja samo onda suzbijati ako se ona vrši u duhu kršćanske askeze. Stoga tri ideje moraju svakoga voditi u suzbijanju oholosti kod tjelovježbe: nisam ništa, ne mogu ništa, ne vrijedim ništa. Prema tome, sve svoje tjelesne vrline treba pripisati Bogu koji je stvorio naše tijelo, koji ga uzdržava na životu i koji mu omogućuje da se razvija. Ne mogu ništa postići u tjelesnom odgoju bez pomoći Božje jer Bog uzdržava sav naravni život.

b) Zavist

Dobar tjelesni odgoj suzbija strast i glavni grijeh zavisti te ljubomoru, i to poglavito upozoravajući na naše bratstvo po otajstvenom tijelu Spasiteljevu i potičući na takmičenje u kršćanskom duhu.

Zavist je istodobno strast i glavni grijeh. Kao strast zavist je jedna vrsta duboke žalosti koju osjećamo u osjećajnosti promatrajući kod drugih neka dobra. Ovi su utisci popraćeni stiskanjem srca koje umanjuje svoju djelatnost i prouzrokuje osjećaj tjeskobe. Zavist kao glavni grijeh jest sklonost prema žalosti radi dobra bližnjega kao da to dobro ugrožava našu veću vrijednost. Često je zavist popraćena željom da naš bližnji izgubi ono dobro koje nam smeta. Zavist proizlazi iz oholosti koja ne može podnosići ljude koji su nam ravnopravni ili viši od nas. Kada je čovjek uvjeren u svoju veću vrijednost, tada se on žalosti kada vidi da su drugi isto tako dobri, da su darovitiji od nas ili da imaju bolje uspjehe negoli mi. Razlikovati valja zavist od ljubomore. Čovjek je zavidan dobru drugoga, ali je ljubomoran na svoje vlastito dobro. Zavidan sam ako vidim da moj drug zna bolje vježbati od mene, ali sam ljubomoran ako se bojam da će mi time odnijeti prvu nagradu. Po sebi je zavist smrtni grijeh jer je u izravnoj opreci s kreposti ljubavi koja traži da se radujemo dobru našega bližnjeg.

Dobar tjelesni odgoj na dvostruk način suzbija strast i glavni grijeh ljubavi te ljubomoru. Prvi je način da smo kod tjelesnoga odgoja, npr. kod tjelovježbe, uvijek svjesni da smo svi učlanjeni u otajstveno tijelo Kristovo. Ova nas dogma potiče na misao da smo svi braća, svi smo udovi otajstvenoga tijela kojem je Isus glava tako da odlike i uspjesi jednoga uda služe na diku i ostalim udovima; namjesto da se žalostimo zbog veće vrijednosti naše braće, moramo joj se radovati jer ta veća vrijednost služi na opće dobro i prema tome koristi našemu vlastitom dobru. To je i smisao riječi svetoga Pavla: »Radujte se s radosnima, plačite sa zaplakanima! Budite istomišljenici među sobom!« (Rim 12,15–16).

Drugi način suzbijanja zavisti jest gajenje zdravih natjecanja. Velika je razlika između zavisti i natjecanja. Natjecanje je plemeniti osjećaj koji nas

potiče da oponašamo, da dostignemo i, ako je moguće, da prestignemo odlike drugih, ali jedino služeći se zakonitim sredstvima. Da utakmica bude dobra i da se uzmogne razlikovati od zavisti, ona mora posjedovati tri svojstva: a) Njen cilj mora biti plemenit. b) Njena nakana mora biti otmjena. Prema tome, ne smije se ići za tim da drugi budu pobijedeni, da budu poniženi, nadvladani, već da na taj način Bog bude više proslavljen i da se time uzmogne bolje služiti Crkvi. c) Valja biti lojalan u biranju sredstava natjecanja. Tako se čovjek ne smije služiti intrigom, podmuklošću ili drugim nedopuštenim sredstvima, već se kod natjecanja valja služiti naporom, radom i dobrom uporabom Božjih darova. Ako budemo kod tjelesnoga odgoja pazili na ove smjernice, tako će tjelovježbeno natjecanje moći biti dobar lijek zavisti jer se neće nimalo ogrješivati o ljubav prema bližnjemu i bit će istodobno dobar poticaj napretka. Ako u svojoj braći gledamo uzore, koji su bolji od nas i ako ih želimo oponašati ili štoviše preteći, znači da priznajemo našu nesavršenost i da je hoćemo usavršiti tako da se okoristimo primjerom onih koji nas okružuju. Ako dakle pri tjelesnom odgoju – u vježbaonici – osjetimo porive zavisti, pretvorimo ih u kršćansku utakmicu i tako će zavist za nas postati povodom kreposnih čina.

c) Srditost

Dobar tjelesni odgoj pomaže suzbijati strast i glavni grijeh srditosti, i to već u početku, kada još ima značaj nestrpljivosti i rasrđenosti. To čini raznim higijenskim sredstvima koja predusreću srditosti, što odgaja na promišljanje prije svakoga djela i što uz druga duhovna sredstva podsjeća na vezu s bližnjim po otajstvenom tijelu Spasiteljevu.

Detaljniji opis srditosti i njezine opravdanosti u nekim slučajevima

Srditost je promašeni instinkтивni osjećaj koji nas potiče na obranu kada smo napadnuti, odbijajući silu silom. Treba razlikovati srditost-strast i srditost-osjećaj.

Ako srditost promotrimo kao strast, to je ona silna potreba reakcije koja je nastala zbog kakva trpljenja ili zbog fizičke ili moralne neugodnosti. Ova neugodnost urodi silnim uzbudjenjem koje napinje sve sile s namjерom da se svlada poteškoća. U tom slučaju čovjek hoće da izlije srditost na ljude, životinje i stvari. Razlikujemo dvije glavne vrsti srditosti: crvenu srditost ili ekspanzivnu, kojoj podliježu jaki, te bijelu ili blijedu srditost, kod slabih. Kod prve srce velikom žestinom kuca i goni krv prema vani: disanje postaje brže, lice se zacrveni, vrat nabrekne, a žile se pokažu na koži. Kose se naježe, oči zablistaju i kao da će iskočiti, nozdrve se rašire, glas postane hrapav, ispresječen i snažan. Snaga mišićja se uveća: cijelo je tijelo napeto i spremno na borbu i neodoljive kretnje udaraju, lome ili

silom uklanjuju zapreku. Kod bijele srditosti srce se steže, disanje postane teško, lice posve problijedi, studeni znoj oblige čelo, čeljusti se stisnu i zašuti se neopisivom šutnjom, ali nemir koji se u nutrini zadržao napokon brutalno izleti i istrese se naglim udarcima.

Srditost kao osjećaj jest želja da se odbije ili kazni nasilnik. Postoji opravdana srditost, sveta odvratnost koja je snažna ili razborita želja da se krivce pravedno kazni. Tako je Isusa obuzeo opravdan gnjev kada je video kako trgovci obeščaćuju kuću njegova Oca (usp. Iv 2,13–17).

Da srditost uzmogne biti opravdana, treba imati tri svojstva. a) Njezini cilj (objekt) treba biti opravdan koji ide za tim da kazni samo onoga koji je kriv i u mjeri u kojoj on to zaslužuje; b) Srditost mora biti umjerena u izvršavanju, ne ići dalje negoli to traži nanesena uvreda i postupajući po onome redu kako to traži pravednost; c) Treba biti puna ljubavi u nakani, ne popuštajući osjećajima mržnje, već idući za tim da se uspostavi pravi poredak, a krivac popravi. Manjka li samo jedan od ova tri uvjeta, gnjev je loš.

Srditost, koja je glavni grijeh, jest snažna i neumjerena želja da se kazni bližnji, ne obazirući se na tri spomenuta uvjeta. Često je srdžba popraćena mržnjom koja ne ide samo za tim da odbije napadaj, već i da se osveti. Srditost ima pet stupnjeva: a) na početku je tek poriv nestrpljivosti, pokazuje se neko neraspoloženje kod prve protivnosti, kod prvoga neuspjeha; b) zatim dolazi do raspaljenosti kada se čovjek prekomjerno uzruja i tada svoje nezadovoljstvo iskazuje neurednim kretnjama; c) često srditost poprima oblik nasilnosti i ona se ne ispoljava tek riječima već i udarcima; d) može se također pretvoriti u bijes koji je u neku ruku prolazno ludilo; čovjek kolerik ne vlada više samim sobom, već bunca nesuvise riječi i čini tako nezgrapne kretnje te gledalac misli da ima posla s pravim luđakom; e) srditost se napokon izrodi u nepomirljivu mržnju koja teži samo za osvetom i želi samu smrt protivnika.

Srditost je izvor mnogih pogrešaka jer po njoj gubimo vlast nad sa-mim sobom, a poglavito razara mirni obiteljski život i uzrokom je užasnih neprijateljstava. S gledišta kršćanske savršenosti veli nam sv. Grgur: srditost je velika zapreka duhovnom napretku.⁹¹ Ako je ne svladavamo, gubimo: a) mudrost ili odmjerenoš, b) uglađenost koja našim društvenim odnosima daje čar, c) brigu za pravdu jer strast prijeći da se priznaju prava drugoga, d) unutarnju sabranost koja je tako potrebna intimnoj vezi s Bogom, miru duše, učtivosti prema inspiracijama milosti.

⁹¹ Sv. Grgur, *Moral.*, I. c.. Patrologia Latina, LXXV, str. 724.

Sredstva za svladavanje srditosti

Ima raznih sredstava kojima se svladava strast srditosti. Poznajemo razna *higijenska sredstva* koja pomažu da predusretimo srditosti ili da je ublažimo; tako mogu pomoći blaga hrana, mlake kupelji, tuševi vode, odricanje jakih, poglavito alkoholnih pića. Budući da je tako tjesna veza između duše i tijela, potrebno je u tom slučaju djelovati na samo tijelo.

Još su bolja *moralna sredstva*. Da se predusretne srditosti, valja se naučiti da se promisli prije svakoga čina i da se time ne dopusti te čovjek podlegne prvim porivima strasti. To može činiti tjelovježba koja zahtijeva od svakoga vježbača da dobro promisli prije svakoga čina i tako duh vježba da to čini u svim životnim prilikama.

Ako srdžba u nama pobuđuje osjećaje mržnje, ljutnje i osvete, to se ovi osjećaji mogu radikalno izljeići pomoću ljubavi prema bližnjem koja počiva na ljubavi prema Bogu. U tom se slučaju moramo sjetiti da smo svi djeca istoga Oca na nebu, pritjelovljeni istom Kristu. Tjelesni odgoj koji stvara posebno drugarstvo, posebni moralni i religiozni ambijent među članstvom time suzbija srditost već u klici; suzbija je već onda kada se ova javlja u obliku nestrpljivosti ili rasrđenosti.

d) Neumjerenost u jelu i pilu

Proždrljivost je tek zloraba dozvoljenoga užitka što ga je Bog povezao uz jelo i piće koje je potrebno da se sačuva život pojedinca. Proždrljivost je neuredna ljubav prema užicima hrane i pića. Neurednost se sastoji u tome što se užitak smatra ciljem, kao što to čine oni kojima je »bog trbuh« (usp. Fil 3,19), ili ako se užitak traži u prekomjernosti ne obazirući se na pravila što ih daje umjerenost, često i na štetu zdravlju. Sva je zloča proždrljivosti u tome što ona dušu podređuje tijelu, materijalizira čovjeka, slabi intelektualni i moralni život i vodi ga na jedva zamjetljiv način do razbludnosti. S obzirom na kršćansku savršenost, proždrljivost je velika zapreka jer podržava neumrtvlenost koja slabi volju i podjaruje ljubav prema sjetilnim užicima koji dušu dovode u veliku opasnost. Osim toga, ona je izvorom mnogih drugih grješaka, rastresenosti, brbljanja, nečednosti itd.

Kada se borimo protiv proždrljivosti, moramo uvijek imati pred očima da užitak nije sam sebi svrha, već sredstvo i da ga stoga treba podrediti zdravom razumu kojega rasvjetljuje vjera. Vjera nam veli da užitke jela valja posvetiti čistom nakanom, umjerenosću i trapnjom.

a) Čista nakana. Hranu valja uzimati s čistom i vrhunaravnomnakonom, a ne kao životinja koja traži tek užitak. Hrana se uzima da se uzmo-

gne bolje raditi na slavu Božju; u punoj zahvalnosti za dobrotu Božju koja nam daje svagdanji kruh; u punoj poniznosti govoreći si da ne zaslužujemo kruh što ga jedemo; u punini duha ljubavi stavljajući snagu što ćemo je zadobiti po hrani u službu Boga i duša. Time radimo prema preporuci što ju je dao sveti Pavao prvim kršćanima: »Ili jeli, ili pili, ili drugo što činili, sve na slavu Božju činite« (1 Kor 10,31).

b) Ova čista nakana djelovat će da ćemo sačuvati umjerenost i pravu mjeru: ako želimo jesti da steknemo dovoljno sila za izvršavanje naših staleških dužnosti, izbjegavat ćemo prekomjernost koja bi mogla škoditi zdravlju. Ljudi koji se znanstveno bave pitanjem tjelesnoga zdravlja (*higijenisti*) vele nam »da je umjerenost bitni uvjet tjelesne i moralne snage. Budući da se hranimo da uzmognemo živjeti, treba jesti zdravo da uzmognemo zdravo živjeti. Stoga ne valja previše jesti ni previše piti. Od stola se valja pridići s osjećajem lakoće i krepčine te izbjegavati količinu koja bi čovjeka učinila teško pokretnim«.⁹²

c) Umjerenosti kršćanin dodaje nekoja trapljenja. – (1) Budući da se lako pokliznuti niz kosinu i odveć popustiti sjetilnosti, to se kršćanin katkada odriče nekih jela koja voli, koja su štoviše korisna, ali nisu nužna. Time on dobiva stanovitu prevlast nad sjetilnošću jer joj uskraćuje stanovita dopuštena udovoljenja; time se duh oslobađa od ropstva sjetila i dobiva više slobode za molitvu i studij, a osim toga čovjek izbjegava mnoge opasne napasti. – (2) Veoma je dobar običaj ne propustiti ni jedan obrok, a da se ne učini kakvo trapljenje. Ova mala odricanja jačaju volju, a ne ugrožavaju zdravlje. Općenito uzevši, ova su trapljenja vrednija od velikih rijetkih djela trapljenja. Isto je dobar običaj malo više pojesti onoga što čovjek ne voli. – (3) Ovaj se tjelesni odgoj u širem smislu najbolje vrši u obitelji. Ima još jedna vrsta trapljenja koje se danas vrši u raznim udruženjima i koje osobito promiču tjelovježbena udruženja. To je trapljenje s obzirom na alkoholna pića. Ove su vrste trapljenja najkorisnije.

Po sebi umjerenou uživanje alkoholnih pića nije nikakvo zlo. Ali ako se čovjek odriče alkoholnih pića u duhu trapljenja ili da dade dobar primjer, veoma je pohvalno.

Dobar tjelesni odgoj uspješno pobija proždrljivost, upućujući da kod uzimanja hrane valja imati čistu nakanu, biti umjeren i po mogućnosti kod svakoga obroka činiti koje djelo trapljenja; taj se odgoj vrši poglavito u obitelji, a odricanje od alkoholnih pića veoma uspješno mogu i trebaju provoditi tjelovježbene organizacije.

⁹² E. Caustier, *La Vie et la santé*, str. 115.

e) Bludnost

Smisao i značenje spolnosti

Kao što je Bog spojio uživanje hrane sa sjetilnim užitkom da čovjek uzmogne sačuvati svoj život, isto je tako spojio poseban užitak s onim činima po kojima se množi ljudski rod. Prema tome, taj je užitak dopušten oženjenim osobama pod uvjetom da se njime služe u onu plemenitu svrhu radi koje je brak ustanovljen: radi umnažanja života. Izvan toga taj je užitak strogo zabranjen. Unatoč toj zabrani nažalost je u nama više ili manje snažna sklonost, poglavito od doba puberteta i od omladinskih dana, da kušamo taj užitak, štoviše i izvan zakonitoga braka. Ovu neurednu sklonost zovemo imenom bludnosti i zabranjena je u dvostrukoj zapovjedi Dekaloga – Deset Božjih zapovijedi: 6. *Ne sagriješi bludno* i 9. *Ne poželi tuđega ženidbenog druga.*

Po tome nisu zabranjeni samo vanjski čini, već i svojevrsni unutarnji čini kao što su slike mašte, misli, želje. To je samo po sebi razumljivo jer zaustavimo li se svojevoljno kod nepristojnih maštanja ili misli, kod loših želja, sama će se sjetila uz nemiriti, doći će do organskih poriva koji su često početak činima, koji dovode do nečistoće. Ako, dakle, želimo izbjegći činima, moramo suzbijati opasne misli i slike.

Čovjek čini smrtni grijeh ako hoće razbludni užitak. Velik je nered jer se na taj način ugrožava život i širenje ljudskoga roda. Kada bi se odočrilo načelo da se u mislima, riječima ili djelima smije spolno uživati izvan zakonitoga braka, ne bi bilo moguće zaustaviti bijes ovoj strasti i na taj bi način namisao Božji bio ugrožen. Iskustvo nam pokazuje da mnogi mladići postaju nesposobni rađati djecu jer su zlorabili svoje tijelo.

Isto tako valja se čuvati svih grešnih prigoda kao što su opasno štivo, kazališni komadi, kino, plitki razgovori, nečedni plesovi. Kada se čovjek pred ovakvim često nepotrebnim i nekorisnim poslovima, čini grijeh ne razboritosti koji je prema prilikama veći ili manji.

Kobne posljedice nemoralnoga života

S obzirom na kršćansko savršenstvo osim oholosti nema većega neprijatelja duhovnom napretku od bludnosti. a) Radi li se o tajnom grijehu ili o grijehu s drugim osobama, to on rađa tiranskim navikama koje koče svaki polet prema savršenstvu i priklanjuju volju prema grubim užicima. Tada iščezava naklonost molitvi, kreposti, velikodušnosti. b) Samoljublje prevladava u duši i ljubav prema roditeljima i prijateljima slabci i iščezava; preostaje tek želja da se pod svaku cijenu uživa. Takav je čovjek kao oma mljen. c) Tada je u čovjeku ravnoteža poremećena; tijelo i bludnost zapovi-

jedaju; volja postaje robinjom ove sramotne strasti i doskora se buni proti Bogu koji zabranjuje i kažnjava ove lažne užitke. d) Loše posljedice ovoga poraza volje doskora se posvuda zapažaju. Razum slabí jer je život iz glave sišao u sjetila; čovjek više nema volje za ozbiljan studij; mašta sama od sebe leti prema niskim stvarima; srce hladni postepeno i uživa tek u grubim stvarima. e) Često i samo tijelo nastrada; živčani sustav se troši i slabí te »postaje nesposoban izvršavati svoj zadatok upravljanja i obrane«⁹³; razni organi tek nesavršeno funkcioniraju; prehrana postaje slaba i sve sile počinju pomalo slabiti. Jasno je da takva duša koja život daje slabom tijelu ne može više misliti na savršenstvo; svakoga se dana više udaljuje od savršenstva. Može biti sretna ako se za vremena još toliko snađe da se spasi. Da se uzmogne svladati tako opasna strast, treba imati izgrađena načela, izbjegavati opasne prilike, trapiti se i moliti se. Promotrit ćemo kako dobre tjelesno-odgojne organizacije pomažu suzbijati razbludnost pomoću četiri sredstva.

Kod tjelesnoga odgoja valja istaknuti da je potrebno suzbijati opačinu razbludnosti i da je moguće svladati je

Ako podlegnemo toj opačini, prijete nam vječne muke u paklu. Mi smo, prema riječima svetoga Pavla, živi hramovi Presvetoga Trojstva, hramovi koji su posvećeni prisutnošći Boga, svetosti i sudionici božanskoga života. Ništa ne kalja tako ovaj hram kao razbludnost koja obeščašćuje i tijelo i dušu kršćanina. Zatim smo mi udovi Isusa Krista s kojim smo sjednjeni po krštenju; stoga moramo poštivati naše tijelo kao tijelo samoga Isusa Krista. Zar ćemo obeščastiti naše tijelo činima koji se protive čistoći?! To bi bilo pravo svetogrde i to samo zato što si želimo priuštiti užitak koji nas snizuje na stupanj blatne životinje. Prema tome, svaki tjelesni odgoj i svaka tjelesno-odgojna organizacija mora isticati ova načela.

Ima ljudi koji vele da nije moguće živjeti suzdržljivo. Isto je tako mislio i sveti Augustin prije svoga obraćenja. Kada se povratio Bogu, bodrili su ga primjeri svetaca i uz pomoć sakramenata shvatio je da ništa nije nemoguće onome koji se znade moliti i boriti. To je živa istina: sami od sebe smo posve slabí, a napast je tako dražesna da bismo morali podleći ako bismo se uzdali samo u naravne sile. Ali ako se oslonimo na milost Božju i sve sile upremo, onda ćemo bez dvojbe izvoštiti pobjedu i nad najvećim napastima. Spolni nagon ima osobito kod mladića veliko odgojno značenje; to je ono prvo bojno polje na kojem se on treba izvježbati za buduće pobjede u životu. Podlegne li već ovdje, doživio je takav poraz da ne može više računati da će u životnoj borbi izaći pobjedonosan jer će se utopiti u beznačajnosti svoje okolice.

⁹³ Laumonier, *La thérapeutique*, str. 111.

Upravo su nerazumni oni koji tvrde da je suzdržljivost štetna po zdravlje omladine; pošteni liječnici odgovaraju s Međunarodnim kongresom u Bruxellesu: »Poglavito treba podučiti mušku omladinu da čistoća i suzdržljivost ne samo nisu štetne, već da naprotiv ove kreposti treba preporučiti s liječničkoga i higijenskoga gledišta.« Zaista, liječnici ne poznaju ni jednu bolest koja bi dolazila od suzdržljivosti, ali ih ima veoma mnogo kojima je podrijetlo u razbludnosti.⁹⁴

Aksiom je duhovnoga života – izbjegavanje grešnih prigoda

Čistoća se u prvom redu na taj način čuva da se izbjegavaju opasne, grešne prigode. Kada je čovjek osvijedočen o svojoj slabosti, tada se ne izlaze uzalud opasnosti. Veli Sveti pismo: »Tko pogibelj ljubi, u njoj i propada« (Sir 3,26). Takve su pogibeljne prigode: loše štivo, poznanstva, posjeti, nepristojni kazališni komadi, nečedni plesovi, kino. Dobar tjelesni odgoj gdje je omladina na okupu veoma je prikladan da se očuva od spomenutih grešnih prigoda i da se tako sačuva od grijeha bludnosti.

Tjelesni napori koji su tijesno vezani s tjelovježbom udovoljavaju omladini prirođeni sportski nagon (nagon za gibanjem), odgajaju volju (vrsta trapljenja) i pomažu svladavati napasti bludnoga grijeha.

Koristi dobrog tjelesnog odgoja za suzbijanje bludnosti

Dobar tjelesni odgoj pomaže suzbijati bludnost poglavito time što ucjepljuje ispravna načela o tijelu kao hramu Duha Svetoga i zdravstvenoj prednosti čistoće i suzdržljivosti, što daje priliku da se izbjegavaju grješne prigode, loša poznanstva, loše štivo, kazalište, kino, sumnjivi razgovori, nečedni plesovi. Nadalje, dobar tjelesni odgoj trapi volju i srce čuvajući ga od sjetilnih prijateljstava boreći se protiv koedukacije zaokuplja dušu radom te tako čuva maštu, srce i duh od loših utjecaja. Napokon, dobar tjelesni odgoj u borbi protiv bludnosti računa na pomoć molitve i sakramenata.

Osim toga, dobar tjelesni odgoj daje priliku da se gibanjem kod omladine udovolji prirođenom sportskom nagonu koji se lako izrodi u bludnost ako mu se ne udovolji razboritim postupkom. Time je omladina zaštićena od mnogih bolesti koje su posljedica bludnosti i tako dobar tjelesni odgoj pomaže stvarati zdrav naraštaj koji će biti kadar rađati zdrave potomke i time umnožavati najveći narodni kapital koji bludnost ugrožava, a to je život.

⁹⁴ II. kongres međunarodne konferencije, 1902. – Vidi mnoga druga svjedočanstva u knjizi: F. Esclande, *Le problème de la chasteté au point de vue acientifique*, 1919., str. 122–136.

O sjetilnim prijateljstvima

Ali da se svlada bludni grijeh, nije samo dovoljno trapljenje sjetila, već je veoma potrebno trapljenje srca. Stoga je dužnost svakoga čovjeka da se bori protiv ovih sjetilnih ili opasnih prijateljstava.

Ova kriva prijateljstva počivaju na sjetilnim ili frivilnim svojstvima, a imaju cilj da se uživa u prisutnosti i u čarima ljubljene osobe. To je u biti skriveno samoljublje jer se u tom slučaju netko ljubi radi užitka što ga nalazimo u njegovoj prisutnosti. Sveti Franjo Saleški razlikuje tri vrste ovakvih prijateljstava: tjelesna prijateljstva, koja idu za razbludnim užicima; zatim senzualna prijateljstva, koja u prvom redu gledaju na vanjska i osjetna svojstva, »kao što su užici u gledanju ljepote, u slučaju blaga glasa, u doticajima i slično«⁹⁵; napokon su frivilna prijateljstva koja se pozivaju na stanovita isprazna svojstva. Slabići ta svojstva nazivaju imenom kreposti i vrline, kao kada netko znade dobro plesati, lijepo svirati, lijepo pjevati, lijepo se odijevati, ugodno se smijati, imati privlačiv izražaj lica.

Ove tri vrste prijateljstva započinju obično u doba puberteta; dolaze od instinktivne potrebe koju čovjek osjeća da ljubi i bude ljubljen. Često je to izrođena seksualna ljubav. Između mladića i djevojaka se ta drugovanja, ako predu mjeru, nazivaju imenom ljubakanja.

Po trima svojstvima možemo prepoznati sjetilna prijateljstva: po njihovu podrijetlu, razvoju i posljedicama. a) S obzirom na podrijetlo ta prijateljstva počnu naglo i snažno jer izviru iz naravne i instinktivne simpatije; počivaju na vanjskim i primamljivim svojstvima ili barem prividno na takvim svojstvima. Živa, često i strastvena uzbudjenja prate takva prijateljstva. b) Kada gledamo na njihov razvoj, vidimo da ona crpe svoju hranu u srdačnim razgovorima o stvarima koje ili ništa ne znače ili su intimne i opasne; često su ova prijateljstva vezana čestim pogledima, milovanjima, izričitim stiskanjem ruku itd. c) Kada gledamo na posljedice tih sjetilnih prijateljstava, opažamo da ona zaokupljaju cijelu dušu i da su ekskluzivna, to jest hoće dotičnu osobu imati samo za sebe; tada čovjek umišlja da su to vječna prijateljstva, a često pukim slučajem ta prijateljstva naglo završe.

Opasnosti sjetilnih prijateljstava

Trostruka je pogibelj takvih prijateljstava: a) Zatrepa su usponu duše prema kršćanskom savršenstvu. b) Gubitak su vremena; uvijek i u svim se poslovima misli samo na dotičnu osobu i duh ne može prionuti ni uz što ozbiljno; poglavito se kod mladeži ukoči sav duševni razvoj. c) Mladi koji se prerano zaljubljuju osuđuju se na trajnu površnost, volja oslabi jer sjetila počinju vladati i napokon ugrožavaju čistoću. Čovjek isprva ima

⁹⁵ Sv. Franjo Saleški, *Vie dévote*, pogl. 17.

dobru nakanu da sve ostane u granicama poštenja; zatim mu se pričini da mu prijateljstvo daje stanovita prava i sam sebi dopušta stanovite znakove prijateljstva koji postaju sve sumnjiviji. Budući da je kosina skliska opasnost, prijeti da se podlegne.

Lijek protiv sjetilnih prijateljstava

Veoma koristan lijek protiv ovih sjetilnih prijateljstava jest posve odijeljen tjelesni odgoj muške i ženske mlađeži, kako se to i provodi u katoličkim organizacijama. Sve dobre katoličke organizacije svijeta vode izrazitu borbu protiv koedukacije i na taj način ne daju omladini priliku da sklapa takva prijateljstva i podlegne njihovim nepoželjnim posljedicama. Dok se ne može pomišljati na brak, valja se čuvati ovih sjetilnih prijateljstava koja čine srce mekanim i vode do poraza. S vatrom se ne valja šaliti.

Na koncu možemo dodati da tjelesni odgoj tako dobro može zaukupiti duh mlađih da oni i ne dolaze na loše misli. Besposlica je najgora savjetnica; naprotiv, aktivnost nas tako obuzme da našu maštu, naše srce i naš duh udaljuje od opasnih predmeta.

Sam tjelesni odgoj u užem smislu nije dovoljan da se svlada napast bludnosti. Glavna su sredstva molitva i primanje sakramenata i pomoću ovih jaka volja može svladati sve zapreke.

f) Lijenost

Narav lijenosti

Lijenost dolazi od požude tijela jer je ona vrsta ljubavi prema užicima i potiče nas da izbjegavamo svaki napor, svaku neugodnost. U nama je neka sklonost prema sve manjem naporu i ona koči i umanjuje svu našu djelatnost.

Lijenost je sklonost prema neradu ili barem sklonost prema nemarnosti, prema zlovoljnu izvršavanju poslova. Često je to neko neugodno raspoloženje u čovjeku koje dolazi od slaba zdravlja. U većini slučajeva je lijenost bolest volje koja se straši napora i od sebe ga odbija. Lijenčina se želi ukloniti svakom naporu, svemu onom što može uzneniriti njegov mir, što bi moglo prouzročiti umor. Lijenčina je pravi nametnik koji živi na štetu drugih samo ako mu je to moguće. On je blag i spokojan ako ga ostavimo na miru, ali postaje zajedljiv i zloban ako ga želimo izbaviti iz nerada.

Postoji više stupnjeva lijenosti: a) Komotan ili indolentan čovjek započinje svoju dužnost veoma polako, nehajno, ravnodušno; načini li štogod, on to učini slabo. b) Pospanac ne otklanja od sebe svaki posao, ali uvijek okljeva, švrlja naokolo i unedogled odgađa posao što ga je preuzeo. c) Prava lijenčina neće uopće nikakav posao koji umara i posve izričito pokazuje da mu nije stalo ni do kakva ozbiljna posla, bilo tjelesnoga, bilo duševnoga.

Kada se lijenosć očituje u stvarima koje se odnose na pobožnost, zovemo je imenom »acedia«; to je neka odvratnost prema duhovnim stvarima tako te ih činimo površno i nastojimo što više skratiti ili ih radi ispraznih isprika posve zanemarimo. Ona je majka duhovne mlakosti.

Zloća lijenosć

Da uzmognemo shvatiti svu zloću lijenosći, treba se sjetiti da je čovjek stvoren da radi. Kada je Bog stvorio našega praočca, stavio ga je u Edenski vrt da u njemu radi: »...da ga obrađuje i čuva« (Post 2,15). Razlog je tomu što čovjek nije savršeno biće kao Bog; on posjeduje mnogobrojna svojstva koja trebaju djelovati ako hoće da se razviju. Tako eto sama *narav* traži da se radi te se odgajaju naše sposobnosti i udovoljava potrebi našega tijela kao i naše duše i da se tako teži prema cilju za koji smo stvorenici. Prema tome je zakon rada stariji od istočnoga grijeha. Budući da je čovjek sagriješio, to rad nije za njega samo potreba naravnoga zakona, već i kazna, jer je raditi teško i jer se radom čini pokora. »U znoju svoga lica« trebamo jesti svoj kruh, kruh duha kao i tjelesni kruh (usp. Post 3,19).

O ovaj dvostruki zakon, naravni i pozitivni, ogrješuje se lijencina te tako čini grijeh. Veličina toga grijeha ovisi o veličini dužnosti koja se zanemaruje. a) Ako zanemaruje vjerske dužnosti koje su mu potrebne za spasenje, čini teški grijeh. Isto tako, ako u važnoj stvari svojevoljno zanemaruje svoje staleške dužnosti, čini teški grijeh. b) Ako zbog lijenosći čovjek zanemaruje vjerske i građanske dužnosti od manje važnosti, čini laki grijeh. Ali je kosina skliska i tko se ne boriti protiv nehaja, lako će nastrandati.

Lijenosć – velika zapreka za duhovnu savršenost

S obzirom na kršćansku savršenost, duhovna je lijenosć veoma velika zapreka jer je uzrok teškim posljedicama. a) Naš život postaje neplodan. Na dušu se dadu primjeniti riječi što ih Sveti pismo iznosi o oranici lijencine: »Prolazio sam mimo polja nekoga lijencine i mimo vinograda nekoga luđaka; i gle, sve bijaše zaraslo u koprive, i sve pokrio čkalj, i kamena ograda porušena. Vidjeh to i pohranih u srcu, promotrih i uzeh pouku: 'Još malo odspavaj, još malo odrijemaj, još malo podvij ruke za počinak, i doći će twoje siromaštvo kao skitač i oskudica kao oružanik!'« (Izr 24,30–34). To je prava slika lijene duše: mjesto kreposti u njoj rastu opaćine, a zidovi što ih je trapljenje podiglo da zaštiti krepstvo pomalo se ruše i otvaraju put neprijatelju, to jest grijehu. b) Doskora se pojave i *napasti* i postaju sve nemirnije i nametljivije: »Lijenosć poučava zloćama mnogim« (Sir 33,28). Besposlenost je zajedno s ohološću upropastila Sodomu: »Evo opaćina sestre twoje Sodome: gizdavo, u izobilju kruha i bezbrižno življaše ona i kćeri njezine« (Ez 16,49). Duh i srce čovjeka ne mogu biti nezaposleni; ako se ne usmjere u proučavanje ili u kakav drugi

posao, doskora će ih zaokupiti mnoštvo slika, misli, želja, sklonosti. U stanju pale naravi u kojem se sada nalazimo u nama će prevladati, ako se ne borimo proti nje, trostruka pohota: razbludne, ohole, samoljubive misli koje će tako okupirati našu dušu da će je izložiti grijehu. c) Lijenost ne ugrožava samo savršenstvo naše duše, već i njezino spasenje. Lijenost nas ne navodi samo na pozitivne grijehe, nego time što ne vršimo naše dužnosti u opasnosti smo da ne postignemo spasenje. Stvoreni smo služiti Bogu i vršiti svoje staleške dužnosti. Mi smo radnici koje je Bog poslao da radimo u njegovu vinogradu. Gospodar ne traži samo od svojih radnika da ne čine zlo, nego on hoće da oni rade. Ako mi, dakle, ne činimo ništa proti pozitivnih Božjih zakona, ali prekrižimo ruke mjesto da radimo, zar nam Gospodar neće predbaciti kao radnicima: »Zašto ovdje stojite vazdan besposleni?« (Mt 20,6). Neplodno drvo već time što ne rodi plodom zasluzuјe da bude posjećeno i u oganj bačeno: »Svako dakle drvo koje ne donosi dobrogoga roda, siječe se i u oganj baca« (Mt 3,10).

Lijek protiv lijenosti

Jedno sredstvo za lijek protiv lijenosti jest i tjelesni odgoj. Naravno, lijenčina treba najprije dobiti jasna načela. Mora biti uvjeren da je rad potreban, da se bogataš kao i siromah mora pokoriti tome zakonu i da čovjek hrli u vječnu propast ako se ne pokori tome zakonu. Ovo nam veli sam naš Spasitelj u priči o neplodnoj smokvi: tri je godine gospodar dolazio k njoj da ubere plodove i kada ih nije našao, zapovjedio je vinogradaru da je sasiječe: »Posijeci je. Zašto da iscrpljuje zemlju?« (Lk 13,7).

Nitko prema tome ne smije kazati: bogat sam, ne trebam raditi. – Ako ne trebaš raditi za se, trebaš raditi za druge. Sam Bog, tvoj gospodar, to ti zapovijeda: ako ti je dao ruke, mozak, pamet, sredstva, trebaš ih upotrijebiti na njegovu slavu i na dobro svoje braće. Posla ima uvijek na pretek: siromasima treba pomoći, neuke podučiti, žalosne utješiti, organizacije osnovati i voditi. Većina ljudi treba se ženiti i raditi za svoju obitelj, za svoju djecu. Nitko ne smije zaboraviti na veliki zakon kršćanske solidarnosti prema kojemu rad svakoga pojedinca koristi cijeloj ljudskoj zajednici dok je lijenost svakoga pojedinca na štetu toj zajednici.

Prije samoga tjelesnog odgoja svaki pojedinac treba znati za ova kršćanska načela o radu, a sam će tjelesni odgoj svojim djelovanjem na volju veoma uspješno suzbijati sklonost ljudske naravi k lijenosti. Jasno je da taj tjelesni odgoj nije sam sebi svrhom, kao što je on to danas u mnogim sportskim društvima i na većini svjetskih zabava, gdje rad, bilo tjelesni, bilo duševni, nema nikakav koristan cilj. Ove ljude treba sjetiti na ozbiljnost života i da svoje sile i svoj rad stave u službu svoje braće.

Dobar tjelesni odgoj uvijek podsjeća da na zemlji ne smijemo živjeti kao kakvi nametnici, već da radom i krepošću trebamo steći nebo. Bog

nam bez prestanka dovikuje: »'Zašto ovdje stojite vazdan besposleni?... Idite i vi u vinograd« (Mt 20,6–7).

Dobar tjelesni odgoj treba čovjeka podučavati u suzbijanju lijenosti koja je izvor mnogih grijeha i da ga priuci na duševni i tjelesni rad. Pokazuje tako da svaki čovjek, želi li spasiti svoju dušu, mora udovoljiti naravnom i pozitivnom zakonu rada poglavito time da savjesno vrši vjerske i staleške dužnosti i da radom ukloni zapreke kršćanskom savršenstvu pobijajući trostruku požudu koja nastaje na tlu lijenosti.

g) Škrtost

Škrtost je neuredna ljubav prema dobrima ovoga svijeta. Škrtost se rjeđe javlja kod omladine, a više kod starijih ljudi. Na prvi se mah čini čudno da bi tjelesni odgoj ili tjelovježba, kako se danas vrši u nekim kataličkim društвима, mogli uspješno suzbijati ovu zlu sklonost. Međutim, ako se samo sjetimo da dobar tjelesni odgoj odvraća misli omladine od dobara ovoga svijeta, da im daje društvo u kojem se čovjek ne procjenjuje po njegovoj novčanoj snazi i koji ga napokon uči svladavati želju za užicima koji često iziskuju mnoge troškove i daju poticaj škrtosti da se razvije, onda svakom postaje jasno da takav odgoj veoma korisno pomaže suzbijati ovaj glavni grijeh škrtosti.

Dodati možemo da suvremene katoličke organizacije, pa i one gdje se gaji tjelovježba, imaju jednu apostolsku značajku: u njima se omladina tako odgaja da pomoću tjelovježbe može okupiti i drugu omladinu koja bi inače išla tražiti tjelesni odgoj u nekatoličkim redovima. Takav tjelesni odgoj s apostolskom zadaćom tek ima ostvariti riječi Spasitelja: »Ne zgrćite sebi blago na zemlji, gdje ga moljac i rđa nagrizaju i gdje ga kradljivci potkapaju i kradu. Zgrćite sebi blago na nebu, gdje ga ni moljac ni rđa ne nagrizaju i gdje kradljivci ne potkapaju niti kradu« (Mt 6,19–20).

Ove Spasiteljeve riječi označuju smjer svakom koji se hoće boriti protiv škrtosti; mladić koji se bavi tjelovježbom i pomoću tjelovježbe hoće činiti djela milosrđa među svojom braćom, veoma se uspješno bori protiv škrtosti. Tako borba proti glavnim grijesima dokončava borbu protiv onim lošim sklonostima koje izviru iz triju požuda. Budući da tjelesni odgoj pomaže suzbijati glavne grijhe, i to poglavito bludnost i lijenost, to ga zapada važna uloga kod odgoja omladine, to jest kod odstranjivanja onih zapreka koje priječe dušu na putu prema kršćanskom savršenstvu.

Dobar tjelesni odgoj pomaže suzbijati škrtost jer interes omladine odvraća od dobara ovoga svijeta, često odgaja omladinu da pomoću tjelovježbe vrši pravi apostolat među svojom braćom koji je u bitnom protuсловlju sa škrtosti.

Dobar tjelesni odgoj pomaže dobro obavljanje molitve i razmatranja

Duša koja teži sa kršćanskim savršenstvom treba se moliti. Razmatranje je osobito važno za početnike. Svatko iz iskustva znade da se razmatranje mnogo bolje obavlja kada je tijelo svježe. Razmatranjem čovjek izgradije svoje uvjerenje, postaje mnogo ponizniji jer uspoređuje svoj život s Božnjem i Spasiteljevim savršenstvima. Poticaji ljubavi što ih duša pri tome osjeća i odluke koje stvara čiste dušu, ulijevaju u nju mržnju na grijeh i na grešne prigode, čini je otpornijom u napasti i velikodušnijom u pokori. Budući da tjelovježba podupire razmatranje, indirektno pridonosi da to razmatranje urodi svim navedenim dobrim posljedicama.

V. O NAPASTIMA I KAKO IH NADVLADATI

1. Općenito o napastima

Providencijalno značenje napasti

Bog nas sam nikada ne napastuje. On jedino dopušta da nas naši duhovni neprijatelji napastuju, ali nam istodobno daje toliko milosti da napast uzmognemo svladati. On dopušta napast jer želi da svojom zaslugom i pobjedom zaslužimo nebo. Isto tako je napast sredstvo čišćenja naše duše. Ona nas podsjeća da nam je nekada manjkala odlučnost i da smo podlegli i tako nas potiče da se skrušimo i ponizimo. Isto tako nas potiče da se energično opiremo i ovi naporci volje čiste našu dušu. Napast je kao udarac biča koji nas budi iz tromosti i tako nas goni prema savršenstvu. Uvjerava nas da sve jače u sebi moramo trapiti težnju za užicima iz koje izviru naše napasti. Napast može biti korisna i stoga Bog i dopušta da dođemo u napast. »Jer si bio Bogu ugodan, trebalo je da te napast iskuša«, rekao je andeo Tobiji.⁹⁶

Psihologija napasti

Neke su duše često i jako napastovane, a neke rijetko ili slabo. To ovisi o karakteru, temperamentu, odgoju i Božnjim naumima. a) Ima veoma strastvenih duša koje su slabe volje. Na njih napasti mogu jače djelovati. Druge su osobe opet mirnije i jače volje i one s mirom podnesu napast. Ovisi o temperamentu ili karakteru. b) Duše koje su odgojene u strahu Božnjem, koje su se privikle na savjesno vršenje dužnosti nisu jako napasto-

⁹⁶ »Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te.« Ovaj navod iz knjige Tobijine Merz citira prema latinskoj Vulgati: Tob 12,13.

vane. Naprotiv, tko je odgojen mekoputno, tko zarana nije naučio trpjeti, odricati se i tko je u životu vidio mnogo primjera svjetskoga i senzualnoga života, toga čovjeka napast znade veoma namučiti. c) Ima napokon duša koje Bog hoće očeličiti u borbi i dopušta da budu jače napastovane.

Tri su stupnja napasti: sugestija, užitak i privola

a) Sugestija se očituje na taj način da se u mašti ili u duhu pokažu sada življe, sada slabije čari zabranjenoga ploda. Ovo unutarnje prikazivanja znade često postati veoma jako. Sve to nije grijeh dok volja ne privoli na užitak. b) Sugestiji se potom priljubi užitak. Posve instinkтивno se niži dio duše prikloni k zlu i u tome nalazi stanovit užitak. Ni to još nije pogreška dok se tome protivi viši dio duše. Tu već postoji opasnost jer je volja na taj način pozvana da pristane na užitak. c) Ako volja ne pristane i ako se bori protiv napasti i odbije je, pobijedila je i učinila je zasluzno djelo. Ako naprotiv uživa u zabranjenom plodu, ako svojevoljno na nj pristane, zgriješila je. Dakle, sva se grešnost sastoji u slobodnu pristajanju volje.

Tjelesni odgoj pomaže suzbijati napasti

Dobar tjelesni odgoj pomaže svladavati napasti jer ih predusreće štiteći od lošega društva, pobijajući besposlenost i lijenost i služeći kao sredstvo trapljenja. Isto tako dobar tjelesni odgoj vježba u odlučnosti, energičnosti, ustrajnosti i poniznosti pripremajući tako na borbu s napastima koje treba suzbijati odmah čim se pojave, energično, ustrajno i ponizno.

Vidjeli smo kako dobar tjelesni odgoj stoji u službi čišćenja duše jer pomaže činiti pokoru, trapiti i suzbijati glavne grijeha. Napokon dobar tjelesni odgoj pomaže također svladavati napasti koje su posljednja zapreka duše do drugoga stupnja u napredovanju prema savršenosti – do puta rasvjetljenja.

Unatoč našim nastojanjima da iskorijenimo iz sebe sve naše opačine ipak moramo biti spremni na napasti. Napasti su poticaji na zlo koji dolaze od naših duhovnih neprijatelja, to jest od požude, svijeta i nečastivoga.

2. Kako se vladati u napastima?

Da uzmognemo svladati napast i da je iskoristimo za dobro naše duše, tri su glavne stvari koje valja učiniti: predusresti napast, snažno je odbiti i zahvaliti Bogu nakon pobjede ili pridići se nakon poraza. Pokazat ćemo kako dobar tjelesni odgoj pomaže da se predusretne napast i da se ona snažno suzbije.

Predusretanje napasti

Stara je poslovica da je bolje predusresti negoli izlječiti. To je preporučio sam Spasitelj riječima: »Bdijte i molite da ne padnete u napast« (Mt 26,41). Bdjenjem i molitvom najbolje se predusreće napast. Bdjenje se sastoji u tome da se manje uzdamo u vlastite sile, a da svoje pouzdanje stavimo u Boga. Ovo malo pouzdanje što ga imamo u vlastite sile potiče nas da se klonimo loših prilika, lošega društva, loših zabava gdje bismo mogli podleći. To se malo pouzdanje bori protiv besposlenosti koja zna biti povod napasti. Dobar tjelesni odgoj s time računa: on omladinu štiti od lošega društva, od loših zabava, dajući dobro društvo i dobre zabave. On se bori protiv mlohatosti koja slabiti volju. On se bori protiv ispraznih sanjarija koje napunjaju dušu i znaju biti veoma opasne. Jednom riječi, dobar tjelesni odgoj stavlja se na raspolaganje svim mogućim sredstvima trapljenja tako da duši veoma malo vremena preostaje da bude napastovana.

Odbijanje napasti

Napasti valja suzbijati odmah, energično, ustrajno i ponizno. a) Dobar tjelesni odgoj vježba u stvaranju brzih odluka i na taj način odgaja da se odmah u prvi mah odbije napast čim se pojavi u duši. b) Isto tako tjelesni odgoj često zahtijeva veliku energiju, veliko napinjanje sila. Duša koja se naučila na svladavanje velikih otpora boriti će se također energično protiv napasti. To čini na dvostruk način. Radi li se o privlačnim užicima, to će ih duša odlučno izbjegavati svraćajući svoju pozornost na nešto drugo. Radi li se o odvratnosti koju osjećamo da činimo svoju dužnost, da svladamo antipatiju, mržnju, tada je najbolje sredstvo da toj napasti ravno gledamo uoči, da se s njom uhvatimo u koštač i da je nadvladamo. Tako i tjelesni odgoj upućuje kako valja energično izbjegavati zamamljive užitke i energično se hvatati u koštač s raznim poteškoćama. c) Katkada se dogodi da smo svladali napast, ali se ona nakon kratka vremena povrati, možda mnogo jača. Protiv ove tvrdokornosti neprijatelja treba se boriti velikom ustrajnošću jer tek onaj je pobjednik koji ustraje do konca. U toj se ustrajnosti, koja ne popušta dok nije iznijela pobjedu, vježbamo dobrim tjelesnim odgojem.

3. Suzbijanje početničkih napasti: iluzije, nestalnost, naglost i skrupule

Dobar tjelesni odgoj pomaže suzbijati početničku napast iluzije na dva načina: učeći svladavati opasnost sjetilne utjehe i napast duhovne suhoće. Opasnost sjetilne utjehe suzbija tako što uči odbijati duhovnu uživanje pokazujući kako valja vršiti dužnost i onda kada nema utjehe; suzbija napast suhoće koja često dolazi zbog naše krivnje, to jest zbog naše privrženosti

svjetovnim užicima. Suzbija je i onda kada ne dolazi našom krivnjom i to na taj način što jača volju i upućuje kako valja Bogu služiti i onda kada pri tome nema ni užitka ni utjehe jer je takva zasluga veća negoli kada je naš rad popraćen stalnim utjehama. Napokon pokazuje: ako želimo svladati napast duhovne suhoće, ne smijemo nikada izgubiti hrabrost ni odustati od svojih odluka koliko god nas ta duhovna suhoća i napastovala.

Početnici u duhovnom životu izloženi su raznim napastima koje dolaze od već spomenutih duhovnih neprijatelja: od triju požuda, od svijeta i od nečastivoga. Posebne napasti kojima su izloženi početnici u duhovnom životu jesu: iluzije, koje izviru iz utjeha i iz duhovne suhoće, zatim nestalnost, naglost i katkada skrupule.

Opasnost utjehe

Osjetne su utjehe slatka uzbudjenja koja djeluju na senzibilitet i prouzrokuju zamjetljiv duhovni užitak. Ove osjetne utjehe valja razlikovati od duhovnih utjeha koje dobivaju redovito duše koje su naprednije. Te su utjehe uzvišene jer rasvjetljuju um i djeluju na volju koju potiču na molitvu i krepst. Ove utjehe mogu dolaziti od Boga, od nečastivoga (koji može djelovati na živčani sustav, na maštu i senzibilitet i stoga može prouzrokovati stanovita osjetna uzbudjenja) i od prirode. Ta uzbudjenja mogu koristiti jer olakšavaju upoznavanje Boga, jačaju volju i u nama učvršćuju dobre navike. Uz ove prednosti utjehe povezane su i stanovite opasnosti. One prouzrokuju stanovitu duhovnu pohlepu, želju za uživanjem. Ova proždrljivost čini da se duša više priljubi uz ove Božje utjehe negoli uz Boga ovih utjeha tako te čovjek, iščeznu li one, započinje zanemarivati svoje dužnosti jer nema utjeha u svojoj djelatnosti.

A eto, tjelesni odgoj nam pokazuje da nema prave kreposti koja ne bi bila povezana sa žrtvom. Tko se na primjer kod tjelovježbe priučio činiti i ono što mu nije ugodno, što mu zadaje poteškoće, taj će isto tako, uzmanjka li mu osjetna milost, ostati vjeran svojim odlukama: jednom riječi, svladat će početničku napast duhovne pohlepe i želje za uživanjem.

Napast duhovne suhoće

a) *Narav napasti.* Bog, želeći nas učvrstiti u kreposti, šalje nam od vremena do vremena duhovnu suhoću. Ova suhoća jest lišenje osjetnih i duhovnih utjeha koje nam olakšavaju molitvu i vršenje kreposti. Unatoč svim mogućim nastojanjima, čovjek ne uživa u molitvi, štoviše neugodna mu je, dosadna, a vrijeme beskonačno. Vjera i pouzdanje kao da je zaspalo, a duša, umjesto da je čila i radosna, nalazi se u nekoj vrsti klonulosti. Čovjek tada djeluje silom, isprekidanim porivima volje. Ovo je stanje veoma neugodno, ali i ono ima svojih prednosti. b) *Providencijalni smisao.* Ako nam Bog šalje

duhovnu suhoću, On to čini da nas otrgne od svega stvorenoga, štoviše i od one radosti koju nalazimo u pobožnosti i da naučimo ljubiti samo Boga i to samo radi njega. On nas time hoće također poniziti, pokazujući da On nama ne duguje utjehe, već da su one darovi koje nam daje posve badava. Time nas također čisti naših prošlih i sadašnjih pogrešaka. Kada služimo Bogu iz uvjerenja i jer to naša volja zahtijeva, trpimo i ovo je trpljenje prava pokora koja pak s druge strane daje zadovoljštinu. Napokon nas suhoća učvršćuje u kreposti jer moramo energično i ustrajno napinjati našu volju ako ne želimo da klonemo u dobru. c) *Kako se ponašati?* Suhoća dolazi često zbog naših pogrešaka. Jedna je od pogrešaka što tražimo svjetovne užitke. Budući da tjelesni odgoj suzbija ljubav prema svjetovnim užicima, time istodobno suzbija jedan od uzroka suhoći. Kada mi nismo uzrok suhoći, onda moramo iskoristiti ovu kušnju. Najbolje sredstvo da u tome uspijemo jest da se uvjerimo da je mnogo veća zasluga služiti Bogu kada nam je to teško, kada pri tome nemamo ugodnih osjećaja, negoli kada služimo Bogu obdareni mnoštvom utjeha; htjeti ljubiti Boga znak je ljubavi, a najsavršenije djelo ljubavi jest kada našu volju prilagodimo volji Božjoj. Tako i dobar tjelesni odgoj, koji često traži da se čini što je neugodno, vježba dušu u vršenju volje Božje i onda kada je to teško. On nas osobito potiče da nikada, ni kada nam je duša tako reći suha, ne odustanemo od svojih odluka, da nikada ne smijemo izgubiti srčanost u svladavanju zapreka.

Svladavanje nestalnosti

Dobar tjelesni odgoj uči suzbijati početničku napast nestalnosti upućujući nas da savršeno djelo traži velik napor i da samo onaj može uspjeti tko se bez prestanka uvijek novim žarom, unatoč djelomičnim porazima, daje na posao postupajući pri tom sustavno svladavajući jednu zapreku za drugom, a ne sve najedanput. a) *Pojava nestalnosti.* Kada se jedna duša predla Bogu i kada započinje napredovati na duhovnom putu, tada joj pomaze milost Božja, čar novosti i stanovit zamah prema kreposti koji uklanja razne zapreke. Ali dolazi čas kada nam se milost daje na manje zamjetljiv način i tada se umaramo jer moramo uvijek iznova započeti istim nastojanjima i tada nam se čini da će uvijek iste zapreke skršiti naš polet. Tada duši prijeti početnička napast nestalnosti ili popuštanja. b) *Lijek.* Valja biti uvjeren da djelo našega savršenstva iziskuje velik napor, veliku ustrajnost i da tek oni uspijevaju koji se bez prestanka uvijek novim žarom daju na posao, pa makar katkada doživjeli i djelomične poraze. U tome može tjelesni odgoj dobro poučavati gdje se čovjek vježba u ustrajnosti. Želi li se postići kakav uspjeh, treba se uvijek novim žarom dati na posao i sustavno korak

po korak svladavati zapreke. Isto se tako nestalnost u nastojanju prema kršćanskom savršenstvu nadvladava na taj način da posebnim ispitivanjem savjesti čovjek svoju pozornost svraća na jednu točku, na jednu krepot, ispitujući se koliko je napredovao. Slično čini tjelovježbač koji sustavno od manje savršenoga ide k savršenijem. Tako eto tjelesni odgoj može dušu pripravljati na ustrajnost u svladavanju početničkih napasti.

Nadvladavanje naglosti

Dobar tjelesni odgoj podučava svladavati početničku napast naglosti, pokazujući da preuzetnost ne dovodi do uspjeha, već da treba raditi sustavno, dižući se od stupnja do stupnja i povjeravajući se iskusnom vodstvu. Isto tako tjelesni odgoj može nadvladavati napast prenagljivanja time što kroti odveć veliku živahnost karaktera koja potiče na prenagle odluke i preuzetnost, a koja dolazi od precjenjivanja vlastitih sila.

Mnogi početnici duhovnoga života koji su puni dobre volje s odveć velikom žurbom počinju raditi na svom savršenstvu. Posljedica je da se izmore i svoje sile utroše u nepotrebna nastojanja. Razlog je tomu često preuzetnost: htjelo bi se preskočiti preko raznih poteškoća i biti najedanput savršen. Jedno od sredstava da se svlada ta napast jest da se treba naučiti dobro promisliti prije svakoga čina i da se u svemu valja povjeriti dobrom vodstvu. Na primjer tjelovježba zahtijeva da se dobro promisli prije negoli se učini koja nova ili teška vježba pa se valja pobrinuti za dobre voditelje vježbi, dobre učitelje. Isto je tako i u duhovnom životu. Kao što ni u naravnom redu nasilne sile ne rađaju najboljim uspjesima, već sile koje su dobro disciplinirane, isto je tako i u vrhunaravnom redu. Treba stoga suzbijati sve uzroke prenagljivanja: odveć veliku živahnost značaja koja nas potiče na prenagle odluke te preuzetnost koja dolazi od precjenjivanja naših vlastitih sila.

Skrupuloznost

Dobar tjelesni odgoj pomaže katkada suzbijati i početničku napast skrupuloznosti, koja nije samo napast početnika, jer odgaja za poslušnost bez diskusije koja je tako reći jedini lijek skrupuloznosti. Skrupuloznost je fizička i moralna bolest koja prouzrokuje u savjesti neku vrstu ludila i čini da se zbog ispraznih motiva čovjek boji da je uvrijedio Boga. Od ove bolesti ne boluju samo početnici u duhovnom životu, već je susrećemo i kod dosta naprednih duša. Zaista, ima savjesti koje osjećaju pretjeran nemir zbog posve ispraznih razloga da su uvrijedile Boga.

Uzrok skrupuloznosti može biti naravan ili nadnaravan

S naravnoga gledišta skrupuloznost je često fizička ili moralna bolest. Ako je fizička bolest, ona je često neka vrsta živčane depresije, potište-

nosti koja oteščava mudro procjenjivanje moralnih vrednota i ide za tim da prouzroči uvjerenje kojim je čovjek upravo opsjednut da je počinio grijeh, a da nema pravoga razloga da se to i pomisli. Ima i moralnih razloga koji uzrokuju istu posljedicu: odveć sitničav duh, neupućen duh koji Boga smatra nemilosrdnim sucem, tvrdoglavost koja više drži do svoga suda negoli do suda svoga ispovjednika.

Skrupuloznost može također potjecati od izvan-naravne intervencije Božje ili od nečastivoga. Bog nas time katkada kažnjava, katkada stavlja na kušnju. Nečastivi katkada svoju djelatnost nakalemi na boležljivoj predispoziciji našega živčanog sustava da tako unese zbrku u našu dušu. On nas uvjerava da smo u smrtnom grijehu, da nas time odvrti od pričesti ili da nam smeta u vršenju naših staleških dužnosti.

Šteta i moguća korist skrupuloznosti

Tko je tako nesretan te dopušta da skrupuloznost njime vlada, taj će na svom tijelu i na svojoj duši osjetiti teške posljedice. Skrupule sustavno slabe živčani sustav i unose u nj stanovito neravnovesje: čovjeka spopada strah, neprestane bojazni loše djeluju na tjelesno zdravlje. To može postati neka vrsta opsjednuća, neka vrsta monoideizma⁹⁷ koja graniči s ludilom.

Isto tako skrupuloznost zasljepljuje duh i iskrivljuje sud; čovjek postupno gubi vještina da razlikuje ono što je grijeh i što nije, što je težak grijeh, a što opet lagan grijeh; duša postaje brodom bez kormila.

Srce gubi pobožnost. Budući da čovjek živi u neprestanu nemiru, u uzbudjenosti, postaje veoma samoljubiv i ni u koga se više ne želi povjeravati, štoviše ni u Boga, koga smatra odveć strogim. Čovjek se tuži na Boga da ga ostavlja u tomu bijednom stanju. Naravno, u tom je raspoloženju prava pobožnost nemoguća.

Zbog skrupuloznosti čovjek podlegne katkada grijehu jer svoje sile istroši u uzaludnim naporima, a kada ustreba upotrijebiti sile da se svlada kakva istinita poteškoća, onda ih više nema.

Ali ako čovjek podnosi skrupuloznost kao kušnju i ako se postupno od nje liječi slušajući mudra duhovnoga vođu, tada i ona može uroditи dobrim plodovima. Ona tada čisti dušu jer se čovjek trudi da izbjegne i najmanje pogreške. Potiče nas potom da se vježbamo u poniznosti i u poslušnosti jer nas sile da naše sumnje iznesemo pred duhovnoga vođu i da slijedimo njegove upute, podređujući njegovim uputama našu volju i naš sud.

⁹⁷ Monoideizam – abnormalno duševno stanje kada jedan psihički doživljaj (misao, predodžba) potiskuje ili prožima sve ostale sastavnice misaonoga života; fiksna ideja.

Kako se lijeći skrupuloznost?

Već ispočetka se valja boriti protiv skrupuloznosti prije nego što se duboko ukorijeni u dušu. Može se reći da je jedini lijek protiv skrupuloznosti potpuna i neograničena poslušnost mudru vođi; budući da je svjetlo savjesti ugasnulo, treba se poslužiti drugim svjetlom. Skrupulozan je čovjek lađa bez kormila: treba ga navezati na drugu lađu.

Vođa koji hoće izliječiti skrupuloznu dušu mora najprije steći njeno povjerenje. Kada je to učinjeno, tada neka se služi svojim autoritetom i neka traži poslušnost govoreći skrupuloznom: ako želiš ozdraviti, moraš slijepo slušati. Ako slušaš u potpunoj sigurnosti, štoviše i kada se tvoj vođa vara, u tom času Bog od tebe traži samo jednu stvar, da slušaš. I to je tako istinito da ako misliš da me ne možeš slušati, trebat ćeš naći drugoga vođu; jedino će te slijepa poslušnost sigurno izliječiti.

Kada isповједnik daje zapovijedi, to mora govoriti jasno i točno, izbjegavajući svaku dvoznačnost i mora govoriti na kategoričan način, a nipošto uvjetno. Npr. ne ovako: ako te to uznemiruje, nemoj činiti. Nego posve apsolutno: čini ovo, kloni se onoga, prezri tu napast. U većini slučajeva ne treba navesti ni razlog tim odredbama, pogotovo ne u početku.

Dobar tjelesni odgoj može prema tome koristiti mladiću koji boluje od skrupuloznosti. S jedne strane jača njegov živčani sustav, a s druge ga strane, kao na primjer tjelovježba, vježba u slijepoj poslušnosti koja će ga lakše sklonuti i uvježbati da isto tako bezuvjetno sluša svojega isповједnika i tako svlada ovu napast koja prijeći njegovoju duši napredak prema savršenstvu.

VI. O KREPOSTIMA I KRŠĆANSKOJ SAVRŠENOSTI

1. Put prema kršćanskom savršenstvu

Put čišćenja, prosvjetljenja i sjedinjenja

Kršćanska asketika razlikuje tri puta do kršćanskoga savršenstva. To su tri etape, tri stupnja kroz koja duša mora proći li prevaliti dug i naporan put koji vodi do savršenstva. Ova razdioba u tri stupnja nema u sebi ništa matematičkoga; ne može se postaviti stalna granica između jednoga i drugoga. Vidjeli smo također kako dobar tjelesni odgoj pomaže duši u prvom redu na putu čišćenja koji na sebi nosi uglavnom negativnu značajku težnje za savršenstvom: taj prvi put, put čišćenja, čisti dušu od prošlih grijeha, trapi tijelo, unutarnja sjetila, strasti, um i volju te se bori protiv glavnih grijeha i napasti. Drugi stupanj ili drugi put sastoji se poglavito u tome da se nasljeđuje Spasitelj time da se pozitivno vrše kršćanske kreposti. Naša je zadaća da pokažemo kako dobar tjelesni odgoj pomaže duši i na ovoj drugoj stepenici da duša stekne stanovite kršćanske kreposti.

Duša se mora boriti i na prvom kao i na drugom stupnju. Početnici se bore protiv grijeha i njegovih uzroka dok se napredne duše bore da urese svoju dušu stječući Spasiteljeve kreposti. Jedan put ne protuslovi drugome; jedan je priprava drugome. Kada se duša oslobađa grijeha i njegovih uzroka, ona već vrši kreposti u prvom stupnju koji je poglavito negativan; na putu rasvjetljenja duša vrši kreposti više u pozitivnu značenju i to pozitivno vršenje kreposti usavršava nastojanje prvoga stupnja, to jest pomaže da se duša sve više oslobodi privrženosti stvorenim dobrima. Na putu čišćenja glavna se pozornost svraća na negativno nastojanje dok se na putu rasvjetljenja ide za pozitivnim ciljevima.

Cilj puta rasvjetljenja sastoji se u tome da duša učini Isusa središtem svoga života. Stoga će duša: a) Posvetiti se molitvi po kojoj će Isusa bolje upoznati, uzljubiti i bolje ga naslijedovati. b) Zatim će vršiti na poseban način moralne kreposti koje će ukloniti zapreke što ometaju sjedinjenje s Bogom i započet će je sjedinjavati s Onim koji je uzor svake kreposti. c) Zatim će duša u sebi usavršiti teološke kreposti koje je već vršila na putu čišćenja. d) Naposljetu će se boriti protiv nasrtaja neprijatelja kojega će trebati pobijediti.

Teološke i moralne krepstosti

Kada duša, koja je na putu rasvjetljenja, hoće steći krepst, to se ona odjene u Isusa koji je savršen uzor dottične krepsti i nastoji vršiti tu krepst zajedno s njim. Sve, pa i zabave i odmaranja, sve se vrši tada u Isusovu duhu s nakanom da se bolje radi za interes Božje i njegove Crkve. Da se taj cilj uzmogne postići, treba posjedovati sredstva. Osim molitve tu je trajno nastojanje u vršenju kršćanskih krepsti koje nam pomažu da bolje spoznamo, uzljubimo i naslijedujemo Isusa, a zovemo ih teološke i moralne krepstosti. Koja je razlika između ovih dviju vrsta krepsti?

Teološkim krepstima neposredni cilj je sam Bog, a motiv je njihov jedan Božji atribut. Po vjeri vjerujem u Boga jer se oslanjam na njegov božanski autoritet. Po ufanju se nadam da će mi Bog biti nagrada jer je Bog neizmjerno dobar i svemoguć. Po ljubavi ljubim Boga zbog njegove neizmjerne dobrote. Po vjeri se sjedinjujem s Božjom mišlju, a po ljubavi s njegovom ljubavlju.

Moralnim krepstima neposredni je cilj jedno stvoreno dobro, a motiv jedno poštено dobro; tako na primjer pravednost ima cilj da svakom dade ono što ga ide, a motiv je tomu poštenje. Moralne su krepstosti priprava našem sjedinjenju s Bogom jer uklanjaju zapreke (kao npr. nepravdu) i time već započinju sjedinjenje s Bogom; jer ako sam pravedan, sjedinjujem se s Bogom koji je sama pravednost. Ali tek teološke krepstosti dovršavaju ovo sjedinjenje.

Tjelesni odgoj ima također zadaću pomagati duši u stjecanju raznih moralnih krepsti (poslušnosti, srčanosti, čistoće itd.); stoga on uklanja zapreke sjedinjenju s Bogom i time pomaže duši da bolje naslijede našega Spasitelja. Dobar je tjelesni odgoj pomoćno sredstvo duše na putu rasvjetljenja, pomaže joj kod učvršćivanja teoloških i moralnih krepsti i kod suzbijanja duhovnih neprijatelja.

2. Općenito o moralnim krepstima

I nevjernici mogu imati naravne krepstosti

Postoje *naravne krepstosti*, tj. dobre navike koje se stječu čestim ope-tovanjem istih čina i olakšavaju vršenje poštenoga dobra. Tako bezvjerci i pogani mogu uz naravnu pomoć Božju steći moralnu krepst razboritosti, pravednosti, snage i umjerenosti i da se u njima usavršavaju. Kod kršćana ne dolaze ove naravne moralne krepstosti u obzir, već samo vrhunaravne ulivene krepstosti.

Budući da je čovjek uzdignut u vrhunaravni red i budući da je njegov jedini cilj gledanje Boga u vječnom blaženstvu, to treba težiti prema tome vrhunaravnom cilju i pod utjecajem načela i motiva koji su također vrhu-

naravni. Mora naime postojati odnos između cilja i čina koji dovode do toga cilja. Tako, dakle, one krepsti što se u svijetu zovu imenom naravne krepsti treba kršćanin vršiti na vrhunaravan način. Prema nauku sv. Tome moralne kršćanske krepsti su ulivene i po svojemu formalnom objektu bitno se razlikuju od najviših moralnih stečenih krepsti što su ih opisali najveći filozofi. Postoji velika razlika između Aristotelove umjerenosti kojom tek ravna zdrav razum i kršćanske umjerenosti kojom ravna božanska vjera i vrhunaravna razboritost. Moralne krepsti mogu kod nekršćana biti naravne i stečene, a kod kršćana vrhunaravne i ulivene.

Dobar tjelesni odgoj pomaže stjecati vrhunaravne moralne krepsti žrtvama koje umnožavaju habitualnu milost, a time i same moralne krepsti, i daje im lakoću u vršenju vrhunaravnih moralnih čina jer daje priliku da se isti vrhunaravni čini često ponavljaju.

Naravne i ulivene krepsti – sličnost i razlika

Ulivene su krepsti principi djelovanja koje u nas Bog postavlja da one u našoj duši uzmognu igrati ulogu vrhunaravnih svojstava i da nam tako omoguće činiti zaslужna djela. Postoji prema tome bitna razlika između stečenih i ulivenih krepsti, i to s gledišta podrijetla i načina kako se vrše i s gledišta svrhe.

a) S obzirom na *podrijetlo* naravne se krepsti stječu ponavljanjem istih čina; vrhunaravne pak krepsti dolaze od Boga koji ih postavlja u našu dušu istodobno s habitualnom milošću.

b) S obzirom na *vršenje* naravne se krepsti stječu opetovanjem istih čina i daju nam *lakoću* da činimo slične čine brzo i radosno; vrhunaravne krepsti koje je Bog stavio u našu dušu daju nam tek *mogućnost* da činimo zaslужna djela sa stanovitom *tendencijom* da ih izvršimo; lakoća će doći tek kasnije vršenjem samih tih čina.

c) S obzirom na *cilj* naravne krepsti idu za poštenim dobrom i upravljaju nas prema Bogu Stvoritelju; naprotiv, ulivene krepsti nas upućuju prema Bogu Presvetoga Trojstva, kako nam ga iznosi vjera. Isto tako, motivi koji potiču ove krepsti moraju imati vrhunaravni izvor i svode se na prijateljstvo s Bogom: radim razborito, pravedno, umjereni, snažno da budem u suglasju s Bogom.

Iz toga proizlazi da su čini vrhunaravnih krepsti mnogo savršeniji od čina stečenih krepsti; naša umjerenost nas na primjer ne potiče samo na onu trijeznost koja je potrebna da sačuvamo ljudsko dostojanstvo, već nas potiče na pozitivna trapljenja po kojima postajemo sličniji Isusu; naša nas poniznost ne potiče samo da izbjegavamo prijestupe oholosti i srdžbe koji se protive poštenju, već djeluje da prigrlimo poniženja koja nas čine sličnija našemu Božanskom Uzoru.

Postoji dakle bitna razlika između stečenih i ulivenih kreposti: njihovo počelo i njihovi formalni motivi nisu isti.

O naravi moralnih kreposti i njihovu broju

U čemu je bit moralnih kreposti? Ove kreposti zovemo naravnima iz dva razloga: a) da ih uzmognemo razlikovati od *čisto umnih* kreposti koje usavršavaju naš um bez ikakva obzira na naš moralni život, kao što su znanost, umjetnost itd.; b) da ih uzmognemo razlikovali od *teoloških* kreposti koje također djeluju na naše *ćudoređe*, ali kojima je Bog *neposredni cilj*, dok moralne kreposti idu za stvorenim vrhunaravnim dobrom, kao na primjer za svladavanjem naših strasti. Ne smijemo zaboraviti da su vrhunaravne moralne kreposti također sudjelovanje na božanskom životu i pripravljaju nas na gledanje Boga u blaženstvu. Uostalom, ove kreposti, čim se više usavršuju i ako ih nadopunjaju darovi Duha Svetoga, tako se približe teološkim krepostima da ih te teološke kreposti tako prožmu te postanu tek različite manifestacije ljubavi koja im postaje njihovo životno počelo.

3. Četiri stožerne kreposti

Ako promotrimo sve njihove ogranke, vidimo da ih ima veoma mnogo. Sve se dadu svesti na četiri stožerne ili kardinalne kreposti (latinska riječ *cardo* znači stožer) jer su one tako reći ona četiri stožera o koja se oslanjaju sve ostale kreposti: razboritost, pravednost, jakost, umjerenost. Ove četiri kreposti odgovaraju svim potrebama duše i usavršavaju sva njezina moralna svojstva.

a) *Razboritost* nam je ponajprije potrebna da si izaberemo sredstva koja su potrebna, da postignemo svoj vrhunaravni *cilj*. b) *Pravednost* se sastoji u tome da poštivamo tuđa prava. c) *Jakost* nam je potrebna da uzmognemo braniti našu osobu i naša dobra od pogibli koja nam prijete, i to bez straha i bez nasilja. d) *Umjerenost* nam je potrebna da uzmognemo uživati dobra i radosti ovoga svijeta, a da ne prekoračimo mjeru.

Uzajamna povezanost kreposti i njihovo prožimanje

Pravednost uređuje naše odnose s bližnjim, jakost i umjerenost s nama samima, a razboritost ravna ostalim trima krepostima. Ove kreposti usavršavaju sva naša *moralna svojstva*: razboritost ravna umom, pravednost vlada voljom, jakost vlada borbenim strastima (odvažnošću, strahom, nadom, očajem, srdžbom), a umjerenost vlada požudnim težnjama (tj. za strastima za uživanjem, za ljubavlju, mržnjom, čežnjom, odvratnošću, radošću, žalošću). Budući da borbene strasti i strasti uživanja dobivaju svoju

moralnu vrijednost tek po *volji*, jakost i umjerenost stolju istodobno u ovomu višem svojstvu kao i u nižim svojstvima kojima ravna volja.

Ostale pridružene kreposti i njihova podjela

Krepost strpljivosti i ustrajnosti su *integralni* dijelovi stožerne kreposti *jakosti* jer su korisne i potrebne toj kreposti budući da krepost jakosti ne bi bila savršena bez tih sastavnih dijelova. Trijeznost i čistoća te poniznost i blagost su *subjektivni* dijelovi *umjerenosti* jer su one u neku ruku razne vrste koje su podređene glavnoj kreposti. Pojedine pridružene kreposti imaju s glavnom kreposti stanovitu sličnost, ali ne mogu u potpunu smislu udovoljiti svim uvjetima kreposti. Tako je krepost pobožnosti pridružena pravednosti jer ide za tim da Bogu dade čast koja mu pripada, ali to ona ne može učiniti s potpunim savršenstvom ni s potpunom ravnopravnosću. Poslušnost očituje poglavarima podložnost na koju imaju pravo, ali ni ovdje se ne radi o potpunu pravu ni o odnosu između ravnopravnih čimbenika.

4. Krepost razboritosti

Krepost razboritosti je moralna krepost koja utječe na naš um da on u svakoj prilici odabere najbolja sredstva te se postignu naši ciljevi podredivši ih našoj konačnoj svrsi. Budući da strasti često zasljepljuju razum, jasno je da sve ono što pomaže krotiti strasti dolazi u pomoć i razboritosti. Dobar tjelesni odgoj, osobito kod omladine, veoma pridonosi da se krote njezine još neobuzdane strasti i njezin um. Onaj koga ne muči toliko bjesnilo strasti može mnogo lakše odabirati što je razboritije i bolje da se postigne cilj koji je u skladu s konačnom svrhom čovjeka. Ako je naprotiv mladić pod dojmom strasti, tome će um potamnjeti i neće moći razborito djelovati.

Sv. Jakov, govoreći o razboritosti, veli: »A mudrost odozgor ponajprije čista je, zatim mirotvorna, milostiva, poučljiva, puna milosrđa i dobrih plodova, postojana, nehinjena« (Jak 3,17). Po tome je kršćanska razboritost čista jer gaji čistoću tijela i čistoću srca koja nas ujedinjuje s Bogom i po tome s vječnom Mudrošću. Zbog toga kod tjelesnoga odgoja valja paziti na odgoj čistoće poglavito da razna odijela za vježbe budu čedna da tako pokrivaju dijelove tijela te ne budu na sablazan drugome. Razboritost dakle traži da odabiremo takva vježbačka odijela da njima ne stavljamo zaprke našoj konačnoj svrsi niti konačnoj svrsi naših bližnjih. Stoga je briga za ovaj izbor vježbačkih odijela veoma zgodno sredstvo da se vježbamo u kršćanskoj razboritosti jer pri tome polazimo poglavito s ovoga stajališta: ovo je od koristi ili od štete za konačnu svrhu moju ili moga bližnjeg.

Dobar tjelesni odgoj pomaže duši u stjecanju kršćanske razboritosti poglavito što kroti strasti koje iskrivljuju dobar sud. Npr. kod izbora čedne nošnje razboritost vidno upozorava na pogibelji koje po sebi i nevina stvar može nanijeti konačnoj svrsi čovjeka.

5. Krepost pravednosti i pridružena krepost poslušnosti

Legalna, distributivna i komutativna pravednost

Kršćanska je pravednost vrhunaravna moralna krepost koja potiče našu volju da bližnjem bez prestanka daje ono što mu potpuno pripada. Razlikujemo dvije vrste pravednosti: općenitu pravednost koja nam zapovijeda da dajemo društвima što ih ide i privatnu pravednost koja nam nalaže da pojedincima dajemo što im pripada. Prva pravednost je *legalna* jer obvezuje članove društvene zajednice da rade za dobro te zajednice i *distributivna* jer od zajednice traži da poštuje prava pojedinaca. Druga vrsta pravednosti je *komutativna* jer se odnosi na pravne odnose među pojedincima.

Ova vrsta pravednosti treba štititi sva dobra, i to ne samo pravo vlasti, već i tjelesna dobra te duševna dobra: život, slobodu, čast, dobar glas bližnjih.

U katoličkim se tjelovježbenim organizacijama može odgajati i osjećaj kršćanske pravednosti: a) legalna: valja paziti na društvene sprave i inače sve ostalo što pripada zajednici; b) distributivna: ako imamo kakvu funkciju u odboru te organizacije, pazit ću da od članova ne tražim više negoli imamo pravo da zahtijevamo; c) komutativna: pazit ću na sve predmete koji pripadaju mojemu bližnjem i koje mi na primjer kod vježbe dade na pohranu, pazit ću na zdravlje i život svoga druga, poglavito da se kod vježbe ne bi ozlijedio ili čak nastradao; d) također ću paziti na dobar glas svojih drugova.

Dobar tjelesni odgoj pomaže duši u stjecanju svih triju vrsta kršćanske pravednosti (legalna, distributivna, komutativna), i to poglavito odgojem za čuvanje društvene imovine i brigom za tjelesnu nepovrijeđenost sudrugova.

Poslušnost

Poslušnost nas uči gledati samoga Boga u onome koji zapovijeda. Ona podvrgava našu volju volji Božjoj i time sve ostale naše sposobnosti kojima volja ravna. Poslušnost je žrtvovanje vlastite volje i to je za vrhovnoga gospodara najugodnija žrtva jer bolja je poslušnost negoli su žrtve (Sveto pismo); ona uspostavlja trajnu vezu između duše i Boga. Ona je ona krepost koja je majka i čuvarica svih kreposti jer vršeći volju Božju već činimo čin ljubavi (sjedinjenje naše volje s Božjom). Isto tako, po njoj vršimo sve druge kreposti (pravednost, pobožnost itd.) što ih propisuju Deset Božjih

zapovijedi. Poslušnost čini da postajemo slični mučenicima, čak i više od samih mučenika jer dok mučenici žrtvaju tek želju za životom, poslušnost čini da sve težnje istodobno žrtvujemo. Ona stvara prema tome bitne uvjete za kršćansko savršenstvo. Ona nas bez truda nosi u vječnost i jedina je koja nam otvara nebeska vrata; zahtijeva da se nezakonitim odredbama opremo i da, u sebi dobre stvari, protiv volje poglavara ne činimo.

Poslušnost se prislanja uz pravednost jer je poslušnost znak poštovanja, čin podložnosti poglavarima, ali se razlikuje od pravednosti jer ne postoji ravnopravnost između poglavara i podređenih.

Dobar tjelesni odgoj pomaže odgajati poslušan naraštaj koji će se pokoravati zakonitim poglavarima u naravnim (obitelj, država, zvanje) i vrhunaravnim društvima (papa, biskup, župnik, odnosno njihov predstavnik). Ta poslušnost treba biti vrhunaravna, univerzalna i integralna. Integralna je kada je točna, bez ustezanja, trajna i radosna.

Definicija i opis poslušnosti

Ona je vrhunaravna moralna krepost koja nas potiče da podredimo svoju volju volji zakonitih poglavara ukoliko su oni zastupnici Božji. Poslušnost počiva na činjenici da je Bog vrhovni gospodar svega i da mu je svako stvorene potpunoma podređeno. Zbog toga moramo slušati i zastupnike Boga. Budući, naime, da čovjek ne može sam sebe zadovoljiti ni u svojim fizičkim, ni u umnim, a ni u moralnim potrebama, Bog je htio da čovjek živi u društvu. A društvo ne može postojati bez jedne vlasti, bez jednoga *autoriteta* koji treba pak usmjeriti sva svoja nastojanja prema zajedničkom dobru. Prema tome je Božja volja da je ljudsko društvo hijerarhijski uređeno: da poglavari nose teret upravljanja, a podređeni da slušaju. Da bi, dakle, ova poslušnost bila lakša, Bog svoj autoritet delegira zakonitim poglavarima: »Nema vlasti doli od Boga« (Rim 13,1). Slijedi: tko sluša poglavare, sluša Boga, a tko ih ne sluša, sam se osuđuje: »Stoga tko se suprotstavlja vlasti, Božjoj se odredbi protivi; koji se pak protive, sami će na se navući osudu« (Rim 13,2). Dužnost je poglavara da svoju vlast vrše tek kao izaslanici Božji, brinući se za njegovu slavu i za opće dobro zajednice; ako oni u tome pogriješe, oni za to odgovaraju Bogu i njegovim zastupnicima. A dužnost je podređenih da slušaju zastupnike Božje kao samoga Boga: »Tko vas sluša, mene sluša; tko vas prezire, mene prezire« (Lk 10,16).

O društvima i poglavarima kojima se duguje poslušnost

Koja su to društva i njihovi zakoniti poglavari? To su oni koje je Bog postavio na čelo raznim društvima.

U *naravnom* redu možemo razlikovati tri vrste društava: a) obiteljsko društvo kojim zapovijedaju roditelji, i to poglavito otac obitelji; b) građan-

sko društvo kojim vladaju oni koji su zakoniti nosioci vlasti prema raznim uobičajenim sustavima kod pojedinih naroda; c) staleško društvo u kojem ima gospodara i radnika u kojima su međusobna prava i međusobne dužnosti uređene ugovorom.

U *vrhunaravnem redu* imamo ova društva i njihove poglavare: a) papa koji ima suverenu i neposrednu vlast u općoj Crkvi; b) biskupi koji imaju jurisdikciju u svojim određenim biskupijama; c) župnike i kapelane koji imaju vlast u granicama kako ih određuje kanonsko pravo.

Vlast u pojedinim vjerskim zajednicama

Postoje u Crkvi posebne zajednice čija je pravila potvrdio papa ili biskup, koje imaju svoje glavare imenovane prema njihovim ustanovama ili pravilima. I to su zakoniti poglavari. Vlast dotičnih zakonitih poglavara nije neograničena.

Ne mora se, niti je dopušteno, slušati poglavara kada bi on zapovjedio nešto što bi bilo u očitu protuslovlju s Božjim ili crkvenim zapovijedima. Tada treba opetovati riječi svetoga Petra: »Treba se većma pokoravati Bogu negoli ljudima!« (Dj 5,29). Ove su riječi *magna charta* kršćanske slobode i zaštita protiv tirana. Isto tako, nitko nije dužan činiti što je nemoguće. Ali ako sumnjamo ima li poglavar pravo ili ne, treba vršiti poglavarovu volju; u sumnji pravo je na strani poglavara. Isto tako, ako bi netko štogod zapovjedio, što ne pada u njegov djelokrug, ne treba slušati.

Karakteristike savršene poslušnosti

Poslušnost, ako hoće biti savršena, treba biti *vrhunaravna* u svojoj nakani, *općenita* u svom opsegu, *potpuna* u svom izvršenju.

Poslušnost je vrhunaravna u svojoj nakani. To znači da u svojim poglavarima trebamo gledati samoga Boga ili Isusa Krista budući da oni posjeduju vlast tek po njima. To čini poslušnost i laganom; jer tko ne bi htio slušati Boga! To i sv. Pavao preporuča slugama: »Sluge, slušajte svoje zemaljske gospodare kao Krista – sa strahom i trepetom, u jednostavnosti srca. Ne naoko, kao oni koji se ulaguju ljudima, nego kao sluge Kristove koje zdušno vrše volju Božju, dragovoljno služe – kao Gospodinu« (Ef 6,5–7). Isto je tako pišao sveti Ignacije svojim redovnicima u Portugal: »Želim da se trsite sa svom brigom i svim svojim nastojanjem da prepoznate Isusa Krista u bilo kojem poglavaru i da po njegovoj osobi iskažete duboko počitanje Božanskom Veličanstvu. Tako neka oni nikada ne promatraju osobu koju slušaju, već neka u njoj gledaju Isusa Našega Gospodina, radi kojega oni slušaju. I zaista, ako valja slušati poglavara, to se ne čini zbog njegove razboritosti, njegove dobrote ili drugih vrlina koje mu je Bog možda dao, već jedino jer je on zastupnik Božji... Ako se naprotiv čini da je u njega manje razboritosti i mudrosti, to

nije nikakav razlog da ga se sluša s manje točnosti, budući da on po svom položaju poglavara predočuje osobu Onoga čija je mudrost nepogrešiva i koji će sam po sebi nadoknaditi ono što možda manjka njegovu službeniku bilo na krepstti, bilo na drugim dobrim odlikama.«⁹⁸

Poslušnost je općenita. U svom opsegu to znači da moramo slušati sve zapovijedi našega zakonitog poglavara, ako zakonito zapovijeda. Tako, dakle, kako to veli sv. Franjo Saleški, poslušnost »se podvrgava s ljubavlju da čini sve ono što joj se zapovijeda, posve priprosto, a da nikada ne gleda je li je zapovijed dobro ili loše učinjena, pod uvjetom da onaj koji zapovijeda ima pravo zapovijedanja i da zapovijed služi da se naš duh sjedini s Bogom«.⁹⁹ On dodaje: ako poglavar nešto zapovjedi što je u očitu protuslovju sa zakonom Božjim, dužnost je ne podvrći se.

Poslušnost je potpuna u svom izvršenju i prema tome *točna, bez uestezanja, trajna* i štoviše *radosna*. a) *Točna*: Budući da ljubav ravna savršenom poslušnošću, čini da slušamo smjesta: »poslušni čovjek ljubi zapovijed i čim je izdaleka opazi, makar kakva bila, bila mu ona po volji ili ne, on je zagrlji, miluje i nježno ljubi.«¹⁰⁰ Isto veli i sveti Bernard: »Tko je istinito poslušan, ne poznaje oklijevanja; njega ne hvata odgoda na sutra; ne poznaje zakašnjanja; on predusreće zapovijedi; njegove su oči spremne, njegove su uši načulene, njegov jezik spreman da govori, njegove ruke spremne na rad, njegove noge spremne da skoče; sva je njegova pozornost usmjerena uhvatiti volju onoga koji zapovijeda.«¹⁰¹ b) *Bez uestezanja*: tko odabire, tko sluša u nekim stvarima, a ne sluša u drugim, taj gubi zaslugu poslušnosti jer pokazuje da se pokorava onome što mu se sviđa i kako dalje slijedi, ova poslušnost nije vrhunarnavna. c) *Trajna*: u ovom je dobar dio zasluge krepstti poslušnosti: »Rado se i s veseljem čini stvar ako se zahtijeva jedanput; tada se čini bez poteškoća jer to ne stoji ništa. Ali kada vam se kaže: vi ćete to činiti uvijek, i kroz cijeli vaš život, u tome je snaga krepstti i poteškoća.«¹⁰² d) *Radosna*: »Bog ljubi veselja darivatelja« (2 Kor 9,7). U teškim je stvarima poslušnost tek onda vesela ako je prožima ljubav; onaj koji ljubi taj trud tako reći i ne osjeća jer se na trpljenje i ne misli, već na onoga za koga se trpi. Stoga valja uvijek gledati Boga u osobi onoga koji zapovijeda.

Vrijednost poslušnosti

Sv. Toma tvrdi da je poslušnost nakon krepstti pobožnosti najsavršenija od svih moralnih krepstti jer nas ona više od ostalih ujedinjuje s Bogom i to toliko što nas oslobađa naše vlastite volje, koja je najveća za-

⁹⁸ Sv. Ignacije Loyolski, *Pismo CXX*, trad. Bouix, str. 459–459.

⁹⁹ Sv. Franjo Saleški, *Entretiens spirituels*, pogl. XI., str. 170.

¹⁰⁰ Sv. Franjo Saleški, *Entretiens spirituels*, pogl. XI., str. 173.

¹⁰¹ Sv. Bernard, *Sermo de diversis*, XI, I, 7.

¹⁰² Sv. Franjo Saleški, *Entretiens spirituels*, pogl. XI., str. 182.

preka sjedinjenju s Bogom.¹⁰³ Ona je uostalom i majka i čuvarica krepsti i preobražava naše obične čine u krepsti.

Po poslušnosti volja nas ujedinjuje s Bogom i čini da trajno budemo povezani s njime. a) Poslušnost neposredno *podređuje našu volju volji Božjoj* i time sve ostale naše sposobnosti ukoliko su podložne volji. Ovo je podvrgavanje to zaslужnije ukoliko je svojevoljnije; neživa stvorenja slušaju Boga iz nužde po samoj naravi, ali čovjek sluša slobodnim izborom. Time on časti svoga vrhovnog Gospodara onim što je u čovjeku najplemenitije i prikazuje najplemenitiju žrtvu: »Poslušnošću se žrtvuje vlastita volja.«¹⁰⁴ Time duša dolazi u vezu s Bogom jer ona tada poznaje tek Božju volju i time opetuje junačku riječ Isusovu u smrtnoj borbi: »Ali ne moja volja, nego tvoja neka bude« (Lk 22,42). Ova veza veoma je zaslужna i posvećuje dušu jer ona ujedinjuje našu volju, dakle naše najdragocjenije dobro, s Božjom voljom, koja je uvijek dobra i sveta. b) I budući da je volja kraljica svih naših svojstava, to mi time što je sjedinjujemo s Bogom *ujedinjujemo* istodobno *sve moći naše duše*. Ova je žrtva daleko veća od žrtve vanjskih dobara, na primjer od siromaštva, od žrtve tjelesnih dobara koju pridonosimo čistoćom i trpljenjem: to je zaista najuzvišenija žrtva. – »Bolja je poslušnost od žrtava« (1 Sam 15,22). c) Poslušnost je također *najstalnija i najtrajnija žrtva*; sakramentalnom vezom ostajemo ujedinjeni s Bogom tek nekoliko trenutaka (pričest), ali redovita, habitualna poslušnost stvara između naše duše i Boga neku vrstu trajne duhovne veze (pričesti) koja čini da mi ostajemo u Bogu kao što on ostaje u nama, budući da hoćemo sve što On hoće i isključivo samo ono što on hoće: »*Unum velle unum nolle* – isto htjeti, isto ne htjeti.« To je u stvari najjača, najtjesnija, najpraktičnija od svih veza.

Poslušnost – majka i čuvarica svih krepsti

Lijepo kaže sv. Augustin: poslušnost je majka i čuvarica svih krepsti.¹⁰⁵ a) Ona se poklapa s ljubavlju, kako to naučava sv. Toma: ljubav prije svega prouzrokuje vezu voljâ: »U ovom je ljubav Božja savršena jer prijateljstvo čini isto htjeti i isto ne htjeti.«¹⁰⁶ I sam Spasitelj veli: »Ako me ljubite, zapovijedi čete moje čuvati« (Iv 14,15). Prava je poslušnost u svojoj biti izvanredan čin ljubavi. b) Ona čini da vršimo i druge krepsti ukoliko su zapovjeđene ili savjetovane.¹⁰⁷ Nadalje, čini da vršimo trapljenje i pokoru koju Evandjelje tako često propisuje, zatim pravednost, pobožnost, ljubav i sve druge krepsti koje se nalaze u Dekalogu. Ona čini, štoviše, da postane-

¹⁰³ Sv. Toma, *Summa theologica*, IIa IIae, q. 104, n. 3.

¹⁰⁴ Sv. Grgur, *Moral*, I, XXV, c. 10.

¹⁰⁵ »*Obedientia in creatura rationali mater et quodammodo est custosque virtutum.*« – Sv. Augustin, *De Civitate Dei*, l. XIV, c. 12.

¹⁰⁶ Sv. Toma, *Summa Theologica*, IIa IIae, q. 104, a. 3.

¹⁰⁷ Sv. Toma, *Summa Theologica*, IIa IIae, q. 104, a. 3, ad 2.

mo slični mučenicima koji žrtvuju svoj život za Boga, kako to tumači sveti Ignacije. »Po poslušnosti su volja i vlastiti sud za sva vremena žrtvovani i položeni na oltar kao žrtve tako da u čovjeku mjesto slobodne volje postoji tek volja Našega Gospoda Isusa Krista koju nam očituje onaj koji zapovijeda; i poslušnost ne prikazuje samo žrtvu težnje za životom, kao što se to zbiva kod mučeništva, već se tu žrtvuju istodobno sve želje.«¹⁰⁸ Slično je rekao sv. Bakom redovniku koji je težio za mučeništвом: »Dostatno umire mučenički tko se dobro trapi; veće je mučeniшво cijeli život ustrajati u poslušnosti, negoli na prečac pognuti od mača.«¹⁰⁹ c) Poslušnost u krepsti i u zasluge pretvara i najobičnije dnevne čine: blagovanje, odmore, zabave, posao. Ali sve ono što je učinjeno protiv volje poglavara, pa makar u sebi i najbolje, jest čin neposlušnosti. Često se uspoređuje poslušnost s putnikom koji je ušao u lađu s dobrim kapetanom: svaki dan, štoviše i onda kada se odmara, on se približuje željenoj luci, luci blažene vječnosti.

Završimo riječima koje je Bog upravio sv. Katarini Sijenskoj: »Kako li je blaga i slavna ova krepst koja u sebi sadržava sve kreposti. Nju je ljubav začela i rodila. Na njoj je postavljen kamen presvete vjere... Ona je samo središte duše do koje ni jedna oluja ne može doprijeti... Oskudica joj ne prouzrokuje nikolu žalost; jer poslušnost ju je podučila da samo mene želi koji mogu, ushtjednjem li, ostvariti sve njezine želje... O, poslušnosti, koja bez truda prebrođuješ pučinu i bez opasnosti dolaziš do luke spasa, ti postaješ slična Riječi, mojemu jedinorođenom Sinu! Ti putuješ na brodici presvetoga Križa, spremna da sve pretrpiš prije negoli se udaljiš od poslušnosti prema riječi i da prekršiš njezin nauk! Kako li te tvoja duga ustrajnost čini velikom! Tako velikom da sa zemlje ideš k nebu jer po tebi i jedino po tebi se ono može otvoriti.«¹¹⁰

Vidjesmo da je poslušnost velika krepst. Tjelesni odgoj ima zadaću čovjeka odgajati u toj velikoj krepsti. Od dobrog tjelesnog odgoja, kako se npr. vrši u mnogim katoličkim društvima, nema druge koristi negoli da se odgoji poslušan naraštaj; već bi tjelesni odgoj imao u katoličkim redovima posebno pravo na opstanak.

¹⁰⁸ Adolphe Tanquerey, *Précis de théologie ascétique et mystique*, 5. izd., Paris, Desclée, 1924., br. 674.

¹⁰⁹ Sv. Franjo Saleški, *Entretiens Spirituels*, str. 183.

¹¹⁰ Sv. Katarina Sijenska, *Dialogue*, trad. Hurtaud, t. II, str. 259–260.

6. Krepost jakosti i pridružene kreposti

Jakost iziskuje odlučnost koja nas potiče da dužnost izvršimo pod svaku cijenu; daje nam srčanost i velikodušnost da upotrijebimo onoliko sila koliko to traži poteškoća i da ustrajemo do kraja. Ta snaga, koju stječemo dobim tjelesnim odgojem, uči nas snositi sve vrste kušnje što nam ih Providnost šalje; uči nas svladavati strah pred umorom i pogibeljima ulivši nam mogućnost da radije gubimo blago, zdravlje, dobar glas, da radije pretrpimo sva zla ovoga svijeta i izgubimo svoj život negoli da učinimo grijeh koji je jedino pravo zlo. Također nas tjelesni odgoj prigodom javnih manifestacija uči svladavati ljudski obzir i uči nas da bolje shvatimo riječi psalmista: »Ti si, Bože, zaklon moj« (Ps 43,2).

Pravednost, koju nadopunjaju pobožnost i poslušnost, uređuje naše odnose prema drugima; jakost i umjerenost uređuju naše odnose prema nama samima.

Karakteristike kreposti jakosti

Ova se krepost obično naziva imenom duševne jakosti, jakost značaja ili kršćanska muževnost. Ona je vrhunaručna moralna krepost koja učvršćuje dušu u ostvarivanju dobrog koje je teško, a da ne dopusti uzdrmati dušu ni od strašivosti ni od straha pred smrću. Predmet njezine djelatnosti jest da potiske utiske straha koji hoće zakočiti naša nastojanja prema dobrom i ukrotiti odvažnost koja bi bez nje lako postala preuzetnošću. »I tako se jakost odnosi na strah i na srčanost, u neku ruku uklanjajući strah i kroteći srčanost.«¹¹¹

Njezini se čini dadu svesti na dvoje: *poduzeti i podnositi teške stvari*. Krepost jakosti se ponajprije sastoji u tome da se *poduzmu i izvedu* teške stvari. Na putu kreposti i savršenstva brojne su zapreke koje je teško svaldati; one se bez prestanka pojavljuju, ali čovjek ih se ne smije bojati, već treba, štoviše, poći im ususret i energično upotrijebiti sve sile da ih svalda. To je prvi čin kreposti jakosti. – Ovaj čin ima kao preduvjet odlučnost koja traži da se izvrši dužnost pod svaku cijenu; zatim srčanost i velikodušnost da se trsimo koliko to zahtijevaju poteškoće i da ta srčanost junački djelujući raste s poteškoćama; napokon treba *ustrajnosti* da se do kraja upotrijebe sve sile unatoč tome što poteškoće ostaju ili protivnik ponovno navaljuje. Ali treba i *trpjeti za Boga* brojne i teške kušnje što nam ih šalje: trpljenja, bolesti, ruganje, klevete. To je često i teže negoli odvažno djelovati. »Podnositi je teže negoli napasti«, veli sv. Toma.¹¹²

¹¹¹ Sv. Toma, *Summa Theologica*, Ia IIae, q. 123, a. 3.

¹¹² »*Sustinere difficilius est quam aggredi.*« Sv. Toma, *Summa theologiae*, Ia IIae,, q. 123. a 6, ad 1.

Način stjecanja kreposti jakosti

Ljudi koji se vježbaju u kreposti snage trebaju se najprije *boriti protiv raznih vrsta straha* koji se protivi vršenju dužnosti. Čovjek koji hoće svladati strah pred umorom i opasnostima treba se sjetiti da postoje mnogo veća dobra negoli su bogatstvo, zdravlje, dobar glas i život; to su dobra milosti koja su tek predigra vječne sreće. Oni trebaju znati da trebaju velikodušno žrtvovati prva dobra da se uzmognu steći ona dobra koja nikada ne propadaju; trebaju se uvjeriti da jedino istinito zlo jest grijeh i da se toga zla valja kloniti pod svaku cijenu, pa makar čovjek morao podnijeti sva vremenita zla koja god se survala na nas.

Tko se vježba u jakosti, taj *svladava strah pred kritikom i podrugivanjem*, tj. uči se svladavati ljudski obzir koji uzrokuje da zanemarimo svoju dužnost iz straha pred lošim sudom, koji će se izreći o nama ili iz straha pred ruganjem, prijetnjama, uvredama i nepravdama. Već zarana treba omladinu odgajati u ovom preziranju ljudskoga obzira, u muževnoj srčanosti koja se znade oduprijeti javnom mnijenju i pod svakim uvjetom živi dolično prema svom uvjerenju. Svakako su zgodne katoličke organizacije koje gaje i tjelovježbu jer se u njima omladina podučava u srčanosti u svladavanju ljudskoga obzira prigodom javnih manifestacija.

Jakost također zahtijeva da se čovjek, kada je to potrebno, *ne boji zamjeriti se svojim priateljima*. Treba se sjetiti da se prije valja svidjeti Bogu negoli ljudima jer oni koji nas priječe da vršimo volju Božju nisu nam pravi prijatelji. »Kad bih sveudilj nastojao ljudima ugađati, ne bih bio Kristov sluga« (Gal 1,10).

Najbolje ćemo se vježbati u jakosti ako *naslijedujemo Spasiteljevu duševnu jakost* i da molimo Spasitelja da u nas uđe s puninom svoje snage. Dobar tjelesni odgoj nas upućuje kako ćemo s Isusom surađivati u vršenju ove kreposti, i to ne samo u velikim prigodama već u svim i najneznatnijim činima našega života, sjećajući se da trajno vršenje malih kreposti zahtijeva isto toliko, pa čak i više, junaštva negoli sjajna djela.

Dobar tjelesni odgoj pomaže da se razvije krepost jakosti (duševna jakost, jakost značaja, kršćanska muževnost) jer uči uklanjati strah i krotiti srčanost: uči nas poduzimati, izvoditi i snositi teške stvari i gaji u nama duh borbenosti koji traži poteškoće, ide im ususret da ih uzmognete svladati.

Velikodušnost

Velikodušnost ili plemenitost značaja jest plemenita i otmjena sklonost da se poduzmu velike stvari za Boga i za bližnjega. Ona se razlikuje od slavohleplja koje je po svojoj biti samoljubivo i nastoji se izdići iznad drugih svojom vlašću ili časti; posebna značajka velikodušnosti jest da ne traži svoj interes: hoće samo da drugima čini usluge.

Ona prepostavlja plemenitu dušu koja ima uzvišen ideal; odvažnu dušu koja znade svoj život dovesti u sklad sa svojim načelima. Velikodušnost se ne očituje samo plemenitim osjećajima već i plemenitim djelima, i to na svim područjima; u vojski sjajnim pothvatima; u građanskom životu velikim reformama ili velikim industrijskim, trgovačkim i inim pothvatima; u nadnaravnom redu težeći za visokim idealom savršenstva, u neprestanu nastojanju da se svlada zlo na sebi, da se steknu kreposti i vrši apostolat u svim oblicima, da se osnivaju i vode organizacije itd.; i sve to ne bojeći se za svoj imetak, za svoje zdravlje, za svoj dobar glas, štoviše ni za svoj život.

Pogreška koja se protivi velikodušnosti jest malodušnost, to jest preteran strah pred neuspjehom koji čovjeka potiče na krvzmanje i nerad. Takočav čovjek, želeći izbjegći neuspjeh, čini time još veće zlo jer ne čini ništa i tako uludo živi. Jasno je da je bolje izložiti se katkada kojoj pogrešci negoli ustrajati u neradu.

Dobar nam tjelesni odgoj pomaže da razvijemo velikodušnost, to jest mogućnost da za Boga i bližnjega na svim područjima (u državi, industriji, Crkvi itd.) činimo velike stvari ne obazirući se na to žrtvujemo li time svoj imetak, svoje zdravlje, svoj dobar glas, pa i život. Time se čuvamo od slavohleplja i od malodušnosti.

Strpljivost

Strpljivost je kršćanska krepost koja čini da ravnodušno za ljubav Božju i u zajednici s Isusom Kristom podnosimo fizičke i duševne muke. Pravi motiv koji nas potiče na strpljivost jest pokornost volji Božjoj i nada u vječnu nagradu. Upravo tjelesni odgoj koji od nas zahtijeva podnašanje mnogih muka, poglavito tjelesnih, dobra je škola. Često se u vježbaonama uči podnosići napor bez mrmljanja i bez otpora; prima se i tako se mogu popraviti vlastite pogreške, očistiti srce, poglavito žalost i klonulost.

Dobar tjelesni odgoj vježba strpljivost jer daje priliku da ravnodušno za ljubav Božju zajedno s Isusom Kristom podnosimo fizičke, pa i duševne boli i poglavito da suzbijamo žalost i klonulost.

Ustrajnost

Ustrajnost u naporu sastoji se u tome da se borimo i da trpimo sve do kraja, a da ne podlegnemo umoru, malodušnosti ili mlitavosti. Iskušto nas uči kako se čovjek nakon češćega naprezanja umori čineći dobro, dosadi mu što uvijek mora napinjati volju; to posebno naglašava sv. Toma: »Duže vremena trsiti se oko nečega teškoga ima svoju posebnu poteško-

ću. Krepost međutim nije čvrsta ako je vrijeme nije potvrdilo, ako se nije učvrstila pomoću navika koje su se duboko ukorijenile.«¹¹³

Ovaj osjećaj umora često proizvodi malodušnost i mlohatost; čovjeku dosadi što bez prestanka mora volju napinjati, i to prouzrokuje neku moralnu klonulost, gubitak odvažnosti; drugi je stupanj da se doskora pojavi ljubav prema užicima i tuga što ih čovjek ne može uživati i čovjek napokon popusti svojim lošim sklonostima.

Dobar tjelesni odgoj koji iziskuje trajan napor pomaže da se ta krepost, koja je dar Božji, što bolje u nama učvrsti. Ali to ne isključuje stavanit odmor, koji si čovjek treba od vremena do vremena priuštiti, jer čovjek ne može dugo živjeti bez stanovite utjehe. Ustrajnost ne isključuje opravdan odmor: odmara se da uzmogněš bolje raditi. Naravno da taj odmor mora biti u skladu s voljom Božjom.

Dobar tjelesni odgoj pomaže da se vježbamo u ustrajnosti; uči nas kako se valja boriti i kako valja trpjeti sve do kraja, a da pri tome ne podlegnemo umoru, malodušnosti i mlitavosti niti da dopustimo da u nama prevlada ljubav za užicima sa svim ostalim lošim sklonostima. Ustrajnost što je tako stječemo ne isključuje da si čovjek od vremena do vremena priušti kakav odmor u nastojanju za dobrim ciljem.

7. Krepost umjerenošti i pridružene kreposti

Ako je jakost tako potrebna da ukroti strah, to je umjerenošto isto tako potrebna da ukroti težnju za užicima koja nas tako lako odvraća od Boga. Umjerenošto je moralna vrhunaruavna krepost koja svodi u pravu kolotečinu težnju za osjetnim užitkom, poglavito za užitkom ukusa i opipa i zadržava ih u granicama poštenja.

Predmet djelatnosti umjerenošto jest što ona kroti svaki osjetni užitak, poglavito onaj koji je povezan s dvjema velikim funkcijama organskoga života: jelo i piće koje uzdržava život pojedinca, kao i čine kojima je cilj da se uzdrži ljudski rod. Umjerenošto čini da se služimo tim užicima radi jednoga poštenog i vrhunaruavnog cilja. Budući da je užitak u sebi privlačan i prijeti opasnost da nas namami na područje izvan dopuštenih granica, to nas umjerenošto potiče na trapljenje, štoviše i u nekim dopuštenim stvarima, tako da nam zajamči vlast uma nad strastima.

Dobar tjelesni odgoj pomaže da se vježbamo u umjerenošto time da u nama kroti težnju za osjetnim užicima, poglavito onima kojima je zadaća uzdržavanje pojedinca i ljudske vrste. Potiče nas na trapljenje i prijeći

¹¹³Sv. Toma, *Summa theologiae*, IIa IIae, q. 137. a. 1.

dozvoljenom užitku da nas namami izvan dopuštenih granica i tako ugrozi prevlast uma nad strastima.

8. Čistoća

Dobar tjelesni odgoj pomaže svladavati neuredni spolni nagon koji hoće da djeluje izvan zakonitoga braka. Time nas čini sličnima andželima koji su po naravi čisti i potiče da trapljenjem krotimo tijelo i sjetila; takav odgoj postiže da ni u duši ne popustimo, već da odmah i odlučno odbijemo sve ono što bi nas moglo sklonuti na nedozvoljeni užitak.

Cilj je čistoće (*castitas*) da uskrati sve što je neuredno u spolnim užicima. Ovi užici imaju tek jedan cilj, a taj je da se uzdrži ljudski rod stvaranjem novoga života u zakonitom braku. Izvan toga je svaki spolni užitak strogo zabranjen.

S punim pravom se čistoća nazivlje andžeoskom krepošću jer nas čini sličnima andželima koji su po naravi čisti. To je također stroga krepost jer je čovjek stječe trapljenjem disciplinirajući i kroteći svoje tijelo i svoja sjetila. To je veoma osjetljiva krepost jer najmanje svojevoljno popuštanje veoma blati dušu; stoga je to veoma teška krepost jer se valja bez prestanka i velikodušno boriti protiv ove najjače strasti.

Nekoliko stupnjeva čistoće

Ima više stupnjeva ove kreposti. *Prvi* se sastoji u tome da se izbjegava sve što bi moglo sklonuti čovjeka da privoli na misao, sliku, osjećaj ili čin koji bi bio protivan ovoj kreposti. *Drugi je stupanj* da se odmah i odlučno ukloni svaka misao, slika ili svaki utisak koji bi mogao zasjeniti sjaj ove kreposti. *Treći* se stupanj obično postizava nakon duga nastojanja i napredovanja u ljubavi Božjoj tako da čovjek potpuno vlada svojim sjetilima i svojim mislima da ostaje posve miran kada iz dužnosti govori o tim stvarima i čini mu se kao da govori i o posve drugim stvarima. Neki ljudi imaju posebnu Božju povlasticu da ne osjećaju ni jedan neuredan poriv. Takav je bio sv. Toma Akvinski nakon jedne odlučne i veoma poznate pobjede.

Dvije vrste kreposti čistoće: suzdržljivost i bračna čistoća

Osim ova tri stupnja čistoće razlikujemo dvije vrste ove kreposti: bračnu čistoću koja treba da se drže zakonito oženjene osobe i uzdržljivost po kojoj se neoženjeni trebaju ravnati.

Sve osobe koje nisu vezane vezama zakonitoga braka dužne su obdržavati potpunu uzdržljivost. Svi, dakle, prije nego što stupe u zakoniti brak, te udovice i udovci moraju je obdržavati. Ali ima osoba koje imaju

posebno zvanje da cijeli život žive u uzdržljivosti, bilo kao redovnici, bilo kao svećenici ili da su u svijetu.

Čistoća je veoma krhkog krepstva. Ona se sama ne može braniti, već je druge krepstve trebaju štititi; ona je poput utvrde koju trebaju čuvati razne kule. Ovih kula ima uglavnom pet: *poniznost, trapljanje, stidljivost, vršenje staleških dužnosti i ljubav prema Bogu*. Poniznost čini da se ne pouzdajemo u vlastite sile i da izbjegavamo opasne prigode. Trapljenje se bori protiv ljubavi prema užicima i tako dotiče sam korijen zla. Stidljivost je već urođena u našoj naravi. Vršenje staleških dužnosti čuva nas pogibelji besposlenosti. Ljubav prema Bogu tako ispunja srce da se ono čuva svjetskih i prolaznih ljubavi.

Tjelesni odgoj već po svojim fiziološkim učincima povoljno djeluje na kroćenje svega onoga što je u spolnom nagonu i stoga je on, naravno uz mnoga druga naravna i vrhunaravna sredstva, veoma dobro pomoćno sredstvo odgoja čistoće, i to poglavito kod omladine u doba puberteta.

Dobar tjelesni odgoj vježba krepstva suzdržljivosti tako što oko nje podiže kulu poniznosti, omogućuje izbjegavanje opasnih prigoda kao što su koedukacija, želja svidjeti se, promiče trapljenje tijela, sjetila, mašte i srca te pomaže izgraditi kulu stidljivosti koju čovjek već ima u naravi.

Sredstva za očuvanje suzdržljivosti

Čovjek koji hoće sačuvati krepstva suzdržljivosti ne smije se pouzdati u svoje slabe sile, već treba tražiti pomoć od Boga. Mora si uzeti za uzor svetoga Filipa Nerija koji bi uskliknuo: »Bože moj, ne pouzдавaj se u Filipa jer će te inače izdati.« Isto tako, čovjek se mora pouzdati u Boga pomoću kojega će lako svladati sve napasti »jer Bog ne zapovijeda ništa nemoguće, već zapovijedajući nam On nas opominje da činimo što možemo i da molimo što ne možemo te će On pomoći da uzmognemo«.¹¹⁴

Osim ovih sredstava poniznosti, također je važno izbjegavati grešne opasne prigode. Takve pogibeljne prilike jesu na primjer međusobna simpatija osoba raznoga spola. Tako je već sveti Jeronim savjetovao svom milom Nepotijanu: »U tvoj stan neka rijetko ili nikada ne stane nogu žene. Ako radi svoje svećeničke službe pohodiš udovicu ili djevojku, ne uđi nikada sam. Imaj takve drugove da ti njihovo društvo ne pokvari tvoj dobar glas.. Sam sa samom ženskom osobom u tajnosti i bez pazitelja ili svjedoka nemoj sjediti... Čuvaj se svih sumnjičenja...“¹¹⁵

Tjelesni odgoj, kako se vrši u suvremenim katoličkim udruženjima, omladini oduzima priliku sastajanja s osobama drugoga spola i daje njih-

¹¹⁴ »Nam Deus impossibilia non jubet, sed jubendo monet et facere quod possis, et petere quod non possis, et adjuvat ut possis.« Tridentinski koncil, sess. VI. cap. II, Denz., 804.

¹¹⁵ Sv. Jeronim, *Epistola LII*, P. L. XXII, 531–532.

voj društvenoj težnji nadoknadu u drugoj osobi. Tako, evo, ovo odlučno stajalište protiv koedukacije podiže kulu poniznosti koja je zaštita čistoće.

Osim toga, poniznost djeluje da izbjegavamo težnju da se drugima svidimo; težnju koja je urodila već padom. Ova težnja dolazi istodobno od taštine i od težnje za ljubavlju. Ova se težnja očituje u odveć velikoj brizi za odijelo, u osobitu biranju riječi, umiljatim pogledima i udvaranju ističući s pohvalom vanjska svojstva drugih osoba.

Tjelesni odgoj, ako je dobar, zahtijeva napore i traži stvarne odlike, a ne samo prividne. On se poglavito mora trsiti da se briga za tijelo ne bi izrodila u tjelesni kult; paziti valja i da omladina ne bi preveliku neurednu brigu posvetila odjeći.

Dobar tjelesni odgoj učvršćuje krepost suzdržljivosti kod omladine jer je protivan svakoj koedukaciji i time pomaže omladini da izbjegava grešne prigode koje su opasne po čistoću i tako kulom poniznosti, koja iziskuje bijeg pred grešnim prigodama, štiti po sebi krhku krepost čistoće. Također, tjelesni odgoj treba svladavati kod omladine težnju za svidanjem drugim osobama gajeći u njima duševna i tjelesna svojstva ne radi ljudi već radi kraljevstva Božjega kojemu ta svojstva trebaju služiti.

Svladavanje (trapljenje) vanjskih osjetila za očuvanje čistoće

Budući da se nečistoća lako ušulja kroz sve otvore, potrebno je trapiti vanjska sjetila, unutarnja sjetila i naklonosti srca. Potrebno je disciplinirati i za nuždu i kazniti tijelo ako želimo da ostane pokorno duši: «Nego krotim svoje tijelo i zarobljavam da sam ne budem isključen pošto sam drugima propovijedao» (1 Kor 9,27). – Poradi toga čovjek mora živjeti trezveno, katkada postiti i činiti vanjska djela pokore; isto je potrebno u stanovitim zgodama, poglavito u proljeće, da se služi lakom hranom te tako ublaži vrenje krvi i žar požude. Čovjek ne smije ništa zanemariti što bi moglo zajamčiti prevlast duše nad tijelom. Jasno je da tjelesni odgoj igra važnu ulogu u ovom discipliniranju tijela. – Isto tako, loše djeluje predug san; uglavnom ne valja ujutro ostati budan u krevetu. Svako pojedino sjetilo tijela treba posebno trapiti.

Sveti muž Job sklopio je ugovor sa svojim *očima* kojima nije dopustio da zalutaju na osobe koje bi mu mogle postati povodom napasti: »Sa svojim očima savez sam sklopio da pogledat neću nijednu djevicu« (Job 31,1). U knjizi Sirahovoj slično stoji: »Ne upiri pogled u djeVICU, da ne bi bio kažnjen zajedno s njom... Odvrati pogled svoj od ljupke žene i ne gledaj tuđu ljepotu. Mnoge već zavede ženina ljepota, koja želju raspaljuje kao vatru« (Sir 9,5 i 8). Svi ovi savjeti Duha Svetoga veoma su psihološki: pogled izazivlje maštu, ova zapali želju, želja se obrati na volju, a ako ona dade privolu, grijeh uđe u dušu. – Tjelesni odgoj, koji se vrši odijeljeno

po spolovima, predusreće sve ove pogibli koje nam iznosi zdrav razum i Sveti pismo.

Jezik i sluh se trape umjerenošću u razgovoru. S potpunim pravom sveti Pavao kori loše društvo kao izvor pokvarenosti: »Zli razgovori kvare dobre običaje« (1 Kor 25,33). Isto tako dodaje: »A bludnost i svaka nečistoća ili pohlepa neka se i ne spominje među vama... Ni prostota, ni ludorija, ni dvosmislica, što se ne priliči« (Ef 5,3–4). Iskustvo je pokazalo da su mnoge čiste duše bile zavedene time što su slušale nečiste razgovore koji su u njima razbudile nezdravu radoznalost.

Dobar tjelesni odgoj već na taj način trapi jezik i sluh jer se vrši pomoću katoličkih konfesionalnih društava u kojima se vode samo čestiti razgovori. Isto tako iz ovoga proizlazi kako su opasna po čistoću ona tjelovježbena udruženja koja nisu zasnovana na vjerskoj osnovici jer u njima nema dovoljno ozbiljna nadzora da li su razgovori pristojni ili ne. Isto tako, tjelesni odgoj trapi opip priučavajući tijelo na naporan fizički rad koji otklanja svaku mekoputnost. Ova tjelesna otpornost veoma je dobra pomoć čistoći.

Budući da je tjelesni odgoj vrsta trapljenja vanjskih sjetila i cijelog tijela (očiju, jezika, sluha i opipa) te budući da donekle djeluje na trapljenje unutarnjih sjetila i srca, to je ovo trapljenje *druga kula koja štiti čistoću*. Dobar tjelesni odgoj trapi cijelo tijelo ublažujući vrenje krvi i žar požude trapi oči jer se vrši odijeljeno po spolovima i tako učvršćuje čistoću; trapi jezik i sluh jer nepristojnim razgovorima oduzimlje svaku priliku; trapi opip priučavajući i tijelo na naporan fizički rad i time otklanja mekoputnost koja ugrožava čistoću.

Svladavanje (trapljenje) nutarnjih osjetila za očuvanje čistoće

Čist naraštaj odgaja se također trapljenjem unutarnjih sjetila: *to su pamćenje i mašta*. Ako se mladić nalazi u dobrom društvu, svoj među svojima, ako on u tomu dobrom društvu gimnasticira i igra razne igre, jamačno je to veoma dobro sredstvo trapljenja mašte. U toj dobroj zabavi ne može imati nepotrebnih misli koje ga navode na zlo. Sveti Jeronim je naglasio da djevičanstvo ne propada samo uslijed vanjskih čina, već i uslijed unutarnjih.¹¹⁶

Dobar tjelesni odgoj štiti čistoću i na taj način što pomaže trapiti unutarnja sjetila (nekorisne sanje i maštu) te time prijeći razbludnim i opasnim slikama da se ugnijezde u duši. Nadalje onemogućava da dođe do tih unutarnjih čina jer svraća pozornost na posve druge stvari i stvara poseban čist ambijent među omladinom. Svatko naime zna da sloboda nekorisnim mislima znači otvoriti vrata razbludnim i pogibeljnim slikama

¹¹⁶ »*Perit ergo et mente virginitas.*« Sv. Jeronim., *Epistolae*, XXII, n. 6. P. L. XXII, 398.

i da je potrebno uopće spriječiti nekorisne misli ako želimo da uopće ne dođe do razbludnih ili pogibeljnih. Tako dobru tjelesnom odgoju polazi za rukom da maštu stavi pod vlast volje.

Svladavanje neurednih sklonosti srca

Kao što kod odgoja čistoće valja paziti da se trapi mašta, isto je važno da se i srce trapi. Srce je jedno od najplemenitijih, ali i najpogibeljnijih duševnih svojstava. Opasno je jer se od duševne ljubavi veoma lako dođe do sjetilne. Ima veoma glasovita rečenica koja se pripisuje sv. Augustinu i koja pokazuje taj prijelaz od duševne ljubavi do sjetilne: »Duhovna ljubav rađa srdačnu, srdačna privrženu, privržena intimnu, intimna sjetilnu!«¹¹⁷ Ovakva su prijateljstva i za katolike pogibeljna jer ako je osoba prema kojoj osjećamo simpatije svetija, tim je i privlačnija. Do ovih pogibli rjeđe dolazi kod omladine.¹¹⁸ Ako se tjelesnom odgoju omladine posveti dovoljno pozornosti, ako omladina svoje slobodno vrijeme provede među svojim drugovima u vježbaonici, na igralištu, a kloni se besposlenosti, korza, kina i svih drugih pomagala koja ga upućuju da težnji svoga srca udovoljili u društvu drugoga spola, tada će i njegova čistoća biti znatno zaštićena. Ako, dakle, trapljenje pripada među one kule koje čuvaju krhku utvrdu čistoće, to je jamačno trapljenje srca važan čimbenik u toj kuli. I upravo dobar tjelesni odgoj znatno udovoljava ovoj psihološkoj potrebi i tako znači veoma mnogo za odgoj čistoga naraštaja.

Dobar tjelesni odgoj pomaže trapiti sklonosti srca jer omladinu odvraća od preuranjena druženja s osobama drugoga spola i time mnogo pridonosi da se zaštiti krepost čistoće.

¹¹⁷ »Amor spiritualis generat affectuosum, affeatusus obsequiosum, obsequiosus familiarem, familiaris carnalem.« Tanaquerey, str. 703.

¹¹⁸ Isto, str. 704.

9. Stidljivost i odgoj za nju

Stidljivost je pomoćna krepost čistoće. Dobar tjelesni odgoj na osobit način potpomaže veoma čednim vježbačim odijelom i sustavnim upozoravanjem zašto je čovjek u stanju pale naravi dužan pokrivati svoje tijelo; također upozorava koje je simbolično značenje odijela kao simbola duše zaodjevene milošću posvetnom i urešene svim onim krepostima i darovima Duha Svetoga koji su nerazdruživo vezani s tom milošću.¹¹⁹

Što je stidljivost?

Sveti Toma ovako govori o stidljivosti: »Ime stidljivost (*pudicitia*) dolazi od stida kojim se označuje sramežljivost (*verecundia*); stoga je nužno da se stidljivost odnosi na ono čega se ljudi najviše srame. A ljudi se najviše srame seksualnih čina... utoliko da ni sam *concubitus conjugalis*, koji je urešen poštenjem braka, nije bez sramote i to stoga jer se poriv genitalnih udova ne podvrgava vlasti uma kao poriv ostalih vanjskih udova; čovjek se ne srami samo onoga veneričnog sjedinjenja, već i nekih njegovih znakova, kako to veli Filozof u 2. knjizi Rhet. (cap. 6). I stoga se stidljivost osobito odnosi na venerične stvari, a posebice *na znakove veneričnih stvari* kao što su nečedni pogledi, poljupci, doticaji; i jer se ovi obično najbolje zapažaju, stoga se stidljivost *najviše odnosi na ovakve vanjske znakove*. Čistoća (*castitas*) se više odnosi na samo venerično sjedinjenje i stoga se stidljivost prema čistoći ne odnosi kao krepost koja bi se od nje razlikovala, već kao nešto što izražava stanovitu okolnost čistoće...« (Sv. Toma II-II; 151, 4).

Stidljivost je dakle krepost, kaže P. Küble u duhu sv. Tome, i to *pomoćna krepost čistoće*.¹²⁰ Kao takva traži da od čovjeka ukloni sve opasne utiske i predodžbe ukoliko je to moguće u razboritu životu; svemu se čovjek ne može ukloniti jer bi se čovjek inače morao riješiti tijela. Njeno najviše načelo jest: stalno nastojanje da pusti što manje opasnih slika i utisaka u maštu, a što je već unutra da po mogućnosti istisne dobrim i plemenitim slikama i utiscima.¹²¹

¹¹⁹Napomena urednika: Na ovome mjestu Merz navodi bilješku kako je o toj temi predao rukopis svoga članka Uredništvu isusovačkoga časopisa Život i navodi i naslov toga članka: Borba njemačke katoličke omladine protiv sportskoga materijalizma. Članak je stvarno objavljen u tome časopisu u dva broja tijekom 1927. Godine. Očito je da je Merz želio da sadržaj toga članka, koji govori upravo o kreposti stidljivosti i odgoju za nju, uđe u ovo njegovo djelo pa ga mi donosimo ovdje u prilagođenu obliku namijenjenu za ovu studiju, izostavivši samo uvodni dio koji se odnosi na njemačke prilike. U izradi ovoga članka Merz se služio člancima njemačkoga isusovca p. Philippea Kublea koje je objavljivao u listu za mladež Deutsche Jugendkraft.

¹²⁰Vidi: Pesch, *Comp. theolog. dogm. II.* (De pecc. orig. str. 195 etc.).

¹²¹P. Philippe Küble, SJ, *Deutsche Jugendkraft*, 8. III.1926., str. 29.

Pokrivanje tijela pomaže ostvarenju cilja tjelovježbe

Muškarac neće pokazati svoje lijepo tijelo. Ponos muža je u svladavanju tijela, a ne u ljepoti tijela... Mi tražimo tjelesnu kulturu koja služi čistoći. A čistoća znači svladavanje tijela dok nečistoća crpi svoju hranu iz tjelesnih oblika. Stoga valja na prvo mjesto staviti svladavanje tijela, a u pozadinu valja potisnuti oblik tijela. Slijedi kako želimo steći nagradu za naša djela i da smo odjeveni. Naravni zakon traži odgoj u stidljivosti jer gdje nema stidljivosti, stanovita nadopuna po pozitivnome zakonu u mnogim drugim stvarima propada, a time i ljudska zajednica.

Žene se moraju već iz socijalnih obzira čedno odijevati

»Poznata je stvar da je za mladića borba za čistoću mnogo teža negoli kod djevojke. Ova je borba ona vatra u kojoj valja kovati i iskušati muški karakter.«¹²² »Dok djevojka nema direktnih seksualnih napasti dok nije bila zavedena, kod mladića je seksualni nagon aktivan. Nagomilane slike golotinja dat će mašti najplodnije dodirne točke za sve moguće napasti.«¹²³

Lozinka njemačke omladine u ovoj borbi jest: *napola odjeven jest nepristojno odjeven*. »Ne budimo polovični! – Duh neka vlada tijelom!«¹²⁴ Temeljna misao ove borbe za čudorednu obnovu muških i ženskih vježbačkih odsjeka mogu biti ove Spasitelje riječi: »Uđite kroz uska vrata jer su široka vrata i prostran put koji vode u propast i mnogo ih ima koji na njih ulaze. Kako su uska vrata i tjesan put koji vodi u život i malo ih ima koji ga nalaze« (Mt 7,13–14.)

Cilj tjelovježbe jest svladavanje, a sredstvo pokrivanje tijela

Ako želimo dobiti jasan pojam o važnosti odgoja stidljivosti za tjelesni odgoj, potrebno nam je dublje proučiti ovo pitanje. Tu vidimo kako je neposredni cilj tjelesnoga odgoja oduhovljjenje tijela, tj. tijelu valja dati općenito savršenstvo (kao što duhu valja dati općenitu naobrazbu) tako da duša uzmogne nesvesno vladati nad tim tijelom. Jer čemu najsavršenije tijelo ako duša njime ne može gospodariti i to tako spontano kao što guslač nesvesno iz svojih gusala dočarava najljepše zvukove, a i ne pomišlja kamo postavlja prste. Taj dvostruki neposredni cilj, općenito savršenstvo tijela i nesvesna vlast duše nad tijelom, treba nastojati postići svaki tjelesni odgoj. Ovom cilju kod omladine opiru se poglavito: tromost, težnja bavljenja vlastitim tijelom (robovanje njemu) i spolni nagon. Spolni nagon kod omladine najviše se opire drugomu neposrednom cilju tjelesnoga odgoja (vlast duše nad tijelom) jer on najjače ugrožava kraljevsku prevlast duše.

¹²²Isto, 1. I. 1926., str. 5.

¹²³Isto, 8. III. 1926., str. 31.

¹²⁴Isto, 15. V. 1926., str. 148.

Bog po prirodnim zakonima hoće postići tjelesno-odgojne rezultate: u dijete je usadio nagon igre, u mladića sportski nagon, a u starijega čovjeka nuždu tjelesnoga rada.

Dijete, koje se igra, nehotice usavršava svoje tijelo i uči dušu da i nesvesno vlada nad tijelom. Isto tako je u mladića nagon za gibanjem (sportski) koji postiže isti cilj. Ovaj je sportski nagon Stvoritelj usadio u omladinu da joj pomogne svladati opasni spolni nagon. Taj sportski nagon goni je za sportskim uspjesima (da načini sklopku, preskoči jarak, pobijedi protivnika itd.) i odvraća pažnju od putenoga nagona. No kako je spolni nagon za omladinu najopasniji, to joj je Stvoritelj dao još jedno sredstvo, a to je prirođena stidljivost. Tako su sportski nagon i prirođena stidljivost, kako razabiremo iz rečenoga, ona dva naravna sredstva koja pomažu omladini svladati krizu puberteta. Zadaća je odgojitelja da taj prirođeni sportski nagon sustavnim odgojem bilo Crkve, bilo države svede u pravu kolotečinu, čuvajući ga od izroda i to zato što su i zahtjevi naravnoga zakona tek općeniti i u nekim pojedinostima ostavljaju slobodu kretanja koja odgovara životnim običajima i svojstvima naroda. Ovu nadopunu u pozitivnom zakonu imamo u *Smjernicama*. (Njemački biskupi izdali su takav zakonik: o modi, plesovima, kupanju.) I budimo radosni da nam je od Boga postavljeni autoritet zacrtao jasan pravac. Sada barem znamo što ćemo činiti dok drugi još traže pravi put.¹²⁵

Sustavan odgoj stidljivosti – preduvjet ostalog rada

Svaki odgojitelj omladine zna kako je i u najboljim prilikama teško bez smrtnoga grijeha mlada čovjeka provesti kroz godine razvoja. No to je upravo nemoguće ako se prije toga razborito i savjesno ne odgaja osjećaj stidljivosti. Stoga je za omladinu na sletištima i u vježbaonicama osjećaj stidljivosti *životno pitanje*.¹²⁶ Ako ona u svom čuvstvu ne bude imala osjećaj protiv nečistoće, naša je omladina *propala*. Njezina najjača pomoć je upravo stidljivost, elementi osjećaj koji sve nisko, bez duljega mozganja, s gađenjem odbija od sebe. *Stoga je zločinac protiv naše omladine pokušaj umorstva njezine čudorednosti ako se u njoj ubije stidljivost.* Jer i »omladina zdravih osjećaja« mora vojevati boj koji joj se ne smije otežati nedovoljnom nošnjom.¹²⁷

Povijest nam dokazuje da bestidnost i nečudorednost usporedno stupaju. Ako se golotinju uvijek gleda, stidljivost otupi, a to upravo nećemo. Narod koji se sprijatelji s golotinjom izgubljen je jer, gdje propada čistoća, propada i seksualna snaga naroda. Stidljivost, štit čistoće, zid je narodne budućnosti.

¹²⁵ *Isto*, 8. I. 1926., str. 6.

¹²⁶ *Isto*, 15. V. 1926., str. 146.

¹²⁷ *Isto*.

Odgajati valja već i djecu u stidljivosti

»Odgaj sramežljivosti nije samo zahtjev kršćanskoga čudorednog zakona, već i naravnoga... *Odgaj ne započinje podukom* već navikom... Djete ne smije golo biti u javnosti i ne smije se golo pokazivati u javnosti jer dijete nije ovdje da se velika djeca raduju njegovo bezglavosti, već da budu odgojena i nije nimalo sporedno što se događa s djetetom. Iz istoga se razloga djeca ne smiju gola međusobno igrati, već trebaju biti, kao što to moraju i kasnije, pristojno odjevena.«¹²⁸ No ne radi se samo o potpunoj golotinji, već i o tzv. polugolotinji, o nečednoj – bilo muškoj, bilo ženskoj – nošnji. Stoga odbacujemo i polugolu gimnastiku jer dovodi, kako praksa pokazuje, do potpune golotinje.¹²⁹

Vježbačka nošnja za javne nastupe prema potrebama slabijih

Lozinka mora biti: »Lijepa, razborita, zgodna vježbačka nošnja na vježbalištima i sletištima.« Pitanje odijevanja kod javnih tjelovježbenih nastupa valja odrediti obazirući se na najslabije, tj. na omladinu. Što koristi ako djeca i muževi pretrpe štetu, a omladina osurovi i propadne? Vježbanjem u stidljivosti (npr. vrlo čednom vježbalačkom nošnjom, ne samo kod ženskih već i kod muškaraca) treba omladinu učiniti osjetljivom za najmanje porive spolnosti koji bi ugrožavali prevlast duše nad tijelom.¹³⁰

Lijepo tijelo jest posljedica svladavanja, a ne otkrivanja tijela

Stari su Grci krunili djelo i unatoč tomu su stvorili klasični oblik djela time što su tražili prava djela. Najbolja kontrola tijela nije njegovo gledanje, već što je u stanju izvršiti. Ovo preveliko naglašavanje tjelesnoga oblika suvišno je sa zdravstvenoga gledišta, a pogubno s čudorednoga.¹³¹

I sa znanstvenoga se gledišta golotinja protivi cilju tjelovježbe

Gola gimnastika nije potrebna. Dokaz tomu su zdravi sjeverni narodi, osnutak Rimskoga Carstva, borbe vitezova u teškim oklopima, sadašnji odgojni sustav u Americi i Engleskoj. Treba naučiti svladati i teret odjeće. Narodi golotinje (Grci) su propali. Müller ne traži u kasnijim izdanjima svoje knjige *Moj sustav* ni pet minuta gimnastike bez odjeće.

Sunčane zrake mogu na tijelo štetno djelovati. Otvrdnut ćemo ako se ne odijevamo odveć toplo i ako smo dosta na svježem zraku. Isto je dobro ujutro cijelo tijelo oprati.

¹²⁸Isto, 8. III. 1926., str. 31.

¹²⁹Biskupi dopuštaju jedino pod stanovitim okolnostima polugolotinju, kod kupanja i plivanja (odijeljeno po spolovima, pristojno kupače odjelo!). Opasnosti su tu, ali malim opasnostima, kojima je omladina *dorasla*, treba je izlagati. No omladina se *ne smije* izlagati opasnostima kojima *nije* dorasla.

¹³⁰Isto, 15. IX. 1926., str. 186–291.

¹³¹Isto, 15. VI. 1926., str. 147.

Gimnastika bez odjeće nije ni potrebna da se otkriju tjelesne po-grješke. One se pokažu ako pojedini organ ne funkcioniра. Prigovor da je ugodnije vježbati bez odijela otpada jer najugodnije je vježbati uopće. Svjetlost djeluje na rast: južnjaci prije dovrše svoj rast. Dakle, zlo je odveć izlagati svjetlosti golo tijelo.

Neispravno je mišljenje da je golotinja pri vježbanju zdravija jer odijelo prijeći disanje kože. Vježbaće odijelo od rijetkoga tkiva nimalo ne prijeći to disanje kože. Odijelo služi prije svega zadržavanju ljudske topline i prijeći nagle promjene u temperaturi koje lako dovode do prehlade. Vježbaće i sportsko odijelo moraju također štititi stidljivost i služiti odgoju estetskoga čuvstva. Roditelji su po savjeti dužni, ne samo iz čudorednih, već i iz zdravstvenih razloga, zabraniti djeci gimnastiku bez odjeće. Iako državna uprava neće zabraniti njegovanje bezbožne golotinje, narod si sam može početi krojiti pravdu da tako sprijeći svoju propast. »Stoga se moraju katoličke sportske organizacije već iz protesta protiv ovoga pokreta (koji ide za otkrivanjem golotinje) odreći i nekih stvari koje bi se po sebi mogle dozvoliti.«¹³²

Socijalna svijest nam nalaže da predusretimo opasnosti

U doba koje se tako jako skliže po strmoj kosini ne treba otkloniti samo one stvari koje znače neposrednu opasnost, već i sve ono što nas je u stanju prije ili kasnije povući u ovaj tijek vremena. I ako pojedinac može biti uvjeren da osobno bez velike opasnosti može ići velik dio puta, treba si danas staviti granice radi velike socijalne ideje što mora pomoći silno veliku broju onih koji su u opasnosti.¹³³

Sportski materijalizam skršit će se katoličkim tjelovježbenim organizacijama

Svi njemački biskupi preporučuju katolički sportski pokret. Tako npr. piše poznati biskup Keppler: »Radosti što ih vi volite i sve koje nalazite u njima (katoličkim sportskim društvima) s vama dijelimo. U njima se prije svega njeguju nadnaravne podloge koje mogu jedino dati nadnaravan temelj. Kao biskup ne mogu stoga imati drugu želju nego da sva ova udruženja, koja su osnovana radi koristi i obrane omladine, procvatu i uspjevaju... Da, mi hoćemo svom ozbiljnošću od vremena do vremena pročitati smjernice Fuldske biskupske konferencije i pitat ćemo se je li kod nas sve onako kako to hoće biskupi, ti pozvani zastupnici Crkve.«¹³⁴

¹³²Isto, 8. I. 1926., str. 7.

¹³³Vidi: P. Joseph Schröteler, SJ, *Rhythmis und Erziehung*; u časopisu *Schule und Erziehung*, 1925.

¹³⁴Biskup Keppler, *Deutsche Jugendkraft*, br. 7, 1926., str. 21.

Koje su dužnosti katolika u borbi protiv poganskoga shvaćanja tjelesnoga odgoja?

Na plakatu, što smo ga spomenuli u početku, njemačka se katolička omladina ovako obraća svom narodu: »Vidimo kako se na sve užasniji način kod tjelesnih vježbi prelazi od odgoja tijela *kultu tijela*. Ideje kulta golotinje u svim slojevima su se na neobično brz način počele širiti i dobivati pobornike. Ove ideje probijaju sve nasipe koji još zaustavljaju prljavštinu i nećudoređe. Ljudsko je tijelo najviše; ono postaje najvišim idealom; duša ne znači ništa. Zar da mirno gledamo kako podzemne sile ruše sve oko sebe? Sveta je dužnost katolika da budu prvi koji će pohitati u borbu, koji će se svrstatи u jurišnim redovima! Ili će bujica propasti nesmetano teći dalje i Njemačka će pogibati u blatu i propasti. Ili će svaki pojedinac skočiti u pukotinu i davat će smjer – mora dobiti utjecaj i na druge – i tako moramo u Njemačkoj postati pravim putokazima što je prava tjelesna kultura i kako ona djeluje. *Deutsche Jugendkraft* (Njemačka omladinska snaga) – vidi u ovome svoju najotmjeniju zadaću. *Ova ide za odgajanjem tijela u našem smislu u duhu općenitoga katoličkog odgoja*. Ali naš je posao uzaludan i bez potrebe otežan ako katolički narod to ne shvati, ako nas kao cjelinu ne potpomogne u našim nastojanjima i ne dade našim djelima snažnu prodornu snagu. To je stvar savjesti za svakoga pojedinca... Nisu uzalud naši biskupi uvidjeli svoju dužnost da u smjernicama zauzmu najodlučnije stajalište protiv takva kulta tijela; radi se o pitanju koje, kako nas uči iskustvo, duboko zadire u kršćansko poimanje i u čudoredni život. Radi se o tome da se suprotstavimo bujici koja u našem narodu prijeti odnijeti zadnje nasipe čudorednosti i dobrih običaja. U takvu trenutku treba u pozadinu postaviti sitničave razloge, možda pitanja da ovo ili ono nije možda upravo tako loše kako se govori; možda u svim prilikama sve to nije ni tako opasno. U tome slučaju sve mora stupiti u pozadinu: sitničave taštine, strah pred izrugivanjima, umišljeni staleški obziri itd., sve se treba podrediti velikom *općem interesu jer se radi o tome da naš narod spasimo od čudoredne propasti*. A ova propast prijeti i silnom se brzinom primiče. Tko poznaje znakove vremena i povijesne činjenice, vidi da se propast primiče. *Svi periodi jednostrane tjelesne kulture u povijesti nose na sebi žig duboke čudoredne razvratnosti*. To su biskupske riječi: stara Grčka i stari Rim to najbolje tumače. *Stoga radimo za zdravu kulturu tijela*, a borimo se protiv svakoga kulta tijela! Poduprimo teški, ali zahvalni posao *Deutsche Jugendkrafa*! Napunimo njezine redove. To je naša dužnost koju imamo prema našoj vjeri, našoj domovini, našoj budućnosti. U ovoj ćemo dužnosti pobijediti, na vršenju naše dužnosti sve će se određeno ‘razmrskati’.¹³⁵«¹³⁵

¹³⁵ Deutsche Jugendkraft, 15. IV. 1926. - Napomena urednika: Ovdje završava članak Ivana Merza Borba njemačke omladine protiv sportskoga materijalizma objavljen u isusovačkom časopisu Život 1927. g.

10. Poniznost

O poniznosti i njenoj naravi

Poniznost bi se dala dovesti u vezu s pravednošću jer nas potiče da sa sobom postupamo kako to zaslužujemo. Međutim se krepot poniznosti obično sjedinjuje s krepošću *umjerenosti* jer ona svodi na pravu mjeru osjećaj što ga imamo o svojoj vlastitoj vrijednosti.

Krepot poniznosti nisu poznivali pogani: smatrali su poniznost nečim niskim, odvratnim, ropskim, neotmjenim. Kod Židova je bilo drukčije; njih je vjera upućivala da je poniznost velika krepot koja se Bogu sviđa. Poniznost je vrhunaravna krepot koja nas upoznaje s nama samima, potiče nas da sebe cijenimo prema našoj pravoj vrijednosti i da tražimo te budemo neopaženi. Poniznost ima *dvostruku podlogu: istinu i pravednost*. Istina čini da se sami spoznajemo upravo onakvi kakvi smo; pravednost nas potiče da postupamo sa sobom u suglasju s tom spoznajom.

Da se uzmognemo sami spoznati, veli sv. Toma, treba vidjeti što u nama pripada Bogu, a što pripada nama samima; sve što je dobro u nama, dolazi od Boga i pripada njemu, a sve što je loše i pogrešno, dolazi od nas samih.¹³⁶ A pravednost zahtijeva da se Bogu, i to samo Bogu, dade svaka čast i svaka slava: »A kralju vijekova, besmrtnomu, nevidljivomu jedinome Bogu čast i slava u vijeke vjekova« (1 Tim 1,17). »Blagoslov i slava, i mudrost, i zahvalnica, i čast, i moć i snaga Bogu našemu u vijeke vjekova« (Otk 7,12).

Bez dvojbe ima u nama nešto dobrog, naše naravno biće i poglavito naše vrhunaravne povlastice; poniznost nas nimalo ne priječi da i to vidi-mo, da se tomu divimo. Ali isto tako, kada se divimo jednoj slici, ne hvalimo platno na koje je naslikana već umjetnika koji ju je izradio; također, kada se divimo darovima i milostima što ih je Bog stavio u nas, to naše divljenje moramo upraviti prema njemu, a ne prema sebi.

Svijest o grešnosti čuva nas u poniznosti

Budući da smo grešnici, to imamo i drugi razlog da budemo ponizni. Mi smo u neku ruku grešnici po sebi jer smo rođeni u grijehu i u sebi imamo pohotu koja nas goni prema grijehu. Čim stupimo u život, već imamo na sebi istočni grijeh od kojega nas jedino Božje milosrđe može očistiti. b) A koliko li smo aktualnih grijeha učinili otkako smo došli k razumu! Ako smo učinili samo jedan jedini smrtni grijeh, zaslužujemo vječno poniženje, štoviše, ako smo počinili tek lake grijeha, treba se sjetiti da je najmanji između njih uvreda Boga, svojevoljna neposlušnost njegovu zakonu, čin pobune kojim smo našu volju uzdigli nad njegovu. c) Mi u sebi nosimo i nakon

¹³⁶ Sv. Toma, *Summa theologiae*, IIa IIae, q. 161, a. 3.

našega preporoda duboke sklonosti grijehu, svim mogućim grijesima, tako da prema riječima sv. Augustina, ako nismo počinili sve grijeha svijeta, to dugujemo milosti Božjoj.¹³⁷ U tome je dakle dvostruka podloga poniznosti: budući da smo mi sami tek ništavilo, moramo željeti biti zaboravljeni i zapostavljeni, a budući da smo grešnici, zaslužujemo svaki prezir i sva poniženja.

Stupnjevi poniznosti

Dvije škole duhovnoga života, benediktinska i ignacijanska, na karakterističan način govore o stupnjevima duhovnoga života. Sv. Benedikt govori o 12 stupnjeva poniznosti. Mi ćemo istaknuti tek one stupnjeve koji dolaze u obzir kod tjelesnoga odgoja. Među ovim se stupnjevima sedam odnosi na unutarnje čine, a pet na vanjske. *Treći* stupanj govori o poslušnosti prema poglavarima iz ljubavi prema Bogu. Mnogo je teže pokoravati se poglavarima negoli samome Bogu; za to treba mnogo više samoodricanja jer se ova poslušnost odnosi na mnogo veći broj stvari. – A eto, dobar nas tjelesni odgoj, poglavito u vježbaonici, podučava kako se valja pokoravati našim vođama i kako u njima valja gledati zastupnike Božje kojima je povjerena briga za naš tjelesni odgoj. *Šesti* stupanj iziskuje da rado preuzmemo svemoguće oskudice, da vršimo najniže poslove i da sebe smatramo nedoraslim da i takvu službu vršimo. Naravno, to je već veoma visok stupanj savršenstva, ali vježbaonica daje priliku da se i u njemu vježbamo jer često traži da se vrše teški poslovi koji se katkada čine ispod našega staleškog ili čak ljudskoga dostojanstva. Ali netko mora biti tko će vršiti i ove poslove. *Osmi* stupanj već se odnosi na vanjske čine: izbjegavanje osebujnosti. To znači da ne valja činiti ništa izvanrednoga, već se valja zadovoljiti što se čini obično oko nas prema zvanju i staležu; htjeti činiti nešto osebujno znak je oholosti i taštine. – U vježbaonici poglavito običnim vježbama ima svatko priliku vježbati se u tome stupnju poniznosti jer ove vježbe ne daju nikome priliku da se istakne, već je, naprotiv, dobra izvedba tih vježbi o tome ovisna da svi rade istovjetno i skladno. *Deveti* stupanj iziskuje da čovjek znade šutjeti kada nije pitan ili kada nije važan razlog da govorи. U spremnosti da se uvijek kaže svoja nalazi se mnogo taštine. – Isto se u toj kreposti svatko lako može vježbati kod tjelovježbe. *Deseti* stupanj je suzdržljivost u smijehu. Sveti Benedikt ne osuđuje smijeh ukoliko je izraz duhovne radosti, već jedino neotesan smijeh, grub ili podrugljiv smijeh koji pokazuje malo strahopočitanja pred prisutnošću Božjom i malo poniznosti. – Kod tjelovježbe čovjek ima priliku upoznati nedostatke, tjelesne i duševne, svojih drugova, a dobar tjelesni odgoj upozorava da je smijeh tek onda znak savršenstva kada je odraz duhovne radosti, a da je smijeh podrugivanja ili onaj glasni neotesani smijeh dosta

¹³⁷ Sv. Augustin, *Confessiones*, lib. II, c. 7. – P. L., XXXII, str. 681.

velik manjak u odgoju. *Dvanaesti* stupanj traži čednost u držanju. Znači da naš hod, naše sjedenje, naše stajanje, naš pogled mora odisati čednošću. To mnogo lakše čini onaj koji vlada svojim tijelom negoli čovjek kojem tjelesnost vlada voljom. Naravno, to ne smije biti samo vanjski oblik: u tom držanju valja imati misli upravljenе na Boga s osjećajem poniznosti da nismo dostojni oči podići k nebu.¹³⁸

Vrijednost poniznosti

Valja razlikovati poniznost u *sebi* i poniznost kao *osnovicu* ostalih krepести. Ako je promotrimo u *sebi*, poniznost je, kako veli sv. Toma,¹³⁹ niža od bogoslovske krepести kojima je neposredni cilj Bog, niža je i od nekih moralnih krepести kao npr. od razboritosti, pobožnosti, od legalne pravednosti koja se odnosi na opće dobro; no poniznost nadvisuje ostale moralne krepести (osim možda poslušnosti) radi svoga sveopćeg značenja i jer nas ona podređuje u svim stvarima božanskom redu.

Ali ako promotrimo poniznost ukoliko je ona *ključ* koji otvara riznice milosti i ukoliko je ona *temelj* krepestima, to je ona, prema uvjerenju svecata, jedna od najvrednijih krepести. Ona je ključ koji otvara riznice milosti jer »poniznima daje milost« (1 Pt 5,5). Osim toga, poniznost čisti naše srce od samoljublja i od taštine i tako ostavlja mjesto milosti, koju Bog ispunja. Sv. Bernard veli da je velika srodnost između milosti i poniznosti: uvijek poniznost običava biti družica božanskoj milosti.¹⁴⁰

Poniznost je temelj drugim krepestima

Poniznost je također *temelj drugim krepestima*; ako im ona nije majka, to im je barem hraniteljica. Bez nje nema temeljite krepести i s njom sve ostale krepести postaju dublje i savršenije. – Kao što je oholost velika zapreka *vjeri*, jasno je da poniznost čini našu vjeru mnogo spremnijom, lakšom, čvršćom i pronicavijom. – Isto je s *ufanjem*: oholica se pouzdaje sam u svoje sile i ne misli da moli pomoći Božju. Ponizan čovjek, naprotiv, stavlja sve svoje ufanje u Boga jer se sam u sebe ne pouzdaje. – Neprijateljica *ljubavi* je samoljublje; ljubav prema Bogu raste ukoliko se otresamo samih sebe, ukoliko postajemo ponizniji. S punim pravom veli sv. Augustin da nema ništa uzvišenijega od ljubavi, ali da je jedino ponizni vrše.¹⁴¹ Isto, tko hoće vršiti ljubav prema bližnjem, najbolje mu je sredstvo da

¹³⁸ Adolphe Tanquerey, *Précis de théologie ascétique et mystique*, 5. izd., Paris, Desclée, 1924., br. 712.

¹³⁹ Sv. Toma, *Summa theologica*, IIa IIae, q. 161, a. 4.

¹⁴⁰ »Semper solet esse gratiae divinae familiaris virtus humilitas.« Sv. Bernard, *Homilia Super Missus est*, IV, 9.

¹⁴¹ »Nihil excelsius via caritatis, et non in illâ ambulant nisi humiles.« Sv. Augustin, *Enarrationes in Ps. CXLI*, c. 7.

bude ponizan jer tako baca mrenu na pogreške bližnjega i čini da žalimo njegovu bijedu, a ne da se nad njom zgražamo.

Pobožnost se bolje vrši jer se bolje uviđa da sve mora iščeznuti da se žrtvuje za Boga. *Razboritost* zahtijeva poniznost jer ponizni ljudi prije svakoga čina razmisle i pitaju za savjet. *Pravednost* se ne može vršiti bez poniznosti jer oholica pretjeruje u svojim pravima na štetu bližnjega. *Jakost* ne dolazi kršćaninu iz vlastitih sila već od Boga. Ona se nalazi jedino u ljudima koji su svjesni svoje slabosti, traže oslona u Onome koji ih jedini može ojačati. *Umjerenost i čistoća* iziskuju poniznost (izbjegavanje grešnih i pogibeljnih prigoda i dr.). Također, nije moguće biti *blag i strpljiv* ako čovjek nije spreman podnijeti poniženja.

Tako možemo ustvrditi da bez poniznosti nema ni prave ni trajne krepsti i da s njome sve krepsti rastu i hvataju u duši duboko korijene. Možemo zaključiti sa sv. Augustinom: »Želiš li postati velik? Počni s najnižim. Želiš li podići veliku zgradu koja siže visoko? Ponajprije pomišljaj na podlogu poniznosti. Čim zgrada treba biti viša, tim dublji joj moraju biti temelji.«¹⁴²

Vježba u poniznosti

Kod tjelesnoga odgoja možemo se vježbatи u poniznosti u našem saobraćaju s našim drugovima. Trebamo gledati što je Bog s naravnoga i vrhunaravnoga gledišta u nj dobra stavio; trebamo se diviti njegovim odlikama, ne zaviđajući mu; trebamo baciti koprenu preko njegovih nedostataka da ih ispričamo ukoliko je to moguće.

Poradi toga načela čovjek se treba radovati krepstima svoga druga i njegovim uspjesima jer je sve to na slavu Božju. Kada vidimo druga da upadne u kakvu pogrešku, nećemo se zgražati, već ćemo se moliti da se popravi.

I prema nama samima trebamo se vježbatи u poniznosti. Kada vidimo dobro, koje je u nama i za nj zahvaljujemo Bogu, trebamo poglavito promotriti sve ono zlo što je u nama, naše ništavilo, našu nesposobnost, naš grijeh, tako da smo uvijek prožeti osjećajem poniznosti i skrušenja.

Nutarnji čini i oblici poniznosti

Trebamo vršiti *poniznost duha*. To se odnosi npr. na *intelektualnu poučljivost*. On se sastoji u tome da se u pitanjima koja se odnose na tjelesni odgoj i na sve drugo ne pokoravamo samo službenim odredbama Crkve, da prihvativmo spremno i smjernice Svete Stolice; štoviše ni onda kada nisu nepogrešive, uvjeravajući se da se nalazi više mudrosti u tim odlukama negoli u našem sudu.

¹⁴² »Magnus esse vis? A minimo incipe. Cogitas magnam fabricam construere celsitudinis? De fundamento prius cogita humilitatis.« Sv. Augustin, Sermo 1. de Verbis Domini.

Ova poučljivost čini da *ne budemo tvrdoglavi* u svojim idejama kada se radi o prijepornim pitanjima. Bez dvojbe, svatko ima pravo u pitanjima o kojima je slobodna debata prigrlići sustav koji mu se čini najobrazloženiji, ali je također dužan da istu slobodu ostavi drugima. Tvrdoglavost u svojim idejama dobar tjelesni odgoj može sretno nadvladati. – Poniznost srca traži *da čovjek ne traži slavu ni čast*, već da se zadovolji u položaju u kojem jest i da mu je draži skriveni život negoli kakva sjajna istaknuta služba. Za to tjelovježbena vježbaonica često daje dosta prilike. – Vanjska poniznost treba biti tek izražaj nutarnjih osjećaja; može se također reći da vanjski čini poniznosti djeluju na naše unutarnje raspoloženje, da ga učvršćuju i produbljuju. Treba, dakle, dok se tijelom ponizno vladamo, da i dušom činimo djela poniznosti.

Vanjski čini i oblici poniznosti

Čedno odijelo može biti znak poniznosti. *Držanje, hod*, čedne i ponizne kretnje pomažu vršiti krepot. Također, *vršenje niskih tjelesnih poslova* utvrđuje u poniznosti. Učtivo ponašanje prema svojim drugovima pripada istom redu. »Postoji *vanjsko stanje poniznosti* u kojem ponizna duša drži tijelo. Očituje se u suzdržljivosti, povučenosti, mirnoći koja daje izgledu i svim kretnjama onu neizrecivu ljepotu, onaj sklad, onaj čar, što ga izražava riječ *čednost*. Čedan je pogled, čedan je glas, čedan je smijeh, čedne su sve kretnje. Ništa nije udaljenije od gizdavosti negoli je čednost. Sv. Pavao govoraše: ‘Čednost vaša neka je znana svim ljudima. Gospodin je blizu’ (Fil 4,5). Tu je tajna ovoga uznesenja i ovoga svetog držanja.«¹⁴³ Veoma je važna zadaća tjelesnoga odgoja da upućuje u ponašanje i nastupanje koje odgovara ovim zahtjevima poniznosti i čednosti kako ih postavlja kršćanska askeza.

Pod izlikom poniznosti *ne treba činiti neobične stvari*. Sv. Franjo Saleški veli: »Ako su se neki veliki službenici Božji ponašali kao da su ludaci, da se tako pred svijetom učine više prezira vrijednjima, treba im se diviti, ali ne ih i naslijedovati, jer oni su imali povoda da postanu tako pretjerani, ali nitko ne smije njihov način na sebe primjenjivati.«¹⁴⁴ Već smo istaknuli da osobito proste vježbe priječe takvo isticanje i odgajaju u poniznosti koja traži da svi rade tako da na sebe ne svraćaju pozornost i ne nadmećući se jedan iznad drugoga.

Prema tome, poniznost je krepot koja je veoma praktična i koja veoma posvećuje; ona obuhvaća cijelog čovjeka; pomaže nam vršiti druge kreposti, i to poglavito blagost. Dobar tjelesni odgoj dobro je sredstvo da se omladina vježba u toj kreposti.

¹⁴³ Mgr. Gray, *Vie et vertus*, t. I, str. 357–358.

¹⁴⁴ Sv. Franjo Saleški, *Vie dévote*, I. c., ch. V.

Dobar tjelesni odgoj pomaže stjecanju poniznosti

Dobar tjelesni odgoj pomaže duši da stekne krepot poniznosti budući da nam daje prigodu da se vježbamo u poslušnosti prema našim vođama, da vršimo neugodne tjelesne poslove, da se klonimo osebujnosti, vježbamo u šutnji, krotimo smijeh i da čedno držimo tijelo. Također, zajednička tjelovježba stvara poseban ambijent srdačnosti i bratstva tako da se divimo kod svojih drugova svemu onom naravnom i vrhunaruavnom dobru što im je Bog podijelio, ispričavamo njihove greške, radujemo se njihovim uspjesima, a kada su pogriješili, molimo za njihovo obraćenje. Osim te vježbe u poniznosti prema sebi samima, i to s obzirom na naš duh, treba slijediti i u pitanjima tjelesnoga odgoja direktive Svetе Stolice i zakonitih poglavara. Kloneći se tvrdoglavosti i nastojeći oko poniznosti kod vršenja tjelesnih vježbi treba se zadovoljiti najobičnjom službom i mjestom pri vježbanju. Treba nadalje imati u vidu da se poniznost očituje i u našoj vanjštini, a to je: čedna nošnja i držanje, obavljanje jednostavnih poslova, uslužnost prema drugima te kloneći se da se čine bilo kakve ekstravagantne stvari. S tim u vezi dobar tjelesni odgoj sustavno treba ići za tim da izvodi vježbe u vanjskom čednom lijepom ponašanju koje također djeluje na produbljenje poniznosti. Budući da je poniznost u neku ruku temelj svim ostalim krepostima, to tjelesni odgoj po poniznosti produbljuje u nama sve ostale kreposti.

Krepot blagosti-krotkosti

Definicija i opis. Krepot blagosti (krotkosti) ima tri sastavna dijela: a) stanovita vlast nad samim sobom koja predusreće i kroti porive srdžbe pa je s toga gledišta možemo povezati s umjerenošću; b) podnosi pogreške bližnjega, a to iziskuje strpljivost i time krepot jakosti; c) opraštanje uvreda i dobrohotnost prema svima, pa i prema neprijateljima, te s toga gledišta uključuje i ljubav. – Prema tome je blagost skup kreposti, a ne jedinstvena krepot.

Krotkost možemo ovako *definirati*: ona je moralna vrhunaruavna krepot koja predusreće i kroti srdžbu, podnosi bližnjega usprkos njegovim pogreškama i postupa s njim s dobrohotnošću.

Prema tomu, krotkost nije slabost značaja koja se prema vani pokazuje sladahnem, a u duši gaji duboku zlovolju. Krotkost je unutarnja krepot koja stoluje istodobno u volji i u sjetilnosti i prouzrokuje u duši velik mir, a prema vani se pokazuje umiljatim riječima, kretnjama i ponašanjem. Krotkost se očituje prema bližnjemu, ali i prema samom sebi te prema živim i neživim bićima.

Vježbaonica i uopće tjelovježba daje nam priliku da se vježbamo u ovoj kreposti, i to poglavito u našem saobraćaju s našim bližnjima; dobar tjelesni odgoj nas podučava kako valja krotiti sve porive srdžbe, kako sno-

siti pogreške naših bližnjih i upućuje nas da s našim bližnjima ostanemo u dobrom odnosima ili da se u duši ne uznemirujemo ako bi se drugi na nas srdili. Zajednička nas tjelovježba potiče da se klonimo pravdanja, nesređenih povika, riječi i čina koji bi mogli koga uvrijediti i da izbjegavamo bile kakvu neotesanost. Ona nas potiče da nikada zlo ne uzvratimo zlim; da ništa ne slomimo ili uništimo na goropadan način; da ne govorimo kada smo srditi. Naprotiv nas dobra tjelovježba upućuje da blago postupamo sa svima s kojima dodemo u doticaj; da svima pokažemo i umiljato lice, štoviše i onda kada nam prouzrokuju umor ili dosadu; da blagim riječima zasladimo ukore što ih katkada moramo učiniti; da činimo usluge sa svetim žarom, čineći katkada i više negoli se od nas traži, a poglavito da sve to činimo na umiljat način.

Dakle, dobar tjelesni odgoj nam pomaže u stjecanju kreposti krotkoštsti koja je u neku ruku skup umjerenosti, strpljivosti, jakosti i ljubavi. Na krotkost nas potiče dobar tjelesni odgoj tako što predusreće i kroti porive srdžbe; poput strpljivosti i jakosti potiče nas na podnašanje pogrešaka naših bližnjih; potiče nas na oprštanje uvreda i na dobrohotnost prema drugima.

11. Stjecanje teoloških i stožernih kreposti

Dobar tjelesni odgoj pomaže nam da stječemo vrhunaravnu i bogoslovsku *krepost vjere* poglavito time da nas upozorava kako u svim djelima treba vidjeti Stvoriteljevu ruku i kako u svim osobama trebamo gledati slike Božje, djecu istoga nebeskog Oca i braću u Isusu Kristu.

Vjera je vrhunaravna bogoslovska krepost koja potiče naš um pod utjecajem volje i milosti da čvrsto užvjeruje objavljenim istinama radi Božjega autoriteta. Kod tjelesnoga odgoja ovu krepost trebamo vježbati na taj način da sve promatramo i prosuđujemo u vidu vjere: stvari, osobe, događaje. Kada na primjer kod tjelovježbe gledamo našu braću, vidimo da su oni djela Božja koja progovaraju: »On nas stvori, i mi smo njegovi« (Ps 100,3). U svim se stvarima trebamo Bogu diviti; osobe s kojima se nalazimo zajedno čine nam se kao slika Božja, kao djeca istoga Oca nebeskog, kao braća u Isusu Kristu. U svemu se kod tjelovježbe valja ponašati u duhu vjere: sudovi trebaju biti u duhu Evandelja, riječi pune kršćanskoga duha bez natruhe ljudskoga obzira.

Dobar tjelesni odgoj nam pomaže da stječemo kardinalne, stožerne kreposti; po njima on disciplinira i čini gipkim i usavršava sve naše sposobnosti podvrgavajući ih sve vlasti uma i volje. Tako se postupno u našoj duši uspostavlja prvobitni sklad, podložnost tijela duši, nižih sposobnosti volji.

Na taj se način ne uklanjuju samo zapreke koje nam priječe sjedinjenje s Bogom, već se time započinje sjedinjenje s Bogom. *Razboritost* je

već sudjelovanje u mudrosti Božjoj, naša *pravednost* jest već sudjelovanje u njegovoj pravednosti, naša *jakost* dolazi od Boga i sjedinjuje nas s njime; naša nas *umjerenost* čini dionicima lijepe sukladnosti i sklada koji postoji u njemu. Kada se pokoravamo našim vodama, to se njemu pokoravamo; *čistoća* je tek sredstvo da se približimo njegovoj savršenoj čistoći; *poniznost* ispražnjava našu dušu da se ona uzmogne napuniti Bogom, a naša *blagost* tek je sudjelovanje u samoj Božjoj blagosti.

Kršćanska krepost ljubavi

Ljubav, općenito uzevši, jest poriv, težnja naše duše prema dobrom. Ako je dobro prema kojem smjeramo osjetno, ako mašta u njemu nalazi zadovoljstvo, tada će i sama naša ljubav biti sjetilna; ako je dobro pošteno i ako ga naš um spozna kao vrijedno naše hvale, naša će ljubav biti racionalna; ako je dobro svrhunaravno i ako ga spoznaje vjera, naša će ljubav biti kršćanska.

Kršćanska je ljubav (*amor*) dignuta u vrhunaravni red po svom *počelu*, svom *motivu* i svom *objektu*.

a) Ljubav je dignuta u vrhunaravni red po svom *počelu* radi ulivene kreposti ljubavi (*caritas*) koja kraljuje u volji: ovu krepost potiče aktualna milost i preobražava poštenu ljubav i diže je na viši stupanj.

b) Nadalje nam vjera pruža *vrhunaravni motiv* da posvetimo naše težnje: ona ih ponajprije upravlja prema Bogu u kojem nam pokazuje najviše, neizmjerno dobro koje jedino odgovara našim opravdanim zahtjevima; zatim ih upravlja prema stvorenjima u kojima nam pokazuje kao neki odsjev božanskih savršenstava tako da time što njih ljubimo ljubimo samoga Boga.

c) *Predmet*, odnosno cilj naše ljubavi, postaje tako vrhunaravan. Bog kojega ljubimo nije apstraktni Bog razuma, već živi Bog vjere! Otac koji rađa Sina od vječnosti i nas prima za svoju djecu. Sin koji je jednak Ocu i koji je utjelovivši se postao našim bratom. Duh Sveti koji je međusobna ljubav Oca i Sina i koji dolazi da izlije u naše duše božansku ljubav. Sama stvorenja nam se ne ukazuju u svom naravnom bivstvovanju već kako nam ih ukazuje objava; tako su ljudi u našim očima djeca Boga koji je naš zajednički Otac, braća u Isusu Kristu, živi hramovi Duha Svetoga. Sve je dakle vrhunaravno u kršćanskoj ljubavi.

Prema sv. Tomi¹⁴⁵ karitas-kršćanska ljubav nadodaje ljubavi ideju stanovita savršenstva koje proizlazi iz velika poštivanja prema ljubljenom predmetu. Tako je svaka karitas ljubav, ali svaka ljubav nije karitas.

¹⁴⁵Sv. Toma, *Summa theologica*, Ia IIae, q. 31, a. 3.

Stoga kršćansku ljubav možemo *definirati* ovako: *to je vrhunaravna bogoslovска krepst koja čini da ljubimo Boga načinom kojim on sam sebe ljubi iznad svih stvari, radi njega samoga, a bližnjega iz ljubavi prema Bogu.*

Prema tome, ova krepst ima *dvostruki cilj*: Boga i bližnjega. Ali ova dva cilja tek su jedan jer mi stvorenja ljubimo utoliko ukoliko su ona izražaj, odsjev Božjih savršenstava; Boga samoga ljubimo u njima. Sv. Toma dodaje da mi ljubimo bližnjega „jer je Bog u njemu ili barem da On u njemu bude“. Evo zašto postoji jedna jedina i ista krepst kršćanske ljubavi – karitas.¹⁴⁶

Prema nauku sv. Tome¹⁴⁷ savršenstvo kršćanske ljubavi zapovjedeno nam je kao cilj; treba dakle *htjeti* postići taj cilj. Ali, dodaje Cajetan, »tko posjeduje ma i u najmanjoj mjeri kršćansku ljubav i tako stupa prema nebu, nalazi se na putu savršene kršćanske ljubavi i time izbjegava kršenje zapovijedi o kojoj ovisi spas«.

Od ljubavi k Bogu prema ljubavi k bližnjemu

Budući da ljubiti znači sama sebe dati, naša će ljubav biti to savršenija što se potpunije predamo Bogu. Budući da se čovjek na zemlji ne može dati, a da se ne žrtvuje, naša će ljubav biti to savršenija što velikodušnije budemo gajili duh žrtve, i to iz ljubavi prema Bogu. Za ova djela žrtve prema bližnjemu tjelovježba nam daje mnogu dobru zgodu, česti saobraćaj s našim drugovima kojima možemo iskazati mnogu uslugu.

Ova bratska kršćanska ljubav jest bogoslovска krepst ako samoga Boga ljubimo u našemu bližnjem ili, drugim riječima, ako ljubimo bližnjega radi Boga. Kada bismo ljubili bližnjega samo zbog njega samoga ili zbog usluga što nam ih čini, to ne bi bila kršćanska ljubav (karitas).

Tjelovježba je prigoda za iskazivanje ljubavi prema Bogu i bližnjemu

Zajednička nas tjelovježba mora poticati da Boga vidimo u našemu bližnjem. On se u njima očituje u njihovim naravnim darovima koji su sudjelovanje u Božjem bitku i u njegovim atributima; vidimo Boga u vrhunaravnim darovima bližnjega koji su sudjelovanje u Božjoj naravi i u Božjem životu. Budući da je kršćanska ljubav vrhunaravna krepst, to kod tjelesnoga odgoja trebamo vrhunaravne kreposti smatrati motivom naše kršćanske ljubavi. A kada promatramo naravna svojstva naših bližnjih, to ih moramo također promatrati okom vjere ukoliko su po milosti prožete vrhunaravnošću.

Kod tjelovježbe imamo priliku promatrati ljudе u njihovu odnosu prema Bogu; tada u svima vidimo djecu Božju, udove Isusa Krista, suba-

¹⁴⁶ „Sic enim proximus caritate diligitur, quia in eo Deus est ut in eo Deus sit.“ Sv. Toma, *Questiones disputatae*, De Caritate, a. 4.

¹⁴⁷ Sv. Toma, *Summa theologica*, IIa IIae, q. 184. a. 3.

štinike istoga nebeskog kraljevstva. Pa i onda ako možda naša braća nisu u stanju milosti posvećujuće, ipak ih moramo ljubiti jer su pozvani da posjeduju ove svrhunaravne darove. Time što činimo uslugu našoj braći činimo uslugu samome Isusu prema riječima: »Što god ste učinili jednomu od ove moje najmanje braće, meni ste učinili« (Mt 25,40). U kojem odnosu trebamo biti prema našemu bližnjem i kod tjelovježbe, veoma lijepo veli sv. Ivan Eudes: »Promotrite vašega bližnjeg u Bogu i Boga u njemu; to jest promotrite ga kao predmet koji je izišao iz srca i iz dobrote Božje, koji sudjeluje u božanskom životu, koji je stvoren da se povrati u Boga, da bude jednoga dana nastanjen u krilu Božjemu, da proslavi Boga na vijeke i u kojemu će Bog uistinu za vijeke biti proslavljen, bilo milosrdjem, bilo pravednošću.«¹⁴⁸

Kod tjelesnoga odgoja vježbamo se u ljubavi prema bližnjemu ako se klonimo ogovaranja i kleveta i svega onoga što se protivi pravdi i ljubavi; ako se klonimo uvredljivih riječi, podrugljivih i sličnih; ako se klonimo neslanih šala i nezgodnih dosjetaka, nadmudrivanja, nesloga itd., podnoseći pogreške bližnjega i oprštajući mu uvrede što nam ih je nanio.

Dobar tjelesni odgoj treba pomagati dušu u stjecanju bogoslovske krepsti ljubavi tako što nam daje priliku da vršimo djela ljubavi prema bližnjemu; daje nam priliku da se klonimo uvredljivih riječi, da snosimo njegove pogreške, da mu oprštamo uvrede. Daje nam priliku da u njegovim naravnim darovima vidimo odsjev Božjega bivstva i Božjih atributa, a u njegovim vrhunarnim darovima dioništvo samoga božanskog života i njegove naravi; nadalje se vježbamo da u našemu bližnjem gledamo djecu Božju, udove Isusa Krista i sudionike istoga nebeskog Kraljevstva; napokon nas potiče na žrtve za bližnjega i naša će kršćanska ljubav biti to savršenija čim se velikodušnije budemo kod tjelesnoga odgoja poradi Boga žrtvovali za našega bližnjeg.

Svladavanje mlakosti

Mlakost je duhovna bolest: ona se sastoji u duhovnom popuštanju koje se očituje u slabljenju volje, u strahu pred naporom, u usporenju kršćanskoga života. To je mlohatost, tronulost koja još ne znači smrt, ali koja do nje vodi nečujno jer postupno slabi naše moralne sile. Slična je sušici (TBC) koja polagano izjeda jedan od važnih organa. Čovjek koji podliježe mlohatosti popušta sjetilnosti i oholosti ponajprije u malim, a onda i u većim stvarima. Čovjeku naporu nisu mili budući da je volja popustila, čovjek počinje kliziti niz kosinu svoje naravi, postane popustljiv, zavoli užitke.

¹⁴⁸ Sv. Ivan Eudes, *Le Royaume de Jésus*, 2. dio, str. 259.

Ima više sredstava da suzbijemo mlakost: to su dobar isповједник, molitva, ispitivanje savjesti, dobro vršenje staleških dužnosti. Uz ovo dobar tjelesni odgoj kao tjelovježba može učiniti dobre usluge jer ona jača volju, uči svladavati težnju prema užicima, iziskuje stanovite napore, traži od duše da napinje energije, da jača volju, da kroti u sebi težnju za užicima.

Tjelesni odgoj – sredstvo kršćanske akseze

Dobar tjelesni odgoj mora biti pomoćno sredstvo kršćanske askeze, i to poglavito na putu čišćenja te na putu rasvjetljenja u stjecanju moralnih krepести (poslušnosti, srčanosti, strpljivosti i čistoće) te u stjecanju bogoslovskih krepости sjever te ljubavi prema bližnjemu i u suzbijanju mlakosti.

Dobar tjelesni odgoj pomaže duši na asketskom putu sjedinjenja, i to pomažući kod gajenja darova Duha Svetoga, i to osobito darova jakosti i znanja, te pripremajući tako dušu da uživa u plodovima i u blaženstvima.

Dobar tjelesni odgoj pomaže duši da njeguje darove Duha Svetoga, i to poglavito dar jakosti jer dobar tjelesni odgoj u nama razvija moralne krepости koje su preduvjet darovima Duha Svetoga i time nas uči žrtvi koju također iziskuju ti darovi.

12. Darovi Duha Svetoga i njihovi plodovi

Darovi Duha Svetoga su vrhunaravne sklonosti koje našim svojstvima daju toliku gipkost tako da one hitro rade pod utjecajem inspiracija milosti. Postoji razlika između krepости i darova: kod krepости čovjek ima glavnu inicijativu dok je kod darova glavna inicijativa kod Boga. Kod darova je čovjek više pasivan dok je kod krepости aktivran. Kako je udio milosti veći kod darova negoli kod krepости, to su čini što ih vršimo pod utjecajem darova obično savršeniji negoli kada ih činimo pod utjecajem samih krepости. Pod utjecajem darova čini se treći stupanj krepости, to jest vrše se junačka djela.

Teolozi se služe raznim usporedbama da uzmognu bolje protumačiti ovaj nauk. Vršiti kreposna djela znači veslati i tako lađu naprijed goniti; služiti se darovima znači ploviti u jedrenjači; tako ljudi brže i s manje truda plove. Dijete koje uz pomoć majke kroči nekoliko koraka naprijed jest kršćanin koji uz pomoć milosti vrši kreposna djela; dijete što ga uzima majka u naručaj da ga uzmogne što brže pokrenuti od jednoga mjesta k drugome jest slika kršćanina koji se služi darovima.

Mi dobivamo darove Duha Svetoga istodobno s milošću posvetnom. Ali da se oni uzmognu normalno i posvema razviti, potrebno je da je čovjek duže vremena vršio moralne krepости; ove krepости čine dušu postupno sve gipkijom i time je čine savršeno pokornom kako to iziskuju darovi.

Ako dakle želimo gajiti darove, potrebno je prije svega gajiti moralne kreposti. To je i nauk sv. Tome.¹⁴⁹ Prije negoli čovjek stekne tu božansku gipkost koju nam daju darovi, čovjek treba prije toga ukrotiti svoje strasti i svoje opačine raznim običajima razboritosti, poniznosti, poslušnosti, blagosti, čistoće. Kako bi uistinu čovjek mogao poslušno zapažati, primati i slijediti nadahnuća milosti kada njime vlada razboritost tijela, oholost, neposlušnost, srditost i razbludnost!? Budući da tjelesni odgoj pomaže svladavati strasti i stjecanje moralnih kreposti, slobodno možemo reći da on time pomaže stjecati darove Duha Svetoga.

I budući da taj božanski Duh od nas traži žrtve, treba se naučiti da smjesta i velikodušno slijedimo njegova i najmanja nadahnuća kada nam on govori jasno i sigurno. A i brzo i velikodušno izvršavanje zapovijedi učimo kod tjelovježbe.

Ako proučimo darove u njihovu odnosu prema krepostima koje oni usavršavaju, imamo sljedeći pregled: – 1. dar savjeta usavršava razboritost; – 2. dar pobožnosti (*pietas*) usavršava onu pobožnost (*religio*) koja spada u red pravednosti; – 3. dar jakosti usavršava krepost jakosti; – 4. dar straha usavršava krepost umjerenosti; – 5. darovi znanja (*scientia*) i inteligencije usavršavaju krepost vjere; – 6. dar straha povezan je s ufanjem; – 7. dar mudrosti s krepošću kršćanske ljubavi.

Dar savjeta i pobožnosti

Dar savjeta usavršava krepost razboritosti čineći da sudimo odmah i sigurno nekom vrstom vrhunaravne intuicije što valja činiti poglavito u teškim stvarima. Dar pobožnosti usavršava krepost pobožnosti tvoreći u našim srcima djetinju ljubav prema Bogu i nježnu pobožnost prema božanskim osobama i stvarima tako da sa svetim žarom vršimo naše vjerske dužnosti. Dobar tjelesni odgoj donekle pomaže usavršavati dar savjeta i dar pobožnosti jer nas uči poslušnosti i jer nas potiče da sva naša djela vršimo kao djela pobožnosti i time se pripravljamo da lakše poslušamo i savjete Duha Svetoga. Dobar nas tjelesni odgoj, osim toga, upućuje kako i najobičnije stvari trebamo pretvoriti u djela pobožnosti jer ih činimo da se svidimo našem Ocu nebeskom.

Dar jakosti

Dar Duha Svetoga imenom jakost jest dar koji usavršava krepost jakosti dajući volji jak poticaj i energiju koja joj dopušta da radosno i neutrašivo čini i podnosi velike stvari unatoč svim poteškoćama. Ovaj se dar

¹⁴⁹ „Virtutes morales et intellectuales praecedunt dona, quia per hoc quod homo bene se habet circa rationem propriam disponitur ad hoc quod se bene habent in ordine ad Deum.“ Sv. Toma, Summa theoligica, Ia IIae, q. 68, a. 8 ad 2.

razlikuje od istoimene krepsti jer ne dolazi od naših nastojanja kojima pomaže milost, već od djelatnosti Duha Svetoga koja odozgo hvata dušu i daje joj posebnu vlast nad nižim silama i nad vanjskim poteškoćama. *Djelovati i trpjeti*, i to usred najnezgodnijih poteškoća i uz najveće, pa i uz junačke žrtve, to su ona dva čina na koja nas potiče dar jakosti.

Djelovati, to jest bez oklijevanja i *bez straha poduzeti najteže stvari*, na primjer ostati potpuno sabran u veoma uzburkanu životu kao što su bili sv. Vinko Paulski ili sv. Terezija; sačuvati neokaljanu čistoću usred najgnusnijih prilika kao sv. Toma Akvinski ili sv. Karlo Boromejski; ostati ponizan usred časti kao sv. Alojzije; prkositi pogiblima, nezgodama, umorima, samoj smrti kao što je to činio sv. Franjo Ksaverski; nogama gaziti ljudski obzir, prezirati časti, kao sv. Ivan Krizostom koji se bojao tek jedne stvari – grijeha. Mučeništvo se obično smatra kao čin koji najbolje očituje dar jakosti, i to s punim pravom jer se Bogu daje najdragocijenije dobro – život; ali proljevati svoju krv kap po kap iz ljubavi prema dušama kao što su to činili sv. Pavao, toliki dobri svećenici i pobožni svjetovnjaci, jest pravo mučeništvo kojem se može svatko podložiti i koje je isto tako zaslužno.

Budući da nas tjelesni odgoj vježba u krepsti jakosti i strpljivosti, to je on dobro sredstvo da u sebi gajimo dar jakosti. Vježbaonica nam tako daje priliku da se radosno pokoravamo pravilima poslovnika; daje nam priliku da šutimo kada imamo priliku da brbljamo; izleti nam daju priliku da bez mrmljanja podnosimo nezgode nevremena, da se pokažemo susretljivi prema onima koji su nam možda po naravi antipatični; daje nam priliku da strpljivo i ponizno podnosimo ukore, da se prilagodimo tuđim sklonostima, željama i temperamentima; jednom riječi, da svladamo naše male strasti i da se sami svladamo. Ako to ne činimo samo jednom mimogred već redovito, ne samo strpljivo već i radosno, to je pravo junaštvo; tada čovjeku neće biti teško biti junakom u velikim zgodama kada se one ukažu. Isto tako, velike javne manifestacije u dekristijaniziranoj javnosti usred puka koji zbog ljudskoga obzira ne žele javno ispovijedati svoju vjeru mogu pridonijeti da se tim svladavanjem ljudskoga obzira u nama gaji dar jakosti. Dobar tjelesni odgoj i javne manifestacije pomažu gajiti dar jakosti jer nas vježbaju u radosnu i odvažnu svladavanju zapreka i u vršenju velikih djela unatoč raznim zaprekama kao što je na primjer ljudski obzir. Dobar tjelesni odgoj pomaže nam da stječemo dar jakosti ako naše trpljenje sjedinimo s trpećim Isusom i time od sebe otklonimo grijeh koji se Bogu ne sviđa.

Dar straha Božjega

Strah kao dar Duha Svetoga nije nikakva bojazan pred Bogom koja nas uznemiruje kada mislimo na svoje grijhe, koja nas ražalošćuje ili pokolebava. Ne radi se tu ni o strahu pred paklom koji čovjeka može pota-

knuti na obraćenje, ali ne može vršiti naše usavršavanje. Tu se radi o strahu punu sinovskoga poštivanja koji u nas ulijeva strah pred svakom uvredom koja se nanaša Bogu. Možemo definirati ovaj strah kao dar koji potiče našu volju na sinovsko počitanje pred Bogom, udaljuje nas od grijeha ukoliko se Bogu grijeh ne svida i djeluje da se uzdamo u moć Božje pomoći. Da uzmognemo stupiti u ovakav sinovski odnos poštovanja prema Bogu, treba stjecati čistoću srca da se sve više sjedinimo s pokorničkim Kristom; što više budemo zajedno s njim mrzili grijeh i što više postanemo dionicima njegova poniženja, tim više ćemo postati većim dionicima oproštenja.

Tjelesni odgoj s mnogim svojim naporima može nas potaknuti da sve te teškoće u zajednici s Kristom pokornički podnosimo i tako stupimo u odnos sinovskoga poštovanja prema Božanskom Veličanstvu i što nadalje u nama proizvodi dar straha.

Dar znanja

Znanje kao jedan od darova Duha Svetoga o kojem se ovdje govori nije filozofska znanost koju stječemo umovanjem niti teološka znanost koju također stječe razum protežući svoju djelatnost na vjerske činjenice, već je to znanost svetaca koja čini da pravo prosuđujemo koji je odnos između stvorenih stvari i Boga. Možemo definirati dar znanja darom koji pod rasvjetljujućim učinkom Duha Svetoga usavršava krepost vjere i upoznaje nas s odnosima stvorenih stvari prema Bogu.

Poznati asketski teolog M. Olier veli: »Bog je biće koje sve ispunja i okuplja. On se pokazuje na vanjštini stvari. On nam govori i na nebesima i na zemlji nešto od onoga što je On sam u sebi... Tako pod svakim stvorenjem koje je kao neko otajstvo savršenstava Božjih mi se trebamo klanjati onome što ono predočuje... Mi bismo to bili lako činili da nam milost Adamova nije bila oduzeta... Ali grijeh nam ju je oteo i ona je povraćena u Isusu Kristu tek čistim dušama kojima vjera pokazuje dostojanstvo Božje svagdje gdje se ono nalazi... Ova se svjetlost vjere nazivlje svojim imenom: znanja svetaca. Bez pomoći sjetila, bez iskustva razuma, ona pokazuje ovinsost o Bogu u kojoj se nalazi svako stvorenje... Ovo se poznavanje stječe bez poteškoće u jednom trenu. Jednim jedinim pogledom se prodre do uzroka svih stvari i u svakoj se nalazi predmet neprestane molitve i kontemplacije.«¹⁵⁰

Prema tome su predmet dara znanja stvorene stvari ukoliko nas vode Bogu. Ako promotrimo njihovo *podrijetlo*, one nam vele da dolaze od Boga koji ih je stvorio i na životu uzdržava: »On nas je stvorio, a ne mi sami

¹⁵⁰M. Olier, *Esprit de Dieu*, t. II. str. 346.

sebe.« Ako promotrimo njihovu *narav*, u njoj vidimo sliku ili odsjev Božji; njihov je cilj da nas vode Bogu, one su kao stepenice koje idu sve do njega.

Tako i tjelesni odgoj mora nam u saobraćaju s ljudima, na izletima i vježbama dati priliku da u tom vidu promatramo sve stvari: proizašle su iz Boga, Bog ih uzdržava, one su slika ili odsjev Božji i imaju zadaću da našu dušu dižu k Bogu.

Sv. Franjo Asiški može svima i kod tjelesnoga odgoja biti uzorom. On je promatrao sva bića u zajedničkoj ovisnosti s jedinim Ocem i svako mu se biće pričinjalo kao brat u velikoj obitelji Oca nebeskoga: sunce, bistra voda, cvijeće i ptice. Kako li lijep uzor daje onima koji npr. izletima žele njegovati kod omladine dar znanja: «Kada je osjetio nepokolebivu čvrstoću i moć stijena, istodobno je osjetio i priznavao kako je Bog jak i koju potporu nam pruža. Izgled cvijeta u jutarnjoj svježini, ili mali otvoreni kljunovi s bezazlenim povjerenjem u ptičjem gnijezdu, sve mu je to otkrivalo čistoću i bezazlenu dobrotu Božju, kao i neizmjernu nježnost Božjega srca iz kojega je sve to izvralo. I ovaj osjećaj napunjavao je Franju nekom vrstom neprestane radosti kada je gledao i pomicao na Boga, kao i neprestanom težnjom da mu zahvaljuje.»¹⁵¹

Tako nam *dar znanja* koji možemo stjecati prigodom dobrog tjelesnog odgoja, i to osobito kroz izlete, pomaže da se stvorenjima dobro služimo te da nam ona služe kao stepenice kojima se uspinjemo do Boga. Po prirođenom instinktu mi bismo htjeli u njima uživati i dolazimo u napast da od njih načinimo naš cilj; ovom daru valja zahvaliti da u njima vidimo tek ono što je Bog u njih postavio i od ovoga se bliјedog odsjeva božanskih ljepota penjemo do neizmjerne ljepote. I kao sv. Augustin opetujemo: »O, uvijek stara i uvijek nova ljepoto, prekasno te upoznah, prekasno te uzljubih.«¹⁵² Ovaj dar njegujemo tako da bez prestanka držimo širom otvorene naše oči vjere kada promatramo stvorenja; umjesto da se zaustavimo na ovim sjenama koje prolaze, u njima trebamo gledati prvotni uzrok koji se udostojao da im podijeli sliku svojih savršenstava i da se čvrsto privežemo uz taj prvi uzrok, a sve ostalo da prezremo. Tako ćemo se postepeno oslobođiti od stvorenih bića i u njima ćemo gledati tek ono što nas može povesti do njihova Stvoritelja.

Dobar tjelesni odgoj, poglavito prigodom izleta, potiče nas, dakle, da u svim stvarima i osobama gledamo Boga koji ih je stvorio i uzdržava na životu; da u svemu vidimo sliku ili odsjev Božji; da su sva stvorenja bića stepenice koje nas dižu do Boga. Tu nam u velikoj mjeri pomaže gajenje

¹⁵¹ Joergensen, S. *Francois d'Assise*, str. 463–466.

¹⁵² »O pulchritudo semper antiqua et semper nova, sero te cognovi, sero te amavi.« Sv. Augustin, *Confessiones*, I. X, c. 27.

franjevačkoga duha koji nas upućuje da sva stvorenja gledamo u zajedničkoj ovisnosti prema jedinom Ocu na nebesima.

Tjelesni odgoj u službi askeze i postizanja kršćanskog savršenstva

Dobar tjelesni odgoj pomaže stjecati skoro sve darove Duha Svetoga (osim inteligencije i mudrosti) i time istodobno stvara u duši preduvjete za kontemplaciju duše koja za čovjeka znači na zemlji najodličniju djelatnost jer najbolje odgovara razumnom biću koje je uzdignuto u vrhunaravni red.

Tjelesni odgoj ima svoje granice. On se stavlja u službu kršćanske askeze kojoj može iskazati veoma dobre usluge, ali je ne može zamijeniti. On pomaže dušu kao sredstvo pokore, kao trapljenje tijela, unutarnjih i vanjskih sjetila, kao trapljenje strasti te uma i volje; on je saveznik u borbi protiv glavnih grijeha i protiv početničkih napasti, pomoćnik na putu čišćenja; zatim on pomaže duši na putu rasvjetljenja u stjecanju moralnih kreposti te teoloških kreposti vjere i ljubavi. Napokon je on također pomoćnik pri prvim koracima puta sjedinjenja: on pomaže stjecati darove Duha Svetoga, ali se zaustavlja pred darom inteligencije i mudrosti. Da se steknu ova dva najviša dara, potrebna su, međutim, isključivo čista duhovna sredstva.

Ipak, uvelike moramo cijeniti dobar tjelesni odgoj koji nas na dugu putu do kršćanskoga savršenstva prati daleko, daleko: tik do Božjega predvorja. Ovo Božje predvorje jest kontemplacija, taj najviši čin i cilj svih ljudskih zemaljskih nastojanja. Kontemplacija je jednostavan odulji pogled pun ljubavi upravljen na Boga i na božanske stvari koji činimo pod utjecajem darova Duha Svetoga i posebne aktualne milosti koja nas obuzme i čini da djelujemo više pasivno negoli aktivno.

Prva četiri dara Duha Svetoga koja, kako vidjesmo, možemo gajiti i dobrim tjelesnim odgojem, iako ne igraju kod kontemplacije tako veliku ulogu kao posljednja tri, ipak imaju na dva načina određeno značenje: oni nas čine raspoloživima za kontemplaciju jer čine našu dužu gibljivjom i poslušnjom djelatnosti Duha Svetoga. Također sudjeluju kod kontemplacije jer pobuđuju u duši pobožne osjećaje koji podržavaju kontemplaciju. Tako nam dar straha daje osjećaje skrušenosti i odricanja od stvorova; dar pobožnosti osjećaje sinovske ljubavi; dar jakosti osjećaje velikodušnosti i ustrajnosti; dar savjeta nam dopušta da primijenimo na se i na druge svjetlost što smo je dobili od Duha Svetoga.

No od darova koje pomažemo njegovati pomoću dobrog tjelesnog odgoja najviše djeluje na kontemplaciju dar znanja. »Bog je«, veli sv. Ivan od Križa, »ostavio na svakom od svojih stvorova traga onoga što on jest, ne samo time što ih je izvukao ni iz čega, već i time što ih je uobličio čarima i obdario bezbrojnim svojstvima. On je također povisio njihovu ljepotu divnim redom i netaknutom ovisnošću koja ih međusobno povezuje... Stvo-

renja su sačuvala trag prolaska Božjega, tj. žig njegove veličine, njegove moći, njegove mudrosti i drugih Božjih oznaka.¹⁵³

Upravo *dar znanja* koji na primjer možemo njegovati izletništvom ima svojstvo da nas diže od stvorenja do Stvoritelja, da nam pokaže ljepotu Božju skrivenu iza vidljivih simbola i upravo taj nam dar pomaže kod kontemplacije.

Blaženstva – plodovi darova Duha Svetoga

Nužna posljedica dobra tjelesnoga odgoja koji promiče stjecanje krepести i darova Duha Svetoga jesu upravo plodovi Duha Svetoga. To su ona kreposna djela (kod tjelesnoga odgoja) koja ispunjavaju našu dušu svetim veseljem i po kojima vršimo još mnogo savršenija kreposna djela ispunjena veseljem negoli su sami plodovi, a to su blaženstva koja su predvorje vječnoga blaženstva.

Kada duša vjerno radi pod dojmom aktualnih milosti koje pokreću kreposti i darove, tada ona čini kreposna *djela* koja su najprije nesavršena i teška, zatim bolja i slađa, te ispunjavaju dušu svetim veseljem. To su *plodovi Duha Svetoga* koje možemo ovako definirati: *kreposna djela koja su došla do stanovite savršenosti i ispunjavaju dušu svetim veseljem*. Sv. Pavao nabraja devet plodova: ljubav, radost, mir, velikodušnost, uslužnost, dobrota, vjernost, blagost, uzdržljivost (Gal 5,22–23). To nije potpun popis. Sv. Toma veli da je taj broj simboličan i označuje sva kreposna djela u kojima duša nalazi *duhovnu utjehu*.¹⁵⁴ Prema tome, sva kreposna djela što ih činimo prigodom tjelesnoga odgoja i koja su popraćena duhovnom milinom možemo nazvati plodom Duha Svetoga. U početku kreposna djela iziskuju često velike napore i često su veoma gorka kao nezrelo voće. Ali kada se čovjek dugo vježba u vršenju kreposti, stječe se lakoća u vršenju čina, činimo ih bez teška napora, štoviše s nekim veseljem kao stečene čine; u tom ih slučaju nazivamo plodovima. – Kada dobrim tjelesnim odgojem njegujemo kreposti i darove, dobijemo kao nužnu posljedicu i plodove, a po njima blaženstva koja su predigra vječne sreće.

Blaženstva su posljednja kruna božanskoga djela u nama. Poput plodova i ona su čini, ali su to čini tako savršeni da nam se čini da više potječu od darova Duha Svetoga negoli od kreposti.¹⁵⁵ To su plodovi tako velika savršenstva i tolike zrelosti da nam daju kao predokus nebeskoga blaženstva; stoga ih nazivamo blaženstvima. – Naš Spasitelj navodi ih osam u Govoru u gori: siromaštvo duhom, krotkost, suze, glad i žeđ za pravednošću,

¹⁵³ Sv. Ivan od Križa, *Cantique spirituel*, str. 5.

¹⁵⁴ »Sunt fructus quaecumque virtuosa opera in quibus homo delectatur.« Sv. Toma, *Summa theologica*, Ia IIae, q.70, a.2.

¹⁵⁵ »Beatudines dicuntur solum perfecta opera, quae etiam ratione suaee perfectionis, magis attribuuntur donis quam virtutibus.« Sv. Toma, *Summa theologica*, Ia IIae, q. 70, a.2.

milosrđe, čistoća srca, mirotvornost, strpljivost usred progona. Možemo reći da je i taj broj simboličan i ne stavlja nikakve granice. Ova blaženstva ne označuju potpunu savršenu sreću; ona su tek sredstva da se dođe do vječnoga blaženstva.

Pomoću dobra tjelesnoga odgoja gajimo kreposti i darove te dobivamo i plodove, a po njima i blaženstva koja nas najbrže dovode do vječnoga blaženstva.

VII. DODATNE BILJEŠKE I TEKSTOVI

Na kraju svoga rukopisa o tijelu i tjelesnom odgoju Ivan Merz je prišložio razne bilješke, citate i tekstove koji imaju sličnu ili istu tematiku kao i samo djelo. Pretpostavlja se da je imao namjeru uklopiti ih u samo djelo. Zbog vrijednosti njihova sadržaja donosimo te zapise ovdje na kraju knjige jer su i pronađeni na kraju samoga izvornog teksta.

Tjelesni odgoj je kršćanska dužnost

Tjelesni odgoj nije nikakvo manje zlo, već je kršćanska dužnost. Kršćanska nam filozofija nalaže taj odgoj, a Objava ga stavlja u vrhunaravni red. Kod omladine je taj odgoj od osobite važnosti. Važan je jer s njime pridonosi svladavanju krize puberteta. Naravni zakon koji potječe od Boga određuje da se omladina mora tjelesno razvijati. U svim vjekovima i svim narodima tjelesni je odgoj za omladinu jedan od bitnih odgojnih faktora. Tko bude bolje udovoljio ovoj od Boga danoj naravnoj težnji omladine za tjelesnim razvijanjem, imat će omladinu. Mi, katolici, moramo biti na oprezu. Ne budemo li udovoljili ovomu naravnom zakonu, prijeti opasnost da će Krist izgubiti omladinu.

Tjelesni odgoj u službi kršćanske savršenosti

Tjelesni odgoj stavlja se u službu kršćanskoga savršenstva koje se u svojoj biti sastoji u vezi duše s Bogom po ljubavi. Budući da je Bog sama svetost, to ne možemo biti s njime združeni ako nemamo čisto srce. Ovo možemo postići na dvostruk način: okajavanjem prošlosti, odricanjem od grijeha i izbjegavanjem grešnih prigoda za budućnost.

Tjelesni odgoj promatran pod vidom pomoći duši na njenu početnom putu k savršenstvu mora se staviti u službu okajavanja prošlosti te odricanja od grijeha i izbjegavanja grešnih prigoda. To se postiže na dvostruk način: molitvom i trapljenjem (odricanjem). Samo trapljenje promatra se s četiri gledišta: kao pokora (okajavanje prošlih grijeha), kao trapljenje u doslovnu značenju (svladavanje sklonosti prema užicima čime se umanjuje broj sadašnjih i budućih grijeha), kao borba protiv glavnih grijeha (svladavanje dubokih sklonosti koje nas dovode do grijeha), borba protiv napasti (kojom se opiremo napadajima naših duhovnih neprijatelja).

Svi su ljudi dužni težiti za kršćanskim savršenstvom; ono je po svojoj biti veza duše s Bogom pomoću ljubavi. Da čovjek bude spašen, potrebno je da umre u stanju milosti. Sveti pismo i razum rasvijetljen vjerom doka-

ziju nam da ne možemo dugo ostati u stanju milosti ako se ne trsimo da napredujemo u duhovnom životu, da od vremena do vremena ulijemo po-gdjekoji evandeoski savjet, to jest da rastemo u savršenosti. Na putu prema kršćanskoj savršenosti razlikujem tri stupnja: put čišćenja (*via purgativa*), put rasvjetljenja (*via illuminativa*) i put sjedinjenja (*via unitiva*). Budući da se tjelesni odgoj mora staviti u službu duše koja teži za kršćanskim savršenstvom, promotrit ćemo ulogu tjelesnoga odgoja u ovim trima putovima.

Primjena teologije sakramenata na tjelesni odgoj

Protivnicima sustavna tjelesnoga odgoja unutar katoličkih organizacija dajem sljedeću rečenicu sv. Tome o sakramentima na razmatranje: »Zaista je mogao Bog ljudi posvetiti bez ikakve pomoći vanjskoga sredstva, ali je radije odabrao vanjske znakove jer odgovara ljudskoj naravi da tjelesnim sredstvima bude dovedena do duhovnoga« (*Quia naturae humanae convenit per corporalia duci ad spiritualia* – Sv. Toma, *Summa theologiae*, 3, q. 51, a.1.). Ako se dakle Bog i Crkva služe tjelesnim sredstvima da ljudi tjesno povezuju s Kristom, zar da taj postupak ne smatramo putokazom da i u odgoju omladine valja računati s prirodom omladine koja je u razvoju i traži da joj posvetimo osobitu pozornost jer će inače pretrpjeti štetu i sam duševni život.

Papa Pio XI. blagoslovila katoličke sportske pokrete

U rujnu 1926. godine trebao se održati u Rimu veliki međunarodni katolički tjelovježbeni slet. Poznato je da je Sveti Otac u zadnji čas zapriječio održavanje toga sleta jer su fašisti nekoliko dana prije toga fizički napali katoličku omladinu u Mantovi i Macerati.

Povodom toga velikog međunarodnog sleta trebao je izaći svečani broj časopisa *Studium* i na naslovnici toga broja trebalo je biti objavljeno pismo Svetoga Oca što ga upravlja Savezu talijanskih katoličkih gimnastičara koji su vodili pripreme za ovaj slet. Budući da je slet bio otkazan, svečani prigodni broj toga časopisa nije izšao; jedino je objelodanjeno pismo Svetoga Oca. Donosimo nekoliko izvadaka kao dokaz kako Sveta Stolica tjelesni odgoj smatra važnim sredstvom apostolata među omladinom.

»Vatikan 26. kolovoza 1926. – Skori sastanak talijanskih katoličkih sportskih udruženja naznačenom Savezu pruža radosnu prigodu da omjeri vlastite sile i sretno postignute uspjehe s onima koji će doći iz svih krajeva Italije. To Svetome Ocu daje isto tako milu prigodu da očituje svoju radost nad tim postignutim uspjesima i da zaželi srčanim, kršćanskim, bratski

zdrženim natjecateljima te postignu onaj cilj za kojim vaš sportski Savez treba sam težiti kao prema svome najuzvišenijem i najplemenitijem cilju.

U svojoj majčinskoj brizi da čovjeku ovdje na zemlji, a poglavito omladini, osigura ono dobro koje joj je potrebno, to ona ne može i jamačno i neće da bude bez zanimanja prema tjelesnom usavršavanju onih koji tvore njenu najbolju nadu i to stoga što je takvo usavršavanje – prema staroj poslovici *zdrav duh u zdravu tijelu* – povezano s duhovnim napretkom. Ona mora poticati s majčinskim obodrenjem one odgojitelje koji su vjerni načelima kršćanske mudrosti da se trse te tjelesni odgoj mladića dovedu u lijep sklad s intelektualnim, moralnim i vjerskim odgojem. Time što će se razborito brinuti za zdravlje i tijelo, brinut će se i za više vrijednosti duha jer je djelatnost posljednjega to življa ako u podređenim sposobnostima posjeduje zdravo i poslušno oruđe. Ovo je od Svetoga Oca dano odobrenje cyjetnom i snažnom Savezu talijanskih katoličkih gimnastičara čiji cilj i metode na sjajan način odgovaraju spomenutim načelima.«

Pozdravi pape Pija XI. mladim sportašima okupljenima u Rimu

Sveti Otac je primio 6. rujna 1926. izaslanike Saveza njemačkih gimnastičara (*Deutsche Jugendkraft*). Tom im je zgodom rekao: »Dobro znam što je vaš Savez i što hoće. Poznajemo vaš lijepi program; ne samo snagu tijela, već i snagu duše; ne materijalni sport, već rad s omladinom da se odgoji za potpune kršćane. Od srca blagoslivljamo sav vaš rad koji vršite u korist omladine! Blagoslivljamo i one koji zajedno s vama rade na dobro omladine te omladinu koja dolazi k vama i vama se povjerava« (*Deutsche Jugendkraft* od 15. IX. 1926., X, str. 285).

»Ovaj skup mladeži bit će za jedne nov poticaj za djelatnost i dobra garancija uspjeha, s druge će strane ostalim katoličkim gimnastičarima dozvati u pamet najviše i najveće ciljeve prema kojima treba smjerati vaša organizacija i kojima mora služiti i od kojih nikada ne smije okrenuti svoj pogled i svoj ponos. S ovim uvjerenjem Papa pozdravlja u Rimu sve svoje skupljene sinove katoličkih sportskih udruženja i želi im snagu kršćanskoga značaja, štoviše jednu veću snagu koju će crpsti iz svojih tjelesnih vježba. Šalje njima, pojedinim vođama organizacije i svim katoličkim gimnastičarima koji kod njega sudjeluju, i svim njihovim pripadnicima dobročinstvo apostolskoga blagoslova kao znak očinske privrženosti i zalog sretna ispunjenja njihovih želja. – S izražajem osobitoga štovanja u ime pape Pija XI. Kardinal Gasparri.« (*Kipa*, 7. IX. 1926.)

Papa Pio XI. o veliku značenju tjelesnoga odgoja kod omladine

Circolo San Pietro, što ga u Rimu vode Kolumbovi vitezovi, priredio je u Vatikanu pred Svetim Ocem gimnastički nastup. Tom je prigodom Sveti Otac rekao prisutnima ove značajne riječi koje jasno pokazuju da je želja svete Crkve da se omladina u katoličkim redovima i tjelesno odgaja jer tjelesno savršenstvo ima utjecaj i na savršenstvo duha. Evo riječi Svetoga Oca:

»Kada je osnovan papinski oratorij sv. Petra (*Circolo San Pietro*), imao je za cilj u što većem stupnju postići pravo dobro duša te tjelesni napredak materijalni i duhovni, krepke duše u krepkim tjelesima, kao što to mora biti, kao što to svi žele dragoj omladini. Tjelesni udovi trebaju biti krepki kao što se pokazuju u zdravim, pametnim, elegantnim, snažnim vježbama koje pokazuju snagu, spretnost i eleganciju samih udova. Ali se po sebi razumije da sve ovo ide za nečim višim, za nečim drugim, čemu sva ova snaga, krepkost i elegancija treba služiti. A to nešto je duša, duša bez koje tijelo nije ništa, kao što to dokazuje nepomično mrtvo tijelo iz kojega se duša udaljila. Ali također, ako je tijelo bolesno, i duši je slabo jer loše može izvršavati svoje užvišene funkcije. Duši dakle sve mora služiti. I kao što se udovi okorišćuju zdravljem, snagom, krepkošću, spretnom elegancijom, tako se i sama duša koristi i postaje lijepa, krepka, spretna, elegantna u vršenju svojih funkcija, u očitovanju svoje djelatnosti prema istini i kreposti.«

Sveti je Otac zatim istaknuo da čistoća srca i pobožnost trebaju resiti omladinu: »Čistoća je blistavilo duše; ona daje duši kao neku prozirnost u kojoj se sva njena ljepota i njezin sjaj također prenosi na tijelo i očituje u svim njegovim djelatnostima. Čistoća je osjećaj dostojanstva koje iz duše silazi u tijelo i očituje se u ustaljenosti, u druženju cijele osobe... Takav mora dakle biti program ove odabrane omladine; krepke duše u krepkim tjelesima; krepke duše u ljubavi prema istini i kreposti, u čuvanju i vršenju čistoće i pobožnosti; zdrava tijela puna svježine, puna snage, puna spretnosti, puna elegancije da duši uzmognu služiti uspješnije i s boljim uspjehom u dobrim djelima i u svim životnim smjerovima života« (*L'Osservatore Romano* od 28. IX. 1926.).

Važnost djelovanja po smjernicama Petrova nasljednika

U izvornom rukopisu ovoga djela Ivan Merz je stavio kao motto dva teksta. Prvi je tekst bio izvadak iz poslanice kardinala Rattija, budućega pape Pija XI. i lombardskih biskupa, a drugi je izvadak iz enciklike pape Leona XIII. Prvi je tekst Merz naknadno prekrižio, a ostavio samo drugi, onaj pape Leona XIII. Međutim, zbog zanimljivosti i važnosti sadržaja koji je privukao pozornost Ivana Merza taj prvi tekst donosimo ovdje:

»Nikakva osnova, nikakva akcija, nikakva požrtvovnost ne može biti blagoslovljena od Boga niti uroditи plodovima vječnoga živoga ako se ne ravna, a još manje ako se usprotivi smjernicama Petrova nasljednika kojemu je naš Gospod Isus Krist povjerio misiju da učvrsti svoju braću u episkopatu« (*Iz poslanice kardinala Rattija, kasnije pape Pija XI., i lombardskoga episkopata* od 16. XI. 1921.).

O vladarima i vršenju vlasti

»Ako vladari i upravitelji koji su zakonito izabrani imaju uvjerenje da ne vladaju toliko na temelju svoga prava već kao poslanici i namjesto božanskoga Kralja, onda se trebaju mudro služiti svojom vlašću... Gledajući u vladaru i u drugim poglavarima države ljude po njihovoј prirodi sebi slične, ili štoviše nedostojne ili ukora vrijedne iz kojega god razloga, građani zbog toga neće zanijekati njihovu vlast jer će u njihovoј osobi gledati sliku i vlast Krista, Boga i čovjeka« (Pio XI., Enciklika *Quas primas* o Kristu – Kralju).

Navodi iz djela *Zamak duše* sv. Terezije Avilske

U duhovnom braku život duše tako se pomiješa sa životom Božjim da je teško razlikovati jedno od drugoga. Sveta Terezija ovako opisuje ovo jedinstvo: »Reklo bi se kao voda s neba koja pada u jednu rijeku i s njom se tako mijеša da se više ne može podijeliti niti razlikovati što je voda kao rijeka, a što voda iz neba« (*Zamak duše*, 7e Dem., ch. II, p. 287).

»Što Bog tada daje duši u jednom času je tako velika tajna, tako uzvišena milost i utapa dušu u tako prekomjerne užitke da ne znam s čime bih ih usporedila. Reći ću samo da se u tom času Gospodin udostojiće duši očitovati blaženstvo neba na takav način da njegova uzvišenost nadmašuje sve duhovne slasti. Sve što se može reći jest da duša ili, bolje, duh duše postaje, kako se po tome može prosuditi, jedna te ista stvar kao i Bog« (*isto*, str. 286).

»U tom najuzvišenijem duhovnom stanju pokazuju se tri osobe Presv. Trojstva, kao u nekom sjajnom oblaku. Duša posve jasno spoznaje da su sve te tri osobe tek jedna supstanca, jedna te ista moć, jedno znanje, jedan jedini Bog. Duša je u silnu čuđenju koje svakoga dana raste jer joj se čini da se odsada tri Božanske osobe od nje nisu nikada udaljile; ona jasno vidi da one obitavaju u njezinoj unutrašnjosti, u njezinu najskrivenijom dijelu i kao u jednom silno duboku ponoru kojega radi pomanjkanja znanja ne može opisati« (*Zamak duše*, 6c Dem., pogl. I., str. 279–281).

»Duša, koja je postigla takvo savršenstvo, neosjetljiva je prema svemu onome što nije Bog; indiferentna je prema životu kao i prema smrti pod uvjetom da Bog bude proslavljen. Njezina je jedina briga da mu se sve više i više sviđa, da nađe prilike i sredstva da mu posvjedoči svoju ljubav. Ovo je svrha molitve, a svrha je ovom duhovnom braku da bez prestanka urađa djelima« (*isto*, pogl. I. c., str. 308).

»Duša tada ima i ogromnu želju da trpi, ali ta je želja posve mirna i u potpunu suglasju s voljom Božjom. Takve se duše ni najmanje ne srde na one koji joj čine zlo ili bi joj ga htjele nanijeti. Što velim? One ih vole posebnom ljubavlju« (*isto*, str. 295). »Užitak je tim dušama da budu same ili da rade za duhovni napredak bližnjega... Uvijek se brižno bave našim Gospodinom i htjele bi da nikada ne prestanu hvaliti ga« (*isto*, str. 296).

»U ovom hramu Božjem, u ovom stanu koji je njegov, Bog sam i duša uživaju jedno u drugom u dubokom miru. Tada duša osjeća žarku ali urednu ljubav za posvećivanje duša. Duša hoće da djeluje, da stvara, da trpi, da postane robinjom Božjom i bližnjega, da napreduje u krepostima, poglavito u poniznosti; jer tko ne napreduje, taj nazaduje. Tu smo u nekoliko riječi orisali vrhunce do kojih se već na zemlji može vinuti kršćanska duša, a naša je dužnost da težimo za tim vrhuncima, da uklanjamo sve zapreke koje nas od njih rastavljaju i da raširimo naša krila ako se Duh Božji udostoji da nas ponese već na zemlji u neopisive odaje zagrljaja« (*isto*, str. 299).

BIBLIOGRAFIJA

autora i njihovih djela koja je Ivan Merz konzultirao i čije je citate navodio u izradi ove studije o ljudskom tijelu i tjelesnom odgoju

- Sveto pismo *Staroga i Novoga zavjeta*
- Sv. Augustin, *Confessiones*
- Sv. Augustin, *De civitate Dei*
- Sv. Augustin, *Sermo 1. de Verbis Domini*
- Sv. Augustin, *Contra Julian*
- Sv. Jeronim, *Epistolae, Patrologia Latina*
- Sv. Ivan Zlatousti, *In Genesi, Homilia 14*
- Sv. Ćiril Aleksandrijski, *In Ioannem*
- Sv. Ivan Damašćanski, *De ficu arefacta*, 3
- Sv. Grgur, *Moral*
- Sv. Toma Akvinski, *Summa theologica*
- Sv. Terezija Avilska, *Relation XXV.*
- Sv. Bernard, *Sermo V. in festo Omnium Sanctorum*
- Sv. Franjo Asiški, *Konstitucije i Pravila*
- Sv. Ignacije Loyolski, *Pismo CXX*
- Sv. Franjo Saleški, *Vie dévote*
- Sv. Franjo Saleški, *Entretiens spirituels*
- Sv. Bernard, *Sermo de diversis*
- Sv. Katarina Sijenska, *Dialogue*
- Sv. Ivan Eudes, *Le Royaume de Jésus*
- Toma Kempenac, *Nasljeduj Krista*
- H. J. D. Denzinger, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*
- Mathias Joseph Scheeben, *Die Mysterien des Christentums*, Freiburg im Br., 1865.
- Tilman Pesch, *Seele und Lieb*

Tilman Pesch, *Christliche Lebensphilosophie*

Tilman Pesch, *Compendium theologiae dogmaticae*

Um Sitte und Sittlichkeit. Ein Kommentar zu den Katholischen Leitsätzen und Weisungen zu modernen Sittlichkeitsfragen. Verlag der Kath. Schulorg. in Düsseldorf, 1926.

Jugendfürsorge und Jugendvereine. Ein Handbuch, Pieper M-M., Gladbach, 1910.

Pater Philipp Küble, SJ, *Deutsche Jugendkraft*

P. Joseph Schröteler, SJ, *Rhythmik und Erziehung*; u časopisu *Schule und Erziehung*, 1925.

Albert Stöckl, *Lehrbuch der Aesthetik*, 1889.

Karl Mosterts, *Jünglingsseelsorge*, Herder, 1920.

Isadora Duncan, *Der Tanz der Zukunft*, Diederichs, 1903.

Adolphe Tanquerey, *Précis de théologie ascétique et mystique*, Paris, Desclée, 1924.

Mgr. Gray, *Vie et vertus*

Clanne Jusserand, *Les Sports dans l'ancienne France*

Bollettino ufficiale dell' Azione Cattolica Italiana od 1. VI. 1926.

Mons. Bacciarini, Luganski biskup *Korizmena poslanica »Za čudorede našega naroda«*, Lugano, Švicarska, 1926.

Okružnica nadbiskupa i biskupa Ligurske provincije. Rivista Diocesana della Curia Arcivescovile di Genova, Novembre 1925.

Poslanica biskupa Jugoslavije od 6. V. 1921., Katolički list, 1921. br. 28

Ivan Merz, *Katolički tjelesni odgoj*. Katolički tjednik br. 32., 1926.

Ivan Merz, *Borba njemačke katoličke omladine protiv sportskoga materijalizma*. Život, Zagreb, br. 4., VIII. 1927., str. 230–233; br. 5., XI. 1927.

BIBLIOGRAFIJA

objavljenih članaka Ivana Merza o tjelesnom odgoju

Osim ove sustavne i znanstvene studije o ljudskom tijelu i tjelesnom odgoju, koja je sve do sada ostala u rukopisu, Ivan Merz je za života objavio u pojedinim časopisima nekoliko manjih i većih članaka o istoj temi. Iz tih članaka, kao i iz ove studije, vidi se njegovo osobno nastojanje da tjelovježbu i fizičku aktivnost poveže s duhovnim vrijednostima i da im dade viši smisao i značenje. Svi dolje navedeni članci Ivana Merza ponovno su objavljeni u 2. svesku njegovih Sabranih djela, Zagreb, 2011., str. 435–458.

Marija i tjelovježba, *Mladost*, Zagreb, br. 8–9, 1924., str. 139–141.
Katolički tjelesni odgoj, *Katolički tjednik*, Sarajevo, br. 32, 1926., str. 1.

Tjelesni odgoj kod omladine, *Franjevački vjesnik*, Visoko, br. 7, 1927., str. 148–150.

Borba njemačke katoličke omladine protiv sportskoga materijalizma, *Život*, Zagreb, br. 4., VIII. 1927., str. 230–233; br. 5., XI. 1927., str. 282–289.

Ženska tjelovježba, *Katolički tjednik*, Sarajevo, br. 3, 15. I. 1928., str. 4.

Tjelesni odgoj omladine, *Katolički tjednik*, Sarajevo, br. 8, 1928., str. 5.

Tjelesno savršenstvo uvjet je duševnoga savršenstva, *Franjevački vjesnik*, Visoko, br. 9, 1928., str. 271–274.

RECENZIJA

studije Ivana Merza o ljudskom tijelu i tjelesnom odgoju

Studiju dr. Ivana Merza pod naslovom *Ljudsko tijelo i tjelesni odgoj u svjetlu učenja Katoličke Crkve* prvi put imao sam priliku susresti za vrijeme studentskih dana na Kineziološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Merzov tekst odmah me je osvojio logičnošću sadržaja koji je ponudio odgovore na moja promišljanja s područja uvijek aktualnoga izazova – poveznice duha i tijela. Kao aktivni sportaš, a kasnije i sportski djelatnik, često sam imao priliku uočiti raskorak između ta dva svijeta – onoga materijalnog i onoga duhovnog. Razlog više koji je intenzivnije naglašavao ovo pitanje prepoznavao sam u napredovanju istočnjačke duhovnosti koja je sve više preplavljava Europsku, uvlačeći se u društvo, škole i ponekad vrlo agresivno nudeći »rješenja« za modernoga čovjeka u smislu pronalaženja mira u stresnom životu, posebice uz prakticiranje raznih uvezenih oblika duhovnosti, meditacije i tjelesnih vježba.

Suprotno tome, u studiji dr. Ivana Merza iznosi se promišljena jednostavnost u odgovorima na pitanja povezivanja duha i tijela; predstavljaju se mogućnosti, ali i snažna egzistencijalna potreba suživotavjere i tjelesnosti te načini prakticiranja tjelovježbe u cilju stvaranja punine osobnosti pojedinca kao potpuno novoga pristupa tjelesnoj kulturi i sportu. Tjelesni odgoj prečesto je smatran aktivnošću koja teško prihvata, štoviše, ne podnosi duhovnu dimenziju dok Merzov rukopis – prekriven dugogodišnjom patinom brižna arhivskoga čuvanja – donosi na vidjelo novu i do sada nepoznatu sintagmu o uzajamnoj upućenosti tijela i duše. Pri tomu ovako snažne, duboko promišljene metafizičke i filozofske poruke u novom, proširenom kontekstu poveznica katoličanstva i tjelesne kulture bivaju prezentirane na logičan, neposredan i nadasve pristupačan način tako da ih svatko može razumjeti. Upravo stoga one otkrivaju svu veličinu Merzove misli koja je – dosegavši visoku razinu promišljanja – znala zadržati jednostavnost izričaja, temeljeći se jedino i isključivo na istini.

U svim spisima o tjelesnoj kulturi koje je Merz već za života objavio, a u prvom redu u ovoj njegovoј opširnoj studiji o tijelu i tjelesnom odgoju, jasno se prepoznaje njegovo traženje dubljega smisla. Sam Merz tjelesnu kulturu promatra u kontekstu sredstva na putu prema višem cilju, pristupajući i promičući višedimenzionalni pristup čovjeku, stvarajući na taj način novi model tjelovježbe kao jedne od temeljnih značajki hrvatskoga Orlovstva. Nakon privatnoga proučavanja filozofije i teologije tijekom nekoliko godina Merz je napisao ovu opširnu studiju želeći i u tjelesnoj kulturi pronaći one trajne vrijednosti i sadržaje koji oplemenjuju i upotpunjuju čovjeka. Studija je pisana u skladu sa životnim usmjerenjima dr. Ivana Merza koji za životni poziv odabire katoličku vjeru te je tjelesnu kulturu – podjednako kao i brojne društvene aktivnosti – promatrao kroz prizmu kršćanske etike i zrelo promišljenih vrijednosti.

Jedinstvena vrijednost Merzova rukopisa prepoznaje se ponajprije u novosti poveznice duhovnosti s tjelesnošću slijedom filozofsko-teološkoga diskursa i multidisciplinarna pristupa temeljena na više znanstvenih područja. Ne dokidajući ni jedan vitalan dio tjelesnoga odgoja, Merz ga promatra u proširenu kontekstu nadnaravne stvarnosti, ističući prevlast duha nad tijelom u izazovnim okvirima kršćanskoga savršenstva i *askeze*, posebno naglašavajući opasnost neusklađenosti tijela i duha. Navedenim se pristupom Merz udaljuje od materijalističkoga sagledavanja svijeta, posebice rastuće pojave *sportskoga materijalizma* koji naznačuje problematično premještanje težišta prema kultu tijela, dovodeći tako u opasnost moralne i etičke vrijednosti na području sporta.¹⁵⁶ Kako bi osigurao puninu razvoja ljudske osobe, Merz tjelesnu kulturu i tjelesni odgoj promatra na nov i gotovo revolucionaran način; promatra ih kao integralni dio čovjekova razvoja, posebice u moralnom kontekstu utemeljenom na učenju Crkve, s jedinstvenim pristupom kojim unosi ravnotežu i harmoniju između materije i duha, tjelesnosti i duhovnosti, kršćanstva i tijela.

Naglašavajući važnost tijela slijedom supstancialne veze s dušom Merz upozorava na potrebu usavršavanja tjelesnih sposobnosti koje će efikasnije služiti duši u izvođenju njezinih nauma te će stoga ljudska

¹⁵⁶Vidi članak Ivana Merza *Borba njemačke katoličke omladine protiv sportskoga materijalizma*, Život, Zagreb, br. 4., VIII. 1927., str. 230–233; br. 5., XI. 1927., str. 282–289.

duša upravo po tijelu postići cilj radi kojega je stvorena. U svojoj preporuci o »brizi za tjelesno usavršavanje kao dužnosti svakoga kršćanina« Merz jasno naglašava kako tjelesni odgoj treba poslužiti postizanju većega dobra, a ovom stremljenju prema ostvarenju punine, prisutnom kod svakoga čovjeka, trebao bi pridonijeti upravo tjelesni odgoj koji »teži za ostvarivanjem potpuna čovjeka i uspostavom integriteta (...) kao sastavnice *iustitiae originalis*«.¹⁵⁷

Ovim pristupom Merz stoga ostvaruje prinos novoj kontekstualizaciji područja tjelesne kulture, vrednujući je kao sredstvo značajno u odgoju cjelovite osobe s naglaskom na duhovnu komponentu čovjeka. Nadilazeći u svom promišljanju same kineziološke okvire Merz tjelovježbi pridružuje u potpunosti nove vrijednosti, što predstavlja snažan iskorak te relevantan prinos humanističko-društvenom razvoju čovjeka u njegovu bavljenju sportom.

Merzov rukopis o ljudskom tijelu i tjelesnom odgoju intenzivno me je privukao jasnim, smislenim porukama, postavši 2009. godine okosnicom moje doktorske disertacije. Razlog više pronalazio sam i u činjenici kako je u strukovnim okvirima kineziološke literature ova vrsta studije predstavljala osobit raritet – štoviše, i na teološko-kulturološkom polju potpunu novost. Osobitu zahvalnost ovom prilikom upućujem prof. dr. sc. Božidaru Nagyu bez čije podrške i velikodušnih uputa izrada doktorske disertacije pod naslovom »Doprinos dr. Ivana Merza i Hrvatskoga orlovskega saveza hrvatskoj kulturi, posebice tjelesnoj kulturi« ne bi mogla biti u cijelosti ostvarena. Također mu zahvaljujem na pruženoj prilici kojom mi je omogućio privilegij držati u rukama i iščitavati originalne poteze pera koje je dr. Ivan Merz prije gotovo jednoga stoljeća zabilježio na papiru. Uz predanu mentorsku podršku koju je pružao tijekom istraživačkoga rada prof. dr. sc. B. Nagy prenosio je svoje bogato znanje o dr. Ivanu Merzu, kao i dragocjene podatke o prilikama toga razdoblja. Obrana moje disertacije održana je 2013. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu – na onom istom fakultetu na kojem je Ivan Merz doktorirao prije devedeset godina – 1923. godine.

Uistinu, teško je pojmiti kako je moguće da je dr. Ivan Merz uspio toliko toga ostvariti u svojem kratkom, ali neobično bogatom životu. O dometu i veličini Merzove misli i djela u naše vrijeme

¹⁵⁷Vidi str. 300 i 316 u ovoj knjizi.

upoznajemo se čitajući promišljanja u kojima sjaj njihova značaja i nadalje gori, što je svojedobno lijepo primijetio i Merzov priatelj i prvi biograf dr. Dragutin Kniewald, zapisavši sljedeće: »Obilježje je velikih ljudi da sami stvaraju prilike, a ne prilike njih, jer upravo oni daju smjer događajima, a ne vuku njih događaji za sobom.«¹⁵⁸ Stoga dr. Ivana Merza i danas u cijelosti prepoznajemo kao onoga »koji je stvorio jednu epohu unijevši u krugove u kojima se kretao sasvim nove misli i ideje« – a koje i nadalje pridonose promišljanju aktualnih prilika u potrazi za trajnim vrijednostima.

U Zagrebu 4. XI. 2014.

*dr. sc. Saša Ceraj,
magistar kineziologije*

Dr. sc. SAŠA CERAJ rođen je 1974. godine u Zagrebu gdje je završio osnovno i srednje obrazovanje. Diplomirao je 1999. godine na Kineziološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a poslijediplomski sveučilišni doktorski studij *hrvatske kulture* na Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu upisuje 2009. godine s temom »Doprinos dr. Ivana Merza i Hrvatskoga orlovskega saveza hrvatskoj kulturi, posebice tjelesnoj kulturi“ pod mentorskim vodstvom prof. dr. sc. Božidara Nagya, SJ. Doktorsku disertaciju obranio je 2013. godine na istom fakultetu. Radio je kao profesor tjelesne i zdravstvene kulture, zatim kao savjetnik za sport u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske, potom kao rukovoditelj Odjela za programe Europske unije i međunarodne suradnje Zagrebačkoga sportskog saveza. Nadalje, radio je kao voditelj međunarodne suradnje u Hrvatskoj olimpijskoj akademiji, a od 2013. godine ravnatelj je Hrvatske olimpijske akademije – Hrvatskoga olimpijskog odbora. Bio je dugogodišnji kategorizirani sportaš imenovan od Hrvatskoga olimpijskog odbora te državni prvak i reprezentativac.

¹⁵⁸ Dragutin KNIEWALD, *Dr. Ivan Merz – život i djelovanje*, Zagreb, 1932., str. 257.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
Filozofski fakultet

Dr. Ivan Merz

LESSING I FRANCUZI

Profesorski habilitacijski rad

Prijevod s njemačkoga

Zagreb, 1923.

PREDGOVOR UREDNIKA

Dr. Ivan Merz promoviran je na čast doktora filozofije na Zagrebačkom sveučilištu 31. srpnja 1923. nakon obranjene disertacije pod naslovom »Utjecaj liturgije na francuske pisce od Chateau-brianda do danas«. Nakon postignutoga doktorata na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Merz je na istom Fakultetu 20. listopada 1923. položio i stručni profesorski ispit iz francuskoga, njemačkog i hrvatskog jezika i time je bio ospozobljen za profesora na srednjim školama. Službovao je kao profesor na Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu od 1922. do 1928.

Temu svoje profesorske habilitacijske radnje Merz je uzeo iz njemačke književnosti: Lessing i Francuzi. U njoj prikazuje kako je Lessing, premda je bio pod jakim francuskim utjecajem, francuskoj književnosti svoga doba, osobito Voltaireu i Diderotu, suprotstavio Shakespearea i time dao najsnažniji poticaj da se njemačka književnost osloboди nasljedovanja francuskih djela. Ovu je radnju službeni mentor prof. dr. Tropsch ocijenio kao izvrsnu.

U Arhivu Ivana Merza sačuvan je osobni rukopisni primjerak ove njegove radnje ali s mnogim korekcijama i nadopunama. Međutim original ove Merzove habilitacijske radnje, za koji se mislio da je izgubljen, pronađen je u Hrvatskomu državnom arhivu u Zagrebu 9. III. 2011.g.! Zaslужan za ovo važno otkriće jest prof. Siniša Jaroš koji je svoj diplomski rad iz pedagogije na Zagrebačkom sveučilištu pisao o Ivanu Merzu i njegovim odgojnim metodama te je tijekom svoga istraživanja i rada pronašao izvorni rukopis ovoga važnoga Merzova djela. Ova Merzova habilitacijska radnja nije pisana strojopisom nego rukopisom i sadrži 120 stranica. Pisana je na njemačkom jeziku. Radnju je prepisao iz Merzova originala njegov otac Mavro Merz, s obzirom da je imao veoma lijep i čitak rukopis. Uz radnju su u Merzovu dosjeu u Hrvatskomu državnom arhivu pri-ložene tri klauzurne radnje koje je pisao prilikom polaganja pismenog profesorskoga ispita. Radnje su pisane na tri jezika: hrvatskom, njemačkom i francuskom. Odnose se na razne teme iz književnosti. Uz ove rukopise nalazi se i kopija Merzove profesorske svjedodžbe koja mu je omogućila da može predavati na svim srednjim školama u tadašnjoj državi.

Kako su ovi rukopisi bl. Ivana Merza s polaganja njegova proforskog ispita, za koje se smatralo da su izgubljeni, došli u Hrvatski državni arhiv? Svi dokumenti o ovom njegovu ispitu zajedno s habilitacijskom radnjom bili su čuvani najprije u njegovu profesorskom dosjeu u Arhivu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nakon 1945. god. zajedno s drugim dokumentima predani su u Hrvatski državni arhiv gdje se i danas nalaze.

Zahvaljujemo prof. Vesni Šiško koja je radnju prevela na hrvatski, prof. Rebeki Šimunković koja je izvršila pripremne radnje za prijevod te Davidu Šimunkoviću koji je surađivao prilikom korekture računalnog prijepisa njemčakog teksta.

Ova habilitacijska radnja Ivana Merza s područja književnosti, ocijenjena izvrsnom, upotpunjuje sliku o njegovoj stručnosti kao profesora stranih jezika i književnosti. Međutim, svoje intelektualne darove koje mu je Bog udijelio još više je očitovao i upotrijebio za obranu i širenje katoličke vjere i njezinoga nauka u hrvatskom narodu što dokazuju i brojni njegovi spisi koji se sada objavljaju u okviru ovih njegovih Sabranih djela.

*Božidar Nagy, SJ
postulator*

Lessing u. die Franzosen

Nachwort. Einleitung

In den letzten Jahrzehnten hat die vergleichende Literaturwissenschaft ziemlich große Errungenschaften zu verzeichnen. Es regt fast kein geringer Zeitraum in welchem nicht neue Spezialarbeiten dieses Gebiet erweitern u. umfasst bis jetzt fast unerkannte Tatsachen aus Tageslicht bringen.

Werke, welche das Verhältnis der deutschen Literatur zur französischen behandeln, sind sowohl in Deutschland als wie in Frankreich in außerordentlichem Maße verfasst worden. Die Werke Herder, Rossel, Lüppkes, dann die Spezialarbeiten eines Baldensperger, Lichtenberger u. anderer sind allgemein bekannt. Das kleine Werk ^{kleine Werke} ist sehr übersichtliche Werk Aug.

Dupoyys "France et Allemagne" bringt obwohl etwas veraltet ^{Zeigt} dies in knapper Form das gesetzige Verhältnis der beiden Literaturen u. befreit dies auf diese Weise vom Studium der vielen Einzelstudien, die dieser Gegenstand gewidmet sind.

Wenn wir nun an der Hand dieses Werkes beide

^{gründliche}
eine detaillierte
Literatur mit ist, überflüssig

Faksimil rukopisa Ivana Merza iz knjige Lessing i Francuzi. Uvod u knjigu. Tekst je pisan na njemačkom. (Vidi tekst na str. 409.)

LESSING I FRANCUZI

UVOD

Posljednjih desetljeća znanost komparativne književnosti dostigla je razmjerno visoka postignuća. U kratku razdoblju učestalo se objavljaju nove stručne studije koje to područje proširuju i na svjetlo dana donose do sada gotovo nepoznate činjenice.

Djela koja obrađuju odnose njemačke književnosti prema francuskoj napisana su u priličnom broju kako u Njemačkoj, tako i u Francuskoj. Djela Meissnera, Rossela, Süpflesa, zatim stručni radovi Baldenspergera, Lichtenbergera i drugih opće su poznata. Kratko, ali vrlo pregledno djelo Aug. Dupoya *France et Allemagne* (Paris, Delaplane, 1913.), iako pomalo zastarjelo, sažeto opisuje međusobni odnos obiju književnosti te na taj način pruža dobar uvid bez dugotrajna proučavanja mnogih pojedinačnih i detaljnih studija koje su ovom predmetu namijenjene.

Ako na osnovi toga djela usporedimo obje književnosti do 19. st., shvatit ćemo kako je njemačka književnost bila gotovo potpuno pod utjecajem francuskih pjesnika dok je francusko pjesništvo gotovo nedodirnuto od pisaca i djela s onu strane Rheine.

Odmah na početku vidimo kako je cijela dvorska poezija Minnesanga i po materiji i po poetičkoj formi posuđena od Francuza; Rolandova pjesma svećenika Konrada (1131.) bila je prerada poznate *Chanson de Roland*, a *Willehalm* od Wolframa von Eschenbachsa svoj izvornik pronalazi u *Chanson d'Aliscamps*. Spomenimo nadalje još *Parcifala* od istoga pjesnika, zatim Hartmannova *Ereca*, odnosno *Ivaina*, u kojima odmah prepoznajemo imitaciju remek-djela Chrestiena de Troyesa, a Gottfriedov *Tristan i Isolde* vjerojatno potječeću od djela Thomasa i Beroula.

Usporedimo li naposljetku još pjesme francuskih trubadura i trouversa Concyja, Conona de Bethunea i Thibauta de Champagnea s vrstama pjesništva Walthera von der Vogelweide, brzo ćemo se

uvjeriti u dubok utjecaj koji su francuski pjesnici izvršili na njemački Minnesang.

U prethodnim kratkim navodima spomenuli smo najznačajnije pjesnike i djela koja svjedoče o francuskom utjecaju na njemačku književnost. Takav utjecaj njemačke pjesnike vraća u 13. stoljeće.

Temu koju smo započeli istraživati – Lessing i Francuzi – od nas zahtijeva da tu usporedbu nastavimo sve do Lessingova razdoblja. U kasnjim stoljećima pronalazimo mnogo manje tragova tako plodonosna i duboka utjecaja Francuza nego što je to bilo ranije. Osim francuskih oda junacima kao što su *Fierabras*, *Les Quatres fils Aymon*, koje su kao narodne knjige u 15. i 16. st. bile izvrsno primljene u Njemačkoj, te beskonačna romana u prozi *Amadis*, posebno vrijedan spomena je i Fischartov *Affentheuerlich naupengeheuerliche Geschichtklitterung*, slobodna obrada Rabelaisova djela *Gargantua*.

U tomu vremenskom razdoblju, kada se francuski utjecaj čini snažnijim, susrećemo Opitza koji se veže na Rousarda i preuzima ulogu njemačkoga Melherbea, dok Hoffman von Hoffmannswalden piše stiliziranim stilom Théophilea i Voiturea. Lohensteinov roman *Arminius* napisan je po uzoru na romane Scuderyja.

S Gottschedom u 18. st. francuski utjecaj na njemačku književnost postiže svoj vrhunac. Pod utjecajem Boileausove *Art poétique* on odbacuje ulogu Hansa Wursta i Pickelhäringa iz njemačkoga kazališta i reformira iste prema uzoru djela iz stoljeća Luka XIV.

Stigli smo do Lessinga i prekidamo nakratko našu kritiku Gottscheda kako bismo mu kasnije mogli posvetiti više pozornosti.

I. razdoblje: Oponašanje (1729.–1749.)

Prije nego što istražimo francuski utjecaj na Lessingova djela iz mlađosti, potrebno je iznijeti neke napomene. Književnost koja obrađuje ovo kao i sljedeće razdoblje tako je bogata iscrpnim dokumentiranim djelima da se iznošenje još značajnijih stvari na spomenutom području čini pomoću neprimjerenum. Među glavnim djelima, koje svaki Lessingov istraživač mora uzeti u obzir, na prvom mjestu treba spomenuti *Lessingovu biografiju* E. Schmidta. Sva mjesta koja obrađuju utjecaj Francuza na Lessinga, odnosno njegova stajališta prema Francuzima, gotovo nestaju zbog brojnih detalja koje je autor skupio u ovom veoma opširnu djelu.

Međutim, druga djela koja su napisana kao pojedinačna istraživanja, npr. Korffov *Voltaire im literarischen Deutschland des 18. Jahrhunderts*, ograničavaju se samo na istraživanja jedne strane toga problema i često se izlazu opasnosti gubitka unutarnje poveznice s preostalim problemima.

Kada smo, dakle, odlučili uputiti kritiku postojećoj studiji, našli smo se pred mnogim problemima: ili izabrati glavne predstavnike francuske književnosti i istražiti u kojoj su mjeri utjecali na Lessingova djela ili pak Lessingova djela kao takva kronološki posložiti i u tome kao u nekom ogledalu promatrati i uočiti utjecaj Francuza na njegov duh. Takva genetička analiza činila nam se objektivnija budući da Lessinga možemo shvatiti kao predstavnika ondašnjega njemačkog naroda te sva kolebanja koja su se u tom pogledu uočavala u njemačkom narodnom duhu pronašla su svoj jasan izraz i u njegovim djelima.

Sada ćemo kronološki pratiti Lessingov razvoj od njegovih mladenačkih godina do prevladavanja francuskoga utjecaja, s obzirom na činjenicu kako Lessingov razvojni put na simboličan način prikazuje i razvojni put njemačkoga naroda uopće od prve do posljednje trećine 18. stoljeća.

Cijelo razdoblje u kojem je Lessing živio bilo je prožeto francuskim duhom. I njegov je otac vladao francuskim jezikom te je s francuskoga preveo Lupervilleovo djelo *Betrachtungen über das Abendmahl*. U svomu rodnom mjestu dječak Lessing imao je priliku prisustvovati Gottschedovoj tragediji *Der sterbende Cato*, napisanoj po francuskom uzorku. No tek u Meissnerovo školi za plemiče Lessing je počeo učiti francuski jezik. Pod utjecajem tada prevladavajuće mode spjevalo je, prema francuskom uzorku, jednu tvrdju pjesmu u stihu aleksandrincu *Die Mehrheit der Welt*, koja s Fontenelleovim djelom *Pluralité des mondes* ima samo zajednički naslov. U isto vrijeme preveo je na svoj materinji jezik anakreontski stih Bernarda Demoisellea *Si le sage Damon dit* (Ako mudri Damon kaže).

U listopadu 1746. mladi pastorov sin došao je u Leipzig studirati teologiju. Cijeli duhovni život Njemačke u to vrijeme bio je očaran Francuskom.

Nije samo francuska književnost u Njemačkoj stekla svoje oduševljene poklonike, nego je i francuski jezik tada bio službeni i društveni jezik.

Kulturno stanje duha tadašnje Njemačke svoj najjači izraz poprima u dvjema značajnim osobnostima: Freidrichu I. i Gottschedu. Kraljevskim prijateljem Francuza bavit ćemo se pri posjetu Lessinga u Berlinu, a što se tiče Gottscheda, nužno je i neizostavno pozabaviti se pobliže s ovom osobnošću.

Neosporna je Gottschedova zasluga, toga diktatora njemačkoga Par-nasa, što je njemačku dramu oslobođio od svakoga kaosa u kojem se našla prije njezine reforme. Zahvaljujući pravilnosti koja je oblikovala temeljni zakon francuske drame spasio je njemačko kazalište od krajnjega divljaštva. Gottsched je bio potpuno uvjeren kako francusko kazalište predstavlja normalan nastavak antičkoga teatra te nas stoga ne treba začuditi što je reformu njemačke pozornice utemeljio na njemu. Zadovoljio se najprije prijevodima, ali je uskoro pokušao spjevati originalna djela po francuskom uzorku. Kazališna skupina Neuberina uvelike je pripomogla spomenutoj reformi pravilnosti da odnese kulturnu pobjedu, ali su istodobno, uz sve prednosti, i sve greške i nedostaci francuskog kazališta bili preneseni u Njemačku.

Osim Gottscheda, kazalištem u Leipzigu gospodarila je i njegova supruga Victorie, koja je prevela Molièrea i Destuchesa, te još neki pjesnici francuskoga utjecaja.

Ne treba nas, dakle, začuditi ako je još nepristrani dječačić Lessing želio postati »njemački Molière« i težio slavi Boileausa i Voltairea.

Uskoro je Lessing studij teologije zamijenio filologijom i često se družio s neuberinskim glumcima koji su u svojim nastupima djelovali potpuno u francuskom duhu. Kako bi si osigurao nekoliko besplatnih karata, preveo je s prijateljem Weisseom Marivauxova *Hannibal* te neke Regnardove komade na francuskom jeziku. Lessingovi prvi dramski pokušaji izrasli su na takvu tlu. Vanjska tehnika tih pokušaja potpuno je odgovarala Gottschedovoj: tri elementa drame diskretno su sačuvana. Razlikuju se samo djelomično od ostalih djela njegovih suvremenika te su čak i imena, prema francuskoj praksi, posudili iz antiknih vremena (Damon, Adrast, Theophan itd.).

Kazališni komad *Damon ili istinsko prijateljstvo* (1747.) napisan je slobodno prema *La Chaussée*, dok se u komediji *Der junge Gelehrte* može primijetiti utjecaj Destouchéovih djela *Envieux* (V. E. Schmidt, I/127, 142), *Irrésolu* (isto, I/139), *Ingrat* (isto, I/142) te mnogih Molièreovih djela (isto, I/138; 140), Regnardovih (isto, I/141), kao i Marivauxova *Les deux surprises de l'amour* (isto, I/141). Marivaux, na kojega se Lessing bolje nadovezao karakterizirajući zajedljivu sobericu Lisette, u Gottschedo-

vim očima bio je već revolucionar i zato u tom djelu vidimo prvu pobunu našega pjesnika protiv pravilnosti staroklasične francuske komedije.

Još uočljiviji francuski utjecaj od prethodno spomenutih djela očituje se u djelu *Der Misogyne* (1748.), napisanom godinu kasnije (E. Schmidt, II/133–136). Osim toga, u njemu pronalazimo i mnoge motive posuđene od Molièrea i Mariveauxa.

II. razdoblje: Širenje horizonata (1749.–1751.)

U prvom razdoblju mladi je Lessing bio potpuno zanesen francuskim komedijom. U Friedrichovu Berlinu, kamo je 1748. prvi put došao, njegovi se horizonti značajno šire. Upoznaje se brzo s francuskim prosvjetiteljskim idejama, Voltaireovim tragedijama i znanstvenom književnošću Francuske. Prijestolnica, kojom je ovlađao francuski duh, u njemu je izazvala oštре reakcije i tek tu vidimo kako Lessing svjesno zauzima stav protiv takve nacionalne sramote. Ipak, u književnom pogledu, njegov se hod prema oslobođenju kreće sporo te se još punih deset godina strogog drži triju dramskih cijelina sve do 1759.

Istražimo, najprije, djela iz toga razdoblja te krenimo potom prema značajnim *Beiträgen zur Historie und Aufnahme des Theaters* (X/1749), koji nam najjasnije daju uvid u Lessingov napredak na putu emancipacije.

Kazališni komad *Der Freigeist* (1747.) ukazuje i na, osim približavanja Molièreu i Gottschedu antipatičnom Mariveauxu, pojedine crtice iz De Lisleova *Caprices du cœur et de l'esprit* (E. Schmidt, I/144–145). Nešto novo moramo još istaknuti u ovom djelu, a to je revolucionarni citat uzet od enciklopedista Baylea kako nereligioznost nije nemoral. To nas upućuje na Lessingovo novo razvojno usmjerjenje: pored reminiscencija iz francuskih komedija, francuska znanstvena književnost i prosvjetiteljske ideje postaju mu bliske.

S pjesnikom strave, Crébillonom, Lessing je čak htio uspostaviti i pismeni kontakt i već je bio započeo prevoditi njegovu tužaljku *Catilina*, međutim, od toga su ga odvratili drugi planovi. Vjerojatno se bavio Voltaireom kojega je zapravo pobliže upoznao tek tijekom prvoga boravka u Berlinu. Kazališno djelo *Juden* (1749.) prvo je koje nam daje dokaz o odnosu Lessinga prema Voltaireovim prosvjetiteljskim idejama. Berlinski feljtonist preuzima, po uzoru na Calasova branitelja, vjerske motive progonjenosti. Ipak, vanjština njegovih djela oslanja se još uvjek na već navedeni uzor Molièrea, Regnarda i Marivauxa (V. E. Schmidt, I/148) te se i sadržaj može djelomično prepoznati, a u komediji *Der Schatz* (1750.), napisanoj po uzoru na Plautovu komediju *Tritumnus*, vidljiv je utjecaj Molièrea i Destouchesa (*isto*, I/174–176).

Ipak, i u tehničkom pogledu u ovoj godini možemo uočiti napredak u odnosu na leipciško razdoblje i zamijetiti drugi korak na putu prevladavanja uzvišenoga francuskog stila. Voltaire mu je u ovom slučaju služio kao putokaz prema tom cilju. Radi se o dramatizaciji jednoga u ono vrijeme vrlo poznatoga dnevnog dogadaja: Henzijeve urote.

Voltaire je već sa svojom tragedijom *Zaïre* nagovijestio dolazak francuske romantike tako što je predstavnike francuskoga plemstva doveo na pozornicu te je u tom smislu Lessingov Henzi, prekršivši pravilo klasične tragedije – koja je pravo na pozornicu dodjeljivala samo osobama iz antičkoga svijeta – bio samo tehnički pod Voltaireovim i Crebillonovim utjecajem te je nadmašio koncept Voltaireove *Zaïre* jer nije samo na pozornicu doveo likove iz nacionalne *povijesti*, nego je, kako smo ranije istaknuli, potpuno obradio *aktualna* zbivanja.

Lessing je bio posve svjestan te novosti. Ono što je u navedenim djelima praktično proveo, razjasnio je još iste godine u teoretskom djelu (1749.) *Beiträgen zur Historie und Aufnahme des Theaters*, koje je objavio zajedno s Myliusom. Već u predgovoru odlučno korioponašanje Francuza koje je razorno djelovalo na njemačko kazalište i koje je na taj način postalo jednolично. Taj izazovan ton u ono vrijeme bio je opravdavajući jer se pod zaštitom Friedricha II. francuski utjecaj u Berlinu tako proširio da je Voltaire 1750. iz Potsdama svojem prijatelju u Pariz mogao napisati sljedeće: »Ovdje se osjećam kao u Francuskoj. Govori se samo naš jezik. Njemački je za vojnike i konje; potreban je samo za putovanje« (Stahr, str. 270).

Unatoč Lessingu odlučujućem stavu prema francuskom utjecaju, njegovo je oslobođanje islo veoma sporo. On se još uvijek kategorički drži triju cjelina te jednostranu priklonjenost Francuzima želi obogatiti studijem antičkih autora, Talijana, Engleza, Španjolaca i Nizozemaca. Glede Francuza, skloniji je modernijim pjesnicima koji su se namjeravali odreći tradicije 17. stoljeća. Stoga Lessingu na repertoaru Berlinskoga kazališta nedostaju Destouscheova i Voltaireova djela, raspravlja o francuskim dramama i još uvijek nije u stanju njemačkoj kazališnoj umjetnosti ukazati na novi put. Budući da su nedostajale znanstvene pripreme, bio je prisiljen u svome ranije spomenutom teoretskom djelu *Beiträge...* jedan velik dio – često kontradiktornih – stvari posuditi iz francuskoga. Ne smije nas, stoga, čuditi ako u tom djelu, pored pseudoaristotelovskih rasprava Cornellesa o drami, otkrijemo i jedan Voltaireov članak.

I u znanstvenom pogledu u to su vrijeme Lessingovi učitelji bili Francuzi. On kritizira englesku komediju iz Voltaireove perspektive i uspostavlja prvo poznanstvo sa Shakespeareom upravo preko pjesnika u djelima *Zaïre* i *Semiramis*. Lessing već naslućuje da je engleski karakter mnogo bliži njemačkom nego francuskom te Nijemci stoga trebaju birati englesko

kazalište ispred francuskoga. Tek s *Literaturbriefen* iz 1759. Lessing toga postaje posve svjestan.

Voltaire mu u isto vrijeme također pruža fragmentarne misli koje su u njegovoju duši omogućile razvoj plana za *Nathana*: »Da, svađe različitih religija tamo (tj. na pozornici) se mogu najsnažnije predstaviti.«

Lessing proučava, kako smo već spomenuli, grčke dramatičare i u tu svrhu služi se djelom isusovca Brumoya *Discours sur le théâtre des Grecs*. O životu pjesnika komedije Plauta sakuplja pojedinosti po metodi koju ga je naučio Bayle i, osim toga, dvije godine kasnije, tijekom svoga wittenberškog boravka, »na Bayleov će način proširiti« i *Opći stručni leksikon dr. Fochera* (*isto*, str. 226).

III. razdoblje: Prijelazno razdoblje (1751.–1754.)

Kada je Lessingov prijatelj Mylius, s kojim je objavio *Beiträge zur Historie und Aufnahme des Theaters*, umro, postao je nasljednik njegova feljtona, »didaktičkoga članka u *Vossischer Zeitung*« te je uz to izdavao i dodatak: »Najnovije iz carstva šale« (II.–1751). Iz feljtona istih novina uviđamo kako je dubok utjecaj Voltaire izvršio na cjelokupni razvojni put toga razdoblja. U prvim godinama Lessing gotovo slijepo prihvata njegove povijesne, literarne i političke ocjene (E. Schmidt, I/185–189).

Kada tvrdi da bez povijesnoga obrazovanja pojedinac postaje »nevješto dijete« ili kada teoretičarima savjetuje da sustav umijeća vladanja ostave svjetskim mudracima, ne moramo nadugo istraživati izvore tih misli. Osobni dojam francuskoga pisca je na njega toliko snažan te Lessing pokazuje da je još uvijek odan njihovim poetskim ostvarenjima. U tragedijama je sklon pratiti »božanskoga Voltairea« jer je francuska tragedija za njega, kao i za njegove suvremenike, bila poetski ideal »kojem je Voltaire neprestano predstavljao najnovije modele« (Korff, 572). Prilikom rasprave o odnosima na berlinskoj kazališnoj sceni Voltaireu je dao gotovo beskonačnu pohvalu.

Lessing je bio i prvi koji je njemačku publiku upozorio na Voltaireovo bilježenje povijesti (*Vossischer Zeitung*, 28. list. 1751.) i započeo je prevoditi njegova djela. Prema Korffovu poimanju, najvjerojatnije su sebični motivi poticali mladoga feljtonista da objavljuje *Kleine historische Schriften von Voltaire* (1751). Cijeli je svijet već govorio o velikom historijskom djelu koje je Voltaire namjeravao završiti u Potsdamu –*Siècle de Louis XIV* (*Stoljeće Luja XIV*). Kako to!? Pa već je Lessing na nekim manjim probama ukazivao kako je on čovjek za to – on će iznijeti taj zahtjevni njemački prijevod ovoga velebnog djela. Zar ne bi veza njegova imena s Voltaireovim bila blistav uvod te, po mogućnosti, dobra preporuka kod velikoga poklo-

nika onoga stoljeća, Friedricha II.? S takvim nadama vjerojatno je započeo prijevod onih *Voltaireovih malih povijesnih spisa* (str. 587.). Da Lessing nije u potpunosti svladao francuski jezik, dokazuju neke smiješne pogreške koje se nalaze u tom prijevodu Voltairea. Tako on zamjenjuje riječ *ouris* (*Huri* – orijentalna ljepota) sa *souris* (miš) te imenice *Genevois* (Ženevci) sa *Genois* (ozdravljeni) te ne uspijeva reproducirati kratkoču originala. U predgovoru za petnaest prevedenih eseja koje je naručio Voltaire Lessing tu i tamo ubacuje voltairovske uzrečice, rado se pravi malim Voltaireom i hvali epigramski jezik pjesnika koji je postao povjesničar. Ta studija za Lessinga nije samo značila obogaćivanje ideja, nego se može smatrati i značajnom stilskom školom za njega. Tek kada se Lessingu pružila prilika da mu se približi u osobnom ophođenju, ubrzo je spoznao niskost njegova karaktera, a njegov pjesnički sjaj također je počeo malo-pomalo blijedjeti u Lessingovim očima.

Preko svojega prijatelja Richiera de Louvaina, kod kojega je usavršio znanje francuskoga, Lessing je dobio posao tumača u jednom Voltairevu procesu koji je vodio u vezi s dijamantnom aferom protiv jednoga Židova. Mali kulturno-historijski dokument odnosa između dvojice pjesnika odražava epigram iz toga razdoblja napisan Lessingovim perom:

»Kako bismo brzo i dobro shvatili zašto Židovu lukavstvo nije uspjelo, odgovor se nesumnjivo nazire: Gospodin V. bio je veći mudrijaš nego on.«

Međutim, uskoro je došlo do raskida između dvojice pjesnika. Voltaire je svom tajniku Richieru dao neke dijelove svojega *Siècle de Louis XIV*, koje je on pak posudio Lessingu. Kada je to Voltaire saznao, naslutio je izdaju i razvila se između Potsdama i Wittenberga, kamo je u međuvremenu Lessing bio otpustovao, velika korespondencija koja je dovela do potpuna raskida između njih (E. Schmidt, I/221; Korff, str. 591, Stahr, str. 92). Lessing je, unatoč tomu, hvalio Voltaireov poetski talent te 14. prosinca 1752. piše oduševljeni članak o neznatnoj *Amelie*. On je na takav način dokazao svoju literarnu nepodmitljivost. Ipak, pod utjecajem studija Grka i Engleza Lessingov sud o Voltaireu postaje postupno temeljitiji i dublji tako da mu je u godini njegove smrti (1778.) sastavio sljedeći epigram:

»Ovdje leži – ako vam se može vjerovati, vama, pobožna gospodo! – onaj koji je već odavno ovdje trebao ležati; dragi Bog neka mu milostivo oprosti njegove Henriade i njegove tragedije i stihove njegove mnoge: inače, sve što provede u djelu bijaše prilično dobro.«

Tako smo prozreli Lessingov konačni sud o Voltaireu i iz toga uviđamo da je u vrijeme pisanja svoje drame *Nathan der Weise* cijenio samo njegovu povijesnu i znanstvenu oporuku, a potpuno se već bio udaljio od

poštovanja prema pjesniku Voltaireu. Kako je do toga došlo, vidjet ćemo tijekom naše studije.

U isto vrijeme u kojem se feljtonist novina *Vossauer Zeitung* iscrpno bavio Voltaireovim djelima i osobnosti, zabilježio je najznačajnije literarne dogadaje Francuske. Tako je posvetio dulji članak Rousseauovu *Discours sur les sciences et les arts* i pobija njegovu tvrdnju kako napredak kulture za posljedicu mora imati nećudoređe i nezadovoljstvo. Ipak, prepoznaje Rousseauovu originalnost i priznaje da »osjeća tajnovito strahopoštovanje pred čovjekom koji se uvijek bori za čast i vrjednotu boreći se protiv svih odobrenih predrasuda, pa čak i kada ide predaleko«. »Kako bi Francuska bila sretna,« kaže on, »kada bi imala mnoge takve propovjednike.« Četiri godine kasnije Lessing povodom njegova djela *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité* (1755.) jednako dobronamjerno istupa u odnosu na toga francuskog topnika.

Ipak, svi sudovi koje Lessing u to vrijeme donosi o francuskim piscima i njihovim djelima nisu potpuno utemeljeni i bez predrasuda. On precjenjuje djela Voltairea, Marivauxa, Gresseta, a Crebillona ne štedi. Odlučno zauzima stajalište protiv diletantskoga Le Mettriejeva djela *L'homme machine* i stavlja ga po strani za razliku od Bernardova djela *Kunst zu lieben*. Batteuxove estetske teorije, koje sada upoznaje, još nije bio potpuno razumio i tek ćemo kasnije vidjeti kako odlučno zauzima stav protiv tih teorija.

Stil svih ovih članaka je plastičan i dramatičan i lako je prepoznati kako njegovo bavljenje Voltaireom, Rousseauom i Diderotom, o kome ćemo nešto kasnije još govoriti, nije ostalo bez traga na njemu.

Prijevodi francuskih novela *L'amant ennobli par l'amour* (koji podsjeća na Diderota) i *L'Histoire toute veridique* iz Du Fresnyjevih *Nouvelles historiques*, koji su kao feljtoni izašli u novinama *Vossauer Zeitung*, za nas spadaju u one prijevode koji imaju svrhu, putem objektivne evaluacije povijesti zapadnoga svijeta, analizirati vlastito razdoblje u aktualnim okolnostima i mogućnostima poboljšanja.

Lessing je, potaknut Bayleom, preveo Huartovo djelo *Examen de ingentos para las ciencias* i germanizirao je od 1749. do 1752. četvrti, peti i šesti svezak Charlesa Rollina *Römische Geschichte* (iz *Histoire ancienne*), čiji prijevod pod utjecajem Voltairea ipak nije priveo kraju. Marignyov rad *Geschichte der Araber unter der Regierung des Kalifen* (1753.), čiji je prvi svezak također preveo i u čijem je predgovoru hvalio načela Voltaireovih povijesnih bilježaka, pružio mu je priliku da susretne jednu povijesnu veleslu čiji su anali bili ispunjeni obiljem prekrasnih priča. U tim dijelovima

zanimala ga je naročito osobnost sultana Saladina koju je već upoznao prilikom prijevoda Voltaierovih spisa (1751.).

Tako smo pomalo iskoračili od Lessingova rada na poetskim djelima Francuza prema studiju njihove znanosti. Često smo spominjali ime Bayle tijekom naših istraživanja. Zbog objektivnosti moramo istaknuti činjenicu da je upravo urednik *Dictionnaire historique* bio onaj koji je našem pisu ulio sklonost za povjesnu znanost. Prepoznajemo Bayleovu metodu kod njegova spašavanja *Horazensa* (1753.) i *Cardanusa*. (Ovo je djelo vjerojatno također bilo pod utjecajem Voltaireove procesne pjesme *Les systèmes*.) Lessing, kojem je *Dictionnaire historique* dobro koristio, tvrdi da je vrlo lako replicirati Baylea, ali ono što je beskrajno teško jest replicirati ga bayleistički (E. Schmidt, I/str. 204).

Ako k tome još dodamo Lessingovu naklonost prema Rabelaisu (vidi Rumerovo pismo od 26. lipnja 1758.), nameće nam se zaključak kako je francuske literarne i kulturne odnose poznavao bolje nego mnogi njegovi suvremenici te se zbog toga činio najpozvanijim da uspješno nadvlada francuski utjecaj koji se razvio pod Friedrichom II. čija je ljubav prema francuskoj književnosti i francuskom kazalištu sputavala svaki polet njemačkoga glumačkog umijeća.

IV. razdoblje: Etapa prevladavanja (1754.–1759.)

Usred svoga rada na izdavanju *Teatralne biblioteke* (1754.–1758.) Lessing je već počeo pokazivati svoj stav protiv oponašanja Francuza. Prvi kojem se suprotstavio bio je njegov prijašnji uzor: Gottsched. Ali on još uvijek ne sumnja u bezuvjetnu povezanost triju cjelina. Tako u *Teatralnoj biblioteci*, prema francuskom klasicizmu, obrađuje Senekine tragedije. U recenziji *Herkulesa* strogo i s hvalom naglašava zadržavanje elemenata vremena i mjesta te kori one komade u kojem ono nedostaje (*Thyest*). U naputku *Vorschlag für den heutigen Dichter* izriče mišljenje kako svako djelo mora težiti najvišem.

Osim velikoga broja djela koja su prevedena iz Riccobonijeva priručnika *Histoire du theatre italien*, u njemu se nalaze i analize značajnih umjetničkih drama. Lessing se u *Teatralnoj biblioteci* služi Voltaireovom i Brumoyovom metodom uspoređivanja: on stavlja Seneku i Euripida s jedne strane i uspoređuje ih s Corneilleovom *Médéom*. Istu opet uspoređuje s Racineovom *Phèdrom* i ova metoda polako ga je odvukla od Francuza prema Grcima i Englezima.

Posebno cijeni Corneilleov jezik i tvrdi kako je nemoguće oponašati njegova kao i Racinova djela. S već spomenutim isusovcem patrom Brumom također je nezadovoljan jer je davao prednost Euripidu pred Se-

nekom. Isto tako oštro osuđuje pjesnika strave Crebillona i tako nam već približava buduću metodu i stil *Hamburške dramaturgije*¹.

Općenito već u nekim analizama *Teatralne biblioteke* spoznajemo (naročito u onima koje su posvećene Seneki) pobunu protiv retoričke tragedije Francuza i njihovih oponašatelja u Njemačkoj. To je isto moćan iskorak od njegovih suvremenika. Istaknimo i činjenicu da Lessing bira »grčku pravilnost« ispred »francuske pravilnosti«, nepravilne Corneilleve *Horaces* pozdravlja s više simpatije nego pravilna djela njegova sina Thomasa te, najzad, pomno obrađuje u Engleskoj i Francuskoj istovremeno nastale melodrame i također uočavamo kako će Lessing uskoro postati svjestan svoje misije: njemačko kazalište mora biti oslobođeno od duhovne snage Francuza.

Prije nego što prijeđemo na glavnu epohu, nužno je pobliže se osvrnuti na Lessingovo poznanstvo s melodramama i Diderotom.

On je već u *Teatralnoj biblioteci* preveo Chassironove *Reflexions sur le comique larmogant* i u predgovoru toga te Gellertova spisa *Pro comoedia commovente* ističe, zaboravljuјуći Steelea, kako melodrama potječe od Francuza. Diderot je, osim toga, bio onaj Francuz koji se protivio Corneillovoj čvrstoći i tako je Lessingu pružio oslonac za oslobađanje njemačke pozornice od francuskoga utjecaja.

Proučavajući Diderotovu dramaturšku revoluciju, kojega je već oko 1751. najsrdačnije pozdravio recenzijom njegova *Pisma o gluhenjemima* i s čijim se ocjenama dramske umjetnosti nije složio (E. Schmitdt, I/580), Lessingova nelagoda prema tradicionalnim francuskim djelima veoma je ojačala pa je konačni rezultat bio prekid objavljivanja *Teatralne biblioteke*.

Ipak, najzrelijiji plod te zajedničke borbe dviju duhom bliskih osobnosti Lessinga i Diderota² bila je građanska tragedija *Miss Sara Sampson* (1755.).

Godinu dana prije Diderot je završio svoj *Fils naturel* i Lessing je pozorno studirao to djelo, iako ga nije ispunilo oduševljenjem. Također melodrama *Cénie Mme de Graffigny* i neke patetične scene u Voltaireovu *Mahometu* pomogli su građanskoj tragediji u sazrijevanju.

Nije samo utjecaj *Miss Sara Simpson*, koja je postigla izvanredan uspjeh jer je umjesto francuskih polubogova, prinčeva i sultana dovela na pozornicu obične građane te posvjedočila Lessingov novi smjer, nego je i prikazivanje pojedinih glavnih likova ojačalo naše predviđanje o njegovu novom smje-

¹ Ipak se Lessing inspirirao Crebillonom; njegov *Masanielloversuch* teži produbiti njegovu *Catalinu*.

² Donosimo ovdje uspoređivanje E. Schmidta: »Diderot i Lessing su familijarne naravi. Proizišli iz škrtih odnosa, junaštva pera, ustrajne težnje, istinitoga rada na obrazovanju karaktera, odbijanju svake gomile naklonosti; osobne slobode bez zlatnih okova, dobrote, svjetsko biće, nemir – u kojem nitko drugome ne popušta, ali Diderot je pristupačniji, hirovitiji, osjećajniji, ponekad u svojoj dorohotnosti naivan i u životu kao i pisanju netaktičniji nego čvrsti Lessing.« (I/ 304)

ru. Tako je Mellefontova stara ljubavnica, Marwood, sada modernizirana građanska Medea budući da jedna takva strašna žena nije bila prikladna da se pojavi na pozornici ni kod Corneillea ni kod njegovih uzora Euripida i Seneke sa svojim antičkim kostimima. Mellefonta bi se moglo usporediti s Jasonom, Saru s Corneillovom Kreusom, a Sampsona s ocem Kreonom.

Prevladavanje klasičnoga francuskog utjecaja temelji se na tome da je sve antičke tipove s pozornice postavio u moderne kostime i u moderne vremenske odnose. Inače su tri elementa u tom djelu još zadržana, a glavnim su osobama, prema francuskom običaju, dodijeljene službene osobe od povjerenja (Sara – Betty; Marwood – Hannah; Mellefont – Norton; Sampson – Weitwell). I nakon objave ovoga djela Lessing nastavlja potpuno teoretski baviti se problemom građanske tragedije. Iz ostavštine objavljenih rasprava (Failberov *Honnête criminel*) razvidno je mnoštvo nesređenih misli (npr. njegova korespondencija s Mendelsohnom 18. prosinca 1756.) koje potječu iz 1756. Suosjećanje i ganutost, spominje se u pismima Mendelsohnu koji dijeli stav, glavna su odrednica tragedije ne samo kako bi odbacili francusku tragediju temeljenu na divljenju, nego da istovremeno u skladu s poimanjem i svrhom odgovarajuća tragedija također predstavlja onaj pravac osjećaja koji je Lessing već bio aktivirao iz novije engleske književnosti, a to je građanska tragedija, žanr koji je u svakoj sceni poticao ganuće i suosjećanje, kojem je pripadala i Sara Simpson (str. 151).

Neke tek u ostavštini objavljene recenzije (Falbaireove *Honnête criminel*) to dovoljno pokazuju. *Tragedie sainte* u kojoj suosjećanje, po Lessingovu viđenju, nestaje pred divljenjem i stoga se mora promatrati kao suprotni pol u odnosu na uzornu melodramu, odlučno je svladana. «Zato smatram», piše Lessing Mendelsohnu, »kako Corneilleova *Polyeuctea* treba ukoriti, iako mi se on zbog drugih ljepota nikad neće prestati sviđati. *Polyeucte* teži postati mučenikom; čezne za smrću i mučeništvom; on je promatra kao prvi korak u oduševljeni život; divim se pobožnom entuzijastu, ali morao bih se i pobojati da ne podjarim njegov duh u krilu vječnoga blaženstva» (Schmidt, I/341–342).

Lessingov je *Kodras* (1758.) jedna vrsta *Antipolyeuctea*; budući da naš pjesnik nije prepoznao dramatični moment Corneilleova vrhunskoga djela, htio je stvoriti »dramatična« i »nereligiozna«, tj. političkoga mučenika. Godinu dana ranije nastalo djelo *Befreites Rom* ima s Voltaireovim *Rome sauvée* samo zajednički naslov te cjelinama i ravnomjernošću samo izvanjski podsjeća na umjetnost Francuza. Ipak, oskrvnuta Lucretija ovoga djela pojavljuje se na pozornici i nakon što je očitovala svoju sramotu pred ljudima, probada samu sebe naočigled sviju i to je potpuno protivno ukusu Francuza. Lessingova reakcija protiv francuskoga utjecaja vidi se i u njegovu *Wörterbuch zu Logan* u kojem se izjašnjava protiv stranih riječi hvaleći

pritom Gleimove nacionalne vojničke pjesme: »Druge kritičare, osobito one mlađega kova koji općenito podupiru francusku poeziju, vjerojatno sam želio zabraniti« (Schmidt, I/334).

V. razdoblje: Samosvijest (1759.–1767.)

U pismima *koja se tiču najnovije književnosti*, koja je Lessing izdavao zajedno s Ramlerom i Mendelsohnom, on dolazi do potpune spoznaje vlastita poslanja i zauzima najodlučniji stav protiv francuskoga utjecaja koji smatra zlom koje treba nadvladati. U sljedećem poglavlju Lessing produbljuje svoje nazore, proširuje ih, ali iskreno, u ovom razdoblju točno se pridržava svoga novonađenog smjera.

Kako je izgledalo njemačko kazalište u to vrijeme? Dopustimo da nam sam Lessing to kaže: «Mi nemamo kazalište, mi nemamo glumce, nemamo slušatelje... Francuz ima barem još pozornicu, a Nijemac jedva da ima i staju. Pozornica Francuza ipak je zadovoljstvo velebnoga glavnog grada, a u glavnim gradovima Njemačke staja je ruglo običnog puka. Francuz se barem može podići zabavom za veliki divan dvor, velike i dostojanstvene muškarce cijelog carstva, najfiniji svijet, a Nijemac mora biti veoma zadovoljan što ga žele poslušati tek desetci običnih privatnih ljudi koji su se sramežljivo došuljali u staju» (18. literarno pismo).

Što će Lessing poduzeti kako bi pripomogao njemačkom kazalištu? Njegov je prvi korak bio uspješan napad na idola Gottscheda, kao i vlastite uzore Corneillea i Racinea. Gottsched je htio postati tvorcem frankofonoga kazališta, a nije ni istražio je li takvo kazalište primjereno njemačkom načinu mišljenja. Nadalje, Lessing je želio pokazati kako su Francuzi pogrešno razumjeli Aristotelova pravila i zato, zahvaljujući izvrsnosti njihovih tragedija, nisu ni posjedovali tragično kazalište.

Potom ukazuje na Shakespearea i tvrdi da se on u bitnome više približio antici nego Corneille koji se samo izvanjski nadovezao na antičku dramu. Njemački nacionalni duh više nagnje ukusu Engleza negoli Francuza budući da Nijemci u svojim tragedijama »žele više vidjeti i misliti, nego... što to strašna francuska tragedija pruža«, da na njih bolje utječe »veličina, strahota i melakoličnost« »nego vrsnost nježnost, zaljubljenost« (Stahr, str. 185) i, na kraju, velika jednostavnost Nijemce više umori nego prevelik zaplet. Gottsched je, dakle, počinio kardinalnu grešku sa svojim okretanjem prema Francuzima. Bilo bi bolje, smatra Lessing, da se, umjesto Corneillea i Racinea, prevodi Shakespearea uz neke izmjene. To mišljenje Lessing opravdava tvrdnjom da je Shakespeare veći pjesnik od Corneillea, makar je on bolje poznavao antičke pisce, a Shakespeare gotovo uopće nije. »Corneille im je samo mehanički bliži, a Shakespeare

u bitnome. Englez gotovo uvijek postiže svrhu, kakve god jedinstvene i autonomne puteve izabrao, a Francuz je gotovo nikada ne dostiže, iako korača utabanim stazama drevnih pisaca.«³

Lessing čak tvrdi kako ni jedno Corneilleovo djelo ne djeluje nimalo kao Voltaireov *Zaire* ali *Zaire* je opet podreden Shakespeareovu *Othellu*, »od kojega je preuzet cijeli Orozmanov karakter« (Schmidt, I/426). Tom je prigodom predvidio kako je ovaj naglasak na Shakespeareovu veličinu u odnosu na francusku tragediju bio od temeljna značenja za razvoj njemačke književnosti. Kasnije je u *Hamburškoj dramaturgiji* dostigao svoj potpuni razvoj. U 17. literarnom pismu Lessing je neopravdano izrekao smrtnu osudu Gottschedu pri čemu je potpuno zanemario važnost i nužnost francuskoga elementa za razvoj njemačke drame. To se čini tim paradoksalnije što je Lessing u isto vrijeme još vjerovao u neopozivost triju elemenata (Hettner, str. 457), i «imao je stotinu puta više Voltairea u tijelu nego gospodin Gottsched koji, iako je svoju klasičnu tragediju beskrajno poštivao, upravo on ju je žestoko porazio» (Korff, str. 15).

Već spomenuto 17. literarno pismo poprimilo je kapitalno značenje jer je on prvi prekršio strahopoštovanje prema Voltaireu u Njemačkoj i svatko tko je branio dramatične koncepcije starije generacije i tko je želio zaštititi literarnu naklonost prema Voltaireu morao se opremiti za borbu. Tek nekoliko godina kasnije *Hamburškoj dramaturgiji* uspjelo je potpuno slomiti Voltaireov kult te Shakespeareova djela dovesti do potpuna priznanja.

Lessing je također u to vrijeme tijekom borbe protiv klasične francuske tragedije podržavao proučavanje Diderota. U priručniku *Vorrede zu Diderots Theater* (1760.) Lessing opisuje umjetnički ideal francuske tragedije kao ljubaznu pristojnost, obrtničku silu, hladnu etiketu, neshvaćenu umjetnost. Tako on ima još više očekivanja od nove, dramatičnije Diderotove umjetnosti. On ne zazire pred paradoksom što su učitelji ovoga Francuza morali naći publiku baš u Njemačkoj, »iako smo i mi jednom htjeli pripadati civiliziranim narodima od kojih je svaki imao svoju pozornicu« (Hettner, str. 471). U novom izdanju rada *Theater des Herrn Diderot*, objavljenom uz Lessigovu godišnjicu smrti, donosi čak i priznanje kako bi njegov ukus, bez Diderotova utjecaja, »možda krenuo autonomnijim, ali težim putem s kojim bi na kraju moj razum bio zadovoljniji« (E. Schmidt, I/ str. 371).

Lessinga su više zanimala Diderotove teoretske rasprave koje su popratile *Le fils naturel* i *Père de famille*. U njima Diderot ističe vrijednost strastvenoga izraza, najsnažnije pantomime kojoj su se riječi morale podvrgnuti. Lessing je to hirovito Diderotovo ponašanje – unatoč njegovu *Kleomisu* – samo djelomično prihvaćao, ali pojedine stvari, kao npr. kratki monolozi

³ Schroter, S. LIX-LX.

prilikom smirivanja radnje, rado je preuzimao od toga enciklopedista, finoga tehničara. S vremenom je Lessing u određenim točkama prerastao Diderotove nazore pa tako i njegov »veto protiv faktora iznenađenja kod uljuljanih gledatelja i... nesređene misli o odnosu drame prema romanu ili prema filozofiji i povijesti« te njegovu jednostrano definiranu razliku između komičnih »vrsta« i tragičnih »individua«. Moralnu je prosudbu drame Lessing očito preuzeo od Diderota, ali njegovu odbojnost prema karakternim kontrastima najvjerojatnije nikada nije dopustio. Lessing se, znači, povezao s Diderotom i definitivno odbacio pofrancuzene »trule glave na čijem je čelu bio profesor Gottsched« (E. Schmidt, I/304–316).

Od drugih Francuza, koji su u tom razdolju utjecali na Lessinga, možemo navesti već u prethodnom poglavlju obrađenoga Baylea. Njegovo ime otvara biografiju *Sophokles* (1760.) te je njegova metoda odredila cijeli uređivački dio djela. Moramo još pridodati osobni odnos s »tankočutnim, za njemačku književnost i filozofiju dostupnim i djelatnim Francuzom Prémontvalom« (Stahr, I/122). Danas neodrživo poimanje koje je Lessing tada zastupao – kako su stvarni historičari samo oni koji su pisali povijest njihova doba i zemlje – izgleda da se približava Montaigneovu iskazu: »*Dobra je povijest samo ona koju su pisali oni koji su je stvarali.*« (E. Schmidt, I/ str. 418).

Lessingovo cjelokupno buduće djelovanje nije niša drugo nego istodobno približavanje uzvišenoj francuskoj kulturi i protestiranje protiv poнаšanja njihovih djela. Francuzi su »narod sastavljen od komplimenata...« (Stahr, str. 174), izjavio je, »čije tragedije na sebi nose karakter ženstvenosti«. To stajalište Lessing je htio osporiti s *Philotusom* (1759.), no ipak nije dugo ostao takva mišljenja budući da je isto djelo Lessingov posljednji pokušaj bez žena. Vanjska forma Faustova fragmenta (1758.) te izbor peteronožnoga Jambusa znači – kao i već prije u *Kleonnisovu fragmentu* – raskid s tradicionalnim francuskim aleksandrincem, no ovo djelo ipak svojom veličinom i cjelinom svjedoči o značajnim francuskim utjecajima. Nastavlja se na Voltaireovu pripovijetku *Le blanc et le noir* (koja je kasnije također potaknula Grillparzerovu dramu *Der Traum ein Leben*) i s Prévestovim djelom *Manon Leseant* dijeli zajedničko mjesto (E. Schmidt, I/ str. 379). Ostali ulomci, kao *Das Befreite Rom* i *Aleibiades in Persien* mogu se protumačiti kao Shakespeareov utjecaj.

Što se tiče Lessingovih 3 *Bücherfabeln* i njegovih *Abhandlungen über die Fabel*, možemo koristiti jednaka načela koja smo do sada susreli u svojim istraživanjima. Isto kao i Corneille, autor *Miss Sare Simpson* Lessing, želeći prevladati francustvo ukazujući na antičku dramu i na bolje razumijevanje aristotelovskoga stajališta i koji je u svojoj mladosti oponašao Lafontainea (npr. basna *Alix malade*), njegova učenika Gellerta, La

Martinièra i druge Francuze (E. Schmidt, I/ str. 95–98), sada je na isti način ukazivao na Ezopa i time zauzeo odlučujuće stajalište protiv francuskih basnopriscaca. Ne samo da je Gleima cijenio više od nekih njegovih radova, a on je oponašao La Fontainea te je također oštro kudio francuskoga estetičara Batteuxa, kojega je prevodio Rammher, nego je najvećem francuskom basnopriscu osporio svako djelo. On fanatično propisuje, s Ezopova stajališta, najveću moguću kratkoću basne jer je, po njegovu nahođenju, neophodno nužno basnu potpuno razumjeti ako u njoj želimo iščitati moralnu istinu. Zato Lessing potpuno odbacuje lafontainoveske temelje kao i definiciju basne – »*opširna komedija u sto različitih činova*« – iako on sam Lafontainea drži »dražesnim«, »genijalnim«. Gledajući iz neo-antičke perspektive Lessing je općenito posve krivo shvatio La Fontaineovu veličinu.

Istodobno pobija alegorije La Mottea, Richiera, Dubosa i radove Batteuxa te daje prednost prozi na račun poezije. U svakom slučaju počinio je pogrešku žečeći raznolikost literarnih pojava dovesti do jednoga jedinog nezaobilaznog tipa. Kako je već sa stajališta »ispravna« tumačenja aristotelovskoga misaonog smjera nepravedno potukao remek-djela Corneillea i Racinea, tako ni jednoj basni, koja se nije podudarala s ezopovskim žanrom, nije htio priznati literarnu vrijednost.

Sada prelazimo na kratku prosudbu dvaju posljednjih djela ovoga vremenskog razdoblja koji se već mogu nazvati njemačkim, ali se ipak naslućuju pomalo francuski tragovi – radi se o *Minni von Barnhelmu* i *Laokoonu*. Diderotove literarne teorije pomogle su Lessingu da za Nijemce dokine one prepravilne i krute oblike francuske klasične drame te da stvori djelo koje nam istodobno mami suze iz očiju kao i osmijeh na lice. To je djelo, unatoč Lessingovu teoretskom neprijateljstvu s Francuzima, najbolji dokaz kako je Gottschedova reforma bila nužna i bez njegova utjecaja nikad ne bi uspio usavršiti oduševljene, bujne, dramatične materijale Nijemaca. Sve francuske elemente u ovim svenjemačkim komedijama potpuno je iscrpio E. Schmidt u svojoj već navedenoj Lessingovoј studiji, stoga nam ništa drugo ne preostaje nego iz toga i iz Stahrove biografije sistematično složiti najvažnija mjesta i doslovce citirati: »Već duže tijekom istraživanja Plauta, prema jednostranim metodama Chassirona i Gellerta, Lessing je težio kako dirljivoj, tako i smiješnoj komediji između *comédie larmagante* i burleske. Ako je stvarno stvorio komediju s ozbiljnim junakom koja je izazivala salve smijeha i osmijeh svake vrste, kao i suze ljubavi prema čovjeku samome, tako ga je Diderotova dramaturgija poticala samo prema poticanju jednoga starog cilja« (I/464). Dobar dio pjesnika živi u Tellheimu čiji je »melankolični izgled« otudio jednoga recenzenta. Do sada se samo Molière usudio izvoditi tako ozbiljna, bolesno prikazana čovjeka u *Mizantropu*, u njemačkoj je pak komediji to bilo potpuno novo (I/ str.

484). »Diderot je ukazao na to kako su ozbiljni, ako ne i tragični konflikti časnih karaktera u odnosima građanskog života temelji dramatičnoga pjesništva. *Das ehrenhafte Honnête*, koje je dramatičnim pjesnicima povremeno preporučivao za obradu, nije umanjivalo sudioništvo gledatelja, nego ga je, naprotiv, još više uvećavalo kroz smijeh i komediju... Je li ovo zaista središte Lessingova novoga pjesništva« (Stahr, str. 214–215).

Minna von Barnhelm, osim toga, poštuje sljedeće Diderotovo pravilo: »Što će pjesnik raditi unutar naroda čiji su običaji slabi, mali i usiljeni? On će običaje toga naroda proljepšati.« Ali, za »razliku od Diderota, Lessing nije prikazao toga nekog vojnika i smjestio pored njega drugačije tipove« (Schmidt, I/465). Osim toga, »Lessing je pojednostavljeni Diderot jer se, kako se Hegel izrazio, u punoj slobodi i karakteru priklonio na stranu realne prirodnosti koja je bila u sukobu s konvencionalnom retorikom kazališnoga jezika i kazališnoga osjećaja« (Stahr, str. 214). Tellheim ima neke zajedničke crte s Monroe iz *La Chausséesova École des femmes* (I/467). Konobar je sličan sudskom izvršitelju u *Tartuffe* koji cijelu obitelj hoće profinjeno izbaciti van (*«le monsieur porte un air bien déloyal»*, citira Lessing u jednoj teološkoj raspravi) (I/475). U francuskom stilu Wernerovo i Franciskino sjedinjenje zaokružuje cijelu priču (I/476). Franciska nije nježna Marivauxova Soubrette, ma koliko njezina razgovorljivost i djelotvorna umiješanost na početku Minnine intrige odavale određenu familijarnu sličnost s dotičnim narodom (I/477). K tome, »Lessing je uspješno usvojio lagani Molièreov put« (u *Tartuffe*), gdje glavnoga lika ugledamo tek u trećem činu, i to posve pripremljeni i napeti... no ipak je Lessingova građa znatno opuštenija nego francuska mašinerija (I/473). Također je i ulazak, Justov san i buđenje, nastao po u *Literarnoj biblioteci* proučenom Riccobonijevu *Soupçonneuxu* (I/478). Francuska neuglednost, koja je sve scene smjestila u predsoblje, ovdje je izbjegnuta (I/474). U poručniku Riccautu, francuskom emigrantu, Lessing je svjetski poznatu ulogu konjičkoga Capitana spojio s omiljenom mu ulogom varalice kako bi prema Rossbachu i ostalim ratnim državama legendarne hrabrosti velikih naroda zadao mali udarac s boka (I/481). Kada je lajavi junak pridobio Minnu za francusko časkanje, odgovorila je značajno: »Moj gospodine, u Francuskoj bih ja htjela govoriti. Ali zašto ovdje?« Opomena cijeloj Njemačkoj i njezinu francustvu (I/482).

Riceautova figura ima mnogo sadržajnih točaka s različitim francuskim junacima komedije. Djelo *Jouer d'adresse et d'une ame reduile* (prema Molièreovoj *École des femmes*) razumije savršeno i na »corriger le hasard« on odgovara »corriger la fortune« kao što 1758. već u naslovu kaže Francisque Michelova knjiga *L'Historie des Grecs ou de ceux qui corrigeant la fortune du jeu*. Figura jako podsjeća na Regnardova *Tout-à-bas, maitre*

de tric-trec koji u djelu *Joueur* pogreškom dođe ocu Geronteu i oslika život na zelenom stolu. Riccautovim *Certaines dames* odgovaraju Regnardeove *tand de demoiselles qui, sans le lansquenet et son produit caché, de leur foible vertu feroint fort bon marché.*

Tako Du Frenyova djela pored *Igrača* stavljaju i *Igračicu*. Na Riccauta, koji nije glupan, slobodno možeš uložiti novac; na nastavu kod gospodina Tout-à-basa ide se potpuno sigurno. Riccaut zna *monter un coup, filer la carte avec une adresse, faire sauter la coupe avec une dextérité*; njegov prethodnik hvali se da popravlja sudbinu umjetnosti:

»*Je sais, quand il le faut, par un peu d'artifice,
Du sort injurieux corriger la malice;
Je sais, dans un tric – trac, quand il faut un sonnez,
Glisser des dés heureux, ou chargés, ou pipés...«*

Ricceaut stavља Minnu milostinju u džep i želi si pridobiti novake, onaj moli trostruki iznos za buduća predavanja. Riccaut se nada kako će se sutra vratiti sa stotinu pištolja i ne uzbuduje se ni najmanje zbog bijesa gospodice Minne što će Tout-à-basa doslovce izbaciti iz kuće te između vrata i šarki najavljuje drugi posjet za sutra. Ali Riccaut ima još mnogo rođaka: prema Prévostu tijekom i nakon namjesništva varanje je bilo rašireno i među najviše rangiranima kao što je brat Manona Lescauta, majstor Voltschlagena i slični (I/482–483).

Minna von Barnhelm preveo je 1772. Grossman na ne tečni francuski (I/493); ona je više puta i s pljeskom izvedena u Parizu (Stahr, str. 215.), pri čemu se Riccaut pretvorio u Gaskonca. Inače, namjerno ništa drugo nije bilo promijenjeno. Godine 1774. dramski tvorac Rochon de Chabanes usudio se detaljno procijeniti djelo i uništiti ga u svome djelu *Les amants généreux* (Schmidt, I/493). Interesantno je da je ovo djelo u svojoj uništenoj francuskoj obradi pronašlo čak svoj povratak u Njemačku gdje je Lessingov brat, na njegovu ljutnju, video kako se izvodi. Što *Minna von Barnhelm* u literarnom pogledu znači, može se izreći sa znanstvenoga stajališta *Laokoona*. To je djelo koje se djelomično služi francuskim znanstvenim studijama kako bi se okomili na francuski utjecaj u Njemačkoj, ali i na same francuske učenjake. Lessingu se to ne smije zamjeriti budući da je u ono vrijeme puninom svojih djela francuska znanost potpuno nadmašivala njemačku. I ovdje nam se čini najbolje citirati najmarkantnija mjesta iz E. Schmidta budući da se čini kako je u ovom slučaju – kao i kod Minne – on potpuno iscrpio svoju temu tako da novija istraživanja gotovo ništa više ne mogu nadodati. Sadržaj *Laokoona* prepostavljamo da je poznat: Diderotov *Taubstummenbrief*, kaže E. Schmidt, djelovalo je poticajno na *Lakoon* (I/514). Lessing je za građu upotrijebio golemo djelo *l'Antiquité*

expliquée et représentée en figures ili mali isječak iz toga, »mali Montfacon«. U slikarstvu je J. Richardson postao putokaz Lessingu s *Description de divers fameux tableaux*, »ugodnim opisom predstavljanja antičkoga i modernoga blaga Italije« (I/521). U *Laokoonu* je Lessing zauzeo stav »protiv zasluznoga Spencea i aristokratskoga vode pariške arheologije« jer je kod njihove »prečeste usporedbe poezije i slikarstva vjerovao kako je konstatirao nemar svih razlika između poezije i slikarstva« tako da je izgledalo da »jedna umjetnost u potpunosti pljačka drugu« (I/527). U *Du Fresnoyevoj poučnoj pjesmi De arte graphica* (1668.) kritizira također krivi prijenos slikarskoga idealja u poeziju (I/505). Lessingu se također učinilo lošim što je Caylus likovnoj umjetnosti preporučio nastavljanje na poeziju. To čini pomoću Homera, uglavnom u 16. poglavlju, u kojem pokazuje kako Ilijadu »ništa drugo ne oslikava nego radnja u tijeku.« Homer ne čini nikakav tašti pokušaj da bi nam pokazao Pindarovu strijelu, »mnogo više nam pobuđuje ineteres za dotični izvrsni komad oružja kako priča nastaje...« (I/533). Što se tiče »slikovitosti homerskoga motiva lijepe Helene«, Lessing je nije opovrgnuo, »nego je samo opovrgnuo naputak grofa Caylusa koji je govorio o 'požudnim pogledima' antičkih pisaca (I/539–540). Lessing ipak naglašava kako pjesnik kod beživotnih predmeta uopće nije vezan za povijest razvoja; on će našoj mašti naznačiti predstojeća obilježja, presvući će izgled sobe raspoloženjem te u udobnu opisu prikazat će nam karakter stanara, međutim, ipak će izbjegći neizdrživu maniru modernih Francuza koji, ovisni o opisivanju, opisuju dvorac od tavana do podruma, salon do najmanjega ukrasnog predmeta na kaminu, kao da se radi o popisu hotela Druot« (I/537). K tome, Lessing u djelu *Besprechung des Philoctet...* zauzima stajalište protiv neizrecivo smiješnoga Chateaubrunova djela jer pariški *Philoctet* – kojem je, umjesto kao kod Sofokla, ukraden i vlastiti luk – za društvo ima zaljubljenu kćerku i njezinu Confidente. Pri tome ova gorko-zla polemika protiv pseudoklasističke opuštenosti antičke nema svoj kraj, nego se ponavlja što se prije nekoliko godina zamjeralo *tragédie sainte* i njezinu stoicizmu, a *haute tragédie* suočava se s prezirnim dobacivanjem jer je »čista ljudskost Sofokla osporila njihove poput polubogova osvetoljubive junake.« (I/514–515).

U istom smislu kao što i Diderotovo »lagano pero, nauka o djelovanju i podražaju, teorija asocijacija, budi dopadljivost pojedinca« i pjesnik mora samo potaknuti našu maštu prema figuri *pars pro toto*, improvizacijski ubacujući i istodobno sažimajući neizmjernu moć biranih riječi te poretku riječi, ritma i tonskoga oslikavanja; na isti je način i Lessing razradio studije i istraživanja o rimskim pjesnicima kao što je to na Ovidiju učinila Kolektanea« (I/547). Lessing također odmah predbacuje Diderotu »slabo pjesničko slikarstvo« (Salon iz 1767) (I/547). Kod recenzije Diderotova

»moment presque indivisible« i »moment frappant slikarstva« oba pisca se podudaraju kod izbora njihovih primjera. Radi se o «jednom Homerovu mjestu koje je Diderot proglašio neprevedivim, a koje je Lessing (poglavlje 13.) obradio u glazbenom slikarstvu«.

Lessing, jednako kao i Diderot, analizira »furije, prikrivenoga Agamemnona, jadajućega Philocteta i nježnu Francusku...« Ako Lessing odbacuje La Metriea koji se smije, smatra isto i Diderot, na portretu će smijeh postati podsmijeh: »Smijeh je prolazan, čovjek se smije usputno, ali to mu nije uobičajeno stanje« (I/545). Ipak, tamo gdje se oba kritičara umjetnosti ne slažu jest to da Diderot uvijek ostaje u najživljoj povezanosti s umjetničkom proizvodnjom dok kod Lessinga to nije slučaj (I/548).

Mi iz svega ovoga vidimo kako Njemačka Lessingu djelomično zahvaljuje svoju nacionalnu samosvijest. On je ucrtao novi put razvoja njemačkoga duha i rijetki su oni koji su predviđali od kakva su presudna značenja za razvoj njemačke drame bila njegova dotadašnja literarna kao i znanstvena djela. Friedrich II., koji je imao razumijevanje samo za njemačku slavu po oružju, a njemačke je muze prezirao, nije Lessingu dodijelio mjesto bibliotekara u kraljevskoj biblioteci, koje je smrću Francuza Gautiera de la Croze na početku godine 1765. bilo oslobođeno.⁴ Bez posla, napušten od vlastitoga kralja, naš je pjesnik prihvatio ponudu da dođe u Hamburg kako bi тамо surađivao kao dramaturg i savjetnik u mjesnom nacionalnom kazalištu. Kakav utjecaj su Francuzi izvršili na njegovo djelovanje u Hansastadtu (gradu prekomorske trgovine) i kako su se Lessingove osobine ondje razvile do potpune zrelosti, prikazat ćemo u sljedećem poglavlju.

⁴ »Kada Lessing 1766. godine nije dobio mjesto (*Anstellung*) od Friedricha u Berlinu, poslužio se je Molièrovom riječju u ironičnom tonu: »'Što sam ja imao tražiti na očajnom vojničkom brodu?' Berlinova jako poznata tolerancija otkriva mu gorku parodiju: baca samozadovoljnog građaninu i prosvjetitelju Nicolaiu teške riječi protiv *pofrancuzenom Berlinu...*« (E. Schmidt, I/561).

VI. razdoblje: Zrelost

Hamburška dramaturgija: 1767.–1769.

Svi potencijali koje smo u prethodnim poglavljima pratili u razvitku doстиgli su u Hamburgu svoju punu zrelost i s razlogom pripisuju Lessingu ono mjesto u razvitku njemačkoga narodnog duha koje će mu u književnoj povijesti Njemačke biti dodijeljeno. U tomu vremenskom razdoblju potpuno prekida s klasicističkim pristupom Francuza, odbacuje i Corneillea i Voltairea, čiju je literarnu plitkost relativno kasno shvatio, te prepoznaje divovsku veličinu Shakespearea pored kojega mu Francuzi izgledaju kao mali pigmejci.

Kada je Lessing došao u Hamburg, imao je posla s publikom sklonoj Francuzima kojoj se ništa njemačkoga nije sviđalo. On je bio daleko od toga da osporava vrijednost francuske književnosti, ali cjelokupnim svojim iznošenjem dokaza želio je pojasniti kako francuska tragedija Nijemcima ništa ne znači, no kako francuski pjesnici komedije mogu postati njihovi učitelji. *Hamburška dramaturgija* nosi stoga dvojak karakter: ona je istodobno francuski prijateljska i francuski neprijateljska. Lessing ne misli na francuski narod kao takav, nego se okomio na dva idola čiji je autoritet u svakom slučaju želio pretvoriti u prašinu: Corneillea i Voltairea. Od ovoga trenutka započinje prevladavanje francuske tragedije, iako je sam Lessing već u sebi upio francuski duhovni stil, kako smo prije već naveli. Voltaireova zapostavljenost u Njemačkoj počinje tek s Lessingovom *Hamburškom dramaturgijom*.

U svom iznošenju dokaza Lessing se prije svega pouzdao u Aristotelovu poetiku i pokazao je kako su Francuzi sa svojom pravilnošću krivo razumjeli antičke pisce. On je htio, kako Hettner s pravom tvrdi, »na mjesto Corneilleovih zakonitosti postaviti zakonitost Aristotelove poetike...« (II/487). Polazeći s toga stajališta ne treba nas začuditi Lessingova tvrdnja da Francuzi »još nemaju nikakvo kazalište« (Stahr, I/ 328).

Mi ćemo sada prijeći na raspravu o pojedinostima iz *Hamburške dramaturgije*, ne pridajući pažnju njemačkim djelima nastalim pod francuskim utjecajem (npr. Cronegov *Richard III.*) ili prijevodima komedija s toga jezika kojima on nije bio naklonjen zbog teškoće jezika i nerazumijevanja mnogih uzrečica.

1. Komedija

Glavni dio *Hamburške dramaturgije* posvećen je francuskoj tragediji i kako istraživanje toga predmeta predstavlja i najvažniji dio naše studije te zahtijeva posebnu pozornost, najprije ćemo se u kratkim obrisima posvetiti francuskoj komediji.

U ocjeni iste, po Lessingu, nije zabilježen gotovo nikakav napredak. Od vremena koje je proveo u Leipzigu, kada je želio postati »njemački Molière ili Regnard«, pa sve do kraja života, on je uvijek osobito cijenio francusku komediju. Najvećega francuskog komediografa, Molièrea, koji je izvršio velik utjecaj na Lessingova djela iz mlađih dana, nije tako često obrađivao u *Hamburškoj dramaturgiji* vjerovatno zato što njegova djela nisu tako često dolazila na repertoar. U 53. komadu recenzira njegovu *Žensku školu* i štiti je od Trubletovih kritika. Na drugom mjestu Molièreove komade stavlja kao primjer komičnoga. Ali čini se kako mu se post-molierovski komadi više sviđaju i, među svima njima, Regnardov *Spieler* mu je najdraže djelo (14. komad), iako je pjesnik strukturu za to djelo preuzeo od Riviérea du Fresnya. Lessing hvali i brani Regnardova veselog *Demokrita* (17. komad), unatoč njegovim brojnim pogreškama, budući da to djelo najočitije prikazuje francuske običaje u grčkom kostimu. Komediji *Die Zerstreuten* (28. i 26. komad) istodobno zamjera slabu versifikaciju i oponašanje karaktera.

Quinaltovoj komediji *Coquette Mutter* (14. komad) Lessing daje gotovo jednaku pohvalu kao i regnardovskom *Spieleru* s napomenom kako razvitak radnje nije nezahtjevno postavljen. Komediju iz 15. stoljeća *Avocat Pathelin* (14., 22. i 36. komad) u moderniziranoj formi Bruyesa i Palaprata hamburški dramaturg također smatra veoma uspjelom. Marivauxa, tankoćutnoga pjesnika ljubavnoga buđenja, Lessing je naizmjence obasipao i pohvalom i pokudom. Kao njegovo najlošije djelo navodi *Der Unvermutete Ausgang* (73. komad) jer naslov želi prikriti krivi unutar-nji razvojni put. Više pohvale dao je kompoziciji komedije *Die falschen Vertraulichkeiten* (18. djelo), ali opisivanje likova u komediji, prepovršno raslojavanje ljudskoga srca ostalo je prilično nedorečeno. Izgleda da je Lessing djelo *Der Bauer mit der Erbschaft* (28. djelo) više volio od dvaju prethodno navedenih.

Destouchesa, kojega smo pored Marivauxa često spominjali kod obrade Lessingovih mlađih drama, naš je kritičar u tom pogledu cijenio čak više i od Molièrea. Što se tiče stvaralaštva ne odveć komičnih scena, Lessing priznaje kako Destouches nije ni blizu tvorcu *École des femmes*. Posebnu pohvalu upućuje djelu *Der verheiratete Philosoph* koje naziva *remek-djelom francuske pozornice* (12. djelo).

Destouches, koji je imao mnoge oponašatelje u Njemačkoj, veći je od njih sviju »za glavu« (17., 13., 10., 86., 26., 9. djelo).

Unatoč nekim životno vrijednim smiješnim situacijama, koje nalazimo u Le Grandovu *Triumph der vergangenen Zeit* (5. komad), Lessing to djelo proziva zbog nekih odvratnih bezumnika. Još manje obzira zasljužuje užasno djelo Hondarda de la Mottesa *Matrone von Ephesus* (36. komad),

koje je jednom prilikom (1754.) kod pjesnika Minne pobudilo želju drugom *Vojničkom srećom* pokazati kako se dramatizira ovakav škakljivi epski materijal. Voltairea ne spominje kao pjesnika komedije. On cjeni njegova djela *Kaffeehaus* ili *Schottländerin* (12. komad) i *Frau, die Recht hat* (83. djelo).

Saint-Foixovo djelo *Finanzpächter* (20. komad), djelo koje francuska povijest književnosti većinom više ne spominje, Lessing pak ističe zbog njegova zdrava morala i opisa karaktera s poštovanjem. I neukusnom Gressetovu *Sidneyu* (17. i 83. djelo), rugalici samoubilačkoga raspoloženja, Lessing čak odbija priznati i dobre strane. On također ne kritizira prestrogo Forvartovu operetu *Soliman II* (33. djelo), koju u jednom pismu opisuje mrskom i nepodnošljivom za njemačku pozornicu, a njezin prijestup protiv povijesne predaje te loša karakterizacija doimaju mu se neukusnima (E. Schmidt, I/603–604).

2. Vesela komedija

Gotovo pohvalnije od francuske komedije Lessing govori o francuskoj «komediji od suza». Tomu je jako privržen; ipak su njegove *Miss Sara Sampson* i *Minna* napisane pod utjecajem te dramske vrste. Pod terminom »od suza« on razumije što nas dovodi do suza i najradije bi mnoga djela procijenio »od suza« koja naime ne pripadaju toj vrsti. Tom interpretacijom Lessing pokušava obraniti ovu poetsku vrstu od onih koji žele samo tradicionalna dramska djela proglašiti dopadljivima za pozornicu u kojima pak također ima mnogih mjesta koja izazivaju suze. Zbog toga je *Nanine* (str. 21, 28, 36, 73), omraženoga mu Voltairea, u Lessingovim očima naišla na milost. Lessing je naime vjerovao kako ta vrsta odgovara prije njemačkom nego francuskom duhu te da se zbog sklonosti Francuza za naslov i čast «kod njih neće proslaviti» (14. djelo). Da je razvoj francuskoga kazališta uništilo Lessingovo proročanstvo, danas je potpuno jasno.

Naročito je pohvalio Diderotovu komediju za plakanje *Hausvater* (84. djelo) koje je »djelo za Njemačku, a ne za Francuze«, ali se opet nije tako pohvalno izrazio oko njegova djela *Der natürliche Sohn* (85. djelo). Još kratko prije svoje smrti Lessing je u svom drugom izdanju priručnika *Das Theater des Herrn Diderot* istaknuo kako je velik utjecaj ovaj Francuz imao na »formaciju njegova ukusa«. On se, također u jedinstvu s Diderotom, buni protiv Voltaireove teorije iznenađenja⁵ i pokazuje u čemu se sastoji razlika između iznenađenja i uzbuđenja. Međutim, Lessing se ne slaže u svim detaljima s njegovim shvaćanjem. Tako je zauzeo stav protiv Diderotova razlikovanja komičnih »vrsta« i tragičnih »individua«.

⁵ Ova teorija zastupa stav kako se razvoj dramske radnje mora sastojati od iznenađujućih momenata i ne bi se smio predvidjeti iz osobnosti likova.

Preostala »od suza« komična djela koja Lessing obrađuje u *Hamburgskoj dramaturgiji* često precjenjuje jer su mu se činila kao protuudarac njemu antipatičnoj aristokratskoj ograničenosti. Prije svega, tu je suzama bogata *Cénie Mme de Graffigny* (20. i 63. djelo), koja se ističe kao »pri-mjer plemenite komedije«, zatim La Chausséova *Melanide* (8. djelo), kao i 1761. g. u Parizu ponovno izvedeno djelo *Les trois sultanes*.

Prijedimo sada ipak na najvažniji dio naše studije, na odnos Lessinga prema klasičnoj francuskoj tragediji.

3. Tragedija

Prije nego što sakupimo Lessingove ocjene o francuskim tragedijama kao takvima, želimo čuti i njegov sud o različitim pojedinačnim djelima kako bismo tada sukcesivno prešli na opći pregled. Mora se još napomenuti da su Lessingove analize općenito bile uvjetovane repertoarom tako da on primjerice nije recenzirao nijedno Racineovo djelo, a kod drugih beznačajnih pjesnika prilično se dugo zadržavao.

Ipak, ponekad bi svoj pogled upućivao postrance na dottične pisce i tragedije koji nisu odgovarali formatu njegova časopisa te tako usput daje i svoj osvrt o Racineu i drugim pjesnicima. Tako tvrdi da su drame učenika Port-Royala remek-djela, hvaleći, kao i Racine, njegovu sposobnost uporabe boja te zbog ugleđena jezika kojim je prikazao govor kraljica. Ipak, Lessing ne osjeća nikakav poticaj detaljnije ulaziti u njegova djela koja samo odaju krivi smjer, ali ne istodobno i krivoga učitelja kao što to čine Corneilleove i Voltaireove drame. Povodom De Bellina velebnoga umjetničkog patriotskog djela *Die Belagerung von Calais* (18. djelo), koje je u Francuskoj izazvalo oluju domoljubnog oduševljenja, Lessing se sljedećim riječima žali na nerazumnost njemačke publike: »Ako ovo djelo i nije zasluzilo da Francuzi od njega rade toliku galamu, onda ta galama ipak ide Francuzima na čast. Pokazuju ih kao narod koji je ljubomoran na svoju slavu, koji velika djela svojih predaka još uvijek pamti, koji je uvjeren u vrijednosti pjesnika i utjecaja kazališta na vrlinu i tradiciju, koji ih ne pribraja u njegove beskorisne udove i ne smatra ih predmetima kojima se bave samo zauzeti besposličari. Koliko smo mi Nijemci u tom dijelu još daleko iza Francuza! *Sada to moram javno reći: mi smo u usporedbi s njima još pravi barbari.*«

De Bellin rad *Zelmire*, unatoč svojim slabim stranama, Lessing brani od napada Voltairea koji je povijesnim materijalima davao prednost nad izmišljenim. Ipak, naš pjesnik ukazuje, oslanjajući se na Aristotela, da tragični pjesnik nema što poučavati što su učinili veliki ljudi »nego što bi svaki čovjek određenoga karaktera u danim okolnostima mogao učiniti« (19. djelo).

Iz istoga je razloga Lessing u zaštitu od Voltairea uzeo i djelo Thomasa Corneillea *Graf Essex* (22. i 54. djelo) tako što naglašava kako pjesnik može promijeniti povijesne činjenice, ali da »najmanja promjena karaktera« nije dopuštena (Stahr, str. 334–335). Inače, to djelo ne smatra tako dobrom kao *Rodogune* Pierrea Corneillea i u nekim procjenama se slaže s Voltaireom.

Lessingove analize djela Pierrea Corenillea izvrsne su kvaliete. One nam ocrtavaju njegovo najdublje temeljno razmišljanje i kritikom Voltaireove tragedije potiču onu književnu revoluciju koja je Njemačku 18. stoljeća oslobođila od jarma francuskoga utjecaja. Lessing ne recenzira ona djela koja sadašnja literarna povijest spoznaje kao najbolja, nego posvećuje 29. komad te djelomično i 75. i 82. djelu *Rodogune*, kojem se kao remek-djelu divio i sam Corneille, zatim cijela Francuska čak 100 godina, pa i Europa.

Kompozicija djela *Rodogune*, po Lessingovu mišljenju, nije uspjela. Konflikti su preopterećeni i njihovo ponavljanje djeluje jednolično. Karakteri su neprirodni i pretjerani. Mnoge strahote, koje su u njoj prisutne, Lessing prilično pripisuje ljubomori, a ne ženskom ponosu. Osim toga, on usput osporava monstruozne prodike te odbojni heroizam poroka koji je dolazio iz Rima. Corneille je beskorisno gomilao strahotu na strahotu kako bi postigao uzvišenost dramskim gomilanjem neprirodnoga. »Trebali su ga prozvati ogromnim, gigantom, ali ne i velikim. Naime, ništa nije veliko što nije istina.« Lessing drži kako bi on svaki Corneilleov komad bolje napravio i pokazuje kako bi istinski pjesnik obradio građu *Rodogunea* jer »genij voli jednostavnost, zaplet kao od šale«.

Još nesimpatičnijom Lessing ocjenjuje lijepu kršćansku tragediju, Corneilleova *Polyeucte* (2., 75. i 82. djelo). On je principijelan protivnik *tragédie sainte* i ne nalazi u njoj ni teatralni pokret ni duševnu veličinu. Nevini mučenik, po njegovu mišljenju, ne može biti dramatičan junak. Tom bi se pobožnom junaku gledatelj morao diviti, a to je loše budući da u dobroj tragediji suze ne smiju biti izazvane samo na kraju, nego tijekom cijelog čina. Između mora biti samo nekoliko mirnih točaka u kojima se divimo junacima.

Lessing je na ovaj malo nepravedan način spustio Corneilleov autoritet u Njemačkoj. Djela ovoga Francuza snažno djeluju jer su u njima herojska raspoloženja, koja izmamljuju naš *admiratio*, prejako iskorištена. Corneillea dodatno kritizira jer njegova djela ne odaju djelovanje svojstveno tragediji: ganuće te izazivanje višestruko krivo shvaćena pročišćenja od strasti putem sažaljenja i straha. Francuzi, a Corneille posebno, dramu su iz temelja razobili tako što su se odrekli jednostavnosti i istine. Lessing također osporava Corneilleovo stajalište, koje je on podmetnuo Aristotelu, da je jedna od dviju tragičnih strasti, odnosno sažaljenje (u *Polyeucteu*) i strah (u *Rodoguneu*) dovoljna za tragediju. Uz pomoć Aristotela Lessing je uništio taj nedodirljivi

kanon valjanih zakona u Francuskoj i Njemačkoj. Osim što protestira protiv ovoga pseudoaristotelovskog odnosa straha i sažaljenja prema gledatelju, Lessing protestira i protiv patnje čudoređa koja ne može dati nikakvu tragičnu građu (*Polyeucte*) te protiv glavne uloge zloče (*Rodogune*).

Corneille je od francuskih dramatičara bio onaj pisac koji je napravio najveću štetu i imao najštetniji utjecaj na francuske tragičare. Jer Racine je svojim primjercima samo zavodio, ali Corneille je kroz svoje primjerke istodobno mnoge i poučavao (Stahr, str. 350).

Corneille je tvorac i primjer francuske klasične tragedije. Lessing ju je napao u korijenu kada je dokazao kako je najveći tragični pjesnik u Francuza tragediju izgradio na potpuno krivim načelima. Taj krivi princip općenito se temelji na neispravnim shvaćanjima Aristotelova nauka o biti tragedije (*isto*, str. 342.).

Također je s mnogo uspjeha Lessing vodio i napad na Voltairea. On je u *Hamburškoj tragediji* bio najčešće prosuđivan, ali i najčešće osuđivan. Lessing ga je pokušao, unatoč njihovu berlinskom susretu, kao pjesnika objektivno ocijeniti. Tako on priznaje kako Voltaire na primjer Thomasa Corneillea nadaleko nadmašuje. Budući da je Voltaire često uvrijedio njemački nacionalni osjećaj, tako si je Lessing pripisao »zavidan zadatak osvete uvrijeđenom nacionalnom duhu njemačkoga naroda«. On u to vrijeme još uvijek nije htio priznati Voltairea kao genija, ali ga je ipak jednom nazvao »velikim«. Nije ga baš držao moralnom osobnošću i stoga je jednom izrekao vrlo značajne riječi: »Jao onome koji Voltaireove spise ne čita skeptična duha u koji je on jedan dio sebe već unio.« Često Lessing ukazuje na drskost, površnost i taštinu francuskoga pjesnika koji je svuda želio privozvarati umjetnicima, iako je i sam češće trebao usvajati šire znanje kao, primjerice, u svome ponašanju prema Th. Corneilleu i njegovu velikom bratu (Schröter, S. CXXIX–XC).

Kada se Lessing prihvatio kritike Voltaireovih djela, krenuo je aristotelovskom metodom koja najprije samo treba nekoga s kim bi se kritičar mogao svađati, kako bi malo-pomalo ušao u materiju: »Ovdje sam u ovom djelu, iskreno priznajem, pomno odabrao francuske pisce, a među njima poglavito plemenitig gospodina Voltairea« (Stahr, str. 330.). Budući da je Voltaire bio njegov najveći i najopasniji neprijatelj, upravo mu je zato Lessing morao posvetiti malo više pozornosti. Za svoju je borbu Lessing sam sakrio oružje od Francuza i Voltairea, što Lessing i ne poriče. Tako on citira nekoliko strašnih odlomaka iz Diderotova *Bijoux indiscrets* te poticajno komentira perfidni Voltaireov komentar o Corneilleu kao i razne predgovore te druge umješne zaključke bez upućivanja na izvore.

Tako je Lessing dokazao na Voltaireu da Francuzi nemaju kazalište budući da ne posjeduju pravu tragediju koja se mora uzeti kao mjera najviše

forme dramatične poezije. Nadalje, ismijava njegovu pohotnu drskost »kodom mudra dob božanskoga Voltairea« raduje mladi svijet »poučnim bajkama«. Da je on njegov osobni karakter temeljito prezirao, već smo naveli. Taj je prijezir zaoštrio bodlju Lessingove kritike koja je držala nemogućim da jedan inače istinski veliki dramski pjesnik nema moralnu karakternu plenitost (Stahr, str. 328.). Prava i prijeka gorčina rađa se u Lessingu kada on, osvrćući se na neko Voltaireovo pismo, engleskom prevoditelju njegove *Zaïre* kaže: »Nisu više nego samo tri neistine na ovom mjestu, no to za gospodina Voltairea uopće nije puno« (*isto*, str. 329.). Ipak, bilo je momenata u kojima je Lessing, milostivijega raspoloženja, smatrao kako svome neprijatelju ne smije uskratiti priznanje za pojedina postignuća. U usporedbi s drugim piscima Lessing je potpuno svjestan provalije koja dijeli Voltairea od Corneillea. Što se tiče odnosa Diderota i Voltairea, Lessing daje sljedeću definiciju: »Voltaire je lakim, dražesnim brodićem polazio na sretna putovanja prema svim poznatim lukama svoga vremena u kojima je očekivao dobar poziv, a on je, opet, svaki poziv znao jako dobro iskoristiti. Diderot je pak nepoznat plovio vodama s ciljem opažanja i otkrića stvarnosti. Tražio je kao i Diaz novi put prema istočnoj Indiji: on je kao i Diaz, doduše, stigao na neki rt, ali ne u istočnu Indiju« (Korff, str. 181.).

Svako mjesto u kojem Lessing izjednačuje Voltairea sa Shakespeareom najvažnije je u cijeloj dramaturgiji. U njima on konačno usmjerava poglede njemačke publike od francuskih književnih aktera sve do Shakespeareove divovske veličine. To se događa uglavnom u recenziji djela *Semiramis* (10., 26. i 80. djelo). Voltaire je u tom komadu, pozivajući se na Shakespeareova *Hamleta*, na pozornici prikazao duha. Lessing tada priiskače i ukazuje na Shakespeareovu dubinu shvaćanja u usporedbi sa smiješnom mrtvom mašinerijom prikazivanja duhova kod Voltairea (Stahr, str. 331.). Lessing priznaje velike poetske prednosti u drami *Semiramis*, ali i dokazuje kako je spomenuta upotreba duha u drami potpuna pogreška. Glede istog djela Lessing Voltaireovu aroganciju prema antičkim piscima te plitkoću njegovih odanih njemačkih obožavatelja tretira razornom ironijom. »Što vrijedi«, kaže on, »gospodinu Voltaireu nešto prigoroviti? On govori i vjeruje mu se.« Prijezir prema čovjeku posvuda je prisutan u kritici ovoga pisca i pjesnika (Stahr, str. 329.). Osim toga, Lessing i ovdje tvrdi, što smo već rekli povodom Du Bellayove *Zelmire*, da historijska istina nije svrha nego sredstvo prema toj svrsi. Nakon *Semiramis* (15. djelo), Voltaireove poznate tragedije, Lessing i *Zaïre* podvrgava svojoj kritici. Ovdje se Voltaire također pokušao osloniti na Shakespearea jer je njegov ljubomorni Orosman oblikovan prema Shakespeareovu Othellu. Ali »iz lomače shakespeareovskoga pjesništva francuski se pjesnik mogao dočepati samo jednoga pojedinačnog požara, i to takva koji više dimi i pari nego što

svijetli i grijе». Jedan laskavi francuski kritičar hvalio se da je sama ljubav Voltaireu diktirala *Zaïre*. »Bolje bi bilo«, smatra Lessing, »da je rekao uljudnost.« Zatim izriče vrlo značajne riječi o Shakespeareovoj tragediji *Romeo und Julia* koja je u ono vrijeme zacijelo djelovala prijelomno. »Ja poznajem samo jednu tragediju u kojoj je sudjelovala sama ljubav, a to je Shakespeareov *Romeo und Julia*. Istina je, Voltaire dopušta svojoj zaljubljenoj *Zaïre* da svoje osjećaje izrazi jako nježno, uljudno, ali što je takav izraz naspram one žive slike svih najmanjih tajnih čina kojima se ljubav ušulja u našu dušu, svih neprimjetnih zasluga koje po njoj zadobivamo... Voltaire divno razumije, ako smijem tako reći, kancelarijski stil ljubavi; to je taj jezik, taj ton jezika koji ljubav izražava na najoprezniji i najprimjereni način i ne želi ništa drugo prenijeti osim čiste sofistike i hladnoće umjetničkoga suca. Ali ni najbolji službenik ne poznaje većinu tajni upravljanja. Ili Voltaire ima dubok uvid u bit ljubavi koju je imao Shakespeare tako da ga on ovdje ipak nije htio pokazati pa je pjesma ostala daleko ispod pjesnika« (15. djelo). U usporedbi Shakespearea i Voltairea Lessing tvrdi da je Shakespeare znao pjesničkim pogledom uroniti u pradubine ljudskih strasti, »a Voltaire nije dublje zaronio, nego se samo spustio do površine njihove konvencionalne pojave.« (Korff, str. 97.). Tako se Voltaireova veličina skupila u susretu s divom Shakespeareom.

Posljednja Voltaireova tragedija, koju je Lessing secirao, bila je *Merope* (36. i 74. djelo). Takva analiza, remek-djelo dramaturške kritike, zorno razotkriva sve ljudske i poetične Voltaireove slabosti koje se pojavljuju u tom tako hvaljenom djelu. On pokazuje da se ni sam Voltaire ne pridržava pravila koja su on i francuski umjetnički suci proglašili najbitnijim i da on, savršeno to shvaćajući, možda okove umjetnosti čini malo lakšim i širim, no ipak se najčešće kreće tako nespretno i teško »da se može pomisliti kako je svaki njegov ud prikovan na poseban trup«. On tu najjasnije pokazuje kako se nemarno pjesnik nosio s cjelinama mjesta i vremena i kako je počinio nebrojene prekršaje protiv istoga zakona; kako on ne pokazuje nikakav smisao za povezivanje scena, nikakav osjećaj za pravu motivaciju istoga te nalikuje svim drugim pjesnicima svoje nacije te se snažno udaljava od pravila, umjesto da ih zbiljski razvije po nauku pisaca antike (Stahr, str. 337.–338.). Lessing, osim toga, pokazuje kako je Voltaireov *Merope* oslikana kopija istoimenoga Maffeiova djela. On pri tome igra najperfidniju spletarsku igru, brendira Voltairea kao lažljivca te do krajnosti ismijava toga stručnjaka podsmijeha. Lessing zapravo pokazuje kako je prazna i ništetna precijenjenost zbog koje je Voltaire vjerovao da je po svojim djelima nadmašio i Euripida te se ova kritika njegova djela *Merope* proširuje na opći sud o cjelokupnoj francuskoj tragediji. Tijekom analize ovih tragedija

Lessing također povremeno napada Voltairea i kao kritičara i te rečenice pripadaju najzgodnijim dosjetkama hamburškoga dramaturga.

Korff sažima Lessingov sud o Voltaireu i mi mu se u tome posve pri-družujemo: »Voltaire je za njega u dramaturgiji glasio kao najveći! Samo kako netko može biti stručnjak u jednoj umjetnosti, a opet imati krive pojmove o toj umjetnosti; zato je Voltaire za njega bio predstavnik pogrešnih pojmoveva umjetnosti; tim opasniji predstavnik jer nije bio samo čovjek izvanrednih talenata, nego je bio i onaj o kojem su poklonici francuskoga kazališta dizali najviše galame« (str. 100.). Gdje god se u dramaturgiji go-vori o Voltaireu, Lessingov ton vremenom postaje oštiri i ne izbjegava ni jednu priliku da linčuje Voltaireove slabosti: želju da se prikaže historičar-rem, nedovoljno poznavanje antike, djetinjastu taštinu, sofističko nepr-a-vednu šikanirajuću obradu drugih dramatičara, drske laži, pakosna falsifi-ciranja pri pisanju *Merope* i slično. Lessing prati Voltairea u najudaljenija skloništa i cijedi tragičara Voltairea kao nitko do tada. On se služi *Ham-burškom dramaturgijom* kako bi pjesnika *Merope* pred cijelim svijetom ra-skrinkao kao šarlatana. On također najdublje prezire »lukavoga spletka« koji nijednom «nije muški stao iza svojih spisa.« (Korff, str. 591.).

Lessing je, dakle, ovom kritikom Voltaireove i Corneilleove drame zadao najjači udarac estetskom autoritetu ovoga Francuza i na taj je način njegov autoritet u Njemačkoj sve do današnjih dana konačno osporen.

4. Opći sud o *Hamburškoj dramaturgiji*

Ono što smo do sada pojedinačno razmatrali o komediji i tragediji radi preglednosti moramo jasno sažeti, isto tako i *Hamburšku dramaturgiju* kao cijelo djelo, a potom obilježiti njezin stav prema Francuzima.

Lessing je već ranije osjećao potrebu za teorijom kazališta, i to naro-čito nakon što je obradio Dubosovu *Raspravu o antičkom teatru*. I kada je Lessing 1754. u dijelovima izdavao *Comédien Remonda de Sainte-Al-binea*, namjeravao je izdati manje apstraktno djelo o teatralnoj rječitosti.

Mi, dakle, vidimo dva francuska pisca koji imaju svoje zasluge u ideji dramaturgije. Čini se kako su Diderotove procjene glumačke umjetnosti, s kojima se Lessing ne slaže potpuno jer ne želi mimici dati prevlast nad riječima, također bile obilježene njegovim skromnim utjecajem.

Budući da je Lessinga francuska poetika izazvala da do temelja istraži veliko pitanje drame i kako periodični časopisi ne mogu biti nikakva plat-forma za to, pa je stoga razumljivo kako u njima nalazimo samo plodono-sne traktate, no ne i zaokružene teorije. Njegov je glavni cilj bio da si pri-pomogne realizirati životni cilj, tj. Njemačkoj darovati narodno kazalište. Kada pri tome zauzima stav protiv Francuza, on to ne radi kao neprijatelj

francuske književnosti uopće, nego kao stanoviti protivnik francuskih pravaca i pojedinačnih pisaca. Pri tome mu je Diderot njegov najrevniji saveznik. Lessing mu pretežno duguje samo one negativne strane: stav protiv prošlosti francuske dramatike, kritičan stav prema francuskom klasicizmu i prekid s neučinkovitošću tadašnje dramatike (Schröter, LXXV). Ipak Lessing, suprotno od Diderota, pokušava razumjeti uplitanje komičnih elemenata u tragediju. Oni su bili njegovi željeni protivnici – kako smo već istaknuli – koji su mu praktično i teoretski pokazali da Francuska ne posjeduje pravu tragediju. Stoga se on prije svega bori protiv Corneilleova *Discoursa* o Aristotelova tri jedinstva i teži dokazati kako je Francuz Grka potpuno krivo razumio. Umjesto da je više vremena posvetio Corneilleovim djelima, Lessing je njegove teoretske spise pogrešno smatrao posljednjim pečatom njegovih načela. Lessingu je općenito bilo stalo da uništi zabludu pravilnosti francuske pozornice. Da je on najprije iz korijena morao iščupati Gottscheda i njegov doprinos koji ohrabruje oponašanje francuske pravilnosti kao sredstvo spasa iz vira nekultivirane njemačke pozornice, već smo i ranije dovoljno istaknuli.

Lessing pokušava pravednom rukom odmjeriti prednosti i nedostatke. Najveći dio svojih analiza posvećuje francuskoj tragediji i pokazuje kako su Francuzi upravo Grke, koje su oponašali i pri tome umišljali da su najveći, posve krivo razumjeli. Zato su se i upleli u mrežu izmišljenih pogrešnih pravila koja su im pripriječila put do istinite umjetničke visine (Schröter, XCVII). Lessing je čvrsto morao dokazati kako jedan francuski pisac nije nikakav oponašatelj pisaca antike, da Corneilleovo pravilo nije aristotelovsko i da nijedna nacija nije tako pogrešno procijenila zakone antičkih drama kao upravo Francuzi. On, nadalje, dokazuje da su Francuzi potpuno krivo protumačili Aristotelov »strah«; isti se odnosi na gledatelja koji se boji da će on sam morati proživjeti patnje dramskoga junaka, no one nemaju nikakve veze s onim »strahom« kojega je na neugodan način promicao Crebillon. Istinska tragedija mora sa sućuti i strahom izazvati čišćenje strasti, a francuske su tragedije »glatke i hladne«. Drugi razlog hladnoće i neprirodnosti francuske drame su dva postignuta jedinstva – mjesta i vremena – o kojima kod Aristotela nema riječi. Kod Lessinga se prije svega radi o Aristotelu budući da vjeruje kako će kod njega pronaći »vječna načela« (Schmidt, I/625). Ipak, takvo stajalište protiv francuske tragedije njegovim je suvremenicima nalikovalo na pretjeranu gorčinu pa Aysenhoff oko 1808. tvrdi da se Lessing u svojoj *Hamburskoj dramaturgiji* »bacio na posao iz vidljive nacionalističke mržnje prema Francuzima« (Korff, str. 119.).

Međutim, na mjesto palih Francuza Lessing je postavio novoga, ali manje kobna idola na pijedestal njemačke pozornice – Shakespearea. Ono što je nagovijestio prije gotovo jednoga desetljeća u *Literaturbriefen*, kako

Shakespeare također poštuje uzor pisaca antike i uz to je daleko bolji tražični pjesnik nego Corneille i Voltaire, on je to ovdje zanosno izveo. Padom francuskoga autoriteta klasične tragedije vraćena je iz sjene helenska tragedija i otvoren je pogled prema titanu Shakespeareu.

Teoretski, francuska je tradicija preko *Hamburske dramaturgije* doživjela krah. U praktičnom su životu stvari izgledale potpuno drugačije. Krajem 1768. u Hamburg je stigla kolona francuskih glumaca koja je prizvukla gomilu dobrog društva tako da su njemački poduzetnici bili prisiljeni 4. prosinca zatvoriti narodno kazalište. Njemačka je publika ostavila Lessinga na cjedilu. Već povodom izvedbe Du Bellayova djela *Belagerung von Calais* i pojave Wielandova *Agathona* tvrdio je kako francuska publika uvelike nadilazi njemački ukus i zrelost⁶, ali nijedna od ovih primjedaba ne nadmašuje moć i gorčinu posljednjih riječi *Hamburske dramaturgije*: »Mi smo još uvijek zakleti oponašatelji svega inozemnog, još uvijek smo posve podčinjeni obožavatelji nikada dovoljno obljudjenih Francuza. Sve što nam dolazi s onu strane Rheine jest lijepo, šarmantno, ljupko, božansko: radije si uskraćujemo vid i sluh, umjesto da tražimo ljestvu; radije prihvaćamo nezgrapnost za opuštenost, drskost za gracioznost, grimasu za izraz, zveckanje rime za poeziju, urlanje za glazbu, i damo se nagovoriti da ni najmanje ne sumnjamo u superiornost koju je ovom ljupkom narodu, ovom prvom narodu svijeta, koji se naziva skromnim u svemu što je dobro i lijepo, uzvišeno i pristojno, sudska pravedno udijelila« (19. IV. 1768.).

⁶ »U Francuskoj bi bio« Wielandov (*Agathon*) »načinjen vanjski izgled... Naši velikani uče najprije Kanon i uistinu je sok iz francuskog romana ukusniji i probavlјiviji« (Schmidt, I/606).

VII. razdoblje: Završetak (1770.–1781.)

Razdoblje prosvjetiteljstva

U svih obrađenih šest epoha vidjeli smo da se Lessingova glavna brig-a usmjerila na ona francuska djela koja se moraju svrstatи u lijepu knji-ževnost. U posljednjem periodu, osim već navedenih francuskih utjecaja, probio se još jedan novi element: filozofske ideje francuskoga prosvjeti-teljstva. Ipak, prije nego što bliže pristupimo istima, analizirat ćemo one francuske struje koje su se još slijevale u ranijim razdobljima. Tako Lessing u *Vermischte Schriften* obrađuje epigram i tom prigodom kritizira Boileauvu i Batteuxovu interpretaciju te nudi korekciju vavassorske teorije iz 1669. koja je, umjesto da se bavila »očekivanjem« i »informacijom«, barataла s »ekspozicijom« i »klauzulom«.

Građanska tragedija *Emilia Galotti* (1772.) također obiluje oslonci-ma na Francuze. Motiv za to Lessing je zamijetio već 1754. u Hesmilloy-voj *Virginii* koja je u njemačkom prijevodu izašla u *Theatralische Bibli-othek*. Onda je proučio isti materijal kod Campistona te je preuzeo neke značajne motive za svoje djelo.

Tehnika drame je izvanjski francuska: Marinelli, intrigant tragedije, stoji pored princa kao Narcis pored Nera u Racineovu *Britannicus*. Zavr-šetak 5. čina, gdje viši dvorski službenik želi osigurati svoje odstupanje, uzet je iz Molièreova *Don Juana*. Hettioresova pritužba, kako knez ne može imati nijednoga prijatelja, uzeta je iz usta kralja iz Voltaireove *Henriade*.

Strogom kompozicijom Lessing je dokazao pjesniku *Merope* kako mu prigovor lako, a ni popravak mu teško ne pada. Osim jako razrađene proze ovoga djela, koja bi mogla vrijediti kao protest protiv sentenciozno alek-sandrinske deklamacije po francuskom ukusu, u njemu nalazimo i druge antifrancuske motive. Tako je Lessing već u svom praplanu *Virginie* želio ublažiti *âpres vertu* oca u Corneilleovu *Horacesu* nježnijim osjećajima. U trećem činu Lessing je Klaudijevim moćnim izrazima pokušavao prkositi *bienséance* Agripine u Racineovu *Britannicus*. S nepogrešivom sigurno-šću Lessing u nastavku na pučku dramu Francuske uspostavlja vladavinu nad pozornicom: jedan čin u kabinetu princa, drugi u pred sobljju Galotti-jevih, tri posljednja – bez spuštanja zastora neprestano u dvorskoj sali kod Dorsola. Kao i Diderot, Lessing ne želi početkom djela iznenaditi gledate-lje, nego odmah otkriti razvoj prve scene. Osim toga, Lessing u ovom djelu nudi dokaz kako se slaže s Diderotovim gledištem da se »očajnu majku na pozornici može prikazati kao poludjelu očajnu ženu« (Schmidt, II/30).

U isto vrijeme nastao je Lessingov *Spartacus* pod utjecajem stoičke tragedije Francaza Laurina.

Bibliotekar Wolffentüttela gnjavio se i s drugim francuskim pjesnicima u ono vrijeme. Osim njegova osobnoga odnosa prema Cacaultu (1773.), koji je uz mnoga kraćenja prevodio *Hamburšku dramaturgiju*, navedimo još njegov rad s Montaigneom tijekom putovanja Italijom (1775.). On sluša kako govore nepristojni i ugledni ljudi te usporeduje doživljeno s analizama iz Montaigneovih *Essays*. Lessingov znanstveni rad o Francuzima i njegov nutarnji kontakt s prosvjetiteljskim idejama, o kojima će još biti riječi, počinje odmah nakon Lessingova dolaska u Wolffentüttel. On je u tamošnjoj biblioteci otkrio analizu Berengariusa Turonensisa, *Traktat o euharistiji (De cena Domini et transubstantione)*, koji je smatran izgubljenim. To djelo Lessing koristi kao svojevrsni protestantski crkveno-povijesni arsenal protiv katoličkih teologa Francuske. Da je Lessing u svojoj antikatoličkoj polemici otišao ponešto dalje, dokazuju imena njegovih protivnika. Tu se nalaze, prije svega, obrazovani benediktinci u *Histoire littéraire de la France*, Marterie i Mabillon, tvorac novih historijskih pomoćnih znanosti čija djela do danas nisu izgubila svoju znanstvenu vrijednost.

U borbi protiv teologa Lessing je bio snažno pod utjecajem Voltairea. Ako se usporedi *Fragmente eines Ungenannten* i ostali Lessingovi teološki spisi s Voltaireovim, nije čudno da se Lessinga često nazivalo »njemačkim Voltaireom«. Voltaire je izdao oporuku svećenika Mesliersa, gorljivi spis jednoga poricatelja objave; Lessing je objavio wolffentüttelovske fragmente, »skup Voltaireova vica, humeovske oštoumnosti te Lasdnerove učenosti« – prema jednoj izreci Coleridgea. Voltaire je bio jedan od najenergičnijih proroka »prirodne religije«; Lessing također, barem u svojim srednjim godinama. »Revnujući za prirodnu religiju« (kaže Mendelssohn u osvrtu na te godine) »Lessing ubuduće nije želio podnosititi nikakve objave pored nje; on je vjerovao da mora ugасiti sva svjetla kako bi omogućio nepodijeljeno izlijevanje totalnoga prosvjetljenja iz svjetla uma. I baš kako je Voltaire uputio na Kristove riječi: *aimez Dieu, mais aimez les mortels*, tako je i Lessingova posljednja oporuka bila iz Ivanova Evandželja: 'Dječice, ljubite jedni druge!'« (Korff, str. 309.–310.). Iako je poštovanje prema Voltaireu kao pjesniku bilo već splasnuto zbog Lessingova proučavanja Grka i Engleza, Lessing je ipak uvijek ostao pod duhovnim utjecajem ovoga čovjeka čiju je moralnu osobnost prezirao.

Poznati spisi pod naslovom *Anti-Goeze* (1778.) tipičan su primjer plitkih ideja prosvjetiteljstva koje su iz Francuske prešle na ovu stranu i koje su imale borbeni prizvuk s posebnom naklonosću prema teološkom području. Sumnja se kako su ti spisi pod utjecajem Pascalove *Provinciales*, no to još nije sa sigurnošću utvrđeno. Kao dvanaesti Anti-Goeze može poslužiti dramska pjesma *Nathan der Weise* koju ćemo nešto kasnije opširnije obraditi. Lessingu nije uspjelo nastaviti *Anti-Goeze* i stoga je tražio izlaz.

On je po Voltaireovu primjeru odlučio, jer po njegovu mišljenju nitko nije tako taktično obradio religiozne probleme na pozornici, bojišnicu prosvjetiteljske borbe smjestiti na kazališne daske i svoju oporuku »dječice, ljubite jedni druge« oglasiti umjesto putem brošura živim jezikom pozornice. »Moram ustanoviti dopušta li mi se na mojoj staroj govornici, u kazalištu, barem nesmetano propovijedati« (Schmidt, II/34).

Već u njegovu prvom dramaturškom časopisu, *Historie und Aufnahme des Theaters* (1749.), Lessing se kao vatreni zagovornik uzvišene pozornice vratio na Voltaireovu *Zaire* (1732.) i istodobno proročki ustvrdio: »Da, čak i sukobi različitih religija mogu se na njoj najuvjerljivije predstaviti...« (Schmidt, II/322).

Prakoncepcija sultana Saladina potječe još iz onih godina (1751.) kada se Lessing bavio Voltaireovim *Essais sur les moeurs*. U tomu radu Voltaire više cijeni nevjernike Bliskoga istoka od Franaka i zdušno je ukazao izdavaču *Juden* (1749.) na osobnost pravedna, samostalna, velikodušna i prije svega nenadmašno strpljiva ispovjedatelja islama. Dvije godine poslije (1753.) Lessing je u Marignyovu djelu *Geschichte der Araber* među kalifima po drugi put našao onoga vladara istoka koji, prema njemu, u sebi utjelovljuje sve osobine idealna vladara – Saladina.

Cijeli ambijent toga djela, niz likova i motiva, Lessing je posudio od Voltairea. I temeljna misao je voltaireovska: djelo je istiniti *traité de la tolérance* po uzoru na *Mahometa*, *Zaire*, *Alzire* i *Les Guebres*, u kojem se dogodio prijelaz s francuske tolerancije na njemačku humanost.

Ova dramska pjesma njemačkoga Voltairea hvaljena je zbog njezina optimizma kao »divan hvalospjev Providnosti te kao *Anti-Candide* Mose-sa Mendelssohna« (Schmidt, II/410.).

Kao zadnje djelo nastalo pod utjecajem francuske prosvjetiteljske kritike religije te zbog neposrednih dodirnih točaka s dvojicom Francuza – pariškim biskupom Wilhelmom von Auvergneom i Pascalom – jest Lessin-govo *Erziehung des Menschengeschlechtes* (1777.). Tridesetosmogodišnji wolffenbüttelski bibliotekar u tom djelu spominje mišljenje francuskoga prelata o Božjoj pedagogiji koja je djeci Izraela ostavila »temeljnu lekciju ili abecedu«. Iz Pascalovih *Pensées* Lessing preuzima njegova mišljenja o odnosu bezbožništva – židovstva – kršćanstva (Schmidt, II/474).

Ako sada želimo još jednom proći i dopuniti glavna mišljenja ovoga poglavlja, moramo prije svega istaknuti činjenicu da je Lessing imao čvrsto uporište u francuskoj filozofiji prosvjetiteljstva. Po njoj je cjelokupno djelovanje čovjeka podvrgnuto prirodnim zakonitostima; on jest, dok god pripada vanjskom svijetu, zaista kao što tvrdi La Mattrie, mašina. »Lessing je također metafizički dogmatičar, kao i njegovi suvremenici, francuski

dogmatičari, možda čak i više, a među njima barem neki su, npr. Condillac, zadržali kritičko držanje« (Schmidt, II/522).

Ovime smatramo da smo Lessingov odnos prema Francuzima dovoljno iscrpili, ali zbog cijelovitosti, uz pomoć Ericha Schmidta (II/532–592), želimo još istražiti stil našega pisca u svjetlu našega zadatka. Lessing je oduvijek bio svjestan stilističke superiornosti Francuza. Uvod u Fontenelleovu prozu već je posramila dječaka od rime. Njegovo prvo syladano jezično pravilo podrazumijeva zakon priučene dražesne prirodnosti koju je, stigavši iz Francuske, prvi uvježbao Gellert: piši kako govorиш i pisat ćeš lijepo. On o Marignyju tvrdi (1753.): »Kako je on o svemu govorio umjetnički te je posjedovao silnu plemenitu bezazlenost u riječima i izražavanju, može se već zaključiti da je Francuz. Ne dopustimo barem da se ovome narodu oduzme zasluga što većina spisa, ako već ne plijene teškom učenošću, ipak pokazuje dobar ukus« (Schmidt, II/537). Lessing glasno hvali francusku »čistoću«, spreman također precijeniti i ne tako umješne glumce te piscu kao obvezu stavlja Voltaireovo geslo »*bon sens, raison, nettele*« – »jasnoća i dražesnost«. Njegovo vjerovanje glasilo je ovako: »Velika je jasnoća velika ljepota« ili, u skladu s tim francuski rečeno, njegov stilski ideal ide u ovom smjeru: *D'être clair et précis*. Lessing mrzi »dragocjenost«, »cvjetove«, onu baštinu Hote-la Rambouilleta čija urešena družina, koju je izrugivao Molière, »ne može izreći ni jednu sitnicu bez pustih fraza« (Schmidt, II/560). I Voltaireov spis *Conseils à un journaliste*, koji su mu preporučivali još u nesređenoj prvoj izvornoj verziji, upozorio ga je na gotička dotjerana zdanja, na mješavinu stilova i bezvrijednu novogradnju; zbog široka djelovanja na publiku preuzimali su obvezu novinskoga primjera jezičnoga syladavanja (*isto*, II/536). Ipak, Lessingova Berlinska *Pisma*, čija je forma pisma preuzeta od Voltairea, još su kruta (*isto*, II/572). Lessing, kao i Voltaire, želi »najvažnije događaje svesti na epigram i izreći sve određenom oštrinom« (*isto*, II/536). Tako je svoje teze želio aktualizirati i pri tome izazvati suradnju pjesnika u znanstvenom prikazu, želi raspravljati, ne iščitavati materijal kao u školskoj bilježnici, jer u njemačkom historičaru prezire »profesora koji uvijek nešto s visine docira« (*isto*). Gerstenberg zamjera Lessingovoj prozi francusku školu i Korff tvrdi da je obojici pisaca – francuskom Lessingu i njemačkom Voltaireu – snažni tempo »*allegro con fuoco e con spirito*« njihovih pera bio zajednički i to ih je predodredilo za rat (str. 115).

Osim Voltaireova utjecaja u Lessingovu stilu možemo primijetiti i ostale struje. Tako je u *Rettungen des Horaz* (1753.–1755.), motiviranom Rousseauom, pokušavao oslikati izraz strasti i njihov nemir. Lessing je već 1751. razmišljao o Jean-Jacquesovoj »muškoj rječitosti« i nekoliko godina kasnije znao je oštro razlučiti taj jezik srca od tona podmitljivih sofista, ali s obzirom na Lessingovu razumljivu prozu, Rousseauova pjenušavost bila

mu je mrska (Schmidt, II/538). Ne možda tako čvrsto kao u Voltaireovu prozu, Lessing ipak vjeruje u neobuzdanost mlađe Francuske. Diderota 1751. smatra neurednim piscem koji posvuda od svega odstupa i u posljednjoj riječi ipak pronađe neku poveznicu, no ipak, dodaje, ti su osvrti puni novih i ljepših misli. Stoga on opršta bezbrižnost, detaljno i u svoju korist proučava slobodarski članak o inverzijama te sluša delikatne riječi o zvuku (*isto*). U Lessingovu *Duplik* (1777.) između biblijskih, patriotskih, moderno-teoloških citata mogu se naći i Molièreovi vicevi.

Lessing se k tome povremeno znao teoretski i praktično koncentrirati i na najmanje jezične cjeline. On se pokazao aktivnim i na leksičkom ratnom pohodu: »Ah! Ovaj uzvik zaslužuje na sve načine da ga se preuzme iz francuskoga u njemački jer se ne da izraziti ni kroz naš *ach!* niti *och!* i skoro je prirođan ton jasnih izričaja bjesnila i odvratnosti...« (II/569).

Na kraju još želimo istaknuti kako i pojedinosti Lessingova stila odražavaju francuske karakteristike. Ipak je znao dobro francuski – njegovo uredno pismo Richieru, njegov *Palaion* te uloga Riccautsa to dokazuju – i ne smijemo se čuditi što ćemo u fragmentu *Laokoona* povremeno nailaziti na uzvik bez stila »*risquons donc le paquet*« te također drugdje mnoštvo galicizama, francuskih fraza, oblika i konstrukcija itd., unatoč njegovoj strogoći u ulozi jezičnoga suca i antipatije prema »francuskim Nijemcima« (*isto*, 538–539). Mnoge je riječi uzeo iz francuskoga, kao na primjer: toaletni stolić – *coiffeuse*; obrađivati – *marchander*; lijevo – *gauche*; dragocjen – *précieux*; cijeniti – *daigner* (*isto*, II/545). To čini da potakne nove mlade odlične pisce u otkrivanju mnogih dobrih i korisnih riječi kako bi ih potom preuzeli od Francuza (*isto*, 548). Lessing je donedavno bio purist, kada je prevodio i kovao Voltaireove književne te državno-političke izraze u njemačke novotvorenice, pri čemu je među njima nešto pošlo krivo. On je, osim toga, prigovarao kaosu francuskoga u Wielandovim mlađim djelima te je i u vlastitom njemačkom smatrao neprikladnim uporabu stranih riječi u kulturno zahtjevnu vremenu (oko 1780.). Tako je čovjek, koji si je zacrtao osloboditi Njemačku iz ralja francuske kulture i podariti svojem narodu nacionalno kazalište, vodio borbu protiv Gala po cijeloj fronti, od filozofskih načela tragedije do beznačajnih uzvika.

Zaključak

Mi smo genetički pratili Lessingovo sazrijevanje od nesvjesna opoštanja francuskih predstava sve do emancipacije i otvorene borbe protiv učitelja njegova naroda. Vidjeli smo da se ovaj proces jako sporo odvijao. Budenju njegove samosvijesti pripomogla su francuska znanstvena djela i Diderotova naučavanja. Diderotove građanske drame u njemu su potresle vjeru u klasičnu francusku tragediju i kada ju je počeo kritizirati, nehotice se obratio njihovim prvotnim naučiteljima – Grcima.

Prilikom proučavanja Aristotelovih djela uvjerio se kako su Francuzi krivo razumjeli njegovu poetiku i kako je Shakespeare, s aristotelovskoga stajališta, daleko veći pjesnik od Corneillea i Voltairea. U *Hamburškoj dramaturgiji* Lessing je sažeо konačan izraz svojih ideja te, utemeljivši se na Shakespeareu, poražava kult Francuza. No unatoč borbi protiv Francuza, nije se mogao potpuno istrgnuti od njihova utjecaja; Lessingova najbolja djela postižu svoje tehničko dostignuće zahvaljujući Gottschedovoj reformi kazališta, a njegove teološke prosvjetiteljske ideje potječu od Voltairea i enciklopedista.

Lessingu je, dakle, uspjelo Njemačku oslobođiti od duhovne snage francuske literature. Tek je drugim misliocima bilo omogućeno othrvati se plitkosti francuskih prosvjetiteljskih ideja i uspješno ih prevladati. Lessingov razvoj ocrtava duhovni razvoj njegova naroda onoga vremena i stoga znanstvenicima pruža najviši interes. To je mali kulturno-povijesni fragment koji u sebi skladno sjedinjuje plodove prošlosti s klicama budućnosti.

BIBLIOGRAFIJA

A. Djela korištena za izradu ove radnje

Erich Schmidt, *Lessing* (2 sveska)

Dr. Friedrich Schröter i Richard Thiele, osvjetljava Lessingovu *Hamburšku dramaturgiju* (Halle, Weisenhaus)

K. Borinski, *Lessing* (Berlin, Hoffmann)

Stahr, *Lessing* (Berlin, 1864; Guttentag)

H. A. Korff, *Voltaire im literarischen Deutschland des XVIII. Jahrhunderts* (Heidelberg, 1917)

Heffner, *Geschichte der deutschen Literatur im 18. Jahrhundert* (II. Buch; Braunschweig, 1893; str. 447–563)

B. Djela koja nisu korištena a sadrže podatke o odnosu Lessinga prema Francuzima

Humbert, *Lessings Stellung zur französischen Literatur* (*Archiv für Literaturgeschichte*, II/S. 443–469; 1871)

Ch. Foret, *La littérature allemande au XVIIIe siècle dans ses rapports avec la littérature françaises et la littérature anglaise* (1876.)

Crouslé, *Lessing et le gout français en Allemagne* (Paris, 1863)

F. Lichtenberg, *La Théologie de G. E. Lessing* (Strassbourg, 1854)

Fontanes, *Le Christianisme moderne; étude sur Lessing* (Paris, 1868)

H. Schmidt, *La Dramaturgie de Lessing* (Paris, 1869)

POPIS IMENA PISACA I NJIHOVIH DJELA
koji su navedeni u ovom radu.
Imena djela označena su kurzivom.

<i>Amadis</i>	<i>Crebillon, Catilina</i>
<i>Anti-Candide</i>	<i>Cronegk, Richard III.</i>
<i>Aristotel, Poetika</i>	<i>Du Bellay, Belagerung von Calais, Zelmire</i>
<i>Avocat Pathelin</i>	<i>De Lisle, Caprices du cœur et de l'esprit</i>
<i>Baldensperger</i>	<i>Destouches, Envieux, Ingrat, Irrésolu, Der verheiratete Philosoph</i>
<i>Batteux</i>	<i>Diaz</i>
<i>Bayle, Dictionnaire historique</i>	<i>Diderot, Bijoux indiscrets, Briefe über die Taubstummen (Pismá o gluhonijemima), Fils naturel, Père de famille</i>
<i>Berengarius Turonensis</i>	<i>Dubos, Abhandlung über das antike Theater</i>
<i>Bernard Demoiselle: Umijeće ljubavi, Si le sage Damon dit</i>	<i>Du Fresnoy Ch. A., De arte graphica</i>
<i>Berouł</i>	<i>Du Fresny Ch. Rivière Nouvelles historiques</i>
<i>Betty</i>	<i>Dupouy, France et Allemagne</i>
<i>Boileau, Art poetique</i>	<i>Enzyklopädisten</i>
<i>Brumoy, SJ, Discours sur le theatre des Grecs</i>	<i>Euripid</i>
<i>Bruyes</i>	<i>Ezop</i>
<i>Cacault</i>	<i>Falbaire, Honnête criminel</i>
<i>Calas</i>	<i>Fierabras</i>
<i>Cardanus</i>	<i>Fischart, Affenteuerlich und aupengeheuerliche Geschichtsklitterung</i>
<i>Caylus</i>	<i>Fontanelle, Pluralité des mondes</i>
<i>Chabanes, Les amants généreux</i>	<i>Friedrich II.</i>
<i>Chanson de Roland</i>	<i>Gautier de la Croze</i>
<i>Chanson d'Aliscamps</i>	<i>Gellert, Pro commedia comovente</i>
<i>Chassiron: Reflexions sur le comique larmoyant</i>	<i>Gerstenberg</i>
<i>Chateaubriand Philoctet</i>	<i>Gleim</i>
<i>Chrestien de Troyes</i>	
<i>Coleridge</i>	
<i>Concy</i>	
<i>Condillac</i>	
<i>Conon de Bethune</i>	
<i>Corneille P., Discours sur le poème dramatique, Horaces, Médée, Polyeucte, Rodogune</i>	
<i>Corneille Th., Graf Essex</i>	

Gottfried von Strassburg,
Tristan und Isolde
Gottsched, *Der sterbende Cato, Viktorie*
Graffigny, *Madame de Cenie*
Gresset, *Sidney*
Grillparzer, *Der Traum ein Leben*
Grossmann
Hartmann von der Aue,
Erec 2., Ivain 2.
Hegel
Henzi
Herkules
Hesnilly, *Virginia*
Hettner
Histoire littéraire de la France (der Benediktiner)
Hoffman von Hoffmannswaldau,
Ilias
Horaz
Hotel Rambouillet
Huart, *Examen de Ingen-tos par las scientias*
Jocher, *Allgemeines Gelehrten Lexikon*
Konrad Pfaffe, *Rolandslied*
Korff, *Voltaire im literarischen Deutschland des 18. Jahrhunderts*
La Chaussée, *Les trois sultanes, Melanide*
L'amant ennobli par l'amour
Lafontaine, *Alix malade*
La Martinière
La Mettrie, *L'homme machine*
La Motte, *Die Matrone von Ephesus*
Laurin
Le Grand, *Triumph der Vergangenheit*
Lessing, *Abhandlungen über die Fabel, Alcibiades in Persien, Anti-Goeze, Beiträge zur Historie und Aufnahme des Theaters, Briefe, Briefe die neueste Literatur betreffend, Damon, Das befreite Rom, Das Neueste aus dem Reiche des Witzes (Najnovije iz carstva šale), Der Freigeist, Der junge Gelehrte, Der Schatz, Die Erscheinung, Die Juden, Die Mehrheit der Welt, Duplik, Emilia Galotti, Erziehung des Menschengeschlechtes, Fabeln, Faustfragment, Fragmente eines Ungenannten, Gelehrte Artikel der Vossischen Zeitung, Hamburgische Dramaturgie, Henzi, Kleine historische Schriften von Voltaire, Kleonnis, Kodras, Laokoon, Literaturbriefe, Masaniello, Minna von Barnhelm, Misogyne, Miss Sara Simpson, Nathan der Weise, Palaion, Philotas, Rettungen des Horaz, Spartacus, Theater des Herrn Diderot, Theatralische Bibliothek, Korespondencija s Mendelsohnom, Vermischte Schriften, Vorschlag für den heutigen Dichter, Vorrede zu Diderots Theater, Wörterbuch zu Logan.*

Lessing, Vater, *Supervilleles Betrachtungen über das Abendmahl*
Lichtenberg, *Les quatres fils Aymon*
Lohenstein, *Arminius*
Mabillon
Marigny, *Geschichte der Araber unter der Regierung der Kalifen*

Marivaux, <i>Bauer mit der Erbschaft</i> , <i>Die falschen Vertraulichkeiten</i> , <i>Hannibal</i>	Rousseau, <i>Discours sur les sciences et les arts</i> , <i>Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité</i>
<i>Les deux surprises de l'amour</i> , <i>Unvermuteter Ausgang</i>	Saint-Foix, <i>Finanzpächter</i>
Marterie	Schmidt E., <i>Lessingbiographie</i>
Meissner	Seneka
Mendelsohn Moses	Shakespeare, <i>Hamlet</i> , <i>Othello</i> , <i>Romeo und Julia</i>
Mesliers Testament	Scudery
Michel Francisque, <i>L'Histoire des Grecs vu de cause qui corrigeant la fortune du jeu</i>	<i>Sophokles</i>
Molière, <i>Don Juan</i> , <i>École des Femmes (Frauenschule)</i> , <i>Misanthrope</i> , <i>Tartuffe</i>	Stahr
Monrose	Süpfles
Montaigne, <i>Essays</i>	Théophile
Montfaucon, Benediktiner, <i>L'antiquité expliquée et représentée et figures</i>	Thibaut de Champagne
Ovidije	Thomas
Palaprat	<i>Thyest</i>
Pascal, <i>Pensées</i> , <i>Provinciales</i>	Trubadur
Plaut, <i>Tritumnus</i>	Trouvers
Prémontval	Trublet
Prévost, <i>Manon Lescaut</i>	<i>Vavassorska teorija</i>
Quinalt, <i>Coquette Mutter</i>	Voiture
Rabelais, <i>Gargantua</i>	Voltaire, <i>Amélie</i> , <i>Alzire</i> , <i>Conseils à un journaliste</i> , <i>Die Frau die Recht hat</i> , <i>Essays sur le mœurs</i> , <i>Henriade</i> , <i>Kaffeehaus</i> , <i>Le blanc et le noir</i> , <i>Les Guëbres</i> , <i>Les systèmes</i> , <i>Mahomed</i> , <i>Mérope</i> , <i>Nanine</i> , <i>Rome sauvée</i> , <i>Semiramis</i> , <i>Siècle de Louis XIV.</i> , <i>Zaïre</i>
Racine, <i>Britannicus</i> , <i>Phèdre</i>	Walter von der Vogelweide
Ramler	Weisse
Regnard, <i>Demokrit</i> , <i>Der Spieler</i> , <i>Die Zestreuten</i> , <i>Tout-à-bas</i>	Werner
Remond de Saint-Albinne, <i>Comédien</i>	Wilhelm, biskup Auvergne
Riccoboni, <i>Histoire du théâtre italien</i> , <i>Soupçoneux</i>	Wieland Agathon
Richardson J., <i>Description de divers fameux tableaux</i>	Wolfram von Eschenbach, <i>Parcifal</i> , <i>Willehalm</i>
Richier de Louvain	
Rollin Charles, <i>Römische Geschichte</i>	
Rousard	
Rossel	

KAZALO IMENA

za Peti svezak Sabranih djela Ivana Merza

A

Aduarte, D. 255
Albani, Medolago 100
Albert, G. 163
Alexander VII. 60
Alojzije sv. 386
Andrieu, kard. 48, 79, 84, 174,
175, 179
Aristotel 421, 429, 432, 433, 438,
445
Arnauld, Angélique 256
Augustin, sv. 25, 192, 212, 217,
232, 236, 237, 239, 295,
301, 302, 333, 357, 367,
375, 376, 377, 388
Autun, mons. D' 44, 81
Aysenhoff 438

B

Bacciarini, mons. 270, 273, 278
Baldensperger 409
Batteux 417, 424, 440
Bauer, mons. Antun 107
Baur-Rieder 18, 90, 91, 92, 102
Bayle 415, 417, 423
Bazine, Henri 202
Bellay, Du 435, 439
Bellin, De 432
Benedikt, sv. 251, 375
Benedikt XVI., papa 5
Benedikt XV., papa 23, 27, 31, 34,
38, 39, 40, 41, 42, 54, 55,

69, 70, 86, 105, 122, 133,
161, 176, 204, 206, 260
Bernard, sv. 311, 356, 376
Beroul 409
Beslay 199
Bethune, Conon de 409
Binet, mons. 171
Bismarck, Otto von 72
Boileau 410, 412, 440
Bommel, Van 195, 206
Bonaventura, sv. 253
Borenić, Robert 14, 213
Borinski, K. 446
Borsbeck, Robiano de 196
Bossuet 183, 267
Bougouin, biskup 99
Bourne, kard. 77, 88
Breslauski, kard. Bertram 61
Brumoy 415, 418
Brun, Hevi 100, 175
Bruyes 430

C

Cacault 441
Caillot, mons. 99, 174
Calas 413
Campiston 440
Castelnau 181
Caustier, E. 331
Caylus 427
Ceraj, Saša 213, 404
Ceretti, mons. 163
Chabanes, Rochon de 426

- Champagne, Thibaut de 409
 Chapelier, Le 205
 Chassiron 424
 Chateaubriand 406
 Chateaubrun 427
 Chaussée, La 425
 Choupin 18
 Ciceron 248
 Claudel 181
 Coleridge 441
 Colombo, L. 112
 Comte, A. 187
 Concy 409
 Condillac 443
 Cormont, mons. de 172
 Corneille 414, 418, 419, 420, 421,
 422, 423, 429, 433, 434,
 437, 438, 439, 440, 445
 Corneille, Pierre 433
 Corneille, Thomas 419, 433
 Corsanego, Camillo 120
 Coulet 182, 196
 Crahay 17
 Crébillon 413, 414, 417, 419, 438
 Cronegk 429
 Crouslé 446
 Croze, Gautier de la 428
- C**
- Ćiril Aleksandrijski, sv. 240, 284
- D**
- Dagobert 190
 Dechamps, Adolf 195
 Demoiselle, Bernard 411
 Demosten 247
 Destouches 412, 413, 414, 430
 Diderot 406, 417, 419, 422, 424,
 426, 427, 428, 431, 434,
 437, 440, 445
- Dominik, sv. 257
 Dubois, kard. 168
 Dubos 424, 437
 Duncan, Isadora 232, 314
 Dupoys, Aug. 409
 Durand, Louis 100
 Durfort, mons. de 164, 168
- E**
- Eloard, mons. 169
 Eschenbach, Wolfram von 409
 Esclande, F. 334
 Euripid 247, 418, 420
 Ezop 424
- F**
- Falbaire 420
 Faulhaber, kard. 47
 Favi, mons. 105
 Feron-Vrau, Paul 180
 Ferrari, Francesco 141
 Ferrata, kard. Domenico 198, 201,
 204
 Filip Lijepi 205
 Filipović, Zoran 460
 Fischart 410
 Flory 113
 Focher 415
 Fontanes 446
 Fontenelle 411, 443
 Forbes, F. A. 257
 Foret, Ch. 446
 Forvart 431
 Franjo Asiški, sv. 61, 200, 388
 Franjo Ksaverski, sv. 255, 319, 386
 Franjo Saleški, sv. 83, 256, 257,
 335, 356, 358, 378
 Fresnoy, Du 427
 Fresny, Rivière du 417, 430
 Friedrich I. 412, 413

Friedrich II. 189, 416, 418, 428

G

Gaillard, mons. 167

Gasparri, kard. 61, 74, 83, 109,
111, 113, 258, 394

Gellert 419, 423, 424, 443

Gemelli, Agostino 267

Gerlier, Pierre 112

Germain, mons. 171

Gerstenberg 443

Ginisty, mons. 171

Gleim 421

Gottfried 409

Gottsched 410, 412, 413, 418,
421, 422, 424, 438, 445

Goyau, Georges 182, 183, 185,
200, 201, 202, 203, 204, 207

Graffigny, Mme de 419

Grand, Le 430

Gray, mons. 378

Gréa, Dom 21

Gresset 417, 431

Grgur Veliki, papa 58, 159, 298

Grgur Veliki, sv. 329, 357

Grgur XVI., papa 189, 195

Grillparzer 423

Grossman 426

Guiraud, Jean 164, 167, 168, 175,
181

H

Hartmann 409

Heffner 446

Hegel 425

Henrik IV. 189

Henzi 414

Hesmilly 440

Hettner 422, 429

Hobbes 187

Hoffmannswalden, Hoffman von
410

Homer 427

Huart 417

Hubert, sv. 259

Hulst, mons. 200

Humbert 446

I

Ignacije, sv. 21, 254, 257, 267,
271, 358

Inocent IV., papa 205

Ivana od Arka, sv. 168, 180

Ivan Damašćanski, sv. 236

Ivan Eudes, sv. 383

Ivan Krizostom, sv. 236, 386

Ivan od Križa, sv. 311, 390

J

Jacobini, kard. 95

Jakov I. 189

Jakovljević, Andja 213

Jakov, sv. 352

Jammes, M. Francis 259

Jaroš, Siniša 406

Jeronim, sv. 364, 366

Job 365

Joergensen, S. 388

Josip II. 186, 203

Josip, sv. 248

Julije Cezar 248

Jullien, mons. 40, 201

Jusserand, Clanne 251

K

Kalvin 186

Karlo Boromejski, sv. 386

Karlo Veliki 190

Katarina II. 193

Katarina Sijenska, sv. 184, 358

- Keller 170, 181
 Keppler 372
 Klara, sv. 254
 Klement IX. 60
 Klement Rimski, sv. 21
 Kniewald, Dragutin 404
 Konrad 409
 Korff, H. A. 411, 415, 422, 435,
 436, 437, 438, 443, 446
 Krisip 247
 Küble, Philippe 368
- L**
- Lafontaine 423
 Laumonier 333
 Laurenti, kard. 134, 148, 161, 198
 Laurin 440
 Lecot, kard. 45, 83
 Legasse, mons. 164
 Leon XIII., papa 21, 23, 26, 27,
 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34,
 35, 36, 37, 39, 41, 42, 43,
 44, 45, 49, 53, 55, 56, 59,
 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67,
 68, 76, 77, 79, 80, 81, 82,
 83, 84, 85, 86, 88, 90, 91,
 95, 96, 98, 100, 101, 102,
 104, 105, 106, 107, 108,
 115, 119, 121, 122, 123,
 133, 152, 153, 158, 159,
 160, 169, 172, 173, 175,
 176, 179, 183, 185, 188,
 192, 197, 198, 200, 201,
 202, 203, 206, 8, 259, 396
- Leroy, Victor 138
 Lessing 406, 410, 411, 413, 414,
 415, 416, 417, 418, 419,
 420, 421, 422, 423, 425,
 427, 428, 430, 431, 432,
 433, 434, 435, 436, 437,
- 438, 440, 441, 442, 443,
 444, 445
 Lichtenberg, F. 409, 446
 Likurg 184
 Lindhorst 57
 Lisle, De 413
 Lohenstein 410
 Louis XIV. 415
 Louvain, Richier de 416
 Lueger 57
 Luperville 411
 Ljudevit XIII. 189
- M**
- Mabillon 441
 Maffei 436
 Mahnić, biskup Antun 50, 57, 159
 Maistre, Joseph de 184, 186, 188,
 203, 206
 Manihej 251
 Manzoni 71
 Maraković, dr. Ljubomir 3
 Marigny 417, 443
 Marivaux 412, 413, 417, 425, 430
 Marterie 441
 Martinière, La 423
 Marty, mons. 168, 174, 177
 Matić, Zdravko 5
 Mattei, Giampaolo 460
 Mattrie, La 442
 Maurin, kard. 166, 168, 169, 171,
 177, 178
 Maxim, sv. 26
 Meissner 409
 Mendelssohn, Moses 420, 421,
 441, 442
 Mercier, kard. 55, 76, 103, 195
 Mérode, Felix de 195, 206
 Merry Del Val, kard. Rafael 100,
 103

- Merz, Mavro 406
 Metrie, La 428
 Michel, Francisque 425
 Miton Krotonski 247
 Molière 412, 413, 424, 425, 428,
 430, 440, 443, 444
 Montaigne 423, 441
 Moran, kard. 206
 Moreno, Garcia 256
 Mosterts, Karl 268, 276
 Motte, La 424
 Mottes, Hondard de la 430
 Müller 371
 Mun, Albert de 57, 202
 Mussolini, Benitto 198
 Mylius 415
- N**
- Nagy, Božidar SJ 2, 5, 11, 14, 213,
 403, 404, 407
 Nepotijan 364
 Neri, Filip 364
 Nicolai 428
 Nocedal, Ramon 77
 Noldin 18
 Numina 184
- O**
- O'Connell 57, 256
 Olier, M. 387
 Opitz 410
 Ovidije 427
- P**
- Palaprat 430
 Papini, Giovanni 16
 Pascal 441, 442
 Pasteur 181
- Pavao, sv. 227, 239, 250, 257, 264,
 283, 287, 293, 311, 312,
 313, 327, 333, 355, 378, 386
 Pécul 182
 Petar, sv. 355
 Picard, Louis 134, 135, 136, 161
 Pickelhäring 410
 Pieper, August 269
 Pietro, Di 95
 Piffel, kard. 103
 Pio IX., papa 45, 98, 102, 203,
 256, 259
 Pio VI., papa 203
 Pio XII., papa 141
 Pio XI., papa 4, 23, 25, 28, 36, 38,
 42, 71, 72, 73, 74, 75, 82,
 87, 109, 112, 113, 114, 130,
 148, 163, 166, 174, 176,
 191, 198, 206, 211, 230,
 247, 257, 258, 393, 394, 396
 Pio X., papa 23, 30, 31, 32, 33,
 39, 44, 47, 53, 54, 59, 60,
 63, 64, 77, 78, 87, 96, 97,
 99, 102, 103, 105, 106, 107,
 110, 112, 113, 117, 118,
 122, 123, 127, 128, 169,
 172, 174, 176, 179, 257, 259
 Pisani, P. 105
 Pitagora 247
 Platon 16
 Plaut 413, 415
 Pont, mons. Carsalade du 164
 Preti, Carlo 260
 Prévost 423, 426
 Priscilijan 251
- Q**
- Quinalt 430

R

- Rabelais 410, 418
Racine 418, 421, 432, 434, 440
Ramler 421
Rampolla, kard. 36, 63, 79, 159
Ratti, kard. Achille 38, 82, 87, 114, 257, 260
Regnard 412, 413, 425, 430
Renan 181
Reynold, De 132
Ribić, Stjepan 5
Ricceaut 426, 444
Riccoboni, Luigi 418, 425
Richard, kard. 119, 164, 176, 177, 179
Richardson, J. 427
Richier 416, 424, 444
Rollin, Charles 417
Rossel 409
Rousard 410
Rousseau 184, 187, 193, 206, 417, 443
Rumeau, mons. 177

S

- Sainte-Albines, Remond de 437
Saint-Foix 431
Sangnier, Marc 43
Scheeben, Mathias Joseph 212, 231, 232, 238, 240, 241, 244, 245, 301, 302
Schmidt, E. 411, 412, 413, 415, 416, 418, 419, 420, 422, 423, 424, 426, 428, 431, 438, 440, 442, 443, 444, 446
Schmidt, H. 446
Schröteler, Joseph 372
Schröter, Friedrich 434, 438, 446
Scudery 410
Seneka 418, 420

- Sertillanges 182
Sevin, kard. 48, 78
Sforza, kard. Riario 77
Shakespeare, William 16, 406, 421, 435, 438, 445
Sienne, B. 148
Sillon 43, 87, 110
Sofoklo 427
Sokrat 247
Stahr 429, 433, 434, 435, 436, 446
Stanko, sv. 255
Steele 419
Sterx, kard. 195
Stöckl 286
Sturzo, Don Luigi 141, 142, 143, 144, 145, 198, 203
Süpfles 409

Š

- Šimunković, David 407
Šimunković, Rebeka 407
Šiško, Vesna 407
Škarica, Marin 5

T

- Tanquerey, Adolphe 212, 294, 298, 305, 309, 312, 313, 315, 358, 376
Terezija Velika, sv. 212, 255, 294, 386, 396
Théophile 410
Thomas 409
Thureau-Daugin 200, 201
Timokveon 247
Toma Akvinski, sv. 17, 58, 96, 212, 217, 218, 219, 231, 235, 283, 296, 302, 303, 350, 356, 357, 359, 362, 363,

- 368, 374, 376, 381, 385,
386, 393
Toma Kempenac 310, 311
Torre, Josip della 109
Tropsch 406
Troyes, Chrestien de 409
Trublet 430
Turonensis, Berengarius 441

V

- Vanino, Miroslav 3
Vaughan, kard. 206
Vaussard 203
Vecchio, Del 77
Verhelst 282
Villot 205
Vogelweide, Walther von der 409
Voiture 410
Voltaire 193, 206, 406, 411, 412,
413, 414, 415, 416, 417,
419, 420, 422, 423, 429,
431, 432, 433, 434, 435,
436, 437, 439, 440, 441,
442, 443, 444, 445

W

- Weisse 412
Wieland 439
Wilhelm von Auvergne 442
Windhorst 91
Wurst, Hans 410

Z

- Zampara, sv. 71
Zimmern, Mme 204

Ž

- Žanko, Dušan 260, 459
Župan, Zlata 14, 213

NAJVAŽNIJE KNJIGE O IVANU MERZU

- Dragutin KNIEWALD: Dr. Ivan Merz – život i djelovanje, Zagreb, 1932.
- SKUPINA AUTORA: Božji čovjek Hrvatske – Dr.Ivan Merz. Zbirka eseja i članaka prigodom 10. obljetnice smrti I.Merza, Zagreb, VKS, 1938. Pretisak iz časopisa Život, br. 5, 1938., str. 241-320.
- Josip VRBANEK: Vitez Kristov - Ivan Merz, VKB i VKS, Zagreb, 1943.
- Božidar NAGY: Borac s bijelih planina – Ivan Merz, FTI, Zagreb, 1971.
- Božidar NAGY, DI: Prijatelj mladih - Ivan Merz, Zagreb, Postulatura I. Merza, 1974., 132 str.
- Marin ŠKARICA: Ivan Merz - iniziatore del movimento liturgico in Croazia (Ivan Merz, začetnik liturgijskog pokreta u Hrvatskoj). Doktorska disertacija na talijanskom jeziku obranjena u Rimu na «Anselmianumu» 1975., 511 str.
- Božidar NAGY: Ivan Merz - uomo di fede ed educatore alla fede (Ivan Merz - čovjek vjere i odgojitelj za vjeru). Doktorska disertacija na talijanskom jeziku obranjena u Rimu na «Salesianumu» 1977., 354 str.
- ZBORNIK RADOVA sa Simpozija održanog 1978. g., prigodom 50. obljetnice smrti Ivana Merza, Zagreb, Obnovljeni Život, br. 4, 1979.
- Božidar NAGY: Tko je Ivan Merz? Kratak prikaz života i djelovanja Ivana Merza. Zagreb, Postulatura I. Merza, 1980., 88 str.
- Dušan ŽANKO: Svjetlo na gori – Dr. Ivan Merz, Zagreb, 1990.
- Ivan MERZ: Put k suncu – Odabrani tekstovi Ivana Merza, 1. izd. 1978., 2. izd. FTI, Zagreb, 1993.
- Božidar NAGY: Ivan Merz, istaknuti laik u svjedočenju Evandđelja. - Zagreb, Postulatura Ivana Merza. 1996., 56 str.
- Ivan MERZ: L'influence de la liturgie sur les écrivains français. (Utjecaj liturgije na francuske književnike). Doktorska disertacija Ivana Merza na francuskom. Izdavači: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu i Postulatura Ivana Merza, 1996.g. 303 str. Drugo izdanje: Paris, CERF, 2005., 354 str.
- ZBORNIK RADOVA sa Simpozija o Ivanu Merzu održanog 14. XII. 1996. g. Obnovljeni Život, br. 3/4 1997., str. 223-334.
- Fabijan VERAJA: Ivan Merz - pionir Katoličke Akcije u Hrvatskoj (na talijanskom). Vatikan, 1998., 1104 str.
- Ivan MERZ: Plamen za visinama, Zagreb, FTI, 1999. 128 str.
- Ivan MERZ: Misli, Zagreb, Postulatura I.Merza, 1. izd. 2001., 2. izd., 2002., 64 str.

Kardinal Franjo KUHARIĆ: Ivan Merz - čudo milosti Božje. Govori, izjave i propovjedi o Ivanu Merzu. Zagreb, Postulatura I. Merza, 2002., 64 str.

Ivan MERZ: Ljubav i čistoća, Zagreb, FTI i Postulatura I. Merza, 2002., 260 str.

SKUPINA AUTORA: Glas Crkve o Ivanu Merzu. Govori i izjave Pape Ivana Pavla II., kardinala i biskupa o bl. Ivanu Merzu. Split, Verbum, 2003.

Giampaolo MATTEI, Ivan Merz – program katoličkog života i djelovanja za mlade danas (na talijanskom). Vatikan, 2003., 102 str. – Hrvatski prijevod iste knjige objavljen pod naslovom: Život za ideale - životopis bl. Ivana Merza. Verbum, Split, 2006.

POSLANICA BISKUPA BK Bosne i Hercegovine povodom 2. pohoda Pape Ivana Pavla II. i beatifikacije I. Merza. Biskupski ordinarijati: Sarajevo, Banja Luka, Mostar, Trebinje, 10.V.2003., 14 str.

Božidar NAGY: Ivan Merz – Putokaz suvremenom naraštaju. Kratka biografija. Postulatura Ivana Merza, Zagreb 2003., 64 str.

»ZEMLJO BOSNO I HERCEGOVINO PAPA TE NOSI U SRCU!« Monografija beatifikacije bl. I. Merza u Banjoj Luci, 22. VI. 2003. Banja Luka, Biskupski Ordinarijat, 2003., 168 str.

Božidar NAGY, Bl. Ivan Merz i Crkva. Studija o Crkvi u životu i shvaćanju bl. Ivana Merza. Zagreb, Postulatura bl. Ivana Merza, 2003., 380 str. – Za sada dostupna samo na Internetu: www.ivanmerz.hr

S BLAŽENIM IVANOM NA KRISTOVOM PUTU. Zbirka molitava, tekst mise i prigodni tekstovi za slavlja u čast bl. Ivanu Merzu. Priredio Božidar NAGY. Zagreb, Postulatura bl. Ivana Merza, 2004., 128 str.

Zoran FILIPOVIĆ: Sveti Otac Ivan Pavao II. u II. pastirskom pohodu Bosni i Hercegovini, Banja Luka 22. lipnja 2003. Beatifikacija Ivana Merza. Sarajevo-Zagreb-Banja Luka, 2004., 224 str.

Božidar NAGY: Izvor života – Blaženi Ivan Merz i Euharistija. Izd.. Postulatura bl. Ivana Merza, Zagreb, 2005., str. 96.

Zdravko MATIĆ: Ivan Merz i Katolička Akcija u Hrvatskoj. Doktorska disertacija obranjena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 2005. g., 373 str.

Stjepan RIBIĆ: Vjera i razum u životu i djelu Ivana Merza. Doktorska disertacija obranjena na Filozofskom fakultetu Papinskoga sveučilištu Urbaniana u Rimu 2007. g., 250 str.

Saša CERAJ: Doprinos dr. Ivana Merza i Hrvatskoga orlovskega saveza hrvatskoj kulturi, posebice tjelesnoj kulturi. Doktorska disertacija obranjena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, 2013. g., 503 str.

Popis ostalih naslova s više od 60 raznih publikacija o bl. Ivanu Merzu nalazi se na internetskoj stranici www.ivanmerz.hr

